ॐ

अखानी वाणी

तथा मनहरपद

પુષ્કળ પદો તથા સાખીના ઉમેરા સાથે આવૃત્તિ બીજી.

प्र० सस्तुं साहित्य वर्धक कार्यालय

સ્થળ–અમદાવાદ અને મુંબઈ

અમદાવાદમાં રૂ. ૧।। અન્યત્ર ૧।।=,

પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૦૦, સંવત ૧૯૮૧

अखानी बाणी

तथा मनहरपद

सन्त साहित्यवर्धक कार्यालय

આ ગ્રંથમાંનું પદ ૧૨૭ મું

આવો ફરી અવસર રે પ્રાણી તુને નહિ મળે રે,
પામ્યો મનષા જનમ અમૂલ્ય;
આતમજ્ઞાન વિનારે આયુષ એળે ગયું રે,
મૂઢમાત શી કરે ફુલા રે ફુલ. આવો૦ ૧
બાળ્ય તારૂં ડહાપણ રે બુડયો ભવકૂપમાં રે,
કરી ઘણો અન્યાય અધર્મ અપાર;
મુકિતનો મારગ રે સુધો સમજ્યો નહિ રે,
મંદમતિ ઘણો થયો રે ખુવાર. આવો૦ ૨
અમુલખ હીરો રે મૂકી વોર્યો કાચને રે,
ચડી ગયો પ્રોક્ષ સ્વભાવની આડય;
નીચપણું માની રે પડયો નરકખાણયમાં રે,
જડ઼ઇ ગયો જીવપ્રાણાની જાડય. આવો૦ ૩
સંતની સંગત રે ઘડીએ કરી નહિ રે,
ચડી ગયો દેહાભિમાનનો ગર્વ;
હરિ હસ્તામલ રે પાસે પ્રીછ્યા નહિ રે,
હાર્યો કાંઇ મનખા મહાધન્ય સર્વ. આવો૦ ૪
મારૂં મારૂં કરી રે મુવો ઘણું મોહમાં રે,
અંતે રે કોઇ ન આવે કામ;
મર્ણની વેળાએ રે કોઇ કોનું નથી રે,
ન ભજ્યા હેતે આતમરામ. આવો૦ ૫
કહું છું પોકારી રે સેજે સાનમાં રે;
એ છે મહાપદ મોટી વાટ;
કહે અખો હરિ રે અંતર પ્રગટે રે,
ટળી જાયે દુર્ઘટ માયા નાટ.[1] આવો૦ ૬

---

૧ નાટક.

ॐ

अखानी वाणी

तथा मनहरपद

सस्तुं साहित्य वर्धक कार्यालय तरफथी

સંપાદક અને પ્રકાશક: ભિક્ષુ–અખંડાનંદ

સ્થળ–અમદાવાદ અને મુંબઈ

આવૃત્તિ બીજી, પૃષ્ઠ ૫૦૦ પ્રત ૪૩૦૦, કુલ પ્રત ૮૬૦૦

મૂલ્ય–અમદાવાદમાં રૂ. ૧॥ અન્યત્ર ૧॥=,

સંવત ૧૯૮૧–ઈ૦સ૦ ૧૯૨૪

અમદાવાદ 'સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય' માં
ભિક્ષુ: અખંડાનંદના પ્રબંધથી મુદ્રિત

આ આવૃત્તિવિષે પ્રકાશકના બે બોલ

અખાની વાણીની આ સંસ્થા તરફથી પહેલી આવૃત્તિ સં૦ ૧૯૭૧ માં 'વિવિધ ગ્રંથમાળા'ના અંક ૫૧—૫૨ રૂપે નીકળી હતી. એ ખપી ગયા પછી પણ તેની બહોળી માગણી રહેવાથી આ આવૃત્તિ પુષ્કળ ઉમેરા-સહિત પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

પહેલી આવૃત્તિ કરતાં આ આવૃત્તિમાં અખાનાં પદોની સંખ્યામાં ૧૧૦ નો ઉમેરો થયેલો હોઇને કુલ ૧૫૨ પદ છપાયલાં જણાશે. એમાંનાં ૧૦ પદ તો અખેગીતાની વચમાં હતાં તેજ બીજાં પદોના ભેગાં નાખી લેવાયલાં છે. એટલે ખરેખરો વધારો ૧૦૦ પદનો થયો છે. એ ૧૦૦ ની સંખ્યા પૈકી દશેક પદ અન્ય છાપેલાં પુસ્તકોમાંથી; પચ્ચાસેક પદ વિદેહમુક્ત સ્વામી પ્રેમપુરીજીએ સં૦ ૧૯૪૧ માં છપાવેલા "પદ્ય-સંગ્રહપ્રભાકર" માંથી; અને બાકીનાં હસ્તલિખિત પ્રતોમાંથી લેવાયલાં છે.

હસ્તલિખિતમાંનાં ઘણાં ખરાં પદો વિદેહમુક્ત સ્વામીશ્રી સ્વયંપ્રકાશ-તીર્થના પ્રયાસથી મળી આવ્યાં હતાં. એ સ્વામી 'અખા'ના ઉત્સાહી અભ્યાસી હતા; અને વાતે વાત પણ અખાની વાણીનાં ઉપરાઉપાર અવતરણો બહુજ રસપૂર્વક આપ્યા કરતા. એક વખત એ વિષય ઉપર પ્રેમાભાઇ હૉલમાં તેમણે વ્યાખ્યાન પણ આપ્યું હતું.

એ ઉપરાંત આ આવૃત્તિમાં અખાજીના ૨૫૩ સોરઠા પણ નવાજ ઉમેરાયા છે. પાલણપુરમાં ભક્તરાજ ગોદડ મહારાજે એ સોરઠા એક નાની ચોપડીના રૂપમાં ૪૦ સ૦ ૧૮૯૧ માં છપાવેલા, તે ઉપરથી તે અત્રના સંશોધનપૂર્વક લીધેલા છે.

ઇશ્વરકૃપાથી ગુજરાતને જે અનેક મહાન સંત ભક્તોની વાણી વારસામાં મળેલી છે, તેમાં 'અખાની વાણી' એક અનુઠીજ વસ્તુ છે. આ વાણી ઉપર અત્યાર સુધીમાં અનેક સાક્ષરોએ નિબંધો લખીને પોતાની કલમ અને વિદ્વત્તાને શોભા આપી છે. એ પૈકી 'અખો અને તેનું કાવ્ય' એવા મથાળાવાળો આજથી બાવીશ વર્ષ પર લખાયલો, સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર-રત્ન નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતાનો નિબંધ સર્વથી જૂનો, ઉંડા અભ્યાસ તથા શ્રમપૂર્વક લખાયલો, તેમજ વિશેષ ઉપકારક જણાવાથી વાચક-વર્ગના હિતાર્થે તે પણ આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં—અખાનો પરિચયવાળો લેખ પૂરો થયા પછી—દાખલ કરવામાં આવ્યો છે.

'મનહરપદ' ના નામથી પ્રસિદ્ધ મનોહરદાસની ઉપકારક વાણીની એક આવૃત્તિ સં૦ ૧૯૬૯ માં આ સંસ્થા તરફથી નીકળેલી તે પણ હવે ફરીથી છપાવાની જરૂર હોવાથી છપાવીને આ પુસ્તકના ભેગીજ બંધાવેલી છે. પાકાં પૂઠાંવાળાં પુસ્તકોજ લાંબી મુદત સુધી હયાત રહીને પેઢીએ

સુધી કામ આવી શકતાં હોવાથી, અને નાનાં નાનાં પુસ્તકોનાં પાકાં પૂઠાં બંધાવતાં 'સોના કરતાં ઘડામણ મોંઘું' એની પેઠે મૂલ્ય બહુ વધી જતું હોવાથી, તેમજ 'મનહર પદ'નો ઉપદેશ પણ મુખ્યત્વે અખાને મળતોજ હોવાથી એમ કરવું વધારે ઠીક લાગ્યું છે.

આ સંસ્થા તરફથી સંતવાણીના સંગ્રહરૂપ જે અનેક ભાગો હવે 'વિવધગ્રંથમાળા' ના બીજા-નવિન વિભાગદ્વારા નીકળવાના છે; અને જે વિષેની માહિતી આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં અપાયલી છે; તે છપાવવા પહેલાં આ પ્રમાણે ઉપરોક્ત બંને મહાત્માઓની વાણી ફરીથી છપાવીને તૈયાર કરાવવામાં આવી છે.

અખેગીતા, ગુરુ-શિષ્ય-સંવાદ, તેમજ અખાના છપ્પા, એના પેટામાં જે જૂદા જૂદા પેટા વિષયો આવે છે; તેમાંથી જોઇતો વિષય ઝટ કહાડી શકાય તેટલા માટે આ આવૃત્તિની અનુક્રમણિકામાં તે સર્વ પેટા વિષયો પણ આપેલા જણાશે. એજ પ્રમાણે પદોમાંથી પણ જોઇતું પદ કહાડી શકાય તેટલા માટે અખા તેમજ મનોહરના પ્રત્યેક પદની પણ શરૂની લીટી અનુક્રમણિકામાં અપાયલી જણાશે.

આ પછીના પૃષ્ઠપર આપેલા આ ગ્રંથના શુદ્ધિપત્ર મુજબ સુધારી લઇનેજ વાંચવા ભલામણ છે.

આસો સુદી ૧૧-સંવત ૧૯૮૦ ભિક્ષુઃ-અખંડાનંદ

पहेली आवृत्तिविषे थोडाक अभिप्राय

સત્ય-"પ્રકાશક સંસ્થાનો પ્રયત્ન સફળ થયો છે, અને પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થયું છે."

ગુજરાતી ચિત્રમય જગત-"ગુજરાતના આવા અદ્વિતીય વેદાંતી કવિની કવિતાની આટલી શુદ્ધ પ્રત ગુર્જરી પ્રજાને આપવાને અમે આ ખાતાના ચાલકોને હાર્દિક ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ગુજરાતી સાહિત્યમાં વેદાન્તી કવિઓમાં અખાની બીજી જોડ નથી. અને એની પ્રાસાદિક વાણીમાં કબીરની વાણી જેટલું જોર, સ્પષ્ટતા અને સરળતા છે. અત્યારના સમયમાં જ્યારે શેક્સપીયર, શેલી કે બાયરન ઉપર તૂટી મરનારો 'ચશ્મહબ' આંગ્લવિદ્યાવિભૂષિત શિક્ષિત વર્ગ દેશના સદ્ભાગ્યે માતૃભાષા તેમજ માતૃભાષાના 'જરી પુરાણા' લેખકો અને કવિઓની કૃતિઓ પ્રત્યે માનની લાગણીથી વળતો જતો જોવામાં આવે છે. તેવા પરિવર્તનના કાળમાં આવાં 'દટાયલાં ધન' શોધી ખોળી સંશોધનદ્વારા શુદ્ધ અને નિર્મળ કરી એના સ્વાભાવિક ઝળકાટમાં પ્રજાની સમક્ષ મૂકનાર અવશ્ય ધન્યવાદને પાત્ર છે."

शुद्धिपत्र

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૧	૨૬	શ્રતિસ્મૃતિ	શ્રુતિસ્મૃતિ
૫૮	૫	ચરણ	ચરમ
૬૫	૧	પંચીકરણ	અનુભવબિંદુ
૮૨	૨૬	કયા	કર્યા
૮૭	૧૩	બેડા	બેઠા
૯૯	૨	સૂયનાં	સૂર્યનાં
૧૦૬	૧૪	જીવા	જીવ
૧૦૭	૧૮	જડતા	જડતા
૧૨૭	૧૭	૭	૬
૧૫૩	૫	સાગર	સગર
૧૯૬	૨૩	બાહ્યકમે	બાહ્ય કર્મે
૨૦૪	૨૪	ઘોડાપુર	ઘોડાપુર
૨૨૬	૮	સ્પશે	સ્પર્શે
૨૨૬	૧૭	બ્રમભોરીંગ	બ્રમભોરીંગ[1]
૨૪૬	૧૨	આધષ્ઠાન	અધિષ્ઠાન
૨૫૧	૮	કરો	કરે
,,	૯	જેની	જેને
,,	,,	બોલી	બોલે
,,	૧૦	આપ રહે	આપે રહે
૨૫૮	૧૭	આળે	આરે
૨૬૫	૧૩	ગ્રાસો	ગ્રાસે
૨૬૫	૧૬	પૌઢાં	પ્રૌઢાં
૨૯૦	૧૦	સંતન	સંતની
૩૦૦	૨૨	અભની	અભની
૩૦૨	૨૭	કર	કર વાર,
૩૨૭	૨૩	લાગે	ભાગે
૩૩૨	૭	ચતન્ય	ચૈતન્ય
૩૩૮	૯	ચાદ	ચૌદ
૩૪૬	૨૫	સસ	રસ
૩૮૭	૭	ચાથે	ચોથે
૪૦૫	૧૬	બખ	બ્રહ્મ
૪૧૧	૨૨	માહર	બાહર
૪૧૬	૯	બીજી	બાજી
૪૨૯	૧૬	બખ	બ્રહ્મ

पहेली आवृत्तिनां निवेदननो सारांश

१—' अखानी वाणी ' संबंधी

આ વાણીના સહજ વધઘટવાળા લગભગ એકજેવા સંગ્રહ અત્યાર-સુધીમાં જૂદે જૂદે ત્રણ હાથે મુંબઈમાંથી પ્રકટ થઇ ચુકેલા જણાયા છે. પ્રથમ વિં૦ સં૦ ૧૯૨૦ માં કવિ હીરાચંદ કાનજીએ બાળબોધ લિપીમાં રૂ. રાા થી, સં૦ ૧૯૪૧ માં ઓરિયેન્ટલ છાપખાનાના માલેકે ગુજરાતી લિપીમાં રૂ. ૧ાા થી, અને સં૦ ૧૯૫૦ માં મુંબઇમાં મણિ-લાલ મહાસુખરામની કંપનીએ તેને રૂા. ૧) ના મૂલ્યે પ્રકટ કરી હતી.

સમજવામાં કઠિન પડે એવા શબ્દો અખાની વાણીમાં અનેક ઠેકાણે આવતા હોવાથી કવિ હીરાચંદ ભીમજીવાળી આવૃત્તિમાં પુસ્તકની છેવટે તેવા શબ્દોનો એકત્ર સંગ્રહ તેના અર્થસહિત અપાયલો હતો; પરંતુ આમાં તેમ ન કરતાં વાચકોની વિશેષ સુગમતા માટે એવા શબ્દોના અર્થ તે તે પૃષ્ઠની નીચેજ ટીપ્પણરૂપે આપવામાં આવેલા છે. આ કાર્ય તેમજ બીજી પણ કેટલીક અશુદ્ધિઓનું સંશોધન કરી આપ-વાનું કાર્ય બિલખાનિવાસી મહારાજશ્રી નથ્થુરામજી શર્માએ પોતાનો અમૂલ્ય સમય રોકીને સ્વહસ્તે કરી આપવા પરિશ્રમ લીધો છે; જે બદલ આ સંસ્થા તેમજ વાચકવર્ગ તરફથી તેઓશ્રીનો સપ્રેમ આભાર માનવામાં આવે છે.

અખાની વાણીનો આ પહેલો ભાગ ઉપર જણાવેલી ઓરિયેન્ટલ પ્રેસવાળી આવૃત્તિ ઉપરથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સંશોધન અને ટિપ્પણ-સહિત છપાવ્યો છે.

અખાની હજી કોઇ તરફથી છપાઇ નથી એવી હસ્તલિખિત વાણી જેમની જેમની પાસે હોઇને જેઓ લોકહિતાર્થે પ્રકટ કરવા માટે તેની નકલ ઉતારવા દઇ શકે તેમ હોય તેમને તેમ કરવા સવિ-નય પ્રાર્થના છે.

મહાત્માઓ પોતાની વાણી સર્વ લોકોના કલ્યાણ અર્થેજ રચતા હોવાથી તેનો અધિક પ્રચાર થાય એમાંજ તેમના હેતુની સફળતા હોય છે. વળી પાછળથી તેમની વાણી જેના પણ હાથમાં ગઇ હોય છે, તેને પણ તે વાણી તે મહાત્માના અનુગ્રહથી અથવા કોઇ અન્યની ઉદારતાથીજ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે. આમ છતાં પોતાની માલિકીની વસ્તુ માની લઇને તેને વધુ ફેલાતી અટકાવનાર તરફ તે મહાત્માઓ

કેટલી બધી કૃપાદૃષ્ટિ (!) થી જોતા હશે, તે તો તેવા મનુષ્યોએજ પોતાના ભલાને માટે વિચારી લેવું જોઇએ. આવી ઉત્તમ વાણીને એકાદ મજબૂત દોરી કપડામાં તાણી બાંધીને અંધારા ઓરડામાંના એકાદ જૂના પટારામાં ગોંધી રાખનારા મનુષ્યોની મૂર્ખતાપર વર્ષોનાં વર્ષ નિઃશ્વાસ નાખ્યા પછી એ ઉત્તમ વાણીને આખરે જ્યારે ઉંદર-ઉધઇના જઠરાગ્નિની આહુતિરૂપે હોમાવું પડતું હશે, ત્યારે એ મહા ડહાપણભરેલા (!) મહાયજ્ઞ બદલ તેના માલિકોને કેટલું બધું પુણ્ય પ્રાપ્ત થતું હશે ? જેમને ત્યાંની વાણી હજી આવી મોક્ષાવસ્થા (!)–એ ન પહોંચી હોય, તેઓ હજી પણ સમજે તો આ મહાપાતકમાંથી બચી શકે તેમ છે; અને અનેક પ્રકારની ઉત્તમ વાણી જનસમાજમાં પ્રચલિત થઇ શકે તેમ છે. જેમનાથી આવા ખાતાને તે પૂર્ણ નિષ્કામતાથી આપવાનું ન બને તેમ હોય તેઓ નફાથી કાર્ય કરનાર અન્ય બુકસેલરોને તે વેચે તોપણ સારૂં ! જો કે કન્યાવિક્રય કરતાં પણ આવો વાણીવિક્રય અધિક નિષિદ્ધ તો છેજ; પરંતુ ઉપર જણાવ્યું તેમ તેને વર્ષોનાં વર્ષો સુધી અંધાર પટારામાં કેદ કરી જનસમાજના ઉપયોગમાંજ ન આવવા દેવાય, તેમજ આખરે ઉધઇ–ઉંદરના ઉદરમાંજ તે જઇ પડે, તે કરતાં તો એવો વિક્રય પણ ઠીકજ માનવો જોઇએ.

ॐ तत्सत् સં. ૧૯૭૧ પોષ માસ. ભિક્ષુ: અખંડાનંદ

२—' मनहरपद ' संबंधी

'મનહરપદ' નું આ પુસ્તક વર્તમાન કવિયુગના કવિશિરોમણિ સ્વ૦ નર્મદાશંકર લાલશંકરે સંવત ૧૯૧૬ માં પ્રથમ છપાવ્યું હતું. એ પછી ખુદ મનોહરદાસના તેમજ તેમના ભાણેજ દેશાઇ અંબાશંકર વગેરેના હાથથી લખાયલી આ વાણીની અસલ ચોપડી ભાવનગરના માજી સુપ્રસિદ્ધ દિવાન શ્રી ગૌરીશંકર ઉદયશંકર ઓઝા પાસેથી મળી આવતાં તેના ઉપરથી બીજી આવૃત્તિ ભાવનગરના મહારાજા સર તખ્તસિંહજીની આજ્ઞાથી સંવત ૧૯૪૩ માં મોટા બાળબોધી અક્ષરે છપાઇ હતી.

આ પુસ્તકના કર્તા મનોહરદાસના જીવન તેમજ કવનવિષે ઉક્ત બીજી આવૃત્તિમાં શ્રીયુત ભવાનીશંકર નરોત્તમ દ્વિવેદીએ નીચે પ્રમાણે આપેલું છે. એમાં મિતિ "સં૦ ૧૯૪૩ માઘ શુક્લ ૫ શનીવાર તા. ૨૯–૧–૮૭" છે.

"આ પદોના કર્તા વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ વસાવડના દેસાઇ મનો-

હરદાસ નહાનકડા કરીને શ્રી સંસ્થાન ભાવનગરના મહાલ મહુવાના રહેનાર હતા. તેઓનો જન્મ વસાવડમાં થયો હતો. તેઓએ પ્રથમ ફારસી વિદ્યાનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમને વેદાંતનાં ઉપનિષદોના ફારસીમાં કરેલા તરજુમાની બુક મળી હતી, તે ઉપરથી ઉપનિષદોનો અર્થ તેઓ સારી પેઠે સમજ્યા હતા. તે પછી બનારસ તરફથી સ્વામીશ્રી સર્વાનંદજી મહુવામાં આવી શ્રીગોપનાથજી મહાદેવમાં રહ્યા હતા. તેમનાથી તેમણે સંસ્કૃત ઉપનિષદોનું શ્રવણ કરીને ફારસી તરજુમાની સાથે તેના અર્થની મેળવણી કરી; જેથી ઉપનિષદોનું યથાર્થ રહસ્ય તેમના જાણવામાં આવ્યું. ત્યારપછી સૂત્રભાષ્ય જોવા સારૂ ધમડાચાના ભગવાન શાસ્ત્રી પાસે કૌમુદીનો, તથા ગણદેવીના દયારામ શુક્લ પાસે ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો; તેમજ નવાનગરના પંડ્યા નરભેરામ વિગેરેથી ઉપનિષદોના અર્થનો પુનરપિ પક્કો અભ્યાસ કર્યો હતો. સંવત્ ૧૮૯૪ ની સાલમાં તેઓએ ચતુર્થાશ્રમનો સ્વીકાર કરી સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મતીર્થ નામ ધારણ કર્યું; અને સંવત ૧૯૦૧ ની સાલ આખર તેઓ વિદેહમુક્ત થયા. તે દરમીઆનમાં તેમણે વેદાન્તના રહસ્ય ઉપરથી એકાદ બે સંસ્કૃત ગ્રંથો રચેલા, પણ તે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા નથી. સિવાય આ 'મનહરપદ' કે જેમાં પૂર્વાશ્રમે કરેલાં પદોના છેવટમાં 'મનોહર' નામ તથા સંન્યાસ ગ્રહણ કર્યા પછી કરેલાં પદોના છેવટમાં 'સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ' નું નામ આપી ગુજરાતી તથા હિંદુસ્થાની ભાષામાં તે પદો કર્યાં છે. તેમાં વેદાન્તવિષયક, નીતિ અને વૈરાગ્યપૂર્વક સગુણ તથા નિર્ગુણ એક ઇશ્વરભક્તિનું નિરૂપણ કરીને પાખંડી પથોનું તથા ધર્મનિમિત્તે થતા ઢોંગો વિગેરેનું ખંડન કર્યું છે. ત્યાર પછી તેમણે સંવત્ ૧૮૯૮ માં શ્રીમહાભારતમાંનું સનત્સુજાતીય આખ્યાન તથા બંદી આખ્યાન સંસ્કૃત ઉપરથી ગુજરાતી ભાષામાં પૂર્વછાયા ઇત્યાદિ કવિતામાં રચ્યાં હતાં તે છપાઇ પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં છે. સિવાય ગુજરાતી ભાષામાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાની પદબોધિની ટીકા તથા મુમુક્ષુઓને વિચારવાનું આહ્નિક તેમણે કરેલું છે. વળી તેમણે રામાનુજ-ભાષ્યાનુસારી દ્વૈત-મતનું ખંડન કરી અદ્વૈત મતનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. તથા પુરાતન કથા અને પંચકલ્યાણી વિગેરે ગ્રંથો પણ તેમણે ગુજરાતીમાં રચેલા છે; પરંતુ તે હજી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા નથી. "

× × × ×

× × × ×

સં૦ ૧૯૬૯ ભાદ્રપદ — ભિક્ષુ: અખંડાનંદ.

१—अखानी वाणीनी अनुक्रमणिका

શ્રી અખેગીતા

ગુરૂ-શિષ્ય-સંવાદ

અખાના છપ્પા

અખાનાં પદ

૨—मनहरपदनी अनुक्रमणिका

ગુજરાતી પદો

હિંદુસ્તાની ભજનો

अखानो परिचय ×

વેદાન્તકવિશિરોમણિ અખો જ્ઞાતિએ પરજીયો સોની હતો. એનો જન્મકાળ જે મુદ્દાઓ ઉપરથી ઉપજાવી શકાય તેમ છે, તે નીચે પ્રમાણે છે.

આત્મસાક્ષાત્કાર થયા પછીથીજ તેમની વાણી ઉઘડી—અર્થાત્ તેમની કાવ્યરચના શરૂ થઇ; એ વાત તેમણે છપ્પાઓના 'પ્રપંચ અંગ'માં નીચેની લીટીઓમાં કહી છેઃ—

'બહુ કાલ હું રોતો રહ્યો, આવી અચાનક હરિ પ્રગટ થયો.
'ત્રણ મહાપુરુષ ને ચોથો આપ, જેનો ન વેદે થાય ઉથાપ.
'અખે ઉર-અંતર લીધો જાણ, ત્યારપછી ઉઘડી મુજ વાણ.'

એ પછી 'પ્રાપ્તિ અંગ' માંનું નીચલું કવન દર્શાવે છે કે બાવન વર્ષની વયે તેને આત્મસાક્ષાત્કાર થયો હતો.

'છીંડું શોધતાં લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમઝોળ
'બાવનેથી બુધ આવી વટી, ભણ્યા ગણ્યાથી રહી ઉલટી.'

હવે 'અખેગીતા' એ અખાનો પહેલો ગ્રંથ છે એમ માનીને તેમાં તેની રચનાની સાલ સંવત ૧૭૦૫ આપેલી છે તેની સાથે ઉપલા બંને મુદ્દાઓ ઘટાવીએ, તો સમજાય છે કે અખાનો જન્મ સંવત ૧૬૫૩ માં હોવો જોઇયે; અને આ પ્રમાણે અખાનો જન્મસમય નક્કી થતાં પ્રેમાનંદ અને શામળ એ બંને કવિઓ કરતાં અખો વધારે જૂનો ઠરે છે.

જેતલપુરથી પંદર સોળ વર્ષની વયે અમદાવાદમાં આવીને એણે નિવાસ કર્યો હતો. એનો પિતા એને અને એની બેનને લઇને રોજગાર માટે અમદાવાદમાં દેસાઇની પોળમાં રહ્યો હતો.* એની વીશ વર્ષની

× અખાની વાણીની બાબતમાં સુંદર વિવેચન કરતો એક અલગજ નિબંધ આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં આપેલો હોવાથી તેમજ બીજી રીતે પણ અખાના વિષયમાં અધિક પ્રકાશ પડેલો હોવાથી સ્વામી સ્વયંજ્યોતિનો આગલી આવૃત્તિમાં છપાયલો આ પરિચય આ આવૃત્તિમાં કેટલાક ટુંકાણ તથા ફેરફાર સાથે આપેલો છે. સંપાદક

* અમદાવાદમાં દેસાઇની પોળમાં આવેલા એક ઘરને હજી પણ 'અખાનો ઓરડો' કહે છે.

વય પહેલાં એના પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો; અને એ પછી થોડાજ સમયમાં એની એકની એક બેન કે જેનાપર એનો ગાઢ સ્નેહ હતો તેણે દેવવાસ કર્યો. બાળલગ્નથી પ્રાપ્ત થયેલી યુવાન સ્ત્રી પણ એજ સમયમાં મૃત્યુ પામી. એણે બીજીવાર પણ લગ્ન કરેલું કહેવાય છે; કિંતુ એ લગ્ને પણ એને કશી સંતતિ આપી નહિ અને એ પત્નીનો પણ મૃત્યુએ સત્વર વિયોગ કરાવ્યો. આમ નજીકના સંબંધીઓને ઉપરાઉપરિ ગુમાવવાથી વિરાગનું બીજ એના અંતઃકરણમાં રોપાઈ ચૂક્યું.

દંતકથા છે કે, એને એક ધર્મભગિની હતી. પોતાની સગી બેનના સ્વર્ગવાસ પછી એ બેન ઉપર એને ગાઢ સ્નેહ બંધાયો હતો. એ બેને અખાને ત્યાં સુમારે ત્રણુસેં રૂપિયાની થાપણુ મૂકી રાખેલી હતી. એ રૂપિયા ઉપાડી લેવાની ઇચ્છાથી એ સ્ત્રીએ પોતાની મુડીમાંથી સોનાની એક કંઠી કરી આપવાને અખાને કહ્યું. સરળ હૃદયના અખાએ પોતાના પદરના રૂપિયા સો એમાં ઉમેરી ચારસો રૂપિયાની કંઠી કરી આપી. “ સોની તો સગી માનું પણ ચોરે ” એમ કહેવાય છે. અખો પણ સોનીજ હોવાથી એનાપર પેલી બાઇને અવિશ્વાસ આવ્યો. જેથી તેણે કંઠીમાંનો એક મણુકો કપાવી જોયો. કાપ મૂકી જોઇને ચોકસીએ કંઠીની કિંમત રૂપિયા ચારસોની આંકી. બેનને પશ્ચાત્તાપ થયો અને એ કાપેલો મણુકો પાછો નખાવી લેવા સારૂ તે અખા પાસે ગઈ. તેણે કહ્યું કે કંઠી ઉંદરે કાપી નાખી છે, માટે ફરી જોડી આપો. કાપ જોતાંજ અખાને લાગ્યું કે ઉંદરનો એ કાપ નથી. અખાએ તેને પટાવીને પૂછતાં બાઇએ સાચી હકીકત કહી દીધી. સંસારીઓના જૂઠા સંબંધની અને તેમના સ્નેહમાં રહેલા અવિશ્વાસ અને સ્વાર્થની અખાને આથી વિશેષ ખાત્રી થઈ. એ સમયની ટંકશાળમાં એ અમલદાર હતો એવી પણ એક કથા છે. એ સત્યનિષ્ઠાવાળો છતાં એના હાથ નીચેના નોકરોએ બાદશાહને તેના સંબંધમાં સાચું ખોટું સમજાવ્યું. સોના ચાંદીના સિક્કાઓમાં હલકી ધાતુનો ભેગ કરી એ નિમકહરામી કરે છે, એવી વાત કોઇએ બાદશાહને કાને પહોંચાડી. બાદશાહે એની તપાસ ચલાવી. અખો એ પરીક્ષામાં નિમકહલાલ ઠર્યો; પણ એ પ્રસંગથી એના ચિત્તપર વિરાગની એવી તો સજ્જડ છાપ પડી કે એણે નોકરી મૂકી દીધી, પોતાના ધંધાનાં સર્વ હથીઆર કૂવામાં ફેંકી દઇને જગતના અવિશ્વાસને પાત્ર એવો સોનીનો ધંધો છોડી દઇને તે એકલો સંત–મહાત્માઓના સત્સંગમાં–સત્પદાર્થની શોધમાં નીકળી પડયો. અત્યારથી એના

આત્મમંથનનો કાળ શરૂ થયો. જગતનાં સંબંધીઓનો વિયોગ, પોતાનાં પ્રેમપાત્રોનો અવિશ્વાસ અને પ્રાપંચિક જગતના કાવાદાવાએ એના ચિત્તમાં વિરાગનું સિંચન કર્યું. અમદાવાદમાં પણ એ વખતો વખત સંતસમાગમ સેવી સત્ય સુખની પ્રાપ્તિનાં સાધનોની ચર્ચા કર્યા કરતો હતો; પણ ભારતભૂમિનાં તીર્થોમાં અનેક અસાધારણ મહાત્માઓ હોઇને ત્યાં પરમ સત્યનાં દર્શન સહજ થઈ શકશે; એવી શ્રદ્ધાના અંગે તેણે તીર્થપર્યટન કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. ઘરની માલમિલકત વેચી દઇ, સંસારવ્યવહારને સંકેલી લઈ પ્રથમ તે પોતાનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવાને જયપુર ગયો. દ્રવ્યવાન યાત્રાળુ હોવાથી ત્યાંના વૈષ્ણવ મંદિરમાં એને બહુ સારો સત્કાર મળ્યો. એ સત્કારથી ભોળવાઇને ત્યાંજ તેણે ગુરુદીક્ષા લીધી. "ગુરુ કીધા મેં ગોકુલનાથ" ૪૦ વાક્યપરથી એ વાત સમજાય છે. વધુ અનુભવ તેમજ ચર્ચાને અર્થે એ ત્યાં થોડો સમય રહ્યો; પણ એની સત્ય જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થાય એવી આશા ન બંધાઈ. આથી પછી તે કાશી તરફ નીકળી પડયો. સત્યનો જે આવેશ અખાની કવિતામાં પ્રતીત થાય છે એજ બળ તેના એ સમયના જિજ્ઞાસુ હૃદયમાં પણ સતેજ જણાઈ આવે છે. "કંચન અને કામિનીની મોહજાળમાં ન ફસાય અને માયાથી નિર્લિપ્ત રહી કેવળ જ્ઞાનયજ્ઞરૂપેજ લોકહિતમાં નિરત રહે, એજ જીવન્મુક્ત સાચા સંત કહેવાય" એવું સત્ય એના હૃદયમાં સંપૂર્ણ ઠસી ગયું હતું. ગોકુલનાથના થયેલા અનુભવપરથી સ્થળે સ્થળે મળી આવતા મહાત્માઓની એ પરીક્ષા કરતો હતો. સાધુસંતોનાં દર્શન કરી જ્ઞાનચર્ચાનો પ્રસંગ કાઢી એમની સત્યનિષ્ઠા તે તપાસતો; દ્રવ્યાદિ ભેટની લાલચો આપી એમનું તપોબળ અજમાવતો; સમાગમ સેવી એમની સ્વાભાવિક જીવનલીલા નિહાળતો; અને એની કસોટીમાં ઉત્તીર્ણ થાય તેમનોજ ઉપદેશ સાંભળતો. આવી ઉગ્ર તૃષાના તરફડાટમાં એને એક સમર્થ જ્ઞાનીનાં દર્શન થયાં.

"ચરણ ચિંતવી સ્તુતિ કરૂં, ચિદ્દશક્તિ બ્રહ્માનંદની"

અક્ષયગીતાના મંગલાચરણમાં એની ગુરુમૂર્તિના નામનો આમ એ ઉલ્લેખ કરે છે. કાશીમાં ફરતાં ફરતાં એક દહાડો એણે જોયું કે એક મઠમાં એ જીવન્મુક્ત મહાત્મા કોઇ સંન્યાસી અધિકારીને વેદાન્તશ્રવણ કરાવતા હતા. એ મહાત્માનો ઉપદેશ સાંભળવાની એને ઇચ્છા થઇ; તેઓ મુમુક્ષુઓને રાત્રિએ ઉપદેશ આપતા હતા. તેથી એવા એકાન્ત

સમાગમનો લાભ લેવાનો પોતાને એ સ્થળે અધિકાર મળશે કે કેમ, એ શંકા ઉત્પન્ન થવાથી અખાએ એ ઉપદેશનો ગુપ્ત રીતે લાભ લેવાનો વિચાર કર્યો. મહાત્માઓની કસોટી અજમાવવાની તેની ટેવ હજી ગઇ નહોતી. બ્રહ્માનંદજીની પાસે અનેકવાર દિવસે જઇ દ્રવ્યાદિનાં પ્રલોભનો તેણે આપી જોયાં; પણ તે વૃથા ગયાં. એ મહાત્માના ઉપદેશમાં હવે એને બહુ રસ પડવા લાગ્યો. અંતઃકરણથી એમને તેણે સદ્‌ગુરુ ધારણ કરી લીધા; અને રોજ રાત્રિએ મકાન બહાર બેસીને ગુપ્ત રીતે કથા શ્રવણ કરવા માંડી. એકાદ વર્ષ સુધી એમ બહાર બેસીનેજ તેણે એ લાભ લીધો. આખરે એ ગુરુશિષ્યના પ્રત્યક્ષ સંમેલનનો એક દિવસે કથાસમયે સુયોગ મળ્યો. નિત્ય રાત્રિએ કથા શ્રવણ કરનાર સંન્યાસી શિષ્યને એક દહાડો નિદ્રા આવી જવાથી રોજની પેઠે તે હોંકારો ન આપી શક્યો. જિજ્ઞાસુ નિદ્રાને લીધે હોંકારો ન આપી શકવાથી બ્રહ્માનંદજી ઉપદેશ આપતા અટકી પડશે, એમ સમજી મુમુક્ષુ અખાથી બોલ્યા વિના ન રહેવાયું; અને તેણે પોતેજ બહાર બેઠાં બેઠાં હોંકારો આપી દીધો.

રાત્રિના સમયે કોઇએ બહારથી હોંકારો આપવાથી મહાત્મા બ્રહ્માનંદજીને આશ્ચર્ય થયું અને તે કોઇ સુપાત્ર સાધક હોવો જોઇએ અથવા તો કંઇ અન્ય ચમત્કાર છે, માટે તેની શોધ કરવી જોઇએ એવી જિજ્ઞાસા થવાથી પોતેજ બહાર આવીને આસપાસ જોયું એટલે ત્યાં અખાને બેઠેલો જોયો. મકાનની બહાર લપાઇને બેઠેલા તે પુરુષને જોઇને એણેજ હોંકારો દીધો હશે એમ માની લઇને તેને નામ ઠામ વગેરે પૂછતાં અખાએ સર્વ હકીકત નિવેદન કરી. બ્રહ્માનંદજીએ તેની પરીક્ષા કરવા માટે તેને કેટલાએક જ્ઞાનવિષયક પ્રશ્નો પૂછ્યા. અખાએ એના બહુ સ્પષ્ટ ઉત્તર આપ્યા; અને એ બધા એમની કથા સાંભળેલી તેને અનુસરતાજ હતા. એટલે બ્રહ્માનંદજીને અખો ઉત્તમ અધિકારી છે, એમ ખાત્રી થઇ.

હવે તો એને નિત્ય નિયમિત રીતે એમના સત્સંગનો લાભ મળવા માંડ્યો. એજ સદ્‌ગુરુના પ્રતાપે એને આત્મસાક્ષાત્કાર થયો. પંચદશી, ઉપનિષદ્, યોગવાસિષ્ઠ, અધ્યાત્મરામાયણ અને ભગવદ્‌ગીતા, આદિ વેદાન્તના ગ્રંથોનો પણ એણે એમની પાસે અભ્યાસ કર્યો હોવો જોઇએ; કારણ કે તે સર્વ ગ્રંથોની છાયા એની કવિતામાં સ્થળે સ્થળે દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

થોડાં વર્ષો ત્યાં ગાળીને એ પાછો ગુજરાતમાં આવી રહ્યો હતો. પાછા આવતાં પુનઃ જયપુરના ગોકુલનાથનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છાથી તે ત્યાં ગયો; પણ આ વખતે તે પ્રથમનો દ્રવ્યવાન અખો નહોતો. જ્ઞાનમાં ગળી ગયેલો છતાં ઉન્મત્ત, એવા એ અખામાં હવે બહારનો કશોએ આડંબર રહ્યો નહોતો. જ્યાં દ્રવ્યનોજ સત્કાર થતો હતો એવા એ મંદિરમાં 'અખો શેઠ આવો નહોતો, એવા શબ્દોજ દારપાળના મુખથી સાંભળ્યા, એટલે એને બહુ માઠું લાગ્યું. મંદિરના મહારાજ સુધી પોતાનું નામ પહોંચાડવાની એણે દારપાળ વિગેરેને સૂચના કરી પણ મહારાજે દૂરથીજ એને નિર્ધન જોઇને એની જરાયે પરવા ન કરી. એ વાતને અખે પોતાના કાવ્યમાં બહુ સારી રીતે ઉતારી છે. એ કહે છે કેઃ—

" ઘણાં કૃત્ય કર્યાં મેં બાહ્ય, તોય ન ભાગી મનની દાઝ;
" દરશન વેષ જોઇ સૌ રહ્યો, પછી ગુરુ કરવાને ગોકુલ ગયો.
" ગુરુ કર્યા મેં ગોકુલનાથ, ગુરુએ મુજને ઘાલી નાથ;
× × × × ×
" ગુરુ કીધા મેં ગોકુલનાથ, ઘરડા બળદને ઘાલી નાથ;
" ધન હરે ધોખો નવ હરે, એ ગુરુ કલ્યાણ શું કરે ? "

એને ત્યાં આવો અનુભવ થયો એમ એ સ્પષ્ટ કહે છે. અખાના બાહ્યજીવનના એટલે કે આચારના પ્રસંગો તો આથી વિશેષ આપણને ઉપલબ્ધ નથી; પણ એની કવિતાપરથી જણાઇ આવે છે કે એણે ત્યાગીનો વેષ પહેર્યો નહોતો. વર્ણું કે આશ્રમના પ્રાસંગિક ફેરફારોને પણ એ અનુમોદન નથી આપતો એ એનાં નીચેનાં વાક્યોપરથી સમજાય છે.

" સૂતર આવે તેમ તું રહે, જયમ ત્યમ કરીને હરિને લહે;
" વેષ ટેક છે આડી ગલી, પેઠો તે ન શકે નીકળી;
" અખા કૃત્યનો ચડશે કષાય, રખે તું કાંઇ કરવા જાય. "

અને તેણે તેમજ કર્યું છે. એના એજ બાહ્ય વેષમાં એ મસ્ત ફર્યા કરતો હતો. એક ભજનમાં એણે લખ્યું છે કેઃ—

" દેશ ન છોડયા વેષ ન છોડયા, નહિ છોડયા સંસારા. "

સાંસારિક સંબંધીઓના વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલ વિરાગ, જગતના પ્રપંચી મનુષ્યોનો સહવાસ, પેલી ધર્મભગિનીપર વિશુદ્ધ પ્રેમ છતાં તેનો અવિશ્વાસ, અને ટંકશાળમાં મૂકાયેલો આરોપ, એવાં એવાં અનેક કારણોને લીધે એણે જગતના આડંબરભર્યા લોકોપર સખ્ત પ્રહાર કર્યા છે. એમના એ આડંબરપર જેવી રીતે એને ધિક્કાર હતો એવોજ

અભાવ એને વેષધારી સાધુસંતપર પણ થઇ ગયો હતો. જેમ ત્યાગીઓમાં એને નિંદ્ય વ્યક્તિઓનો પરિચય થયો હશે તેવોજ ગૃહસ્થાશ્રમી વ્યક્તિઓનો પણ થયો હતો; છતાં ભેખધારી પ્રતિ વિશેષ અભાવ ઉપજવાનું માત્ર એકજ પ્રબળ કારણ આપણે કલ્પી શકીએ તેમ છીએ કે:—

એ આશ્રમના લોકો વ્યવહારની ઉપાધિઓ ત્યજી દઈ સદ્યોમોક્ષ માટે રણસંગ્રામમાં ઝુકી પડેલા કેસરીયાં કરેલા વીરનરો ગણાય છે, અને સંન્યાસયજ્ઞના અગ્નિમાં બહિરંગ સાધનો, જગતનાં સંબંધી જનો પ્રત્યેના સંબંધો અને આસક્તિનો હોમ કરી, એ જ્વાલાના રંગનાં બાહ્ય વસ્ત્રો પહેરે છે. આવા—

सर्वे धर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥

એ વાક્યાનુસાર ભગવદ્શરણ થએલા ચતુર્થ આશ્રમીઓને અન્ય અનુચિત વ્યવહારમાં રત રહેતા જુએ ત્યારે અખા જેવા વિરાગની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલા વીરને તેમના પ્રતિ અભાવ ઉત્પન્ન થાય અને એ અભાવ સત્યના આવેશમાં ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી કઠિન શબ્દોમાં એની કવિતામાં ઉતરે એ સ્વાભાવિકજ લાગે છે. સાચા સંતો તરફ તો એનો સંપૂર્ણ સદ્ભાવજ હતો. સંતનો મહિમા એણે સ્થળે સ્થળે ગાયો છે. અખેગીતાના પ્રત્યેક કડવાની અંતે "સેવો હરિ–ગુરુ–સંતને" એ વાક્ય એણે મૂક્યું છે. અન્ય સ્થળે પણ એણે ગાયું છે કે:—

" ઝીલ રે ઝીલ તું સંતસંગ રૂપી જાહ્નવી, માનવી માન મૂકી દે મનનું,
" સંતસંગત વિના નર નથી કોઇ નીપન્યા.....................

અને

" સંતગંગા તણું ફલ છે અતિ ઘણું, કહે અખો શું આપવીતી. "

આવી રીતે પોતાની "આપવીતી" ની રેખા દોરી જનસમાજને સંતસમાગમની તે ભલામણ કરે છે.

અખાની વાણીમાં રહેલા સત્ય જ્ઞાનનો તેના અધિકારી હૃદયોમાં અધિકાધિક સંચાર પામે એવી શુભેચ્છા સાથે ૐ तत्सत्

अखो अने तेनुं काव्य*

ગુર્જરી ભાષાના અભ્યાસકોને અખાનું નામ અજાણ્યું હોતું સંભવતું નથી, પણ આજ સુધી ચાલેલી ઉંચી કેળવણીની પદ્ધતિની શોચનીય અસર એ થઇ છે કે પ્રત્યેક કેળવાયલો વિદ્યાર્થી મિલ્ટન, શેક્સપીઅર, વર્ડ્સવર્થ, શેલી આદિ અંગ્રેજી કવિ અને તેનાં કાવ્યોનાં રહસ્યોમાં જેટલો પ્રવીણ હોય છે તેટલો પોતાની માતૃભાષાના ઉત્તમ સાક્ષરોની કૃતિથી પરિચિત હોતો નથી. આપણો સ્રીવર્ગ આપણા ગુર્જર કવિઓની કૃતિથી જેટલો જાણીતો છે એટલો નવી પદ્ધતિથી કેળવાયલો યુવક જાણીતો નથી. આથી આપણી ગુર્જર પ્રજાની સાંસારિક ઉન્નતિમાં સ્રીપુરુષના ભાવ અને વિચારના સંમેલનની જે અગત્ય છે એ આ માતૃભાષાની ઉપેક્ષાને લીધે પૂરી પડતી નથી. અલ્પ સમય થયાં આ પ્રકારનું સ્વરૂપ સહજ બદલાતું ચાલ્યું છે. માતૃભાષાની ઉપાસના થવાનાં ચિન્હો સર્વત્ર જણાવા લાગ્યાં છે; પ્રાચીન ગુર્જર કવિની કૃતિઓ પરીક્ષક વૃત્તિથી હવે અવલોકાવા માંડી છે; સ્વભાષામાં નવીન વિચારોને સ્વતંત્ર રીતે ઉતારવાના પ્રયત્નો થયા છે; અને આપણી વિશ્વવિદ્યાલયમાં પણ એમ. એ. ની સર્વોત્તમ પરીક્ષામાં આપણી માતૃભાષાના અભ્યાસને સંસ્કૃત ફારસી આદિ પ્રૌઢ ભાષાનું સમાન સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

સર્વ ભાષામાં ગદ્ય કરતાં પદ્યનો આરંભ પ્રથમ થયલો હોય છે

---

*આ નિબંધ ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીયુત નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતાએ સંવત ૧૯૫૯ ના આષાઢ સુદી ૮ ને ગુરૂવારે 'ગુર્જર સાક્ષર જયંતિ' નિમિત્ત મળેલી સભામાં વાંચેલો, અને જ્યેષ્ઠના 'વસંત'માં પ્રસિદ્ધ થયો હતો. અખાની વાણીની આગલી આવૃત્તિ નીકળ્યા પછીજ તે જાણમાં આવેલો હોવાથી આ આવૃત્તિમાં તે આભારસહિત ઉતારવામાં આવ્યો છે. અખાની વાણીના ઊંડા અભ્યાસપૂર્વક આવો ઉમદા નિબંધ લખીને લેખક મહોદયે ગુર્જર વાચક વર્ગ ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. સંપાદક

અને તેજ ન્યાયે આપણી ગુર્જરી ભાષામાં પણ કાવ્યોની પ્રતીતિ પ્રથમ થયલી છે. ગુજરાતી કાવ્યના વિકાસક્રમનાં ત્રણ પગથીઆં છે. (૧) પ્રાચીન કાવ્ય; જેની સાદી શોભા આદિ કવિ નરસિંહ મહેતા-માં, ભક્ત કવિ વિષ્ણુદાસ તથા ભાલણમાં, અને કેટલાક જૈની કવિઓમાં ઝળકે છે. (૨) મધ્યકાલીન કાવ્ય; જેમાં કથારસમાં નિપુણ શામળ, સર્વરસચતુર પ્રેમાનંદ, તત્ત્વવિચારમાં કુશળ અખો, ભોજો, ધીરો તથા પ્રીતમ, અને શૃંગારરસિક દયારામની કૃતિઓ પ્રધાનપદ ભોગવે છે. (૩) અર્વાચીન કાવ્યનો આરંભ કવિ દલપતરામથી થાય છે. આ છેલ્લા સમયમાં પશ્ચિમના વિચારોની છાયાની સંક્રાન્તિ થયલી અનુભવાય છે, અને તેની સાથે આપણી વૃદ્ધ માતૃભાષા સંસ્કૃતના અભ્યાસના ફળરૂપે વાણીની વિશુદ્ધિ પણ અધિક પ્રવેશ પામેલી જણાય છે. આ સમયના કેટલાક તારાઓ નર્મદાશંકર, બાલાશંકર, આદિ અસ્ત થયા છે, અને ક્ષિતિજ ઉપર અન્ય ઝળકે પણ છે.

ઈંગ્રેજી ભાષાના અભ્યાસથી જાગૃત થતા નવીન વિચારોનો અનુગમ જેમાં નથી તેમ છતાં વિચારસ્વાતંત્ર્ય જેમાં અધિક સ્ફુરે છે એવા **મધ્યકાલીન કવિઓમાંના અખાની ગુજરાતી ભાષામાં જે ચમત્કૃતિ છે તે અન્યમાં નથી.** ગુજરાતના સાક્ષરોની જયંતી કરવાના ઉત્સાહવાળા મંડળના પ્રશસ્ય પ્રયત્નને ધન્યવાદ આપી આપણે આ અખાની જયંતીના મંગલ દિવસે તે વિચારશીલ કવિની કૃતિના અવલોકનમાં તેની આધ્યાત્મિક અવિનાશી મૂર્તિને નમન કરીશું.

અમદાવાદમાં ખાડીઆમાં સોનીની વ્યવહારકુટિલ ગણાતી નાતમાં આશરે સને ૧૬૧૯ માં જન્મ પામનાર આ કવિ હાલની પદ્ધતિ પ્રમાણે શાળાની કેળવણીમાં સંસ્કાર પામેલો ન હતો, તોપણ ધર્મ તથા નીતિનું બળ સ્વભાવસિદ્ધ હોવાને લીધે રૂઢ કુટિલતા ને પ્રપંચ પ્રતિ તેને તિરસ્કાર થયો, અને પોતાનું સાદું ધાર્મિક જીવન મહાત્માના સંગના પ્રભાવથી એટલું તો નિદર્શનરૂપ તે કરી શક્યો કે બ્રાહ્મણાદિક ઉંચી વર્ણના વિદ્વાનોના વિચાર તથા આચાર તેના આગળ ઝાંખા પડયા. સાંપ્રદાયિક ધર્મોની અવનતિ એની સૂક્ષ્મ નજરમાં સત્વર જણાઈ આવી, અને શુદ્ધ વેદાંતશાસ્ત્રના સ્વતંત્ર વિચારનો આશ્રય કરી તેનું મનન કર્યું; અને તેના ફળરૂપે ગુજરાતી ભાષામાં ઘણા માર્મિક છપ્પા લખી ભાષાના સાહિત્યમાં વધારો કર્યો.

અખાને કવિ ગણો, ભક્ત ગણો, તત્ત્વવિચારક ગણો, કે

તત્ત્વજ્ઞ ગણુવો એ સંબંધમાં ઘણા મતભેદ પરીક્ષકની વૃત્તિના ભેદથી હોવા સંભવે છે. જેઓ શબ્દ તથા અર્થના અલંકારમાંજ કાવ્યનો આત્મા આવી ઠર્યો એમ માને છે તેમને અખો કવિરૂપે લાગવાનો નહિ; પણ નિર્દોષ શબ્દવડે કોઇ પણ અંગી રસની નિષ્પત્તિ કરવામાં કાવ્યનું રહસ્ય રહ્યું છે એવું જેઓ માને છે તેને તો અખો નિ:સંશય કવિરૂપે ભાસવાનો. જે રસની નિષ્પત્તિ કરવાનો આશય હોય તે રસની નિષ્પત્તિ થવા સારૂ જે શબ્દનું, અર્થનું, વર્ણનું, ભાવનું ઔચિત્ય જોઇએ તે ઔચિત્ય જેમાં સ્ફુરે છે તે શબ્દરચનાજ કાવ્ય છે, અને તેવા ઔચિત્યવાળીજ અખાની રચના છે એમ પ્રત્યેક વિચારકને જણાશે. આ ઔચિત્યને કાવ્યનો આત્મા ગણી વેદકાલીન મંત્રદ્રષ્ટાને પણ કવિ કહેવાની પ્રથા સંસ્કૃત ભાષામાં ચાલે છે; કેમકે તેઓ 'ક્રાંતદર્શી' એટલે વિશ્વદૃષ્ટિવાળા હતા. અખાને પોતાને પણ રૂઢ અર્થમાં ગણાતા કવિતરીકે ગણાવાની વૃત્તિ હતી નહિ. "જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ"—એવું માનનાર અખાની દૃષ્ટિમાં, જે શબ્દરચનાથી હેયોપાદેય રહિત અર્થાત્ ત્યજવા યોગ્ય તથા ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જેમાં કાંઇ રહ્યું નથી એવું અખંડ પરમાત્મતત્ત્વ સમજાય, તે શબ્દરચનાજ કાવ્ય હતી.

"અખો શું કવિતાપણું કરે, જો વાત કશી ન પોંચે શરે;
"કે લેવું કે મૂકવું કહે, તે તો ત્યાં અધેરૂં રહે.
"એવું કવતાં આવે લાજ, સમજ્યા સરખો છે મહારાજ;
"ઉકેલ પડે તે જોડયું ખરૂં, જેણે જીવપણું જાયે પરૂં.
"બાકી સઘળો મોહ જોડાય, મનનુ ગમતું સૌ કો ગાય;
"અખા અર્થસહિત કે જો સાર, નાચે પૂત તવ લાજે માત."

(આત્મલક્ષ અંગ.)

અખાના ઉપરના વિચારમાં ઘણો ઊંડા અર્થ રહ્યો છે. જે કાવ્યથી માત્ર સાંસારિક રસનો અનુભવ થાય છે, પણ અંત:કરણમાં બોધની છાયા પડતી નથી; તે કાવ્ય પ્રજાની નૈતિક ઉન્નતિમાં કાંઈ પણ ઉપયોગનાં નથી. જેમ વસ્ત્રાલંકારમાં વનિતાનું સૌંદર્ય નથી પણ તેનાં અંગ—ઉપાંગોમાં ઝળકતા લાવણ્યમાંજ સૌંદર્ય છે, તેમ શબ્દ તથા અર્થના અલંકારમાં કાવ્યનું કાવ્યત્વ નથી પણ શબ્દાર્થને પડદે રહેલા બોધમય રસમાં કાવ્યત્વ છે. વળી જેમ નગ્નતામાં સૌંદર્ય નથી, તેમ કઠોર વાણી અને અર્થમાં કાવ્યત્વ નથી. શબ્દાર્થ બોધરૂપ રસના

ઉપકારક છે, પણ બોધ વિના શબ્દાર્થનું વૈચિત્ર્ય શબ્દને અલંકૃત કરવા જેવું છે. વિલક્ષણ શબ્દાર્થની રચનાથી બોધ ધ્વનિત થવો એમાંજ કાવ્યનું રહસ્ય છે, નહિ કે કથા માંડી આમ કરવું જોઇએ તેમ કરવું જોઇએ એવો સ્પષ્ટ ઉપદેશ કરવા બેસવું. આ કારણથીજ કાવ્યદ્વારા બોધ આપવાની શૈલી અલંકારશાસ્ત્રકારોને વધારે સંમત છે, અને કાવ્યના પ્રયોજનોનું વર્ણન કરતાં મમ્મટાચાર્ય—**कान्तासंमिततयोपदेशयुजे**—એમ કાન્તાની પેઠે મધુર ઉપદેશ આપનાર કાવ્ય છે એવો સિદ્ધાન્ત પ્રતિપાદન કરે છે.

આ પ્રકારની વિદગ્ધ વાણીદ્વારા બોધરૂપ શાંત રસને પ્રકટ કરવામાં અખો અતિશય કુશળ છે. આ રસ પ્રકટ કરવામાં શબ્દરચના તરીકે અખાએ છપ્પાને પસંદ કર્યા છે, સરળ અને હૃદયભેદક માર્મિક વાણીનો આશ્રય કર્યો છે, અને પ્રૌઢ સંસ્કૃત ભાષામાં જે ગહન તત્ત્વવિચારો છે તે ગુજરાતીમાં પ્રસાદમય શૈલીથી ઉતારવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આ શ્રેણીમાં તે કેટલે અંશે સફળ થયો તે આપણે એના કાવ્યની પરીક્ષા કરતાં જોઇશું.

બોધપ્રધાન અખાની કવિતાનો મોટો ભાગ સાતસો છેંતાળીસ છપ્પામાં છે, અને તેનાં ચુમાળીશ અંગ પાડયાં છે. અખાએ આ છપ્પાને વ્યવસ્થાસર ગોઠવવાને પ્રયત્ન કર્યો નથી; તોપણ તે છપ્પાઓ ભિન્ન ભિન્ન વખતે લખાયલા હોવાથી તથા પ્રસિદ્ધ કરવાનાં સાધનો તે સમયમાં હાલના જેવાં નહિ હોવાથી તેણે બુદ્ધિમાં કાંઇ વ્યવસ્થા ધારી હશે પણ તેનાથી તે પ્રકટ રૂપમાં મૂકાઇ નથી. અખાના અભ્યાસકને આ અંગોમાં વર્ણવાયલા વિચારો પ્રતિ લક્ષ આપતાં છપ્પાઓના નીચેના ચાર વર્ગ પડેલા જણાશેઃ—

પ્રથમ તો રૂઢ થયલા સંપ્રદાયોના ધર્મના દોષોના ગ્રહમાંથી છૂટવા સારૂ તેણે કેટલાંક અંગો રચ્યાં છે. આ અંગમાલાને આપણે દોષનિવારક અંગવર્ગ કહીશું. આ વર્ગમાં—(૧) વેષનિંદા, (૨) આભડછેટનિંદા, (૩) સ્થૂળ દોષ અંગ, (૪) પ્રપંચ અંગ, (૫) ચાનક અંગ, (૬) સૂક્ષ્મ દોષ અંગ, (૭) ભાષા અંગ, (૮) ખળજ્ઞાની અંગ, (૯) જડભક્તિ અંગ, (૧૦) સગુણભક્તિ અંગ, (૧૧) દંભભક્તિ અંગ, (૧૨) જ્ઞાનદગ્ધ અંગ, (૧૩) દશવિધજ્ઞાની અંગ, (૧૪) વિભ્રમ અંગ, (૧૫) ફુટકળ અંગ.

બીજા વર્ગમાં બ્રહ્મવિદ્યાનાં સાધનોનું મુખ્યત્વે કરીને પ્રતિપાદન

કરવામાં આવ્યું છે. આ વર્ગનું નામ ગુણગ્રાહક અંગ વર્ગ આપણે આપીશું. તેમાં નીચેનાં તેર અંગોનો સમાવેશ થાય છે;—(૧) ગુરુ અંગ, (૨) સહન અંગ, (૩) કવિ અંગ, (૪) વૈરાગ્ય અંગ, (૫) વિચાર અંગ, (૬) ક્ષમા અંગ, (૭) તીર્થ અંગ, (૮) સ્વાતીત અંગ, (૯) ચેતના અંગ, (૧૦) કૃપા અંગ, (૧૧) ધીરજ અંગ, (૧૨) ભક્તિ અંગ, (૧૩) સંત અંગ.

ત્રીજા વર્ગમાં બ્રહ્મવિદ્યાના પ્રમેયો અર્થાત્ જાણવા યોગ્ય પદાર્થોનું તથા સિદ્ધાન્તોનું પ્રતિપાદન છે. આ વર્ગને સિદ્ધાન્તપ્રતિપાદક અંગ વર્ગ કહીશું. તેમાં નીચેનાં ચૌદ અંગોનો અંતર્ભાવ થાય છે:—(૧) માયા અંગ, (૨) સઝ અંગ, (૩) મહાલક્ષ અંગ, (૪) વિશ્વરૂપ અંગ, (૫) સ્વભાવ અંગ, (૬) જ્ઞાની અંગ, (૭) જીવ ઇશ્વર અંગ, (૮) આત્મલક્ષ અંગ, (૯) વેષવિચાર અંગ, (૧૦) જીવ અંગ, (૧૧) વેદ અંગ, (૧૨) અજ્ઞાન અંગ, (૧૩) મુક્તિ અંગ, (૧૪) આત્મા અંગ.

ચોથા વર્ગમાં બ્રહ્મવિદ્યાના ફલનું વર્ણન કરતાં કાવ્યો છે. આ ફલપ્રતિપાદક વર્ગમાં (૧) પ્રાપ્તિ અંગ, અને (૨) પ્રતીતિ અંગનો સમાવેશ થઇ શકે છે.

અખાના છપ્પા ઉપરાંત અન્ય પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો અખેગીતા, અનુભવ-બિંદુ, કૈવલ્યગીતા, ચિત્ત–વિચાર–સંવાદ, પંચીકરણ, ગુરુશિષ્યસંવાદ, તથા કેટલાંક વેદાન્તશાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તોને ચર્ચતાં છૂટક પદોનો સંગ્રહ છે. અખાની શાસ્ત્રસિદ્ધાન્તમાં નિપુણ મતિનું ભાન કરાવવા પ્રથમના ચાર ગ્રંથો બસ છે. કાવ્યચમત્કૃતિ તથા બ્રહ્મવિદ્યાનું પ્રસાદમય વાણીમાં પ્રતિપાદન જેટલું છૂટક પદ્યોમાં છે તેટલું અન્ય ગ્રંથોમાં નથી. તત્ત્વ-વિદ્યાની સર્વ શોભા તથા પ્રતિષ્ઠા વિદ્વાનના અનુભવમાં છે. જ્યાં અનુભવ નથી. પણ માત્ર પરોક્ષ જ્ઞાન છે ત્યાં શ્રોતાના મન ઉપર અસર કરવાની શક્તિ નથી. અખાના સંબંધમાં વિશેષ આલોચન કરવા યોગ્ય એ છે કે એનો નિર્મળ બ્રહ્મત્વના અનુભવનો ચંદ્રમા એની ગંભીર પદ્યસ્રોતસ્વિનીના પ્રત્યેક તરંગમાં ઝળકે છે, અને તેથી અભ્યા-સકને કંઇ નહિ તો ક્ષણભર આ સંસારના મિથ્યાત્વનું તથા તેના અંતરપટમાં રહેલા પરમાત્મતત્ત્વની યથાર્થતાનું ભાન સત્વર થાય છે. આ અનુભવની ખુમારી "[illegible] લીલા" નાં પદ્યોમાં એટલી સ્ફુરે છે કે તેની કેટલીક પંક્તિઓ અહીં ટાંકવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે:—

"સંતો રે વનસ્પતિ ફૂલી, માયા કેરા ધામમાં;*
"ઘર ગયો છે ભૂલી, સંતો રે વનસ્પતિ ફૂલી. સંતો રે૦ ૧
"વણુ બેકુ વણુ વરખડો, જઇ ગગન માંહે મોર્યો;
"ફાલ્યો ફુલ્યો બહુ ફૂલ્યો, ત્રિલોકમાં ફોર્યો. સંતો રે૦ ૨
"પગ વિના પગ કાઢવો, વણુ વાટે દીવો બાળો;
"જે ઘર જાવું મુઆ પછી, તે ઘર જીવતાં નિહાળો. સંતો રે૦ ૩
"પથીલ થઇને પરવરો, ઘરધન જેમ ફેડે;
"જે ફળ છે અગમ અગોચર, તે ફળ વિરલા વેડે. સંતો રે૦ ૪
"ઘટ ઘુંઘટ ઘેરી રહ્યો, માયા મનશું બાંધો;
"ઘટ ઘુંઘટ અળગો કરો, તે સાંઇ આપે લાધો. સંતો રે૦ ૫
"અનેક પદવી ઉપરે, અક્ષર એક સૂઝે;
"અક્ષરે અક્ષર ઉતરે, અખો એ અક્ષય બૂઝે. સંતો રે૦ ૬

× × × ×

"સંતો રે વહેતે નત્ર વહીએ, આત્માશું અવિલંબતાં;
"લહેમાં લીન થઇએ, સંતો રે વહેતે નવ વહીએ."

* * * *

અખાના રોમે રોમમાં જે બ્રહ્મરસ પ્રસરી રહ્યો છે તે એના "અનુભવબિંદુ" ના અભ્યાસીને સહજ જણાય તેમ છે. આ ગ્રંથ લઘુ છે, તોપણુ તેનું ગાંભીર્ય અવર્ણનીય છે. છપ્પામાં જે અખાને આપણે અવિચારી ધર્માન્ધોને સપાટા મારતાં જોઇએ છીએ તે અખાની લેખિની અને આ ગ્રંથની લેખિનીમાં ઘણો ભેદ છે. જેમ ઉત્તરરામચરિત્રમાં ભવભૂતિની પરિણત પ્રજ્ઞા ઝળકે છે તેમ આ લઘુ કૃતિમાં અખાની અત્યંત ગંભીર બ્રહ્મતત્ત્વમાં ઠરેલી મતિ સ્ફુરે છે:—

"જેમ વર્ષાઋતુ જાય, શરદ્ ઋતુ રૂડી દીસે:
"દામિની દોડી પળાય, વાદ મન હળવા હીસે.
"ચોદિશ ચળકે ચંદ, દંદ બહુ મનનો ભાગે;
"તેમ ભાગે ભવભ્રાંતિ, કાંતિ જેમ દ્વિતીયા આગે.
"વિમળ વપુ હોય વારિ, ચતુર લિંગ દેખી લહે;
"ચિદાકાશ ચિન્મય અખા, ધ્યાતા ધ્યેય સમરસ રહે."

અખાનાં કાવ્ય તાત્પર્યપ્રધાન છે, અને તેથી તેમાં પદલાલિત્યાદિ ગુણો વધારે સ્ફુરતા નથી. પોતાની વ્યવહારપૂરતા સંસ્કાર પામેલી

---

* આ પદ આ આવૃત્તિના ૨૪૫ મા પૃષ્ઠમાં છે.

વાણીદ્વારા બ્રહ્મવિદ્યાનાં તત્ત્વોને સામાન્ય પ્રજા આગળ પ્રકાશ કરવા પ્રતિ તેનું લક્ષ ખેંચાયલું છે. સંસારરસમાં મગ્ન જીવોના હૃદયમાં ઉંડી લાગણી થાય અને તેની સાથે ઉપદેશ આપનાર કવિ પ્રતિ તિરસ્કાર ના ઉપજે એવી માર્મિક વચનશ્રેણિનો ઉપયોગ કરવામાં અખાના જેવી કુશળતા અન્ય બોધક કવિઓમાં જણાતી નથી. આ વચનોની શ્રેણિમાં એક દૃષ્ટાંત અને બીજુ દાર્ષ્ટાન્તિક એને "અને" શબ્દથી જોડી, બન્નેના સમાન ધર્મોની શ્લેષદ્વારા અભિવ્યક્તિ અખો ઘણી ચમત્કારિક રીતે કરે છે. અજ્ઞાની જીવનુ સ્વરૂપ વર્ણવતો આ કવિ એક સ્થળે કહે છે કે:—

"અણસમજ્યો જીવ ને બીજુ ઝાંખરૂં, જ્યાં દેખે ત્યાં વળગે ખરૂં;
"પ્રકૃતિ મળે ત્યાં તે અડે, નહિ તો પાછું વાટે પડે.
"એમ અખા સઘળો સંસાર, ઝાંમર ઝોળે કરે વેપાર."

(જીવઇશ્વરઅંગ.)

અજ્ઞાની જીવ અને ઝાંખરાનું સામ્ય "વળગવામાં" રહ્યું છે, અર્થાત્ જેમ ઝાખરૂં રસ્તે જનાર માણસને વળગે છે તેમ અજ્ઞાન જીવપ્રકૃતિના પરિણામરૂપ સંસારના વિષયો સાથે ગુંચાય છે. જો વટેમાર્ગુનું લુગડું ઝાંખરાંને વળગી રહે તેવું હોય તો ઝાંખરૂં સાથે જાય અને નહિ તો વાટમાં પડી રહે છ; તેમ જીવનું અંતઃકરણ રાગ-દ્વેષવાળું હોય તો વિષયોના સંસ્કાર ચોંટે છે, નહિ તો વિષયરૂપ ઝાંખરાં વળગી રહેતાં નથી.

સગુણ ભક્તિ કરતાં નિર્ગુણ ભક્તિની પ્રશંસા કરતાં વળી અખો અન્યત્ર કહે છે કે:—

"પડતું સુવર્ણ ને બીજું મન, તેનું ધોવું ધાવું ન હોય જતન;
"જો મર્મ ખાર અગ્નિ મળે, તો થાય ચોદુ મન પાછું વળે;
"મનની કીધી સર્વ ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય."

(સગુણ ભક્તિ અંગ.)

અહીં જેમ હલકા સોનાની શુદ્ધિ ધોવા કરવાથી થતી નથી પણ અગ્નિમાં તપાવવાથીજ થય છે, તેમ મનની ખરી શુદ્ધિ મનમોહન આગળ ઘુઘરી વગાડવારૂપ સગુણ ભક્તિની લીલાથી થતી નથી; પણ નિર્ગુણ તત્ત્વના સંબંધી સંયમાગ્નિથીજ થાય છે એ ઘણી સાદી અને ચમત્કારિક ભાષામાં વર્ણવ્યું છે.

અખાની ઠોક, વગરસમજે ધર્મના આચારમાત્રને વળગી રહેનાર

મનુષ્યો પ્રતિ જાહેરી છે, અને સર્વને માનસ પવિત્રતા અર્થાત્ વિચારની શુદ્ધિ કરવા વારંવાર પ્રબોધે છે. આ સાથે જણાવવું જોઇએ કે અખાને આચારનું નિરર્થકપણું સમજાયું નથી. આચાર શુદ્ધ વિચારના ફળરૂપ હોવો જોઇએ, તે વિના મૃત શરીરતુલ્ય ગણાવો જોઇએ, એ સિદ્ધ કરવા તેનો ખાસ આગ્રહ છે. આચારનું વાસ્તવ સ્વરૂપ વર્ણવતાં અખો કહે છે:—

" ઇશ્વર જાણે તે આચાર, એ તો છે ઉપલો ઉપચાર;
" મીઠાં મોંડાં માન્યાં દ્રાખ, અજ નોય અનમાની રાખ;
" સોનામુખી સોનું નવ થાય, અખા આંધળાને પાથરતાં વાણું વાય."

અર્થાત્ જે આચારવડે ઇશ્વરતત્ત્વ સમજાય તેજ આચાર છે. "હાડ ચામડાં"—ને ધોવા માત્રમાં "આચાર" રહ્યો નથી, એ તો ઉપરનો "ઉપચાર" છે.

નિર્દંભિકપણાનો અખાને અતીવ આગ્રહ છે. જેવી રીતે વિચાર-શૂન્ય આચાર કામનો નથી, તેવી રીતે દભ તથા અભિમાન સાથેનો તત્ત્વવિચાર પણ નિરુપયોગી છે. તત્ત્વવિચારમાં બાળકના જેવું સરળ અને નિષ્કપટ મન થવું જોઇએ, તે વિના તત્ત્વનિષ્ઠ રૂપ ફળનો ઉદય થતો નથી. ફલોદયમાં જેમ અજ્ઞાન વિરોધી છે તેમ જ્ઞાનનું અભિમાન પણ વિરોધી છે. બંનેના ત્યાગની મોક્ષના ઉદયમાં જરૂર છે.—

" ડહાપણુ ભોળપણુ છાંડી રહે, આડ કરે હરિમારગ એ;
" ભોળાને અસુઝની આડ, વિચક્ષણ પડ્યો ચતુરાઇના ખાડ;
" અખા તરવું તેને માથે ભાર, હોરા છાર બે નાખે પાર."

(વિભ્રમ અંગ)

આવા "ડહાપણુ"માં ડૂબેલા પંડિતોના હૃદયમાં જ્ઞાનરવિનો પ્રકાશ હોતો નથી, અને એવા જનોનો ઉપહાસ કરતાં અખો એક સ્થળે કહે છે કે:—

" જ્યાં જોઇએ ત્યાં કૂડે કૂડ, સામે સામાં બેઠાં ઘૂડ;
" કોઈ આવી વાત સુરંજની કરે, તે આગળ જઇ ચાંચજ ધરે;
" અમારે હજાર વર્ષ અંધારે ગયાં, તમે આવા ડાહ્યા ક્યાંથી થયા;
" અખા મોટાની તો એવી જાણ, મૂકી હીરો ઉપાડયો પાણ."

(ફુટકળ અંગ.)

" કોઇ એક ઉત્તમ વ્યસની થયા, કોઇ એક મધ્યમ વ્યસનમાં વહ્યા;
" ઉત્તમ મધ્યમ બેએ વ્યસન, જેમ મશ કપુર બે ઘેરે તન;
" સત્કર્મ વિકર્મ બે એ વિકાર, અખા નિજ રૂપે રહે નિરધાર.

(દોષ અંગ.)

તત્ત્વના ઉપદેશ પ્રતિ અખાને બહુ માન છે પણ તે ઉપદેશમાં શાસ્ત્રની તથા અનુભવની બંને આંખ જોઇએ એમ અખાનું માનવું છે. આ ઉભય દૃષ્ટિવાળા મહાત્માનું વર્ણન કરતાં અખો કહે છે કે:—

" પ્રીછે તો ગુણ પારે રહે, ગુણમાં આવે તેને કહે;
" જે ઉડયો જાયે આકાશ, તે નોહે પૃથ્વીની પાસ;
" અખા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી ઠરી સુંદરી.

*   *   *   *

" નથી અચેતન મૂરત ભલી, જ્ઞાની મૂરત સર્વોપરી. "

અને એવા "હરિ"રૂપ થયલા તત્ત્વજ્ઞના અનુગ્રહથી ભવસાગર તરાય છે:—

" હરિ ભજતાં જોઇએ હેત પ્રીત, માંહે આતુરતા સંતની રીત,
" સદ્‌ગુરુનું શરણ ગ્રહેવું ખપે, હરિને કાજે મન બહુ તપે;
" તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એજ ભજવાનો ભેદ."

*   *   *   *   *

" સદ્‌ગુરુ જો ઉઘાડે બાર, અખા હરિ દીસે સંસાર. "

(સદ્‌ગુરુ.)

પણ " હરિ " " સદ્‌ગુરુ " અને " અંતરાત્મા " એ ત્રણનો વાસ્તવ અભેદ વૃત્તિમાં રૂઢ થવાની જરૂર છે, અને તેથી આત્મપ્રસાદની આવશ્યકતા અખાએ સ્વીકારી છે:—

" સાચો અંતર્યામી ગોર, બીજો ગુરુ બાજીગર મોર;
" તેના અર્થ કેવા શોભતા, સંસારીનું મન લોભવા;
" પણ રીધ આવે જેમ રૂપૈઆવડે, તેમ અખા આતમથી આતમ જડે."

(આત્મલક્ષ અંગ.)

આ પ્રમાણે અખાના અભિપ્રાય પ્રમાણે તત્ત્વવિદ્યાના ઉદયમાં વિઘ્ન નાખનાર મુખ્ય દોષો (૧) વગર વિચારે ધર્મના બાહ્ય આચારને વળગી રહેવાપણું (૨) દાંભિક વર્તન (૩) પાંડિત્યનું મિથ્યાભિમાન, અને (૪) શાસ્ત્ર તથા અનુભવરૂપ ચક્ષુવાળા મહાત્માના ઉપદેશ પ્રતિ અલક્ષ એ ચાર છે. હવે આ કવિના વિચાર પ્રમાણે મુખ્ય સાધનો કયાં છે તે પ્રતિ લક્ષ કરીએ.

વેદાન્તશાસ્ત્રનાં વિવેકાદિ ચાર સાધનો અખાને ઇષ્ટજ છે; પણ તેની સાથે નિર્ગુણ પરમાત્મતત્ત્વ પ્રતિની ભક્તિનો અખાને ઘણો આદર છે. જડ ભક્તિ પ્રતિ અખાને મોહ નથી; કેમકે તેના સમયમાં તે ભક્તિનાં માઠાં પરિણામ આવેલાં તેણે અનુભવ્યાં છે. સગુણ સાકાર પરમેશ્વરની

ભક્તિ નિર્ગુણ તત્ત્વની ઉપાસનામાં ઉપકારક છે; પણ તે સદ્વિચારયુક્ત હોય તોજ, નહિ તો તે જડતાનીજ ઉત્પાદક થાય છે. તત્ત્વના સામાન્ય સ્વરૂપને જાણ્યા વિના તેના પ્રતિ પ્રીતિ બંધાતી નથી અને તેથીજ અખો કહે છે કે:—

" પ્રીછીને હરિ ભક્તિ આદરે, તો અંત્યે પડે સહુ વરે;
" હું તે કોણ હરિ શી વસ્ત, જે જાણી ગ્રહું જઇ હસ્ત;
" એમ જાણી જપે મળે ભગવાન, નહિ તો અખા વરવોણી જાન.
* * * * *
" સદ્વિચાર તે સાચી ભક્તિ, જેણે જીવ શિવની લહીએ વ્યક્તિ."

અર્થાત્ પરમાત્માના તથા પોતાના વાસ્તવં અભેદને વિચારદ્વારા જાણી પરમ તત્ત્વ પ્રતિ પરમ પ્રીતિના પ્રવાહને ચલાવવો એજ સત્ય ભક્તિ છે. વેદાંતશાસ્ત્રમાં પણ આજ પ્રકારની ભક્તિને ઇષ્ટ ગણી છે:-

आत्मरूपानुसंधानं भक्तिरित्यभिधीयते।
स्वस्वरूपानुसंधानं भक्तिरित्यपरे जगुः॥ (વિવેકચૂડામણિ)

જ્યાં સેવ્યસેવકના ભેદભાવથી ભજન થાય છે ત્યાં પ્રેમની પરાકાષ્ઠા નથી, તે સમર્યાદ પ્રેમ છે, અને તેની સાથે તે સ્વાભાવિક નથી પણ નૈમિત્તિક છે; અને નૈમિત્તિક પ્રેમ, નિમિત્તનો ભંગ થયે નિવૃત્ત થાય છે. પરમેશ્વર આપણા વાસ્તવ આત્મા છે, અને આત્મા સર્વ પ્રેમનો આધાર છે, માટે તેના પ્રતિનો પ્રેમ સ્વાભાવિક ઉર્મિરૂપ છે, અને તે વિચારના ઉદય પછી અપ્રતિબદ્ધપણે વહે છે.

જે તત્ત્વને જાણી તેના પ્રતિ પ્રીતિનો પ્રવાહ ચલાવવાનું અખાએ ઇષ્ટ ગણ્યું છે તે તત્ત્વનું સ્વરૂપ અખાએ કેવું બાંધ્યું છે તે અખાના અભ્યાસીએ અવશ્ય જાણવું જોઇએ. આ તત્ત્વ પ્રપંચના અધિષ્ઠાનરૂપ છે અને તેનાવડે પ્રપંચની સત્તાસ્ફૂર્તિ છે.

" પ્રપંચ પારે રહે છે રામ, સદા સર્વદા ન્યારૂં ધામ;
" તે વડે ચાલે આ સંસાર, આગમાપાધિ તે નિરધાર;
" અખે રામ ઓળખીઓ તેહ, ઉદર અભ્યંતર નાવે જેહ.,
* * * * *
" પ્રપંચ પાર પરમેશ્વર રહે, કો ગુણના કૃતને સાચાં કહે.

વળી આ પરમેશ્વરરૂપ તત્ત્વ ઇન્દ્રિયગ્રાહ્ય નથી; કેમકે તે સાધકના અંતરાત્મારૂપ છે:-

" ઇન્દ્રિય ગ્રાહ્ય પરમેશ્વર નથી, ભરમે કોઇ ન મરશો મથી."
\+ \+ \+ \+ \+

" પરબ્રહ્મ જોવાને મન, બહુ ભાતનાં કરે જતન;
" પૂતળીને કેમ જુએ ચક્ષ, દેખણુહાર પુતળી છે મુખ્ય;
" દર્પણ માંડી જોવા જાય, તે અખા નિજ છાયા પ્રાય."

આ તત્ત્વ સર્વત્ર સભર ભરેલું છે અર્થાત્ સર્વવ્યાપક છતાં ન્યૂનાધિક નથી:—

" શ્વાન શ્વપચ ગૌબ્રાહ્મણ જોય, રામથકી અળગો નહિ કોય;
" તત્ત્વ એક ને ચેતન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
" આપે અખા ચલાવે ખેલ, એમ સમજતાં પડે ઉકેલ;
" ઉંચ ખરા તે ઉંચ ન જાણ, નીચ તે નોહે નીચ નિર્વાણ.
" ઉંચમાં રામ બમણો નથી ભર્યો, નીચ પિંડ ઠાલો નથી કર્યો;
" કહે અખો સપનામાં બકયો, જેમ છે તેમ જોઇ નવ શકયો."

આ સર્વોપાસ્ય પરમ તત્ત્વ એકજ છે:—

" અખા એ મોટો ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર કયાંની વાત."

સર્વના અધિષ્ઠાનરૂપ, ચૈતન્યઘન, મનવાણી આદિથી અગોચર, સર્વના અંતર્યામીરૂપ હોવાથી પરમ પ્રેમના પાત્રરૂપ અને સર્વોપાસ્ય પરમ તત્ત્વની અભેદભાવે ભક્તિ કરવા અખાએ પોતાની ચાનક લાગે એવી સરલ ભાષાવડે ગુર્જર પ્રજાને પ્રબોધી છે. અખાના સિદ્ધાન્તમાં ભક્તિનો, જ્ઞાનનો અને વૈરાગ્યનો સદા સર્વદા અવિરોધ છે. સ્વરૂપના અજ્ઞાનને વશ વર્તનારા તથા સંપ્રદાયના સંકુચિત ધર્મોમાં શાસ્ત્રનું સમગ્ર રહસ્ય માનનારા દુરાગ્રહી પુરુષોએ આ ત્રણ સાધનોનો વિરોધ ઉપજાવી સામાન્ય બુદ્ધિવાળાને સુમાર્ગે વહન થવામાં ઘણા પ્રતિબંધો ઉપજાવ્યા છે. સંસારના સ્ત્રીપુત્રાદિ વિષયો પ્રતિનો મોહ છૂટયા વિના, સર્વાન્તર્યામી પ્રભુ પ્રતિ અખંડ પ્રીતિનો પ્રવાહ વહેવો સંભવતો નથી. વળી પ્રભુના વાસ્તવ સ્વરૂપને સામાન્યતઃ જાણ્યા વિના પ્રીતિના અંકુરો ફૂટતા નથી. આ પ્રમાણે ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય પરસ્પરનાં ઉપકારક છે અને તેથી અખો કહે છે કે:—

" ભક્તિ જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય, પદાર્થ એક, ત્રણ નામ વિભાગ;
" તેને અજાણ્યો કહે જુજવા, સમજ્યાને તે એકજ હુવા.
" અનુભવતાં જાણી જે ભેદ, ભક્તિ જ્ઞાન અખા નિર્વેદ;
" જગ્ત ભાવ રે'થી ગયો. ત્યારે ત્યાં વૈરાગ્યજ થયો.
" જ્યાં જુવે હરિ દૃષ્ટિ પડે, ત્યારે ભક્તિ કરાડે ચઢે;
" દ્વૈતભાવ અખા જ્યારે ગયું, ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાનજ થયું."

આ ત્રણ સાધનોના સમ્યક્ પાલનથી સ્વરૂપનો યથાર્થ અનુભવ

થયા પછી જ્યારે જ્યારે ભેદની પ્રતીતિ ઉત્થાનજનક સંસ્કારથી થાય ત્યારે ભેદના અસત્યપણાના ભાન સાથે પરમાત્માના યશોગાન કરવારૂપ પ્રવૃત્તિનેજ સેવવાનું અખાએ યોગ્ય ગણ્યું છે:—

"અહંકૃતિ ત્યજી સ્મરણ કરો, મન કર્મ વચન હરિવડે આદરો;
"ગવરાવ્યા જશ હરિના ગાઓ, હરિના છો ને હરિના થાઓ;
"અહંતે અણછતા ન થયા, છતા ધણીથી છેટા રહ્યા."

અર્થાત્ "ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति"—એ શ્રુતિપ્રોક્ત ન્યાયે "હરિના છો ને હરિના થાઓ"—એમાંજ જીવનનું રહસ્ય છે.

આ સાધનત્રયી—ભક્તિ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય—માંના જ્ઞાન અથવા સદ્વિચારરૂપ સાધનને અખો પોતાની ગામડી પરિભાષામાં "સુઝ" કહે છે. આ "સુઝ" ને અખો સહજ સાધન પણ કહે છે. બુદ્ધિની પરમ શુદ્ધિ થયા પછી જીવ, ઇશ્વર તથા જગત્ના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન અથવા "સુઝ" સહજ પ્રકટે છે. આ સહજ સાધનના પ્રભાવથી જગદાકારા વૃત્તિ બ્રહ્માકારા થાય છે અને "हरिरेव जगज्जगदेव हरि":—અથવા અખાના શબ્દોમાં કહીએ તો "સભર ભરાઇ રહ્યો છે નાથ હિંડતાં લાગે હરિને હાથ"—એ પ્રકારની નિરાવરણ દષ્ટિ પ્રકટ થાય છે. "સુઝ" જેમાં પરોવાયલી નથી એવાં કેવળ હઠયોગાદિનાં સાધનો કૈવલ્યને પ્રકટ કરતાં નથી, પણ તેવી સાધનરૂપ ધેનુને સિદ્ધિની બગાઇ લાગે છે. અખો એક સ્થળે કહે છે કે:—

"ઉન્મત્ત મનને યોગ સાધવો, જો કર્મ ઓઘ કરે નહિ નવો;
"જેમ છૂટી ધેનુ મારતી ફરે, અંધારે બાંધે ટેવ વિસરે;
"અખા તે જાણી કર્યો ઉપાય, ત્યાં સિદ્ધિ રૂપી લાગી બગાય."

સારાંશ, અખાના અભિપ્રાય પ્રમાણે યોગનાં સાધનો ઉન્મત્ત મનને વશ કરી પરમાત્મપ્રવણ કરવા અર્થે છે. છતાં તે આશયને કોરે મૂકી અણિમાદિ સિદ્ધિ પ્રતિ જીવ આકર્ષાઇ પુનઃ મનને ઉન્માદ પ્રાપ્ત કરાવે છે. આ વિચારમાં ઘણું ગાંભીર્ય સમાયલું છે. પરમાત્મામાં પુનઃ પુનઃ રમણ કરનાર જીવાત્માને કૈવલ્યસિદ્ધિ પ્રકટ થતાં પરમેશ્વરના ઐશ્વર્યાદિ ગુણ ધર્મોની તેના ચિત્તસત્ત્વમાં અનુવૃત્તિ પ્રયત્ન વિના થયેલી હોય છે, અને પરેચ્છા—પ્રારબ્ધના બલથી તથા લોકસંગ્રહાર્થ પ્રસંગે તેની અભિવ્યક્તિ અધિકારી જનોને થાય છે. પણ એટલા માત્રથી ઉલટો નિયમ સિદ્ધ થઇ શકતો નથી: એટલે કે ઐશ્વર્યની પ્રતીતિ કૈવલ્યની અનુમાપક નથી. જ્યાં જ્યાં વાસ્તવ કૈવલ્ય છે ત્યાં ત્યાં સર્વ પ્રકારનું ઐશ્વર્ય

ઉદ્‌ભૂત અથવા અનુદ્‌ભૂત દશામાં હોય છે; અને અનુદ્‌ભૂત હોય તો પ્રકૃતિના સિદ્ધ નિયમાનુસાર પ્રસંગે પ્રકટપણુ થાય છે, પણ જ્યાં જ્યાં ઐશ્વર્ય છે ત્યાં ત્યાં કૈવલ્ય હોવુંજ જોઇએ એ વ્યાપ્તિ સત્ય નથી. કૈવલ્ય એ વસ્તુસ્થિતિ છે અને ઐશ્વર્ય એ માયિક સ્થિતિ છે એ વાર્તા ઘણા વિદ્વાન્ પુરુષો પણ વિસરે છે. કૈવલ્યનો પ્રભાવજ એવો છે કે જે ચિત્તસત્ત્વમાં તેનો ઉદય થયો છે તે ચિત્તસત્ત્વમાં માયાના વિશુદ્ધ ઐશ્વર્યાદિ ધર્મોનો અનુગમ થાય છે; પણ તે ઉત્થાન દશામાં દ્વૈતના પ્રતિભાસકાળેજ, અદ્વૈતનિષ્ઠાના પ્રસંગે નહિ. જ્યાં અમુક ઐશ્વર્ય પ્રકટ કરવાનું કહેવામાં આવે છે ત્યાં યથાર્થ અદ્વૈતનિષ્ઠા નથીજ. પ્રયત્નવડે અમુક ઐશ્વર્યની પ્રતીતિ કરાવવી અને અલંકારવત્ સર્વ ઐશ્વર્યની અનુવૃત્તિ રહેવી એ બે સ્થિતિઓમાં મોટો ભેદ છે. જ્યાં યથાર્થ ઐશ્વર્યની કૈવલ્યના ફલરૂપે અનુવૃત્તિ હોય છે ત્યાં શોકમોહાદિ દ્વંદ્વ ધર્મોનો આત્મા સાથે અભેદારોપ હોતો નથી. જ્યાં સાધકદશાનું અવાન્તર ઐશ્વર્ય હોય છે ત્યાં શોક મોહાદિ દ્વંદ્વધર્મોનો આરોપ આત્મા સાથે હોય છે અને તેથી કદાચ તેવું ઐશ્વર્ય અમુકમાં હોય તો તેથી તેની કૃતાર્થતાનું અનુમાન કરવું એ ભ્રાંતિ છે. સિદ્ધિની બગાઇ લાગેલા ઘણા સાધકો આપણે જોઇએ છીએ, અને એક પક્ષે જેમ દુઃખમાં સડયા કરતા અને રાગદ્વેષાદિ દ્વંદ્વનો આત્મા વિષે આરોપ કરી પોતે સુખી દુઃખી છીએ એવું અંદરથી માનતા છતાં મિથ્યા વેદાંતના આડંબરમાં અન્યને પોતે મુક્ત છે એવું ભાન કરાવનાર દાંભિક વેદાંતીઓ છે, તેમ અન્ય પક્ષે પોતાનો તથા પરમાત્માનો વાસ્તવ અભેદ કેવા પ્રકારનો છે તેનો વિચારદ્વારા નિર્ણય કર્યા વિના યોગ–શાસ્ત્રના યમનિયમાદિ ઉત્તમ સાધનોનું પાલન કરવાથી જે આરોગ્યાદિ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય તેટલાથીજ કૈવલ્યનું દ્વાર ઉઘડયું છે એવું માનનારા અવિવેકી યોગીઓ પણ ઘણા છે. આ ઉભય પક્ષના મનુષ્યો અખાના અભિપ્રાયમાં "સુઝ" વિનાના છે. જેવી રીતે સિદ્ધિની બગાઇ લાગેલા યોગીઓ હોય છે અને તેના પ્રતિ જેવો અખાનો કટાક્ષ છે, તેવી રીતે પરમાત્મસાક્ષાત્કાર કરી સ્વરૂપના અગાધ વૈભવનું આંતર ભાન મેળવ્યા વિનાના શુષ્કજ્ઞાની તથા જ્ઞાનદગ્ધ પ્રતિ અખાની તેવીજ ચોટ છેઃ—

"સુકું જ્ઞાન અને બ્યંડળમૂછ, કરપી ધન કૂતરનું પૂછ;
"એ ચારથી અર્થ ન થાય, સામું એબ ઉઘાડે કાય:
"અખા અમલ વિન હાકમ જશે, કથ્યું જ્ઞાન પણ હરિ નવ વશે.

* * * * *

" શુષ્ક જ્ઞાની નીરસ હોય રદે, વાણી જાણી લૂખું વદે;
" દીસે નહિ તે સર્વાવાસ, ચેતન જાણી નોય ઉલ્લાસ;
" એ લક્ષણ શુષ્ક જ્ઞાની તણું, જ્ઞાનદગ્ધ અખા હવે ભણું;
" જ્ઞાનદગ્ધ હોયે અધબળ્યો, સંત સમાગમે રહે તે મળ્યો;
" બાહ્ય કર્મે ઝલાણી મત્ય, માંહે આપોપું હંતા સત્ય;
" અનુભવ અંકુર ન ફૂટે ત્યાંહાં, જેમાં અખા દહે છે સ્પૃહા."

અખાના હૃદયમાં તત્ત્વવિચારની કેટલી ઉંડી છાપ હતી તે જણાવવા નીચેની કડીઓ બસ થશેઃ—

" જોગ ધ્યાન તપ તીરથ ત્યાગ, ભક્તિ કર્મ ને વૃક્ષ વૈરાગ્ય:
" વિષય વૃત્તિ નાનાવિધ ભોગ, ચાલ્યો જાય છે ચેતન જોગ;
" અખા સર્વ સ્વામીના રંગ, સદા સર્વદા આપ અભંગ. ૧

* * *

" સકલ ચરણ શિરકર અવયવ, સકલ શબ્દ બોલે જે દેવ;
" તેમાં ઉગી નીકળ્યું સઉ, નિત્ય ખરે નિત્ય વાધે બહુ.
" કેમ કહું કે કાળે અવતાર, જો તે વડે ચાલે સંસાર;
" કદળી થંભ ઘણા પડ વળે, વચમાંથી લુંબો નિકળે.
" જગત્ કાતરો કેળ મહાભૂત, જેવડે રંભા તે અદ્ભુત;
" અખા અરૂપી ઉગ્યો જોઇ, પૂર્વપક્ષ ન કરશો કોઇ. ૨

* * *

" વેલ ન દિસે દિસે પાન, દિસે કીરણ ન દિસે ભાન,
" પ્રવાહ ન દિસે દિસે તરંગ, તેમ ચિદ્ ન દિસે દિસે અંગ.
" અખા દેખણહારો દ્વૈત, ઢળતે રહે તે સર્વાતીત. ૩

* * *

" ચિદ્ અર્ણવ કેરા બુદ્બુદા, ઉપજે ખપે સ્વભાવે સદા;
" અસ્તિ નાસ્તિ એની ન કેવાય; નર છાયા જેમ સાથે જાય;
" સૂરજ ધામ કહેવાને બે, એમ જીવ શિવ અખા જોઇ લે. ૪
" વ્હેલ ભરાઇ બેઠો જન, કુંજ ધણી એમ માને મન;
" કાળ સદા ખેડે સારથી, બેઠો ફરે અવિનાશી રથી. ૫

* * *

" મહા વિચાર વિચાર્યો અખે, જે ગગનચંદ નાવેજલ વિષે;
" વસે લહરિ તરંગ બુદ્બુદા, બિંદુ વિકાર ઈંદુને નહિ કદા;
" એમ પરમાત્મા જાણે પિંડ, તે પરમાત્મા તારક ભૂમંડ્ય. ૬

* * *

" નિરાધાર નાટક અટપટું, સ્વતઃસિદ્ધ દિસે સામટું;
" ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સ્હેજે થાય, પ્રવાહ તણી પેરે ચાલ્યું જાય;
" તેમાં આચાર્યે કીધી યુક્તિ, કલ્પ્યો બંધ ને માની મુક્તિ." ૭

અત્ર પહેલી કડીમાં ચૈતન્યઘન પરમાત્માને એક અખંડ યોગીની ઉપમા આપી આ સંસાર એ એક વિલક્ષણ યોગની ધારા ચાલતી હોય એવું ભાન કરાવ્યું છે. બીજીમાં વિરાટ્ આત્માનું અપૂર્વ આલંકારિક ભાષામાં વર્ણન છે. ત્રીજીમાં દ્વૈતભ્રમની ઉપર પ્રતીતિ અને અદ્વૈત તત્ત્વનું ગુપ્ત અવસ્થાન દૃષ્ટાંતપરંપરાથી આબેહુબ વર્ણવ્યું છે. ચોથીમાં, પાંચમીમાં અને છઠ્ઠીમાં જીવાત્મા અને પરમાત્માનો કેવા પ્રકારનો સંબંધ છે અને વસ્તુનું અદ્વિતીયત્વ કેવી રીતે છે તેનું વેદાંતશાસ્ત્રની રસિક પરિભાષામાં ઉત્તમ રીતે નિરૂપણ કર્યું છે, અને સાતમીમાં પ્રપંચનું મિથ્યાત્વ અને બંધ–મોક્ષની કલ્પના કેવી રીતે ઉભી થઇ છે તે બતાવ્યું છે.

અદ્વૈત તત્ત્વના અનુભવ સારૂ અખાએ દૃષ્ટિસૃષ્ટિવાદની પ્રક્રિયા સૃષ્ટિદૃષ્ટિવાદ કરતાં વધારે પસંદ કરી છે. અદ્વૈતનો શાસ્ત્રાનુસાર નિર્ણય કર્યા પછી દ્વૈતપ્રતિભાસ અદ્વૈતમાં શી રીતે થયો, એનો વ્યાવહારિક નિશ્ચય કરવા વેદાન્તશાસ્ત્રમાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રક્રિયાઓ છે. એ સર્વ પ્રક્રિયાઓમાં માયાવાદ અનુસ્યૂત છે, તોપણ કેટલાકનું એમ માનવું છે કે આ વિશ્વસૃષ્ટિ પરમેશ્વરના માયિક સંકલ્પથી ઉત્પન્ન થયેલી છે અને તે જીવની દૃષ્ટિના વિષયરૂપ થાય છે. આ વિચારને સૃષ્ટિદૃષ્ટિવાદ કહે છે. અન્ય વિચારકોનું એમ માનવું છે કે જીવની દૃષ્ટિથીજ આ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થયેલી છે; અર્થાત્ જીવની અજ્ઞાનમયી ભાવનાજ આ ભેદમય સંસારને પ્રકટ કરે છે. આને દૃષ્ટિસૃષ્ટિવાદ કહે છે. અખાએ આ વિચારને સ્વરૂપનિર્ણયમાં વધારે ઉપયોગી ગણ્યો જણાય છેઃ—

" જગત નામ જગદીશજ તણું, જોયામાં કારણ છે ઘણું;
" ચિત્ત સહિત જોતાં તો જગત્, ચિત્તરહિત હરિ છે વ્યક્ત;
" શાર્દૂલસુત માતાને મળે, અન્ય અખા રિપુ જાણી પળે.
" મોટું વૈગુણ્ય ચિત્તનું પડ્યું, વસ્તુ વિષે દ્વૈતપડ ચડ્યું;
" પડે ભાત નાના વિધ તણી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અંત ઘણી;
" માદક પુરુષને ઘેલો કરે, સ્વસ્વરૂપ અખા તેને વિસરે.
" ચિત્ત શમતે નિશ્ચળ મન થાય, નિશ્ચળ મન તે શિવ સદાય;
" શિવ તણે પદ દ્વૈતજ નથી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અણુછતી;
" ચિત્ત કલ્પિત અખા અવતાર, એ સતશાસ્ત્ર તણો નિરધાર."

અખાના કાવ્યગત સિદ્ધાન્તોનું સ્વરૂપ સૂક્ષ્મ રીતે પ્રતિપાદન કર્યા પછી તે કવિની અન્ય કવિઓ સાથે સરખામણી કરવાનું આ વાર્તિકમાં બાકી રહે છે. અખો કેટલાક અંશમાં એક અદ્વિતીય મધ્યકાલીન ગુજરાતી કવિ છે. એનું બહુશ્રુતપણું અન્ય ભક્ત તથા જ્ઞાની કવિઓમાં નથી. શાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તો જે સરળ ભાષામાં એ ઉતારવા સમર્થ થયો છે તેમાં અન્ય કવિઓ હાર ખાઇ ગયા છે. અખામાં રહેલા આ ગુણો પ્રતિ બહુ માન દર્શાવ્યા છતાં આપણે કહેવું જોઇએ કે તેનામાં ધીરાની કલ્પનાશક્તિ નથી, યોગમાર્ગના અણુસારા ભાગ્યેજ જણાય છે. પ્રીતમની પેઠે તેનામાં શાંત તથા શૃંગાર એ ઉભય રસની નિષ્પત્તિ કરવાનું સામર્થ્ય નથી. અખો ઘણે પ્રસંગે શુષ્ક કવિ લાગે છે. પ્રીતમ શાંત અને તેની સાથે રસિક કવિ છે. પ્રીતમમાં તેના નામ પ્રમાણે ભાષાનું માધુર્ય અદ્‌ભુત છે. નીચેની પ્રીતમની× પંક્તિઓની મધુરતા નથી અખામાં, નથી ધીરામાં, નથી ભોજામાં, અને નથી નિષ્કુળાનંદમાં:–

" અષાડે અમરિત તણા, વરસ્યા વરસાદ,
" હરિ હરિ સઘળે થઇ રહ્યું, થાવર જંગલ જાત;
" ચિત્ત ચાતક રંગે રટે, બોલે મન મોર,
" જ્યાં ત્યાં ચૈતન્ય બ્રહ્મના, ઉગતા અંકુર.
" સુખ સાગર સહેજે ઉછળ્યો, સરિતા શુભ સાર,
" બ્રહ્મ નિરંતર જળભર્યા, કોઇ પામે ન પાર;
" માણે મત્સ્ય મગન થઇ, મરજીવા સંત,
" પ્રીતમ પલક ન્યારા નહિ, રસિયા રસવંત." (જ્ઞાનમાસ)

પદલાલિત્ય જેટલું પ્રીતમમાં તથા ધીરામાં છે તેટલું અખામાં નથી. પ્રીતમ શાંત તથા શૃંગાર રસમાં સરખી શક્તિ પ્રકટ કરવા જાય છે, પણ શૃંગારની છાયા તેના શાંત રસમાં પણ પ્રવેશે છે. પ્રીતમમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનું સમાન બળ છે. અખામાં વિચારનું પ્રાધાન્ય છે.

ભોજામાં મર્મવાણી જબરી છે, અને ઘણે પ્રસંગે કઠોર છે. અખાના ચાબખા રસભર્યા છે. વિષયી જનને ભોજા પ્રતિ એકવાર વાંચ્યા પછી ઉપેક્ષા થાય છે. ચાબુક વાગ્યા છતાં પુનઃ અખાને વાંચવાનું મન થાય

× પ્રીતમની વાણી પણ થોડાજ માસમાં સસ્તા સાહિત્ય તરફથી બહાર પડશે. એ પછી ધીરો, ભોજો, બાપુ, રવીદાસ, નરસી મહેતો, કબીર, મીરાં, નિરાંત વગેરેની વાણી પણ બનતી ત્વરાએ નીકળશે.

છે. ભોજો એક સાદો નિષ્કપટી પરમેશ્વરનો ભક્ત છે. અખો એક વિચારશીલ અને ચતુર કવિ છે.

નરસિંહ મહેતામાં અનુભવબળ અખા કરતાં વધારે છે. નિર્દોષ ભક્તિથી રસબસ કરવા એ આદિ કવિ જેવી કુશળતા અખામાં નથી. નરસિંહ મહેતાની દૃષ્ટિમાં ઈશ્વરશરણતામાં સર્વ સાર છે. અખાની દૃષ્ટિમાં વિચારથી વસ્તુસ્વરૂપ સમજવામાં રહસ્ય છે. બન્નેને અદ્વૈતનિષ્ઠા ઈષ્ટ છે. નરસિંહ અને પ્રીતમ માયાનું બળ શમાવવામાં પરમેશ્વરના અનુગ્રહને ઇચ્છે છે. અખો સ્વાશ્રયી છે અને પરમેશ્વરને આરંભથીજ અદ્વૈતભાવે ભજે છે. અખામાં જ્ઞાનની કાંઇક ખુમારી છેઃ—

"પરાત્પર બ્રહ્મ પ્રકટ થયા, ગુણ દોષો તે દિનના ગયા;
"અચ્યુત આત્માનું એ એંધાણ, ચર્ચ્યું ન થાવે અખો અજાણ;
"જે નરને આત્મા ગુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીછશે.

* * * *

"વાંકું વસમું જાણું ત્યાં હરિ, હું તો મારે બેઠો ઠરી;
"ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોંપ્યું હરિમાંય;
"છીંડું ખોળતાં લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમ ઝોળ."

આ પ્રમાણે આપણે અખાના કાવ્યમાંથી તરી આવતી તેની આધ્યાત્મિક મૂર્તિને નમન કરી આ આત્મસંસ્કારજનક વાર્તિકને સમાપ્ત કરીશું.

જલાલપુર.

તા. ૫-૪-૧૯૦૩ — न. दे. महेता.

अखानी वाणी

श्रीअखेगीता

કડવું ૧ લું–હરિગુરુસંતની સ્તુતિ

રાગ ધન્યાશ્રી

ૐ નમો ત્રિગુણપતિ રાયજી, સર્વે પહેલા જે પૂજાયજી;
અગમઅગોચર જેને શ્રુતિ ગાયજી, ચરણચિંતવીહું લાગું પાયજી.

પૂર્વછાયા

ચરણ ચિંતવીને સ્તુતિ કરૂં, ચિદ્શક્તિ બ્રહ્માનંદની;
અણછતો અખો અધ્યારોપ કરે, તે કથા નિજાનંદની. ૧
ગુરુ ગોવિંદ ગોવિંદ ગુરુ, નામ યુગલ રૂપ એક;
તેને સ્તવું નીચો નમીને, કરૂં બુદ્ધિમાન[1] વિવેક. ૨
પરાત્પર પરબ્રહ્મ જે, તે મન–વાણીને અગમ્ય;
તેનો લક્ષ આપી શકે, તે માટે ગુરુ તે બ્રહ્મ. ૩
શ્વાન શૂકર[2] બિડાલ ખર, તેના ટોળાનો જે જંત;
તેને મૂકે હરિ કરી, જેને મળે સદ્ગુરુ સંત. ૪
ગુરુમહિમા છે અતિ ઘણો, કો સમજે સંત સુજાણ;
તે ગુરુ–ગોવિંદ એકતા ભજે, જેને લાગ્યાં સદ્ગુરુ–બાણ. ૫
જેમ રવિ દેખાડે રવિધામને, તેમ ગુરુ દેખાડે રામ;

---

૧ મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે. ૨ ભુંડ.

તે માટે હરિ તે ગુરુ, ગુરુ ગોવિંદ એવું નામ. ૬
ચિન્હ સમ્યું તે સંતનું, જે ગુરુ—ગોવિંદ એકતા ભજે;
જેમ બીબામાંહે રસ ભર્યો, તે વણ ધડયે રૂપ નીપજે. ૭
જેમ સુવર્ણકેરી મોહોરમાંહે, અન્ય મુદ્રા છે અતિઘણી;
તેમ ગુરુ—ભજનમાં સર્વ આવે, જો મન વળે ગુરુચરણભણી. ૮
જેમ બધિર ન જાણે નાદસુખને, સ્વાદ નોહે રસનાવિના;
તેમ ગુરુવિના હરિ નવ મળે, જેમ ભોગ ન પામે નિર્ધના. ૯
કહે અખો સહુ કોએ સુણો, જો ટાળવા હીંડો જંતને;[1]
એ આરતશું[2] ઉરમાં ધરો, તો સેવો હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૨જું—વેદાંતી કવિઓની સ્તુતિ

રાગ ધન્યાશ્રી

કવિજને આગે ગ્રંથ બહુ કર્યા જી, વિધવિધકેરા જુગતે વિસ્તર્યા જી;
ષડ્દરશનના મત બહુ ઓચર્યા જી, પૂર્વના કવિયોનામે ઊધર્યા જી

પૂર્વછાયા

ઊધર્યા બહુ સ્તુતિ કરીને, એવી ગ્રંથકારની રીત છે;
સૂર્યઆગળ ખદ્યોત[3] કશો, એવી બોલવાની નીત[4] છે. ૧
જાન્હવીઆગળ[5] જેમ વોહોકળો[6], સુરતરુ[7] બદરી[8] યથા[9];
પારિજાતક[10] પાસે અરણી[11], મહાકવિ આગળ હું તથા[12]. ૨
ગરુડ આગળ યથા કુરરી[13], સાગર આગળ કૂપ;
મેઘ આગળ યથા ઝાકળ, કયાં તેલ ને ક્યાં તૂપ[14]. ૩
બાવનાચંદનબેહેક[15]—આગળ, કશો શોભે કરીર[16];
કશું નીર નવાણનું, કિહાં રસકૂપિકાનું[17] નીર. ૪
પારસના પરતાપઆગળ, અન્ય વિદ્યા કોણ માત્ર;

---

૧ જીવભાવને. ૨ પ્રીતિથી. ૩ આગીઓ. ૪ નીતિ. ૫ ગંગાજીની આગળ. ૬ નાળું. ૭ કલ્પવૃક્ષ. ૮ બોરડી. ૯ જેમ. ૧૦ હારશિંગાર. ૧૧ દુર્ગંધયુક્ત પાંદડાંવાળું વૃક્ષ. ૧૨ તેમ. ૧૩ કુંઝડી વા ટીટોડી. ૧૪ ઘી. ૧૫ શ્રેષ્ઠ ચંદનની સુગંધ. ૧૬ કેરડો. ૧૭ લોઢાને સોનું બનાવી દેનારા રસનો નાનો કૂવો.

કિહાં ક્ષુદ્ર દેવઉપાસના, જેને કરે અક્ષયપાત્ર[1]. ૫
એહવા કવિજન ગ્રંથ આદે, ગલિત[2] વચન બોલતા હવા;
કહું કોપ ક્રોધ કરો રખે, હીંડીશ બાલક—બુદ્ધિ બોલવા. ૬
તેણે ગ્રંથ પહેલું એમ જાણવું, અમો મગણ જગણ નથી જાણતા;
તુક[3]ચોત્ર[4]ચાતુરી ઝડઝમકો, અમો લક્ષા વિના નથી આણતા.
એમ ગલિતપણે ગરુઆ થયા, કરુણા ઉપજાવી કવિજને;
હું એટલુંજ કહીને સ્તવું, જો કવિ જાણો મુજને. ૮
હું તો જેમ દારૂકરી[5] પૂતળી, ચાળા કરે અપાર;
પણ કાષ્ઠમાંહે કાંઇ નથી, એ તો કલ ચાંપે સૂત્રધાર[6]. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, એમ સમજો નિજ તંતને[7];
ઇચ્છા પરમપદને પામવા, તો સેવો હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૩ જું—વેદાંતના પ્રાચીન શ્રોતાવક્તાનાં નામ

રાગ ધન્યાશ્રી

અણછતો આત્મા તેશું ઓચરેજી, આપનું વર્ણન તે આપે કરેજી;
જીવતણું પદ જોતાં જે નીસરેજી, સાંખ્યયોગજોતાંજે હરિઉગરેજી

પૂર્વછાયા

ઉગરે[8] જે વિચાર કરતાં, બ્રહ્માદિક જે ગ્રહી રહ્યા;
તે હરિને તમે ઓળખો, જે આદ્યપુરુષે[9] અજને[10] કહ્યા. ૧
જે પદ શિવના તનપ્રત્યે[11], દત્તે[12] કહ્યું વિશદ[13] કરી;
આકાશવતકરી[14] કથા, [15]ષડાનને ઉરમાં ધરી. ૨
વિધ વશિષ્ટેં કહી કથા, રઘુનંદન—આગળ[16] જેહ;
અર્ણવ[17] બ્રહ્મ—વિદ્યાતણો, ભાઈ દેખાડયો છે તેહ. ૩

---

૧ જેમાં રાખેલો પદાર્થ ન ખૂટે એવું પાત્ર. ૨ નમ્ર. ૩ ચરણ. ૪ ધ્વનિ. ૫ લાકડાની. ૬ સુતાર. ૭ સ્વરૂપને. ૮ અવશેષ રહે. ૯ નારાયણ.૧૦બ્રહ્માને. ૧૧ પુત્રપ્રતિ—કાર્તિક સ્વામીપ્રતિ. ૧૨ દત્તાત્રેયે. ૧૩ સ્પષ્ટ. ૧૪ આકાશ જેવાની—બ્રહ્મની. ૧૫ કાર્તિકસ્વામીએ. ૧૬ રામચંદ્રજીની સમીપ. ૧૭ સમુદ્ર.

અનંત પ્રકારે અચ્યુતે[1], કહ્યું ભારતને જ્ઞાન;
ગીતા ગાઈ ગોવિંદે, કર્મ—યોગ નિદાન. ૪
સમઝાવ્યા સાને કરી, જનકે જે શુકદેવને;
મહામુક્ત થઇને પરવર્યા, જ્યારે પ્રીછ્યો અંતર ભેવને[2]. ૫
ભીષ્મે ભગવાન—સાન્નિધ્ય, પાંડવપ્રત્યે જે કહ્યું;
શાંતિપર્વે શાતા કીધી, હત્યાનું હારદ[3] ગયું. ૬
વેદવ્યાસે વેદ વેં હેંચ્યા, કર્મ ધર્મ પોષ્યા જીવને;
તેની દાઝે લાગ્યા દાઝવા, જો જાણ્યા નહિ નિજ શિવને. ૭
પછી નારદે નારાયણકેરૂં, નિજ જ્ઞાન કહ્યું મહાદ્વિજને[4];
ત્યારે દ્વૈપાયનની[5] દાઝ ભાગી, જ્યારે કૃપા કીધી સંતજને. ૮
શિવે કહ્યું શિવાપ્રત્યે[6], નિરાલંબ[7] નિજધામ[8]
અમર કીધો આત્મા, અદ્યાપિ[9] સહસ્ર[10] નામ. ૯
કહે અખો વસ્તુજ્ઞાનવિના[11], કુશળ ન હોય જંતને[12];
નિજધામ હીંડો જાણવા, તો સેવો હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૪ થું—અજ્ઞાની જીવની દુઃખ દશા

રાગ ધન્યાશ્રી

જે જંતે ન જાણ્યો જે નિજઆતમાજી,
તે ભટક્યો ભમ્યો માયાના સાથમાંજી;
રયણીનો[13] ભૂલ્યો ઘર પામે પ્રાતમાંજી[14]
પણ દિવસે દિશમોડયો[15] ઘણું ભમે રાતમાંજી. ૧

પૂર્વછાયા

રાત્યમાંહે રડવડે, અજ્ઞાને આવર્યો હતો;
તે નિજ આત્માથી ઓતળીને[16], વિચરતો માયાવતો[17]. ૧
જેમ સુતો નર નિદ્રાવિષે, માયા[18] બહુ બીજી રચે;

૧ શ્રીકૃષ્ણે. ૨ અંતરના રહસ્યને. ૩ શંકા. ૪ વ્યાસજીને. ૫ વ્યાસજીની. ૬ પાર્વતીપ્રતિ. ૭ આલંબનરહિત. ૮ સ્વયંપ્રકાશ સ્વરૂપ. ૯ હજી પણ. ૧૦ હજાર. ૧૧ આત્મસ્વરૂપના જ્ઞાન વિના. ૧૨ પ્રાણીને. ૧૩ રાતનો. ૧૪ સવારમાં. ૧૫ જેને દિશાની ભ્રાંતિ થઇ છે એવો. ૧૬ વિમુખ થઇને. ૧૭ માયાભણી. ૧૮ સ્વપ્નના પદાર્થો.

કારજકારણ[૧] પોતે થઇને, નિદ્રાવશમાંહિ[૨] પચે[૩]. ૨
આપથી[૪] ઓતળેથકે[૫], અસંભાવના[૬] ઉપજે;
પછે તે વિપરીતભાવના[૭] આચરે, ને દુઃખ પામે થોડે ગજે[૮]. ૩
પંચ પર્વા[૯] માયા—અવિદ્યા, હું મારૂં આદે સહી;
તે ફરે ફેરા ભવવિષે, જ્યમ મણિ નિગમે[૧૦] આંધળો અહિ[૧૧]. ૪
તે ભોગ દેખી ભૂર[૧૨] થાયે, લડાવા ઇંદ્રિ—વિષે[૧૩];
સંસારનાં સુખ સત્ય જાણી, કર્મ—મોદક[૧૪] નિત્ય ભખે. ૫
કર્મજડને કર્મ વાહાલાં, મર્મ ન સમજે બ્રહ્મનો;
ફરી ફરી તે આચરે, પણ ટળે નહીં દેહ ચર્મનો[૧૫]. ૬
પરમાત્માને પુંઠ દઇ, આત્મા ઈંદ્રિ જુવે;
ઇંદ્રિની દૃષ્ટિ વિષે સાહામી, એમ આપોપું[૧૬] નર ખુવે. ૭
વિષય વરક્ત[૧૭] કરે હરિથી, નીચપણું દે જીવને;
અજ્ઞાને અવળો ફરે, તે સંમુખ ના હોય શિવને. ૮
સંસારનાં સુખ અધિક દેખી, કૃપા માને ઇશ્વરી;
અંતરમાંહેનું જ્યાંન[૧૮] ન જાણે, જે પ્રાણપતિ ગયો વિસરી. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, જો આણો જીવના[૧૯] અંતને;
હીંડો પરમપદને પામવા, તો સેવો હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૬ઠું—જીવ ઉપર માયાનો દગો

રાગ ધન્યાશ્રી

મર્મ ન સમજે જે માયાતણોજી, તે નર જાણે હું ઘણું બોલણોજી;

૧ સ્વપ્નના પદાર્થો ને સ્વપ્નના પદાર્થોને કલ્પનાર. ૨ નિદ્રાને વશ થઇને. ૩ સુખદુઃખનો અનુભવ કરે છે. ૪ સ્વરૂપથી. ૫ વિમુખ થવાથી. ૬ સંશય. ૭ વિપર્યય—મિથ્યા જ્ઞાન. ૮ સામર્થ્યે. ૯ વિભાગવાળી. ૧૦ ખોવાઈ જવાથી. ૧૧ સર્પ. જેમ પોતાનો મણિ ખોવાઇ જવાથી સર્પ આંધળો થઇ જાય છે તેમ અવિદ્યા ને હું તથા મારૂં એવડે જીવ પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. ૧૨ કામનાવાળો. ૧૩ ઈંદ્રિયોને વિષયમાં. ૧૪ કર્મરૂપી લાડુ. ૧૫ ચામડાનો. ૧૬ સ્વસ્વરૂપને. ૧૭ અળગો. ૧૮ હાનિ. ૧૯ જીવભાવના.

તેહને જાણે જનની આપણોજી, તે ભવ[1] ભટકે સહુથી અતિ ઘણોજી.

પૂર્વછાયા

ભવમાંહે ભટકે ઘણું, પોતાનો કરીને ઠગે;
જયમ વિશ્વાસીને[2] વધે[3] વેરી[4], દીન[5] થઇ મારે દગે. ૧
જેમ પાળે બેરીને[6] ખાટકી[7], તેને ભક્ષ્ય ભોજ્ય આપે ઘણું;
પછી વધ કરે વારૂ[8] કરીને, એ લક્ષણ અજાતણું[9]. ૨
તે મેંઢો જાણે માહરો, પાલક પોષક છે ધણી;
તેને આપ જાય અરપવા, મોટમ મનમાં અતિ ઘણી. ૩
વાત્સલ્ય જાણી વામ–દક્ષિણ[10], વણ દોર્યો કેડે ફરે;
તેને મહાજન મૂકાવા કરે, તોય તે જવન કેડે[11] સંચરે. ૪
હાથ ફેરવે તેથકે મનમાંહી, હેતુ[12] જાણે તેહને;
પણ સૂનીને[13] મન વાત અળગી, તે ભારે ભાળે દેહને. ૫
અળગા આશય બેઉતણા, લોભે લાગ્યો અજ[14] હળે;
તે યવન જાણે ભક્ષ કરૂં, જો ઘણેરૂં વપુએ[15] વળે[16]. ૬
પછે ચરણ ઊંચે અધો[17] મુખે, નેટ[18] તે રાખે સરે[19];
માયા કેરી રીત એહવી, અંતે જીવને એમ કરે. ૭
વિષય દેખાડે વિશ્વના. ચિત્રવિચિત્ર તે ચિત્ત ધરે[20];
પછે પંડિતને પૂછે પ્રભુ[21], મહાભોગ[22] કેમ પામીશ સરે. ૮
ત્યારે પંડિતરૂપે બોલે માયા, કર્મની કીરત[23] ઘણી;
વિત્ત[24] હરિનેં વાટ દેખાડે, નાનાવિધ કહે ભણીભણી. ૯
કહે અખો રુચિ ઉપજે, જો એહેવું પોષે જંતને[25];
કર્મ ગહન હીંડો વામવા[26] તો સેવો હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

---

૧ સંસારમાં. ૨ વિશ્વાસ ઉપજાવીને. ૩ હણે. ૪ શત્રુ. ૫ રાંક. ૬ બકરાને. ૭ કસાઈ. ૮ સાહાય્ય. ૯ માયાનું. ૧૦ ડાબો–જમણો. ૧૧ કસાઇની પછવાડે. ૧૨ હિતેચ્છુ. ૧૩ કસાઇને. ૧૪ બકરો. ૧૫ શરીરે. ૧૬ પુષ્ટ થાય. ૧૭ નીચે. ૧૮ અંતે. ૧૯ સંતોષ પામે. ૨૦ ધારણ કરે. ૨૧ હે પ્રભો! ૨૨ ઉંચા ભોગ. ૨૩ કીર્તિ. ૨૪ દ્રવ્ય. ૨૫ જીવને. ૨૬ નિવૃત્ત કરવા.

કડવું ૬ ઠું-માયાથી જીવને સંસારબંધન

રાગ ધન્યાશ્રી

એમ માયા વેષ નાના ધરેજી, કર્મ ધર્મના શબ્દ નાના ઓચરેજી;
જીવકેરા મનને અતિઘણું આવરે, તેણે પુરંજન[1] ભવ ફેરા ફરેજી.

પૂર્વછાયા

ફરે ફેરા બહુ ભવવિષે, વિષયનો તાણ્યો વહે;
પ્રત્યક્ષ ભોગ દેખે ભલા, વળી પંડિતને પોષતો રહે; ૧
કર્મનાં ફલ લખે માયા, વળી માયા બેઠી તે કથે;
શબ્દકેરે બાંધણે ભાઇ, બાંધી જીવ રાખે જથે. ૨
અંતરમાંથી મનરૂપે, સંકલ્પ-વિકલ્પ સુત[2] જણે;
નિમેષમાંહે નવા નવા, જયમ ઇંદ્રજાળ-ગુટિકા ગણે. ૩
કર્મ-ફલ ને જીવ-કેરો, જોગ માયા મેળવે;
વિષય-તૃષ્ણામાંહે મૂકી, એમ જંતુને ભેળવે. ૪
સ્વર્ગ-ભોગ દેખાડે, વળી બીક દેખાડે નર્કની;
તે કામનાએ લાગ્યો ફરે, ભાઇ ગતિ જેવી ફૂપચક્રની[3]. ૫
કામ ધામ ને ધન દારા, માત પિતા સુત બાંધવા;
વર્ણ વેષ ને રૂપ મુદ્રા, નમણુ ઠમણુ દેવ વંદવા. ૬
ચાતુર્ય ચાતુરી ચૌદ વિદ્યા, અવિદ્યા સર્વ સાધના[4];
પંડિત કવિને ગુણિ જાણ દાતા, સર્વ માયાકેરિ આરાધના. ૭
રમે રમાડે આપ માયા, નીચો ઊંચો લઇ ચડે;
જેમ મર્કટ હીંડે માગતો, પેલા ભિક્ષુક કેડે રડવડે. ૮
એમ ભમે બહુ ભવવિષે, પણ ભેદ કોયે લહે નહી;
દોરિ સંચારો માંહિં માયાતણો, ભૂલવણ મોટી એ સહી. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, તમે જુઓ અંતરના તંતને[5];
એ જાળમાંહેથી તોજ નીસરો, જો સેવો હરિ-ગુરુ સંતને. ૧૦

---

૧ જીવ. ૨ પુત્ર. ૩ રેંટની ૪ એ સર્વ અજ્ઞાનની ઉપાસના છે. ૫ તત્ત્વને.

કડવું ૭ મું–માયાથી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ

રાગ ધન્યાશ્રી

માયા મોટી જગમાંહે નટીજી[1],
તે આગળ કોઇ ન શકે ખટીજી[2];
હરિહર અજથી આગલ વટીજી[3],
સમઝી ન જાયે એવી માયા અટપટીજી. ૧

પૂર્વછાયા

સમઝી ન જાય એવી માયા, દીસે નહી ને બલવતી;
ચૌદ લોકની આદિ માતા, ૐ કારથી પહેલી હતી. ૧
ત્રિગુણ પહેલી શૂન્ય–સ્વામિની[4], તેણે ગુણ જનમી ઉભા કર્યા;
પછે જનની થૈ યોષિતા[5], બલ પોષિ પોતે વર્યા. ૨
ચિદ્‌શક્તિ[6] ચતુરા ચરાચર, ગુણસાથે ભજે વલી;
દેવ દાનવ નાગ માનવ, રમે રમાડે એકલી. ૩
ઉર્ણનાભ[7] જેમ ઊર્ણા[8] મૂકી, તે મૂકીને પાછી ભખે;
તેમ માયા ચિદ્‌શક્તિ માટે, મોહોટું સામર્થ્ય એ વિષે. ૪
ત્રિગુણ થઇ ચોવીશ રૂપે, તેહનો ભેદ કહૂં કથી;
જ્યમ જલ જમાય[9] શીતયોગે, તેહને જડતા પ્રગટે માહેંથી. ૫
સત્ત્વ રજ તમ રૂપે થઇ માયા, પછે એકએકના બહુ થયા;
પંચભૂત ને પંચમાત્રા[10], તામસના નિપજી રહ્યા. ૬
રાજસનાં ઇંદ્રિ દશે, અને દશે તેના દેવતા;
ઇંદ્રિયે ઇંદ્રિયે તે વશ્યા, આપ આપણું સ્થલ સેવતા. ૭
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર જે, તે સત્ત્વગુણથી ઉપના;
એ સૃષ્ટિનાં ચોવીશ કારણ, માયા–સમલિત[11] રૂપના. ૮
પ્રકૃતિ તે પંચવીશમી, પરિવાર સર્વ તેહેનો કહ્યો;
પણ છવીશમો પરમાતમા, તે યથારથ જ્યમ–ત્યમ રહ્યો ૯
કહે અખો સહુ કો સુણો, એ કહ્યું છે ધીમંતને[12];
એ સમઝે તો કામ સરે નરનું, જો સેવો હરિ–ગુરૂ–સંતને. ૧૦

---

૧ નાચ કરનારી. ૨ જય પામી શકે. ૩ ગઈ છે. ૪ માયા. ૫ સ્ત્રી. ૬ ચૈતન્યની શક્તિ. ૭ કરોળીઓ. ૮ લાળ ૯ જામી જાય. ૧૦ શબ્દાદિ પાંચ તન્માત્રા. ૧૧ માયાથી મળેલા. ૧૨ બુદ્ધિમાનને.

કડવું ૮ મું–માયાથી ઉત્પત્તિ ને નાશ

રાગ ધન્યાશ્રી

એણેઅનુક્રમેજગતનેજાણીયેંજી, ત્રણભુવનમાંહેમાયાપ્રમાણીયેંજી,
સ્થૂલસૂક્ષ્મજેકહ્યુંજાય વાણીયેંજી, તેટલું સર્વેમાયા વખાણીયેંજી.૧

પૂર્વછાયા

માયા વખાણીએ માટ એણે, દૃષ્ટય પદારથ જેટલો;
દૃષ્ટય પદારથ જે જે કહાવે, પાછો વણસશે[1] તેટલો. ૧
ઉપન્યું તે અળપાય નિશ્ચે, બ્રહ્મા–આદે કીટ[2] જે;
જે જાયું તે જાય જાણો, અમર સંશય મેટજે[3]. ૨
અમર દાનવ ધ્રુવ તારા ચંદ્ર સૂરજ જાએ વલે;
જાય જોગ અષ્ટાંગ સિદ્ધ સાધક, તો પ્રાકૃત[4] જીવ કેટલે ભલે. ૩
લીલા–વપુ[5] જો ધરે નિર્ગુણ, તોય નેટ પાછો વળે;
કાલ માયાનું નાટક એહવું, જે ઉપજાવી અહર્નિશ ગળે. ૪
જેમ કરસણી[6] ઉછેરે કરસણ[7], તે કાચું પાકું સર્વ ભખે;
તેમ જગત કરસણ કાલમાયાનું, તે ન મૂકે ખાધા પખે[8]. ૫
જેમ મેઘનાં બિંદુ નાનાં મોટાં, રેલાઇ પૃથ્વીએ પડયા;
તેમ માયાને મન સહુજ સરખું, જો પ્રાય[9] પોતાના ઘડયા. ૬
જેમ અર્ણવ[10] ન જાયે ઉછળી નવસેં નવાણું નદી ભળે;
સિંધુ થયો સરિતા સરૂપે, તે માટે બાધિ[11] ગળે. ૭
તેમ માયાનું આ જગત નિરમ્યું, કાલ યોગે સર્વથા;
પરમાત્મા તે વતરેક કારણ, તેની કથામાં નાવે કથા. ૮
માહાલે માયા અનંત રૂપે, પણ અપત્યને[12] ભાસે ભલી;
જેમ બાલકીનાં ઢીંગોલીયાં, રમે રમાડે એકલી. ૯
કહે અખો સઉકો સુણો, જો આણો માયાના અંતનેં;
તો આપોપું ઓળખો, જો સેવો હરિ–ગુરુ–સંતનેં. ૧૦

---

૧ નાશ પામશે. ૨ બ્રહ્માથી માંડીને કીડા સુધી. ૩ દૂર કરજે. ૪ સાધારણ. ૫ વિનોદથી ધરેલું શરીર. ૬ ખેડુત. ૭ અનાજના છોડ. ૮ વિના. ૯ બહુધા. ૧૦ સમુદ્ર. ૧૧ સર્વ. ૧૨ માયાના પુત્રને.

કડવું ૯મું —વૈરાગ્યાર્ત્તિ તીવ્રતાનું રૂપ

રાગ ધન્યાશ્રી

નરને ઉપજે દૃઢ વૈરાગજી, આરત[1] કેરી મનવિષે આગજી[2];
તેહેના ટળે દ્વેષ ને રાગજી, નહી આતુરતા કહેવા લાગજી. ૧

પૂર્વછાયા

આતુરતા મન અતિઘણી, જેમ મીન વિછડયું નીરથી,
અજ્ઞાન શિંચાણો[3] લેઇ ચઢયો, તેણે દૂર નાખ્યું તીરથી. ૧
તડફ્ડે તલપે અતિઘણૂં, વિરહ—સૂરજ શિર તપે;
સંસારરૂપી ભૂમિ તાતી[4], નીર નીર અહોનિશ જપે. ૨
કાલ શિંચાણો શિર ભમે, તે તેહની દૃષ્ટે પડે;
નીર—વોહોણૂં વપુ દાઝે, ઝાળ લાગે ને તડફડે. ૩
નયણેં તે નીર દેખે નહીં, કળકળે કાળજ[5] બળે;
પેટ પૂંઠે પાસુ[6] વાળે, જેમ પડે તેમ દાઝે જળે. ૪
કામધેનુના પયવિષે[7], જો કોઈ મૂકે તેહનેં;
તોયે આપદા ન ટળે મકરનેં[8], વારી વહાલું જેહનેં. ૫
વૈરાગ ઘણુ[9] ઉપરનો શરીરે, તેણે કાલજ કોર્યું માંહેથી
વ્રેહેતણો તાપ તપે તનમાં, તે નર જીવે કયાંહેથી. ૬
નાનાવિધનાં ભક્ષ ભોજન, તેને દીઠાં નવ ગમે;
સંસારરૂપી ભૂખ ભાગી; ઉભા થાતાં તન ભમે. ૭
નિર્વેદ[10] ઉપનો નરવિષે, તે જીવપણે જીવે નહીં;
તે મરી જીવે મનવડેં, જેમ કીટ ભમરી હોયે સહી. ૮
જેમ ઉધઇ ખાયે કાષ્ઠનેં, તેનું કૃષ્ણાગર[11] થૈ પરવરે;
તેમ વિરહ વૈરાગ્ય જેહનેં ભખે, તે નર હરિ થાએ સરે. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, નિર્વેદ ટાળે જંતનેં;
જે નરને ઉપજે ચેતના[12], તે સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

---

૧ પરમાત્માની શીઘ્ર પ્રાપ્તિની ઇચ્છા. ૨ અગ્નિ. ૩ સકરો. ૪ તપેલી. ૫ કાળજું. ૬ પડખું. ૭ દૂધમાં. ૮ માછલાને. ૯ લાકડામાં બનારો કીડો. ૧૦ વૈરાગ્ય. ૧૧ કાળો અગર. ૧૨ સમજ.

કડવું ૧૦ મું—ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યનું માહાત્મ્ય

રાગ ધન્યાશ્રી

વિરહ વૈરાગે જેહનું મન તપેજી, તે રૂંરૂંમાંહે હરિ હરિ જપેજી;
સદ્‌ગુરુચરણે આપોપું અરપેજી, પરબ્રહ્મ રહે ને પોતે ખપેજી. ૧

પૂર્વછાયા

પરબ્રહ્મ રહેને પોતે ખપે, તેહેનો ભેદ કહું તે સુણો;
તે વચન માને ગુરુતણું, ભાવ ભરોંસો અતિઘણો. ૧
ગુરુ કહે રામ રમે સકલમાં, સર્વાવાસ[1] સ્વામી ભર્યો;
એવું સાંભળતાંમહાવચનમાન્યું, અને ભક્તિઉપર આદર કર્યો
તે હરિ હરિ દેખે સકલમાં, જેહનેં જીવ જીવકરી દેખતો;
હરિ જાણી હેત કરે સકલમાં, પહેલાં જે ઉવેખતો[2]. ૩
હરિ જાણેથકે ભક્તિ થાએ, તેજ ભક્તિ જાણો ખરી;
અજાણે જે આચરે, તેને દ્રોહ થાએ પાછો ફરી. ૪
સદ્‌ગુરુનાં વચન સુણીનેં, ભક્તિ જેહને ઉપજે;
અચિરકાલે[3] તે પામે આત્મા, સદ્‌ગુરુ વચને જો ભજે. ૫
ભાઇ ભક્તિ જેહવી પંખણી, જેહને જ્ઞાન વૈરાગ્ય બેઉ પાંખ છે,
ચિદાકાશમાંહે[4] તેજ ઉડે, જેનેં સદ્‌ગુરુરૂપી આંખ્ય છે. ૬
દેખે નેત્ર પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મના કર્ણ માત્ર;
પાદ પાણી પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મ દાતા નેં પાત્ર. ૭
જળે પરબ્રહ્મ સ્થળે પરબ્રહ્મ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ,
ગિરિ ગહ્વર[5] વન વાટિકા, પરબ્રહ્મ જાલ[6] ને માલ[7]. ૮
પરબ્રહ્મવિના નહિ ઠામ ઠાલું, એમ દેખે ભરપૂર,
જિહાં તિહાં દેખે હરિ ભાઇ, જેનાં પડળ[8] થયાં દૂર. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, ભક્તિ આવીને જંતનેં,
એવા શુદ્ધ ભજનનેં પામવા, તમે સેવો હરિ—ગુરુ—સંતને૧૦

---

૧ સર્વ સ્થાનમાં. ૨ ઉપેક્ષા કરતો. ૩ થોડા કાળમાં. ૪ ચૈતન્યરૂપ આકાશમાં. ૫ ગુફા. ૬—૭ અગ્નિની જવાળાની પંક્તિ. ૮ અજ્ઞાનરૂપ પડદો.

કડવું ૧૧ મું—સર્વાત્મભાવ તેજ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી વળી કહું છું ભક્તિ વિશેષજી, જેહ ન દેખે હરિવિના શેષજી,
પેખે સઘળા હરિના વેષજી, તે જન ન કરે કેહેનો ઉવેખજી. ૧

પૂર્વછાયા

ઉવેખ ન કરે કોયનો, આત્મા વિલસી રહ્યો,
જેહને શ્રીભાગવત ગાયે, ગીતા ઉપનિષદે જે કહ્યો. ૧
ભાઇ ભક્ત તે જે એમ જાણે, જાણીને હૃદયે ધરે;
સ્વામી માહરો રહ્યો સઘળે, અહર્નિશ ચિંતન એમ કરે. ૨
ભુવન ત્રણ્યમાં રહ્યો પૂરી, પૂરણ સ્વે[1] પરમાતમા;
પોતે તો પીયુજી નિરંતર, પણ ભેદ દેખે ભાતમાં[2]. ૩
માહરો રામ રમે છે સર્વવિષે, એમ હેતે હીસે[3] મન;
હરિ કહે એ સાંભલે હરિ, હરિને સોંપે તન. ૪
નિત્ય રાસ નારાયણનો, દેખે તે અનંત અપાર;
જિહાં જેવો તિહાં તેહવો, નારાયણ નર નાર. ૫
ગદગદ કંઠ ગાતે થકે, રોમાંચિત હોયે ગાત્ર;
હર્ષ આંશુ બહુ હેત હૃદય, પ્રેમકેરૂં તે પાત્ર. ૬
ખાતો પીતો બોલતો, દેખતો તે સઘળે રામ;
વેધ્યું[4] મન રહે તેહનું, શીથલ સંસારી કામ. ૭
નવનીત સરખું હ્દે કોમલ, કર્હું ન જાયે હેત;
આંખમાંહે અમૃત ભરિયું, હરિભક્તિકેરૂં ક્ષેત્ર. ૮
જેમ જારે[5] લુબધી[6] યુવતી, તેનું મન રહે પ્રિતમપાસ;
અહર્નિશ રહે આલોચતી,[7] ભાઇ એહવું મનહરિદાસ. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, હરિલક્ષ લાગ્યો ચિંતને[8];
મનન તેહને માહાવનું[9], તે સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

---

૧ પોતે. ૨ નામરૂપમાં. ૩ પ્રસન્ન થાય. ૪ વિંધાયેલું. ૫ ઉપપતિમાં.
૬ અત્યંન્ત પ્રીતિવાળી થઇ. ૭ જોતી. ૮ ચિત્તને. ૯ પરમાત્માનું.

કડવું ૧૨ મું—સર્વાત્મભાવ જ્ઞાનતુર્ય પદ

રાગ ધન્યાશ્રી

ઉદય ઉજાળો[૧] દે જેમ ચંદ્રમાજી,
કિરણ તેહનાં પસરે વન વિથિ[૨] મંદિરમાંજી;
તેમ સરખો આત્મા ભાસે કીટ ઈંદ્રમાંજી,
એહવો પ્રકટયો હૃદય કંદ્રમાંજી[૩]. ૧

પૂર્વછાયા

હૃદે ગુહામાં રામ પ્રગટ્યા, તેણે પાલટો[૪] મનનો થયો;
માયાને ઠામે બ્રહ્મ ભાસે, સંસારનો સંભવ ગયો. ૧
જેમ રવિને તેજ આગળે, પાલો[૫] તે પાણી થૈ વહે;
તેમ જેહને પ્રગટે આતમા, તે માયાદોષ સહેજે દહે. ૨
ભાઇ માયાનું બળ તિહાં લગે, જિહાં આતમા જાણ્યો નહીં;
જેમ ગત યૌવન થઇ યુવતી, તે પ્રસવલગિ વાધી રહી. ૩
જેમ ગોરસમાંથી આજ્ય[૬] કાઢે, તે જેમ તક્ર[૭] થયું દહીં;
આત્મા જાણે એમ માયા, વિચારે દીસે નહીં. ૪
ભાઇ કર્મ ગહન તે તિહાં લગે, જિહા સદ્‌વિચાર નથી ઉપનો,
નવનીત ત્યાં લગે વણસતૂં જ્યહાં ભેદ ન જાણ્યો તૂપનો[૮]. ૫
તાવ્યૂં માંખણ ઘૃત થયૂં, પછી તે વણસે નહિં ક્યમે;
તેમ આતમા જાણે નોહે પરાભવ, અણજાગે માયા દમે. ૬
અંધારૂં દુઃખ દે ઘણું, અર્કવિહોણું[૯] જેમ ચક્ષુને;
તેમ આત્મા ઉદયે ગહન પલાયે[૧૦], માયા દમે નહીં પુરુષને. ૭
નિદ્રાવાનને સ્વપ્ન હોયે, ભોગ નાના ભોગવે;
અણછતા આણી તે કરે ઉભા, ગહન માયા જોગવે[૧૧]. ૮
જાગ્યો ત્યાં થઇ ચેતના, નિદ્રાસાથે સર્વે પળ્યું;
ત્યમ તુરીયાવડે[૧૨] તિમિર[૧૩] ત્રાસે, ચિત્ત ચમક્યું હતું તે ટળ્યું. ૯

૧ અજવાળું. ૨ શેરી. ૩ હૃદયરૂપી ગુફામાં. ૪ બદલાવું ૫ બરફ. ૬ ઘી. ૭ છાશ. ૮ ઘીનો. ૯ સૂર્યવિના. ૧૦ ભાગી જાય. ૧૧ સંબંધથી. ૧૨ બ્રહ્મને જાણનારી અંતઃકરણની અવસ્થાવડે. ૧૩ અજ્ઞાન.

કહે અખો સહુકો સુણો, જેમ દારિદ્રય નથી શ્રીમંતને;
જો મહાધન હીંડો પામવા, તો સેવો હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૧૩ મું—જીવન્મુક્તની દશા—૧

રાગ ધન્યાશ્રી

જે નર સમજ્યા તેણેએમલહ્યુંજી, આપવિષયથી આપોપું ગયુંજી;
બ્રહ્મઅગ્નિમાં દ્વૈત સર્વે દહ્યુંજી, મરમ સમજ્યાથી હતું તેમ થયુંજી.

પૂર્વછાયા

થયું તેમ જેમ હતું આગે, જાણણહારો જાણિયો;
જે ૐકારની આદ્ય[1] હતો, વળી વેદ પુરાણે વખાણિયો. ૧
ક્યારે દેખે ધ્યેય[2] ને ધ્યાતા[3], ક્યારે ધ્યેય રહેને ધ્યાતા ટલે;
તટસ્થ ઉપનું જ્ઞાન જેહને, એમ સુરત[4] ચલે વલે. ૨
ક્યારે ઇંદ્રિ—આરામ[5] વરતે, ક્યારે [6]વર્તવેણી સુર્ત્ય[7]છે;
તટસ્થકરું[8] એજ લક્ષણ, જ્ઞાનકેરી તે મૂર્ત્ય છે. ૩
જીવન્મુક્ત તેહજ કહાવે, જેહને એહ વૃત્તિ ઉપની;
આકાશવત્ તે રહે સદા, ક્યારેક સ્થિતિ તે રૂપની. ૪
જેમ મહાજલમાંહિલો મકર મોટો, અંબુ—મધ્ય[9] આધો રહે;
ઊંચો આવી અલ્પ વરતે, વળિ મહાનિધિ[10] જાતો રહે. ૫
જીવન્મુક્ત તે યોગીશ્વર, એમ વર્તે દેહવિષે;
જેમ નાગને અંગ જરા[11] પાકી, અળગી થઇ રહી નખશિખે. ૬
તે ચલણ—વલણ કરે ખરી, પણ અંગથી એકતા ટળી;
તેમ જીવન્મુક્તને દેહ જાણો, જેમ, ભૂજંગને[12] કાંચળી. ૭
ઉપની તે સહજમાંહે, અનાયાસે અંગથી;
જ્યારે વિરમીને[13] થયો વેગળો, ત્યારે ભિન્ન દીઠી ભૂજંગથી. ૮
એમ જીવન્મુક્તને જાણજો, ભાઈ દેહનો છે સંગ;

---

૧ પ્રથમ. ૨ ધ્યાન કરવા યોગ્ય વસ્તુ—બ્રહ્મ. ૩ ધ્યાન કરનાર. ૪ મનોવૃત્તિ. ૫ ઇંદ્રિયોમાં પ્રીતિવાળી. ૬ બાહ્યવૃત્તિવિના. ૭ આત્માકારવૃત્તિ. ૮ બ્રહ્મ તથા સંસારને જાણનાર જ્ઞાનીનું. ૯ પાણીમાં. ૧૦ ઊંડા પાણીમાં. ૧૧ વૃદ્ધાવસ્થા. ૧૨ સાપને. ૧૩ મૂકી દઈને.

છે ને છે ને નથી સરખી, જેમ દ્રષ્ટાન્ત ફણુંગ[1]. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, એમ જાણો જીવન્મુક્તને;
એ દશાને હીંડો પામવા, તો સેવો હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૧૪ મું—જીવન્મુક્તની દશા—૨

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી કહું સાચા સંત સુજાણજી, જેહને ઉદયો અંતર[2]ભાણજી;
હરિને બોલે જેહનિ વાણજી,[3] જે ઘટ ઉઘડી [4]વસ્તુની ખાણજી.૧

પૂર્વછાયા

ખાણ ઉઘડી વસ્તુકેરી, તેણે ન્યૂનતા સઘળી ટળી;
અંતર માંહેલો આશય મોટો, તેણે વસ્તુમાંહે જઇ રહે મળી.૧
જેમ અગ્નિમાંહે લોહ પેઠું, તે લોહમાં અગ્નિ આવિયો;
ત્યારે શિવ શિવ થયું સર્વે, જ્યારે શિવમાં જીવ સમાવિયો.૨
ભાઈ છતે અણછતો થઇ રહે; કોઇક જાણે વિરલા સંત;
[5]આપાપરવિના પ્રીછ[6] અળગી, તે મહાનુભાવ મહંત.૩
ભૌતિક ભાવના ટળી તેહને, ભાસ્યું ચિદ્દઆકાશ[7];
શેધ ન પામે મીન[8] જેમ, તેહને નીરમધ્ય આકાશ. ૪
નેત્ર ઉઘાડે ને ગતિ કરે, ભરે તે શ્વાસોશ્વાસ;
તેને નીર ફીટીને નભ[9] થયું, જે આપ રહે અવકાશ. ૫
જેમ હિમના[10] પરવતવિષે, મુષક[11] ચાલે મધ્ય;
તેણે ખણ્યા વોહોણી ખાણ થાય, એહવી ઉષ્ણતાની સિધ્ય. ૬
અદ્રિમાં[12] આકાશ તેહને, મહા કઠ્ઠા મુષકવિષે;
તેમ ભૌતિક ભાવના તિહાં નહી, જે અણલિંગી[13]આતમલખે.૭
ભાઇ લિંગ તિહાં લેખાં ઘણાં, અણલિંગે લેખું કશું;
એ સહજ[14]–કેરી સાધના, સમજે તે દેખે અશું[15]. ૮
ભાઇ તત્ત્વદર્શી તત્ત્વમાંહે, દેખે સર્વ સમાસ;

---

૧ સાપ. ૨ જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય. ૩ વાણી. ૪ બ્રહ્મરૂપ વસ્તુની. ૫ હું ને અન્યવિના. ૬ જાણ–સમજ. ૭ ચૈતન્યરૂપ આકાશ. ૮ માછલું. ૯ આકાશ. ૧૦ બરફના. ૧૧ ઉંદર. ૧૨ પર્વતમાં. ૧૩ ત્રણ લિંગથી રહિત. ૧૪ સ્વાભાવિકની. ૧૫ આવું.

જેમ અરૂપમાંથી રૂપ બંધાએ, પાછું અરૂપ થાય બરાસ[1]. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો એવી અકલ કળા મહંતને;
એ પદને હીંડો પામવા, તો સેવો હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૧૫ મું–જીવન્મુક્તનો મહિમા–૧

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી કહું જીવન્મુક્ત દશાયજી, નિશ્ચે જેનો પરવત–પ્રાયજી[2];
જેણે પ્રિછયો વસ્તુ મહિમાયજી, તેઅનુભવતાંપાછો[3]ન થાયજી.

પુર્વછાયા

અનુભવ જે મોટાતણો, આપાપર નહી જે વિષે;
આપ ગળીયું આપ માંહે, દ્વંદ્વાતીત[4] રહ્યા સુખે. ૧
તેહની કલા પ્રિછી નવ પડે, મતો[5] તે અગમ અગાધ;
વારિધિ–કેરાં[6] વારિ[7] જેમ, ભાઇ નહિ તરવાં સાધ્ય[8].
જેમ સૂર્ય તપે નિદાધનો,[9] તોએ તે ઉષ્ણ ન થાય;
તેમ તત્ત્વદર્શી પુરુષને, દોષ ન લાગેકાંય. ૩
જેમ વાયુ વહે બહુ ગંધને, ઉત્તમ અધમ અપાર;
પણ રહે અસંગી તે થકો, સ્પર્શે નહિ લગાર. ૪
તત્ત્વદર્શી પુરુષને, એમ જાણો દેહભાવ;
વહે પણ વળગે નહીં, જે જાણે સહજ–સ્વભાવ. ૫
જેમ વિચિત્ર ભાતિના રંગ મૂકિયે, સ્ફાટિકમણિની પાસ;
તે ભજ્યા સરખા ભાવ દેખાડે, પણ આપ રહે ઉદાસ. ૬
જેમ ચશ્માના પડવિષે, રોધ[10] ન પામે દૃષ્ટ[11];
તેજ અધિક પોષે આંખને, તેમ અણુલિંગી ઉત્કૃષ્ટ. ૭
તેમ અનુભવી પુરુષને, આપોપું[12] અંતર નથી;
અમલ[13] આશય[14] તેહનો, ભાઈ ભાગી ઉર્મિ[15] ઉરથી. ૮

---

૧ કપૂર. ૨ પર્વતના જેવો. ૩ પુનર્જન્મ ન પામે. ૪ સુખદુઃખાદિ જોડકાંથી પર. ૫ અભિપ્રાય. ૬ મહાસાગરનું. ૭ પાણી. ૮ શક્ય. ૯ ઉનાળાનો. ૧૦ રૂંધાય નહિ. ૧૧ દૃષ્ટિ. ૧૨ હુંપણું. ૧૩ નિર્મળ. ૧૪ અભિપ્રાય. ૧૫ સુખદુઃખાદિરૂપ તરંગ.

સંગીને સિદ્ધાંત પોખે[1], પ્રેમેશું પાવન કરે;
ઉપદેશ આપે આત્મવિદ્યા,સેહેજ[2] શબ્દ તે ઉચરે. ૯
કહે અખો સહુને વિષે, માન ન હોય મહંતને[3];
એ ઉત્કૃષ્ટ દશાને તેજ પામે, જે સેવે હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૧૬ મું–જીવન્મુકતનો મહિમા–૨

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી કહું તત્ત્વદર્શી પુરુષજી, સેહેજ સ્વભાવે જેવા કલ્પવૃક્ષજી;
જેહને અહંતા ગયો અમર્ષજી[4], કલ્પાંતકાળે[5] સદા સન્મુખજી.

પૂર્વછાયા

સન્મુખ રહે કલ્પાંતકાળે, મહાપુરુષ મોટી દશા;
તે અન્ય દેહની પરે જાણે, જે માંહે પોતે વશ્યા. ૧
પોતાનો દેહ આદ્ય દઈને, મિથ્યા દેખે સર્વને;
ચૈતન્ય તો સઘળેજ સરખું, તો કોણ ધરે દેહગર્વને[6]. ૨
કીટ પતંગ બ્રહ્માલગે, પૂરણ દેખે આતમા;
દૃષ્ટતત્ત્વ[7] ઉપનું જ્ઞાન જેહને, તે ભૂલા ન પડે ભ્રાંત્યમાં[8]. ૩
જન્મઅંધ જેમ રૂપને, જાણે નહિ નિરધાર;
અધ્યાસ[9] નહિ તેહને દેહવિષે, સુણે શબ્દના ભણકાર[10]. ૪
તેમ જ્ઞાતાને પિંડજ નહિ, નહિ ત્યાં પર ને આપ;
દેહદર્શી[11] જે હોય ભાઇ, તેહને તો પુન્ય ને પાપ. ૫
જેમ અંજનવિદ્યા[12] હોય જે કને, તે જ્યાં ત્યાં દેખે ધન;
વિદ્યાવિના ઘર–મધ્ય દાટ્યું, ન જાણે કો જન. ૬
ધનદર્શી જેમ ધન દેખે, પણ મધ્ય ન દેખે ભોમ્ય;
આવરણ[13]છે પણ આડચ નકરે,તેને સાવ[14]નિરંતર વ્યોમ[15].૭
તેમ મહાકળા છે મહાપુરુષને, અણલિંગી અભ્યાસ;

---

૧ આપે. ૨ સ્વાભાવિક. ૩ મહાત્માને. ૪ ઈર્ષ્યા. ૫ બ્રહ્માના દિવસના અંતસમયમાં. ૬ શરીરના અભિમાનને. ૭ આત્મતત્ત્વનું. ૮ નામરૂપમાં. ૯ એકપણાની ભ્રાંતિ. ૧૦ ભણકારા–ગુપ્તઅવાજ. ૧૧ દેહનેજ જોનારો. ૧૨ સિદ્ધાંજનની વિદ્યા. ૧૩ ઢાંકણું. ૧૪ બધું. ૧૫ આકાશ.

સ્થૂલતા દર્શન–શરીરે[1], સેહેજે થયો સમાસ. ૮
દેહઅધ્યાસે દોષ સઘળા, દેહ તેજ સંસાર;
દેહ તેને સર્વ સાચું, પાપ પુણ્ય અવતાર. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, લક્ષ મોહોટા મહંતને;
જેણે મનસા વાચા કર્મણા, સેવ્યા હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૧૭ મું–બ્રહ્મવસ્તુ નિરૂપણ–૧

રાગ ધન્યાશ્રી

વસ્તુને વાણીબોલીનવ શકેજી,મનતણી સુરતજિહાં જાતાં થકેજી;
સદ્‌ગુરુ–કેરો જો લક્ષ આવે તકેજી[2], તે નર સ્વે[3] હરિ થાય
તેણે પલકેજી[4].

પૂર્વછાયા

હરિ થાય તે હેત સમજે, દેહાતીત છે આત્મા;
પરાત્પર[5] પરબ્રહ્મ કેવળ, તેને ન આવે વાતમાં. ૧
અમલ આતમ એક પૂરણ, અખંડિત અવિનાશ;
અજર[6] અમર અનામ[7] અવ્યય[8], પૂરણ જ્યોતિ–પ્રકાશ. ૨
તેને આદ્ય અંત્ય ને મધ્ય નહિ, નહિ જેહને દેશ–કાળ;
છાયા–માયા–વપુ[9]–વર્જિત, માપરહિત વિશાળ. ૩
અધો[10] ઊર્દ્વ[11] મધ્ય નહિ, નહિ દિવસ ને રાત;
બાલ યૌવન વૃદ્ધ નહિ, ભાઈ તેવડે સર્વે ભાત. ૪
ત્યાં વારિ[12] વાયુ વસુધા[13] નહિ, નહિ અનલ[14] ને આકાશ;
સર્વમાંહી ને સર્વવર્જિત, નહિ ઉત્પત્તિ નહિ નાશ. ૫
માનવ દાનવ[15] દેવ પન્નગ[16], નાગ નહિ નર નાર;
સર્વ કેરું જીવન સદા, પણ સ્પર્શે નહિ લગાર. ૬
તપ્ત[17] શીતલ સુભગ[18] સુંદર, કહ્યા ન જાય તેહ;
મૂલ માપ થાય ન થાય, નહિ પ્રેહ[19] નિસ્પ્રેહ. ૭

---

૧ આત્મારૂપ શરીરમાં. ૨ સમયસર. ૩ પોતે. ૪ પળમાં. ૫ માયાથી શ્રેષ્ઠ. ૬ વૃદ્ધાવસ્થાથી રહિત. ૭ નામથી રહિત. ૮ વિકારથી રહિત. ૯ શરીર. ૧૦ નીચે. ૧૧ ઉપર. ૧૨ જળ. ૧૩ પૃથ્વી. ૧૪ અગ્નિ. ૧૫ દૈત્ય. ૧૬ સાપ. ૧૭ તપેલો. ૧૮ સારા ભાગ્યવાળો. ૧૯ ઇચ્છાયુક્ત.

ક્ષાર ખટરસ મધુર મોળું, તીક્ષ્ણ[1] મિષ્ટ ન કહેવાય;
દીર્ઘ લઘુ કે વામ દક્ષિણ, સર્વ વર્જિત નેં માંય; ૮
નીલ[2] પીત[3] કે શામ[4] ઉજ્જવળ, રહિત અવસ્થા ચાર[5]
દૂર નિકટ[6] કે મધ્ય છેડે, થાય નહિ નિરધાર. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, તેનો લક્ષ મહંતને;
એ અવાચ્ય[7] વસ્તુ તેજ પામે, જે સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૧૮ મું—બ્રહ્મવસ્તુ નિરૂપણ—૨

રાગ ધન્યાશ્રી

જે પ્રભુ વાણીયે ન કહેવાયજી, પામણહારો સેહેજે પલાયજી;[8]
અગમઅગોચરજેહનેવેદગાયજી,અટપટોઆશયસેહેજે સમજાયજી

પૂર્વછાયા

સેહેજમાં સાધન લાગે, અણલિંગી અનુભવ એહવો;
વંધ્યાસુત જેમ સુખ સરાહે[9], અચંબો[10] રસ પીવો નવો. ૧
મુખવિના રસપાન કરવું, એહવું તે બ્રહ્મજ્ઞાન;
શ્રવણવિના તે શબ્દ સુણવો, નેત્રવોહનું[11] જેમ ધ્યાન. ૨
વસ્તુગતે[12] સેવક નહિ, અને સ્વામીને નહિ રૂપ;
ગ્રાહ્ય—ગ્રાહક—ભાવ[13] નહિ, એહવું તે ધામ અનુપ. ૩
જેહને વર્ણ વેષ ન રૂપ મુદ્રા[14], તેહતણા સર્વ રંગ;
છાયા માયા નહિ જેહને, તેહના જાણો સર્વ ઢંગ. ૪
સ્થાન માન જેહને નહિ, અકલ રૂપ અપાર;
તેવડે એ સર્વ શોભે, આપે જાણણહાર. ૫
વાણી માંહે જેહ ન આવે, તેહતણી સર્વ વાણ્ય;
નેતિ[15] નેતિ કરી સો કહીયે, તેહની જાણે સર્વ જાણ. ૬

---

૧ તીખું. ૨ આસમાની. ૩ પીળો. ૪ કાળો. ૫ જાગ્રત્, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ ને તુરીયા. ૬ પાસે. ૭ વાણીથી ન કહેવાય એવી. ૮ દૂર થઇ જાય. ૯ વખાણે. ૧૦ નહિ અનુભવેલો. ૧૧ આંખો વિના. ૧૨ વસ્તુતાએ. ૧૩ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ને ગ્રહણ કરનાર એવો ભાવ. ૧૪ ચિન્હ. ૧૫ આ આત્મા નહિ.

કૂટસ્થ[1] આત્મા બ્રહ્મ કૈવલ્ય[2], તેહનો સર્વ પસાર;
જેહને વિશેષણ એક ન લાગે, તે વિલસી રહ્યો સંસાર. ૭
જે કેહેવોએ કહેવાય નહિ, શબ્દાતીત સદાય;
અનિર્વચની વચન બોલે, તે નાવે વાણીમાંય. ૮
એ તો પ્રીછણહારવિના[3] પ્રીછવું, પદાર્થ–વોહોણી[4] જે પ્રીછ;
આપે આપનું જે નિરીક્ષણ[5], ઇચ્છા–વોણી જે ઇચ્છ. ૯
કહે અખો એ વાણ્ય–વર્જિત, નિજસ્ફુર્ણ મહંતને;
એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવ્યા હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૧૯મું–સ્તુતિ કરતા જીવની બ્રહ્મ સાથે એકતા

રાગ ધન્યાશ્રી

વસ્તુકેરૂં હારદ[6] વસ્તુજ જાણેજી, શું એ જાણીને દ્વૈત ઉર આણેજી;
અદ્વૈતનું દ્વૈતકરે કોઇ સજાણેજી[7], આપકેરૂં રૂપ તેઆપ વખાણેજી.

પૂર્વછાયા

વખાણે વિગતે કરીને, આપે કહે આપે સુણે;
જેમ ગારુડી[8] મોહરવિષે[9], સ્વર દીએ ને ભાષા ભણે. ૧
સ્વામીપિંડમાંહે તે જીવકયાંથો[10], અને જીવને કયાંથો પિંડ,
એ ચલણ–વલણચિદ્રૂપ[11] તાહરી, આપમાંહેથી મંડય. ૨
તું તે હું ને હું તે તું, ધ્યેય ધ્યાતા તું રામ;
ઉંડું વિચારી આપ નિરખે, આપે આપનાં કામ. ૩
છો કૈવલ્ય સ્વામી તમો, દિશો ઇશ્વર માયા જીવ;
એ ત્રણ પ્રકારે થાઓ તમે, પણ સ્વભાવે તમે શિવ. ૪
અણછતી અજા તમારી, અંગીકૃત–સરખી[12] અશી;
તે મધ્ય પડિયું ધામ તમારૂં, ત્યારે ઈશ્વર થઇને વિલસી. ૫
તે ઈશ્વરના ઐશ્વર્યવિષે, અનંત જીવ ઉપજે સમે[13];

---

૧ અવિકારી. ૨ માયા ને માયાનાં કાર્યોથી રહિત. ૩ જાણુનાર વિના. ૪ વસ્તુ વિના. ૫ અવલોકન. ૬ યથાર્થ સ્વરૂપ. ૭ જાણુવા છતાં ૮ વાદી ૯ મોરલીમાં. ૧૦ ક્યાંથી. ૧૧ ચૈતન્યરૂપ. ૧૨ સ્વીકાર્યા જેવી. ૧૩ લય પામે.

ચૈતન્ય ચાલ્યું આવે તમારું, તેમ તેમ માયા પરવરે[૧]. ૬
જેમ કાચનું મંદિર રચ્યું, નીલ પીત શુભ્ર[૨] શ્યામનું;
તે ઉપર તપ્યો સૂર[૩] જ્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ થયું ધામનું. ૭
કૈવલ્ય સૂરજ તપે સદા, માયા તે મંદિર કાચ;
ઇશ્વર નામ તે તેહનું, ભાઈ જીવ થઇ માન્યું સાચ. ૮
અધિષ્ઠાન[૪] તે તમે સ્વામી, તેણે એ ચાલ્યું જાય;
અણછતો જીવ હું હું કરે, પણ ભેદ ન પ્રીછે પ્રાય[૫]. ૯
કહે અખા તમે નાથ નિર્ગુણ, થયા સગુણ વેષે જંતને;
એ કલા તમારી પ્રીછવા, જીવ સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૨૦ મું—શિવમાં જીવનું તત્ત્વારોપણ

રાગ ધન્યાશ્રી

એમ એ નાટક ચાલ્યું જાયજી, જેહના સ્વામી તમો પ્રભુ રાયજી
કૈવલ્ય ઈશ્વર ભૌતિક રાયજી, અણછતો ઉભો મધ્યે જીવ થાયજી

પૂર્વછાયા

અણછતો જીવ થાય ઉભો, તે જાય હરિને જાણવા;
નરને ઓછાયો કેમ કળે, તે હીંડે બુધ્યમાં[૬] આણવા. ૧
જેમ છો તેમ તમે પ્રભુજી, કાયા માયા સ્વેં આપ;
બિંબ—પ્રતિબિંબ થાયે દર્પણે, તેમ તમારો તે વ્યાપ.[૭] ૨
કૈવલ્યપદ તમે નિજ સ્વરૂપે, ઈશ્વરપદ છે અનંત;
મોટું સામર્થ્ય માયા—કેરૂં, જ્યાં ઉપજે મિથ્યા જંત. ૩
તે જંતને બહુ કામના, રસના માટે તે જીવ;
દેહ—આસક્તિ તેને અતિઘણી જાણે આયુ વધે થૈયે શિવ. ૪
તે પિંડને બહુ પરભવે[૮], અને કરે તે કર્મ કલેશ[૯];
ચિરંજીવ થાવા હીંડે, મોટા મન ઉદ્દેશ. ૫
ભૂત ભવિષ્ય વાત લહેવા, ઘણું માન[૧૦] ને કોડ[૧૧];

---

૧ પરિણામ પામે. ૨ ધોળું. ૩ સૂર્ય. ૪ કલ્પિતનો આધાર. ૫ બહુધા. ૬ બુદ્ધિમાં. ૭ ફેલાવો. ૮ સાચવે. ૯ કર્મસંબંધી દુઃખ. ૧૦ અભિમાન. ૧૧ હોંસ.

ઈશ થાવાને આશ મોટી, સાધે પિંડ મનમોડ[1]. ૬
સિદ્ધિકાજે તે કરે, અતિ ઘણા ઉપાય;
અહંતા વાધે અતિ ઘણી, તેણે જીવ જાડેરો[2] થાય. ૭
માયા સાધે મનવડે, જાણે એજ પરમાત્મપદ,
મમતાતણાં તેણે પડલ ચડે, તેમ તેમ વાધે મદ. ૮
એહવા પ્રકાર અજાતણા, સાધે જીવ અપાર;
નાટકમાં નર નાચ નાચે, એમ સરાહે સંસાર. ૯
કહે અખો પદ-મૂલગે[3], પહોંચ નહિ એ જંતને;
મર્મ મૂલગો તેજ પામે, જે સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૦

કડવું ૨૧ મું-બ્રહ્મ-ઇશ્વર ને જીવની એકતા

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી કહું પૂરણપદ મહિમાયજી, કોટિ બ્રહ્માંડ જે નવાં રચાયજી;
પણ અધિક ઓછું કાંઈ નવ થાયજી, જોતાં જોતાં તે વિલઈ જાયજી.

પૂર્વછાયા

વિલઇ જાતાં વણસે[4] નહીં, અને નવાં થાતાં નવ વધે;
પ્રાય વસ્તુ અરૂપ અણલિંગી, હેતુવિના કારણ-નિધે[5]. ૧
હેતુવિના કારણતણું, કહું દૃષ્ટાન્ત વિધે કરી;
આકાશવિષે જેમ અભ્ર[6] નાનાં, થાય જાય પાછાં ફરી. ૨
નીલ પીત ને શ્યામ ઉજ્જવલ, રક્ત[7] ભાત અનંત;
વિચિત્ર પેરે[8] વિલાસે[9] વળી, ત્યાંહાંજ આવે અંત. ૩
પણ વ્યોમ[10] તેમનું તેમ, થાતા[11] જાતાં[12] તેમનું તેમ;
વારક[13] પ્રેરક[14] નહિ અભ્રને, વસ્તુ જાણવી એમ. ૪
એ તો અરૂપીકેરું રૂપ બંધાયે, પાછું રૂપ અરૂપ થઇ જાય;
ઉપનાપછી તેહનાં નામ પાડે, પણ થયું શાનું પ્રાય. ૫
એ વિચારી જોતે થકે, જેહવો એ ઘનસાર[15];

---

૧ મનને રોકીને. ૨ સ્થૂળ. ૩ મૂળરૂપ પદે. ૪ નાશ પામે. ૫ કારણનો ભંડાર. ૬ વાદળાં. ૭ રાતાં. ૮ પ્રકારે. ૯ વિલાસ કરે. ૧૦ આકાશ. ૧૧ ઉત્પન્ન થતાં. ૧૨ વિનાશ પામતાં. ૧૩ નિવારણ કરનાર. ૧૪ પ્રેરણા કરનાર. ૧૫ કપુર.

રૂપ બંધાઇ રમે રમાડે, પણ ક્ષણ ક્ષણ ખગાકાર[1]. ૬
બાઇ જગતનાં કારણ ઘણાં, પણ થયા પછે ધરે નામ;
કહે પંચભૂતનાં પૂતળાં, એ બ્રહ્માદિકરાં કામ. ૭
પણ વિરંચીઆદે[2] વિશ્વ સઘળું, ઘડયો કહેનો ઘાટ;
એ વિચારે બુદ્ધિ બુડે, અતિ નિરાળો[3] નાટ.[4] ૮
બાઇ જે છે તે તો એજ છે, બીજો વિચાર મનનો ઘડયો;
કરતા કોણ કહું કેહતણો, જો અન્ય પદાર્થ નવ જડયો. ૯
કહે અખો એ કળા મોટી, તોજ ઉપજે જંતને;
રૂપ અરૂપી આપ દેખે, જો સેવે હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૨૨ મું–બ્રહ્મ અને માયાની એકતાથી જીવ અને ઈશ્વરનું સ્વરૂપ–સદૃષ્ટાંત

રાગ ધન્યાશ્રી

અનુભવ મોટા મોટા જાણેજી, બુધ્ય તે બાપડી થયું પ્રમાણેજી;
દીઠું સાંભળ્યુંસહુએવખાણેજી,પણ અણચવ્યું[5] કોઇક ઉરમાંઆણેજી.

પૂર્વછાયા.

ચવ્યું નથિ તેનાં ચરિત્ર શેનાં, એ તો આભાસે[6] છે અણછતાં;
અણલિંગી એ અર્થ સમજે, કહું દૃષ્ટાન્ત જે પહોંચતાં. ૧
અધિષ્ઠાન ઉત્કૃષ્ટ માટે, ચૈતન્યતા ત્યાં અતિ ઘણી;
તેણે અરૂપ ભાસે રૂપસરખું, તેણે અહંતા ઉઠે આફુડી[7]. ૨
તે અહંતા થાય અનંતરૂપે, પ્રોઢી[8] થઇને પાંગરે[9];
તેનો લક્ષ નરને કહું, કો ધીમંત[10] હૃદયામાં ધરે. ૩.
બાઈ દૃષ્ટાન્ત આવે બુદ્ધિમાં, તો સિદ્ધાન્ત સમજે સહી;

૧ આકાશને આકારે. ૨ બ્રહ્મા આદિ. ૩ ભિન્ન. ૪ નાટક. ૫ નહિ અનુભવેલું. ૬ પ્રતીત થાય છે. ૭ એની મેળે. ૮ મોટી. ૯ અંકુર મેલે. ૧૦ બુદ્ધિમાન.

તે દૃષ્ટાન્ત સમજી નવ શકે, તેને ઉકેલ[1] હોયે નહીં. ૪
જેમ દર્પણ મૂકિયે સામસામા, તે પ્રતિબિંબે[2] એકએકમાં;
તે અન્યો અન્ય અનંત થાયે, દૃષ્ટ પહોંચે છેકમાં[3]. ૫
તે દર્પણદર્પણમાંહે રચના, દીસે પ્રગટ પ્રમાણ;
એકએકમાં અલગા અલગા, ચંદ[4] તારા બહુ ભાણ[5]. ૬
અનંત ભાસે સામસામા, એકના ઉદરમાં એક;
સિદ્ધાંતને તમો એમ જાણો, કહું વસ્તુ—વિવેક. ૭
આદર્શ[6] નિર્મલ અતિઘણું, પરબ્રહ્મસ્થાની[7] તેહ;
તેહમાં અજા આછી[8] અણછતી, ભાઇ આવી ભાસે[9] એહ. ૮
તે અજામધ્ય ઉપાધ્ય[10] બોહળી[11], તે જાણે અહંકૃત્ય[12];
જેમ મુકુરમાં[13] અનંત દીસે રૂપની સંસૃત્ય[14]. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, સંસૃત્ય ન ભાસે જંતને;
એ ગીતાનું તે હારદ સમઝે, જો સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૨૩ મું—બ્રહ્મવસ્તુ નિરૂપણ

રાગ ધન્યાશ્રી

વળિ કહું પૂરણપદ નિર્વાણજી,
જ્યાંહાં ન પહોંચે મન ને વાણજી;
ત્યાંહાં નવ હોએ ઉત્પત્ય હાણજી[15],
સ્વસ્વરૂપની જ્યાંહાં છે જાણજી[16]. ૧

પૂર્વછાયા

સ્વસ્વરૂપની જાણ એહેવી, જ્યહાં જાણણહારો સ્વે[17] રહે;
અણછતું તે છતું થાયે, છતો[18] બ્રહ્મ—અગ્નિ[19] દહે. ૧
બાઇ સિદ્ધાંતનું સિદ્ધાંત એહજ, મહાનુભાવની[20] સ્થિતિ જ્યહાં

૧ સિદ્ધાંત સમજવાનું સામર્થ્ય. ૨ પ્રતિબિંબત થાય. ૩ અંતમાં. ૪ ચંદ્ર. ૫ સૂર્ય. ૬ દર્પણ. ૭ પરબ્રહ્મને ઠેકાણે. ૮ સૂક્ષ્મ. ૯ પ્રતીત થાય. ૧૦ ઉપાધિ. ૧૧ ઘણી. ૧૨ અહંકાર. ૧૩ દર્પણમાં. ૧૪ સંસાર. ૧૫ નાશ. ૧૬ જ્ઞાન. ૧૭ પોતે. ૧૮ પ્રતિત થતો કલ્પિત પ્રપંચ. ૧૯ બ્રહ્મના જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ. ૨૦ મોટા સામર્થ્યવાળાની—જ્ઞાનીની.

આકાશથી આઘેરૂં જે પદ, તે કહ્યું ન જાએ પરૂં[1] અહાં[2]. ૨
વેત્તા[3] વિણ વેદ્યા[4] વિના, પૂરણપદ નિર્વાણ[5];
જેને ગ્રાહ્યગ્રાહકભાવ નહિ, જાણ્યવિહોણી[6] જાણ. ૩
તેને ઉપમા દીજે કશી[7], જો તેવડે સર્વ કોય;
જે કહીએ તે અણછતું[8], ભાઇ તે તો તેહ ન હોય. ૪
દૃષ્ટાંત ઉપમા જે જે દીજે, તે તો સર્વ રહે ઓહરૂં[9];
શું કરે એ બુદ્ધિ બાપડી, જો ચાલ્યાથી દસ ડગલાં પરૂં[10]. ૫
જેમ આકાશમાં ઉડે વિહંગમ[11], એકથી એક આઘા વટે[12];
બળ દેખાડે બહુ પરે[13], શિરે[14] સામર્થ્ય તે ઘટે. ૬
જેમ અગમ અગાધ અનંત અંબર[15], તેમ વસ્તુ અનંત અપાર;
તેને શ્યા સરીખો કહે કવિજન, કહેવું બુદ્ધિઅનુસાર. ૭
જેમ મૃતકની[16] ગત જાણે મૃતક, જે જન જીવિતથો[17] ટળ્યો;
તેમ જ્ઞાનીની ગત જાણે જ્ઞાતા, જે અંતરમાં પાછો વળ્યો. ૮
ભાઇ સાને સમજે સંત શૂરા, પણ કર ગ્રહીને નથી આલવા;
એ તો પોતે હુંકારો દે પોતાને, તો જાય કેહને ઝાલવા. ૯
તો કહે અખો સહુકો સુણો, અકળ કળા મહંતને;
મરી જીવ્યાનો મર્મ લેવા, સેવો હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૨૪મું –જીવને અહંકાર સ્વરૂપની ઉત્પત્તિ

રાગ ધન્યાશ્રી

વળિ કહું એક અપૂર્વ સારજી, વણક્રમે[18] હોય પંથનો પારજી;
જહાં ન લાગે શબ્દ ઉચ્ચારજી, તે જાણવો બોલણહારજી. ૧

પૂર્વછાયા

બોલણહારાનું બોલવું તે, જાણજો જુગતે કરી;
એમ સમજે સિદ્ધાન્ત થાય, જો જુએ જન પાછો ફરી. ૧

૧ દૂર. ૨ અહિં. ૩ જાણનાર. ૪ જાણ્યા. ૫ માયાને માયાનાં કાર્યો જ્યાં શાંત થયાં છે એવું. ૬ જાણ્યા વિનાની. ૭ કઇ. ૮ કલ્પિત. ૯ સમિપ. ૧૦ દૂર. ૧૧ પક્ષી. ૧૨ જાય. ૧૩ પ્રકારે. ૧૪ સરવાળે–પરિણામે. ૧૫ આકાશ. ૧૬ મુએલાની. ૧૭ જીવવાથી ૧૮ ક્રમવિના.

ભાઇ પરાપરથી[1] શબ્દ ઉઠે, તે જુગતે જાડો થાય;
પાર છે પરમાત્મા તે, સ્વેં ચૈતન્યઘનરાય[2]. ૨
તે મનદ્વારાએ મહાતમ[3] ધરે, તે મનને ઉઠે કલ્પના;
કલ્પનામાં કામના છે, તે કરે બહુ જલ્પના[4]. ૩
પરાતીતથું[5] હોય પોષણ, તે શબ્દરૂપ પરા કરે;
તે પશ્યંતીએ થાય જાડો, અરૂપ દ્રીટી[6] રૂપ ધરે. ૪
મધ્યમાએ ઘાટ ઘડાએ, અને વૈખરી થઇ વીખરે;
સંસૃતિ વાધે શબ્દ કેરી, અનંત પ્રકારે ઓચરે. ૫
અક્ષર બાવન અનંત રૂપે, વેદ પુરાણ સ્મૃતિ લખે;
મંત્ર યંત્ર ને વિદ્યા અવિદ્યા, કાંઇએ ન હોય વાણીપખે[7]. ૬
ષટ દરશનના મત્ત નાના, એ સર્વે મનવાણીતણા;
પશુ પંખી નર નાગલગે, ભેદ સર્વ એહના ઘણા. ૭
પરાત્પર[8] તે પર રહ્યું, એ રમત્ય[9] વાણી મનતણી;
મધ્યે માની લીધું જીવડે, અણહુતો[10] થયો ધણી. ૮
મોટું સામર્થ્ય મહાપ્રભુનું, વણ ચલાવ્યું ચલે વલે;
જેમ સૂર્યવડે સર્વ કામ ચાલે, પણ કિરણ કેમાંહે[11] નવ ભલે. ૯
કહે અખો એ મર્મ મોટો, એમ સમજે અનંતને;
એમ સમજથી સ્વેંજ થઇએ, જો સેવો હરિ–ગુરુ–સંતને ૧૦

કડવું ૨૫ મું–પરબ્રહ્મનો ભેદ

રાગ ધન્યાશ્રી

હવે કહું મોટો પરબ્રહ્મ ભેદજી, જેણે કરી હોય દ્વૈતનો ઉચ્છેદજી;
જેને કહે અગમ અગોચર વેદજી, તે પદ જાણો સ્વસંવેદજી. ૧

પૂર્વછાયા

સ્વસંવેદ તે પદ સદા, આપે લહે તે આપને;

---

૧ પરાવાણીની પછવાડેથી. ૨ એકરસ ચૈતન્ય. ૩ મોટાઇ–સ્થૂળતા. ૪ બક-વાદ. ૫ પરાને પારથી. ૬ ત્યાજી દઇને. ૭ વાણીવિના. ૮ પરાથી પાર. ૯ રચના. ૧૦ કલ્પિત. ૧૧ કોઇમાં.

જેમ ધુંધવાતો અગ્નિ અચાનક, થાય શિખા તેજ તાપને. ૧
વને જોત્ય જ્વાળા અતિઘણી, દીસે જાજ્વલ્યમાન[૧];
ફૂટકીને[૨] થયો પ્રપ્રરો[૩], તેણે કાઢયું રૂપ નિદાન[૪]. ૨
પરબ્રહ્મ વહ્નિ એમ જાણો, ઘટઘટ[૫] રહ્યા સમાય;
જેમ છે કાષ્ઠ પાષાણ માંય, તે દેહસાથે થયો જાય[૬]. ૩
ધુંધવાતો ધોખે[૭] ભર્યો, તે શૂન્યવાદીનો વાદ;
ધૂમ્ર ભર્યો અતિ ધૂખલો, તે ચાલ્યો જાય અનાધ. ૪
તે કાષ્ઠ નોહે કશાનું[૮] નોહે, કરે તે ઘોર અંધાર;
દારૂનાં દલથકી ટળ્યો, અને ઝળકયો નહિ ઝાતકાર[૯]. ૫
તેમ શૂન્યવાદીને સત્તા ખરી, પણ આતમ નહિં ઉદ્યોત;[૧૦]
કથે પણ તેહનો ક્લેશ ન ટલે, જેહવી ચિત્રામણની[૧૧] જ્યોત. ૬
જેમ ચિત્રદીપ દીસવા લાગે, પણ અજવાળું નવ થાય;
તેમ શૂન્યવાદી સર્વનાશ કહે, પણ મૂલ—મહિમા[૧૨]ન પ્રીછાય. ૭
તે પ્રપંચને મિથ્યા કહે, પરમાત્માને કહે નથી;
કર્મ ધર્મને તે પરઠે, કહે જગત સર્વે શૂન્યથી. ૮
કહે શૂન્ય ઉપજે શૂન્યે સમાયે, શૂન્યમાંહે સહુ સ્થિતિ કરે;
શૂન્યમાં આશય છે તેહનું, કહે મુઓ ફરી નહીં અવતરે. ૯
કહે અખો શૂન્યવાદી, ન પામે મૂલ—તંતને;
પ્રભુ પરમારથ તેહજ પામે, જે સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૨૬ મું—શૂન્યવાદીનો વિતંડાવાદ

રાગ ધન્યાશ્રી

હવે કહું અધમ એ શૂન્યવાદીજી, જેને શૂન્યની શુદ્ધ ન લાધીજી;
પ્રપંચ ન ટળ્યો નિંદા વાધીજી, તેણે મિથ્યા બુદ્ધિ સાધીજી.૧

પૂર્વછાયા

તે પ્રપંચને મિથ્યા કહે, પણ હૃદે જગત સાચું સહી;

---

૧ પ્રકાશમાન. ૨ તડ તડ કરીને. ૩ વધારે ફેલાવાવાળો. ૪ અંતે. ૫ શરીર શરીરમાં. ૬ જેમ લાકડામાં ને પથ્થરમાં તેની ઉત્પત્તિની સાથે અગ્નિ ઉપજેલો જણાય છે. ૭ ક્લેશે. ૮અગ્નિ. ૯ સ્પષ્ટપણે. ૧૦પ્રકાશ. ૧૧ ચિત્રમાં આલેખેલી. ૧૨ મૂળ વસ્તુનું સામર્થ્ય.

અધમ નામ તે માટે એહનું, જે શૂન્યવાદીએ પૂરા નહિ. ૧
તે કરતવ્યથી નવ ઓસરે[૧], ઉત્તમ તજે ને મધ્યમ ભજે[૨];
દેહઆસક્ત[૩] રહે સદા, સુખ દુ:ખ પામે જયવિજે[૪]. ૨
જુગતે જગતના દોષ દેખે, પોતાપ્રતે[૬] તે વસે;
અજ્ઞાનને તે જ્ઞાન માને, ઈંદ્રિના સુખને ધસે[૭]. ૩
ક્યારે કહે એ આતમા, કયારે કહે એ શૂન્ય છે;
ક્યારે કહે એ જગત સાચું, ક્યારે કહે એ મુન્ય[૮] છે. ૪
વાદ કરે એ તે સહુજ સાથે, નિંદે પણ લક્ષ નવ લહે;
બ્રહ્મવિદ્યાનો ભેદ ન જાણે, વેદ વિટલ[૯] તેહને કહે. ૫
નાસ્તિ[૧૦] કહે નારાયણને, પણ પ્રપંચ[૧૧] ન છુટે મનથી;
સંસારનાં સુખ અતિ વહ્લભ[૧૨], મન ગયું પાપપુન્યથી. ૬
નમે નહિ મહાપુરુષને, દોષ દીએ છે અણછતા[૧૩];
અજ્ઞાનને આગળ કરિને, પ્રબોધે પોતે હુંતા[૧૪]. ૭
આચાર્ય થઇને અન્યને, વાત કહે તે નારસ્યની[૧૫];
ભાવભરોસો નહીંજ કેહનો, જુગત ન સમઝે આસ્ત્યની[૧૬]. ૮
અધમ શૂન્યવાદીનાં એજ લક્ષણ, તે શૂન્યવાદી પૂરા નહી;
ખરા શૂન્યવાદી તેહને કહીએ, વરતુ વિશ્વ બે ન કરે સહી[૧૭]. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, એ સમજે સુખ બહુ જંતને;
સમી સમજણ તેહ સમજે, જે સેવે હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૨૭ મું–જ્ઞાનીના અનુભવનો લક્ષ

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી કહું આઘો અનુભવ જેહજી, જેજે સમજ્યા પુરુષ વિદેહજી;
કોઇક જાણે મર્મ તો એહજી, જે જઇ નીસરે શૂન્ય છેહજી.[૧૮] ૧

---

૧ પાછા હઠે. ૨ સેવે. ૩ શરીરમાં અતિ પ્રીતિવાળા. ૪ જય ને પરાજયમાં. ૫ યુક્તિથી. ૬ પોતાનામાં. ૭ દોડે. ૮ ન કહી શકાય એવું ૯ ઠગ. ૧૦ નથી. ૧૧ જગત. ૧૨ વહાલાં. ૧૩ ન હોય એવા. ૧૪ હુંપણાવડે. ૧૫ નાસ્તિકની. ૧૬ આસ્તિકની. ૧૭ સત્ય. ૧૮ છેડે.

પૂર્વછાયા

શૂન્ય મધ્યે છે વાટ એહવી, પરમાતમપદ તે સદા;
અગમ અગાધ મત મહા મનોહર, જ્યાં ન મળે દ્વૈતની આપદા. ૧
તેહને જગત નહીં તો શૂન્ય શું કહે, ગુણદોષ તે કેના ગણે;
પરમાર્થ આવ્યું પ્રીછમાં,[1] તો આપવિના અન્ય શું ભણે ? ૨
જેમ રતાંબરને[2] રાત્ય ન મલે, તો દિવસ પરઠે[3] શાવડે;
એ તો કાલ માપે ભૂતલવાસી[4], પણ સૂર્યને કાંઈ નવ અડે. ૩
તેમ વિશ્વ દેખી મિથ્યા કહે છે, આશ જાણીને જગતની;
નિકાલ તેહને નથી જડતો, તેણે પેર્ય[5] બાંધી મુગતની[6]. ૪
ભાઇ અણુલિંગીને આપ ન મળે, તો વ્યાપક પરઠે કેહતણો[7];
અણચવ્યું[8] આપ અનાદિ વર્જીત[9], એવો લક્ષ આઘો ઘણો. ૫
શૂન્યવાદી તે શરીર દેખે, પણ કૃત્ય[10] ન માને દેહનું;
અંધ લક્ષ આઘો ન ચાલે, ન સમજે કારણ છે હતું. ૬
જેમ કાષ્ઠ મથતાં ઉષ્ણતા, પ્રથમ પ્રગટે માંહેથી;
પછે પ્રગટે ધૂમ્ર તેહનું, મૂલ અગ્નિને દાહથી. ૭
ઉષ્ણતા તેહજ અગ્નિ જાણીએ, પણ આઘો આદર નવ લહ્યો;
તેમ જગત જગતનાં કૃત્ય દીઠાં, પણ આતમા અજાણ્યો રહ્યો.૮
શૂન્યવાદી તે એમ જાણે, દેહસૂધી તેહની દૃષ્ટ[11] છે;
પણ પરમારથમાં પોંચ ન હોય, જેહની પુઠે પુષ્ટ[12] છે. ૯
કહે અખો જે લક્ષણ સમજે, તેહજ પામે અંતને;
પરપંચ—પાર[13] તે રહ્યો બોલે, કલા મોટી સંતને. ૧૦

કડવું ૨૮ મું—વિદેહીનાં ચિન્હ

રાગ ધન્યાશ્રી

વળી વિદેહીતણાં કહું ચિન્હજી, જ્યાં નવ પોંહોચે વાણી મનજી;
જેને વિષે ન મળે રયણી[14] દિનજી, જે વેત્તા તે તન્મય તનજી.૧

---

૧ જાણવામાં. ૨ આકાશમા રહેનારને. ૩ નક્કી કરે. ૪ પૃથ્વીપર રહેનારા. ૫ રીત. ૬ મુક્તની. ૭ કોનો. ૮ નહિ અનુભવેલું. ૯ સર્વથી રહિત. ૧૦ કર્મ. ૧૧ દૃષ્ટિ—જ્ઞાન. ૧૨ પોષણ પામેલ. ૧૩ જગતની બહાર. ૧૪ રાત્રિ.

પૂર્વછાયા

તન્મય તન તે માટ એણે, તે કહ્યું દૃષ્ટાંતે કરી;
જેમ ભાસકર[૧] ભાસ્યો તોય–ભાંડે,[૨] પણ ત્યાંનો ત્યાં જોતે[૩] ફરી ૧
તે વારિમાંહેથી[૪] વાયુ–યોગે, ડોલતો દીસે ઘણું;
પણ તરણિ[૫] તેમનો તેમ પ્રાયે[૬], અચલ મંડળ આપણું. ૨
તે તપ્ત[૭] જળમાંહિ તપ્ત ન હોએ, શીતળ ન હોએ શીતથી;
રક્ત[૮] જળમાં ન હોએ રાતો, પીળો ન હોએ પીતથી. ૩
તે અશુચિ[૯] જળમાં ભાસ્યો માટે, અશુદ્ધતા પામે નહીં;
વારિવિષધરમાંહે[૧૦] દીઠો, અંતરમાં આમે[૧૧] નહીં. ૪
સુરસરીકેરા[૧૨] નીરમાંહે, પવિત્ર ન હોએ દિનમણિ[૧૩];
સુધારસમાં[૧૪] ભાસ્યો માટે, અમર ન થાય અહર્ષણી.[૧૫] ૫
પાત્રમાંહે હેઠો દીઠે, પાતાલમાંહે નથી પડયો;
અણુલિંગી પદ એમ જાણે, વ્યતિરેક કારણ પરવડયો. ૬
અર્ક ત્યાં ઉપાધ્ય[૧૬] ન મળે, ઉત્તમ અધમ અવનીતણી[૧૭];
મહાપદનું[૧૮]ત્યાં મહાતમ[૧૯]એહવું,જ્યાંપક્ષ નમળેઅન્યઆપણી ૭
વિશેષણ જેટલાં કહ્યાં, તે રહ્યાં ભૂનાં[૨૦] ભૂવિષે;
વ્યતિરેક નાવે વાણ્યમાંહે,[૨૧] અન્વયપદમાં એ લખે. ૮
અતિ આઘો લક્ષ વપુવિના,[૨૨] સમજ્યા સરખું સાર છે;
વિદેહકેરી વાત મોટી, શબ્દકેરે તે પાર છે. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, એ સમજ છે મહંતને;
એ અર્થને જે સમજે, તે રહે પાર વેદાન્તને. ૧૦

કડવું ૨૯ મું–ષટ્શાસ્ત્ર, ષટ્ઉપશાસ્ત્ર અને ષટ્–દર્શનનું વર્ણન

રાગ ધન્યાશ્રી

જે ઘટ ઉપનું એવું જ્ઞાનજી, ત્યાં તેહ થયું સર્વ સમાનજી;

૧ સૂર્ય. ૨ પાણીના વાસણમાં ૩ જોતાં. ૪ જળમાંથી ૫ સૂર્ય. ૬ બહુધા. ૭ તપેલા. ૮ રાતા. ૯ અપવિત્ર ૧૦ સર્પનાઝેરમાં ૧૧ દોષ. ૧૨ ગંગાજીના ૧૩ સૂર્ય, ૧૪ અમૃતના રસમાં. ૧૫ સૂર્ય. ૧૬ ઉપાધિ. ૧૭ પૃથ્વીની. ૧૮ બ્રહ્મનું. ૧૯ મોટાઈ. ૨૦ પૃથ્વિવિનાં. ૨૧ વાણીમાં ૨૨ શરીર વિના.

જીવ ઇશ્વરનું પામ્યું નિદાનજી,[1] ત્યાંથી ટળીયું પ્રકૃતિનું ભાનજી.

પૂર્વછાયા

પ્રકૃતિ ભાન ટળ્યું ત્યાંથી, યથારથ જેમ તેમ થયું;
હવે કહું દરશણ ખટ જે, અપૂરવ અમથું રહ્યું. ૧
ન્યાય પાતંજલ મીમાંસા, વૈશેષિક સાંખ્ય વેદાંત;
દરશન ઉપદરશન ભેદ કીધા, તે જાણજો તમે સંત. ૨
શૈવ સાંખ્ય મીમાંસક, ચાર્વાક બૌદ્ધ જે જૈન;
એ ઉપદરશન ભેદને જાણો, શરીરસંબંધી ચિહ્ન. ૩
જટિલ મુંડિત માલાધારી, કરે લુચન[2] કેશ;
કો વાલાંગરડાં[3] શિશ વીંટે, કંઠે લિંગ શિવઉપદેશ. ૪
છ દરશન તે મૂલગાં, ભાઇ શાસ્ત્રકેરાં નામ;
તેહનાં થયાં પાખંડ છનું, તે ચાલ્યાં ગામોગામ. ૫
પાખંડનાં બહું ફડસુઆં,[4] ગણતાં તે નાવે છેક[5];
તે મત ભાખે જુજવા[6], પણ ચાલ્ય ન મળે એક. ૬
એક એક નિંદે એ માંહોમાંહે, અને પોતાને કહે સાર[7];
એમ ખટદરશન ખટપટે, પણ ન કરે મૂલવિચાર[8]. ૭
ભણી ભણીને ભેદ પાડે, અક્ષરતણી લે ઓટ[9];
સિદ્ધાન્ત નાવે સમજમાંહે, બાંધી રહ્યા ખટકોટ[10]. ૮
છએ કરે વાદ માંહોમાંહે, ત્યારે સહુને પોષે માય[11];
સમાય માયા આપે સરખો, હાર્યો કોએ ન જાય. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, મત ન હોયે મહંતને;
નિરદાવે નારાયણ મળશે, જો સેવો હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૦

કડવું ૩૦ મું-શ્રુતિ-સ્મૃતિ-પુરાણ-શાસ્ત્રના મત

રાગ ધન્યાશ્રી

શ્રુતિસ્મૃતિ તે એમ વખાણેજી, જીવ ને જીવનાં કર્મ પ્રમાણેજી[12];

૧ કારણ. ૨ ચુંટવાની ક્રિયા. ૩ બકરાના વાળની દોરી. ૪ પેઢાં. ૫ પાર. ૬ જૂદા જૂદા. ૭ શ્રેષ્ઠ. ૮ મૂળ-કારણ-નો વિચાર. ૯ આધાર. ૧૦ છ ગઢ. ૧૧ માયા. ૧૨ નક્કી કરે.

કર્મઅનુસારે જીવને જાણેજી, એહવું સિદ્ધાંત અઢારે પુરાણેજી.૧

પૂર્વછાયા

સિદ્ધાંત કીધો વેદપુરાણે, કર્મ ને વળી જીવનો;
કહે કર્મ ને જીવ ચાલ્યા જાય, એ ઠાઠ છે સદૈવનો[1]. ૧
જથો પરઠી ચાલે આધા, કર્મને જાડાં કરે;
કર્મ ત્યાં તો જીવ સાચો, એમ જગતજ પરવરે[2]. ૨
વેદે થાપ્યો જીવ સાચો, સ્મૃત્યે પિંડ પરઠચો ખરો;
કર્મધર્મ આચરણ લખિયાં, પ્રોઢો[3] પ્રપંચ પરવર્યો. ૩
પણ આદ્ય[4] ન કાઢી જીવની, જે પ્રાય[5] જંત શ્યાંનો ઘડયો ?
નિયંતા[6] કોણ ને નિમિત્ત[7] શાથી, એવડો ખેલ[8] કરવો પડયો ?૪
એ પરંપાર કોએ નવ જુએ, અને જુએ તે જંત નવ રહે;
જેમ વાયે વાંસ ઘસાય માંહોમાંહે, વહ્નિ વન આખું દહે. ૫
નૈયાયિકનો ન્યાય સાચો, તે ન્યાય જીવ પરઠે ખરો;
તે કૃત્યજ દેખી જીવ દેખે, તે દીઠામાટે ઉચર્યો. ૬
દેખે તેતાં કહે ખરૂં, ન્યાયવાદી નામ—એહનું;
હવે પાતંજલી તે પ્રાણ સાધે, કૃત્ય માને દેહનું. ૭
દેહપ્રાણને કહે સાચા, કહે જીવવિના દેહ કેમ રહે ?
પિંડ દેખી જીવ પરઠે, પાતંજલી તો એમ કહે. ૮
મીમાંસા કહે જો જીવ નોહે, સ્વર્ગભોગ કોણ ભોગવે ?
પુરંજન[9] પ્રાયેજ છે, તો સંસારને રહ્યા જોગવે[10]. ૯
કહે અખો શાસ્ત્ર સઘળાં, સત્ય થાય જંતને;
નિર્વાણપદ[11] તોજ પ્રગટે, જો સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૩૧ મું—શાસ્ત્રોના મતો

રાગ ધન્યાશ્રી

વૈશેષિક કહે જંત વિશેષજી, જંતવિના નોહે નાના વેષજી;
એમ તે ગણે ગુણના લેખજી, કોણે ન હોય જીવનો ઉવેખજી[12].૧

૧ અનાદિ કાળનો. ૨ આગળ ચાલે છે. ૩ મોટો. ૪ મૂળ. ૫ વસ્તુતાએ. ૬ નિયમમાં રાખનાર. ૭ કારણ. ૮ મોટો પ્રયત્ન. ૯ જીવ. ૧૦ સંભાળે. ૧૧ મોક્ષ. ૧૨ ઉપેક્ષા.

પૂર્વછાયા

નોહે ઉવેખ એહનો, સહુજ દેખે દેહને;
હવેં કહું સિદ્ધાંત મોટું, સાંખ્ય બોલે તેહને. ૧
સાંખ્ય સંખ્યા કાઢે તત્વની, જીવકેરૂં રૂપ કહે;
કહે માયા એ મલિન બ્રહ્મ છે, કર્મભારને તે વહે. ૨
માયા કેરો સંગ છુટે, તો પ્રાય શિવ તે છે સદા;
આવર્ણના વિક્ષેપ્માટે[1], ભોગવે છે આપદા. ૩
વેદાંત કહે છે વાત મોટી, એ તો અજા રમે છે અણુછતી;
કર્તા કારયિતા[2] એજ માયા છે, દીસે છે જાતી આવતી. ૪
એ તો માયાને માયા ફુરી[3] છે, કર્મ જીવ ને ફળ અજા;
જે જે કર્તવ્ય તે માયાનું, જો ધર્મની બાંધે ધજા. ૫
એ મૂલ મત ખટ દરશનનું, શાસ્ત્રકેરૂં કહ્યિું રદે;
અર્વાકી[4] તેહના ઉપાસક, તે તો મનના મત બહોળા વદે. ૬
જીવ થાપ્યો મત સઘળે, પછે આચરણ અળગા આચર્યાં;
જીવરૂપે માના ઉદરથી, અળગા કો નવ નીસર્યા. ૭
સાંખ્યને આંખ્ય પા વસાની, જો ચાલે તો ચાલી શકે;
વેદાંતને વાટ સૂજે સુધી[5], જો માયા મુખથી નવ બકે. ૮
એક એક માંહોમાંહે ખટપટે, હારદ[6] હેત મળે નહીં;
મધ્યે બેઠી માયા મોટી, તે અપત્યને[7] રાખે અહીં. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, એમ સમજ છે મહંતને;
એહનું હારદ તો હાથ આવે, જો સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૩૨ મું—મુમુક્ષુને સત્સંગની તૃષ્ણા

રાગ ધન્યાશ્રી

સંતનો અતિ મોટો મહિમાયજી, સીજે[8] કારજ સતપસાયજી[9];
સંતના જશને ગીતા ગાયજી, સાધુ સેવતાં કારજ થાયજી. ૧

૧ બહિર્મુખ વૃત્તિને લીધે. ૨ કરાવનારી. ૩ સ્ફુરી. ૪ અર્વાચીન. ૫ પાંસરી. ૬ અભિપ્રાય. ૭ પોતાનાં છોકરાંને. ૮ સિદ્ધ થાય. ૯ મહાત્માની કૃપાથી.

પૂર્વછાયા

કારજ થાય ને ગહેન[1] પલાયે, જ્ઞાન યથાર્થ ઉપજે;
નિર્મલ નેત્ર તે કરે હરિજન, જો ભાવે સંતજનને ભજે. ૧
ભાઈ ભાવ ન ઉપજે જ્યાંહાં લગે, તૃષાવંતને[2] જેમ તોયનો[3];
ભાવવિના પુંશ્ચલી–તન[4]–જેવો, કહાવે નહી તે કોયનો. ૨
ભાઇ રતિવિના[5] રામ નવ મળે, ખરી કીધા વિના ખેપ[6];
જેમ પિપાસા[7] જાયે પાન કીધે, શું હોય કીધે જળ–લેપ[8]. ૩
ભાઇ આદરવિણ[9] આવે નહીં, સ્વે[10] આત્માનું જ્ઞાન;
સંતને સેવી કામ સાધો, સુખે પામો નિજધામ[11]. ૪
સંત–સંગ કીધાવિના, જેહવો વનનો હોય પશુ;
ઉપજે ખપે તે વનનો વનમાં, તેહને વસ્તીનું નહિ સુખ કશું. ૫
સંત–સંગે સર્વ સમજે, પશુ ટળી થાય પાત્ર;
સંત કૃપાદૃષ્ટિ કરે તો, નવ પલ્લવ થાય ગાત્ર. ૬
કામ ક્રોધ લોભ મોહ તાપે, બળી રહ્યું જે મન;
તે જીવને ટાઢો થવાને, સંત તે પરજન્ય[12]. ૭
મમતા ધાણીએ જોતર્યા, જીવ ચઢયા કાળને હાથ;
તેહને સંત કૃપાદૃષ્ટિ કરીને, કાપી મૂકે નાથ. ૮
જેમ કેસરીકેરા[13] ગંધથી, ભાઇ કરી[14] પલાયે કોડ[15];
તેમ સંતકેરા શબ્દ સુણતાં, બંધન જાય બહુ મોડ[16]. ૯
કહે અખો એ ઠામ મહોટો, ઠરવાનો છે જંતને;
ઠરી જીવ ત્યારે ઠામ બેસે, જ્યારે સેવે હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૩૩ મું–સત્સંગનું માહાત્મ્ય અને દુર્જનનું દુર્ભાગ્ય

રાગ ધન્યાશ્રી

સંત સંગ કીજે વળી વળી જનજી, અનુભવ વાધે આધો દનદનજી[17];

---

૧ ઘેન. ૨ તરસ્યાને. ૩ પાણીનો. ૪ વેશ્યાના છોકરા જેવો. ૫ પ્રીતિવિના. ૬ પ્રયત્ન. ૭ તરસ. ૮ પાણીને શરીરે ચોપડવું. ૯ સત્કાર વિના. ૧૦ પોતાના. ૧૧ પોતાનું સ્વરૂપ. ૧૨ વરસાદ. ૧૩ સિંહના. ૧૪ હાથી. ૧૫ કરોડ. ૧૬ નાશ પામી. ૧૭ દિવસે દિવસે.

આયા ઉપરથી ઉતરે મનજી, હરિશું ટળશે ભિન્નાભિન્નજી.[1] ૧

પૂર્વછાયા

ભિન્ન ટળે વસ્તુ મળે, મોટા મહિમા હરિજનનો;
ચૈતન્યસાગરમાંહે ભેળે, અધ્યાસ[2] ટળે એ તનનો. ૧
શોભે જીવિતવ્ય[3] સંતજનકેરૂં, ભવમાંહે તે અત્ય[4];
સુખદાયક તેહને હોય સહુકો, જેહને સંત સાથે રત્ય[5]. ૨
આપસારીખો કરી મૂકે, એહવી સંતની પ્રીત,
જેમ વેહેરો[6] ન કરે વરસતાં, એવી છે ઘનની[7] રીત. ૩
સિંચે સરખા સહુજને, તેણે ફળે ભાર[8] અઢાર,
હરિ હરિ તે કરી મૂકે, એહવી સંત–સંગત સાર. ૪
સુકે જવાસો તેણી રતે[9], તો મેઘનો શો વાંક;
પરજન્ય પાયે પય ઘણું, પણ પી ન શકે એક ટાંક[10]. ૫
તેમ અસંત સંત–સંગત કરે, પણ લાગે નહિ તેહને સંગ;
મેળ[11] ન દે એ માયા મધ્યથી, જેમ તેમ થાએ ભંગ[12]. ૬
જેમ તેલ કુસુમે કરી[13] વાસિયે[14], તેણે સઘળે તે લાગે વાસ;
તે મધ્ય આવે કાંકરી, તેને ન આવે આભાસ. ૭
જેમ સલિલ[15]–મધ્યે શિલા રહે, પણ અંતર ન ટળે આગ્ય[16];
તો નીર તેહને શું કરે, જો ભેદવા નહિં જાગ્ય.[17] ૮
જેમ ચંદનને ગંધે કરી, થાએ ચંદન આક[18] પલાશ[19];
પણ ગાંઠ હોયે રુદે વાંસને, તેહને લાગે નહિ વાસ. ૯
કહે અખો હરિ–કૃપા હોએ, તો સમું પડે તે જંતને;
દોષ–દરશન નવ હોએ, જે સેવે હરિ–ગુરુ–સંતને. ૧૦

કડવું ૩૪ મું–સત્સંગની આર્તિ અને સંતના ગુણ

રાગ ધન્યાશ્રી

સંત સંગત કરતાં વિલંબ ન કીજજી, જેમ તેમ કરીને હરિરસ પીજજી

---

૧ જુદાપણું. ૨ ભ્રાંતિ. ૩ જીવન. ૪ અતિ. ૫ પ્રીતિ. ૬ ભેદ. ૭ વરસાદની. ૮ ૭ મણુ છવીસ શેર ને ૨૬ રૂપીયાભાર. ૯ ઋતુમાં. ૧૦ પૈસાભાર. ૧૧ એકરૂપ થવું. ૧૨ ભેદ. ૧૩ ફૂલવડે. ૧૪ ગંધ બેસાડીએ. ૧૫ પાણીમાં. ૧૬ અગ્નિ. ૧૭ જગ્યા. ૧૮ આકડો. ૧૯ ખાખરો.

મહાજન સંગે કારજ સીજેજી, વસ્તુ—રૂપ[1] થઇને તો જીવીજેજી[2]

પૂર્વછાયા

વસ્તુ—રૂપે થઇ જીવિયે, તે કળા જાણે મહંત;
તત્વ સઘળાં એમ દીસે, જેમ પટરૂપે[3] તંત[4]. ૧
જેમ છીપને રત ખરી ઉપજે, તો ઉપર આવે જળમાંહેથી;
સુરત્યનો[5] તાણ્યો તે પરજન્ય, આવી વરસે ક્યાંહેથી. ૨
તેહનાં મુખ વિકસી[6] રહે, લેવા કાજે બિંદુને;
તો મુક્તાફળ[7] નીપજે મનોહર, પામે નિજ આનંદને. ૩
જે મેહેરામણથી[8] બહાર નાવે, તેતાં ઠાલી રહે ખરી;
તેમ હરિ ગુરુ સંતને જે ન સેવે, તે ન પામે નિશ્ચે હરિ. ૪
તેજ વૃષાનાં[9] બિંદુ બીજાં, પડે અહિના[10] મુખવિષે;
તેહ હલાહલ[11] થઇ નીવડે, તેણે મૃત્યુ પામે જે કો ભખે. ૫
સંત—વચન તે કહે યથારથ, વાંકું ગ્રહે ખલબુધવડે[12];
પાત્રયોગે ભલો ભુંડો, ક્ષેત્રનો વેહેરો પડે. ૬
નિર્મલ બુધે સંત સેવીયે, તો ઉપજે નિર્મલ જ્ઞાન;
મનસા વાચા કર્મણાએ, રાખો હરિવિષે ધ્યાન. ૭
જેમ કુંઝી[13] મૂકે ઇંડાંને, તે દૂર જઈ ચારો કરે;
તેની સુરત્ય રહે માંહોમાંહે, તો અપત્ય ત્યાંથી ઉછરે. ૮
વણસેવે[14] સેવાય બાલક, જેને કૃપા આવે ગુરુ તણી,
તેમ સુલક્ષણાને મળે શ્રીહરિ, તેનું મન રહે ગુરૂચરણભણી. ૯
કહે અખો સહુકો સાંભળો, એ કહ્યું છે બુદ્ધવંતને;
જે સુણતાંમાંહે ઝડપે વચનને, તે સેવે હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૩૫ મું—સત્સંગના ફળનું વર્ણન

રાગ ધન્યાશ્રી

સંત સેવે તે સર્વ સુખ પામેજી,મન ન લાગે બીજે ભામેજી;[15]

---

૧ બહારૂપ. ૨ જીવીએ. ૩ લૂગડારૂપે. ૪ તાંતણા. ૫ મનોવૃત્તિનો. ૬ ફાડી. ૭ મોતી. ૮ સમુદ્રમાંથી. ૯ વરસાદના. ૧૦ સર્પના. ૧૧ આકરૂં ઝેર. ૧૨ અવળી બુદ્ધિવડે. ૧૩ કુંઝડી. ૧૪ સેવ્યા વિના. ૧૫ મિથ્યા વાતમાં.

જન્મમરણ ને સુખદુઃખ વામેજી[1], જેમ જલ ઢળી આવે નીચે
ખામેજી[2]. ૧

પૂર્વછાયા

જેમ નીચી ભોમે[3] જલ ઢળી આવે, તિહાં ખામામાં તે રહે ભર્યું;
તેમ રામ હૃદયમાંહે વસે, ગુરુ ગોવિંદ ત્યાં ઘર કર્યું. ૧
જેમ ભક્તને ભગવાન વાહલા, તેમ ભક્ત વાહલા ભગવાનને;
અંતર માંહેલો આશય જાણી, શંકે ન મૂકી ધામને. ૨
જેવા ભક્તને ભગવાન દુર્લભ, એવા ભક્ત દુર્લભ રામને;
ભક્ત બીજા છે ઘણા, ઈચ્છે ધર્મ—અર્થ—મોક્ષ—કામને. ૩
સકામે સ્વામીને ભજે, આશ્ચર્ય એહનું નહિ કશું;
નિષ્કામ વાલા નાથને, હેત તેહનું મન વસ્યું. ૪
અણલિંગીની ભક્તિ બ્યાસિમી[4] કોઈક જાણે તે કરી;
ત્યાં ધ્યેય—ધ્યાતાનું કારણ ન રહે, તે જાણે જેણે આચરી. ૫
ભાઇ સંત સંગ પ્રતાપ મોટો, રસના તે બાપડી શું કહે;
જેહને વિતશે તે જાણશે, અખો તો એટલું કહે. ૬
જેહને કૃપાનિધાન કૃપા કરે, તે સંતને સદ્‌ગુરુ મળે;
તે સદ્‌ગુરુ મળતે પાર પામે, જીવ બ્રહ્મમાંહે ભળે. ૭
જીવ બ્રહ્મમાં ભળ્યાનો, અખેગીતામાં ભેદ છે;
એ અનુભવતાં અદ્વૈત થઇએ, અવિચલ વાણી વેદ છે. ૮
કાંઈ ક્લેશ કીધા વિના, કૃષ્ણમાં તે જન ભળે;
એ ગીતાનો ભેદ સમજે, તે નર જીવ તતક્ષણ ટળે. ૯
કહે અખો એ ગીતાકરી, ગમ્ય થાએ તે જંતને;
તેહને રામ હૃદયમાં રાખે, પ્રતાપ હરિ—ગુરુ—સંતને. ૧૦

કડવું ૩૬ મું—અદ્વૈતપદની દૃઢતા

રાગ ધન્યાશ્રી

અદ્વૈતપદ તે વાણીમાં ન આવેજી, જે આવે તે દ્વૈત કહાવેજી;

૧ નાશ કરે. ૨ ખામણામાં. ૩ ભૂમિપર. ૪ ત્રણગુણ વિનાની—નિર્ગુણ.

એ ગીતા તે દ્વૈત સમાવેજી, વાક્જાલ[1] વામે ત્યારે લક્ષ આવેજી. ૧

પૂર્વછાયા

વાક્જાલ તે વિશ્વમાંહે, અણછતું જાણે સહુ;
નાના વિધિની વાણ ચાલી, મનના મત બોલ્યા બહુ. ૧
વસ્તુ વિચારે વિશ્વ નહિ, તો આચરણ તેહનાં શાં ખરાં;
એ તો વંધ્યાપુત્રે પોતાકેરાં, ચિન્હ લખી સાચાં કર્યાં. ૨
સંસાર સુત વંધ્યાતણો, તમે જાણજો નિરધાર;
પોતે કહે ને પોતે સાંભળે, એ વાણ્યનો વિસ્તાર. ૩
ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ લખિયા, ભૂત ભવિષ્ય ને વર્ત્તમાન;
બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ સંન્યાસી, એ વંધ્યાસુત નિદાન ૪
અંડજ, ઉદ્ભિજ્જ, સ્વેદજ, જરાયુજ, ચાર ખાણ ચોરાશી લક્ષ;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ દશો દશ, સર્વ વંધ્યાસુતની પક્ષ. ૫
જન્મમૃત્યુ ને દેહ કર્મ, ગુણ નથી કાંઈ પ્રાય;
મંત્ર યંત્ર ને યજન યાજન, વંધ્યાસુતની કાય. ૬
દાતા ભુક્તા દેશ કાળ, કર્મ ફળ સર્વે જાણો એહ;
થયું નથી તેનું થાય શ્યાનું, એ તો મિથ્યા પુરુષનો દેહ. ૭
વસ્તુ વિચારે કાંઈ નથિ, તે અણછતું રહે જાય;
શિવ તો તેમનો તેમ સદા, જેહને લિંગ નહિ પ્રાય. ૮
જેને ગ્રાહ્ય—ગ્રાહક—ભાવ નહિ, અન્યવિના ગ્રહે તે કોણ;
આરોપણ એ વિશ્વ સઘળું, એ તો સ્ફુર્યાં છે ત્રણ ગુણ. ૯
કહે અખો એ વસ્તુ વિચારે, ન મળે સ્થળ કાંઇ જંતને;
જેમ છે તેમ એ શિવ સદા, નિજસ્ફુરણ મહંતને. ૧૦

કડવું ૩૭ મું—વસ્તુનું માહાત્મ્ય

રાગ ધન્યાશ્રી

વસ્તુકેરૂં વક્તવ્ય[2] નવ કીધું જાયજી, જેહનો મહિમા મોટો પ્રાયજી;
જેમ અર્ણવનું નીર જમાયજી, પણ બાંધ્યો સાયર તેમ રહ્યો જાયજી

પૂર્વછાયા.

સાયર તેમનો તેમ છે, તેમ મહાપદની મોટમ[3] ઘણી;

૧ વાણીની જાળ. ૨ વર્ણન. ૩ મોટાઇ.

તીરે કહીંએક લવણ જામ્યું, તો શી ઓછપ સાગરભણી.૧
જમાતે કાંઇ જાન[1] ન હોયે, નીર નથી ઓછું થતું;
સેહેજ ઐશ્વર્યમાંહે નીપજે, ન જણાય જાતું આવતું. ૨
તેમ જગત જગદીશમાંહે, ઉત્પત્તિ લય દીસે ખરી;
ઓછું અદકું કાંઇ ન થાય, સાગર દૃષ્ટાન્તે કરી. ૩
મહા મોટપ સ્વામીકેરી, રસનાએ નથી કહિ જતી;
સુર્ત્ય જે સમઝી શકે છે, તે વાણીમાં નથી આવતી. ૪
ભાઇ મોટી દિશા જો પ્રગટે, તો કાંઇક મોટમ લહે;
મોહોટા અનુભવપાખે[2], એ બુધ કાંઇનું કાંઇ કહે. ૫
જો અનંત કોટ બ્રહ્માંડ છે, તો તેણીમેલે[3] તિલ નથી;
મહા મોટમ મહારાજકેરી, જો ચાલી શકે બુદ્ધિ હદથી. ૬
રસનાએ કહિઆથી, જાણવામાં ભાર ઓછો ઘણો;
બ્રહ્માંડકેરી ભાવના મૂકી, કરે વિચાર જો એતણો. ૭
જે પદમાં સ્થિતિ કરીને, પછે જુવે બ્રહ્માંડને;
તો બ્રહ્માંડને ઠામ અણુ ન દીસે, તે શું પ્રમાણે પંડને. ૮
જેમ આકાશે કોઈ નર ચઢે, અતિશે તે આઘો જાય;
અવનિના[4] અંકુર નાના, તે ન દેખે પ્રાય. ૯
કહે અખો સહુકો સુણો, આકાશ પૂર્યો મહંતને;
પિંડ બ્રહ્માંડ સ્વતંત્ર થઇને, દેખે તેહના અંતને. ૧૦

કડવું ૩૮ મું–વસ્તુની અદ્વૈતતા

રાગ ધન્યાશ્રી

એ અનંતને બોલ્યા ન જાયજી, મહતા નાવે વાણીમાંયજી;
વચન ન લાગે તો કેમકહેવાયજી, મહા ચૈતન્યઘનનહિ મનકાયજી

પૂર્વછાયા

કાયા મન કોણુ કહે તેહને, જિહાં કહણુહાર કહેવું નથી;
અધો ઉર્ધ્વ તે શું શાથકી, જિહાં ગ્રહણુહારે ગ્રહ્યું નથી. ૧
દૂર નિકટ તે શાથકી શું, જો મધ્યે પદારથ નહિ કશું;

૧ હાનિ. ૨ અનુભવવિના. ૩ તેના તરફ. ૪ પૃથ્વી ઉપરના.

સદા નિરંતર છેજ સરખું, વરતુ વિચારે એ અશું.[1] ૨
પૂરણ બ્રહ્મ પૂરી રહ્યો છે, જગત નથિ નિરધાર;
પરઠણહારે[2] પરઠ્યું નથી, નહિ વિચાર અવિચાર. ૩
ચક્રાતીત[3] ચિતવે થકે, ભાઈ રહે તે અદ્‌ભુત વસ્ત;
અતુલ આશે અનંત મોટા, જિહાં નહિ ઉદે ને અસ્ત. ૪
ઉદે અસ્ત બ્રહ્માંડમાંહે, દિનકરવડે દિનરાત્ય;
દિનરાત્ય કરી કાલ માપના, મરણ જીવન બહુ ભાત્ય. ૫
એ સ્થૂલભોગ બ્રહ્માંડમાંહે, ચૌદલોકકેરી વરત્ય[4];
અનિર્વચની તિહાં વાણી ન પહોંચે, નહિ તિહાં સંસ્રત્ય[5] ૬
સ્વતંત્ર સ્વામી સદા, તિહાં જેમ છે તેમનું તેમ;
થયું ગયું કાંઈએ નથી, સહુજેજ એ છે એમ. ૭
આપાપર કોએ નથી, જીવાજીવ વિગ્રહ[6] કશો;
પૂર્વ પશ્ચિમ નથી કહેવા, કાર્ય—કારણ—વિણ અશો. ૮
જ્ઞાન—જ્ઞેય—જ્ઞાતા—વિના, જેમનું તેમ સદાય;
એ પૂરણની પૂરણતા, વેત્તા—વેદ્ય—વિનાય. ૯
કહે અખો બ્રહ્મ અનિર્વચની, વચન નહિ અનંતને;
અક્ષરાતીત[7] આનંદપદની, ગમ્ય છે મહંતને. ૧૦

કડવું ૩૯ મું—સદ્‌ગુરુનું માહાત્મ્ય

રાગ ધન્યાશ્રી

સંત સયાણા મહાપદજાણેજી, તે આપ ન દેખેઅન્ય શું વખાણેજી
આપ અણચવ્યું તે પ્રમાણેજી, ગુણ—નિર્ગુણને ઉરમાં નાણેજી. ૧

પૂર્વછાયા

ગુણ નિર્ગુણ કાંઇએ નથી, સમતત્ત્વ સમજ્યા સહી;
પ્રાયે નહીં તેહને પરાભવ શ્યાનો, રજ્જુ[8] નહીં તો શ્યો અહિ[9]. ૧
એતો અણછતાને અણછતું, ભાસ્યુંતું ભરમે કરી;
તે યથારથ જેમ તેમ થયો, પ્રાયે જેમ છે તેમ હરિ. ૨

---

૧ આવું. ૨ નક્કી કરનારે. ૩ શરીરની અંદરનાં ચક્રોથી પર. ૪ રહેલ. ૫ સંસાર. ૬ કલેશ. ૭ માયાથીપર. ૮ દોરડી. ૯ સાપ.

પરપંચકરૂં પેખવું, તે મરીચિજલવત[1] સદા;
તે ઉલેચે ઓછું ન થાય, સમજે શ્રમ ગયો તદા[2]. ૩
સમજે સાધન થાએ સઘળાં, પાર આવે પંથનો;
જેમ રંચકવહ્નિ વન દહે, તેમ મહા વિચાર મહંતનો. ૪
એ અંધધંધ[3] ત્યારે ટળે, જ્યારે ગુરુગમ હોએ ખરી;
બ્રહ્મવેત્તા મળે જ્યારે, ત્યારેજ મન બેસે ઠરી. ૫
સદ્‌ગુરુવિના બહુ મળે કાચા, આપ ઉદ્યોત[4] થયા વિના;
સંત–સંગ પ્રતાપ મોટો, અવયવ ફરી જાય જંતના. ૬
જેમ શરદકાલે અંબર[5] ઓપે, નીર નિર્મળ હોય ઘણું;
સદ્‌ગુરુ સંત પ્રતાપ પ્રાયે, એહવું કરે મન જંતતણું. ૭
ભવદુઃખ વામે મહા સુખ પામે, અંતરથી આમય[6] ટળે;
જીવ શિવ તે એમ હોય, જેમ સરિતા[7] સાગરમાં ભળે. ૮
નારનારાયણ એક વર્તે, વંદનીય તે નર સદા;
દુસ્તર[8] તારક[9] નાવ હરિજન, નિઃકારણમાંહે મુદા[10]. ૯
કહે અખો સુખે હોય, યોગક્ષેમ[11] મહંતને;
દેહધારી સરખા દીસે, પણ રહે પદ અનંતને. ૧૦

કડવું ૪૦ મું—આ ગીતાનું ફળ

રાગ ધન્યાશ્રી

એ અખેગીતા જે નર ગાયજી, અણઆયાસે[12] તે નર હરિ થાયજી;
સાંભળતાં મહાગહેન પલાયજી, એવો ગ્રંથનો જે મહિમાયજી. ૧

પૂર્વછાયા

ગ્રંથનો મહીમાય મોટો, સાંભળતાં તે સદ્ય[13] ફળે;
મનસા વાચા કર્મણાએ, જે સુરત્ય દઇને સાંભળે. ૧
રામતારક મંત્ર જે, તે અખેગીતાનો ભાવ;
જન્મ છેહલો હોય જેહને, તેહને મળે પ્રસ્તાવ[14]. ૨

---

૧ ઝાંઝવા જેવું. ૨ ત્યારે. ૩ ગાઢું અજ્ઞાન. ૪ જ્ઞાની. ૫ આકાશ. ૬ દોષ. ૭ નદી. ૮ દુઃખથી તરી શકાય એવો સંસાર. ૯ તારનાર. ૧૦ પ્રસન્ન. ૧૧ અપ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ ને પ્રાપ્તનું રક્ષણ. ૧૨ વિનાપ્રયત્ને. ૧૩ તુરત. ૧૪ સાંભળવાનો પ્રસંગ.

સંસારરૂપી મોહનિશાને[1], નિવૃત્તાવા[2] કાજ;
દિનમણિ છે અખેગીતા, પામે સદા સદોદિત રાજ. ૩
એમાં જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય છે, માંહે માયાનિરીક્ષણ દૃષ્ટિ;
જીવન્મુક્ત ને મહામુક્તના, ચેહેન[3] ને વળી પુષ્ટિ. ૪
પદ દશ* ને ચાલીસ કડવાં, છે પરમપદની વાટ;
સંસારસાગર ઉપરે, એ સેતુ[4] બાંધ્યો ઘાટ. ૫
એણે ઘાટે જ આવી ચડશે, તે સુખે પામશે પાર;
ન બુડે તે બિરદ બાંધી, કહે અખો નિરધાર. ૬
બારે ઉણાં પાંચસે છે, અખેગીતાનાં ચરણ,
ચરણે ચરણે આત્મવિદ્યા, અશરણકેરૂં શરણ. ૭
નાથ નિરંજન ગ્રંથકરતા, અખો તે નિમિત્તમાત્ર;
જેમ વાજું દીસે વાજતું, પણ વજાડે ગુણપાત્ર. ૮
જે પૂરણબ્રહ્મ પૂરી રહ્યો છે, ઘટઘટ બોલણહાર;
તેણે આપે આપનું વરણન કીધું, સ્વસ્વરૂપ નિરધાર. ૯
સંવત સતર પચલોતરો[5], શુકલપક્ષ ચૈત્રમાસ;
સોમવાર રામનવમી, પૂરણ ગ્રંથપ્રકાશ. ૧૦
કહે અખો નિરંજનગીતા, સ્વસ્વરૂપ નિજ સંતને;
અખાને શિર નિમિત્ત દેવું, ઇચ્છા હુતી અનંતને. ૧૧

શ્રી અખેગીતા સમાપ્ત

---

૧ અજ્ઞાનરૂપ રાત્રિને. ૨ દૂર કરવા. ૩ લક્ષણ. ૪ પાજ. ૫ પંચોતેર.
* એ દશ પદ પાછલા ભાગમાં અખાના પદની શરૂઆતમાં આપ્યાં છે.

पंचीकरण

ચોપાઇ

પિંડબ્રહ્માંડનો કરૂં વિવેક, હરિજન તે જે દેખે એક;
પંચે ભૂતતણો વ્યાપાર, કરતાં દીસે દેહાકાર. ૧
સમઝી લેતાં એ અનુક્રમ, સળંગસૂત્ર[૧] દીસે પરબ્રહ્મ;
અવ્યક્તથી[૨] નભ[૩] ઉપનું સાર, નભે પવનનો હવે વિસ્તાર. ૨
પવને તેજ હવું ઉત્પન્ન, તેજતણું તે પાણી તંન[૪];
પાણીથકી મહી પરગટ હોય, જેમ ઉત્પત્તિ પ્રલય તેમ જોય ૩
વસ્તુવિષે[૫] સ્વભાવે શૂન્ય[૬], તેમાં પ્રણવની[૭] ઉઠે ધુન્ય[૮];
તે ઓંકાર જાણો ત્રિવર્ગ, તત્ત્વ બધાં તેના ઉપસર્ગ[૯]. ૪
તેહતણો હું કહું વિસ્તાર, રાખી લેજો મન નિર્ધાર;
તમોગુણતણાં પંચમહાભૂત, રજના[૧૦] દેવ ઇંદ્રિય અદ્ભુત. ૫
સત્વના ચતુષ્ટય[૧૧] ને પંચવિષે, તત્ત્વ ચોવિસ એ ભાગવત લખે
પચીસમી માયા સર્વદા, છવીસમા મહાવિષ્ણુ સદા. ૬
નશાજાળ[૧૨] આમિષ[૧૩] નેં અસ્ત[૧૪], રોમ ચર્મ એ પંચે વસ્ત
પિંડતણો એમ કરતાં વિવેક, પાંચે ભાગે પૃથ્વી એક. ૭
શુક્ર શોણિત પ્રસ્વેદ ને લાળ, મૂત્ર આંસુ ને કફ જંજાળ;
પિંડતણો એમ કરતાં વિવેક, પાંચે ભાગે ઉદકજ[૧૫] એક. ૮

---

૧ અખંડ પરોવાઇને રહેલ. ૨ માયાથી. ૩ આકાશ. ૪ કાર્ય. ૫ બ્રહ્મમાં. ૬ અભાવ. ૭ ૐકારની. ૮ નાદ. ૯ કાર્ય. ૧૦ રજોગુણુના. ૧૧ ચાર. ૧૨ નાડીઓનો સમૂહ. ૧૩ માંસ. ૧૪ હાડકાં. ૧૫ જળજ.

ક્ષુધાપિપાસા કામનો ભોગ, ક્રોધાલસ્યતણો સંજોગ;
પિંડતણો એમ કરતાં વિવેક, પાંચે ભાગે તેજજ એક. ૯
શ્વાસોશ્વાસ નાડી હેડકી, છીંક બગાસાં વાયુથકી;
પિંડતણો એમ કરતાં વિવેક, પાંચે ભાગે મારુત[1] એક. ૧૦
શબ્દ કરે ને શબ્દજ ગ્રહે, દેહ વિકાશ સચરાચર રહે;
પાકવિમર્દન થાએ નાશ, પાંચે ભાગે છે આકાશ. ૧૧
કઠણ ભાગ તે અવનીતણો, ક્લેદન[2] તે પાણીનો ગણો;
ઉષ્ણ જ્યોતિ તે જાણો તેજ, પ્રસરણ તે વાયુનું હેજ. ૧૨
સ્થિર વિવર[3] આકાશના ધર્મ, એ પંચમહાભૂતનો જાણોમર્મ
એ ચૈતન જોગે જીવતા, જેમ સૂરજવડે કિરણ છે છતાં. ૧૩
એવી બુદ્ધિ કરિ આલોચશે, તે નર બ્રહ્મમાં ભેળો થશે;
જીવપણું એમ પામે અસ્ત, અખા વિચારેં ઉગરે વસ્ત. ૧૪
પેલું ભૂત આકાશ કહાય, બીજું ભૂત તે કહિયે વાય;
ત્રીજું ભૂત તે તેજજ તાપ, ચોથું ભૂત તે પાણી આપ. ૧૫
પાંચમૂં ભૂત તે કહીયે પૃથિવી, એ પાંચ ભૂત જોજો અનુભવી;
પાંચ કર્મેન્દ્રિય મનશું જાણ્ય, પેલું પગ ને બીજું પાણ્ય[4]. ૧૬
ત્રીજું ગુદ ને ચોથું લિંગ, પાંચમું મુખ તે વાણી પ્રસંગ
કર્મેન્દ્રિયો કહ્યાં એ પંચ, હવે જ્ઞાનેંદ્રિયની કહું સંચ. ૧૭
પેલું કર્ણ ને બીજું ચર્ણ, ત્રીજું નેત્ર ચોથો રસ મર્મ;
પાંચમી ઇંદ્રિય નાસા જાણ, એ જ્ઞાનેંદ્રિય પંચ પ્રમાણ. ૧૮
અનુભવ ન વધે સમઝયા પખેં, હવે કહું તન્માત્રાવિષે;
શબ્દ વિષય છે કર્ણજતણો, સ્પર્શ વિષય તે ત્વચાનો ગણો. ૧૯
રૂપ તેજ નેત્રોના વિષે, રસના રસ નાના વિધ ભખે;
ગંધ વિષય નાસા જાણવો, અખા ચતુષ્ટય હવે અનુભવો. ૨૦
પેલું મન બીજું બુદ્ધિ વિચાર, ત્રીજું ચિત્ત ચોથો અહંકાર;
અંતઃકરણ ચતુષ્ટય નામ, એ સમજે બુધ્ય બેસે ઠામ. ૨૧
એટલે તત્વ થયાં ચોવીસ, માયાસહિત ગણો પંચ-ીન;

૧ વાયુ. ૨ ક્રોહરાવવું. ૩ છિદ્ર. ૪ હાથ.

હવે કહું ચૌદે દેવતા, ચૌદે ઇંદ્રિયને સેવતા. ૨૨
કરણ શબ્દ પાલક દિગરાય, ત્વચા સ્પર્શ મારુત કેવાય;
નેત્ર રૂપનો પાલક ભાણ, રસના રસનો વરુણજ જાણ. ૨૩
નાસા ગંધનો પાલક મહી, એ જ્ઞાન દેવ દેખાડયા કહી;
હવે કહું કર્મેન્દ્રિય પાળ, ચરણ ગતિ વિષ્ણુ ભૂપાળ. ૨૪
ઇંદ્રદેવ ગ્રહણ કહાવે પાણ, મુખ અગ્નિ અધિષ્ઠાતા વાણય;
ગુદ અંતર અધિષ્ઠાતા મૃત્યુ, કામ લિંગ બ્રહ્માનું કૃત્ય. ૨૫
એક કર્મેન્દ્રિય કૃત્ય ને દેવ, હું કહું અંતઃકરણનો ભેવ;
મને મનન અધિષ્ઠાત. શશી, બુદ્ધિ બોધ બ્રહ્મા રહ્યા વશી. ૨૬
બહુનામી ચિત્ત ચિંતનતણો, શેષ દેવ અહંકૃતનો ગણો;
ચૌદેંદ્રિયનાં કૃત્ય ને દેવ, પંચીકરણનો જાણો ભેવ. ૨૭
નિપજે આતમદરશી જેહ, સમઝી વિચારી રાખે તેહ;
અવની ગળી જાય જળવિષે, જળને ત્યારે તેજજ ભખે. ૨૮
તેજ જઇ લય થાએ વાય, અનિલ આકાશવિષે લે થાય;
જ્યારે નિઃસત્વ થયું આકાશ, ત્યારે ચૈનો[1] કહાવે નાશ. ૨૯
પહેલી ઉત્પત્તિ પાછળ લે, તત્ત્વસંખ્યા એમ જાણી લે;
બુદ્ધિગોચર રાખે લેખ, કેને સંશય ન રહે રેખ. ૩૦
ઇંદ્રી ને ઇંદ્રીના દેવ, પંચભૂતનાં કરતવ ભેવ[2];
સાંખ્યયોગે દેણો નિજ પિંડ, એક પિંડ તેમ સઘળી મંડય[3]. ૩૧
સર્વ રૂપ જે ચૈતન્ય થયો, અગમ અગાધ જેમનો તેમ રયો;
નિર્ગુણ તે સ્વસ્વામી આપ, સગુણ નિમિત્તે સઘળે વ્યાપ. ૩૨
ચારે દેહતણો હવો એક, સમઝી લેવો વસ્તુવિવેક;
કારજકારણ એકએકનું, કૈવલ્ય કારણ છે છેકનું[4]. ૩૩
પરમ ચૈતન્ય દેહ કૈવલ્ય નામ, તેનું કાર્ય દેહ ચૈતન્ય ધામ;
ચૈતન્યકાર્ય વાસનાલિંગ, વાસનાકાર્ય દેહ સ્થૂળપ્રસંગ. ૩૪
સ્થૂળનું કારણ વાસનાલિંગ, વાસનાનું કારણ ચૈતન્ય સુચંગ[5];
ઇશ્વર કારણ કૈવલ્ય દેહ, સમઝી રહે તો થાય વિદેહ. ૩૫

૧ આકાશનો. ૨ સ્વરૂપ. ૩ રચના. ૪ અંતનું. ૫ અતિ શ્રેષ્ઠ.

નિર્ગુણ સગુણ એમ ગોચર થાય; લોમપ્રતિલોમજ[1] પ્રીછયો જાય;
કાર્ય કારણ તે સગુણજ ગણે, કારણ કાર્યથી નિર્ગુણ ભણે. ૩૬
નિર્ગુણ સગુણ બુધ્યગોચર થાય, બ્રહ્મજ્ઞાનનો એજ ઉપાય;
લેખાવિના અલેખ નવ્ય જડે, અલેખ જાણ્યાવિના ભમવું પડે. ૩૭
પંનર તત્ત્વ દેહજ સ્થૂળ, નવ તત્ત્વનું વાસના ઇ મૂળ;
ચૈતન્યમાત્ર તે ત્રીજું વપુ, ચોથું દેહ તે કૈવલ્ય જપું. ૩૮
એમજ ચાલે કૃત્ય વિરાટ, સમઝે તે સમઝી લે ઠાઠ;
કાનતણો પાળક દિગરાય, શબ્દ પહોંચાડે લૈ વાસનાય. ૩૯
વાસના પહોંચાડે ચૈતન અંગ, એમજ ચાલ્યો જાય પ્રસંગ;
ચોથાના સામરથનાં ત્રણ, જે એમ સમઝે તે નર ધન્ય. ૪૦
ત્વચાતણો સ્વામી છે વાય, સ્પર્શ પહોંચાડે છે વાસનાય;
વાસના તે છે ચૈતનવડે, તે તે સર્વ કૈવલ્યને ચડે. ૪૧
નેત્રતણો સ્વામી છે સૂર, રૂપ વાસના કરે હજૂર;
ઈશ્વરને પહોંચાડે તેહ, કૈવલ્યમાં ચાલ્યું જાય એહ. ૪૨
રસનાનો સ્વામી છે વરુણ, તે રસ વાસનાને કરે શરણ;
કારણને પહોંચાડે ભોગ, કૈવલ્યસાથે સહુનો જોગ. ૪૩
નાસાનો સ્વામી છે મહી[2], તે ગંધ પહોંચાડે વાસના જઈ;
વાસના લિંગ છે કારણભણી, મહાકારણ સર્વેનો ધણી. ૪૪
વાસના જીવને જીવ વાસના, તે ચૈતન્ય ઇશ્વરની આભાસના;
તે ભોગવાવે અવસ્થા ચાર, જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ વ્યાપાર. ૪૫
તુર્યાને મળે ત્યારે જીવ ટળે, કૈવલ્યમાંહી તે ત્યાં ભળે;
ત્રણ અવસ્થા સૂધો જોગ, હવે તેહનો કહું છું ભોગ. ૪૬
જાગૃત ભોગવે નેત્રે રહી, સ્વપ્ન ભોગવે કંઠે જઇ;
હૃદે લીન સુષુપ્તિ ભોગવે, ભ્રમરગુફા[3] તુર્યા[4] જોગવે. ૪૭
સંત વિવેકી જાણે એહ, દેહથક છે તેહ વિદેહ;
સઘળે ઘટમાં એવો ઠાઠ, સંત કહાવે સમજ્યા માટ્ય[5]. ૪૮
એ અનુભવ તે સ્વેં જાણવો, ઇયાં ઉપાય નથી કરવો નવો;

૧ આવિર્ભાવતિરોભાવજ. ૨ પૃથ્વિની. ૩ ડોકની ઉપરના ભાગમાં રહેલું ચક્ર ૪ અંત:કરણની ચોથી અવસ્થા. ૫ સમજ્યા તેથી.

આપે આપ પ્રીછ્યો જાય, બીજો ઇયાં ન કોય સહાય. ૪૯
શરદઋતે જેમ નિતરે[1] નીર, આપે આપનું પામે હીર[2];
એ સમજ્યાવિણ જે અધ્યાસ[3], તેથી સ્વરૂપનો હોયે નાશ. ૫૦
એ છે પંચીકરણ મહાવાક્ય, તેની કોય ન પૂછશો સાખ્ય;
પોતાનું સમજે જો પોત, એણે સ્વયં હોય ઉદ્યોત. ૫૧
ખટ ઉર્મિ[4] છે દેહને વિષે, કોય દેહ નોય ઉર્મિ પખે[5];
ઉષ્ણ શીત તે સ્થૂળ ભોગવે, ક્ષુધા પિપાસા પ્રાણ જોગવે. ૫૨
હર્ષ શોક તે મનનો ધર્મ, ષટ્ ઉર્મિનો જાણો મર્મ;
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ છે એનો ભોગ, કાર્ય કારણમાં રહે અમોઘ[6]. ૫૩
હર્ષ શોક વળી પુન્ય ને પાપ, દેવ પિતૃ અહુનો આલાપ[7];
ગતે જાય અવગતિયો થાય, વાસના લિંગનો એહ ઉપાય. ૫૪
વાસના લિંગે મહા સ્થૂળ લિંગ, વાસના ભંગ તો સ્થૂળનો ભંગ;
વાસનાની દૃષ્ટિ સ્થૂળ ઉપરે, તહાં લગી ઉપજે ને મરે. ૫૫
વાસના કારણ સામી થાય, દૃષ્ટિ કૈવલ્ય દેહે જાય;
સંપુટ ઊઘડે જાય બરાસ, તેમ કૈવલ્યમાં સહુનો વાસ. ૫૬
ત્યારે પાછું વળવા કોણ, જેમ સાગરમાંહી મળ્યું લુણ;
વાસના લીન થયા પછી દેહ, જેમ પર્વતપર વરસે મેહ. ૫૭
ભરાણું નીર ઝરી નીસરે, પાછળ ઉમેરો કોણ કરે;
તેમ ચાલે જ્ઞાનીની કાય, જીવ ચિન્હ ત્યાં સરવે જાય. ૫૮
ઇશ્વર ચિન્હ ઉપજે કદાચ, તહાં ન પહોંચે વૈખરી વાચ;
દેવ ચરિત્ર ન આવે હાથ, જીવ ન પહોંચે તેને સાથ. ૫૯
પરા પશ્યંતિ મધ્યમા વૈખરી, ત્રણ લિંગની સત્તા ખરી;
કારણ વાસના લિંગ ને સ્થૂળ, ત્રણ લિંગ વાસનાનું મૂળ. ૬૦
પરાપારથી કારણ લિંગ, તે પોષતાં આવે તુરંગ;
બાહેર આવે ઘોષ[8] વેરાય, ઉત્તમ મધ્યમ શબ્દ ચાલ્યા જાય. ૬૧
પણ સમઝવો છે દેહનો ઠાઠ, બીજાં સાધન માયાનો ઘાટ;
આદર વોણી[9] પામે મુક્તિ, જો રૂડી પેરે સમઝે જુક્તિ. ૬૨

---

૧ મેલરહિત થાય. ૨ સ્વરૂપ. ૩ ભ્રાંતિ. ૪ મોજાં. ૫ વિના. ૬ નક્કી. ૭ કથન. ૮ અવાજ. ૯ વિના.

વૈકુંઠસુધી એક માંડણી, ત્રૈલોકસુધી જે જે ગણી;
ત્રૈલોકનાથ ધરી આવે દેહ, ઠાઠ સકળમાં તેહનો તેહ. ૬૩
અવાચ્ય કહાવે કૈવલ્યનામ, તે અવ્યક્ત માયાનો વિશ્રામ;
અવ્યક્તવિષે કૈવલ્યનું ભાન, તેજ ધરે ઈશ્વરનું માન. ૬૪
ઈશ્વરને અવસ્થા ત્રણ્ય, જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિઆવર્ણ[1];
ઈશ્વરને જ્યારે સુષુપ્તિ થાય, માયાઉપહિત[2] નામ કેવાય. ૬૫
તેને જ્યારે સ્વપ્નજ થયું, ત્યારે હરિણ્યગર્ભ નામ પામિયું;
તે ઈશ્વર જ્યારે જાગૃત ભોગવે, ત્યારે વૈરાટ નામ સંભવે. ૬૬
વિદ્યામાં પડતો આભાસ[3], એટલે ઇશ્વર સર્વાવાસ[4];
અવિદ્યામાંહિ પડ્યો આભાસ, એટલે હવો જીવ પ્રકાશ. ૬૭
તેનું નામ ધરાણું જીવ, તે ત્રણ અવસ્થા ભોગવે સદૈવ;
સુષુપ્તિ સ્વપ્ન ને જાગ્રત્, તેનો જીવ સાક્ષી અવિગત[5]. ૬૮
અવસ્થા ભોગવે સાક્ષી રહ્યો, તે ત્રણ આભાસે ભાસી રહ્યો.
જાગ્રત્‌માં જે પડ્યો આભાસ, વિશ્વ નામ તેહનો પ્રકાશ. ૬૯
તેને જ્યારે સ્વપ્નજ હવું, તૈજસ નામ ત્યારે અનુભવ્યું;
તેને જ્યારે સુષુપ્તિ હવી, પ્રાજ્ઞ સંજ્ઞા ત્યારે અનુભવી. ૭૦
આભાસ ભોગવે છે એ ત્રણ, પોતે સાક્ષીવત્ રહ્યો અન્ય;
સત્તર તત્ત્વની ઈશ્વરકાય, પંચપ્રાણ દશ ઇંદ્રિય થાય. ૭૧
મન બુદ્ધિ સહિત સત્તરે તત્ત્વ, સૂત્રાત્માનું તેમાં સત્ત્વ;
અપંચીકરણ ઇશ્વરનો દેહ, પંચીકરણ જીવ જે તેહ. ૭૨
પંચીકૃતનું જીવશરીર, પંચભૂત દશમાંહિ સમીર[6];
કર્મેન્દ્રિય જ્ઞાનેંદ્રિય જ્ઞાન, પંચ વિષય તન્માત્રા ભાન. ૭૩
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર ને માય, ચૌદે દેવ તેના અધિષ્ઠાય;
સર્વ મળી ચાલે પરચાર, દશ વાયુનો કહું વિસ્તાર. ૭૪
પ્રાણવાયુ ઊંચી ગત્ય કરે, અપાન તે નીચો સંચરે;
ઉદાન જળને તાણે કંઠ, વ્યાને સકળ શરીરની ગંઠ્ય. ૭૫
સમાન સકળ રસ વેંચે ભાગ, દેવદત્ત ત્વચાને લાગ;

૧ સુષુપ્તિરૂપ આવરણ. ૨ માયાની ઉપાધિવાળા. ૩ પ્રતિબિંબ. ૪ સર્વવ્યાપક. ૫ વિદ્યમાન. ૬ વાયુ.

કૂર્મ રહ્યો ધરણીને ધરી, નાગ રહ્યો કુંડળી આવરી. ૭૬
ધ્વનિ ગમન ધનંજય કરે, સકળ સાંધામાં કુકૅટ ફરે;
દશ વાયુનાં કૃત ને નામ, પંચકોશ કહું જીવનું ઠામ. ૭૭
અન્નમયકોશ એકનું નામ, પ્રાણમયકોશ બીજાનું ઠામ;
ત્રીજે કોશ મનોમય એહ, ચોથો કોશ જ્ઞાનમય[1] તેહ. ૭૮
પંચમ છે આનંદમય કોશ, નામ ધરે જીવ અભિનિવેશ;
ત્રણ વિશેષણ ઈશ્વરતણાં, સત્ ચિત્ આનંદ નામે ભણ્યાં. ૭૯
તેજ વિશેષણ જીવને વિષે, નામ ફેર કરી નવ ઓળખે;
અસ્તિ ભાતિ પ્રિય એ છે ત્રણ, એ એકતાનું કહું આચર્ણ. ૮૦
અસ્તિ કેતાં સદા સત્યનું નામ, ભાતિ કેતાં ચિદ્‌ને ઠામ;
આનંદ તે જે પ્રિય જાણવો, જીવેશ્વર એકતા અનુભવો. ૮૧
ઊંઠ[2] હાથ નામ જીવને વિષે, ચૌદ લોક ઈશ્વર આળખે;
તે માટે જીવ ઈશ્વર બે, બેઉ વિષે સૂત્રાત્મા રહે. ૮૨
સુષુપ્તિ ભોગવે રદિયે રહી, સ્વપ્ન ભોગવે કંઠે જઈ;
જાગ્રત્ તે નેત્રે ભોગવે, તૂર્યા સૂત્ર સહુને જોગવે. ૮૩
જીવેશ્વરની સરખી વર્ત્ય, ઈશ્વરશું હોયે એક સુર્ત્ય;
જીવભાવના જીવથી જાય, અનુસંધાન ઈશ્વરથી થાય. ૮૪
એટલામાં જો રહે અભાસ, તો સાલોક્યે વૈકુંઠવાસ;
વિશ્વાભિમાન વિરાટશું મળ્યું, સ્થૂલપણું સ્થૂલમાંહે ભળ્યું. ૮૫
તૈજસને રે સ્વપ્નઅભિમાન, હિરણ્યગર્ભમાં થયું એક સાન;
તેજ ઇશ્વરતણું છે સ્વપ્ન, તેમાં તૈજસ પામ્યો પતન. ૮૬
સામીપ્યમુક્તિ તેનું નામ, પ્રાજ્ઞાભિમાની સુષુપ્તિને ઠામ;
માયાઉપહિત પ્રાજ્ઞજ મળ્યો, સારૂપ્યે એકતામાં ભળ્યો. ૮૭
તુર્યાવસ્થા ઈશ્વરતણી, સાયુજ્યમુક્તિ તેની ભણી;
સૂત્રાત્માશું અનુસંધાન, જીવેશ્વર બેઉનું નિદાન. ૮૮
જીવેશ્વર કેવા નવ રહ્યા, ત્યારે અપંચીકૃતપારે ગયો;
એ પ્રપંચ કલ્પી કીધો સમાવ, સદા નિરંતર છે તે સાવ. ૮૯
પરા પશ્યંતિ મધ્યમા વૈખરી, પિંડબ્રહ્માંડવિષે ચારે ખરી;

[1] વિજ્ઞાનમય—બુદ્ધિ ને પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય. [2] સાડા ત્રણ.

સોહં શબ્દ વૈરાટને વિષે, એક સૂત્ર પિંડમાંહી લખે. ૯૦
લેતાં શ્વાસથી ઉઠે સકાર, મુકે શ્વાસે થાય હકાર;
સકાર હકારનો હોયે લોપ, ત્યાં ઓંકાર રહે વણઆપ[1]. ૯૧
તે ૐકાર અચિંત્ય અંકોર, ત્રિધા થાય અવાચ્યને જોર;
પરા તેજ અવ્યક્ત છે માય[2], પશ્યંતિ વિષ્ણુ સત્ત્વગુણ થાય.૯૨
મધ્યમા બ્રહ્મા રજોગુણ રૂપ, વૈખરી રુદ્ર સાધારણ ભૂપ;
ચારે વેદ ને ચારે વાણ્ય, સર્વે શબ્દતણું મંડાણ. ૯૩
મંત્ર જંત્ર સર્વ શબ્દનો ઘાટ, શબ્દે બાંધ્યો સઘળો ઠાઠ;
એણી પેરે શોધે આપ, ત્યારે જાય અહંતા થાપ. ૯૪
ચૌદ લોક એક વૈરાટ, તેમાં ચાર ખાણના ઘાટ;
જેમ ઉદંબર[3] વૃક્ષ થડથો[4] ફળે, મૂળટોચસુધી ફળ નીકળે. ૯૫
તેમ ચૌદ લોકવીધી સૌ જંત, એમ વૈરાટ ફળ્યો છે તંત;
એ વિરાટ કહાવે બ્રહ્માંડ, રચ્યો પિંડ અસંખ્યાત માંડ. ૯૬
સ્થૂળને જોતાં નાવે પાર, અંતર ઉતરે લાધે[5] સાર;
એ લેખે દેહાભિમાન, જીવેશ્વરનું ટાળે ભાન. ૯૭
એ પંચીકરણ છે મહાવાક્ય, એણે થાય અનુભવ પરિપાક;
જંતપણું જેને છે સત્ય, તેણે કરવું એવું નૃત્ય. ૯૮
વેદતણાં વચન છે એહ, નિઃસંદેહ થાય સમજે તેહ;
જીવન્મુક્ત તે તેનું નામ, જેણે સંભાળ્યું મૂળગું[6] ધામ. ૯૯
નેં અવતરિયાસરખો તેહ, જેણે એમ ન સંભાળી દેહ;
મુક્તિબંધનું નહિ અભિમાન,જ્યાં જ્ઞાતા નહીં જ્ઞેય ને જ્ઞાન.૧૦૦
ત્રિપુટીરહિત તે છેજ અવાચ્ય, તત્ત્વમસિપદ શોધ્યું સાચ;
શાસ્ત્રારથ તેણે પામ્યું જ્ઞાન, આત્માનુભવ હવું વિજ્ઞાન. ૧૦૧
મહાપદમાં કલ્પ્યું એ દ્વૈત, તે સમજ્યાથી થયું અદ્વૈત;
અહંબ્રહ્મ ને શબ્દજવિના, એ સમજે અખા વેત્તા આપના.૧૦૨

શ્રીપંચીકરણ સમાપ્ત

૧ આપવિના—સ્વાભાવિક. ૨ માયા. ૩ ઉંબરો. ૪ થડમાંથી: ૫ મળે.
૬ અનાદિ.

ब्रह्मलीला

ચોખરો–૧

રાગ સામેરી

ॐ નમો આદિ નિરંજન રાયા, જહાં નહિ કાળ કર્મ અરૂ માયા;
જહાં નહિ શબ્દ ઉચ્ચાર ન જંતા, આપે આપ રહે ઉર અંતા[1]. ૧

છંદ

ઉર અંતરમેં આપ સ્વબસ્તુ, ઢિગ[2] નહીં માયા તબે[3];
અન્ય નહિ ઉચ્ચાર કરિવે, સ્વસ્વરૂપ હોહીં જબે[4]. ૧
મિથ્યા માયા તહાં કલ્પિત, અધ્યારોપ કિનો સહી;
અર્દ્ધમાત્રા સ્વભાવ પ્રણવ સો, ત્રિગુણ તત્ત્વ માયા ભઈ. ૨
આપ જ્યૌં કે ત્યૌં નિરંજન, સર્વ ભાવ ફેલી અજા[5];
જ્યોં ચુંબક દેખકેં લોહ ચેતન, ત્યૌં દૃષ્ટાપદેશ[6] પાઇ રજા. ૩
પરમ ચૈતન આદિ નિરંજન, અકરતાપદ સો સદા;
અજા અલ્પ અર્વાક[7] અંજન[8] ભો[9] જગત પલમેં તદા[10]. ૪
સગુણબ્રહ્મ સો સ્તુતિ પદારથ, દૃષ્ટ પદારથસ્વામિની[11];
અખા બ્રહ્મ ચૈતન્યઘનમેં, ભઈ અચાનક દામિની[12]. ૫

ચોખરા–૨

ઐસેં આપ સગુનબ્રહ્મ સ્વામી, ઐસેંહી અંશ ભયો બહુનામી;
આપ ફેલાવ કિનો ગ્રહિ માયા, સહજ ભોગ કરિ સુત તીનું[13] જાયા[14]

છંદ

જાયે તીન સુત જગતકારન, સત્ત્વ રજ તમસાદિ ભયે;

---

૧ અંદર. ૨ પાસે ૩ ત્યારે. ૪ જ્યારે. ૫ માયા. ૬ દ્રષ્ટારૂપ ચેતનની સત્તાથી. ૭ અર્વાચીન. ૮ મેલ. ૯ થયું. ૧૦ ત્યારે. ૧૧ વસ્તુના માલીક. ૧૨ વીજળી. ૧૩ ત્રણ. ૧૪ ઉપજાવ્યા.

પંચભૂત અરૂ પંચમાત્રા, તમોગુન કેરે કહે. ૧
દેવ દશ અરૂ ઉભય ઇંદ્રિય, બેગ[1] ઉપજે રજહીંકે;
ભયે ચતુષ્ટય સત્ત્વગુનકે, કામ દિનો કર અજહીંકે. ૨
રજોગુન સો આપ બ્રહ્મા, તમોગુન સો રુદ્ર હે;
સત્ત્વગુન સો વિષ્ણુ આપે, સગુનબ્રહ્મ પહુંચી ચહે. ૩
ચાર પંચક અરૂ ચતુષ્ટય, એક પ્રકૃતિ મૂલકી;
આપકો પરિવાર બઢાયો, ભઇ માતા સ્થૂલકી. ૪
ચલી આવે કલા ચિદ્‌કી, બન્યો પુરુષ વિરાટ એ;
કહે અખા માયા કહો કે, કહો પરબ્રહ્મધાટ એ. ૫

ચોખરા—૩

ઐસેઇ અંશ ચલ્યો અવિનાશી, તાકી ભાંતિભઈ લક્ષ ચોરાશી;
નિર્ગુણ બ્રહ્મ સગુન ભયો એસેં, તાકોં ઓર કહીજે કૈસેં. ૧

છંદ

ઓર નહિ કોઇ કલ્પ હરિતેં, જ્યાં પાનિકો પાલા[2] ભયો.
જોઈ નિર્ગુન સોઇ સગુન હે, નામરૂપ આપેં નયો. ૧
નામ નહિં તાકે નામ સબ હે, રૂપ નહિં તાકે રૂપ સબે;
કારજ કારન ઓર નાંહીં, રૂપ અરૂપી વ્હેં[3] ફ્બે[4]. ૨
સગુન બેત્તા નિર્ગુનકો હે, નિર્ગુન પોષક સગુનકો;
જ્યોં પુરુષકી પરછાંહિ દર્પન, આનન[5] સમર્યો જંનકો. ૩
જડકો રૂપ ચૈતન્ય લીનો, ચૈતન્ય જ્યોંકો ત્યોં સદા;
રૂપબિના ખેલ ફ્બુત[6] નાંહીં, આપ બન્યો અપની મુદા[7]. ૪
સહજ ઇચ્છા બાનક[8] બન્યો હે, અન્ય નહિ કોઉ આપતેં;
કહે અખા અહંકૃતિ દૃષ્ટિ, માન લીની વ્યાપતેં. ૫

ચોખરા—૪

ઐસો રમન ચલ્યો નિત્ય રાસા, પ્રકૃતિ પુરુષકો વિવિધ વિલાસા;
જેસેં ભીંત રચી ચિત્રશાલા, નાના રૂપ લખે જ્યોં વિશાલા. ૧

---

૧ શીઘ્ર ૨ બરફ. ૩ થઇને. ૪ શોભે છે. ૫ મુખ. ૬ શોભતો. ૭ પ્રસન્નતાથી. ૮ રચના.

છંદ

બિશાલ દર્પન ભીંત કીનિ, ઓર સ્વચ્છ સત્ય સ્વામિની;
તાહીકે મધ્ય ભ્રાંતી ભાસી, વેસિ સત્ય સુહાવની[૧]. ૧
ત્યોં અજાક મધિ ભાંતિ નાના, વસ્તુ વિશેષહીં ભાસી હૈ;
આત્મા અકર્તા અભોગ અવયવ, જાનત જીવ વિલાસી હૈ. ૨
પ્રકૃતિ પુરુષકે જોગ જંતુન, મિથ્યા પુરુષ પ્રકટ ભયો;
સો આદ્ય નાંહીં અંત્ય નાંહીં, મધ્ય માનિ તાપેં રહ્યો. ૩
સંશય મિથ્યા વિપરીતભાવના, જબ લગી જો નર કરેં;
તબલગી નાના દેહ ધરહીં, માયામેં ઉપજેં મરેં. ૪
પિંડ પર સો મોહ પાયો, પુરંજન[૨] તાતેં ભયો;
કહે અખા યહ જીવઉત્પત્તિ, માન મિથ્યા લે રહ્યો. ૫

ચોખરા—૫

સદા સર્વદા નાટક માયા, નાટય ચલે દેખે પરબ્રહ્મ રાયા;
સો સબ લે અપને શિર જંતા, તાતેં ન આવહીં જીવકો અંતા. ૧

છંદ

અંત ન આવહીં કૃત્ય ભાવહીં, રંજના[૩] દેહસોં સદા;
મેં મમતા કર આપ પોખે, ત્યોં ત્યોં મન પાવૈ મુદા. ૧
સ્વરૂપ જેસો પુત્ર વંધ્યા, કર્મ નિત ઐસે કરે;
આકાશકી નિત્ય મોટ[૪] બાંધિ, ભંડાર લે અપના ભરે. ૨
અજાયે[૫] નર સુભટ યોદ્ધા, તાહીકી સેના રચી;
ગાંધર્વનગરી જીતિવેકાં, ચલે રાય સુંદર શુચી. ૩
જય પરાજય નિત્ય પાવે, હર્ષ શોક હૃદે વિષે;
તન મનકે આનંદ કારન, કર્મ માદક[૬] નિત ભખે. ૪
અસંભાવના[૭] વિપરીતભાવના[૮], તાહીકે હિયમેં રહી;
કહે અખા એ જીવનલચ્છન, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ વાકી કહી. ૫

---

૧ શોભીતી. ૨ કર્માનુસાર શરીરને પ્રાપ્ત થનાર અજ્ઞાની જીવ. ૩ પ્રીતિ. ૪ પોટલી. ૫ નહિ જન્મેલા. ૬ કર્મરૂપ કેફી પદાર્થ. ૭ સંશય. ૮ મિથ્યા જ્ઞાન.

ચોખરા–૬

હોતા નહીં અબે નાંહીં આગે, મિથ્યા ભ્રમ ભ્રમિવેકાં[1] લાગે;
જ્યૈં દેહકે સંગ છાયા હોઇ, સો મિથ્યા નાં સાંચી[2] સોઇ. ૧

છંદ

નાંહીં મિથ્યા નાંહીં સાંચો, રૂપ ઐસો જીવકો;
જન્મ મરન ઔ ભ્રમન સંશય, ચહ્યો જાઈ સદૈવકો. ૧
તાહી અચાનક ચેતના જબ, ઉપજે નરકે વિષે;
જન્મ મરન ઔ ભોગ સુખ દુઃખ, કાલ કર્મ ફલકાં લખે. ૨
યહી બિચાર ગુરુતેં આયો, આતુરતા ઉપજી ખરી;
ચરનકમલપર શીશ ધરકે, સેવા સ્તુતિ અતિશય કરી. ૩
કીની જુ નવધા ભક્તિ ભાવૈં, અધિકારપરતે ગુરુ કહી;
પ્રેમાતુર વૈરાગ કેવલ, જેસી કહી તેસી ગ્રહી. ૪
કહે અખા મહાવાક્ય ગુરુકો, ઊગ[3] નીકસે[4] આપસેં;
જ્ઞાનઅર્કકી જોન્હસોં[5] કર, રહ્યો નહિ મન માપસેં. ૫

ચોખરા–૭

જૈસેં અંડ પિંડ ફૂટૈં વિહંગા[6], ઔર રૂપ ભયો ઓરહી રંગા;
આગેં અંડમધ્ય ગંદા પાની, ચલન હલન તાકી કોમલ બાની.[7] ૧

છંદ.

બાની કોમલ અંગ ખેચર[8], ભૂચરભાવના[9] સબ ટરી;
તેસેં જંત પ્રસાદ[10] ગુરુ[11] તેં, અહંતા અપની ગિરીં. ૧
યથારથ સ્વસ્વરૂપ હરિકો, હરિજનકે ઉરમેં બસ્યો;
સાંખ્યયોગ સિદ્ધાંત પાયો, કહ્યો ગુરૂ ત્યાં અભ્યસ્યો[12]. ૨
તત્ત્વમસિ જો બાકય શ્રુતિકો, ગુરુકૃપાતેં સો ભયો;
આદ્ય જીવ મિથ્યા કહ્યો, તબ ઐસેંકો ઐસો કહ્યો. ૩
આપ પરબિન ખેલ દેખ્યો, નિત્ય નાટક સંભ્રમેં;
અરૂપમધ્ય સ્વરૂપ ભાસ્યો, જ્યોં પુતરિકા[13] ખંભમેં[14]. ૪

---

૧ ભમવા માટે. ૨ સત્ય. ૩–૪ ઊગી નીકળે. ૫ જેવડે. ૬ પક્ષી. ૭ બોલી. ૮ પક્ષી. ૯ ભૂમિપર ચાલનારની ભાવના. ૧૦–૧૧ ગુરુની કૃપાથી. ૧૨ અભ્યાસ કર્યો. ૧૩ પુતળી. ૧૪ થાંભલામાં.

કહે અખા ઐસોઇ જાને, તાઇકે ઘટ ઉપજેં;
જૈસેંકા તૈસા ભયા જબ, મધ્યતેં અહંતા તજેં. ૫

ચોખરા—૮

મહાજન જાને મહાકલ[1] ભેવા[2], જો પરબ્રહ્મ પર્યો સત્યમેવા[3];
જ્યાં ચુંબકતેં ચેતન ભયો લોહ, જીવપનો તાકો યોં ખોહા.[4] ૧

છંદ.

ખોહા ગયો બિચ બલ અજાકો, તાહીતેં ચેતન ભયો;
અંધા અચાનક નેંન પાયો, દ્રંદ્ર બિચતેં ટર ગયો. ૧
સ્તુતિ પદારથ નયન દેખ્યો, દૃષ્ટ પદાર્થ ગુયા બિલા[5];
મિટી દેહકી ભાવના અબ, સ્વયં ચૈતન વ્હૈ ચલા. ૨
ધ્યેય ધ્યાતા અરૂ કરન કારન, માયાકે મધ્ય જો સહી;
રજ્જુ લગી સો ભુજંગ ભ્રમ હેં, બિન રજ્જુ કેસો અહી. ૩
પ્રીછિવેકો પ્રતાપ બડહે, જાનહી બિરલા જના;
આગેં પાછેં ઓર નાંહી, આપ બિલસ્યા આપના. ૪
કહે અખા એ બ્રહ્મલીલા, બડભાગી જન ગાયગો;
હરિ હીરા અપને હૃદય મેં, અનાયાસસોં પાયગો. ૫

શ્રીબ્રહ્મલીલા સંપૂર્ણ

૧ મોટી મુક્તિ. ૨ ભેદ. ૩ સત્યજ. ૪ ખોવાયું. ૫ વિલીન થઈ ગયા.

अनुभवबिंदु

કુંડલિયા

પરમધામ પરમાત્મ હરિ, પ્રથમ કરૂં પરણામ;
પરમજ્યોતિ પરબ્રહ્મ સદા, જ્યાં નહિ રૂપ ને નામ.
ત્યાં અણછતો, મૈં પરણમું, વર્ણવું વાકયવિલાસ[1];
જ્યાં મન વાણી પહોંચે નહીં, ત્યાં શું કહી સ્તવે[2] દાસ.
નિર્ગુણમાં ગુણ અણછતા, આરોપી[3] અખે ઓચર્યું;
સત્ય સત્ય પરમાતમા, હું નહિ એવી સ્તુતિ કરૂં. 1

છપ્પય

નિર્ગુણ ગુણપતિ નામ, ધામ ધર[4] ગુણને આલે;
સ્તુતિ અંબરાતીત[5], દ્વૈતનિર્લિંગી[6] નરાળે.
ત્યાં આરોપ્યા ગુણ ઈશ, શીશ ઢળે જેને ચંમર;
નિકટ રહે અષ્ટસિદ્ધિ, નિધિ નવ ને બહુ અંમર[7].
સુર વિણાધર[8] તેથકે, ચિદ્દશક્તિ મહાસરસ્વતી;
જમલો[9] જાણી અખો સ્તવે, સર્વાતીત[10] સર્વનો પતિ.
અનુક્રમે કહું એહ, જેહ છે પ્રપંચપારે;
તત્ત્વમસિપદ[11] જેહ, તેહ કહું વાણી ઉચારે.
કૈવલ્ય ઈશ્વર જીવ, ભેવ કહું વિવિધ વિચારે;
અંબરવત[12] મન થાય, જાય ગુણ તત્વજ ધારે;

---

૧ વચનનો વિનોદ. ૨ સ્તુતિ કરે. ૩ કલ્પી. ૪ ધરીને. ૫ આકાશથી પર. ૬ દ્વૈતના ચિન્હથી રહિત. ૭ દેવ. ૮ સરસ્વતી. ૯ બધાનો સમૂહ. ૧૦ સર્વથી પર. ૧૧ તે બ્રહ્મ તું છે એવું વાક્ય. ૧૨ આકાશના જેવું.

જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય ધર, બોલે અખો વાણી અમળ[1];
એ ભાષા બ્રહ્મવિચારવિધિ, સમજે તો નર જળકમળ[2]. ૩
જાણીને જગદીશ, શીશ સદ્‌ગુરુને નામી;
અવસર છે આ વાર, સાર શ્રીપતિ ભજ સ્વામી;
તે જાવું નથી દૂર, ઉર અંતર અવલોકી[3];
ટાળ અસત અહંકાર, ચાર[4] સ્થળ રહો ઇ રોકી;
ચરણકમળ ગુરુદેવનાં, સેવતાં સદ્ય હરિ મળે;
જેમ અર્કતણા[5] ઉદ્યોતથી[6], અખા અંધકાર સેજે ટળે. ૪
મહાપદ તેજ મહંત, સંત શયાણા જાણે;
જ્યાં લઘુબુધનો[7] નહિ લાગ, વાકય વિચિત્ર વખાણે;
મનસા વાચા કાયા, પાયવણ[8] પંથ વિચરવો;
સગુરો જાણે સંચ, પંચપર[9] અનુભવ ધરવો;
લિંગચતુષ્ટયવિણ[10] અખા, ચિદ્‌યોનિ[11] ચહુ દિશ ભર્યો;
નિરાલંબ નર નાગ સુર, અલગ રહ્યો સત[12] આવર્યો[13]. ૫
નહિ તેજ ને તોય[14], દોય નહિ અવનિ[15] વાએ;
આકાશથી આધું જેહ, નિગમ[16] ત્યાં નેતિ ગાએ;
ત્રિગુણ નહીં તે શૂન્ય, પુન્ય નહિ પાપ ન ધારે;
રક્ત પીત નહિ શ્વેત, શ્યામ નહિ નીલ વિચારે.
ગતિ અવગતિ તે ત્યાં નહીં, તો કહો વિચાર કૈ પેર વદે;
અંબરવત્[17] તે ઇશને, ઓળખ અખા સદ્‌ગુરુ રુદે[18]. ૬
દેશ વિદેશ ન ભાત, જાત નહિ વર્ણ વિચારે;
દશ ષટ અષ્ટ ને એક[19] છેક પરપંચની પારે;
ભાનું ભુવન મધ્ય વાસ, ઉજાસ અંબરથો આપે;

---

૧ નિર્મળ. ૨ જળમાંના કમળની પેઠે. ૩ જો. ૪ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ ને મહાકારણ. એ ચાર. ૫ સૂર્યના. ૬ પ્રકાશથી. ૭ થોડી બુદ્ધિનો. ૮ પગવિના. ૯ પાંચ ભૂતોની ઉપર. ૧૦ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, ને મહાકારણ એ ચાર ચિન્હ વિના. ૧૧ ચૈતન્યરૂપ કારણ. ૧૨ બ્રહ્મ. ૧૩ ઢંકાયો. ૧૪ પાણી. ૧૫ પૃથ્વી. ૧૬ વેદ. ૧૭ આકાશ જેવા. ૧૮ સદ્‌ગુરુના હૃદયમાં. ૧૯ ૧૦+૬+૮+૧=૨૫થી પર.

એ જગત જાળ જંજાળ, કાળ માયા શિર થાપે;
આપ અંબુ અંબુજવિધ[1], અલગ રહ્યો જળથી અકળ;
સહેજ વિલાસ શ્રીહરિ તણો, સમઝ અખા વરતે સકળ. ૭
મહાપદનો એ મરમ,ચરણ વિણ[2] ચિદમાં દીસે;
અવલોકે બહુ લોક, જેમ મુખ વિના અરીસે;
જેમ દીપકનો એક દેહ, તેહથી થાય અનંતા;
તેમ વસ્તુ વિશ્વ ઉત્પન્ન, અન્ય નહિ આપ નિયંતા;
લોક ચૌદ લગી વિસ્તર્યું, અંબર આધું એમ લહ્યું;
અખા આપ વિસ્તાર વિધ, જગત ભેદ જાણી કહ્યું. ૮
હવે અવનીનો કહું અર્થ, વૃથા રહે અવસર ખોતા;
સેહેલે જે સમઝાય, કાય મન સ્થિર કરિ શ્રોતા;
ભૂત ભુવન વૃક્ષ ધાત, સાત[3] વાસ્નાદિક રૂપેં;
સ્થાવર જંગમ જાત, ભાત સ્થૂળ સૂક્ષ્મ અનુપેં;
સુર નર નાગ વૈકુંઠ લગેં, દૃષ્ટે દીસે જે સહુ;
અખા અવની એક તેમ, આત્મા વ્યાપી રહ્યો બહુ. ૯
વળી કહું એક દૃષ્ટાંત, શાંતિ મન સુણતાં પામે;
પુરુષે કરીયું શયન, ઘેન જેમ જાગ્રત્ વામે;
વધ્યો સ્વપ્ન સંસાર, પારણે પોઢયો રાજે;
હય હસ્તી નહિ પાર, ચાર પ્રિય પુત્ર બિરાજે;
લક્ષકોટિરૂપે અખા, જંત જેમ એક વિસ્તર્યો;
સર્વાતીત એમ આત્મા, એ પેરે સભરે ભર્યો. ૧૦
જેમ વારિધ કેરૂં વારિ, સકળ દિશામાં ચાલે;
પૃથ્વીપર પથરાય, વનરાજી સહુ ફુલે ફાલે;
ઊગરતું રહે અંબુ, સર્વ ઢળી આવે ઢાળે[4];
તે નામ નદીનું ધરાય, ન્હાય સહુ મહિમા ભાળે;
ગર્વ ભરી ગાજે અખા, સરૂં ન લહે સરિતા સહી;
જેમ સાગર તેમ શ્રીહરિ વચેં, જીવ નદી થઇ કું વહી. ૧૧

૧ કમળની પેઠે. ૨ ચામડાવિના—શરીરવિના. ૩ સાત ધાતુઓ. ૪ નીચાણમાં.

જીવ થતાં જંજાળ, કાળ માયાવશ પડિયો;
પિતૃ ઋણ ગ્રહ દેવ, સેવની વણજે જડિયો;
ધન દારા સુત માત, તાત જીવિકા વશ વરતે;
અધિક ન્યૂનતા જોઇ, તોય છુટે નહિ મરતે;
અણસમજે અહમેવ[1] વશ, મર્મ ન સમજે મંદમતિ;
પ્રપંચમાંહી પચ્યો અખા, જેમ સર્પ પરશે વણસે દધિ[2]. ૧૨

અકસ્માત ઉલ્લાળ, કાળ જોગે દેહકરણી;
તેમ આત્મા ઉદ્યોત, જ્યોતિમધ્યે આવરણી;
જ્યારે ઉપજે ભાવ, સાવ સ્વતંતર થાવા;
પ્રગટે ભક્તિ વિરાગ, માગ જડે નિજ ઘર જાવા;
ચરણકમળ ગુરુદેવને, શરણ જતાં ચિદ્[3] ઉપજે;
સદ્‌ગુરુ પરમ શુદ્ધ શોધતાં, અખા પામી લે વર વિજે. ૧૩

સાનસમી કહે સંત, જંત હરિ દેખે જમલો;
ઉજ્જવળતા જેમ થાય, જાય જો કાશળ[4] કમળો[5];
અહમેવ વર્જિત અંગ, લિંગ લીન થાયે લેખે;
સમી જાય સકળ વિકાર, પાર મન પામે પેખે;
આલોચે અંબરવિષે, લીન થાય લક્ષે કરી;
જંત જાય નિજ આલયે[6], અખા જાળ સર્વે પરહરી. ૧૪

જેમ વર્ષાઋતુ જાય, શરદ ઋતુ રૂઠી દીસે;
દામિનિ[7] દોડી પળાય, વાય મન હળવા હીંસે;
ચહુદીશ ચમકે ચંદ, દ્વંદ્વ બૈ મનનો ભાંગે;
તેમ ભાંગે ભ્રમભ્રાંતિ, કાંતિ જેમ દ્વિતીયા આગે;
વિમળ વપુ હોય વારિ, ચતુર લિંગ દેખી લહે;
ચિદાકાશ ચિનમય અખા, ધ્યાતા ધ્યેય સમરસ રહે. ૧૫

જેમ દીપક તે વહ્નિ, વહ્નિ દીપક નહિ દોએ;
તેમ સેવક સ્વામી જાણ, વાણી કુવાની હોયે;

---

૧ હું જ. ૨ દહિં. ૩ જ્ઞાન. ૪ દુઃખ આપનાર. ૫ અજ્ઞાનરૂપ કમળો. ૬ આત્મારૂપ ઘરે. ૭ વીજળી.

જેમ સૂરજ ને કિરણ, ચરણ સંમુખ જેમ દેહે;
તેમ છે આ વ્યવહાર, પાર જડે જુવે તેહે;
જીવન્મુક્ત કહેવાય અખા, વચન ન લાગે તે સ્થળે;
ગુરુગમે આલોચતાં, સહજપણે સર્વે કળે. ૧૬
ક્યાંથી ક્યાંયે જાય, કાંઇ નહિ કશોજ કે'વા;
વચન તહાં ન સમાય, જાય કોણ કેને લે'વા;
ક્યાં છે તે વણ ઠામ, ધામથી દૂર કે નેડા[1];
ક્યાં છે ઉંચ કે નીચ, ક્યાં છે મધ્યે કે છેડા;
કાંઇ અવકાશ નહિ તે વિના, અધિક ન્યૂન નહિ શું કરૂં;
શ્યાથી શું કાઢું અખા, શ્યામાં શું લાવી ભરૂં. ૧૭
કેને કહું હું મર્ત, તર્ત જો જીવત દેખું;
કેને કહું હું સ્થૂલ, મૂળ જે સૂક્ષમ પેખું;
કેને કહું હું મહાભાગ, લાગ નહિ હીણો કે'વા;
કેને કહું હું નીચ, ઊંચ સ્થળ નહિ કોઈ રે'વા;
વેત્તા[2] વિણ વિજ્ઞાન વિના, કોણ અખા કેને કહે;
જ્યાં નહિ શબ્દઉચ્ચારવિધિ, ચિદાકાશ ચિદ્રમાં લહે. ૧૮
નહિ લેનારો કોય, દોય નહિ દિલમાં ધરવા;
એવું અચરતજ એહ, છે નહિ પંથ વિચરવા;
જ્યાં નહિ શબ્દોચ્ચાર, સાર છે ત્યાંહાં જાવા;
ઉપાય ઉપાયાંતર નહીં, તહાં છે કાંઇક સાવા;
આપ મરતાં એ અખા, સેહેજે સહજ સરાઇયેં;
લેખે લિંગ લાગે થકે, વણ બોલે શું ગાઈયેં. ૧૯
જેમ રુદન રણમાંય, કરે ત્યાં કો કોણ વારે;
તેમ જાણવાં કર્મ, ધર્મ સહુ અર્થજ સારે;
તિમિર ભરીને પાત્ર,—થકી જન રહ્યો ઉલેચે;
જેમ કુસુમ[3] આકાશ, તાસ[4] લહિ ઘર ઘર વેચે;
તેમ અધ્યાતમજ્ઞાનવિના, કૃત્ય સકળ જાણે અખા;

૧ પાસે. ૨ જાણનાર. ૩ ફૂલ. ૪ તેને.

મંદમતિ માની રહ્યા, કરતા દીસે પખપખા[1]. ૨૦
કૈ કરતા દીસે ગાન, તાનને સાધન માને;
કૈ વર્ણાશ્રમઅભિમાન,—વાન અસમંજસ[2] ભાને;
કોય સાધે અષ્ટાંગ, સાંગ કાયાકૃત જાણે;
કો કરે પૂર્વજ દેવ, સેવ અધિકતા આણે;
એ સર્વે કાયક્લેશ છે, મન મલિનતા એ સહી;
અખા તરુના[3] પાનથી, અંગ તાપ ઉપજે નહીં. ૨૧
કૈ ષડ્દર્શનના જ્ઞાન,—વાન જિહ્વાની અગ્રે;
કૈ ઈશ્વર થૈ પૂજાય, ગાય જશ નગ્રે નગ્રે;
કોય કવીશ્વર થાય, પાય પૃથ્વીપતિ લાગે;
કોય થાય દાનેશ, ઈશ કર્ણાદિક આગે;
તહાંલગી જાણો અખા, ન શમી સઘળી વાસના;
લિંગનો ભંગ થયા વિના, સર્વે મનની ઉપાસના. ૨૨
ભૂતભવિષ્યની વાત, સાંત કોય કૈને આલે;
કો કહાવે ત્રિભુવનનાથ, હાથ મુખ બીડી ઘાલે;
કોઇક સુર તેત્રીશ, ઈશ ને અજ દેખાડે;
કો કરે પ્રૌઢી[4] કાય, અંડકટાહજ[5] ફાડે;
તોએ તે જાણો અખા, માયાએ મર્કટ કર્યા;
વાસનાદોરી કંઠમાં, કાળનાટ્ય સાથે ફર્યા. ૨૩
માટે જન તું જાણ, વાણી લે વિવિધ વિચારી;
તે ન્હોય કવિત ને ગીત, દ્વૈતનું મૂળ સંસારી;
જે કાપે નિજ અંગ, ભંગ કરે ચતુર દેહનો;
તે છે ખાંડું એહ, છેહ જે જુવે તું તેહનો;
સુરતણિ દૃષ્ટે જોતાં અખા, ધેન તે સર્વ વામિયે;
આજ્યતણું[6] જે પારખું, તે ખાંડશું ખાતાં પામિયે. ૨૪
સર્વે માયા જાણ, આણ મન મુળગે ઠામે;

૧ પોતપોતાનો મત. ૨ અયોગ્ય. ૩ છાશના. ૪ મોટી. ૫ બ્રહ્માંડરૂપી કડાયાનેજ. ૬ ઘીનું.

આપથી બીજું તેજ, વિશ્વન રે' છે નિજ ધામે,
જેમ રાજપુત્રનો ન્યાય, ઉપાય ત્યાં તેમજ કરવો;
જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠક ભ્રાત, તાતલગ વાંછે મરવો;
તે માટે અભ્યાસ તું, કરી લે અખા એ વિધે;
દ્વૈતતણો આયાસ છે, તે ટાળે તમ કે વિધે. ૨૫
જે દેખે ત્રિભુવનઇશ, તોય વિશ વિશ્વા[1] માયા;
જો દેખે સિદ્ધિવંત, અંત નહિ અમર કાયા;
જો તું દેખે સ્વર્ગ, વર્ગ જાણે માયાનું;
ઉત્તમ મધ્યમ વાત, શાંત એ કૃત કાયાનું;
પસર્યું સર્વ સંકલજે, મને માન્યું મિથ્યા થશે;
અખા એજ આલોચતાં[2] સુરત સહજ તનમાં હશે. ૨૬
મોટા મંદિર બ્હાર, ચાર દિશ કાચો ઢાળ્યા;
નીલ પીત બહુ રંગ, ઢંગના ભેદો ભાળ્યા;
ઉગ્યો શશિ કાં સૂર, દૂરથી અતિશે ઝળકે;
દેખાડે બહુ રૂપ, ધૂપ વિવિધ પેર ચળકે;
અખા ઉપર અવલોકતાં, તહાં તેમનું તેમ છે;
તેમ ત્રિલોકી જાણજે, એક વસ્તુવડે એમ છે. ૨૭
નવ ભુલીશ તું ધાટ, નાટ સૌ જાણે મોટું;
પિંડ તેવું બ્રહ્માંડ, છાંડ સૌ નાનું મોટું;
સૂક્ષમ તેવું સ્થૂળ, સ્થૂળ સૂક્ષમ નહિં અંતર;
નારીકુંજર[3] ચીર, ધીર થૈ જુવે પટંતર.
પૂતળિ જોતાં બહુલતા, પૂતળિકા દૃષ્ટે પડે;
હસતી[4] તેમ વિરાટ અખા, દિસે બહુલતા એવડે. ૨૮
એથી આઘો ચાલ, ધાલ હામ આપજ ખાવા;
છાંડ પિંડબ્રહ્માંડ, સ્થૂળ નથી કો ગાવા;
જીવ ને ઈશ્વર દોય, કોય નથી એણે ઠામે;
સ્ત્રીકુંજર દૃષ્ટાંત, જંત ઈશ્વરને ધામે;

---

૧ વસા. ૨ જોતાં. ૩ પુતળીઓનો હાથી. ૪ હાથી.

કૈવલ્યમાં કોઈ અખા, બુદ્ધિબળ પહોંચે નહી;
એ સ્થૂળ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટાંતને, કોઇ ધીમંત[1] શકે ગ્રહી. ૨૯
જેમ પર્વતની ઓઢ, દીસે તેની તે માટે;
હોય કોશ દશ વીશ, તોયે નિકટ એમ નાટે
તેવડે દીસે તેહ, એહ મરમ પરબ્રહ્મે;
નહીં બોલવા લાગ, પાગ છયે[2] નહિ કર્મે;
તું એવું જાણી રહે અખા, લિંગભંગ સહેજે હશે;
અન્ય ઉપાય જંજાળ છે, તે ટાળ્યે પ્રૌઢું થશે. ૩૦
સાધન સર્વ વિચાર, બુદ્ધિથી જોને શોધી;
હું નહિ તું નહિ તેહ, નહીં ધર મૂક વિરોધી;
ગુરુ થા તારો તુંજ, નથી કોઇ બીજો ભજવા;
બાહ્ય સુરતને ટાળ્ય, વાળ્ય અંતરમાં સજવા;
જેમ છે તેમનું તેમ અખા, થયું ગયું કાંઈ નથી;
આપે આપ આનંદઘન, સ્વસ્વરૂપ જોયું નથી. ૩૧
એ અનુભવ પરમાણ, જાણી જ રાખે રૂદિયે;
સમજતાં સમજાય, જાય નિશિ અરકને ઉદિયે;
એ અનુભવ ભાંખ્યો ઇશ, શીશ નમી પૂછયું ઉમિયા;
એ અનુભવ કહ્યો વશિષ્ટ, તુષ્ટ થૈ રઘુપતિ બનિયા:
એ અનુભવ શુકદેવને, જનક વિદેહે ભાખિયો;
એ અનુભવ નારદે અખા, વેદવ્યાસપ્રતિ દાખિયો. ૩૨
એ અનુભવ કહ્યો હંસ, બ્રહ્મસનકાદિક પ્રીછયા;
એ અનુભવ કહ્યો કપિલ, દિલ દેવહુતિ ઇચ્છા;
એ અનુભવ કહ્યો વેદ, ભેદ જે ચૌદમે[3] કાંડે;
એ અનુભવ કહ્યો શુકદેવ, ભેદ જે સુણ્યો બ્રહ્માંડે:
એ અનુભવ પરિપૂર્ણ છે, ઠામ ન ઠાલું હરિ વિના;
સુર અસુર માનવી અખા, એ સમજયાવિણ નિર્ધના. ૩૩
એ અનુભવ કહ્યો કૃષ્ણ, પ્રશ્ન પૂછયો જે અર્જુન;

૧ બુદ્ધિમાન. ૨ ઠરે. ૩ શતપથ બ્રાહ્મણના ચૌદમા કાંડમાં—બૃહદારણ્યકોપનિષદ્માં.

ગીતાઅમૃત પાન, જ્ઞાન ગંગાજળ મજ્જન;
એ અનુભવ કહ્યો ભીષ્મ, ધરમપ્રત્યે પર્વ[1] શાંતે;
એ અનુભવ અવધૂત[2] શિવસુતપ્રતિ[3] એકાંતે;
અખા એજ અનુભવ ખરો, જેણે મહાજન નીપના;
લિંગભંગ થયા વિના, સૌ સાધન કાળની સેવના. ૩૩
એક અજાનું દોજ[4] ભોજ્ય ધૃત નાવે શતથી[5];
જેમ કુલીનો[6] આહાર, ફાર દીસે બહુ વતથી;
જેમ બદ્રીનો[7] વેપાર, સાર શું ઉગરે તેહેને;
જેમ ઝાકળની વૃષ્ટિ, અર્થ શું આવે મેને[8];
તેમ અણલિંગી અનુભવવિના, સાધન જે સર્વે કહ્યાં;
આકનું[9] પૂળ શોભે અખા, પણ તૂલ થઇ ઊડી ગયાં. ૩૫
પારસનો ધનવંત, અંત જેમ ધનનો નાવે;
તેને વસ્તુ નહિ દુઃપ્રાપ, ખાય પેરે જ્યમ ભાવે;
જેમ રવિરથ બેસે કોય, તેહ તો સર્વે દેખે,
જેમ પંખી મળે લખ કોટિ, જોડયા નહિ અનળજ[10] લેખે;
તેમ મહા અનુભવઆગળ અખા, કૃત્ય સકળ લેખો નહી;
પરબ્રહ્મની પ્રૌઢતા, તે રસના શું શકે કહી. ૩૬
એજ છપા છતરીશ, ઈશ અજનું છે જીવન;
એજ સુધારસ પાન, દેવઅંશીનું પીવન;
તત્ત્વજ્ઞાન ઉપદેશ, લેશ લહી તેહજ ધારે;
જે હરિનો અવતાર, સાર ગ્રહી તેહજ તારે;
જેમ ઘટમધ્યે આકાશ રે, તેમ સંસારી મધ્યમાં;
એ આરોપી કહે અખો, જો જાણો તો અવધ્યમાં[11]. ૩૭
જણ્યો નહી કોય જંત, તન શું કાળું ગોરૂં;
કેનો કૈં તાત માત, જનમ જ્યાં ન મળે છોરૂ;

૧ શાંતિપર્વમાં. ૨ દત્તાત્રેય. ૩ કાર્તિકેય પ્રતિ. ૪ દુઝણું. ૫ સોથી. ૬ ધાણીનો. ૭ બોરનો. ૮ વરસાદને. ૯ આકડાનું ૧૦ આકાશમાંજ સ્થિતિ કરનારૂં પક્ષી. ૧૧ હણી ન શકાય એવી સ્થિતિમાં—બ્રહ્મમાં.

છતે અણુછતી વાત, ઘાટ આવે તો આવે;
વાંઝયતણો સુત જેહ, તેહ જીતી રણ ફાવે;
અખા એજ અકથ કથા, સમજુ નર સમજી જશે;
મહાઅનુભવ આકાશવત, પણ ખેતર સરખો[1] ઉગશે. ૩૮
જે સુણશે નર નાર, સાર વસ્તુ તે સારે;
બ્રહ્મ હેમાળો[2] જેહ, દેહ ગળી જળમાં જાશે;
જેમ પવને જાય બરાસ; આડચ કીધા વણ ઉડે;
તેમજ બ્રહ્મવિચાર, સાર પામે સત ગૂઢે;
જે જાણો તે જાણજો, બુદ્ધિ મને એમ ઓચર્યું;
નિમિત્તમાત્ર અખો કહે, જે જાણે તેણે કર્યું. ૩૯
આદ્ય અંત્ય ને મધ્ય, બુદ્ધિથી જુવો વિચારી;
તે તે કૈવલ્યબ્રહ્મ, શ્રમ ન લે નર ને નારી.
એ છપ્પા છત્રીશ, દીસે છે મર્મની સાનો;
ચાર કહ્યા ફળસ્તુતિ, વેશ તે બ્રહ્મદશાનો.
સર્વ મળી ચાળીસ અખા, સમજી જે ઉરમાં ધરે;
ચિદાનંદ ચિદ્રૂપ તે, શ્રીહરિ મુખથી ઉચ્ચરે. ૪૦

શ્રીઅનુભવબિંદુ સંપૂર્ણ

૧ ક્ષેત્ર સમાન–પાત્ર પ્રમાણે. ૨ હિમાલય.

चित्त--विचार—संवाद

ચોપાઈ

ચિત્ત કહે શુણ રે તું વિચાર, હું તું મળી કીજે નિરધાર;
મારે તો પરિવારજ બહુ, કામ ક્રોધ મોહાદિક સહુ. ૧
બીજો પરિવાર વિચાર તું આદ્ય, સદ્ય મારગ તો તારે સાધ્ય;
પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં તું મુખ્ય હતો, સહુ પેલો હું તુને પૂછતો. ૨
અનંત શાસ્ત્ર કીધાં તુજવડે, સત્ય માનું જેવું તું ઘડે;
વિદ્યા ચૌદ[1] અઢાર પુરાણ, તુજવડે બાંધ્યા બંધાણ. ૩
સ્વર અક્ષર ષડ્દર્શન વેદ, તુજવડે સહુ ભેદાભેદ;
જ્યારે હું જે ઉપર થયો, ત્યારે તું ત્યાં આવી રચો. ૪
વિષય ભોગ રચ્યા પરપંચ, તે તેં સૌ દેખાડયા સંચ;
જ્યારે જેવું મારૂં રૂપ, ત્યારે તું તેવો તદ્રૂપ. ૫
હવે જેવી ઉમેદ છે મુને, જોને ગમે છે તે કે તુને;
વિ૦ જે આજ્ઞા હોય તે કો પિતા, હું સુત આપતણો તેમ છતાં. ૬
જે આશય[2] દેખું તમતણો, તે ઉકેલ કાઢી દૌં ઘણો;
મમ સ્વભાવ દીપકની જ્યોત્ય, આગળ ચાલે જેમ ઉદ્યોત. ૭
મમ સ્વભાવ છે પાણીતણો, સંગસરખો રંગ લાગે ઘણો,
જેવો આશય પૂછો પિતા, તે આગળ પાડી કરૂં છતા. ૮
ચિ૦ ઊંડો આશય છે મુજતણો, લાગી શકે જો લક્ષ આપણો;
આગળ મેં ઉપનિષદ કર્યાં, ઉપનાં તત્ત્વ પાછાં ઉર ધર્યાં. ૯
ઉપનાકેરો કર્યો નિઃશેષ[3], પણ અમથોજ રચો અવિશેષ;

---

૧ ચાર વેદ, ચાર ઉપવેદ, ને છ વેદાંગ. ૨ હેતુ. ૩ બાકી ન રહેવાની નિવૃત્તિ.

વિ૰હું તો કહું રૂપનું જે ટળ્યું, અવિશેષ વણમેલ્યું[1] પળ્યું[2].૧૦
ચિ૰મારૂં કર્યું નહિ કાંઇ થાય, વસ્તુ[3] કરે કેમ નહિ કેવાય,
વિ૰એ તો છે ચિત્ત તારો દોષ, જીવપણાની ચાલી હોંસ. ૧૧
ચિ૰એ રીતે જીવ શેનો રચ્યો, પોત[4] ટળ્યાથી પોતે થયો.
વિ૰મોટી મોટી વાતો વદે, પણ તદ્રૂપ થયું નથી હૃદે. ૧૨
ચિ૰કે તારે યાં થાવું કશ્યું, એકપણું જ્યારે ઉલસ્યું;
વિ૰તાત સુણો કોણ ઈચ્છે થવું, આપથી કોણ બીજું છે નવું.૧૩
ચિ૰એ તો મેં કીધું છે અટાટ[5], તેશું મારી ઊઠી વાટ;
વિ૰એવી રીતે કીધું હશે, તે તે ભોગની પ્રાપ્તિ થશે. ૧૪
ચિ૰મારે ભોગતણી નહિ આશ, મારે જાણપણું અવિનાશ;
વિ૰અવિનાશી પ્રીછ્યાનું નામ, મધ્ય અહંતાનું નથી કામ.૧૫
ચિ૰અવિનાશી શું ઇશ્વર નોય? કેમ વિનાશી ઈશ્વર હોય;
વિ૰સમજી લે એ છે અંધેર, જે સમજ્યામાં પડિયો ફેર. ૧૬
ચિ૰કેને તારો શ્યો છે લક્ષ, હારદ કેને થા પ્રત્યક્ષ;
વિ૰હું છું તારૂં સ્વરૂપ વિચાર, આપ વિચાર્યે બેસીશ ઠાર૧૭
ચિ૰આપ વિચાર્યું પોતાતણું, તારે ગ્લાનિ પામ્યું ઘણું;
વિ૰હવે કેમ બોલતો નથી, રૂડી પેરે જોને મથી. ૧૮
ચિ૰હું તો છૌં બોલ્યા લગી ખરો, તે આગળ લક્ષ ન માહરો;
વિ૰તારાથી નહિ લાભે રૂપ, તો કેમ થાવા હીંડે ભૂપ? ૧૯
ચિ૰આઘેરો ઉકેલ[6] ન કર્યો, તો શાસ્ત્ર ગુરુ શ્યાને અભ્યસ્યો?
વિ૰એ તો છે સરવે પરમાણ, અહંપણાની ટાળવી તાણ. ૨૦
ચિ૰એ રીતે શું આણ્યું અંત, પુંજી નહીં તો શ્યો ધનવંત;
વિ૰તારી પુંજી જીવ ન હોય. જેણે સઘળી પ્રવૃત્તિ સોય[7]. ૨૧
ચિ૰પ્રવૃત્તિ તો દિસે મુજવડે, બીજું તાં શોધ્યું નવ જડે;
વિ૰એ પેરે જો તે નીપજે, તો તું બીજું શ્યાને ભજે? ૨૨
ચિ૰બીજું તો હું ભજતો નથી, મારૂં પૂર્વ મેં જોયું મથી;

---

૧ મેલ્યા વિના. ૨ જતું રહ્યું. ૩ બ્રહ્મ. ૪ મૂળ સ્વરૂપ. ૫ મિથ્યા. ૬ સમજણ. ૭ તે, અથવા શોભે છે.

વિ૦જોને એજ બીજાનું કૃત્ય, અળગું પડે વાધે સંસૃત્ય. ૨૩
ચિ૦કેને એ એમ કાં ઉપજે? મારૂં અજાણ્યું નવ રહે હદે;
વિ૦સમજે જો ઈશ્વરનો ભેદ, તો સંશેનો થાય ઉચ્છેદ. ૨૪
ચિ૦ઈશ્વરતા તો મુજથી અલગ, જોતાં તો દીસે છે સળંગ;
વિ૦તુને સળંગસૂત્ર ભાસે જદા, તો શ્યાને ભોગવછ આપદા. ૨૫
ચિ૦મુજને જોતાં ભાસ્યું ખરૂં, ઊપજતું રેતું નથી પરૂં;
વિ૦તાત તાહેરૂં રૂપજ એહ, જે સંકલ્પરૂપી ધરે નિજ દેહ. ૨૬
ચિ૦વિના સંકલ્પે હોય શબવત, તારે તેમાં શેનું વત;
વિ૦જોતાં શબપ્રાયે જડ હોય, તો ચિત્ત ચિદ્દમાં કારણ કોય ૨૭
ચિ૦અરે આંઇ તો વાંકું ઘણું, ચિત્તનું ચિત્ત અને ચિદપણું;
વિ૦જો વિચારી વાંકું નથી રંચ, લેને જોઇ તું તારો સંચ[1]. ૨૮
ચિ૦મારૂં બળ તો છે તુજ લગે તુજથી પારે પડશે વગે;
વિ૦જો તું તારી હોંસજ ટાળ્ય, મારી વળણે વળતો ચાલ્ય. ૨૯
ચિ૦મારે તો તું એકજ મુખે, કોય કામ નોયે તુજ પખે[2];
વિ૦સુણ રે તાત હું બાળક હતો, તારી સત્તાએ ચાલતો. ૩૦
ચિ૦ભાઇ હવે શું મોટો થયો? મુજથી કયાં આઘેરો ગયો;
વિ૦અરે પિતા તુજવડેજ હું, પણ મુજવિના નપુંસક તું. ૩૧
ચિ૦તેં તે શ્યો પુરૂષારથ કર્યો? આગો જૈ કેટલો સંચર્યો;
વિ૦જો તું મારી પુઠે થાય, તો તું સુરતે ક્યાં ક્યાં જાય. ૩૨
ચિ૦તું જારે સુત ! નાનો હતો, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે જતો;
હમણાં પોચી આઘી વૃત્ય, કેને તારૂં જોઊં કૃત્ય. ૩૩
હું એક ઠારે બેઠો રહું, પણ કામના સાથે નવ વહું;
તું તો સદા કામવશ રહે, કામના સદા વિષેને[3] ચહે. ૩૪
સુત ! જો હું ઇચ્છું સંસાર, તેનો મેં કીધો પરિહાર[4];
વિ૦ કહે તાત ! તેં શું પરહર્યું, આપોપું[5] પાછું નવ કર્યું. ૩૫
ચિ૦કે સુત ! આપોપું તે શું, કેના પેલાં છે હું હું;

૧ રચના. ૨ વિના. ૩ શબ્દાદિ વિષયને. ૪ ત્યાગ. ૫ હુંપણાનું અભિમાન.

વિ૦કહું છું હું આપોપું એજ, હું હું કરતું રે છે તેજ. ૩૬
ચિ૦કે હું વિણ હરિને કોણ લહે, પામ્યાનો આનંદ કોણ કહે;
વિ૦હું કહું છું તુજને સો વાર, ટાળ્ય વચેથીં પામણહાર.[૧] ૩૭
ચિ૦પાર કાઢયે હું રહેતો નથી, તાળી કેમ પડે એક હથી[૨];
વિ૦તાળી એક હથીએ પડે, જો મધ્ય આપોપું નવ અડે. ૩૮
ચિ૦કે પેરે નાવે અહંકાર, તેનો કે કાંઇ છે પ્રતિકાર[૩];
વિ૦કહું ઉપાય એક છે ભલો, પણ રહે ત્યાં અનુભવ એકલો. ૩૯
તૈત્તરિ પર આદ્ય વિચારે વેદ, કેવળ ઈશ્વર જીવનો ભેદ.
કૈવલ્યતા સદા ભરપૂર, કયો ન જાય નિકટ કે દૂર. ૪૦
ઈશ્વરમાં ઐશ્વર્ય છે બહુ, સામર્થ્ય નામ ઈશ્વર કહે સહુ;
તેણે મોયો આશા કરે, દીનતા ભાખે કાં પરવરે[૪]. ૪૧
અસંભાવના કરે વિપરીત, એ ચિત્ત જાણો જીવની રીત;
એક વસ્તુ કલ્પ્યા ત્રણ ભાગ, દ્વંદ્વ કાઢવા લીધો લાગ. ૪૨
ચિ૦જારે એકપણું તાં કહ્યું, તારે ત્રણ કટકે કરી મહ્યું;
કેવળપણ તો અદબદ રહ્યું, ત્યાં તો કાંઇ ન જાયે કહ્યું. ૪૩
ઈશ્વર તો બહુ સામર્થ્યવાન, જેનું કર્યું ન જાય વ્યાખ્યાન;
જીવ તો કરમાધીનજ સદા, પરવશ પડયો-લિયે આપદા. ૪૪
એકજ બ્રહ્મ કહે કેમ તાત, ધાટ બેઠે મળે એકજ વાત;
વિ૦તાત વાંક તો છે તાહરો, મારે ધાટ બેસે છે ખરો. ૪૫
પેલાં તો તું જીવ વિચાર, તેનું એકપણું નિરધાર;
લક્ષ ચોરાશી જીવની જાત, નામ રૂપને અળગી[૫] ભાત. ૪૬
એક એકથી બળિયા બળે, કીટ પતંગ ને બ્રહ્માલગે;
એક બીજાથી બળિયા ખરા, પણ બળિયાથી ન થાય ઉફરા[૬]. ૪૭
જેહથકી જેમાં બળ ઘણું, તેટલું તેમાં ઇશ્વરપણું;
જેથકી જે રે બળહીણ, તેટલું જીવપણું તે ખીણ[૭]. ૪૮
પશુઓને પંખિડાં ઘણાં, તેઓમાં ભેદ આપાપણા[૮];

૧ પામનાર. ૨ હાથથી. ૩ ઉપાય. ૪ ગતિ કરે. ૫ જૂદી. ૬ આઘા. ૭ દુ:ખી. ૮ પોતપોતાના.

દેવ નર નાગમાં ભેદાભેદ, નવાંણું[1] પર્વત દ્રુમ[2] વાણી વેદ. ૪૯
સિંધુ ગુરુ[3] તાં સરસાઇ[4] ઘણી, એ ઇશ્વરતા જાણી ભણી;
વસ્તુમાં જેથી જે હીન[5], તે જીવપણામાં તે આધીન. ૫૦
જીવને ઈશ્વર સળંગ સદાય, એમાંથી કાંઇ અલગ ન થાય;
જેમ અંધારે કીજે દીપ, તેમ ઈશ્વરતા થાય સમીપ. ૫૧
તે ઉપર જ્યારે પ્રકટે શશી, દીપ જીવની હીણતા વસી;
તે ઉપર જ્યાં દિનકર[6] તપ્યો, તહાં સુધાકર[7] જીવમાં ખપ્યોપર
અર્ક[8] મહાતેજે અલપાય, ઈશ્વરતા ત્યાં ફીટી જાય;
અંધારે ઇશ્વરતા દીપ, જ્યારે ઊગ્યો શશી સમીપ. ૫૩
ત્યાં ઇશ્વર થૈ શોભ્યો ચંદ્ર, જીવપણું પામ્યો દીપ ઇંદ્ર;
જ્યાં ઇશ્વર થૈ અર્કજ તપ્યો, ત્યારે સુધાકર જીવમાં ખપ્યો.૫૪
તે રવિ જ્યારે રાયે[9] ગળ્યો, જીવ થયો ને ઇશ્વર ટળ્યો;
જીવપણું તે ઇશ્વરપણું, સમજી લેતાં સારૂં ઘણું. ૫૫
કે વિચાર ચિત્ત સુણજો તાત, જીવેશ્વર સમજયાની વાત;
સ્થળ કેરાં તો બહુ છે નામ, એક પરમ ચૈતન્યનું ધામ. ૫૬
સમજે નહિ ઉપજે અહંકાર, વણસમજ્યે માયા અંધાર;

ચિ૦સુણ સુત! મારો એક વિચાર, બહુ શાસ્ત્રના બહુ નિરધાર;
વાદ કરૂં જેવો જ્યાં હું, ત્યાં તેવો થૈ પોષે તું;
જ્યારે મેં નૈયાયક વધું, ત્યારે તારૂં તેવું રદું[10] ૫૮
જ્યારે મેં વૈશેષિક કહ્યું, ત્યારે તેં તેવું નિર્વહ્યું;
જ્યારે સાંખ્યનો કર્યો વિવેક ત્યાં તેં પૂરો પાડયો છેક. ૫૯
મીમાંસકના કર્યા વિચાર, તેં પૂરા પાડયા નિરધાર;
પતંજળની જોઈ પેર, તે તેં પૂરૂં પાડયું ઘેર. ૬૦
વેદાંતનો મેં લીધો પક્ષ, ત્યારે તારો તેવો લક્ષ;
પુરાણ અઢાર ને ઇતિહાસ, ગીતા ને આગમ ઉપાસ.[11]. ૬૧
ધનુર્વેદ ને ગાંધર્વવેદ, વૈદ્યવિદ્યા જ્યોતિષના ભેદ;

૧ જળાશય. ૨ ઝાડ. ૩ મોટા. ૪ મોટાઇ. ૫ કનિષ્ઠ. ૬ સૂર્ય. ૭ ચંદ્ર. ૮ સૂર્ય. ૯ રાહુએ. ૧૦ હૃદય. ૧૧ ઉપાસના.

એથી બીજાં શાસ્ત્ર અનેક, જોતાં ગણતાં નાવે છેક. ૬૨
સર્વેનો પરિવર્તક[1] તું, તું પરઠે ને માનું હું

વિ૦સાંભળ વાત તાત! ચિત્તરાય, મારૂં એ લક્ષણ છે પ્રાય. ૬૩
જ્યારે તું જે ઉપર થયો, ત્યારે તેપર હું આવીયો;
શાસ્ત્ર મોટું નૈયાયિક ઘણું, થયું નીઠ[2] એ મુજ તણું ૬૪
તેં પરઠાવ્યાં તત્ત્વજ ચાર, તે ઉપર સઘળો વિસ્તાર;
જગતરૂપ થૈ તું પરવરે, નૈં તો આપ સંકોચન કરે. ૬૫
અણુતણોભાગ થૈ વિરામે, અરૂપ થૈને સરખો શમે;
વળી પાછું થાએ મંડાણ, પ્રેરક માત્ર તે ઇશ્વર જાણ. ૬૬
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણ એહનું, કારણ તત્ત્વ ગણો દેહનું;
કે વૈશેષિક તે એમ નથી, બહુ સામર્થ્ય ઇશ્વર મહારથી. ૬૭
તત્ત્વસામર્થ્ય છે ઈશ્વરતણું, ભારણ મુખ્ય તત્ત્વ શિર ઘણું;
છે અનાદિ તે પાંચે ખરાં. તત્ત્વજ ઇશ્વર થૈ પરવર્યાં. ૬૮
રચાં છ ઇંદ્રિ વિષે છ જ્ઞાન, સુખદુઃખ દેહતણે અનુમાન;
દોષ એકવિશ[3] વિરહિત થયો, તોજ આદિપદ મુક્તે ગયો. ૬૯
દેહનાં સુખદુઃખવર્જિત શાંત, મુક્ત થઇને રહે એકાંત;
ન્યાય વૈશેષિકની એક મુક્ત, હવે સાંખ્યની કહું છૌં જુક્ત. ૭૦
પ્રકૃતિપુરુષનો જોગ સદાય, સાંખ્ય કહે છે ચાલ્યો જાય;
તત્ત્વભાગ જે પ્રકૃતિતણો, તે માન્યો જીવે આપણો. ૭૧
ગાંઠ બંધાણી પ્રકૃતિવડે, તે ત્રિલોકમાં રહી આથડે;
પાછો તે મૂકે અહંકાર, પ્રકૃતિપુરુષનો કરે વિચાર. ૭૨
સાંખ્યયોગ કરી જાણે યુક્તિ, તેજ સાંખ્યની જાણો મુક્તિ;
માને મિમાંસા જીવ સદાય, કર્મતણે વશ ચાલ્યા જાય.
આદ્ય અંત વર્જિત છે જંત, કોઇ કાળે નથી એનો અંત;
સત્કર્મે જૈ સ્વર્ગે રહે, દુષ્કર્મે ચોરાશી વહે. ૭૪
સ્વર્ગ ભોગવે માને મુક્તિ, હવે પાતંજળની કહું યુક્તિ;

---

૧ ચલાવનાર. ૨ નક્કી. ૩ મનસહિત ૭ ઇંદ્રિયો, તેમના ૭ વિષયો,. ૭ વિષયોનું જ્ઞાન, શરીર, દુઃખ ને સુખ.

મૂળ પ્રકૃતિનું આ બંધાણ, પ્રકૃતિવડે તારા શશી ભાણ. ૭૫
પ્રકૃતિવડે ચૌદે લોક રચ્યા, જીવ સકળ તેમાંહીં વચ્યા;
જીવમાં પ્રકૃતિ જીવજતણી, તે જો વધારે ગત્ય આપણી. ૭૬
પ્રકૃતિપુરુષનો યોગ સદાય, જો સાધે તો ઈશ્વર થાય;
પિંડ બ્રહ્માંડ પવનનો બંધ, સાધે તો અજરામર કંદ. ૭૭
વણ સાધે નિત્ય મરતો ફરે, સાધે બ્રહ્માંડ પોતે કરે;
સિદ્ધિ પામ્યો પામ્યો મુક્તિ, હવે વેદાંતની કહું યુક્તિ. ૭૮
વેદાંત કે મહાનિધિ કોય, ત્યાં ત્યાં જીવની ગમ ન હોય;
કે વેદાંતશાસ્ત્ર પાંચે ખરાં, પણ અસંભાવના લૈ ઉચ્ચર્યાં. ૭૯
વિપરીત ભાવના જયાં ઉપજે, તારે રૂપ અનેરૂં[1] ભજે;
જયાં હું કરીમાન્યો સત્ય દેહ, ત્યારે યુક્તિ લેવી પડી તેહ. ૮૦
જયાં છે સઘળો ચિદ્‌વિલાસ, ત્યાં ઉચ્ચરવા નહિ અવકાશ;
તો તેકને કહું હું કથી, જો આ જક્તજ પ્રાક્તન[2] નથી. ૮૧
વેદાંતે કર્યો એવો લક્ષ, પાંચે બોલ્યાં દ્વૈતનો પક્ષ;
પાંચેને ઉપનાનો લેખ, વેદાંતે કર્યો તેજ ઉવેખ.[3] ૮૨
વિચાર કે સાંભળ ચિત્તભૂપ, મેં ષટ્‌દર્શને દેખાડયાં રૂપ;
ચિ૦સુત સુણિયા પાંચેના સાર, એમાં કાંઇ ન દેખું ભાર. ૮૩
એ તો સઘળો બદલો ઘાટ, કોયે નથી નિર્મળું નાટ;
વિ૦વેદાંતે જે ઇશ્વર કહ્યો, તે જોવા કોય નૈં અળગો થયો.
તે ઇશ્વર છે સર્વાવાસ, જેણે સઘળો શબ્દવિલાસ;
જે ઘટ જેવો ઉગે રંગ, તેણે તેવું બાંધ્યું અંગ. ૮૫
પ્રભુસામર્થ્યતણો નહિ પાર, જે હુંદ્વારા હોય વિસ્તાર;
ચિ૦એ છે પ્રિયકર તુજમુજતણો, સર્વ ઘટે ચાલ્યુ આપણો. ૮૬
પરતંત્રતા ટળતી નથી, જોતાં તો દીસે એજથી;
વિ૦પરતંત્રતા તું મ ગણેશ, મેં ઇશ્વર કહી સર્વેશ. ૮૭
તે કેમ તને ન બેસે ઘાટ, વળી યુક્તિ બહુ કહું તે માટ.

---

૧ બીજું. ૨ પૂર્વે. ૩ ઉપેક્ષા.

અનંત શક્તિ પ્રભુચેતનતણી,બહુ સામર્થ્યમાં ઉપજણ ગણી.૮૮
સેજે ઉપજે નાના ઘાટ, અસંભાવના મોટા નાટ;
સામર્થ્યસામું જોઈએ નહીં, તો કાંઇક સમું પડે અહીં. ૮૯
ચિ૦કે ને યાં ગ્રહીએ તે શું, શું લઇ પામું જાણું હું;
વિ૦કૌં તે કર્ય તો પામે પાર, ટાજ્ય મધ્યથો પામણહાર. ૯૦
જ્યારે તું પામવા ચળ્યો, તારે વસ્તુપણેથો ટળ્યો;
તું તો ચિત્ત ચિદ્‌ની છે લેર, ચિદ્‌સાથે કાંઈ નથી વેર. ૯૧
જ્યારે સુરત ચાલી તુજ બાર, ત્યારે તું કેવળ સંસાર;
તેજ સુરત જો પાછી શમે, આવી વસ્તુ પરાણે નમે. ૯૨
તું વિલાસ પ્રભુચેતનતણો, કાં તું રાખે ભાર આપણો;
ચિ૦હું જો છૌં તેનોજ તરંગ, તો આ સઘળો તેનો રંગ. ૯૩
વિ૦હું તો કહું છૌં તારે માટ, જોતાં તુજને બેસે ઘાટ;
સહુ ભાવે જે છે તે છે, તું હું થૈ કાં તાણી લે. ૯૪
એ ઉપર દૃષ્ટાંતો ભલાં, સોળે અંશે માને મળ્યાં;
ચિત્ત તું તો જેમ દર્પણ હોય, આગળ સરખું પાછળ નોય. ૯૫
જેવડે પોતામાં છે તેજ, તે અંતરનું ન લહે હેજ[1];
કાચમાંહી કાંઇ શક્તિ નથી, ભાસકશક્તિ સીસે ગ્રથી[2]. ૯૬
જો સીસાથી અળગું પડે, ભાસકશક્તિ ન શોધી જડે;
તેનું પાછળ પોષક અવાચ્ય, તે સીસું ને તું તે કાચ. ૯૭
તેવડે તુજમાં ગ્રાહકશક્તિ, એ પ્રકારથી ઉકલે વ્યક્તિ;
એ છે તારૂં મૂળ વૃત્તાંત, હવે સાંભળ આચર્ણ એકાંત. ૯૮
તું સામું આવી જે રે, તે જાણી દર્પણમાં છે;
તેમ ચિત્ત સર્વે તારે વિષે, પાછું ન નિસરે જે જે લખે. ૯૯
ચિ૦ભઈ મુજમાં ભાસ્યું તે શું, કેને પ્રથમ લહું તે હું;
વિ૦ચિત્ત કાંને જે તેં સાંભળ્યું, તે જાણી એકમણિમાં કળ્યું.૧૦૦
દીઠું ચર્મચક્ષુએ કરી, તેને તું ત્યાં બેઠો ધરી;
જે પદાર્થ તુજ સામો થયો, તેણે તું રસબસ થૈ રયો. ૧૦૧

---

૧ ભેદ. ૨ ગુંથી.

તુંજ માત્ર તે થાય તુજવડે, જેમ દર્પણમાં પ્રતિબિંબ પડે;
તેં અવતાર ધર્યા ચોવીશ, તે તેં માની લીધા ઈશ. ૧૦૨
દેવ નાગ સ્થિર ચર બહુ પિંડ, તારી કલ્પી સઘળી મંડ[1];
બ્રહ્મા કેશવનો કલ્પક તું, તુજ સત્તાએ બોલું હું. ૧૦૩
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઇશ કોણ કહે, જ્યારે તું જડ થૈને રહે;
માટે તુજને કૈં છીં બાપ, એ સઘળો તારો છે વ્યાપ. ૧૦૪
ધર્યા પિંડ તેં સૂક્ષમ સ્થૂળ, તેમાં સૂત્ર તેનું શું મૂળ;
ઇશ્વરમાં તું ઇશ્વરરૂપ, જીવવિષે તું જીવસ્વરૂપ. ૧૦૫
તારા સામું કોયે નથી, દીસે છે તારી મોરથી;
મહાનિધિ છે પોષણ તુજતણું, તું માને સામર્થ્ય આપણું. ૧૦૬
મહાનિધિકેરો સેજ વિલાસ, તુજમુજદ્વારા હોય પ્રકાશ;
મહાનિધિ તો સેજેજ અરૂપ, તું વિલસે થૈ આવે રૂપ. ૧૦૭
રૂપ થાય ત્યાં તુંપણું હોય, રૂપદર્શી તું વિશ્વા સોય;
જો તું તારૂં લે તુજપણું, તો કેવા નહિ પર આપણું. ૧૦૮
અપંચીકૃતે પંચીકૃત થાય, તે પાછું તેમાં વળી જાય;
તો તું તેમાં રેતો નથી, તે જો તું મહાનિધિ મોરથી ૧૦૯
સર્વ ધાતુ દીસે તુજવડે, તું જોતાં આવું નહિ પડે;
હું જાણું છું ત્યાં હું નંઇ, એમ જોતાં બેઠું જૈ કંઇ. ૧૧૦
ત્રણ પદનો સમજણો ભેદ, કરજો એક સંદેહ ઉચ્છેદ;
પિંડ છતે આ ચરચા થાય, પિંડવિના શું બોલ્યું જાય. ૧૧૧
છતે પિંડે હું તું રૈ વદું, પડે પિંડે કોય ન રહે પદું;
પિંડવિના ખોટું આ જાણ, પિંડવિના કે ક્યાં રહે પ્રાણ ? ૧૧૨
પિંડ પડે કયાં જાએ વૃત્ય, તેની મુજને કહે નિવૃત્ય;
વિ૦એ રિતે પૂછછ આ વાર, તેં રાખ્યો છે શ્યો નિરધાર ? ૧૧૩
ચિ૦હમણાં તો ભાસે છે સળંગ, કનક કુંડળ જોતાં ન અલગ;
વિ૦તાત એમ જો હમણાં હશે, તો પિંડ પડે તેમ રયું જશે. ૧૧૪
જ્યાં જેવું ત્યાં તેવો છું, દેહનું કારણ ન ગણું હું;

[1] રચના.

મહાનિધિનો તરંગ આ ચિત્ત, દેહ તો ભૂતતણી આવૃત્તિ. ૧૧૫
સેજ સ્વભાવે ઉઠે લેર, મોટું સામર્થ્ય ઘેરાઘેર;
તેણે ભૂત પ્રત્યે જ્યાં જાય, લક્ષ, ચોરાશી બિંબ ભરાય. ૧૧૬
પિંડ પ્રમાણે તું થઇ રહે, દેહે સરખો થૈને વહે;
જુવે પૂર્વ જો પોતાતણું, તો ત્યાં છેજ સ્વતંતરપણું. ૧૧૭
ચિ૦એ સ્વતંત્રતા જ્ઞાને હોય, વણજ્ઞાને સ્ફુરણ નવ જોય;
માનવવિના અનેરી જાત, ત્યાં નોયે તેપણું સાક્ષાત, ૧૧૮
વિ૦સુણ ને તાત કહું હું વિચાર, માનવદેહે નથી નિરધાર;
રાક્ષસ દેવ માનવ ગજ નાગ, અજા વૃક્ષ ને કપિ ગજ કાગ,૧૧૯
જાત જાણવા મેં કયું તને, ચૈતન ગાંઠ જાણી રે મને;
સઘળો છે આ ચિદ્‌નો વિલાસ, તારે કરવો તેજ તપાસ. ૧૨૦
પંખી પશુ દ્રુમ જળચર જોગ, અળગો ચેતનમાં નથી કોય;
દેખી દીન અવાચ્યને ચિત્ત, રખે માન્ય થોડાપણું વિત્ત. ૧૨૧
ચિ૦સુણ રે પ્રિય સુત! એક વિચાર, નૈં એ કાંઇ ઊંડો નિરધાર;
મેં પુછ્યું તું તે કયાં ગયું, નૈં કલ્પ્યું તે આગળ થયું. ૧૨૨
મુવા પછિ શું પૂછું તને, તે આકૃણિયે[1] સ્ફુરિયું મને,
વિ૦મને તાત! તું કહી દેખાડ, તોજાણું તારી ભાંગી જાડ[2].૧૨૩
ચિ૦જયારે મુને સુષુપ્તિ હોય, દેહપ્રાણનું સ્ફુરણ ન હોય;
એવું જાણું મારૂં રૂપ; ત્યારે હુંજ સદોદિત ભૂપ. ૧૨૪
જયારે છુટી કળ સુષુપ્તિતણી, ત્યારે હું આવું દેહભણી;
દેહસંગે સંકલ્પ ઘટે મટે, વિષે ભોગ કે શાસ્ત્ર ખટપટે. ૧૨૫
પણ તે નીઠ[3] જાગ્રતનો ધર્મ, વૈકુંઠ સરખો એનો મર્મ;
જાગ્રત્ તે દેહનો વેવાર, મુજ નિદાન તો પરપંચપાર. ૧૨૬
વિ૦હવે તારો હું સમજયો સાર, એ નિશ્ચે આવ્યો નિરધાર;
ચિ૦એવું મારી દૃષ્ટે પડયું, જોતાં મારૂં કાંઇ નવ ઘડયું.૧૨૭
વિ૦તાત! તારૂં એ ઘર નિત્ય રહે, ત્યારે તું શું બીજું કહે ?
એ તેં દેહનું કર્યું નિદાન, મુક્તિબંધનું ટાળવા માન. ૧૨૮

૧ અનાયાસે. ૨ મૂર્ખતા. ૩ નક્કી.

ચિ૦એ રીતે મને દૃષ્ટે પડયું, ચિત્તચિદ્‌તણું દ્વાર ઊઘડયું;
વિષ્ણુતણું સત્વગુણ રૂપ, તે ઘટમાં હું છોં તદ્રૂપ. ૧૨૯
રજોગુણ ત્યારે બ્રહ્મા હું જ, સૃષ્ટિકરતાં મન રાખું છું જ;
તમોગુણ તહાં હર હું તેમ, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સંહારણ એમ૧૩૦
મૂર્તિ ત્રણ વરતે મુજવડે, તે પોષે ને ભાંગે ઘડે;
જગત્‌તણાં કારણ એ ત્રણ, તે સર્વે મારાં આચરણ. ૧૩૧
અજ હરિહરનો પ્રેરક હું, તે તો સર્વે જાણછ તું;
વિ૦પિતા વાત હું જાણું ખરો, પણ હું નચાલું તુંથી પરો[1].૧૩૨
તેનું તુજને દૌં એંધાણ, મળી આવે તો પ્રમાણ;
ઇંદ્ર વૈરોચને પૂજ્યા અજપિતા તાં ગુરુશિષ્યમાં આપણહતા.
વિશદ કરી ઉચર્યું નિજ ધામ, વૈરોચન પામ્યો વિશ્રામ;
તેવું ન માન્યું ઇંદ્રે મને, ફરીને આવ્યા કમળભૂકને[2] ૧૩૪
મુખ્ય માનનારો ચિત્ત તું, પોષણહારો નીકળ્યો હું;
માને તો પરમ ચેતન પ્રાય, નહિ તો જીવરૂપ તું સદાય. ૧૩૫
ચિ૦સુણ સુત !હું કહું તે તું વિચાર,ચૌદ લોકમાં તુજ વિસ્તાર
તારી સહાયે દૃષ્ટે પડયું, પણ તું વિના તે રેતું અડયું. ૧૩૬
ચૌદ લોકલગિ ચાલી સુરત, તે જાણે હસ્તામળ વસ્ત;
જીવઇશ્વરને ભેદે કરી, આ બુધ[3] બ્રહ્માંડે વિસ્તરી. ૧૩૭
હિરણ્યગર્ભનું પ્રતિબિંબ થાય, પ્રાયે સ્વયંભૂ નિધિ કેવાય;
તે કહું તો કેવો કેવડો, કરચ સાક્ષાત તોજ તું વડો; ૧૩૮
વિ૦સાંભળ તાત ! કહું હું સાર, એ સમજણમાં મોટો ભાર;
એક વાત હું પૂછું તને, તે ઠેરાવીને કે મને. ૧૩૯
તું શું જે તેને ગ્રાલવા ધસે, તે શું જે તારો ગ્રાલ્યો જશે;
ચિ૦તે કાંઈ હું જાણતો નથી, ધાટ બેસારી કેને કથી. ૧૪૦
વિ૦સુણજે તું દૃષ્ટાંતે કહું, કરી આરોપ પ્રશ્ન નિર્વહું[4]
દીપક તે વહ્નિ કેમ જુવે, વસ્તુ એકને નામ જુજવે. ૧૪૧
કિરણ સૂર્યને ગ્રાલે કેમ ? તારૂં તન પણ જાણે તેમ;
ફૂળને બીજ કેટલે વેગળે, લોહનાં પોગર[5] રે જેમ મળે. ૧૪૨

૧ જૂદો. ૨ બ્રહ્માપાસે. ૩ બુદ્ધિ. ૪ નભાવું. ૫ પાતળાં વળાં.

એમ જોતાં શું કરૂં સાક્ષાત, જે કહીએ સર્વસ્વની વાત;
એમ ઈચ્છાવિણ જાણી રહે, તારે તુંજ સદોદિત લહે. ૧૪૩
ચિ૦સુણ સુત ! એ મોટું વાંકડું, રૂંધ્યું તે તે કેમ રે માંકડું;
પ્રાયે ચેતન ને વળી ચિત્ત, તે રૂંધ્યું કેમ રહે અમિત. ૧૪૪
જે સ્વતંત્ર નોય તે રૂંધાય, વસ્તુપણાનો રોધ શું થાય.

વિ૦સાંભળ તાત ! સ્વતંત્ર લહ્યું, ક્યાં ફેલ્યું ક્યાં રોધ્યું રહ્યું.૧૪૫
પર્વતપર હોયે જળવૃષ્ટિ, તેણે પર્વત પામે પુષ્ટિ;
કેટલુંક અંતર્ભૂત ઠરાય, કેટલુંક ઉપરથી વૈ જાય. ૧૪૬
પર્વત કોરા દીસે સઘ, પણ અંતર ભરિયા અતિદ્દદ[1]
માંઈ બારે રયા તે ઝરે, તે સરિતા[2] અવનિ પરવરે. ૧૪૭
તે જળે સકળ દેશ પોષાય, એથી સિદ્ધાંત સુણો ચિત્તરાય;
ચિદ્‌ઘન તે વરતે છે સદા, પર્વત ચિત્ત ભરતું અદબદા[3] ૧૪૮
ચિત્ત તું જેટલું ગ્રહી નવ શકે, ત્યાં જાતાં તુજ વાણી થકે;
જેટલું ચિત્ત તેથી ગ્રહ્યું જાય, તેણે તુજ કોતર ભરી જાય. ૧૪૯
શનૈઃ શનૈઃ તે ઝરી નીસરે, બુદ્ધિવિલાસ સંસારજ કરે;
તે ચૌદ વિદ્યા ચોસઠ કલા, ભાષાભેદના ટાળા ઘણા. ૧૫૦
સિદ્ધિ અઢારે તેનાં અંગ, નાટકચેટક શબ્દતરંગ;
સપ્તદ્વીપ નવખંડજ લગી, તારી વૃત્તિ દીસે ઊમગી. ૧૫૧
તું તારાં ન પખાં કરી જોય, તારે કૃત્યે તું નવ મોય;
તું તારૂં તુજપણું લૈ ઘેર, તેથી અંતર આવતી સેર. ૧૫૨
નગ[4] દીસે બારે કોરડા, અંતરમાં જળના ઓરડા;
તું તારૂં પરોવ જો ચિત્ત, તો લેવું મુકવું થાયે મિત. ૧૫૩
તે તે તું ને તું તે તેજ, એમજ છે જો પામે હેજ;
એમ સમજે તુંનો તું રહે, જો જુગતે આપોપું[5] લહે. ૧૫૪
ચિ૦પ્રિય સુત! તેં એ સત્યજ કર્યું, એ સમજે આપોપું[6] ગયું;
જુગતવિના એ જેમનું તેમ, મધ્યે ચિત્તને સ્થિતનો વેમ. ૧૫૫

૧ મોટા ધરા. ૨ નદી. ૩ અદ્દભુત રીતે. ૪ પર્વત. ૫ પોતાનું સ્વરૂપ. ૬ દેહાદિમાં હુંપણાનું જ્ઞાન.

એક વાતનો સંશય ટાળ, જે મુજ શિર અવતરણનું આળ;
ચાલ્યો સઘળો ચેતન ભેદ, મુજને લાગ્યો શોચ ઉમેદ. ૧૫૬
વિ૦સાંભળ તાત! કહું નિર્ધાર, માને નિશ્ચય જે કહું સાર;
મૂળ તહાં ચેતનનો ઠાઠ, તે તુજને સંભળાવ્યો પાઠ. ૧૫૭
દર્પણને દૃષ્ટાંતે કરી, તારી મેં ઉત્પત્તિ કહી ખરી;
સેજે થાયે ચારે ખાણ, તેમાં મનુષ્યને સ્ફુરણા જાણ. ૧૫૮
પંચ ઇંદ્રિનું અતિશે જ્ઞાન, કામ ક્રોધ મોહાદિક માન;
રણવેરે[1] પ્રીતની ગાંઠ બંધાય, આસક્તિ માટે ઘણી થાય. ૧૫૯
મોહ અનંતને વિચરણ ઘણું, હું સહુનો ને સહુ મુજ તણું;
માનવ દેહ વિષે એ ઘણું, બાકી પ્રવાહી માયા તણું. ૧૬૦
ગાંઠ બંધાણી એ વાતની, એ સંસૃતિ મનુષ્ય જાતની;
સેજે છુટે સેજે બંધાય, સેજે કોય દિ ચાલી કાય. ૧૬૧
પ્રાયે તે ચેતનનો ઠાઠ, તારે યોગે ચાલે ઘાટ;
ચિ૦સુત! તારૂં કેવું શુદ્ધ સાર, એક વાતનો કર નિરધાર. ૧૬૨
માણસવિના અનેરી જાત, અતિ વિચિત્ર બહુ દીસે ભાત;
એ શું ને કેમ તે નીપજે, પાછો પુનરપિ દેહને ભજે. ૧૬૩
વિ૦સહેજે ખેલ મચે છે સદા, જેમ સાગર લેર ને બુદબુદા;
ચેતન ઉલસે ભૂત કલોળ, રેણુ[2] તૃણ તોળે વંટોળ. ૧૬૪
છે નિમિત્તમાત્રજ વાસના, સામી નથી કોય દર્શના;
તેમ એ પસરયો ચેતનજોગ, ભૂત ભેદ પણ છે લિંજભોગ. ૧૬૫
ચિ૦કે સુત! શાસ્ત્રમાંહી શું લખ્યું, શું સમજું ને શું નિરખું;
વિ૦સાંભળ રે તું પિતા ચિત્તરાય, દૃષ્ટાંતે સંદેહજ જાય. ૧૬૬
સ્વપ્નાવસ્થા નર ભોગવે, ત્યારે સુખદુઃખ બહુ અનુભવે;
જ્યારે નર નિદ્રાવશ થયો, એક શરીરે ઊંઘી ગયો. ૧૬૭
એવામાં જ્યાં થયું સ્વપન, તેવારે પ્રગટયાં બહુ જન;
પ્રકટયાં પશુ પંખી નર નાગ, વણ નિરમ્યાં પુર ને સૌભાગ્ય.૧૬૮
વણ નિરમી સૃષ્ટિ દૃષ્ટે પડી, તે કે કયાં બ્રહ્માની ઘડી;

૧ પૂર્વનાં કર્મ વડે. ૨ ધૂળ.

ચિ૦ કેને ભાઇ નિયંતા કશ્યો, એ તો અવસ્થા ભેદ ઉલસ્યો. ૧૬૯
સાંભળ મારા પુત્ર વિચાર, તુજને પૂછું હું નિરધાર;
હું જાણું તે કાંઇએ નહીં, તું જે કે તે સાચું સહી. ૧૭૦
વિ૦ કાંઇક તું સમજીને કે, સરખાં સ્વપ્ન ને જાગ્રત બે;
તેના દૌં તુજને એંધાણ, મળે તોજ રાખે પરમાણ. ૧૭૧
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, જાગ્રત્‌થી દીસે સંબંધ;
તેજ સ્વપ્નમાં પાંચે થાય, નેત્રે સ્વપ્નમાંહી નિરખાય. ૧૭૨
શ્રવણે ત્યાં સુણી લીજે ઘણું, સ્પર્શનું સુખ કામાદિક તણું;
ખાટા મીઠા રસના ભોગ, ઉત્તમ મધ્યમના ઉપયોગ. ૧૭૩
હું ને મારૂં ત્યાં જે હોય, સરવે સાંભળે જાગ્યો સોય;
જાગ્રત્ સ્વપ્નમાં શાનો ફેર, કરયે વિચાર ટળે અંધેર. ૧૭૪
સ્વપ્નપદારથ જાગ્યે ટળે, જાગ્રત્‌નું સ્વપ્ને નૈં મળે;
સ્વપ્ન તેવું જાગ્રત્‌ને જાણ, અવસ્થા નિષ્ઠે બહુ પરમાણ. ૧૭૫
ચિ૦ એ તો સ્વપ્ન અવસ્થા ભૂત, મુને ભરોસો નૈં અદ્‌ભુત;
વિ૦ એમજ જાણે તાત ! વિચાર, મિથ્યા સઘળો દેહવેવાર. ૧૭૬
નિમિત્ત અને નિયંતા બે, ત્યાંજ લગે તું સાચું કે;
જ્યાંલગી અનુભવ અદ્‌ભુત નથી, ત્યાંલગી તું દેખે મોરથી. ૧૭૭
ચિ૦ જે હું મુજપણને ભલ કહું, કારણસહિત ભલું નિર્વહું;
જીવપણાનો નિર્વાહ સ્ફુર્યો, ઇશ્વરતા બાધી ઉચર્યો. ૧૭૮
કૈવલ્ય જે કારણ બેઉતણું, તે ભારે લાગે છે ઘણું;
જહાં જાણૌં તેને પ્રીછવા, લક્ષરૂપ મોટપ ઈચ્છવા. ૧૭૯
તારે લક્ષ આઘેરો પડે, બુદ્ધિ સરાડે જૈ નવ ચડે;
વિ૦ તાત ! સરાડું એને નથી, નાંખે જેમ બાણો મહારથી. ૧૮૦
બળસારૂ ઘણી બુદ્ધિ જાય, પણ આકાશવિષે ન લખાય;
મોટપસારૂ સુરત સંચરે, પણ મોટપસામું ડગ નૈં ભરે. ૧૮૧
ચિ૦ સુત ! ખરૂં એ તો એમજ થયું, એ મુજપણનું માનજ ગયું;
રૂપસહિત અરૂપની માંય, પેસવું કોય દિયે નવ થાય. ૧૮૨
વિ૦ તાત તું એ રીતે કાં કહે, દૃષ્ટાંતે આપોપું લહે;

જેમ ગજ નૈં દેખે નિજ પુંઠ, શુંઢ ન પોંચે પુંઠે મુંઠ. ૧૮૩
માટે જાય નહીં અજ્ઞાત; પોંચે જ્ઞાન તહાં સાક્ષાત;
પોંચે કદાચિત ઇંદ્રી છેક, જ્ઞાન તો તન જાણે છે એક. ૧૮૪
શુંડાદંડ[1] કુંજરની પેઠે, ચિતડું જોવા હીંડે હેઠે;
ઇચ્છા તે જ શુંડાદંડ, ફરવ હીંડે શરીર અખંડ. ૧૮૫
કૈવલ્યદેહ તણો નહીં પાર, તે માટે તું એમ વિચાર;
અવ્યક્ત[2] વૃક્ષ ઉદંબરતણો[3], તે શાખાથી પસર્યો ઘણો.૧૮૬
બ્રહ્માંડ ઉદંબરે લાગ્યાં અપાર, કોટ ભાતે નૈં લાભે પાર;
પૂળસ્થાને છે બહુ બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડે બ્રહ્માંડે બહુ પિંડ. ૧૮૭
અંડ અંડમાં હરિ હર અજ, ચૌદ લોક સરખી નીપજ;
એવાં પૂળ ત્યાં છે અસંખ્યાત, અવ્યક્તપક્ષની સમજે વાત. ૧૮૮
તે પૂળપ્રત્યે જીવ અનેક, ત્યાં અમિત નૈં નીસરે છેક;
તે જંતને ત્યાં ભૌતિકકાય, સૂક્ષ્મે સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતર થાય. ૧૮૯
પિંડ પિંડને હૃદે આકાશ, તેથી રોમે રોમે વાસ;
સૂક્ષ્મસ્થળે આપણ બે રયા, તે સૂક્ષમથી સૂક્ષમ થયા. ૧૯૦
એવું ઝીણું તુજ મુજ રૂપ, કૌં સામર્થ્ય ઇ સુણ ચિત્ત ભૂપ;
અવ્યક્તવૃક્ષની કીધી વાત, ત્યારે સુરત થઇ સાક્ષાત. ૧૯૧
અનંત બ્રહ્માંડે ઘાલી બાથ, એવા તારા મારા હાથ;
સૂક્ષ્મમાંહી તો એવો તું, સ્થૂલપાણું તારૂં શું કહું. ૧૯૨
તારું સામર્થ્ય એવું રૂઢ, સર્વાંગે તું રેતો ગૂઢ;
ત્યાં લગી તારૂં છે ચિત્તનામ, એ સમજીને લે નિજધામ. ૧૯૩
જોવા જા તું તારો પાર, તારે બે વાંકાં નિરધાર;
તેથી ત્યાં તું જીવ ન ટળ્યો, વસ્તુનો છેડો નવ મળ્યો. ૧૯૪
તે માટે એ ન ટળે દ્વૈત, એમ સમજે થાયે અદ્વૈત;
ચિ૰તું તો ચિદ્‌માં રસબસ થયો, તો જોવા કેવા નવ રયો.૧૯૫
સૂનુંસરખું થૈને ગયું, તોયે શૂન્યે શૂન્યપદ રહ્યું;
વિ૰અરે તાત! તું એમ કાં કહે, સમજી સમજ વાંકું લહે.૧૯૬

---

૧ શુંઢ. ૨ માયા ૩ ઉંબરાનું ઝાડ.

એક જીવપદ ને ઇશ્વરપદ, કેમ તહાં થાશે અદબદ;
કેવળ મહાનિધિ છેજ અવાચ્ય, તેને તું નિજ જાણી રાચ્ય. ૧૯૭
જે સત્–ચિત્–આનંદ સદાય, તેમાં તત્ત્વપદ બહુ પ્રાય;
તે મેં તુજને કર્યો પ્રકાર, સદા નિરંતર સારોદ્ધાર. ૧૯૮
ત્યાં તે શૂન્ય કેમ કેવાય, જે નિદાન એવું છે પ્રાય;
ચિ૦ક્યાં શૂન્યવાદ કરૂં છૌં હું, તેનો મર્મ સમજી લે તું. ૧૯૯
એમ જાણીને કરૂં હું વાદ, પોતપોતાને કીજે સાદ;
વિ૦ ત્યાં સામો હુંકારો દેવા નથી, એ સ્થળને કાં શૂન્ય કે કથી. ૨૦૦
પોતાનું માન્યું ભૂત કલોળ, ઉપજે સમે તત્ત્વનું ટોળ;
પણ તત્ત્વાતીત નવ જાણિયું, તેણે શૂન્ય તાણી આણિયું. ૨૦૧
મુજને જોતાં દીસે અસ્યું, ભિન્ન કેવા કારણ નહીં કસ્યું;
ચિ૦ કારજ ને કારણ તે તુંજ, ઈહાં ચિત્ત ને તહાં તેજપુંજ. ૨૦૨
દર્પણની ગત જોઇ કળી, અવળ સવળ ધુંખળ નિર્મળી;
વિ૦ સાંભળ તાત ઈહાં તું ધન્ય, મિથ્યામાંહી થયો પતન. ૨૦૩
તુંજ ચિત્ત ને તું ચિદ્વિલાસ, હવે હવો તું ને બ્રહ્મપ્રકાશ;
અક્ષયપદ જાણ્યું તેં ભલ્લ, હવે થયો તું એકલમલ્લ. ૨૦૪
જેમ છે તેમ તું આપ સદાય, એમ અખે પદ પ્રીછ્યું જાય;
જો ચિદ્ જાણે તો વક્ષ ગ્રાહ્ય, અક્ષયપદ તો છે અજવાળ્ય. ૨૦૫
ચિ૦ સુણરે મારા સુત! તું અંગ, સ્રીપુરુષ ભિન્ન દિસે લિંગ;
ચૈતન્ય જોતાં નર માદા નથી, પંચભૂત જોયાં મેં મથી. ૨૦૬
રૂપમાંહી દેખું છું ભાત્ય, તે સમજુતી ઘાટે ઘાત્ય;
વિ૦ તાત! કહું એક સાંભળ વાત, એ તો છે બીબાની જાત. ૨૦૭
જેમ ખાંડ કથીરનાં નીપજે રૂપ, બીબાભેદે ભાત અનુપ;
બેહુ પડ મધ્યે રૂચ ભરાય, પડમાં કિયો નર ને કૈ માદાય. ૨૦૮
એ મંત્ર જાણ નરમાદા તણો, ઊંધો ભાર મ રાખીશ ઘણો;
ભગલિંગ દેખી ભરમે બહુ, આકારે વળગ્યા છે સહુ. ૨૦૯
અંતર મરમ વિચારે હોય, તે નર કૌતુકમાત્રજ જોય;
ભગ દેખી પરઠે ભામિની, લિંગદેખી નર માને મની. ૨૧૦

સંસારની છે એવી રીત, વળી પ્રરી કહું તને પ્રતીત;
નારી નર તે એકજ જાણુ, તું મનમાં એ પ્રતીત આણુ. ૨૧૧
પ્રાયે કર જો મૂળ વિચાર, કહ્યાં ન જાએ નર કે નાર;
સ્રીને ગર્ભ કમળ ને લિંગ, પુરુષને દિસે પ્રસિદ્ધ અંગ. ૨૧૨
બેહુના લિંગ વિષે છે શૂન્ય, તેમાં રજ–વીરજનું ગમન;
બેહુ પડ માંહીં અનંગ[1] નિપજે,સુરતના[2] સુખને બેહુ ભજે.૨૧૩
બેહુ પડમાં બેહુનાં અવેવ , નરને સ્થાન નારીનો ભેવ;
કોઇક ઘટ એવો નીપજે, બેઉ આકારને એકલો ભજે. ૨૧૪
કોઈક ઘટમાં એકે નહીં, તો શેની સ્થિત રાખું સહી;
ચિ૦સાંભળ સુત ! કશો નથી થાપ,ચૌદ લોકમાં એવો વ્યાપ.૨૧૫
વિ૦હવે તાત ! સાંભળ ચિત્તરાય, શબ્દ નર શબ્દ માદાય;
ચૈતન નર માદા ન કેવાય, પંચભૂતનું નામ લેવાય. ૨૧૬
બેહુથી હેઠો આવું હું, ત્યારે કહું જે પૂછે તું;
લોક ચૌદમાંહી પરવરૂં, અંતર આંખ વીંચી ઉચરૂં, ૨૧૭
તો કાંઇએ મુખથી બોલાય, જો આ નેત્રો આધાં થાય;
જ્યારે નેત્ર આધાં સંચરે, ત્યાં રસના તે શું ઉચરે. ૨૧૮
જો પરમેશ્વર કહીને સ્તવું, તો તે નામ પાડવું નવું;
જો માયા કહું તો સ્રી થાય, નામરૂપ કર્તવ્યમાં જાય. ૨૧૯
એ બોલ્યા પાખી શું કરૂં, માટે રૂપ લખી ઉચરૂં;
ચિ૦શોધ્યું કેવા કાંઈયે નથી, એટલી વાતો તેં કેમ કહી. ૨૨૦
વિ૦સાંભળ તાત ! કથી એ ખરી, તો એ તે અવાચ્ય પાધરી;
ચમકગિરિની[4] સત્તા કરી, લોહનૌકા[5] આવે પાધરી. ૨૨૧
તે અંતરમાં લોહનો બંધ, તેને આવે ચમકનો ગંધ;
લોહની સુરત ચમકગિરિ જાય, લોઢાલીધે કાષ્ઠ ઘસાય. ૨૨૨
બહુ પદાર્થ તે માંહીં ભર્યા, તે ત્યાં લોહે ચૈતન કર્યા :
એક ગાંઠ લોહચમકવિષે, તો તું ધન્ય જો તે ઓળખે. ૨૨૩

---

૧ કામ. ૨ રતિક્રીડાના. ૩ અવયવ. ૪ ચુંબકના પર્વતની. ૫ લોઢાનું વહાણુ.

ચમકસ્થાને તેજ અવાચ્ય, જે સત્તાએ લોહજીવની નાચ્ય;
લોહ ધસંતે જેમ કાષ્ઠ ધસે, તેમ એ જગનૌકા ઉલસે. ૨૨૪
તે નૌકામાં પદારથ બહુ, તેમ એ જગત નાનાવિધિ સહુ;
ચાળો તો લોહચમકજ તણો, પ્રપંચભેદ ત્યાં ચાલ્યો ઘણો. ૨૨૫
જો લોહ–ચમકને સબંધ નોય, તો કારજકારણ કેવા નથી કોય;
એણે ભેદે ચાલે ભાત, તો સ્ત્રીપુરુષ શું પૂછે જાત. ૨૨૬
પૃથ્વી તે સર્વે સ્ત્રીલિંગ, અપ તેજ આકાશ નપુંસક અંગ;
પુરુષ લિંગ વાયુને કહે, રૂપવચનને સહુ કોય વહે. ૨૨૭
કોય ન ભાંખે ફરી બોલાય, વિચાર કહે શું પુરવું જાય;
વિ૦ તાત! વસ્તુ મેં કાંઇક લહી, અળગી પડી કીંમત નૈં થઇ.૨૨૮
માદક[1] ભખી માદકનું રૂપ, જોવા હીંડે મૂળગું રૂપ;
માદક હુંથી અળગો કરૂં, હૃષ્ટપુષ્ટ વચને ઉચ્ચરૂં. ૨૨૯
એવો શો મારે અભિલાષ, સામર્થ્ય હોય તો તું કાંઇ દાખ;
એ રીતે છે સૂક્ષ્મ વાત, સમજીશ તો થાઈશ સાક્ષાત. ૨૩૦
છે કાયાવિના કાયાનાં કૃત્ય, જેમ હાથે કંકણ દીસે સત્ય;
જે માદક ઔષધિમાં હતો, ત્યાં તે છતે રહ્યો અણછતો. ૨૩૧
ઔષધિ જો નર ભક્ષણ કરે, ત્યારે માદક ત્યાં અવતરે;
અનંત પરાક્રમ કરે ત્યાં રહ્યો, બહુ પ્રકારે પોતે થયો. ૨૩૨
બોલે ચાલે ભોગવે સ્વાદ, બહુ ડહાપણ કાં બહુ ઉન્માદ[2];
તે એકે ચેન નોય તુજવિષે, તેમનો તેમ હતો ખાધાપખે. ૨૩૩
ખાતાં દીઠા બોળા રંગ, માદકકેરા જોવા ઢંગ;
એટલા ઉફરૂં[3] શું દેખીશ, મેં સર્વસહિત કહ્યો સર્વ ઇશ. ૨૩૪
ચિત્ત તું ત્યાં જેમ માદકવાન, ચિત્ત માદક તેં કીધું પાન;
રગ રગમાં તે માદક ચઢયો, મન વચકર્મ સહુમાં ફેર પડયો. ૨૩૫
ફાટયું[4] આચરે પ્રાટયું બકે, જાણે પણ જાળવી નૈં શકે;
જે જોવા કીધું તું ભક્ષ, તે જાણે નૈં પોતે રહે અક્ષ. ૨૩૬
તેમ તું તે તું ને તે તે તે, એ મહા અનુભવ ચિહ્ન તું એ;

૧ કેફ ઉપજાવનારી વસ્તુ. ૨ ગાંડપણ. ૩ આઘું. ૪ અઘટિત.

પોતામાં વીંચે વીંચણું, તે સમજે તો સારૂં ઘણું. ૨૩૭
ચિત્ત તારી કિંમત નૈં થાય, તારાં મૂળ ઉંડાં છે પ્રાય;
મૂલ થાય તે ઓછી વસ્ત, મૂલે મહાત્મ થાએ અસ્ત. ૨૩૮
તે તું જાણે ચૂકી હદ્દ, તારૂં નિદાન તો છે અદબદ;
અચવ્યું વીર્ય તારૂં ચિત્તનામ, પણ મુજ વિના તેં ખોઇ હામ. ૨૩૯
અચાનક જયારે હું ઉમટયો, તો નિજ રૂપ થૈને આઘો વટયો;
અવાચ્ય વીર્ય શું જાણી વદે, તે ચિત્ત મુજને લેખું દે. ૨૪૦
સુણ ચિત્ત એ કેવો ન કેવાય, ત્યાં નિજકલણ[1] તુજ ચિત્તરાય;
જેમ મેઘનિશા હોય ઘોર, ચંદ્ર નક્ષત્ર ઢંકાણાં જોર. ૨૪૧
કીડી કુંજર નાવે દૃષ્ટ, બોળી થયે તિમિરની વૃષ્ટ;
એવામાં ઝબકી દામિની, તે દિવસ નોય નોય જામિનિ. ૨૪૨
પણ સહુ દીઠું ઝાતકારજ[2] કરી, જેને રહ્યું તું તિમિર આવરી;[3]
સૂર્ય ચંદ્રતારા વિણ સાર, મહા અગ્નિ કેરો ઝાત્કાર. ૨૪૩
એનું સિદ્ધાંત તું સાંભળ ચિત્ત, તારૂં મૂળગું કહું હું વિત્ત;
હું તું અદબદ નરબદ ધુંધકાર, નહુતાંતત્ત્વનહુતાઆકાર. ૨૪૪
ઉડુ[4] નહુતા ઉડુગણપતિ[5] ભાણ, નહુતાં તત્ત્વ વેદ સ્મૃતિ પુરાણ;
નહુતા શિવ બ્રહ્મા ને વિષ્ણુ, નહુતું શીત અને વળી ઉષ્ણ. ૨૪૫
અકસ્માત ઝળક્યો તું પિતા, તારે સહુકો દીઠા છતા;
બ્રહ્માંડ આદ્ય પતંગિયાલગી, તારી ચમકચઉદિશેઉમગી. ૨૪૬
હરિ હર અજ તુજમાંથા થયા, તુજમાંથા વરતે તે રયા;
તહાંમહાઅગ્નિ તેમ ઇહાં અવાચ્ય,ત્યાં વિદ્યુતતેમ ઇંહાંચિતસાચ.
એમ બ્રહ્માંડની ગણ્યે નીપજ, પિંડ ગણે તોય એમજ ભજ;
બ્રહ્માંડ સ્ફુર્યું ત્યાં ઈશ્વર થયો, પિંડ સ્ફુર્યું ત્યાં જીવ થૈરયો.૨૪૮
કદાચિત્ જીવ તું વૈકુંઠ જાય, તોયે તું તુજમાં અવગાહ્ય;
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ કરે કિંકરી[6],તોય તે તારી ચિત્ત!આચરી. ૨૪૯
ચિ૦એથી અળગો શો નીકાળ, તેની કાંઇ કાઢી છે ભાળ;
વિ૦ સાંભળ ભાળ તું દાદા તણી, તેદાદેપેરકહીઆપણી. ૨૫૦

૧ પોતાને જાણવું. ૨ પ્રકાશવડે. ૩ ઢાંકી. ૪ તારા. ૫ ચંદ્ર. ૬ દાસી.

મુજદ્વારા જો પ્રકાશે વાટ, તો તુજને તે બેસે ઘાટ;
ઘણા પ્રકાર છે મળવા તણા, નિદાન જોતાં નેઠ આપણા ૨૫૧
જોગ અખંડીત દિલમાં વસે, જો તું તારૂં આપ અભ્યસે;
નોળીનું[1] નર પરાક્રમ કરે, અધોમુખ કમળ ઉર્ધ્વમુખ ધરે. ૨૫૨
સગુણ ભક્તિ દાસ આકાર, તો એ તે તારેજ આચાર;
ધ્યાન શૂન્યમાં શબ્દ ઉચ્ચરે, તે તુજ સાથે લટકાં કરે. ૨૫૩
જ્યાં તુજમાં તું પાછો વળ્યો, ત્યારે ચમક સઘળો નીકળ્યો;
વંશ વિચારે અંશ ઓળખે, ઇચ્છા ટાળે ને આપોપું ભખે. ૨૫૪
એમ થકો જેવો રે તું, પિંડબ્રહ્માંડ ને તારે શું;
ત્યારે તું તો છેજ અવાચ્ય તદ્રૂપથો તું રાચ ન રાચ્ય. ૨૫૫
ત્યાં તારૂં તુજને કો નથી, આણી મોર સૂતી મહારથી;
ચિ૦અવાચ્ય વીર્ય ત્યાં તે હું ખરો,એણેરથળેમર્મ આકરો. ૨૫૬
ત્યાં મુજવિના કોણ પરાક્રમે; ચિદ્ અભાવ તે રૂપે રમે;
મહાભૂત ઈશ્વર બ્રહ્માંડ, તેનો અંશ આ ભૌતિક પિંડ.૨૫૭
એટલું ચિત્ત કહે મેં ગ્રહ્યું, પણ અરૂપી રૂપે કેમ થયું;
અરૂપ હતું તે થયું રૂપવાન, અગ્રાહ્યને ગ્રહવાનું ભાન. ૨૫૮
ચિત કે એને ઘાટ બેસાર, અન્ય શાસ્ત્ર મેં કર્યું નિઃસાર;
વિ૦જો આઅરૂપરહ્યુંઆકાશ, ત્યાંસહસાહોયઅભ્ર[2] પ્રકાશ.૨૫૯
તે ઉપજે ત્યાં ન પડે ખાણ્ય, ડગ ન ચડે ત્યાં સમે નિર્વાણ;
એવું અધર ચાલેજ સદૈવ, એ વાદળમાં ઉપજે જીવ. ૨૬૦
જીવવૃત્યે કોય ઠી નવ રહે, તે ખોખાં કોય માનવગ્રહે;
તે કાદવમાંથી પીયે નીર, શીતળકરી પછી મૂકે શીર. ૨૬૧
અરૂપી રૂપે એમ થયો, નભમાં અભ્ર કોણ કરવા ગયો;
તહાં જેમ સહસા ઉઠી ઉપાધ્ય, અદૃષ્ટમાંદૃષ્ટએણીપેરેસાધ્ય.૨૬૨
અભ્રસ્થાની પંચ મહાભૂત, ખોખાં તે પંચી કરણભૂત;
અદૃષ્ટમાં દૃષ્ટ તન એણી પેરે થયું, તે અગ્રાહ્ય ગ્રાહ્યકેમગયું. ૨૬૩
તેનો તું સુણી લે પ્રતિબોધ[3], જેણે ભવનો ભાંગે રોધ;

૧ નળને ફેરવવાની ક્રિયા. ૨ વાદળાંનો. ૩ ઉપદેશ.

અગ્રાહ્ય તે ગ્રહવા કોણ છે, એ તો ભૂત ભૂતને ગ્રહે છે. ૨૬૪
સોનું તોળિએ કાટલાં વડે, તો સરખે તોલે કાંટે ચડે;
સંખ્યાની કળ કાટલામાટ્ય, કાર્યવાદીને બેસે ઘાટ. ૨૬૫
તેનો કર્તા વસ્તુવિચાર, ભૂતકલોળ દીઠો નિધાર;
અવની હેમ ને અવની લોહ, અવની જાણે ટળ્યો સહુમોહ. ૨૬૬
ગ્રાહ્યગ્રાહક બેઉ ભૂતવિચાર, એ આકારે ગ્રહ્યો આકાર;
ચિ૦સુત!એતો તેં અદ્‌ભુતકહ્યું, એમઅવાચ્યઅભોગત રહ્યું.૨૬૭
વળી એક મોટો છે ખ્યાલ, તે રૂડીપેરે ઘાટે ઘાલ;
અવાચ્યકારણ નહિએક અનેક, ત્યાંનપોંચેવાણીનેવિવેક ૨૬૮
ત્યાં વિચાર જો પેખિયે બિંબ, તો તેનું ગણિયે પ્રતિબિંબ;
બિંબપ્રતિબિંબ નથી તેઠાર, જેટલાંચિત્ત તેટલા આકાર.૨૬૯
એહેનો જોને બેસે ઘાટ, તો અતિ સારૂં થાએ નાટ;
દ્રુમ સાગર પર્વત વન નદી, મણિ મંત્ર ચેટક ઔષદી. ૨૭૦
એવું સામર્થ્ય દીસે લંબ, સહુ સહુમાં મૂળગું પ્રતિબિંબ;
વિ૦અરે તાત !સાંભળ તું ચિત્ત, દૃષ્ટાંતે સંશય થાય વીત[1] .૨૭૧
ચામખેડું છે દીપકવડે, દીપવિના ન રમત ઊમડે;
ચામખેડાપઠે ભક્તિભેદ, સર્વતોગોચર હોએ વેદ. ૨૭૨
નાનારૂપ આવી રહે જાય, દીસે દીપતણે મહિમાય;
સૂર્ય હોય તારે નોચે ક્ષણુ, દીવાતિમિરતણું દેખણું. ૨૭૩
દીપકસ્થાને તું ચિત્તરાય ! દેહ મંડ્ય કરી બેઠો માંય;
બારથકી દીસે તુજમાટ, અંતર તુજવડે ચાલે ઘાટ. ૨૭૪
અજ્ઞાનનિશાલગી એ ખેલ, સંકલ્પ નટ એ ચલવે વેલ;
જ્ઞાનોદયે કરી ભાંગ્યો ભર્મ, ત્યારે દીઠાં આળાં ચર્મ. ૨૭૫
તારૂં સ્ફુર્ણુંજ દેખે તું, આદ્ય અવાચ્ય કારણ જોતાં શું;
તું અવાચ્યકેરૂં પ્રતિબિંબ, તે માટે તું પ્રાચે શંભ[2]. ૨૭૬
એણે ભેદે પિંડ બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડે બ્રહ્માંડે એમજ મંડ;
પિંડે પિંડે એક માંડણી, એમજ સમજ રાખ આપણી.૨૭૭

૧ દૂર. ૨ નિરાકાર.

એમ સમજે તું છે સાક્ષાત, અન્ય શાસ્ત્ર તે સ્વમની વાત;
ચિ૦વલ્લભ સુત! તું ધન્ય વિચાર, તત્ત્વસાર કીધો નિર્ધાર.૨૭૮
મૂળ કહ્યું તે છે વૃત્તાંત, એમાં સંશય નૈં એકાંત[1];
નિજ માહાત્મ્ય ત્યાં મોટું કહ્યું, એમાં કાંઈ કેવા નવ રહ્યું.૨૭૯
મૂળમાં તમે તો છો અનંત, પણ પદ નહિ રેશે ત્યાં અંત;
જેવો સોહં છે સાક્ષાત્, તેમ ન રેવા એ ઉત્પાત. ૨૮૦
એનું શું કારણ છે અંગ, વિશદ કરીને કે પરસંગ;
વિ૦સાંભળતાત!એ વૈગુણ વચે, જે તુજને બહુ ભોજન રુચે.૨૮૧
ભોગ રુચે મહામોહને માટ, તે રાજસુત પાડે વાટ;
આજ લગે કહી જે મેં વાત, તે તારૂં કારણ સાક્ષાત. ૨૮૨
તું કારણ જે કારજતણું, તેજ વગોવે તુજને ઘણું;
ચિદ્દપણું ખોઇ બેઠો જે માટ, જેનો મોચો કરે અટાટ[2].૨૮૩
ચિ૦પ્રિય સુત! તું મુજને સમજાવ, મોહની જાળ કરે અસંભાવ;
વિ૦ અરે તાત! તું તો ચિદ્રૂપ, તારૂં તેજ નિદાન અનુપ.૨૮૪
તું મોટો ને અતિ આધીન, કામક્રોધઆગળ અતિ દીન;
કહાવે તારા પણ તત્ત્વથી, અમલ કરે તારા સત્ત્વથી. ૨૮૫
સેવક તારા ઠગી લે તને, તું ન જાણ જે ગ્રાહકકને;
તારે એથી સંબંધ આકરો, વિયોગ પડે તો બેઉએ મરો.૨૮૬
કામ ક્રોધ મચ્છર મોહ માય, તું મરતે તે તરત મરી જાય;
તું જીવે એ જીવે ખરા, અન્યો અન્ય સંબંધ આકરા. ૨૮૭
ચકમકમાંથી નીકળે આગ, તેને ન મળે વળગ્યા જાગ;
કાંઇ ન થાય અગ્નિ એકલે, તત્ક્ષણ પાછો થૈને વળે. ૨૮૮
તે જો કફને[3] વળગી જાય, તો જીવતે મોટેરો થાય;
માયા કાળ ચક્ર આથડે, મહા અગ્નિથી ફુલજ પડે. ૨૮૯
તે ચૈતન્ય નરાળું ચિત્ત, કામ ક્રોધ ફલ ભૂતનું વિત;
તેને વળગ્યો વધે અનંત, શેષનાગ વૈકુંઠપર્યંત. ૨૯૦
શુચિ અશુચિ જીવોને વરે, ઈંદ્રિવિષે સરખો આવરે;
અસંભાવના ઉપજે ત્યાંય, વિપરીતભાવના શું બંધાય. ૨૯૧

૧ નક્કી. ૨ ખોટું. ૩ કળીના બાળેલા ભાગને.

ચિ૦એ મારૂં મૂળ લક્ષણ કહ્યું, જ્યારે જ્ઞાનમાં ઉપજી ગયું;
તે ઘટતો મુજ કહે ઉકેલ, ત્યાં ચિત્તનો હોય એવો ખેલ.૨૯૨
વિ૦ તાત! ઉપજમાંહીં છે યુક્તિ, સાંભળ તે તે કહું વિવક્તિ;
સ્વાંતબુંદ અહિને મુખ પડે, તેનું હળાહળ થૈને ચડે. ૨૯૩
છીપમાંહિ મુક્તાફળ[1] થાય, તેને માણસ સકળ સરાય[2];
માટે જ્ઞાનને તું એમ જાણ, યુક્ત કહું તે ઉરમાં આણ. ૨૯૪
એમ સમજ તું ચિત્તરાજાન, તારે તો મુખ્ય બે પ્રધાન;
ડાબો મોહ જમણો વિવેક, બેઉનાં લક્ષણ જુજવાં છેક. ૨૯૫
પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ સ્ત્રી તુજતણી, એક એકને સંપત ઘણી;
કામ ક્રોધ ને મચ્છર માય, દુર્ગા મમતા અસૂયા[3] પ્રાય.૨૯૬
એ છે ઘણા કહું સંક્ષેપ, એ સઘળો પ્રવૃત્તિ આક્ષેપ;
વિવેક વિચાર સંયમ ને શાંત,સહાયસત્ય સંતોષઅચિંત્ય.૨૯૭
દયા ધર્મ એ સઘળા જેહ, વર્ણવું શું તુજ આગળ તેહ;
એ આદિ છે બહુ નિવૃત્તિ, કુટુંબ કેટલું કહું પ્રવૃત્તિ. ૨૯૮
વામાંગે જો આવે જ્ઞાન, તેહ સ્થળે છે મોહ પ્રધાન;
જ્ઞાન ભોગવે પ્રવૃત્તિવડે, નિવૃત્તિમાં જાતાં આખડે. ૨૯૯
ઉપજે જ્ઞાન જો દક્ષિણ અંગ, ત્યાં મંત્રી સેજે વિવેક સુચંગ[4];
વિવેકતણી નિવૃત્તિ છે માય, તે તેના રંગમાં લૈ જાય. ૩૦૦
વિવેકવડે જે છે નિજભોગ, તે શોભે અદ્‌ભુત અમોઘ;
ચિ૦પ્રિય સુત! કેને એજ વિચાર, પ્રાપ્તિમાં કાંઈ સારાસાર.
વિ૦હવે કહું એનું દૃષ્ટાંત, ભૂચર ખેચર હોયે જંત. ૩૦૧
ભૂચરને જો આવે પંખ, પણ ઊડી ન શકે નિઃશંક;
ખેચર જેવી ગગનગતિ કરે, ભૂચર તેવો નૈં સંચરે. ૩૦૨
ચિ૦પુત્ર ગગનગતિ જ્યારે થૈ, ભૂઉપાધ્ય ભૂઉપર રૈ;
તે ભોગવણીમાં છે ભેદ, એ સંશયને કર ઉચ્છેદ. ૩૦૩
વિ૦ભૂઉપરનો જે અધ્યાસ, થૈ નૈં શકે નિરાળો હાસ;
ગુરુવડે પાંખો આવી ખરી, ઊડે પણ પડે પાછો ફરી. ૩૦૪

૧ મોતી. ૨ વખાણે. ૩ કોઇના ગુણમાં દોષનો આરોપ કરવો. ૪ બહુ શ્રેષ્ઠ.

વામજ્ઞાની મોહદ્વારાતણો, વાતવિષે ખેંચાણો ખરો;
તન મન સુખ તે પ્રવૃત્તિસંગ, નિવૃત્તિ આકાશશું ન મળે રંગ.
વિવેકદ્વારા જે નિજજ્ઞાન, ચિદાકાશમાં તેનું ધ્યાન;
વૃત્તિમાત્ર આવે દેહભણી, સુરત રહે ચિદ્‌માં તેતણી. ૩૦૬
તેમાટે દ્વારોમાં ફેર, લુખી વૃત્તિ ટળે અંધેર;
મુક્તિલગે છે તે એક વાટ, વિવેક ચાલે નરાળો નાટ. ૩૦૭
ચિ૦વિવેકતણું બળ કે તું કર્યું, જેમ તેજ દીપમાંહી વર્યું;
દીપક જ્યાં મહાતેજે મળ્યો, ટળવા કોણ ને ક્યાંથી ટળ્યો.
વિ૦કહું તાત ! ઊંડું સ્થળ એહ, જ્યાં ન મળે દેહી[1] ને દેહ;
તેહથકી ભોગવણી અલગ, દૃષ્ટાંતે સમજી લે સળંગ. ૩૦૯
જે પારો ઔષધિએ મરે, તેની શીશી નીપજે સરે;
તેનાં પરાક્રમ હોય અમોઘ, જે અનુભવે તે થાય અરોગ. ૩૧૦
ગુટકાકેરી નીપજ થાય, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે જાય;
મુવાપછી બહુ પરાક્રમ કરે, પ્રજ્ઞાવાનની સુરત સંચરે. ૩૧૧
પારો ગંધકથી મરી જાય, દીસે નૈં અતર મુરછાય;
થંભે નહિ અગ્નિની પાસ, કર્યો કરાવ્યો થાયે નાશ. ૩૧૨
વિવેકવિના તે એવું જ્ઞાન, નીરસ થૈને વરતે નિદાન;
ચિ૦પરાકાષ્ઠા તેં સુચવી વાત, જેવું હતું તેવું સાક્ષાત્. ૩૧૩
સરસ થયાનો શિયો વશેક, તે આદિનો કરો વિવેક;
વિ૦સરસ થયાનું એ એંધાણ, દેહથકી ટળે દ્વૈતનું ભાન. ૩૧૪
ચિ૦વાંત મુવાની જીવતે કહી, તે તે હું કેમ માનું સહી;
રવમસાખ્ય દેવા નહિ કોય એવું સરખું તે ત્યાં હોય. ૩૧૫
વિ૦સાંભળ વાત હવે ચિત્તભૂપ, હું જ્યાં રહીને કહું અનુપ;
મુજપણું રાખી બોલું હું, તો કહી દેજે જીવતો તું. ૩૧૬
પિંડબ્રહ્માંડ પરેરી[2] રેણુ, ત્યાંજ રહ્યો હું બોલું વેણુ;
જાણે પડછંદાની પઠે, તું જાણી બોલે છે હઠે. ૩૧૭
પણ ત્યાં બોલવા સરખું નથી, તુજ ઉદ્દેશે વાણી કથી;

૧ જીવ. ૨ દૂર.

ચિ૦સુણસુત !જ્યાંહોએ આકાશ, ત્યાંથીહોએશબ્દપ્રકાશ.૩૧૮
તેમાટે ઊઠે છે ઘોષ, તું છું ત્યારે શું છે મોક્ષ;
વિ૦સુણરે તાત ! જહાં આકાશ, તહાં શબ્દે નૈં હોય સમાસ૩૧૯
બોલતાં એવો મુજ લક્ષ, જોવા એ તો મારી ચક્ષ;
મુજ જોતાં એવું છે સદા, તે થૈ વર્ત્તે થાએ દવા. ૩૨૦
ચિ૦વર્ત્યાની કે શી થૈ પેર, પિંડસહિત એકપણે ફેર;
વિ૦હવેતાત ! સાંભળ ચિત્તરાયા છોરૂ પિતાકાંધે ચડિ જાય.૩૨૧
તેને પૂછવી પડે ન વાટ, થાકે નહિ ને કરે અટાટ;
પિતા કરે યોગખેમની પેર, જાગે ઊંઘે પણ ઘેરનો ઘેર. ૩૨૨
દેશકાળ ત્યાં તેને નહીં, પિતાવૃત્યમાં વર્ત્તણ રહી;
પર્વત ચડે જાય પાતાળ, રંચ આયાસ ન પાંમે બાળ. ૩૨૩
વસ્તુવિષે એમ દીઠું આપ, તેને નહિ સંસારઆલાપ[1];
અસંભાવના તેને નહિ, જેણે એવી ગૂઢ ગતિ ગ્રહી. ૩૨૪
ચિ૦પ્રિયસુત ! એ તો ગતિ છે ગૂઢ, તુજવિણ હું છું જેવો મૂઢ;
હવે જેમ દેખાડે વાટ, તેમજ હું ચાલું રે ધાટ; ૩૨૫
દેહ વળગીયો સરખો મને, દેહને ઇંદ્રી વળગ્યાં કને;
ઇંદ્રીને વળગ્યા સર્વે વિષે, તે ત્યાં ન રહે કીધા પખે. ૩૨૬
કરતા પડે શબ્દનો માર, તેનો શ્યો કરવો પ્રતિકાર;
વિ૦અરે તાત !સાંભળ તું ચિત્ત! સત્ય વરતાવે તેમ તું વર્ત્ય.૩૨૭
સત્ય દેખાડે સુધી વાટ, સત્યવિના નૈં પામે ધાટ;
તું સત્ય અગવો[2] આગળ કરે, તે પુંઠે જો તું સંચરે. ૩૨૮
પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ ભોગવ સત્યવડે, તો કયાંયે નૈં ભૂલો પડે;
સત્ય ખોયું તેણે ખોયું સર્વ, જ્ઞાન કથી રખે આણે ગર્વ.૩૨૯
ચિ૦જ્ઞાન તહાં સત્યનું શું કામ, શું ઉત્તર દેવાનું ઠામ;
વિ૦જ્યારે તું નિદ્રાએ સુવે, ધમ્યું ધમ્યું તે વાએ ખુવે. ૩૩૦
એ ઉપર આપું દૃષ્ટાંત, જો સમજીશ તો થાશે શાંત;
જેમ કોય મ્હોટો મહારાજ, અંધથકો કરતો હોય કાજ.૩૩૧

૧ સંસારની વાત. ૨ વાટ દેખાડનાર.

તેની પ્રજા હોય મહા દુઃખી, ચક્ષુહીન જેહનો રે મુખી;
નેત્રવિના તે ન્યાય કેમ કરે, મંત્રીનું ગમતું આચરે. ૩૩૨
મોહઆદિ દૈ કામ ને ક્રોધ, એવા પ્રધાનતણો તુજ બોધ;
તેણે કરી વણસે તુજપણું, તે માટે હું કહું છું ઘણું. ૩૩૩
ચિ૦સાંભળ રે પ્રિય પુત્ર ! વિચાર, મુજસાથે એનો અવતાર;
તે કેમ મુજથી અળગાથાય, જેમ દીપક તેજ વયું જાય. ૩૩૪
વિ૦હવે કહું સાંભળ ચિત્ત ભૂપ, એ દૃષ્ટાંતનું દેખાડું રૂપ;
જેમ શોભાવે દીપકને તેજ, તેમજ તુંમાં વિષેનું હેજ. ૩૩૫
સેજે દીપ કરે ઉદ્યોત, તેમ સુખે કરી હોએ જ્યોત;
તેજ દીપ જ્યારે પરશે તૃણ, ત્યારે દુષ્કર હોય આચર્ણ. ૩૩૬
જેમ જેમ જ્વાળા વધે બહૂળ, તેમતેમ વાધે સ્નેહનું શૂળ;
કર્ણસ્વભાવ શબ્દની વૃત્ય, એટલે રહેતાં વાધે કૃત્ય. ૩૩૭
ત્વચા સ્પર્શ જાણતી ખરો, અદકો આદર શ્યાને કરો;
નેત્રજ જુવે સ્વભાવે રૂપ, તેનો તાણ્યો પડિયો કૂપ. ૩૩૮
રસના રસ જાણે તે ખરી, દુઃખ પામે છે અન્ય આદરી;
નાશાવિષે જાણે ખરો ગંધ, આદર કરે વધે છે ધંધ. ૩૩૯
સ્વાભાવિક હોય જેટલે તેટલે, રહે નિવૃત્તિ સુખ ભોગવે ભલે;
પણ તુજને ત્યાં વધાર્યા ગમે, વળતા વિષય તે તુજને દમે. ૩૪૦
ચિ૦પ્રિય સુત! મુજને કે તે વાત, દુઃખ રહિત જેમ રહું સાક્ષાત્;
વિ૦રે જો તાત! મૃતકવત થઇ, એમ કરીને જેમ રે વઇ. ૩૪૧
ઘટે ઉપાયે અચાનક ભોગ, ઉદ્યમવોણો ફળે જેમ રોગ;
ક્રિયા સમાય સહજ જેમ ફળે, ભોગવિયે અનુભવને ચળે. ૩૪૨
એવે થકે વસ્તુનો ભોગ, રેણીવિના[1] કીજે તે રોગ;
જ્ઞાનભરોસે કરવા જશે, તે આંતરશે હોંશને રસે. ૩૪૩
તેમાટે તનમનને માર, હોંશ ચડયો કરશે પ્રતિકાર;
ઉત્તમ મધ્યમ હોંશ જાણજે, એ નેઠો[2] અંતર આણજે. ૩૪૪
નિશ્ચય રાખીશ સર્વાતીત, વેવારે ગુરુભક્તિ ને પ્રીત,

---

૧ સદાચરણ વિના. ૨ નિશ્ચય.

વિહિતકર્મ આચાર્યનું નેમ, સત્યવૃત્તિયે યોગક્ષેમ. ૩૪૫
બાહ્યાભ્યંતર શુચિ રહે અંગ, જ્ઞાનખળોનો ન કરે સંગ;
વચન યથારથ વિષેમાં ઉદાસ, અનુભવ સરખો સર્વાવાસ૩૪૬
એજ લક્ષણો જ્ઞાની જેહ, અતિશે વાલા હરિને તેહ;
ચિ૦જ્ઞાનખળોનો કિયો વિચાર, તેનો કયો હોય આચાર.૩૪૭
વિ૦તાત ! તેની હોય ખળનિષ્ઠા, વચન વિવેક રૂડી ન ચેષ્ટા;
અંતર હરિગુરુશું નહિ હેત, સ્નેહરહિત જેમ લુખી રેત.૩૪૮
ગુરુના વચનવડે કરે વાત, રદે ન લે ગુરુનું સાક્ષાત;
દૂધ જમાવે માંખણ કાજ્ય, જો જામે તો નીપજે આજ્ય.૩૪૯
વિષમ પડયું તો કાંજી[1] થાય, ખળજ્ઞાની એવા છે પ્રાય;
નૈષ્ઠિક જે જ્ઞાની નીપજે, તે સકળ ભાજે પામે વિજે. ૩૫૦
ચિ૦પ્રિય સુત ! તું ધન્ય ધન્ય વિચાર, તારો લક્ષ તે સાક્ષાત્કાર;
વાત ચર્ચીને મુજને કે, જે ગુરુ ગોવિંદ એક કે બે. ૩૫૧
શબ્દે દ્વૈતસરીખું થાય, અંતરનો શો છે અભિપ્રાય;
પરાત્પર[2] ગોવિંદ સહુ કહે જે દૃષ્ટ ન આવે મુષ્ટિ ન ગ્રહે.૩૫૨
ગુરુ તો દીસે પ્રગટ પ્રમાણ, ભૌતિક પિંડ સહિત પદ પાણ;
તો તે કેમ કહીજે એક, તે નિજરૂપ કહે પિંડવિવેક. ૩૫૩
વિ૦સાંભળ તાત ! એ મોટો મર્મ, એ સમજે તું ચૈતન ચર્મ
ગુરુવિષે જે ન દેખે કાય, તેણે પ્રીછયો ગુરુમહિમાય. ૩૫૪
પરાત્પર ગુરુ તેણે લહ્યો, જે ગુરુને એમ સમજી રહ્યો;
પદપાણીવર્જિત[3] સુણ્યો જેહ,અવેવસહિત તેણે ધર્યો દેહ.૩૫૫
જેમ કપુરની પ્રતિમા કરી, રૂપસહિત નિરખી વાપરી;
પલકે તે અદૃષ્ટ થૈ જાય, એમજ ગુરુની દેખે કાય. ૩૫૬
નિપનો શિષ્યજ તેવો તેહ, એમ ગુરુની દેખે દેહ;
કારણ એજ ભાવનાતણું, થોડામાંહી કહું છું ઘણું. ૩૫૭
ચિ૦એક પ્રશ્ન મુજને ઉપજે, મુજથી કાંઇ નહિ ઉપજે રજે;
પરાધીનસો[4] દીસું હું, મુજને શબ્દે મારે સહુ. ૩૫૮

૧ છાશ. ૨ માયાથી પર. ૩ હાથપગ રહિત. ૪ પરતંત્ર જેવો.

મુજ ઉપર બહુ પેરે પડી, જેમ વાટપાડા[1] કાડે હડી;
જાતાં આવતાં સહુ ધન શાય[2] ઇહાં દૃષ્ટ ને અહિંયાં કાય. ૩૫૯
ધજા ફરેરે વાયે કરી, સર્વ ધજાને દેખે ફરી;
વાયુ વાયાવિના નહિ રે, ધજા તહાં સ્થિરતા નવ ગ્રહે. ૩૬૦
મુજને એવી પેરે થયું, જો વિચારમાંહીં કાંઇ રચ્યું;
વિ૰ નિશ્ચય કહું સાંભળ ચિત્તપિતા, મારા વિણ તું ખાતો ખતા.
ચિ૰ સુત ! જેમ તું કે તેમ હું કરૂં, તનધજા સહી શું આચરૂં;
કાળરૂપિયો અનિલ વહે, તેણે કાયાધજા આફળે. ૩૬૨
કાળવાયુ વાતો નવ રહે, જીવ ધકા ખાતો નિર્વહે;
મારે તે શું કરવું કામ, મારી ભાંગી સર્વે હામ. ૩૬૩
વિ૰ ઊડી ધજા તે ક્યાંઇયે પડે, તો મારુત વાતો ક્યાં આથડે;
હું સ્વરૂપિયું વસ્ત્રજ સડયું, તો ચિત્તરૂપિયું રહ્યું લાકડું. ૩૬૪
કાળવાયુ તેને શું કરે, ધૂમે ઘણો તેથી પણ ચળે;
તેમ તું થી જો ઉપજણ ગઇ, તો તું રયો વસ્તુમય થઇ. ૩૬૫
વસ્તુ તો સ્વે ગુરુ મહારાજ, તેને સેવ્યે શીઝે[3] કાજ;
કાળવાયુ ચલાવી નૈં શકે, ગુરુને સેવે એવે થકે. ૩૬૬
કાચી સેવા ત્યાં કાચું જ્ઞાન, જેમ ઔષધવિનાનું અનુપાન;
કાચી ભક્તિ ને લક્ષણહીન, તે પ્રજ્ઞા ત્યાં હોએ ખીણ[4]. ૩૬૭
પ્રજ્ઞાવંત પુરુષ તેજ, જેને ગુરુ સાથે બહુ હેજ[5];
કાળરૂપિયો દવ[6] પરજળે, તો નાશી પેશીયે ગુરુજળે. ૩૬૮
તેને પરાભવ ન કરે લાય, જો લે સદા ગુરુમહિમાય;
ગુરુ કૈવલ્ય કૈવલ્ય તે ગુરુ, હું કૈવલ્યમાં શું ઉચ્ચરૂં. ૩૬૯
ચિ૰ ઘણી વાતના ગુરુ મેં લહ્યા, તે તો પરપંચમાંહી રહ્યા;
જે વિદ્યા જે ગુરુથી લહી, તેજ કળાનો તે ગુરુ સહી. ૩૭૦
વેદ વિદ્યા ચૌદે[7] પરજંત[8], જે જે કર્ત્તવ્ય આદરે જંત[9];
તે વાતોના ગુરુ તે હોય, તેને તેને સેવતાં સોય[10]. ૩૭૧

૧ માર્ગે જનારાઓને લૂંટનારા ૨ લઇ લે. ૩ સિદ્ધ થાય.
૪ ક્ષીણ. ૫ સ્નેહ. ૬ અગ્નિ. ૭ ચાર વેદ, ચાર ઉપવેદ ને છ વેદાંગ.
૮ સુધી. ૯ પ્રાણી. ૧૦ તે.

તું સત્ય ક્રિયા રાખે છે ગુરુ, મારૂં જાણ્યું મેં ઉચ્ચર્યું;
વિ૦ સુણ એકાગ્ર થઈ ચિત્ત વાત, જ્યારે અર્ભક[1] જન્મે માત. ૩૭૨
પ્રસવતાંજ કરે પયપાન[2], ત્યારે જે ગુરુ આપે જ્ઞાન;
તે ગુરુ તો સાથે છે સદા, બીજા ગુરુ તો છે બુદબુદા[3]. ૩૭૩
ચિ૦ પ્રિયસુતા એમ તો છેજ સ્વભાવ, યંત્રભેદ[4] ચાલ્યો જાય સાવ[5];
જો દ્રુમ[6] કેમ પીયે છે નીર, અવનીનું શોખી[7] લે હીર[8]. ૩૭૪
મુક્તા નર માદાકને[9] જાય, સંપુટ બેસી એકઠાં થાય;
અંબુજ[10] અર્ક સામું[11] કેમ રહે, એમ સૌ સેજ સ્વભાવે વહે.
ભૂલીને તું એમ ન ગણીશ, લુખા લક્ષ પરેશ[12] હીશ[13];
જે અવાચ્યનો છેજ સ્વભાવ, તે છે ગુરુ સ્વતંતર સાવ. ૩૭૬
પ્રિય સુતા! જો ગુરુ એમજ છેજ, તો અંતરથી કાં નવ હેજ;
બાર ગુરુ કાં શોધવો પડે, તું કે પ્રાપ્ત હોય સેવાવડે. ૩૭૭
સેવાયે હોય ગુરુસ્વરૂપ, તેં તો ગુરુને કહ્યો અરૂપ;
વિ૦ તું તો ગુરુને જોતો નથીજ, પણ પ્રત્યક્ષ દીસે છે ઇજ[14]. ૩૭૮
એ ઉપર કહું એક દૃષ્ટાંત, તે સોળે અંશે માને શાંત;
સૂર્યધામ કોય જોવા કરે, જોઇ ન શકાય તેજ આકરે. ૩૭૯
જેટલાં માંડે જળનાં પાત્ર, ત્યાં પ્રતિબિંબે રવિ સાક્ષાત;
જ્યારે દીઠો પ્રત્યક્ષ અર્ક, ત્યારે ગયો સંશયનો તર્ક. ૩૮૦
બિંબ જોવાએ પ્રતિબિંબવડે, તેમ ગુરુ જોવાએ ગોવિંદવડે;
તે પ્રતિબિંબ ત્યાં ઝળકે બહુ, તે માટે ગુરુને ગોવિંદ કહું ૩૮૧
અર્ક આકાશે પ્રતિબિંબ ધરી, પણ લક્ષ જોતાં એકજ ખરી;
ગુરુ તે એમ જે રે વ્યતિરેક[15] તે ગુરુ સદા સ્વતંતર છેક. ૩૮૨
એમ શિષ્યને દેખાડે આપ, તે સદ્‌ગુરુનો રાખે થાપ[16];

૧ બાળક. ૨ દૂધનું પાન. ૩ પરપોટા. ૪ યંત્રનું રહસ્ય. ૫ તદન. ૬ ઝાડ. ૭ શોષી. ૮ સાર. ૯ એમ કહેવાય છે કે નરમાદાની મોતીની જોડીમાંથી નરને વેચે તો તે મોતી રાત્રે પાછું માદા મોતી પાસે આવે છે. ૧૦ કમળ. ૧૧ સૂર્ય સામું. ૧૨ ઉપર. ૧૩ અભિમાન. ૧૪ એજ. ૧૫ ભિન્ન. ૧૬ સ્થિતિ.

બીજા ગુરુ બીજી વાતના, મંત્ર યંત્ર ઔષધ ધાતના. ૩૮૩
વિદ્યા અવિદ્યાના દાતાર, તેનો શીદને કરછ વિચાર;
એ સર્વે પ્રપંચના ગુરુ, તેનું જોતાં માથાસરૂં[1]. ૩૮૪
પ્રેરક તેનું છેજ અવાચ્ય, સપના સરખું જાણી રાચ્ય;
કોડી[2] નિશાને દ્રવ્ય તો ખરો; તેનો કે વિકે સહુકો કરો.૩૮૫
પણ ઢાળ ન નિપજે ગાળ્યા થકે, કોય મુદ્રા પાડી નૈં શકે;
પરપંચમાં કાળાગરી[3]વાત, નીપજ નોય તેથી સાક્ષાત. ૩૮૬
ચિ૦એક પ્રશ્ન સૂઝે છે મને, તેં તો ગુરુ દેખાડયો કને;
પણ પરથમ તેં રાખ્યો થાપ,જે કરવી ભક્તિ સહી બાપ.૩૮૭
હવે તે વચન ક્યાં બેસશે,જે બહુ પિંડે તું કે છે રસે;
નવધા સુધી ત્યાં કહી ભકિત,એક એકની નવનવી યુક્તિ.૩૮૮
અર્ચન વંદન કીર્તન કરે, પદસેવન અર્ચન આદરે;
સ્મરણ દાસત્વનો બહુ ભેદ, સખાભાવ ને આત્મનિવેદ.૩૮૯
એકાશી સુધી તે લખી, તે તેં કહી પરશી પારકી;
બહુ પિંડે તું આચરણહાર, વેશક્રિયા ને વિવિધ આચાર.૩૯૦
તે તેં શું જાણીને કર્યું વરતુવિષે તો કાંઇ નવ રહ્યું;
વિ૦હવે કહું સાંભળ ચિત્તરાય!મેં કહીયું તેનો અભિપ્રાય.૩૯૧
તુજને જ્યારે પિંડજ સ્ફુરે,ત્યારે સ્વરૂપ નિશ્ચય વીસરે;
જેમજેમ બોળો દેહાધ્યાસ[4], તેમ તેમ હોય સ્વરૂપનો નાશ.
જ્યારે નિજપણ ગયું વીસરી, ત્યારે સ્વપ્ન શ્રેણી[5] ચોરાશીખરી;
તે નિદ્રા નિર્ગમવાકાજ, ભક્તિ દેખાડી અંતરબાહ્ય. ૩૯૩
જેમ કેને ઉપજે ભ્રમરોગ, વિકળ થૈ જાય તનમનજોગ;
સ્વાદે લાગ્યો દહીં ખાંડ ખાય, તેમતેમ ગ્રથલ[6] ઘણેરૂં થાય.
તે પછી નિર્મળ કરવા કાય, તીખાં ખારાં ઓસડ ખાય;
શાંતિમાં આવ્યે થાય આરોગ્ય, રસમાં પડે તો થાએ રોગ.૩૯૫
જેમ કોય બાળક આડે[7] ચડે, સ્વાસ લઇને પૃથ્વી પડે;
તેને આળેલું બે[8] લગાડે માત, ત્યારે કરતો રે ઉતપાત. ૩૯૬

૧ મથાળું. ૨ રમવામાં વપરાતી કોડી. ૩ કામિની. ૪ દેહાભિમાન. ૫ હાર. ૬ ગાંડપણ. ૭ હઠે. ૮ ખોટી વાતો.

કહ્યું હતું ઘટવા ઉન્માદ, તું તો કરવા લાગ્યો વાદ;
નહિ નાચ્યાખુંધાનું કામ, અંતરમાં ઓળખવો રામ. ૩૯૭
એ ઓસડનું અજીરણ થાય, વ્યસને લાગ્યો ક્યાંયે જાય;
ચિ૦સુત!જેવારે કરવી ભકત્ય, પાછી આણવી આતમવૃત્ય[1] ૩૯૮
આંઇ ભક્તિ તે કેવી ઘટે, આ તો લખાણી ગુણને પટે;
જેણે પામીયે સ્વામી સઘ, એવું અમૂલ્ય વિચારી વઘ. ૩૯૯
વિ૦હું કહું તે દૃષ્ટાંતે જાણ, અણલિંગી ભક્તિની ખાણ;
મેઘવૃદ્ધિ થનાર હોય ઘણું, તારે દેખાડે બહુતેજપણું. ૪૦૦
તપે ઘણું તેણે પિંડ બ્રહ્માંડ, તેણે કળી આવે સઘળે માંડ;
બહુ તેજે જળ પરગટ થાય, હરી[2] હરી પૃથ્વી થૈ જાય. ૪૦૧
એણે દૃષ્ટાંતે જે છે ભક્તિ, આતુરતા ઉપજે અમિતિ;
બહુતાપે જેમ પ્રગટે તોય[3], અંતરથી હરિ પરગટ હોય.૪૦૨
ત્રેહવૈરાગ અંતરે અપાર, બાર ન જાણે કોય લગાર;
જેમ ગજકોઠાની[4]પર થાય, અંતરથકિ દ્રવ્ય બળી જાય.૪૦૩
તેમ દેહાભિમાન અંતરથી ગળે, રસરૂપ થૈ સ્વામીમાં ભળે,
સદા સમવાનો તે ઘટ રામ, અહંકૃત થૈ રયું રૂપનામ. ૪૦૪
અણલિંગી ગુરુ તેને મળ્યો, ગુરુ રહ્યો ને શિષ્ય તે ટળ્યો;
લૌકિક ભક્તિ તહાં નવ હોય,આપે આપની નીપજ જોય.૪૦૫
કરવી કહીતિ જે મેં ભક્તિ, તેની એમ જાણી લે યુક્તિ;
ગુરુસેવા તે આતમ અલખ, બ્રહ્મ બ્રહ્મ ત્યાં રે છે પક્ષ. ૪૦૬
જો નીપજે તો એમ નીપજે, બાકી સૌ મન ગમતું ભજે;
દેહાભિમાન એ મોટો રોગ, જેણે નાએ આતમજોગ. ૪૦૭
સમજવો છે મરમ ચિત્ત એહ, હરવો[5] છે વાસના લિંગદેહ;
દેહાભિમાન રહ્યું છે અહીં, તારે કુશળ રહ્યું નૈં કહીં. ૪૦૮
યાં તો છે ટાળ્યાનું કામ, અહં ટળે રહે આતમરામ;
જો જાણે તો એમજ જાણ, મેં તો કૈ મૂક્યું નિર્વાણ. ૪૦૯

---

૧ આત્માકારવૃત્તિ. ૨ લીલી. ૩ પાણી. ૪ હાથીના પેટમાં ગયેલા કોઠા પેઠે. ૫ દૂર કરવો છે.

ચિ૦એ રીતે સુત ! ભાંગ્યો ભર્મ, ભ્રમ ભાંગ્યે મેં લીધા મર્મ;
વચનમાત્ર મારૂં ચિત્તનામ, જેમ છે તેમ પૂરણનિજધામ.૪૧૦
મારો મુજમાં હવો સમાસ, તુજદ્વારા હવે હવો પ્રકાશ;
હવે નહીં રહી પૂછવા વાત, જેમ છે તેમજ છે સાક્ષાત. ૪૧૧
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો હું, એમજ સરખા હું ને તું;
અહં બ્રહ્મ તે સ્વે સાક્ષાત, સ્વે સ્વેમાં છે સઘળી વાત. ૪૧૨
તેમાટે સુણ ચિત્તવિચાર, તને નોહે ભવસંસાર;
દમાય નહીં તેદેહને વિષે, કહે અખો એમ સમઝો સુખે૪૧૩

ઇતિશ્રી ચિત્ત-વિચાર-સંવાદ સંપૂર્ણ

गुरु—शिष्य—संवाद

પ્રથમ ખંડ–ભૂતના ભેદ

દોહરા

ગુરુચરણે શિષ્ય આદરે, પ્રેમે કરી પ્રણામ;
પદપંકજ પાવન સદા, નમો નમો પરં ધામ. ૧
તપત થયો મહારાજ હું, ભવતાપ અંતર્બહૂલ[૧];
તમ કૃપારૂપી વચન જે, તે વહી આવિયો મુજ તૂલ[૨]. ૨
મંદબુદ્ધિ હું પૂછવા, સામર્થ્ય નહિ ગુરુરાય;
પ્રભુ પધારો અંતરે તો, મારૂં સાર્થક થાય. ૩
ગુ૦ભલે ભલે શિષ્ય ઉગ્રબુદ્ધિ, મહા આશય[૩] તું વીર;
હું જાણું તુજ બોલતાં, તું પરં પદ પૂછીશ ધીર. ૪
શિ૦સત્ય સત્ય સ્વામી ગુરુ, તમે હાર્દ લહ્યું હરિરૂપ;
પરમપદ તે મુજને કહો, ટળે પ્રપંચ અંધકૂપ. ૫
ગુ૦ગુરુ કહે શિષ્ય પરં પદનો, રસનાયે નહિ થાપ;
કરે ગ્રહી નથી આપવા, તે સમજે સનમુખી આપ. ૬
પ્રકૃતિ પુરુષનો વિવેક એ, જો બુદ્ધિ ગોચર થાય;
તો જનમમરણસંશય ટળે, મન તુર્યાતીત ઠહેરાય. ૭
વિધ વિવેક પ્રીછતાં, દીસે આપોપું અલગ;
આત્મઅર્ક ઉદે હવો, તાં તેજ છે તત્ત્વ સળંગ. ૮

ચોપાઈ

આતમજ્ઞાનતણો જે વિવેક, એક અનંત અનંત મળી એક;
તેહતણા ત્યાં જન્મ ને ભેદ, સત્ય શાસ્ત્ર તે કહે છે વેદ. ૯

---

૧ અંતઃકરણમાં બહુ. ૨ રૂના જેવું સ્થૂળ શરીર. ૩ ઉદાર અંતઃકરણવાળો.

જેમ સૂર્ય ને સૂર્યનાં કિર્ણ, એ સમજી દૃષ્ટાંતે વીણ;
અર્કસ્થાની કહિયે વસ્ત, જેને નહીં ઉદે ને અસ્ત. ૧૦
અકળ અનુપમ સર્વની આધ, કેમ હોય મનબુદ્ધિ સાધ્ય;
અર્વાચીન પ્રપંચ તેથકે, તે તેને જાણી કેમ શકે? ૧૧
જાણ્યાવિના પ્રપંચ ન ટળે, ભલે કોટ જન્મો આફળે;
શુક સનકાદિ નારદ વ્યાસ, શેષ શિવ વસિષ્ઠ બુદ્ધિરાસ. ૧૨
જ્ઞાનતણા તે કહિયે અર્ક, સઘ શાસ્ત્ર જેના છે તર્ક;
તેજ અનુભવ તત્ત્વનું જ્ઞાન, જેણે તત્ત્વનું લહિયે માન. ૧૩
તત્ત્વ જાણ્યા વિણ ચેતન જેહ, સમ્યકબુદ્ધિમાં નાવે તેહ;
જ્યાંલગી નોયે વસ્તુભોગ. પ્રપંચ દીર્ઘ તે ન ટળે રોગ. ૧૪
તેમાટે તત્ત્વજ સર્વથા, થાશે ગોચર સુણજે કથા;
ગુરુ ગોવિંદ શાસ્ત્ર સંતે કહી, બુદ્ધિપ્રમાણે જે મેં લહી. ૧૫
એજ જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ, એજ દાન તપ તીરથ ત્યાગ;
જે ચેતનશું સમરસ હોય, પૂર્ણ કામ નર ભણિયે સોય. ૧૬
તત્ત્વ ઉદ્ધરી અળગાં કરે, શેષ ભાગ ચેતન ઊગરે;
તે ચેતન નિજ જાણ્યું આપ, ત્યારે સહેજે ટળિયા તાપ. ૧૭

દોહરા

શિ૦ ભેદ કહો મહાભૂતનો, જેમ બુદ્ધિ સમજે મર્મ;
ચેતનમય દીસે સકળ, જેમ સમજું હું અનુક્રમ. ૧૮

ચોપાઈ

ગુ૦ પરબ્રહ્મ પ્રપંચ સમ રહે, પંચ વિશેષણ શ્રુતિ કહે;
ત્રે[1] વિશેષણ વસ્તુતણાં, અને બે તે પ્રપંચનાં[2] ભણ્યાં. ૧૯
અસ્તિ કેતાં સદા સ્થિત જેહ, આદ્યઅંત્યનું કારણ તેહ;
જગત જે વડે ઝળકી રહ્યું, બીજું વિશેષણ ત્યાંએ કહ્યું. ૨૦
સર્વે પ્રિય લાગે જે માટ દુઃખ ટાળી સુખ ઘાલે ઘાટ;
પરબ્રહ્મનાં વિશેષણ ત્રણ, બે પ્રપંચનાં સુણજે કર્ણ. ૨૧
ઉપજે તેનું રૂપ બંધાય, રૂપ થયું તેનું નામ ધરાય;

૧ ત્રણ. ૨ જગતનાં.

ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લે તે થાય, નામ રૂપ આવે ને જાય. ૨૨
એ પંચવડે કહિયે સંસાર, જે સમજે તે પામે પાર;
પેલાં ત્રણ તે તું નિજ આપ, અને બે ક્યાં તેનો ટાળે થાપ. ૨૩
પંચભૂતનાં જાણ્યે અંગ, ભૂતોનાં સ્થૂળ સૂક્ષ્મ લિંગ;
મહાનુભાવ એમ સમજી રહ્યા, તે પ્રપંચપારંગત થયા. ૨૪
સાંભળ શિષ્ય ભૂતનો ભેદ, જેણે કરી ઉપજે નિર્વેદ;
ભૂત કલ્લોળ જાણે જે કોય, સ્વયં આત્મા ભણિયે સોય. ૨૫
કહ્યું વશિષ્ટે સુણિયું રામ, પંચભૂતથી રૂપ ને નામ;
ઉપર ભૂતળ ને બિલ[1] સર્ગ, પંચભૂતનો જાણ્યે વર્ગ. ૨૬
છેહો કાંઇ પદાર્થ નથી, મુનિજને મન જોયું મથી;
હું તું એમ જાણી રહ્યા સંત, તો કહે શું ને શું બાધે રત. ૨૭
તે માટે શિષ્ય સાંભળ વાત, તત્ત્વ લહે છે જે સાક્ષાત;
એ સમજાયે અન્ય નવ રહ્યું, હતું તેમ જથારથ થયું. ૨૮
અવિગતથી નભ ઉપન્યું સાર, નભે પવનનો હેવો વિસ્તાર;
પવને તેજ હુવું ઉત્પન્ન, તેજતણું તે પાણી તન્ન[2]. ૨૯
પાણીથી મહી[3] પ્રગટ હોય, જેમ ઉત્પત્તિ તેમ લે[4] તું જોય;
તેહતણી હું કહું વિધિ જેહ, એક મને સાંભળજે તેહ. ૩૦
પંચ પંચમાં વરતે સદા, સાક્ષીવત્ આત્મા રહે તદા;
એકમાં બીજાં વરતે ચાર, સમરસ ત્યાં સેજે વ્યાપાર. ૩૧
અવની જહાં ધરે અવકાશ, ત્યારે જાણવું સત્ય આકાશ;
જ્યારે જ્યાં ભૂકંપન થાય, ત્યાં અવનીમાં વરતે વાય. ૩૨
રત્નાદિક હીરા કહેવાય, એ ધરતીમાં તેજે થાય;
પ્રત્યક્ષ જળ દીસે છે ધરા[5], એકમાં ચાર વર્તે તે ખરા. ૩૩
હવે જળમાં વર્તે છે ચાર, તેહતણો કહું છું નિર્ધાર;
અંબુમાં[6] જે જામણશક્તિ, તે અવનીની જાણે વ્યક્તિ. ૩૪
જડપણુ જે ઊઠે છે માંય, અંતે તેજ વરને છે પ્રાંય;

૧ પાતાળ. ૨ પુત્ર. ૩ પૃથ્વી. ૪ લય. ૫ પૃથ્વી. ૬ જળમાં.

વીચી[1] જે વણસે છે મધ્ય, એ મારુતની[2] જાણો વૃધ્ય. ૩૫
ગગનતણો ગુણ એ જળવિષે, જે આવે જેને રાખી શકે;
એજ ચતુર્ગુણ ધરે છે વાર, હવે કહું જે તેજે ચાર. ૩૬
તેજવિષે એ જાણો મહી, જે વિદ્યુતમાં લોહ ઉપજે સહી;
અગ્નિવિષે જળ એ કેવાય, જે લાગે વહ્નિ સેજે ઓલાય. ૩૭
અગ્નિદાહ અગ્નિથી ટળે, તેજમાંહી જગ શોધ્યું મળે;
તેજમાંહિં ચંચળતા જેહ, વાયુતાણું ત્યાં લક્ષણ એહ. ૩૮
દીપસરખા પ્રકાશે દેહ, એ આકાશ મહાપુરુષજ કેહ;
અગ્નિમાંયલાં તત્ત્વ એ ચાર, મારુતનો હું કહું વિસ્તાર. ૩૯
ધારકશક્તિ ધરે સમીર, એ મેદનીનું જાણે હીર;
અહિ જોગીની ટાળે તૃષા, એ મારુતમાં જાણો વૃષા. ૪૦
વાયુ શોષણશક્તિ ધરે, તેજતણો ગુણ એ પરવરે;
અણસંગી ને અરૂપજ હોય, એ પંકેરૂં[3] લક્ષણ જોય. ૪૧
હવે કહું ઘૌલક્ષણ[4] સાર, અંતર તત્ત્વો વર્ત્તે ચાર;
અહંકાર ધરતીનું રૂપ, ચિત્ત તે આપતણુંજ સ્વરૂપ. ૪૨
તેજસ્થાની તે કહિયે બુદ્ધિ, મનમાં વાયુતણી છે શુદ્ધિ;
એ અંબરનું લક્ષણ કહ્યું, જે ગુરુગોવિંદસંતે લહ્યું. ૪૩
ભૂતભેદ કહ્યો સારોદ્ધાર, પાંચેને ચેતન આધાર;
ચેતનની લહેરો મહાભૂત, લહેરોનું પ્રતિબિંબ અદ્ભુત. ૪૪
ભૂત ઉપજે વરતે સમે, કોઇ કાળે મહાભૂત આથમે;
ચેતનસાગર જેમ છે તેમ, એકે દ્વંદ્વ નહીં ગુણકર્મ. ૪૫
દત્ત કહે ષટઆનન[5] ! સુણો, થોડામાંહે અર્થજ ઘણો;
તત્ત્વમસિ વાચકનો ભેદ, એ આદ્યે દૈ બોલ્યા વેદ. ૪૬
આત્માનું પ્રતિપાદન કર્યું, તત્ત્વપણું અળગું ઓધર્યું;
મહાજળમાં જેમ ભમરા વળે, વારિમાંહી આવી ભળે. ૪૭
આવૃત્તિ ભમરાનું નામ, પંચભૂત કેરૂં તે ઠામ,

૧ તરંગ. ૨ પવનની. ૩ આકાશનું. ૪ આકાશનું સ્વરૂપ. ૫ હે કાર્તિક સ્વામી !

નેતિ નેતિ કહે છે વેદ, ભૂત નોહે વસ્તુનો ભેદ. ૪૮
શિષ્યને ગુરુ કહે સુણ વાત, વસ્તે[1] રહેને તું સાક્ષાત;
શિવના તનપ્રત્યે કહે દત્ત, મહા ઉપદેશ માન તું સત્ય. ૪૯
इति श्री गुरुशिष्यसंवादे भूतभेदोनाम प्रथम खंडः ॥१॥

દ્વિતીય ખંડ—જ્ઞાનનિર્વેદ યોગ

ચોપાઈ

ગુ૦પંચભૂતની આકૃતિ જેહ, વસ્તુસિંધુમાં દીસે તેહ;
નેતિ નેતિ જે વેદે કહ્યું, તેનું કારણ મેં તો લહ્યું. ૧
ભૂત નોહે એ વસ્તુજ વસ્ત, કહે નિગમ ઊંચો કરિ હસ્ત;
આર્ય શિષ્ય પ્રીછી લે મર્મ, આગળ બોલ્યો જે અનુક્રમ. ૨
યત્ કિંચિત્ પદારથ જેહ, ભૂત ઉપાધિ જાણે તેહ;
એણે વિવેક તત્ત્વ ઉદ્ધરે, શેષ ભાગ ચૈતન્ય ઉગરે. ૩
કારણ જાણ્યાનો એજ ઉપાય, જો કારજ બુદ્ધિગોચર થાય;
ત્યારે બુદ્ધિ કારજમય ટળે, વસ્તુ થૈ વસ્તુમાં ભળે. ૪

દોહરા

શિ૦આ લોક ચૌદલગી પ્રભુ મેં, જાણ્યો ભૂતકલ્લોળ;
પણ પરમાત્મા પ્રીછ્યો નહીં, એ સંશય અંશે સોળ. ૫

ચોપાઈ

ગુ૦તત્ત્વ કહ્યાનું કારણ એહ, ચલણવલણ દીસે છે દેહ;
તેમાં જીવ ધરે છે આપ, તે જાણી કહ્યો જીવનો વ્યાપ. ૬
ભૂત ઉપાધિ ઉપજે પિંડ, પિંડ તેમ જાણે બ્રહ્માંડ;
ભૂત ભેદ ઊઠે આકાર, આકારે કહાવે સંસાર. ૭
ત્રણ સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, લોક ચૌદની જોજે ભાળ;
ભૂત વિનાનો પદારથ નથી, પેરે પેરે જોયું મથી. ૮
નામરૂપ મહાભૂતે ધર્યાં, ભવ વિધે કરીને વિસ્તર્યાં;
જહાં રૂપ ત્યાં વાસનાલિંગ, એહ ભૂતનું જાણે અંગ. ૯
તત્ત્વસાગરે બુદબુદ પિંડ, સચરાચર દીસે બ્રહ્માંડ;

[1] વસ્તુએ—ચેતનસ્વરૂપે.

સેજે ઉપજે સેજે ખપે, અણછતો જીવ થૈ હું જપે. ૧૦
કરતા કારવતા નહિ કોય, જોગ ભોગ સૌ સેજે હોય;
વસ્તુવિષે જે ઉપજ્યું શમ્યું, મનનું કારજ મનશું રમ્યું. ૧૧
પરમાત્માની પેર કોણ કહે, જે પ્રપંચ અગોચર રહે;
શબ્દે કરીને જે કહેવાય, તે આકાશતણો મહિમાય. ૧૨
આકાશ તો મહત્તત્ત્વથી થયું, તેથી ચેતન આગળ રયું;
મહત્તત્ત્વ શૂન્યેથી હોય, પ્રકૃતિ શૂન્યે કલ્પિત સોય. ૧૩
કલ્પના માત્ર કલ્પ્યો સંસાર, તે શું જાણે વસ્તુ નિરધાર;
શબ્દવિના જો જાણી રહે, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લે કોણ કહે? ૧૪
સોણાજેવું છે હું છેક, વાણી ઉચ્ચારાવના નહિ એક;
સુણે કોણ ને કોને કહે, આપવિના આપ સમજી રહે ૧૫
પદમાં રહી જન જે જેમ કરે, વાંછિત ભોગજોગ આચરે;
પદ પ્રિછ્યાનો એહજ મર્મ, નથી ઉપાધિ ધર્માધર્મ. ૧૬
જે ઇશ્વરપદ ભેદી વટ્યો, કાળ માયાએ તેને નટ્યો[1];
અણલિંગી નવ દીસે આપ, ત્યાં કેમ લાગે પુણ્ય કે પાપ. ૧૭

દોહરા

શિ૦ અન્ય શાસ્ત્ર સુણતાં પ્રભુ, મારૂં મુંઝાણું મન;
અહં ટળે જે અહં રહે, તે મહાભાવ મહાજન. ૧૮
કૃપા કરીને તે કહો, જેણે અહંભાવ સદ્ય જાય;
મહા સામર્થ્ય મનમાંહી પ્રગટે, તન મન શીતળ થાય. ૧૯

ચોપાઈ

ગુ૦ સાંભળ શિષ્ય કહુ હું સાંખ્ય, સન્મુખ થૈ સમજીને રાખ્ય;
ગીતામાંહી કહ્યું શ્રીકૃષ્ણ, જે જે અર્જુને પૂછ્યાં પ્રશ્ન. ૨૦
કૃષ્ણ અર્જુનને કે સુણ વીર! તે ગુરુ શિષ્યને કે સુણ ધીર!
જેને અહંતા નથી લગાર, તેને નવ લેપે સંસાર. ૨૧
જગતનિયંતા હોય જો જન, તોય પરાભવ નહિ તે તન;
કર્ત્તા થકો અકર્ત્તા તેહ, જેને અહંભાવ નહિ દેહ. ૨૨

૧ નાચ્યો.

કહે અચ્યુત અર્જુન સુણ વીર ! તત્ત્વદર્શીને નથી શરીર;
ગુરુ કહે છે સુણ શિષ્ય ! તાત ! હરિએ અર્જુનનેકહીવાત. ૨૩
એ તો સદ્‌ગુરુનો ગુરુ ભાગ, શુદ્ધ શાસ્ત્રનો નહિ ત્યાં વાદ;
કાંડ ચૌદમે[1] બોલ્યા વેદ, તેનો જાણે વિરલા ભેદ. ૨૪
શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું તે દત્તાત્રેયે નિર્વહ્યું;
રઘુપતિપ્રત્યે કહ્યું વસિષ્ટ, તે ઉદ્ધવપ્રત્યે કહે ઇષ્ટ[2]. ૨૫
કહું અવનીને અવની મ જાણ, ઉદકે નોહે ઉદકનવાણ;
તેજને રખે જાણ તું તેજ, પવન તે પવને નોહે એજ[3]. ૨૬
આકાશ તે નોયે આકાશ, વસ્તુદૃષ્ટિનો થાય વિનાશ;
બુદ્ધિભેદે ભાસ્યું વિપરીત, ત્યારે લીધી અવળી રીત. ૨૭
આત્મગુરુ જો આપે દૃષ્ટ, ત્યારે બુદ્ધિ બને ઉત્કૃષ્ટ;
તે બુદ્ધિનું વિચરણ અલગ, ચિદ્‌વિલાસ છે સર્વસળંગ. ૨૮
ઉર્વિ ચેતન ચેતન આપ, ચૈતન અનળ અનિલનો વ્યાપ;
ચેતન વ્યોમ અવ્યક્ત બ્રહ્મ સદા, તે જાણે ટળે દ્વૈતઆપદા. ૨૯
વકરી[4] દૃષ્ટયે[5] દીઠેભૂત, વસ્તુ વિચારે જ અદ્‌ભુત;
વસ્તુ વિચારે વસ્તુજ વસ્ત, તહાં કો કહે ઉદે ને અસ્ત. ૩૦

દોહરા

શિ૦ શિષ્ય કહે છે હે પ્રભુ ! એ સંશય મુજ મન;
વકરી દૃષ્ટ તે કોણ તણી, જો વસ્તુવિના નથી અન્ય. ૩૧
ગુ૦ ગુરુ કહે છે વસ્તુની, હે વત્સ ! છે મોટી વાત;
પ્રપંચનામ તેણે પડયું, જે લઘુલાઘવ છે તાત ! ૩૨
પર કેતાં પરબ્રહ્મ હરિ, અને પંચ કેતાં પંચભૂત;
એ પ્રપંચ નામ જુઠાતણું, એમ પ્રગટયો વંધ્યાસુત. ૩૩

ચોપાઇ

મિથ્યા પુરુષ મિથ્યાથો છતો, ચાલ્યો જાય પ્રકૃતિનો વતો;
મિથ્યારૂપ ને મિથ્યા નામ, મિથ્યા માંડયું મિથ્યા ગામ. ૩૪
તેને ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન, ધર્મ અર્થ ને મોક્ષનું ભાન;

---

૧ શતપથ બ્રાહ્મણને ચૌદમે કાંડે–બૃહદારણ્યકોપનિષદ્‌માં. ૨ શ્રીકૃષ્ણ. ૩ બ્રહ્મજ. ૪ વિકાર પામેલી–બહિર્મુખ થયેલી. ૫ દૃષ્ટિએ–વૃત્તિએ

ઉત્પત્તિ સ્થિતિ તેને હોય, હાનિ વૃદ્ધિ જ્યાં ત્યાં જોય. ૩૫
બાળક જોબન વૃદ્ધતા તેહ, સુખ દુઃખ ખટ ઉર્મી છે દેહ;
મૃષાપુરુષ[1] માયાનો પુત્ર, જીવઈશ્વર માંડયાં બે સૂત્ર. ૩૬
જીવેશ્વર કહાવે સંસાર, વિદ્યાઅવિદ્યા ચાલી લાર[2];
કર્મવિકર્મ તે સર્વે સત્ય; જો આપોપું માન્યું નિત્ય. ૩૭
નિત્ય બંધન જીવે કેવાય, તે ભજવા ઈશ્વરને જાય;
ઇશ્વર ભજતાં જીવજ ટળે, નહિ તો બે સંસારે રળે. ૩૮
એમ અજાનું[3] ચાલ્યું જાળ, વસ્તુ વિચારે આળપંપાળ;
જીવેશ્વર બે માયાએ ઘડયા, સ્વામીસેવક થૈ રડવડયા. ૩૯
કલ્પનામાત્રજ કહિયે અજા, ચારે ખાણે તેની પ્રજા;
વસ્તુવિષે એકે નહિ દ્વંદ્વ, જે દીસે તે માયાફંદ. ૪૦

દોહરા

શિ૦સ્વામી! માયા એવી બળવતી, તે કોણે કરી ગુરુદેવ;
કે સ્વે સમર્થ છે અજા, કહો મુજને તેનો ભેવ. ૪૧

ચોપાઈ

ગુ૦ આરજ! માયા સ્વે બળવતી, તે મિથ્યા હુતી થૈ છતી;
નામે તો છે પણ નહિ રૂપ, મોહ્યા સુર દાનવ મુનિભૂપ. ૪૨

દોહરા

શિ૦હરિ હર અજ દાનવ, મુનિ સરખા મોહ્યા માય;
તો શ્યો આશરો માહરો, એ સંશય મનમાં થાય. ૪૩

ચોપાઈ

ગુ૦ જે પેરે માયા જાણી જુઠી, ત્યારે પંચની છૂટ મૂઠી;
બુધ્ધની[4] ધારા ટાળો કુટી, અનુભવાનંદ આવે ઊઠી. ૪૪
જ્યારે અનુભવ ઉગ્યો કિરણી, ત્યારે કરશણને તુઠી ભરણી;
નિરાલંબ વસ્તુ આદરણી, પદ પ્રાપ્તે દીસે ન ધરણી. ૪૫
તજ્જ્ઞ ગગન ન દીસે વેહેરો, બ્રહ્મકવચ જાણીને પેહેરો;
દ્વૈતાદ્વૈતનો પરવાહ હેરો, ટળે ધ્યેયધ્યાતાનો ચેહેરો. ૪૬

૧ મિથ્યા પુરુષ. ૨ હાર. ૩ માયાનું. ૪ બુદ્ધિની.

સંશયપણે સંસાર સવાયો, નિઃસંશે નહિ મૂળ ન પાયો;
નહિ-હૂતું કોણે કોણ ગયો, એમ સમજે સંસાર શમ્યો. ૪૭
જ્યાં કેવા ને સુણવા નથી, ત્યાં કલ્પના થાપી અણછતી;
તે કલ્પનાએ કર્યો સંસાર, પ્રકૃતિપુરુષેકરો વિસ્તાર. ૪૮
વાચારંભણ[1] સાચું થયું, જ્યાં આપોપું વિસરી ગયું;
જ્યારે આપ સંભાળ્યું નરે, ત્યારે મુક્તિ પામ્યો વણ મરે. ૪૯
હોય આકાશમાં અંધકાર, ત્યારે ભાંગે ચક્ષુવ્યાપાર;
તે અન્ય પ્રપંચ કેમ દેખે મંડય, જો પોતાનો ન દેખે પંડય.૫૦
મનોમય સઘળું મંડાણ, મનોમય પંડિતની વાણ;
મનોમય આ ચૌદે લોક, મને રચિત તે સર્વે ફોક. ૫૧
મનવડે પંડિત બાંધે ગ્રંથ, મનવડેજ દર્શન ને પંથ;
મનવડે જોગી સાધે જોગ, મનવડે ભોગી માને ભોગ. ૫૨
મનથી ઈશ્વર મનથકી જીવા, મન જેમ ઘાટ ઘડે ચક્રીવ[2];
મન મનમાં જ્યારે ગયું શમી, તારે તદ્રૂપી પ્રકૃતિ આથમી.૫૩
મદ્યપાની જો મધુ પી છકે, અણછતો પ્રપંચ દેખે બકે:
માદક ઊતર્યો પાછો વળી, તારે મદરૂપી પ્રકૃતિ ટળી. ૫૪
તેમ મન તે માયા માયા મન, વહ્નિ જ્વાલા જવાલા તે અગ્ન;
અગ્નિમાંહી અગ્નિ ગયો શમી, શિખા તેજ માયા આથમી. ૫૫
તેમાટે સત્યે સર્વથા, મન મરે પામે નહિ વ્યથા;
એમ જાણી જો ફીટી જાય, કોણ બીજો જે પુંઠે ધાય. ૫૬
ત્યારે શિષ્ય પૂર્વપક્ષ કરે, સ્વામી મન અવતર્યું અવતરે:
ગુરુ કહે જો પરંપરા તન, ત્યારે અગ્રજ થાશે મન. ૫૭
તે ઉપર કહું તુજને સાખ્ય, દત્ત બોલ્યા તે હૃદયે રાખ્ય:
મહાનુભવનો અનુભવ જેહ, સમજી લેતાં ટળે સંદેહ. ૫૮
મનવડે મોક્ષ બંધ મનવડે, મનવડે માનવ નામજ પડે;
જેવી જાયા[3] તેવી દુહિતા[4] આલિંગનમાં પતિ ને પિતા. ૫૯
જાણે અર્થ સુભાષિત એહ, હવે કહું દત્ત બોલ્યા તેહ;

૧ વાણીવડે કહેવાતું. ૨ કુંભાર. ૩ સ્ત્રી. ૪ દીકરી.

ગગનાકાર થાય જો જન, તો સર્વમાં મુખ્ય માનવું મન. ૬૦
મન પરમાત્મા થૈને રહે, મન પરમાર્થ સર્વે લહે;
તેમાટે મનનું કૃત્ય તાત, મનઅમન એ મોટી વાત. ૬૧
તું કે છે પરમાત્મા સત્ય, મન તો તેની સત્તા વૃત્ય;
સૈંધવ સત્તા સિંધુતણી, તેમ મન સત્તા હરિ તે ધણી. ૬૨
લવણ લવણને રૂપે રહે, સિંધુપણું તે તે કેમ લહે;
જ્યારે મીઠું ગયું ઓગળી, કોણ કહે મને વસ્તુ મળી. ૬૩
પંડિતજને કર્યો નિર્ધાર, મનવિના ક્યાંથી સંસાર;
મન કારણ એ સર્વેતણું, જુવો વિચારી આપ આપણું. ૬૪
એ સાનને સમજે સંતજન, ચિત્રવિચિત્ર જે દેખે મન;
તે મન જ્યાં સુષુપ્તિમાં શમે, ચેતન તહાં સદોદિત રમે. ૬૫
મન લખે છે અવસ્થા ચાર, સજે તહાં સહેજે સંસાર;
જ્યારે મન વિચિત્ર મુકી રહે, ત્યારે અમન એવી સંજ્ઞા વહે. ૬૬
અમનતા પામ્યું જે મન, જેમ સાગર ને તટસ્થ જન:
તે સાગરને દેખે તોય, ભૂવિકારથી અવળો નોય. ૬૭
કહું દૃષ્ટાંત તેનું વળી સાર, કોઇક જન જૈ બુડયો વાર:
જડતા પામ્યો મૃત્યુએ કરી, તેમ મનને સંસૃત્ય વીસરી. ૬૮

દોહરા

શિ૦ સ્વામી ! એ સંશય મોટો મુજને, સંસૃતિ વિસરે જન;
તેને દેહધારીસમ દેખિયે, તે કેમ ચાલે છે તન. ૬૯

ચોપાઇ

ગુ૦ વાસનાલિંગ જેનું જ્યાં ગળ્યું, તેને ત્યાં અવલંબન ટળ્યું;
સ્વેચ્છાચારી પોતે થયો, મુક્તિબંધ તેનો ત્યાં ગયો. ૭૦
જે સંસ્કારે થયું તું તન, તે ઇચ્છા થૈ વિસર્જન;
થયો અણુલિંગી કહું વૃત્તાંત, તે સમજે જે હોય ધીમંત. ૭૧
જેમ સુકું પત્ર તરુથી ખરે, પવનજોગે પૃથ્વીપર ફરે;
પવન થંભે તો તે સ્થિર થાય, નૈં તો જળ થળ વાયે જાય. ૭૨
આપ મુક્ત નહિ ને નહિ બંધ, જેમ રે દ્વૈતાદ્વૈત કબન્ધ[1];
તેમ તજ્જ્ઞને[2] અન્ય ન સ્ફુરે, જગત જાણે જે બોલે ફરે. ૭૩

૧ માથા વિનાનું શરીર. ૨ તજ્જ્ઞ-તત્-જ્ઞ-તજ્ઞ = બ્રહ્મને જાણનારો.

જેમ સ્ફાટિક નિકટ બહુ રંગ, તે પ્રતિબિંબે મણિને [1] અંગ;
મણિ મધ્યે એક નહિ વાન, જોગ મળે ભાસે પ્રતિભાન. ૭૪
તજજ્ઞ સ્ફટિકની પેરે સદા, લિંગવિનાશ્યે લાગે દધા[2];
વસ્તુમાં ઉત્પત્તિલય નોય, લક્ષાલક્ષવિવર્જિત[3] હોય. ૭૫

इतिश्रीगुरुशिष्यसंवादे ज्ञाननिर्वेद योगोनाम द्वितीयःखण्ड ॥२॥

તૃતીય ખંડ—મુક્તમુમુક્ષુનાં લક્ષણ

દોહરા

ગુ૦ વસ્તુવૈરાગ હવે વર્ણવું, જેણે જાયે દ્વૈત;
જીવઇશ્વરપદપ્રીછતાં, સ્વે ભાસે અદ્વૈત. ૧
જીવ કશો ઇશ્વર કવણ, કવણ વિશેષણ તેહ;
શિષ્ય એ સ્થળને પ્રીછતાં, ટળે સર્વ સંદેહ. ૨

ચોપાઈ

સાંભળ સંમત કહું તુજ અંગ ! શંકરભાષ્યતણો જે રંગ;
તીવ્રબુદ્ધિએ કરજે ગ્રહણ, મહાપુરુષ બોલ્યા જે વચણ. ૩

દોહરા

જીવ ઈશ્વર ત્યાંએ કહ્યાં, હવે કહું પરબ્રહ્મ;
શિષ્ય એ સ્થળને પ્રીછતાં, દીસે જેમ છે તેમ. ૪
સુલભ મારગ સંતનો, જહાં કાયક્લેશ ન કોય;
સમજણ સાધન સાધતાં, સ્વયંપ્રકાશજ હોય. ૫
મહા અનુભવ મહંતનો, જે જુવે જંત વિચાર;
જેમ સેજે સુવર્ણ ઉપજે, પારસને પ્રતીકાર[4]. ૬

ચોપાઇ

કાર્યોપાધિતાણું નામ જીવ, કારણોપાધિ ઈશ્વર સદૈવ;
જીવેશ્વરનું કારણ જેહ, પરબ્રહ્મ ત્યાં કહિયે તેહ. ૭
હેતુવિના બ્રહ્મ કારણ સદા, નભ વરતે ઉતરે બહુ દધા;
ધૂળ ધૂમ્ર ઘન ઉપજે શમે, નભ અવકાશવિના ક્યાં રમે. ૮
વ્યોમવિષે સંભવે નહિ માન, કારણબ્રહ્મ તે એમ નિદાન;
એ ઉપરે દૃષ્ટાંતજ સાર, એમ ગણવો વસ્તુનિર્ધાર. ૯

૧ સ્ફટિકમણિને. ૨ દાઝ. ૩ લક્ષ્ય ને અલક્ષ્યથી રહિત. ૪ ઉપાયથી—સ્પર્શથી.

રવિકિરણે જળ ઉંચું ચડે, મેઘબિંદુ થઇ પૃથ્વી પડે;
જોતાં તે દિનકર પ્રપંચ, સેજે ઈશ્વર સૂર્યનો સંચ. ૧૦
પણ કિરણે આદર નં કશો, સત્તાભેદ તે માંહી વશ્યો;
જીવ ઇશ્વર બ્રહ્મને વિષે, વ્યોમ ચિત્ર માયા રહી લખે. ૧૧

દોહરા

શિ૦જીવઇશ્વરપદ પ્રીછતાં, વિધિ આવી સઘ હાથ;
વળી વિશેષે કહો મુજને, જે સંશે પડે સહુ સાથ. ૧૨

ચોપાઈ

ગુ૦કાર્યોપાધિ કહિયે જંત, કારણ ઇશ્વર કે વેદાંત;
જીવ વિષયનો વ્યસની ઘણો, સાધે ઉપાધિ ઇશ્વર તણો. ૧૩
ભોગ ભાવના ઇચ્છે બહુ, ઇશ્વર અધિષ્ઠાન માન્યું સહુ;
સદા જંતુની એવી રીત, તેણે ચાલ્યું જાયે દ્વૈત. ૧૪
ભોગભાવના જ્યારે ગળે, ત્યારે દ્વૈત આપણિયે પળે;
ટળે ઉભયથા તો એ બ્રહ્મ, વસ્તુ જાણવા એ અનુક્રમ. ૧૫
પતિત પુરંજન૧ કર્મજ કરે, વિદ્યાઅવિદ્યાને અનુસરે;
પ્રત્યક્ષ આપ ન દેખે વસ્ત, જેને નહીં ઉદે ને અસ્ત. ૧૬
તે ચિદ્રૂપ અવસ્થા પૂરી, જ્યારે અવિદ્યા અંગીકરી;
વળી વળી તે કરે ઉપાય, જેણે જીવ જાડેરા થાય. ૧૭

દોહરા

શિ૦એ સંશય સદ્ગુરુ મને, જો છે જીવ ચિદ્રૂપ;
તો કાં અવિદ્યાએ આવર્યો, ભિક્ષુક કાં થયો ભૂપ. ૧૮

ચોપાઈ

ગુ૦આરજ! એ મોટા આલોચ, એજ સ્થળે ઉઠીયો છે શોચ;
ઘણી સંગ જાળવણી પુત્ર! તેથી વસ્તુ પ્રીછે સૂત્ર. ૧૯
વસ્તુવૈરાગ્ય હોય જો મન, તો વસ્તુ પ્રીછી લે જન;
અંતે સૂક્ષ્મ સમજવી તાત! તેજ બુદ્ધિ હોય સાક્ષાત. ૨૦
પ્રત્યક્ષ વસ્તુ ન દેખે તેહ, જેને દૃશ્ય ઘણી છે દેહ;
દૃશ્ય નિવારે તો છે રામ, સ્વે પદ આપ તુરીયા ધામ. ૨૧

૧ જીવ.

દોહરા

રૂપ વસ્તુવૈરાગ્યનું, સાંભળ કહું તુજ તન;
અચળ્યું આપ વિચારતાં, નામ ટળે પુરંજન. ૨૨

ચોપાઈ

અચળ્યું આપ જાણી જે એહ, પિંડબ્રહ્માંડ ન દીસે દેહ;
સોહંલગી જે છે અધ્યાસ, તે જેવો ખ પુષ્પનો વાસ. ૨૩
જહાં અહંભાવ નહિ લવલેશ, આપવિના ત્યાં શો ઉદ્દેશ;
ગર્ભ નથી કોઈ આવ્યો જન, તેનું શું કલ્પે કહો મન. ૨૪
તત્જ્ઞતણો લક્ષ એવો હોય, સ્વપરભાવથી નહીં ત્યાં લોય[1];
વણુ સંકલ્પે લક્ષ એ નિત્ય, જ્યાં નહિ કાળકર્મની વૃત્ય. ૨૫
તેહતણું તુજ કહું દૃષ્ટાંત, જુઓ વિચારી મનશું સંત!
જેમ નર એક બેઠો મહાતમ, તે નિજ દેહ ન દેખે જેમ. ૨૬
ભૂષણભૂષિત સઘળું અંગ, અશનવસન નાનાવિધ રંગ;
તેમ બુદ્ધનેત્ર છે વર્દ્ધમાન, પણ કાંઇ ન દેખે તે રજમાન. ૨૭

દોહરા

શિ૦ તત્જ્ઞતણું ત્યાં વપુ અશું, જ્યાં ચવ્યું ન દીસે આપ;
બીજો નહિ કોય તેહને, તો કોણ કરે નિજ થાપ. ૨૮

ચોપાઈ

ગુ૦ તત્જ્ઞતણી તે વાત અગાધ, સ્વલ્પ બુદ્ધે તે નાવે સાધ;
કુશાગ્ર બુધ્યે કરીને તાત, સ્થિતપ્રજ્ઞની સાંભળ વાત. ૨૯
પદારથ પદથી નહિ ભિન્ન, નહી સમાધ ન મળે મન;
તેને વાક્ય બોલતો ગણો, તે ઉપરજ દૃષ્ટાંતજ સુણો. ૩૦
મહા સુભટ ભણ્યા હોય ભોમ, હિંક્વાનાદ[2] રહે તે વ્યોમ;
જદપિ કાળ અતિક્રમ મધ્ય, તોય સ્થૂળમહીમાંહે વધ્ય. ૩૧
અણુલિંગીનું એવું ધામ, પ્રપંચપ્રલય કરે નહિ કામ;
સમ્યક કાઢી ન શકે કોય, વસ્તુરૂપનો મહિમા જોય. ૩૨
વસ્તુવૈરાગ્યનું એ ત્યાં રૂપ, જે વેત્તા તે વસ્તુસ્વરૂપ;
વસ્તુવૈરાગ્ય ન રોપ્યું અંગ, હવે કહું તેં જે પૂછ્યું વ્યંગ. ૩૩

---

૧ દૃષ્ટિ. ૨ હોકારાનો શબ્દ.

દોહરા

શિ૦સ્વામી ! તમો એમ ઓચર્યા, સાખ્ય વશિષ્ટ સહિત;
જે છઠું કાંઇ મળે નહીં, સર્વે પંચભૂત અદ્વૈત. ૩૪
તો સ્વામી ! વૈકુંઠને, કેમ બેસાર્યું ઘાટ;
કેમ પંચભૂત જાણી રહું, જેમ પ્રભુ દેખાડો વાટ. ૩૫

ચોપાઈ

ગુ૦આરજ ! તુજને શ્યો સંદેહ, શબ્દે કરી બોલીજે જેહ;
મન સંકલ્પી શકે જે વસ્ત, મન મરતે તે પામે અસ્ત. ૩૬
મન મારીને જોને તાત ! પછી કેજે મને તેની વાત;
શિષ્ય કે વાચારંભણતણું, ગુરુ કહે વાત વિચારે ઘણું ૩૭
સાંભળ તુજને કહું વૈકુંઠ, જ્યારે મન ભાંગી ઉત્કંઠ;
નૈરાશી મન નિર્લિંગ નરાળ, જહાં ન લાધે કર્મ ને કાળ. ૩૮
કાળ ન લાગે તે નિજધામ, બાહેર વાચારંભણ નામ;
જગત જાણે તે વૈકુંઠ નોય, તહાં તો ગુણની વૃત્યજ હોય. ૩૯
જો જયવિજય જહાંથા પડયા, તે જીવ થૈ પૃથ્વી રડવડયા;
સાથે હરિએ ધર્યો અવતાર, જોઈએ ત્યાં લિંગતણો વ્યાપાર.૪૦

દોહરા

શિ૦હે સ્વામી ! સદ્‌ગુરુ તમો, અંતરજામી રામ;
લિંગ તે શું લિંગ કેમ ટળે, તે દેખાડો મુજ ઠામ. ૪૧

ચોપાઇ

ગુ૦શિષ્ય ! હવે સુણી લે તું વિચાર, એ કથતાં લિંગ કહિયેચાર;
ઉગ્ર બુદ્ધે જે ગ્રહે છે તેહ, વેદે આડય કહી છે જેહ. ૪૨
કારણ ને મહાકારણ લિંગ, સ્થૂળ સૂક્ષ્મ એ ચાર પ્રસંગ;
કહું એક સમરસ રે મળી, ઉગ્ર બુદ્ધે ભિન્ન કાઢે કળી. ૪૩
મહાકારણ કૈવલ્યદેહ સદા, જેને અસિપદ[1] વેદે વદ્યાં;
કારણદેહ ઈશ્વર તું જાણ, જે પરમાત્મા નામ પ્રમાણ. ૪૪
સૂક્ષ્મદેહ જીવાત્મા નામ, જેને ધર્માર્થ મોક્ષ ને કામ;

---

૧ છે એવો શબ્દ.

ચોથું કહિયે સ્થૂળશરીર, જે ક્ષણભંગપ્રમાણે ધીર. ૪૫
ચારે દેહ સમજે ધીમંત, સમજે આવે લિંગનો અંત;
પંચીકરણનો જાણે સંચ, પ્રીછ પડીને પડ્યો પ્રપંચ. ૪૬

દોહરા

શિ૦મંદબુદ્ધિ મહારાજ હું, અને એ તો વાત અગાધ;
વિધે કરીને વિકાશિયે તો, કાંઇ હોય બુધ્ય સાધ. ૪૭

ચોપાઇ

ગુ૦ભલિપેરે મેં તુજને કહ્યું, હું જાણું છું તે તેં લહ્યું;
બીજે પક્ષે કહું છું વળી, ઉચ બુધ્યે લેજે સાંભળી. ૪૮
પહેલો કહ્યો જે કેવળદેહ, તેજ સ્વતંતર નિઃસંદેહ;
પરમ ચેતનની શી કહું જુક્તિ, ઇશ્વરદેહ જેની સહજ શક્તિ.
ઈશ્વરદેહ તે ચેતન અંગ, તેની છાયા વાસનાલિંગ;
વાસનાથી તે ભૌતિક પિંડ, જે નાનાવિધ દીસે ખંડ. ૫૦
પંનર તત્ત્વની ભૌતિકકાય, નવ તત્ત્વે વાસનાલિંગ થાય;
ચૈતન્યમાત્ર તે ઈશ્વરવપુ, ષાડ્વિંશક મહાવિષ્ણુ જપું. ૫૧
મહાકારણ પરમ ચૈતન્યદેહ, વાણીમાંહી ન આવે તેહ;
પરાત્પર પરબ્રહ્મ અગાધ, કેમ હોય મનબુદ્ધિ સાધ્ય. ૫૨

દોહરા

શિ૦ચારે દેહે એક દેહ જે તે, તમો દેખાડી વિધ્ય;
આપે આપ જાણે નહીં, એ શું પ્રગટ્યું મધ્ય. ૫૩

ચોપાઇ

ગુ૦હવે શિષ્ય તું તત્પર થા, વસ્તુવિચારતણે ઘર જા;
વિનાવિચારે રે છે આડ્ય, થા તત્પર ને સંશય કાઢ્ય. ૫૪
વસ્તુતણી પક્ષેથી કહું, જેવું, હું બુદ્ધિમાને લહું;
આ મારે તો જગતજ નથી, તો અજ્ઞાન કેને કહું કથી. ૫૫

દોહરા

શિ૦ઢીઠપણે[1] કરીને કહું, બાળકબુદ્ધે પ્રશ્ન;
અનુભવસાગર રાય છો, ત્યાં ટાળવા હીંડું ઉશ્ન. ૫૬
ગુ૦પૂછી પુત્ર નિઃશંક થા, શંકે કાં તું વીર !

---

૧ નફટપણે.

મહા અનુભવ તો ઉપજે જો, કહિયે સુણિયે ધીર ! ૫૭
શિ૦રાય ! કહો છો તહાં નથી, જગતતણો લવલેશ;
તો શિષ્યગુરુ ક્યાંથી થયા, ક્યાંથી ફળ્યો ઉપદેશ. ૫૮

ચોપાઇ

ગુ૦પહેલો જે વંધ્યાસુત કહ્યો, તે શું તુજને વીસરી ગયો;
મિથ્યાને માન્યું છે સત્ય, તેણે તને ઉકલે છે જુક્ત. ૫૯
સોળે અંશે જૂઠો થાય, અન્ય ન રે તો ક્યાં મન જાય;
મિથ્યાને મિથ્યા થયું સત્ય, તેને અનોપું માન્યું નિત્ય. ૬૦

દોહરા

શિ૦મિથ્યાની જે મનવિષે, ખરી બંધાણી જાડ્ય;
પ્રભુ પધારી અંતરે કાંઇ, કૃપા કરીને કાડ્ય. ૬૧

ચોપાઇ

ગુ૦સંતજનોનો કરતાં સંગ, સાહસપણું ત્યાં ઉપજે અંગ;
સાધુપુરુષની સંગત સાર, મનવૃત્તિ હોય બ્રહ્માકાર. ૬૨
જ્ઞાતાને સંગે નિર્ધાર, ઉજ્જ્વળ બુધ હોય વણપ્રતીકાર[1] ;
લોભમોહાદિક મળે છે જેહ, ઉજ્જ્વળને ત્યાં ન છએ તેહ. ૬૩
શીતતણી વ્યાપત હોય ઘણી, સંગત કીજે વહ્નિતણી;
તો હિમે કંપે નહિ અંગ, એમ કરે સજ્જનનો સંગ. ૬૪
તત્ત્વજ્ઞતણો સાંભળ મહિમાય, કીજે સંગ તો શું શું થાય:
ખટ ધાતુ પારસને મળે, મૂળરૂપ તેનું નવ ટળે. ૬૫
હલકું મૂલ્ય હતું જે લોહ, કુંદનનો દેખાણો મોહ;
કઠણ લોહ જે ભયાનક હતું, તે સર્વાંગે થયું શોભતું. ૬૬
જેમ પારસ તેમ જ્ઞાતા જન, મૂળગાં તે મુકાવે ચેન;
જીવ ટાળીને સ્વે શિવ કરે, તત્ત્વજ્ઞ પુરુષ એ મહાતમ ધરે. ૬૭
જે કરે આપસરીખો તાત, એ બ્રહ્મવેત્તાની મોટી વાત;
તે માટે કરવો સતસંગ, તો સમજીએ વસ્તુપ્રસંગ. ૬૮

દોહરા

શિ૦તત્ત્વજ્ઞપુરુષ તે કહો કિયા, અને તત્ત્વજ્ઞતણી કાંઇ જાત;

---

૧ કઠણ ઉપાય વિના.

શે અંધાણે ઓળખું, તેની કયા ચિન્હની ભાત. ૬૯
ગુ૦તત્ત્વદર્શી મહાપુરુષની, નાત નોય નોય વર્ણ;
પ્રપંચપક્ષે પેખતાં, બુદ્ધિ ન પામે ધર્ણ. ૭૦

ચોપાઈ

જોશે અંધાણુ જે દેહતણાં, તો તું ભટકીશ હજી ઘર ઘણાં;
દેહધારીને ચિન્હજ ઘટે, મૂકી બ્રહ્માંડ તજ્જ્ઞ આઘો વટે. ૭૧
પ્રપંચને યોજતાં પુત્ર, નહિ પામે જ્ઞાતાનું સૂત્ર;
સંશય ઉપજે તો વળી દાખ્ય, એ ઉપર કહું તુજને સાખ્ય. ૭૨
શિષ્ય જોને શુક જોગી હવા, તત્ત્વદર્શી મહામોક્ષ પાકવા;
કૃષ્ણ ભોગીમાં પહેલાં ખરા, તત્ત્વદર્શી તે થયા ઉફરા. ૭૩
રામ જનક તે કર્ત્તા રાજ, તત્ત્વદર્શીનાં કીધાં કાજ;
કર્મકાંડમાં મુખ્ય વસિષ્ઠ, તત્ત્વદર્શીમાંહી તે શિષ્ઠ. ૭૪
ગુરુ કહે શિષ્ય ! સાંભળ તાત ! પાંચેની જો વિચારી વાત;
લક્ષ એકને વિચરણ અલગ, થાય ધીમંત તે ગ્રહે સળંગ. ૭૫
તજ્જ્ઞ નામ તેમાટે વીર, જેને લક્ષમાં નથી શરીર;
સ્વપ્નમાત્ર જ્યાં નથી પ્રપંચ, ત્યાં તેને કેમ લાગે અંચ? ૭૬
તેહતણું તુજ કહું દૃષ્ટાંત, જો તું મન આણે એકાંત;
ગૌર શ્યામ પાંડુવર્ણો પુરુષ, તેની છાય નોય દેહસદૃશ. ૭૭
વસ્ત્ર અલંકૃત છે બહુ રંગ, પણ છાયાનું એકજ અંગ;
છાયા તેમ જ્ઞાનીનો લક્ષ, લક્ષણા કરી શકે કોઇ દક્ષ. ૭૮

દોહરા

શિ૦મહાનુભાવ મહંત ગુરુનો, કરવો જે સત્સંગ;
તેનાં કાંઇ લક્ષણ નહીં, તો કેમ મળે પ્રસંગ ? ૭૯
ગુ૦સત્સંગને કાંઇ શિંગ નોહે, યાં તો ગ્રહવો ચોજ[1];
સંત શાસ્ત્ર સદ્ગોષ્ટની, જાણી લેજે ખોજ. ૮૦

ચોપાઈ

તેઉપર દૃષ્ટાંત અદ્ભુત, જે કેમ નિપન્યા દત્ત અવધૂત;
તેણે ચોવીશ ગુરુ કર્યા હતા, નિજબુદ્ધિથી ગ્રહેતા જતા. ૮૧

૧ સાન.

વિચાર કરતાં લાધી વસ્ત, દ્વૈત સકળ ત્યાં પામ્યું અસ્ત;
યાજ્ઞવલ્કય બ્રહ્મજ્ઞાની હવા, તેણે પ્રતિબોધ કીધા નવા. ૮૨
ભણ્યા વૈશંપાયન સૂરજકને, શું બીજા ભણતા નહિ તે કને;
તેમાટે શિષ્ય!સાંભળ વચ્છ[1], થૈ મુમુક્ષુ ને ભીડવો કચ્છ. ૮૩

દોહરા

શિ૦સ્વામી! કહો છો તજજ્ઞને, ચિન્હ નહીં લવલેશ:
પણ ઉદ્ધવપ્રત્યે આચર્યા,લક્ષણ ત્રીશ દેવેશ. ૮૪
તે સ્વામી! કને કહ્યાં, તે જે લક્ષણ ત્રીશ;
તે વિવિધ વચને પ્રીછવો, જેમ પામું પદ જગદીશ. ૮૫

ચોપાઈ

ગુ૦મુમુક્ષુને સર્વે એ કહ્યું, જેને કાંઇ પામવા રહ્યું;
પણ તજજ્ઞનું છે પદ આરૂઢ, તેને અંતરભાવ ન ગૂઢ. ૮૬
જે જનને ઉતરવું પાર, નાવનાવિકનો કરે નિર્ધાર;
જ્યારે નર પારંગત થયો, ત્યારે જળનો સાજ ત્યાં રયો. ૮૭
મુમુક્ષુને સર્વે એ ઘટે, જેનું મન પામવા રટે;
વણ પામ્યે નહિ શીતળ હોય, તેણે ઉપાય કરવો સહુ કોય. ૮૮
હવે પદાર્થનું કહું દૃષ્ટાંત, તે ચિત્ત દૈ સાંભળજે શાંત;
જેમ લક્ષણ બત્રીશનો જન, તેને પગલે પગલે ધન. ૮૯
સ્વતઃસિદ્ધ ઉપનો ધનવંત, તેને ભોગતણો નહિ અંત
શ્યાને કાજે કરે ઉપાય, રહ્યો ચરણે લક્ષ્મીધર[2] થાય. ૯૦
ભોગે ભર્યો રહે દિનરાત, તે કેમ લહે દરિદ્રની વાત;
તેણે દરિદ્ર દીઠું ન સાંભળ્યું, જહાં તહાં મન ભોગે ભળ્યું. ૯૧
તે ઉપાય કરે નહિ કશો, ધન દેખી જાએ નહિ ધસ્યો;
એમ પદાર્થ પદને વિષે, મગ્ન થયો તે અન્ય નવ લખે. ૯૨
તે મન દરિદ્રી નહિ કોઈ વળી, મહાભોગે જેની મત ઢળી;
ચિદ્રૂપને ત્યાં અન્યજ નથી, સુણ તું મુમુક્ષનું કહું મથી. ૯૩
મુમુક્ષુ તે સાધારણ જન, તેને આતુરતા ઉપની મન;
લક્ષણ ત્રીશ ધરીને તાત! જેમ તેમ લેવું પદ સાક્ષાત. ૯૪

[1] વત્સ—હે પુત્ર! [2] દ્રવ્યવાળો.

જે જન જાણે છે સંસાર, હું બંધાણો છૌં નિર્ધાર;
તે જાણે મન છૂટું સહી, વારંવાર એ અવસર નહીં. ૯૫
એ અજ્ઞાની કહ્યો ન જાય, જ્ઞાની નહિ જેવો રઘુરાય;
તેને શાસ્ત્રતણો અધિકાર, શોધી ને ઉતારવો પાર. ૯૬
સંતતણાં લક્ષણ સુણ તાત, જે અનુભવતાં થાય સાક્ષાત;
આદરતાં ત્રાંબું હેમ થાય, લક્ષણ ગ્રહતાં બદલી જાય. ૯૭
તેમાટે એ લક્ષણ સાર, જે સાધે તે પામે પાર;
પેલું તે સત ભાષણ કરે, બીજું ક્ષમા મનમાંહી ધરે. ૯૮
ત્રીજું લક્ષણ દ્રોહબુધ્ય ટાળ્ય, ભૂતઉપર કૃપા કરિ ન્યાળ;
આત્મભાવ હૃદેને વિષે, સમાન દૃષ્ટે સહુને લખે. ૯૯
પ્રિય અપ્રિય કેને નવ ગણે, સર્વભૂતપર કરુણા ઘણે;
ધીર બુદ્ધિ હોએ તે જન, કામક્રોધપરાભવ નહિ તન. ૧૦૦
લોહું સુવર્ણ ન ગણે લેશ, જેનું મન ગળ્યું છે શેષ;
બાહ્યાભ્યંતર અતિપવિત્ર, એકાદશ[1] રાખે તે સૂત્ર. ૧૦૧
કોમળભાવ હૃદેને વિષે, પ્રાપ્ત ભોગ આવે તે ભખે;
નૌકા તે ભવસાગરતણું, રહિત વિકારે મન આપણું. ૧૦૨
નિષ્કંચન જાણવા જન, મુક્તિસંગે ઈચ્છા થૈ મન;
બ્રહ્મચર્ય હરિ સેવે સદા, અલ્પ આહાર સંતોષી મુદા. ૧૦૩
લેલીન હોય દેહે વૈરાગ, જાણે સકળ તત્ત્વના ભાગ;
સ્થિરભાવે હરિચરણે રહે, શીતળ શુદ્ધ અંતઃકરણ વહે. ૧૦૪
મતપણું નહિ અતિદીનતા, ઉદધિકેરી ગંભીરતા;
મરાળકેરી મન ચાતુરી, પય ગ્રહી નીર દિયે પરહરી. ૧૦૫
ખટ ઊર્મિ લોપી નવ શકે, નિરભિમાની સહુ ભૂતને વિષે;
નિજઆત્મ દેખે સહુમાંય, કલ્પદ્રુમના જેવી છાંય. ૧૦૬
દુઃખ હરે શરણે આવ્યાનું, નિજજ્ઞાન આપે આપ્યાનું;
આત્મસુખ આપે તે સંત, મિત્રભાવ જાણે ભગવંત. ૧૦૭
બ્રહ્મભાવ કરુણા મન ધરે, સંગી બાહ્ય અસંગી ફરે;

૧ મનસહિત અગીઆર ઇંદ્રિયો.

ફળ નહિ ઇચ્છે હરિને ભજે, અનન્યભાવે પામે વિજે. ૧૦૮
તે સમદર્શી કહાવે જન, જેને રાગદ્વેષ નહિ તન;
ઘરમાં ન રહે વન ન જાય, લેલીન થૈને સમો સમાય. ૧૦૯
નિશ્ચળ ધ્યાન એવું તે ધરે, સમબુદ્ધે ભક્તિ આદરે;
લક્ષણ ત્રીશ કહ્યાં ભગવંત, તે અહીં લેજ એક ચંત[1]. ૧૧૦
મુક્તમુમુક્ષુનું લક્ષણ કહ્યું, જેવું મેં બુધમાને લહ્યું;
વળી ઉપજે તો પૂછે પ્રશ્ન, કહીશ હું જો કેવરાવશે કૃષ્ણ.૧૧૧

इतिश्रीगुरुशिष्यसंवादे मुक्तमुमुक्षुलक्षणनामस्तृतीयः खंडः ३

ચતુર્થ ખંડ-તત્ત્વજ્ઞાનનિરૂપણ

દોહરા

ગુ૦ગુરુ કહે છે શિષ્ય! સુણો, ખંડ કહ્યા મેં ત્રણ;
તે તારા ચિત્તમાં વસ્યા, સુણી લીધું કાંઇ કર્ણ. 1
ગુરૂકૃપાળુતા મન ધરી, શિષ્યે વિચાર્યું મનસાથ;
કોઈ ભાગ્યવાન નહિ મુજ સમો, જે સદ્ગુરુએ સાયો હાથ. ૨
શિ૦શિષ્ય કહે છે મહંત ગુરુ! મારે સર્વસ એહ;
તમો કહો હું સાંભળું, જેથી ટળે સર્વ સંદેહ. ૩
મારે સર્વસ રાય છો, તીર્થ વ્રત પુણ્ય દાન;
પ્રભુ કહો હું સાંભળું, તમો મૂર્તિમંત ભગવાન. ૪
સ્વામી! એટલું સાંભળીને, પદ્ધતિ લઇ પ્રભુરાય;
હવે કૃપાનાથ! કૃપા કરો, તો કાંઇક સમજાય. ૫
સ્વામી! સંશય મોટો મને, જે છે આ પંચભૂત;
તે જડ સરખાં ભાસે ખરાં, તે તમો કહ્યાં અદ્ભુત. ૬
જે દૃષ્ટે મહાનિધિ તમે, જોઇ કહ્યું મહારાજ!
તે દૃષ્ટિ આપી પ્રીછવો તો, સઘ સમજું હું આજ. ૭

ચોપાઈ.

ગુ૦ દૃષ્ટિ શી તુજ આપું વીર! સમજે સાન કહું જે ધીર;
ચોવીશ તત્ત્વ તુજ મુજ દેહ, તેમાં જો ન કશો સંદેહ. ૮

---

૧ ચિત્ત. ૨ પકડ્યો.

જે બુદ્ધિવડે કહું છું હું, તે બુદ્ધિવડે ગ્રહે છે તું;
જે મનવડે તેં માન્યો ગુરુ, તે મનવડે હું ઉત્તર કરૂં. ૯
માયે[1] તો માને છે બે, મનવેણું કાંઇ જુદું છે;
તું શિષ્ય હું મૂકી દે માન, મને ન જાણીશ ગુરુ નિદાન. ૧૦
બે માનિનતા બેથી ગઇ, ચેતનતા ત્યાં મૂળગી રઇ;
તે ચેતનતા જે છે તેહ, એમાં નથી કશો સંદેહ. ૧૧
શિ૦ સ્વામી ! ઇયાં તો બોલવા નથી,
ગુ૦ મેં એમાંથી વાણી કથી;
શિ૦ તો સ્વામી ! હું તું ત્યાં નોય,
ગુ૦ એમ એક ગાંઠે ફરે છે સોય. ૧૨

દોહરા

શિ૦ એ તો વાત આધી પ્રભુ, ધન્ય ધન્ય ધન્ય મહારાજ!
કોણ કહે સદ્ગુરુવિના, સહજ બોધ એ આજ. ૧૩
ગુ૦ તેં જે કહ્યું કૃપા કરો, પણ વચનતણું નહિ કામ;
એ તો આરોપીને બોલવું, પણ સેજે છે રામરામ. ૧૪
શિ૦ પ્રભુ એ વાતને પ્રીછવા, મેં કીધા અનંત ઉપાય;
મહાનુભાવ અંતરથકી, કીણી કૃપા ગુરુરાય. ૧૫
એ પક્ષે શ્રીગુરુ તમો, ચિદ કહ્યાં પંચભૂત;
ચમત્કારની વારતા, જેમ હૃદે તમારૂં હેત. ૧૬
કેતાં સુણતાં અતિ ઘણું, આજલગે ગુરુદેવ;
તેજ વાતે મહાનિધિ કાંઇ, અળગો પ્રગટ્યો ભેવ. ૧૭
ગુ૦ કેમ કહે છે મહંત તું, મહા ગહન ગતિ જીવ;
તુજ મુજમાં અંતર કશો, જેમ દીવેથી પ્રગટે દીવ. ૧૮

ચોપાઈ

પાંચ ભૂત દીસે ચિદ્રૂપ, ત્રણ ભુવન ભાસે તદ્રૂપ;
મહાજ્ઞાન હવું મુજને આજ, તેણે ચિદ દીઠું મહારાજ ! ૧૯
કિયાં જાઉં ને ક્યાં હું રહું, શેને ત્યાગું ને શું ગ્રહું;
આત્મા ભરભરી પૂરી રહ્યો, કલ્પાંતે એકાર્ણવ થયો. ૨૦

૧ માયાવડે.

અંબુવિના દીસે નહિ અન્ય, આત્માવિણ ભાસે નહિ મન;
એમ વસિષ્ઠને બોલ્યા રઘુનાથ, શિષ્ય કહે સાંભળો ગુરુનાથ! ૨૧

દોહરા

શિ૦ સ્વામી ! જે દીસતું જેમ હતું, તેમાં પડિયો ફેર;
જેમ ભવ પ્રગટે અભિનવો, તેમ ફરે અનુભવની લેર. ૨૨
ગ્રહની ગ્રથલતા[1] ઊપજે, જેમ માદક ભક્ષણે ભૂર[2];
શ્યા સરખું મહારાજ! છે, શું ચઢી આવ્યું પૂર. ૨૩

ચોપાઈ

ગુ૦ નોયે શિષ્ય ! ગ્રથલતા પુત્ર, જાણી લે એ આત્મસૂત્ર;
જીવબુદ્ધિનો થયો વિનાશ, આત્મતાનો થયો પ્રકાશ. ૨૪
અણહવો હોય જેમ અવતાર, તેની પ્રકૃતિ રહે તે ઠાર;
જ્યારે પ્રગટ્યું અનુભવ અંગ, તારે ફરિયા સઘળા રંગ. ૨૫
શરદઋતુનો હવો પ્રકાશ, ત્યારે નિર્મળ જળ આકાશ;
દૃષ્ટિતત્ત્વ પ્રકટ્યું જ્યાં જ્ઞાન, તારે ટળ્યું પ્રકૃતિનું માન. ૨૬

દોહરા

શિ૦ દૃષ્ટિતત્ત્વ સ્વામી કહો, દૃષ્ટિતત્ત્વ શું નામ;
દૃષ્ટિતત્ત્વ પ્રગટ્યે હોય શું, જેમ બુદ્ધિ બેસે ઠામ. ૨૭

ચોપાઇ

ગુ૦ દૃષ્ટિતત્ત્વ કહું તે જાણ, તારી દૃષ્ટિતણું એંધાણ;
જહાં જહાં વિચરણ જેવી વિધ, સર્વે ચિદ્રૂપ દીસે નિધ. ૨૮
અગમ અગોચર કહે છે વેદ, તે પ્રત્યક્ષ દેખે છે વેદ;
પંડિત કહે પ્રકૃતિને પાર, તે દેખે આ દૃષ્ટિ બાર. ૨૯
ત્રિલોકી રંગભૂમિ સદા, ચિદ્રૂપી નટ નાચે મુદા;
નાના ગુણ કર્મ રૂપ નામ, સચરાચર સ્વે આતમરામ. ૩૦

દોહરા

કહ્યામાંહિ આવે નહિ, તો હું શું કહું હરિરૂપ;
જેમ છે તેમ એ વસ્તુ છે, આડય સ્વરૂપી કૂપ. ૩૧
તેં પુછ્યું જે દૃષ્ટિતત્ત્વ કહો, તેનો ઉત્તર એહ;

૧ ગાંડાઈ. ૨ બહુ.

દૃષ્ટિતત્ત્વ એનું નામ શું, તેનો ટાળું હવે સંદેહ. ૩૨

ચોપાઇ

દૃષ્ટિતત્ત્વ તે એનું નામ, જે દેખીજે દૃષ્ટે ધામ;
દૃષ્ટે દેખે તેજ અસત્ય, બાકી તે અનુમાને નૃત્ય. ૩૩
બંને ભાતનું કહિયે જ્ઞાન, સાંભળ કહું તેનું નિદાન;
એક જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, બીજું તે અનુમાને જાણ. ૩૪
એ ઉપર કહું હું દૃષ્ટાંત, ધાર્યે મનને કરિ એકાંત;
આયુધ પડયાં દેખીને જેમ, મન વિચાર આણીજે તેમ. ૩૫
આ છે જુદ્ધતણાં હથિયાર, અહિંયાં કોઇક હશે નિર્ધાર;
ઉપકરણ દેખી કલ્પે અનુમાન,એનું નામ અનુમાની જ્ઞાન. ૩૬
એવું જ્ઞાન ઘણાને વિષે, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તે થોડા લખે;
દેખી ઇશ્વર આવ્યો વિશ્વાસ, અનુમાનજ્ઞાની કહિયે દાસ. ૩૭
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણની સુણ કહું વાત, હસ્તામળ દીસે સાક્ષાત;
હસ્તે કંકણ હાટકતણું[1], અવલોકંતાં શોભિત ઘણું. ૩૮
શેનું હશે એમ ચિત્તે ચડયું, એટલે સુવર્ણ દૃષ્ટે પડયું;
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જાણ્યે એહ, કારજસંબંધી ન મળે દેહ. ૩૯
પ્રત્યક્ષ અનુમાનનો ભેદ કહ્યો, કેજે સંદેહ સમૂળો ગયો:
શિ૦ શિષ્ય કહે હા ગુરુમહારાજ, ત્રીજું પ્રશ્ન ચરચો તમો આજ. ૪૦
ગુ૦ ગુરુ કે શિષ્ય! સાંભળજે ખરૂં,ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર કરૂં;
તેં કહ્યું દૃષ્ટિતત્ત્વ પ્રગટે શું થાય,હવે તે કહું ગ્રહેજે મનમાંય. ૪૧
જ્યારે પ્રગટયું અદૃષ્ટિતત્ત્વ, શૂન્યંકરૂં કહિયે તે સત્ત્વ;
પરાત્પર પરબ્રહ્મ ચૈતન્ય જેહ, વસ્તુ નામ ત્યાં કહિયે તેહ. ૪૨
વસ્તુતા પ્રગટે જે અંગ, ત્રણ દ્વૈતનો તેને થાય ભંગ;
પ્રાયે વસ્તુનો છે સ્વભાવ, ટળે દ્વૈત ને થાએ સાવ. ૪૩

દોહરા

શિ૦ ત્રણ દ્વૈત સ્વામી! કહ્યાં, ત્રણદ્વૈત શું નામ;
અને તે ટળ્યે તે હોય શું, તે દેખાડો ઠામ. ૪૪

---

૧ સોનાનું.

ગુ૦ હું તો બાપ કહીશ ખરો, મોટી વાત અગાધ;
મોટાનો અનુભવ મહા, તે નહિ છીલરને[1] સાધ્ય. ૪૫

ચોપાઇ.

પહેલું તે ભાવાદ્વૈતનામ, બીજું ક્રિયાદ્વૈત છે સ્વામ;
દ્રવ્યાદ્વૈત નામ ત્રીજાતણું, સુણ લક્ષણને વિચારી ભણું. ૪૬
એકમેવ અદ્વૈતજ બ્રહ્મ, કાયાભાવે જુજવાં કર્મ;
ખરો અધ્યાસ ભિન્ન ભિન્ન થયો, કહ્યા પૂછ્યાનો ઉત્તર રયો ૪૭
ત્રણ દ્વૈતનો કહું વિસ્તાર, ધારીશ તો તે બેસશે ઠાર;
દ્રવ્ય કેનાં તે પંચમહાભૂત, લોક ચૌદ નાના અદ્ભુત. ૪૮
સચર અચર ચોરાશી લક્ષ, દ્રવ્યસ્વભાવે જુજવી પક્ષ;
મનુષ્ય દેવ પશુ પક્ષી બહુ, એક કેતાં જાણવા સહુ. ૪૯
વિચરણ સમાધિ નહિ એક રીત, એનું નામ તે દ્રવ્યાદ્વૈત;
ભાવાદ્વૈતની સુણ કહું વાત, સમજી લેજે મર્મે ધાત. ૫૦
ભાવાદ્વૈત જાણયે તું પુત્ર ! જે પિંડ સકળ નોહે એક સૂત્ર;
પશુ પંખી યક્ષ કિન્નર નાગ, પિંડસ્વભાવે જુજવા રાગ. ૫૧
હેતુવિનાનાં કારણ વેર, સહજસ્વભાવે જુજવી પેર;
મૂષક માર્જાર વ્યાઘ્ર ગૌતણે, સ્હેલો[2]સર્પ હસ્તિ સિંહ હણે.૫૨
પ્રીત્યાદિકની જાણે પેર, સહજ સ્વભાવ ન કારણ વેર;
માનવ દાનવ તિર્યક જાત, સકળ પિંડે નોહે એક ભાત. ૫૩
ભાવાદ્વૈત એ સમજ એ તાત, ક્રિયાદ્વૈતની સુણ કહું વાત;
કોઇ જળચર કોઇ થળચર ઠરે, કોય પંખી આકાશે ફરે. ૫૪
કોઇક ભખે બળતા અંગાર, કોઇક દૃષદ્તણો[3] કરે અહાર;
શાખામૃગ શાખાએ રમે, અનળ આકાશે મીન જળ ભમે.૫૫
તેમ માનવમાં ક્રિયા જુજવી, કોય કેની ન શકે અનુભવી;
પંખીગત પશુએ નવ થાય, પશુગત દ્રુમે કરી નવ જાય. ૫૬
વૃક્ષ પૃથ્વીથી આકર્ષે તોય, માનવ દેવે તે નવ હોય;

૧ ક્ષુદ્રને. ૨ શેળો. ૩ પથ્થર.

પ્રત્યેક ક્રિયા છે જુજવી, વછ! વિવેક જો અનુભવી. ૫૭
ત્રણ દ્વૈત દેખાડયાં તાત! વળી ઉપજે તો પૂછે વાત;
ચિત્ત દૈ જોતાં દીસે એહ, મહા અનુભવથી ભાગે તેહ. ૫૮

દોહરા

શિ૦શિષ્ય કહે છે હે પ્રભુ! સંશય મને મહારાજ!
કૃપા કરો તો દાખવું, એ સંદેહ ટાળો આજ. ૫૯
સ્વામી! મેં સાંભળી હતી, કોઇકને મુખ વાત;
જોગસિદ્ધિ પ્રગટે થકે, અસંભાવ્ય કૃત્ય થાત. ૬૦
તે અન્ય દેહનાં કૃત્ય કરી શકે, તો ગયું ગણીજે દ્વૈત;
તેને કૈવલ્ય પરઠવો તે, કેવો પ્રભુ! અદ્વૈત. ૬૧

ચોપાઇ.

ગુ૦કેવલતા પરઠી નવ જાય, પરઠી જે તે સર્વે માંય;
સિદ્ધિ સકળ માયાનું રૂપ, મુરદાનવ[1] મોહ્યા મુનિભૂપ. ૬૨
વ્યસની જીવ માયાવશ પડયો, કરે ઉપાય સંકલ્પે ચડયો;
સંકલ્પે ચડિયું મન જેહ, પરપંચો દેખે બહુ તેહ. ૬૩
એક બે વાર કાંઇક તે થાય, ચટક દેખાડી સર્વે જાય;
જેમ વેશ્યા નિર્ધનને તજે, વંઠી તે પુનરપિ નવ ભજે. ૬૪
સિદ્ધિ સાધકનો કરે એમ અંત, માટે સંત ન ધારે ચંત;
બીજો પ્રકાર કહું સુણ વીર! મૂળ મરમ સમજે એમ ધીર. ૬૫
એકમેવ અદ્વૈત કહે વેદ, જ્યાં બીજો તે ભેદાભેદ,
વાસના લિંગવિના નોય કૃત્ય, કૃત્યે થાય વાસના સત્ય. ૬૬
સત્ય વાસના જીવ કેવાય, ભરમે ભ્રમણ કરે ભવમાંય;
તે માટે મિથ્યા અધ્યાસ, કેવલતામાં સર્વે નાશ. ૬૭

દોહરા

શિ૦સ્વામી! હું એમ જાણતો, જે છે એમજ તે સિદ્ધિ;
કેવલતા જે તમે કહી, એ તો છે મહાનિધિ. ૬૮
સ્વામી! એટલું મેં લહ્યું, જે નામરૂપ પ્રપંચ;
કાળકર્મની પ્રેરણા, તે જાણ્યો માયા સંચ, ૬૯

1 મુર નામનો રાક્ષસ.

જ્યાં રહ્યા ભાસે સકળ, મિથ્યા રૂપ ને નામ;
તે સ્થૂળ કાંઇ કહી શકો, તો તે દેખાડો ઠામ. ૭૦

ચોપાઈ

ગુ૦ લક્ષાલક્ષવિવર્જિત જેહ, પક્ષાપક્ષવિવર્જિત તેહ;
મનવાણી પામે વિશ્રામ, કોણ કેને દેખાડે ઠામ. ૭૧
હું નહિ તું નહિ ત્યાં છે તેહ, જ્ઞાન નહિ જ્ઞાતા ને જ્ઞેય;
જ્યાં કાંઇયે કહ્યું નવ જાય, ૐકારાદિક વર્ણ સમાય. ૭૨
તે ગુરુ શિષ્યને શું કરી કહે, મનવાણીથી અગોચર રહે;
મન કલ્પે તે બીજું થાય, મને તહાં હું ક્યું ન જાય. ૭૩
માટે શિષ્ય કહું સુણ વાત, સમશ્યાથી તું સમજે ધાત;
એક વસ્તુ બીજું કાંઈ નથી, હું છું એમ કેને કે કથી. ૭૪
સામું ત્યાં પ્રતિબિંબ નવ મળે, વેત્તાવિણ કોણ કેને કળે?
પોતે કહે ને કહે હું સત્ય, શિષ્ય કરી જો એનું નૃત્ય. ૭૫

દોહરા

શિ૦ હું ને તમો ક્યાંઈયે નથી, જેમ છે તેમનું તેમ;
શું થૈ શું દેખી કહું જે, આ વાતનું તે કેમ. ૭૬
જેમ છે તેમ એ મહાનિધિ, પરાત્પર પરિબ્રહ્મ;
અણછતો હું તો માનતો, જેમ થયું હતું તેમ. ૭૭
એમ કહી શિષ્ય લય થતો, પ્રેમે કરે પ્રણામ;
હું હુંને પ્રણમી કહું, નમો નમો નિજધામ. ૭૮
મહા અનુભવ મહાપુરુષનો, સાર ગ્રહી કર્યો ગ્રંથ;
પરમ પદ છે તેવિષે, જે ચાલે એ પંથ. ૭૯
સંસાર દીર્ઘ રોગને, ટાળવા હીંડે જેહ;
તેને ઔષધ આ ઘટે, હોય જીવન્મુક્ત વિદેહ. ૮૦
મોહકળણે[1] કળ્યો[2] કંઠલગી, મનની તજવા ધાંખ[3];
તેને હરિ હીંડે કાઢવા, તો તેને એ પાંખ. ૮૧
અજ્ઞાન અર્ણવે માનવી, ડુબ્યો ભટકે ભૂર;

૧ અજ્ઞાનરૂપ ખુતાણુમાં. ૨ ખુત્યો. ૩ ઝંખના.

હીંડે નિજ ગૃહ પામવા, તો તેને આ સૂર[1]. ૮૨
અંતર આશય મુગતનો[2], મુમુક્ષુને ઉપાસ્ય;
મૂરખને કાંઈએ નહીં, શ્રીફળ વાનરપાસ. ૮૩
ગુરુ–શિષ્યનામે ગ્રંથ એ, જેમાં ખંડ છે ચાર;
હરિચરણે જેને વાસ કરવો, હોય તે સુણો નરનાર. ૮૪
અંતરજામીએ જે કહ્યું, તે અખે કીધો વિવેક;
દૂષણભૂષણ હરિભણી, એશી ઉપર વળી એક. ૮૫

इति श्रीगुरुशिष्यसंवादे तत्त्वज्ञाननिरूपणनाम चतुर्थः खंडः ॥४॥

શ્રીગુરુ–શિષ્ય–સંવાદ સંપૂર્ણ

૧ સૂર્ય. ૨ મુક્તનો.

कैवल्यगीता

રાગ આશાવરી

આ તું પૂરણ પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ, દેખું છું હાજરા હજુર રે;
પરાપારથો બોલે પ્રાણપતિ, કેમ કહું નેણથી દૂર રે. તું પૂ૦ ૧
આ ઉપમા દીજે તે આરોપણ, દૃષ્ટાંત દીજે તે દ્વૈત રે;
આપે આપમાં આડચજ[1] શેની, દ્વૈતસહિત અદ્વૈતરે. તું પૂ૦ ૨
આ શ્વાસ ઉસાસ સરે ત્યાં તું છે, કળ ભારે તુજમાંય રે;
હું તું કરૂં પણ છે પ્રાયે તું, તું જોતાં હું કયાંય રે. તું પૂ૦ ૩
આ નખશિખ જોતાં તુંજ નર્યો[2] હરિ, અન્ય તે કોણ ને ક્યાંથું રે;
ઈચ્છાબીજ વાવ્યું તુંજ માંહે, ઉગી આવ્યું તુંજમાંથું. તું પૂ૦
આ મૂળ સ્કંધ શાખા પ્રતિશાખા, પલ્લવ પત્ર ફળ ફુલ રે,
સ્વાદ રંગ ગુણ નામ રૂપ બહુ, બીજ જોતાં નહી ભૂલ રે. તું. પૂ૦
આ નિરંજન નિરાકાર નિરામય, એવું સરખું છે આપ રે;
અંજન આકાર કયાંથી આવ્યા, આપમાંહેથી સર્વ વ્યાપ રે તું પૂ૦
આ વસ્તુ નિરંતર કહું હું ધ્યાતા, ધ્યાતાવિના ધ્યેય ક્યાંય રે;
હું તું તું હું વસ્તુ વિચારે, અંકુરબીજજ પ્રાય રે. તું પૂ૦ ૭
આ પરાપારમાં પેશીને જોયું, હુંપણું ન મળે રંચ રે;
પોષણ ત્યાં તું તેમનો તેમ છે, સર્વે તારો સંચ રે. તું પૂ૦ ૮
આ તું ચૈતન તુજમાંહે જાગ્યો, જોયો ત્યાં તું જીવ રે;
સ્થૂળ નામ ધર્યાં જીવેશ્વરનાં, તેમનું તેમ સદૈવ રે. તું પૂ૦ ૯
આ હું નહીં તું નહીં તે નહીં તેહજ, ફાલ્યું ફુલ્યું ઞાતકાર રે;
અવ્યક્તમાંહી વ્યક્ત સર્વ દીસો, આપ તે જાણણહાર રે તું પૂ૦ ૧૦

---

૧ પડદાજ. ૨ એટલો.

આ ઉપના કેરી આઘ કહે કોય, અંત નહીં કોય કાળ રે;
મધ્યમાંહેથી નામજ નીસરે, એવું ધામ વિશાળ રે. તું પૂ૦ ૧૧
આ ગાઉછું હું ને ગાતો જા તું, અંતર ઉતરીને જોતે રે;
હું નો હું અને તું નો તું અજ, એમ પોતાનો પોતે રે. તું પૂ૦ ૧૨
આ પિંડ જોતાં બ્રહ્માંડ જોવાયું, થાવર જંગમ દેહ રે;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ દશે દિશ, આપ તું સ્વામી એહ રે. તું પૂ૦ ૧૩
આ કાયા ચલણવલણ કરે નરની, ગમનધાવન બહુ ભાવે રે;
પુરુષવિના પ્રતિબિંબ ન હોયે, ચેતન સ્હેજ સ્વભાવે રે. તું પૂ૦ ૧૪
આ સ્વે ચેતન જડ સરખું ભાસે, આપે તે ભૂત આકાર રે;
નૃત્ય નિધાન કરતાં કૈવલ્ય, ભાસે ચૈતન્ય સારરે. તું પૂ૦ ૧૫
આ તું તારી ઇચ્છાએ પ્રાણપતિ, અક્ષર તણી લે ઓટ રે;
દર્શનમત નાનાવિધિ ચાલે, ભેખ ટેક કોટે કોટ રે. તું પૂ૦ ૧૬
આ દેશ દેશ ભાષા ભિન્ન ભિન્ન બોલે, ચાલ ચરિત્ર આચર્ણ રે;
રૂપ રમણ આકાર અનેરાં, પવન તેજ નિર ધર્ણ રે. તું પૂ૦ ૧૭
આ જળચર થળચર ખેચર તું હરિ, ક્યાંક મિશ્રિત તું હોય રે;
ક્યાંક પંડિત મૂરખ સાધારણ, આપથી અળગો ન કોય રે તું પૂ૦
આ જીવ ઇશ્વર તું તુજને ઠરાવે, અળગો કલ્પે આકાર રે;
કલ્પિતમાં પરમેશ્વર નાવે, અકળિત આપ અપાર રે. તું પૂ૦ ૧૯
આ દીસે તેવો તું ત્યાં ન હોયે, છે તે સર્વે ઈશ રે;
તું તુજને જાણે નવ જાણે, દેવ દૈત્ય જગદીશ રે. તું પૂ૦ ૨૦
આ બોલતાં બીજું થૈને ભાસે, કહેતાં કવતાં ને ગાતે રે;
પોતાનાં પરાક્રમ હોતામાં દીસે, તેટલે નહિ સ્થૂલ જોતે રે. તું પૂ૦ ૨૧
આ વણસતું દીસે પણ નહિ વણસે, રેય દીસે ન રેવાય રે;
અટપટું દીસે સત્ય સર્વથા, કેતું દીસે ન કેવાય રે. તું પૂ૦ ૨૨
આ નિત્ય અનિત્ય મિત અમિત ન થાય, શબ્દાતીત ચૈતન્ય રે;
અન્ય અભ્યાસે ખાંતે ગાયો, વન્યગતે નહિ અન્ય રે. તું પૂ૦ ૨૩
આ કૈવલ્યગીતા નામ સંજ્ઞાએ, આપે તે નિજ આનંદ રે;
સમજતાં શ્રીપતિ સ્વે થાયે અખા એ કૈવલ્યકંદ રે. તું પૂ૦ ૨૪

શ્રીકૈવલ્યગીતા સંપૂર્ણ

संतप्रिया

દોહરા

ઓંકારથી આદ્ય હો, અકળરૂપ અનંત;
કલ્પિતતા મધ્ય શૂન્યસી, માનિનતા માનંત. ૧
આદ્યનિરંજન આપ અજ, ત્યાં કીનો અધ્યારોપ;
અર્ધમાત્રા અખો કહે, કીનો પ્રગટ ગોપ. ૨
તાહીકો વિસ્તાર સદ્ય, ભાષાકવિત કરકે કહું;
હે ચિદ્અરણવ અગાધ, હું ચીડી[1] ચંચ ભરીકે કહું. ૩
સંતપ્રિયા સુખવર્ધની, જાકે હૃદે હેત;
અખા કરત આલોચના, તહાં ધર આપ લે દેત. ૪
સંતપ્રિયા સંતકું રુચે, બડ આસે[2] શિવરૂપ;
રૂપ અરૂપી જે નરા, અનુભવ અકળ અનુપ. ૫
પરબ્રહ્મ કહત પરોક્ષ હે, બિન પ્રત્યક્ષ પ્રમાન;
જાકું પિંડ પરચા[3] નહી, સોકોટિ કરે અયાન[4] ૬

કવિત

પ્રત્યક્ષ કે પ્રમાનબિના નર, ધાવત ધ્રુપત તોરત પાતી[5]
પ્રત્યક્ષ કે પ્રમાનબિના, નર નાચત ગાવત હોય હે યાતી[6].
પ્રત્યક્ષ કે પ્રમાનબિના, નર ખાવત પીવત શ્યામા સરાતી[7].
ન પ્રત્યક્ષ પ્રમાન સોનારા, બિન ભરતાર સોહે જ્યું બરાતી[8]. ૧
પરબ્રહ્મ રામ નારાયણ નરહર, જાકે હે નામ અનંત અપારા;
સો હરિ હાજહજુર હથો હથ, સેવે નર પાવે જો આવે વિચારા;

---

૧ ચકલી. ૨ અભિપ્રાય. ૩ પરિચય. ૪ અજ્ઞાન. ૫ પાનડાં. ૬ સંન્યાસી-શિષ્ય. ૭ વખણાતી. ૮ જાન.

ગુરુ ગોવિંદ ગોવિંદ સોહી ગુરુ, ગુરુ ગોવિંદ ગને નહિ ન્યારા;
વૈકુંઠતેં શુકદેવ ગુરુ બિન આયો, ફરી ભૂ ભાખેં સોનારા. ૮
સદ્‌ગુરુચરનસરન ગ્રહેબિન, ભવજલઆએ સો બહોતવિરાસે[1];
સદ્‌ગુરુચરન સરન ગ્રહે બિન, વેદ પઢતેં બંભ[2] નિરાસે;
સદ્‌ગુરુચરન સરન ગ્રહે બિન, દાની કરન સંસે પરે સાંસે;
સદ્‌ગુરુચરન સરન સોનારા, સ્વેં હરિરૂપ કરે મન આસે. ૯

દોહરા

મનસા વાચા કરમના, હરિ ન ભજ્યો પ્રિય જન;
અંનત વિષે રસમેં પચ્યો, પુની ગયો પસારે પાન[3] ૧૦

કવિત્

કહા ભયો કંચન કુંદસો[4] અંગ, રંગ સુંગધ શોભા અનિ ઓપે:
કહા ભયો તાન તુરંગ તુરી[5] ચઢે, ધ્રુજે ધરા જાકે નેક[6] કોપે;
ધનદ[7]સો ધન કરન સો દાની, તો કહા કામ સર્યો હરિ તોપેં:
એતે ગુન અવગુન ભએ સોનારા, જો ગુરુજ્ઞાન ન પાયોગુરુપેં.૧૧
મન રીઝાવન વેદવિદ્યા સબ, મન રીઝાવન ચૌદ વિદ્યારી,
મન રીઝાવન પાટપટંબર, મન રીઝાવન મહોલ અટારી:
મન રીઝાવન તાપ તપે સબ, મન રીઝાવન હોય બ્રહ્મચારી,
મનકું મેટ મનાતીત પાવે, સો તો અખા હે ગુરુકલ ન્યારી. ૧૨
રામરસાયન પી ન શકે જન, બહોત જીએતેં કહા કીનો ભગો રે:
રામકી ઠોર ચામરંગ રાચ્યો જ્યું, સ્વાન સુની[8] કીરેહી લગ્યો રે
ગુરુ ગોવિંદ પહેચાન ન પાયો, રિપુસોં હેત તો સોહી ઠગ્યો રે;
એ ઠહકયો[9]ઠગે ઠગ માયા સોનારા, જો ગુરુબેન સુની ન જગ્યોરે
ધન-તન-ત્રિયાસું એસે જડ્યો મન,જેસેંપડ્યોમીનકેમનપાની;
ધન-તન-ત્રિયા સો છાંડ જાત હે, મનકી પ્રીત ન હોય પુરાની;
એહી અવિદ્યા ઘેર્યો દશોદિશ,જ્યું જલ ડૂબત નાવ ભરાની,
અબકરકરતારશબ્દકોખેવા[10],જોલોં[11]સોનારાભીનેકીબાનનજાની.

૧ દુઃખી થયા. ૨ બ્રાહ્મણ. ૩ હાથ. ૪ મોગરાના ફૂલ જેવું. ૫ ઘોડો. ૬ થોડા. ૭ કુબેર. ૮ કૂતરી. ૯ કરડ્યો. ૧૦ વહાણ હાંકનાર. ૧૧ જ્યાંસુધી.

રે મન ! રામભજનકી ઠોરતેં, ભઈ હે રંગ રંગીલીસી રામા;
સુંદર શ્યામ સુનાયો સુન્યો હે, સ્વેં સત્ય રૂપ સરાવે તું શ્યામા;
અંબુજસી અંગના અતિ આછી, મન મધૂપ પાયે વિરામા;
ભાવ ભગતિ ભરોંસો સોનારા, ભૂધરકી ઠોર ભઈ હે જ્યું ભામા.
રે મન ! રામ રદે ન પહેચાન્યો, તું કવન નિંદ સોયોરે ગુમાની;
ઓસકો[1]નીર યહતનધનજોબન, જ્યું ધનમેં બીજલીમુસકાની[2];
તાહીમેં મોતી તું પોઈ લે પ્યારે, સઇ લે સદ્ગુરુ સંત જ્ઞાની;
હંસકલા ગુરુ દેવે સોનારા, ન્યારા રહે દૂધ પાનીકા પાની. ૧૬
સદ્ગુરુ સાન સંભાલે સો સંતજન, અન્યતેં મનકછુઠોર ન આવે;
મંજન સો મલ ટારે ઉપરકે, ભવ ભંજન ગુરુ જ્ઞાન બતાવે;
ખંજનસી મતિ છાંડ સદ્ગુરુ, અંજન દે નેન ધેહેન ગમાવે;
ગુરુ ગોવિંદ નહિ નર ન્યારા, સો નારા સેવે સો સબેં સુજ પાવે.
સદ્ગુરુ માન સબે વહે સંપન, ખંપન યેહી કે બ્રહ્મ ન જાને;
બ્રહ્મજ્ઞાનબિના ભટકે નર ભૂલે, અટ્લે આપા પરહાથ બિકાને;
આપકોઈઓરઉપાસનઔરજ્યું, નીલકા[3]નીરમસીમધ્ય[4] સાને[5];
એસેં અખો કહેભયેભવમેંગુરુ, સોગોવિંદકહાશિષપેંઉરઆને.
એસે નરકું ગુરુ કીજ સોનારા જ્યું, ન્યારાજમેસિંધુમેંજલમોતી;
જ્યું કિંમતકોઈ કલા ન પહેચાને, જલમેં પહાડછપેમધ્યજોતી;
જલે જુપરી ઓર સૂન્ય જરે નહિ, જો ભરપૂર ભરી મધ્ય હોતી;
એસા ગુરુ રામ રામ કર છોડે, ટાલેસોશ્વાનશૃગાલકેગોતી. ૧૯

દોહરા

અચ્યુતગોત્ર જન રામકા, હંસ બરન હરિ રૂપ;
ગુરુગોવિંદકું જબહી મિલ્યા, તબહી ભયા તદરૂપ. ૨૦

કવિત

નીચથેં નીચકેસા કુલ હોતા, જાત બરન ખપે ચતુરાઇ;
પંડિત જાણુ બડે ભટ બૈકુંઠ, ન ચલે જ્યું નિસાન બજાઇ;

---

૧ ઝાકળનું. ૨ ઝબકી. ૩ ગળીના. ૪ મેશમાં વા શાહીમાં. ૫ ભેળવે.

ચમાર જુલાહા[1]નાઇ[2]ધુનીઆ[3], દાદુ રૈદાસ સેના કબિરાઇ;
રામસોનારાઅગ્નિકીસીજ્વાલામધ્યપડયોસોકીનોઅપનાઇ. ૨૧
નાંહીં કરમકી કીચ હરિજનકું, મક્ષિકા ન છુએ જેસે ચંદનકું;
જ્ઞાનગગનમેં જાત સબે ગેબ, એબ નહિ મેઘ બુંદનકું;
ભીલીકે બોર જુઠેભક્ષેભાવસોં, તોકહાંલાજલાગીરઘુનંદનકું;
એ જેસો તેસોહેહરિજનસોનારા, કીયો હે જ્યું નીર બંધનકું.
જાપેં રામ રહ્યો રદીયા, ઉદયા હે દિનકર કહોં શસી;
વિધિનિષેધ બપુરાકો કહાં બલ, જહાં ગુરુકી કરુના વિલસી;
ત્વેં શુકદેવ પાયો ગુરુભેવ, કહાં ચંદન ચરચ્યો તુલસી;
અખા જેસેહેંમૂકકી[4]સાકર, ઘટઘુંટેસોજાનેસીરીખિલસી. ૨૩
બ્રહ્મજ્ઞાન બિના સુખકી સીહી ર ન પાવે જ્ઞાનબિનાસંસેનહીછુટે;
જ્ઞાનબિના દેહકો અપરાધી, જ્ઞાનબિના નિત્યથે સબલુટે;
જ્ઞાનબિના શ્વાનશુકરજેસો, જ્ઞાન આયો બ્રમકો ભાંડ[5]ફુટે;
જ્ઞાનસોગોવિંદગોવિંદસોહીજ્ઞાન, એસેંઅખોકહેમાયાસેં ટુટે.
જ્ઞાનબિના ઢુંઢે ગિરિગહ્વર, જ્ઞાનબિના પરાધીન સો નંચે;
જ્ઞાનબિના મંજન મલધારી, જ્ઞાનબિના કાયકેકેશ ખંચે;
જ્ઞાનબિના જુવતી જન મોહ્યો, જ્ઞાનબિના કરમ કોટય ન વંચે;
જબ જ્ઞાનગજ્યોંસંગસોનારા, ભાગેભ્રમમેગલ[6]મદ મંચે. ૨૫

દોહરા

સર્વાતીત સબ જાવિષે, સબસમેત અબ શૂન્ય;
ત્વેં સ્વરૂપ સ્ફુરન ભયોં, નાંહીં જ્ઞાન નહિ નૂન્ય. ૨૬

કવિત

જ્યું જન સોયો એક સેજાપર, સો સ્વપ્ને સત કોટ ભયો હે;
હય હસ્તી નર વાહન નરપતિ, સેન સુદંર જોષિતા નચ્યો હે;
આઇ ગુરુ જગ્યો જન સોવત, તાકત અંતહી એક રહ્યો હે;
તેસેં અખા સોયા સ્વપ્ન સબ, દેખત સો ગુરુ જ્ઞાન દીયો હે. ૨૭
જ્ઞાનીહીં જ્ઞાન પુકારે સબેકું, જ્ઞાનકો રૂપ અનંત અપારા;

૧ વણકર. ૨ વાળંદ. ૩ પિંજારો. ૪ મુંગાની. ૫ વાસણ. ૬ હાથી.

કોઉ હે કર્મ ધર્મકે જ્ઞાની, કોઉ હે મંત્ર—ઉપાસનહારા;
કોઉ હે જોગપવનકે જ્ઞાની, કોઉ કરે પંચભૂત વિચારા;
જાકું સોનારાઆપાપરછુટાસો, જ્ઞાનવિજ્ઞાનજ્યું કાત્યું સારા ૨૮
સોહાગનકી સીર જાને સોહાગન, ન જાનેદોહાગનકંથવિછોઇ;
નવ નવ નેહ નવપલ્લવ નારી, ઉર આતુર રહેત હે જ્યું અછોઈ
પ્રત્યક્ષ રામ પલોપલ પૂરન, જાનત નાંહીં મેં કોન હોં ઓઇ;
આપા ગયો ગુરુભેવ સોનારા,સારથેંસારલીનોહેજ્યું દોહી. ૨૯
ઈત ઉત મન ફીરે કહા તેરો, તોમેં રહત સો આધાર ધરાધરકો;
તેરો સમાસ હોવે મન તોમેં, જબ જાને તું ભેવ ગિરિધરકો;
શબ્દમેં શબ્દાતીત બોલત, પાયો પરછંદો પરાધરકો;
જાને કો સંત સોનારા સીધી કળ, પ્રત્યક્ષ પહુંચે પરાધરકો. ૩૦
પૂરન બ્રહ્મ ઠહરે સો પૂરન, પુછયો ગિરિજા ગિરિજાપતિસોં;
પૂરન બ્રહ્મ ઠેહેરાવ શુન્યો જબ, કહ્યો આદ્ય પુરુષ પ્રજાપતિસોં;
પૂરન બ્રહ્મ ઠેહેરાવ કીનો હે, ગુરુ વસિષ્ઠ હર જાપત સો;
મહાજન બ્રહ્મઠેહેરાવસોનારા,સત્યમાન શબ્દ નાર જાપતિસો.૩૧
સોહંપ્રકાશ સ્વરૂપકો પુની તહાં, પહોંચત નહિ બતીયાં દંતકી;
આપાનંદ અનોપમ આસે, તહાં લાગત નહિ સત્તા જંતકી;
આપાપરં ભંગ અધ્યાસ નહિ અંગ, સૂત્ર નહિ તહાં કહાં મંતકી;
સદ્ગુરુકે બિન બગસે નિજ નેન, સમજ સોનારા સરે સંતકી.૩૨
જેસો હે બ્રહ્મ એનેએન પૂરન, એસો ન જાની શકત હે જીયરા;
કોટ કાલકી કલા મન જાનત, તેસો તો કહે ન શકે એ ગીયરા;
જેસી રસના ભાષાકર ભાખે, એસો તો લે ન શકે અગરા;
સેન ગુરુકી સમજ સોનારા, લક્ષ પાયો નિબર્યો ઝગરા. ૩૩
જહાં કછુ નાંહીં તહાં કછુ થાપત, શુદ્ધ નિરંજનકે મધ્ય ઓટે
જ્યુંકા ત્યું સોહી સહજ સ્વતંત્ર, કલ્પના નેક સો ભ્રમકી કોટે;
જહાં પરપંચ તહાં પુરુષોત્તમ, જહાં મધ્યભાગ તહાં ક્ષેતી કરોટે;
કહત અખો યહાં નહિ ચિતવન ચિત્ત, ઉઠાવિના જ્યું દોઇ અઠોટે

દોહરા

એસો લક્ષ હે જ્ઞાનકો, ઔર સબે મનકીન;

અખા સબે મનકો રચ્યો, મનુઆ અધિક આધીન. ૩૫
દેહ અભિમાની જબ ભયો, ઇત ઉત ફેલ્યો આપ;
કહત અખો મન તાહીં સબ, લોક ચૌદકો વ્યાપ. ૩૬

કવિત

જાવત હે સબ લોક યહાંથે, આવત નાંહ જન કોઈ ફરી;
રાય રાનાસે બડે ભટ પંડિત, કોઈ ન દે પઠયો પતરી;
ધન દારા સુત રહત પરે, માનીનતા દેહસંગ વરી;
ઇતની તો અપને નેનું દેખો, ઓર અખા મનને પકરી. ૩૭
દેહધારી કહત અલૌકિક, પરલોકકી દેહ કરત બતિયાં;
સાધન સંગ કરત દેહધારી, દેહ લિખત પુસ્તક પતિયાં;
સ્વર્ગ વૈકુંઠ બતાવે દેહધારી, કહત બનાઇ ધર છતીયાં;
દેખીયત હે સોનારા સબે ઇત, ઉતકી કોઇ કહે નહિ રતીયાં.૩૮
ઇત ઉત મન ફુરયો હે જ્યું તેરો, મન ખડો હે તો સબે સચ્યો;
કારન કરજ સબે મનહીકો, મન ભયો હે પવન રચ્યો;
મનપવનકી લે શૂન્યસાગરમેં, એસેંહી ખેલ મચ્યો;
એહી અનુક્રમ અખા ભયો ગોચર, અચયો રસ ઉનકું જ્યું અચ્યો
હે કછુ ઓર ભઈ કછુ ઓર, યે અટપટી આદ્ય અનાદ્ય ચલી;
લૌકિક ઓટ અલૌકિક ઉરે, લૌકિક લૌકિકમાંહીં જ્યું ભલી;
સદ્ગુરુસેન સોનારા સીધી કલ, જેસેં ઉઘડત હે કદલી;
શેષ રહ્યો સો રહ્યો બરાબર, બિન સમજ્યો શુક બંધ્યો નલી.૪૦

દોહરા

છુટ કથીર કંચન ભયા, ગુરુકલ વસ્તુ વિચાર;
આપા મેટયા આપ રહે, કહેતા હવા સોનાર. ૪૧

કવિત

મેં નહિ મેં નહિ પ્યારે, તુંહી હે તુંહી હે તુંહી હે સહી;
કંચુકીકો બલ હે જ્યું કહા, હરે ફરે જ્યું આપે હી અહી;
અંગ ભુજંગ ગયો જબ નિકસી, તબ જડ જરા જિતહી તિતહી
નેન શ્રવન નાસા અંગ મેરો, રામ સોનારા ફરે હે જ્યું બહી.૪૨

જ્યું અંગ!અહીકે અંગ હોતજરા, સો તો અંગહીતેઆહીઉપજી;
અન્ય ઉપાય કારન નહિ ઉરે, સહજ સમારી સો સેજ સજી;
તેસે નર નારાયણ નિરગુન, સગુનતા એસેહી ભજી;
ગુન નિરગુનઅખા નહિ ઉરે, ભેવ પાયો ભવ ભ્રાંત તજી. 43
જો મન માન્યો તો બ્રહ્મ સબે કો, જો મન માન્યો તો જીવ સબે;
જીવહી જીવ ટરત નહિ કો જુગ, અબ જેસો હે તેસો તબે;
દેહદરસી દિનોદિન દારૂન, દેહકે દોષતેં રહે જ્યું દબે;
જો દિવ્યદૃષ્ટિ દીની ગુરુદેવને, તો બ્રહ્મ સોનારા સબેહીં પ્રબે. 44
મનકો લક્ષ પલટતેં પૂરન, બ્રહ્મ જેસો કો તેસો હે સદા;
જ્ઞાનબિના ભટકે હે જુગોજુગ, જ્ઞાન આયો ભયો બ્રહ્મ તદા;
અક્ષરતેં ઉલઝણ નહિ ભાગત, કહા ભયો પુસ્તક પોઠ લદા;
કહે સુને સિધ નાંહીં સોનારા, સ્વયેં હરિરૂપ ભયો હે ન જ્યું રદા

દોહરા

ચિદ ચરાચર ચિહ્નિનબિન, ચિતવતહીં ચિત્ત કહેન;
પૂરન લક્ષબિન પામરા, આયુ ઘટત દિનરહેન.
પૂરનતા જાનત નહિ, લેત ગુનનકી ઓટ;
સો ભવમેં ભટકે અખા, શીસ તિમિરકી મોટ. 46

કવિત

જ્ઞાનકી ગત બુઝત નાંહીં બાવરે, જ્ઞાનબિના જ્યું અજ્ઞાન ટટોરે[1];
દેહ વિદેહ કીની ચાહે મૂરખ, ઉદ્યોત કેસે હોય ગુંજા બટોરે[2]
ભિંન સુભાવ ઇંદ્રીં ગુન ઉરે, તાં કરિ સુદાદુર ચાહેતોરે;
દેહાતીત અધ્યાસ અનોપમ, સો તો અખા હે ગુરુકલ ઓરે. 47
સુઝ ન બુઝ ન ગુઝ ગોવિંદકી, લુઝ પરે દેખી લોક અડંબર;
આછો સોઅંગ ઉર તાન તરંગ, શોભા સુગંધ રંગ પાટ પટંબર;
તનસુખ મનસુખ લાલચ કે લીએ, ચિત્ર વિચિત્ર દેખી ભયોગુંબર;
રામબિના રિત્ય[3]માની સોનારા, જેસેહી અંક ભરે કોઇ અંબર[4].
ધન—તન—મન ઉપાસે સબે કો, જાનત હે જગદીશ આરાધે;

૧ શોધે. ૨ એકઠી કરે. ૩ ખાલી. ૪ શૂન્ય.

એઠોસોચાલએઠોસોઆરાધન, એઠોસો બોલે બોલ જ્યું આલાધે;
આત્મજ્ઞાન નહિ ગુરુકી ગમ, ભ્રાંતહી છોત સારે દિન સાધે;
ઠાકરકો ઠેહેરાવ ન પાયો, માયાતેં સોનારા ખેલાવત ખાંધે. ૪૯
માયાકે રંગ દેખી જ્યું મનોહર, માનત હે જગદીશ ગુસાંઇ;
ધન તન હય હસ્તી શિષ્ય સેવક, જાન સબે ગેબ જેસેં ધનછાંઇ;
પંચભૂતકો ઠાઠ ઠર્યો ચૌદલોકમેં, કીટ પતંત સ્વામી સેવકતાઈ;
નાંહીંકો અધિક નૂન્ય સોનારા, સબ ચિત્ર ચિતેરા હે સાંઇ. ૫૦
દેહદરશી દેહ દેખી જુગ મોહે, ભંગુરકુ માનત અવિનાશી;
ઉપજ્યા સો અલપાય નિશ્ચે કર, કોઇ રહત નહિ ભૂતલવાસી;
પંચભૂતકાં પરમેશ્વર માનત, આઈ લગી કોઈ ગેબ બિલાસી;
પંચાતીત અલક્ષ સોનારા, જાનત હેકોઇ પંથ નિરાશી. ૫૧
અન્ય ઉપાસન પેઠો રદામેં, જાતન હે હમ હે જ્યું અછોહે;
અન્યહી અન્ય દેખે સબનીકો, પલભર રહત જ્યું નાંહીં વિછોહે;
અનીનકો ઉપદેશ સુને કહાં, જ્યુંલોં ના અનર્થ ગછોહે;
નરનરમધ્ય નારાયન નિરગુન, સગુન સોનારા ભેખ કછોહે. ૫૨
મનકે પીછે ફ્રૂરે ખટ દરશન, રામ પહેચાનત નાંહીં મના;
યાહી લગા બિલગ્યો હે અચાનક, તહાં તદરૂપ હોવે જ્યું ધના;
પાનીકીસી[૧] બાન પરી મનહીકી, રંગરંગમેં રૂપ ધરે અપના;
મનાતીત અગોચર આસે, તહાં તો અખા મન હોત ફ્ના. ૫૩
અપરસ અંગરહત નાંહીં બાવરે, રાખ્ય શકે જોપેં મન અછુતા;
તન તપાસ કરત નાંહીં તાથેં, કુંજર શૌચ કીનેથેં પશુતા;
જાવત ચીહીનત નહિ પરમાતમ, તાવત દેહ કૃતમેં સુબ ગૂતા;
આપાપર છાંડ ભયો વસ્તુરૂપી, તબે સોનારા સબે બ્રહ્મભૂતા. ૫૪
ભંડુ ન જાને ભલાસા અનુભવ, જેસી તેસી અપની કરે આગે;
નેહેચા નાંહીં નાંહીં ગુરુકી ગમ, શ્વાન ભૂંકે જેસે જાગ કુજાગે;
કર્મ ન ધર્મ ન જ્ઞાન ન બુઝત, જાનત નાંહીં ચંચલ ભક્તિવૈરાગે;
જ્ઞાન અખા હે હંસેકો ખાવનો, મુક્તાફ્લ ચુગ્યાજાય કેસેં કાગે. ૫૫

૧ જળના જેવી.

સંગતે રંગ ફરે ન કુબુદ્ધિકો, બક મિલ્યો જેસે હંસકી ટોરી;
મરાલ મિલે મુક્તાફલ ચુગે, બગ બુરી બુરી મછી ઢંઢોરી;
ત્યું જ્ઞાનમતામેં મિલખલજ્ઞાની, મનકો મોડ જેસેકા તેસો રી;
એસે નરકાં નેક મતમાનો સોનારા, કહાભયો દૂધજેસી છાછકી[1] ગોરી
વર્ષકી કોટિ પચ્ચો પથરા, નીરમધ્ય સોતો રહત પર્યો;
નીરકો નેક સમજ ન લાગત, ટાંકી લાગી તબ વહની જર્યો;
ત્યોં ખલજ્ઞાની અહંકાર ન છાંડત, અંતર ભિન્ન ભંગાર ભર્યો;
એસેનરકું ધ્રિટકાર સોનારા, કર્મ અરૂ બ્રહ્મ દોનોતેં જ્યું ટર્યો. ૫૭
જ્ઞાનીસું જ્ઞાન કથીજે સયાને, અજ્ઞાનીસું વાદ વદે કોન ભોરે;
અજ્ઞાની અહંકાર આને ઉર અંતર, સત્ય શબ્દકાં દેત મરોરે;
ભીતર ભિન્ન ભંગાર ભરે હે, બાહેર બાત બનાવે ઓરે;
સંતસમાજ સોનારા સો ન્યારા, સતભાવવિના ભવભૂત પછોરે. ૫૮
અજ્ઞાનકું જ્ઞાન માને મન મૂરખ, જ્ઞાન પર્યો કંહી દુરીદરાજે;
સીખી સુની ગલ મારે ગુસાંઇ, જ્યું જોગપવન કુંભ ખાલી સો ગાજે;
જીવજંજાલ બલા ભરી ભીતર, ઉપર આછીસી બાત બિરાજે;
સો નરકું મત માનો સોનારા, કહા કુલટા ટલે જો નવસત્ય સાજે.
કહા જ્ઞાન કથ્યો મમતા નહિછુટી, કહા જ્ઞાન કથ્યો નિંદા મુખબાઢી
કહાજ્ઞાન કથ્યો લક્ષમી લક્ષ લાગી, કહાજ્ઞાનકથ્યો મનછાભઇ ગાઢી;
કહા જ્ઞાન કથ્યો પીછો ફર્યો પામર, જ્યુંપા કોઇંદ્રાની ફલક
ટુકતા બઉકાઢી;
જ્ઞાન ઓટે અજ્ઞાન સોનારા, ભાવ ગયો ભયો ભૂત ભરાડી[3]. ૬૦
ટૂટો તન ગાત મમતા મટી નહિ, ફુટ ફજીત પુરાનોસો પિંજર;
જરજર અંગ ઝુક્યો તન નીચો, જેસેહીં વૃદ્ધભયો ચલે કુંજર;
ફૂટેસે નેન દસન બિન બેન, એસો ફબે જેસો ઉજર ખંજર;
અજહોંસોનારારામભજનકીબાતનાંહી, ઓપેં આઇપહોંચ્યો હેમંજર[4]
એસે નરતેં ખર ખરો ભલો, જો ક્ષામ ભયો ખરતા ન ટરી;
જરજર અંગ જરત નેન નાસા, જેસેં ગ્રીષ્મ ચલ્યો પગરી;

૧ છાશની. ૨ ગોળી. ૩ મોટો. ૪ બિલાડારૂપ કાળ.

જરાકો જોર બઢયો જિનકે અંગ, જોબનતા ડસસું ડગરી;
અજહુંસોનારાટેડો ન ટર્યો નર,જોપેં આયમિલ્યો મૃત્યુલગ જગરી.
યૌવન ગયો જરા ઠન્યો, સિર સેત ભયો બુધ કારેકી કારી;
સબ આપન્ય વટીતનનિરત ઘટી,મનસાજ્યું રટી કુલટાજેસીનારી;
જ્ઞાન કથ્યો સો તો નીર મથ્યો, આઇ અખા શૂન્યવાદીકી ગારી;
રામ ન જાને કલિમલ સાને,ભયે જ્યું પુરાને અવિદ્યા કુમારી. ૬૩

દોહરા

કહેત અખો કેતી કહું, જીવ કુબુધકી બાત;
કોટ કલ્પસુધી જીએ, તોહુ ન વિષયે અઘાત. ૬૪
તાકો આતમ ઉલ્લસે, પરાપારથેં બ્રહ્મ;
કોટ કર્મ છિનમેં બરે, યેહી પ્રભુકો ધર્મ. ૬૫
જીવ ન કરે અધ ઇતનો, જો એક રામ જરાય;
બારો મેધ વરષે અખા, તહાં લાગી શકે ક્યું લાય ! ૬૬

કવિત

ભાવના ફિર પરત જીઆ જાન લે, ભાવ જેસો તેસો રૂપ તેરો હે;
જો તુજ ભાવ હોઇ શિવરૂપા, તો તુંહી ચરાચર જોપેં ભાવકુર્યો હે
જ્યુંલોં માનતહે આપા સાચા,ભૂત ભવિષ્ય સત્ય તો તું ચેહેરો હે;
કહત અખા સતભાવ નિશ્ચે કર,ચિત્ત ફર્યો તો ચિદ્ નેરો હે. ૬૭
સુધીસી ચીહીન ન આવે સબનકું, તાથે રહે પરપંચ ઉપાસે;
તા ઘરકો પહેચાન ન આવત, જામેં સમાત હે સાસઉસાસે;
કાગદ ઓટ નહિ જીવશિવબીચ,ભ્રમ પર્યો લાગો માયા તમાસે;
કહત અખો ગુરુગમબિના નર, કાલકે હાથ બિકાનો નિકાસે. ૬૮
ધોખેકે ધંધ પરે જ્યું સયાને, અયાને વહે તાકી કાન ચલાવે;
ધોખે પરે પરલોકકું તાકિ, ધોખે પરે ધ્યાની ધ્યાન લગાવે;
ધોખે પરે જ્ઞાની આપકાં થાપત, ધોખે પરે દેહી દૂર બતાવે;
ગામ નહિ કહા સીમ સોનારા, સહજ કથી કથી દ્વૈત બઢાવે. ૬૯
સંસે સંસારસાચા કર લીના, સંસા મટે સોઇ સાન બિચારો;
નાદ ન બિંદ વિસતાર ન વાચા, તા દિન કોન કહાંથે જ્યું ન્યારો;
આપ હુએ તેં ઠાઠ ઠઠયો હે, આપ મટેતેં મટયો જ્યું પસારો;

શૂન્ય સોનારા વિચાર સો સુન્યા,શૂન્ય લખે સો લખનહારો. ૭૦
પિંડબ્રહ્માંડકે ભેદકાં ભેદે તો, વેદ વદન સબે બિલાવે,
દેહદરશન દીઓ મુખ આગે, પ્રતિબિંબ બ્રહ્માંડ તબે સત્ય કહાવે;
જબઆદૃશ્યઅંગઅલપાનોઆગેથેં,તબજગતજંજાલકીકોનચલાવે;
સઘ સોનારા સમાયા તાહીમેં,જા ઘરકું નિગમ નેતિ નેતિ ગાવે.૭૧
નાહમ જ્ઞાની અજ્ઞાની સયાને, માની ન ધ્યાની કબ હુમ હુએ;
પાની પવન અગની ઓર અવની, અંબરથેં નાંહીં કો દિન જુએ;
જયોં ગેબ ઘટા ઘન ગરજત ઘેરા, વરસે વિલાવે તો કહા કછુ મુએ;
અખા આનંદ આપે આપ કરતા, દેહ દેખે સો દેવકું ખુએ. ૭૨
મંદિરકી મનસા નહિ જાકાં, કંદરસેવા તો તાહી ભલી હે;
મંદિર કંદર દોઉ નહિ જહાં, બુઝકી સુઝ તો તાહુ ચલી હે;
પંથ ચલે સો તો પંથ સમારે, પંછીકું તોસો અટક ટરી હે;
સોવે અખા સો જાગૃત ચાહે,જાગૃતકું તો જાગૃત મિલી હે. ૭૩
નામ અરૂ રૂપ સકલ જન ઠહરે, પંડિત જાણુ ભક્ત અરૂ જ્ઞાની;
કારજ કારન દોઉ વિવરજીત, તા ઘરકી વિરલા દે જો નિશાની;
ભ્રાંતકે ભ્રમ ભૂલે જન સારે, પાનીકે ચંદહીં સ્થિતિ ઠાની;
હોવે અખા ઉસી દેશકે સાની,ઔર ક્યા જાને પુરાનકે માની ૭૪
જ્ઞાન અરૂ ધ્યાન સયાન સબે કૃત, ભક્તિ વૈરાગ માયાકી ઠગોરી;
ધંધાકા ફંદ બઢે જો દિનોદિન, ટારત નાંહીં ન ઝામરઝોરી;
સહજ કે નયેહેજમેં પહેજકહાંકા, આપ નહિ કહા વ્યાપ સચોરી;
એહ સુઝકીબુઝ સબનતેં ન્યારી,કૃતકી બુઝ અખાહેજ્યુંથોરી.૭૫
જ્ઞાનકા ગહેન કગે બહોતેરે, ધ્યાનકે ધોખે ધુની વહી સારી;
ભગતકે ભ્રમ ભટકે જો ભમે, પણ અવગતકી ગત રહત જો ન્યારી;
કૃત્યકી કલંક છપી હે જો છાની, અહંકારકી ઓટ પરી હે જો ભારી;
ગ્રહન છોડન એહી વસ્તુખંડન, કહત અખા જો પુકાર પુકારી.૭૬
બિંદથે કંદ કીયો જન પેદા, છંદ કરી છુપીયો સબમાંહાં;
નેનની દેખે બેનની બોલે, શ્રવનની સુને સબ ચહેન જે જાંહાં;
નાપેદથેં કેદ કર્યા જન પેદા, કેદ નાપેદ કરત કોઇ કાંહાં;

આપે તું ખુદી ખુદાભીતું આપે,નાંહીં અખાઈસઠાંહાં ઉસઠાંહાં.૭૭
જાક નેનનહીં સબ નેનની દેખે, બેનનહીં સબ બોલી સો બોલે;
કાનનહીં સબ કરનહી વાકે, નાસા નહીં સબ વાસ તો આ લે;
વ્યોમકી ઓટ તું આપ સહુરાઈ, ફ્રોમ ધરી કહી વ્યોમની ખોલે;
અખા ભેખ ખેલારા સાંઇયાં, બુધકા ફેર કપોલ કપોલે. ૭૮
ભેખકી ટિક ચલે ખટ દરશન, ભેખ નહિ તહાં ટેક કીનાકી;
ટેકકી ટેક ચલી જો દશો દિશ, ટેક હુમારી તો હે જો ફનાકી;
નેતિ નેતિ કર નિગમ જહાં રહે, ટેક છુટી તહાં બહોત જનાકી;
એસી બુઝ અખા ધર કાના, ટેક ગઈ હે તિનોં દિનાકી. ૭૯
જ્ઞાનગયંદ ચઢયો નર નીકેતેં, લોકનકી બક[1] ચિત્ત ન આવે;
જ્યું બુંદકી[2] ધડી પહાડ ન ટુટત, ચોટ અનેક કરી જો ધાવે;
ચિત્ર લતાકો રસકો દેખત, તો ઔરનકી કહો કોન ચલાવે;
ચેતન નિંધકે ભોગી અખા, કહાં શ્વાન શૃગાલકે ભક્ષકું ખાવે.૮૦
જીવ રીઝે અરૂ ખીજે તો કહાહે, બુઝ ગયો મેરો કહા જો દ્રઢેગો;
જ્યું જલ બુંદ પડે બહુ તેરે, કહા બુંદકે જોર ઉધાન[3] બઢેગો;
જયોં દિનકર દીપ દિખાવે કો મૂર્ખ,કહા દીપવિના વાકો રથઅઢેગો
ચઢાઓ અખા કહાં નાવકું તારે, સોહી તરેગો જોપે નાવ ચઢેગો૮૧
લંઢ કરે કોઉ ભંડ કહો પાખંડ કહો ઓરે કહો જો ભીખારી;
સજ્જન કહો દુરિજન કહો ચોટ કહો, કોઉ કહો બ્રહ્મચારી;
કાહુકો પાવ ટિકે નહિ તહાંલોં, જહાં જાઇ કીની અખે જો પથારી
જિને જેસોદેખ્યો તિને તેસોધ્યાયોં,બહોતકરેહ જોવિચાર વિચારી.
રહેણીકી કહેણી ચલાવે સબે સો, રહેણીકી બાત ન બુઝે સંસારા;
જે જિનકું પરલોક ઉમેદા અહી લોકકી આસ કરે ન પસારા;
નામહી ભૂતભવિષ્યકા સોચા, વર્તમાનકા કાલ ચલાવનહારા;
કહેતઅખો ગેબરહેનીહમારી, જ્યું બાદલતેં નભન્યારેકાન્યારા૮૩
કહાં રહેણી કહું કહાં સહેણી સહું, કહેણી કહું કહાં જેસેકા તેસા;
કાલો પીલો લાલ સબજ[4] શ્વેત, અભ્ર ગગન ગેબ નભ એસેકા એસા

૧ બકવાદ. ૨ વરસાદનાં ફોરાંની. ૩ સમુદ્ર. ૪ લીલો.

બાબુર કરી દુરગંધ પંચામૃત, વહુની જરાવત નાંહીં અંદેશા;
કહત અખા જાકું પ્રગટ પાઈયત, તાકું કહેવાં ઈતકેસા સંદેશા.૮૪
માલા ન પેરૂં ટીકા ન બનાઉં, શરણે ન જાઉં મેં કોઉ કિસીકા;
આપા ન મેટું થાપા ન થાપું, મે મદમાતા હું મેરી ખુશીકા;
ભિસ્ત ન દોજક દોઉ ન ચાઉં, ના ચાઉં નામ ન રૂપ કિસીકા;
હે નહિકી સંધ્ય પરી જો અખાકી, જાનેગા જે કોઇ ડેર[1]ઉસીકા૮૫
સોંણાકી બરઢ બક્ત જન સારે, જાગૃતકી બતીયાં કછું ઓરે;
જ્યું સુરજકાં ભરી ભાદ અંધેરા, દેખાવનકો જન રહે જો બટારે;
તરનીકી દૃષ્ટ કીનો જબથેં તબ, જેસેકો તેસો મધ્ય ઠોરે;
એસોજ્ઞાનકેઆગે અજ્ઞાનસોનારા, નાગોહુપેહેરે ધોવેકહાઉ નિચોરે
ચંદ રાહુ ગત્ય હે જીવ શિવકી, ચંદરાહુ કુંજ દેત દિખાઇ;
ભિન્ન પરે રાહુ દૃષ્ટ ન આવત, સંગ મીલે બતીયાં લોક ગાઇ;
ઇંદ્રિય તત્ત્વ તન્માત્રા ચતુષ્ટે, યા વસ્તુકી આભા બની આઇ;
ભ્રાંતકી ભ્રમ ભુલો જન કોઉ, કોવિદજન તે અખે મતિ પાઇ. ૮૭
ચિત્તકી ચલક ચલકે જ્યું બહુતેરે, ચિત્ર ચિતેરી આપ ભયો હે;
ચિતેરા ચતુર ચલે ચાલ એસી, જો ચિત્ત ચલે ઓપ એ ન રહ્યો હે;
જલકે જોકે જ્યાં ચંદ્ર ચપલતા, સહેજે ચપલ ચંદ કહાજો કયોહે;
ચૈતનકી ચીહીન જોએસી અખાકી, જોચિત્ત અચિંતમેંગેબગયોહે
અબ ધ્યાન ધરી કહો કોનકાં નિહારૂં, જો પ્રગટ ખેલકો આપ ખેલૈયા
ભક્તિ કરી કરી ભોગ લગાઉં, સો પ્રગટ ભોગકાં આપ લેવૈયા;
ગુન નિર્ગુનકો વિચારો કેસે, જો વિવેક વિચારકો આપ કરૈયા;
વામ ફોમ ચાહા અપની સો, એસે અખા ગઇ દૈઇયા મૈઈયા.૮૯
સોઇ ભગત ભગવંત ભરોસે, ખેડત હે ભર ખુટાકે મહીયાં;
સો સતજ્ઞાની રહત આપઆધારા, લાગતનાંહી પ્રભુતા શુન્યબહીયાં
ઇંદ્રિય અચલ ચલત નહિ કબહુ, કોટ મધ્ય કોઇ કરે ઉપઇયાં;
અખા બલેવ કેસો બાભન, જો ધાન માનેકો દેખી બડાઇયાં. ૯૦
ના મુંહી વણુજ વ્યાપાર ઉપાસન, ના મુંહી મંત્ર ગુરુ નાંહીં ચેરા.
ના મુંહી રસ રસાયણ આવત, ના ગુટકા અંજન દેવ દેહેરા.

---

૧ સ્થાન.

લાલચ લોભકી બોલી ન બોલું, મેં હું તમારા કે હો તુમ મેરા.
એસી ગેબકીબાન પરી જેઅખાકી, હઠપરહઠ નાંહીંસેહેજનરબેરા
જ્ઞાનીકું માની કહે સોઈ બાવરે, રાવરી રીતકું રંક કહા જાને;
નરપતિ નેક ન માને ન્યૂનાધિક, કુળકી ક્રિયા જેસુભાવહીઠાને;
જ્યાં ધનઘટા કરી ગરજત ગેહેરા, કેહરી પ્રાન તજત હઠ માને;
એસેં અખા કલ્પો કોઉ કેસા, જ્ઞાનીકી ગત્ય ગોવિંદ પહેચાને.૯૨

દોહરા

લક્ષ બડો હે જ્ઞાનીકો, અખા ન ચીહીનત કોય;
હારદ હાથ આવત નહિ, તાથે અસંભાવના હોય. ૯૩
જ્યોં બહુ મૂલી હીરા બનમેં, દૂરથે દેખ્યો જાત;
ડર્યો બટાઉ પ્રેત માની, અખા અંધેરી રાત. ૯૪
ત્યું રહેણી કહેણી જ્ઞાનકી, ભેચક લાગત જંત;
ગુણ છાંડે અવગુણ ગ્રહે, જાનત નાંહી મહંત. ૯૫

કવિત

સંતકી નિંદા કરત જન ભંડુ, સો આનત હે અપને ઘર કુતા;
વેરીકું સોણ બુરા કરનેકું, નાસિકા નિજ કાટી સો આપ વિગુતા;
જ્યાં પારોસીકો મંદિર જારને મૂર્ખ, આપનો ઝુંપ લગાયકેસુતા;
કહત અખા કુબુદ્ધિ નર જેતે, ઓર અકાજકું આપ ભે ભૂતા.૯૬
નિંદક નેક નારાયણ ન જાનત, ઠાનત હે ઓગુન મુખ નિંદા;
કાગ કુકદ કપુર માનો વિષ્ઠા, અંતર સહેજ સુભાવકા ગંદા;
સુંદર સરમધ્ય ખર નહિ નહાવત, મર્દન છાર કીનેથેં આનંદા;
કહત અખો સતસંગ ન લાગત, કુબુધ કુટીલ નરમતિકામંદા. ૯૭
સંસેકો બાણલગ્યો સબકે તન, માર લીએ સબ માયા આહેડે;
મારે હે વંચક શ્રોતા સબકો, જ્યું તરુવર ફલ દારે પબેડે;
જ્યું વિછુઆ જનમે બહુ બાલક, ઓહી અપત્ય વાકો તન ઉધેડે;
કહત અખો બેઠે બ્રહ્મ ગ્રરુખે, સો સંતનિકુ માયા નહિ છેડે. ૯૮
રામહીં રામ જપે સો રામ હે, નામ કહે નિત્ય સો શ્યામસુંદર;
શ્યામની સુરત ચલી સુરલોકમેં, તાથેં ફર્યો ગિરિ સેવત કંદર;
જબ ઉલટ ફર્યો નર નિજ ઉર અંતર, કોટ કલારવિ પાવે સો ચંદર;
કહત અખો ગુરુ જ્ઞાની સેવે બિન, રામ નપાવે જો દેખે પતંદર.૯૯

દેખે સબ અંજન માને રંજન,રંજન મંનકોં વાહે તે વાહાયો;
તાથેં ભયો નહિ ભવકો ભંજન, નામ પુરંજન માન કહાયો;
સંતજન સાહે ન સદ્‌ગુરુ બહારા, મંજન માટી મલી મલી નાયો,
કહત અખાજહાંનહિ સ્વરવ્યંજન, સોબાવન બાહ્યકોંહાથનઆયો
આપહીં રામરમે જો રમાવત, સત્ય કહું હું દુહાઇ પિતાકી;
ચેતનરૂપ ચરાચર ચલકત, માનીનતા મન છત છતાકી;
જહાં ઉદ્યોત ભયો હે અચાનક,સો નરકું સતા હે પરાતીત તાકી;
કહત અખા એસો વેદવચન હે,ઓરકુચલાવેજો મન મતાકી.૧૦૧

દોહરા

મનકી સુરત હે સામની, રહત પૂરવકું રામ;
કહત અખા ગુણરંજના, માન કીયો આરામ. ૧૦૨

કવિત

રામ ન રીઝે જો દાન અનુપે, રામ ન રીઝે અજાન ખેલવના;
નાચન ગાવનથેં રામ ન રીઝે,રામ ન રીઝે પાની પાહામ મેલવના;
આશ્રમ વરન ભરોસેકોં ભૂલો, કવિકલારસ કરત કેલવના;
કહત અખો મૃગવારી ઝંકારતેં,માનત હે હમ ગંગ ઝેલવના.૧૦૩
જો ગાવનથેં ગિરિરાજ રીઝાવત, તાનથેં પત્થરકો કરે પાની;
પંડિત સો પરજાપતિ પુલકત, સરસતી સુનતેહી જોત સરાની;
સિધીથેં સુરસુમનકોં સમારે, ઓર બ્રહ્માંડ કરત ઉર આની;
કહત અખો બિનઆપ પહીચાન,માનો સ્વપ્નેકી લક્ષ્મી સત્યમાની.
નિરાધાર રહે સો સબકે આધારા,આધાર રહે સો તો હે જીયરા;
કરત્રિમ વસતુ તેલ પુઠ બાતી, બયારતેં દરપત રહે દીયરા;
આત્મ અરત જતનબિન ઝલકત, કોટ સુધાકરસો સીયરા;
કહત અખો સ્થિત ભઇ તણાંકી, જહાં બિરાજત હે ગિયરા. ૧૦૫

દોહરા

અબ કહું પરબ્રહ્મ પીઠકા, વરતુ વિશ્વકા ભેવ;
રૂપ અરૂપી વહી રમે, જે જગત દુર્લભ દેવ; ૧૦૬
સર્વાંગી પ્રકરણ કહ્યો, કવિત ચોરાસી ચોજ;
વીશ કહ્યા મધ્ય દોહરા, કોઈ જ્ઞાની દેખે ખોજ. ૧૦૭

શ્રીસંતપ્રિયા સમાપ્ત

अखाना छप्पा

વેશનિંદા અંગ

સુતર આવે તેમ તૂં રહે, જ્યમ ત્યમ કરિને હરિને લહે;
નેશ ટેક ને આડી ગલી, પેઠો તે ન શકે નિકળી;
અખા કૃત્યનો ચઢશે કષાય, રખે તૂં કાંઈ કરવા જાય. ૧
રંગ ચઢે તે જાણો મેલ, પોત રહે તે સામું સહેલ;
આપે આતમ સ્વયં પ્રકાશ, કર્મધર્મનો કાઢી પાસ;
અખા એવી સદ્‌ગુરુની કલા, સમજે નહિ તો વાધે બલા. ૨
ખટદર્શનના જુજવા મતા, માંહોમાંહીં ખાધા ખતા;
એકનું થાપ્યું બીજો હણે, અન્યથી આપને અધિકા ગણે;
અખા એજ અંધારો કૂવો, ઝગડો ભાંગી કોઈ ન મુવો. ૩
સમજી રહે તો સઘળો લાભ, કાયક્લેશે વાધે ગાભ;
હું માને તો હોય સંતાન, આતમતાનું થાએ જાન;
અખા હરિ જાણી હું ટાળ, જન્મ કોટિની ઉતરે ગાળ. ૪
માની ત્યાં માયાનો ભાગ, માને માયા પામે લાગ;
કેવળમાં જે બીજું ભળે, કલ્પિત ભ્રમ ટાળ્યો નવ ટળે;
અખા નિજ આતમને સાધ્ય, ઔષધવોણી જાયે વ્યાધ્ય. ૫
હું ટાળી અછતો થૈ રહે, હરિપ્રભામાંહે થૈ વહે;
પોતાપણેથી જે નર ટળે, અણુ આયાસે હરિમાં ભળે;
અખા વાતસમજી લે વિધ્યે, જાંહાં છે ત્યાં આકાશજ મધ્યે. ૬
પડે નહીં જે પૃથ્વી સુવે, કને નહીં તે કો શું ખુવે;
ટાઢું ઉનું નોહે આકાશ, પાણીમાં નોહે માંખણુ છાશ;

બ્રહ્મજ્ઞાન એવું છે અખા, જ્યાં નૈં સ્વામી સેવક સખા. ૭
એક નહીં તાં બીજું કશું, જાણું નૈં શું વાસો વસું;
પંચ નહીં ત્યાં કેની શાખ્ય, વણ રસના અચવ્યો રસ ચાખ્ય;
અખા સમજે તો સમજી જુવે, બાપના બાપને ઘેલાં રૂવે. ૮

આભડછેટ અંગ

આભડછેટ અંત્યજની જણી, બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવ કીધા ધણી;
બારે માસ ભોગવે એ બે, સૌને ઘેર આવી ગઇ રહે;
અખા હરિ જાણે જડ જાય, નૈં તો મનસા વાચા પેશીરે કાય.૯
પોતાનાં પડખાં નવ જુવે, હાડ ચામડાં મૂરખ ધુવે;
શુદ્ધ કેમ થાય જો ચામડું, મોટું માંહે એ વાંકડું;
હરિ જાણ્યા વિના ભૂલા ભમે, અખા પાર ન પામે ક્યમે. ૧૦
ઈશ્વર જાણે તે આચાર, એ તો છે ઉપલો ઉપચાર;
મીઠાં મૌડાં માન્યાં દ્રાક્ષ, અન્ન નોય અન્નમાંની રાખ;
સોનામખી સોનું નવ થાય,અખા આંધળીને પાથરતાં વાણું વાય.

ગુરુ અંગ

ગુરુ થૈ બેઠો હોંશે કરી, કંઠે પાણ શકે ક્યમ તરી;
જ્યમ નાર નાંનડી હવું પ્રસૂત, વળતી વાધે નૈં અદ્ભૂત;
શિષ્યને ભારે ભારે રહ્યો, અખા તે મૂલગેથો ગયો. ૧૨
પોતે હરિ નૈં જાણે લેશ, કાઢી બેઠો ગુરુનો વેશ;
સાપને ઘેર પરોણો સાપ, મુખ ચાટી ચાલ્યો ઘેર આપ;
એવા ગુરુ ઘણાં સંસાર, તે અખા શું મુકે ભવપાર. ૧૩
તું તારૂં સમજીને બેશ, કાં ચોળે ડીલે ખ્યારી મેશ;
તુંબડું જ્યમ માંહેથું મરે, જે લૈ પેસે તે સૌ તરે;
તરુવર ફળ દેવા નવ જાય, અખા આવી જાચે તે ખાય. ૧૪
પેલો તું પરમારથ પ્રીછ, પછે ગુરુ થાવાને ઇછ;
પારો મુવો તે રોગ નિગમે, પછે ભોજન બોળું તે જમે;
ત્યમ નિરાશે મલે નારાણ, અખા તું પહેલે એવું જાણ. ૧૫
તું તારા મનમાંહી પ્રીછ, શાને મોટપ લે છે શીશ;

ત્રીણું મળતાં મોટું થાય, મોટું કણયકા થૈ ને જાય;
અખા વાત વિચારે વિંધ્યે, રિંધ્ય ધણી તો રહે સંનિંધ્યે. ૧૬
આપે આપ પૂરણ બ્રહ્મહરિ, પોત પસાર્યું રચના કરી;
ચૈતન્ય બ્રહ્મશલાનું ચિત્ર, ઋષિ જક્ષ માનવ પશુ પિતૃ;
થાય જાય એ માયાભેદ, અખા ચેતન નોહે ઉચ્છેદ. ૧૭

સહજ અંગ

ધર્મ સતવાદી ભીમ બળવંત, સેદેવ જોશી જાણે તંત;
અર્જુન બાણાવળી નકુળ ચતુર, સાથ જેને શ્રીકૃષ્ણ હજુર;
વન ભોગવતા દુખિયા થયા, પામી રાજ્ય અધુરા ગયા; ૧૮
સહેજે જે થાયે તે થાય, કર્તવ્યનું બળ અખો ન ગાય.
સુધું સમજી સુખિયો થા, મૂકી આપ ઇશ્વરમાં જા;
ધરમ અરથ મોક્ષને કામ, એ માયા પગ મૂક્યાં ઠામ;
નિસ્પૃહી તે નિરાળો રહે, અખા લાલચિયો લીધે વહે. ૧૯
સમજે તો અવળું છે તાન, બીજું ઇચ્છે એહજ જ્યાન;
સોનામાંહે બીજું ભળે, મૂળ રૂપ તેનું જ્યમ ટળે;
જેમ છે તેમ એ છે આત્મા, અખા કેની એવી છે ક્ષમા. ૨૦

કવિ અંગ

કવિતા ઘણા કવિ કવી ગયા, અદ્યાપિ કવે પ્રત્યક્ષ રહ્યા;
વળી આગળ કવશે બહુ કવિ, મનની વૃત્ય જો જો અનુભવી;
અખા મનાતીત તેમનું તેમ, મનની વૃત્યમાં મનની ગમ્ય. ૨૧
જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ, કિરણ સૂર્યનાં કેમ વરણીશ;
શબ્દતણો છેડો કેમ થાય, આકાશને કેમ તોળ્યું જાય;
એવું વચન અલિંગીતણું, અખા નહિ કોય પર આપણું. ૨૨
સ્થિતિ નહીં આપાપરતણી, પંડચ બ્રહ્માંડનો થાએ ધણી;
અચળ્યું સરખું દીસે આપ, ભૂત ભવિષ્યનો નોહે થાપ;
અખા જોતાં ચિદ્આકાશ, આવિર્ભાવ વિના શો નાશ. ૨૩

વૈરાગ્ય અંગ

જો ઉપજે તો ખરો વૈરાગ, બીજા કૃત્યનો ન છબે પાગ;
હેલામાં હરિ પામે વેદ, જો ઉપજે સાચો નિરવેદ.

જ્યમ ફુલ પાછળથું ફળ નિદાન, અખા વૈરાગ્ય તે પરમનિધાન.
વૈરાગ વિના તે ઉપજે ખેદ, મારા તારા ભેદાભેદ;
સત્ય વૈરાગ ગોળીની ચોટ, લાગે તો તે થાએ લોટપોટ;
જો ભાગે અખા પરકે પાગ, તોય ટળે તે ઉડવા લાગ. ૨૫
સત્યં વૈરાગ સ્વામીનું રદે, મહાપુરુષ સર્વે એમ વદે;
જે વૈરાગ દેખાડે કરી, એ તો મનકેરી મશ્કરી;
પલક પલક પલટે ઢંગ, એ તો અખા માયાના રંગ. ૨૬
સુરજ જેમ સાચો વૈરાગ, પડતાં ન જુવે જાગ્ય કુજાગ્ય;
સહુને તેજ કરે તે સહી, પડછાયો પોતામાં નહીં;
જ્યાં ઉપજે સાચો નિર્વેદ, નોહે અખા ત્યાં ભેદાભેદ. ૨૭
સત્યવૈરાગ સ્વેં જાણ્યો હરિ, ત્યાં માયાને શું ગ્રહિયે આદરી;
જેમ નવ ગ્રહનાં રત્ન મૂલવાય, પણ પારસનું મૂલ કોયે ન થાય;
અખા તે વૈરાગ વિચાર, વેશ તુને નૈં મૂકે પાર. ૨૮
પતિ કહાવે તો મનને જીત્ય, બાકી જે કરશે તે રીત;
ચાર વર્ણ ને આશ્રમ ચાર, જ્યાં અવતરે ત્યાં વેશ વેવાર;
અખા વાત પામ્યો શી નવી, જે લાગ્યું તે છુટયો ભોગવી. ૨૯
એમ સમજે નર પામે પાર, જે તું પ્રથમ હતો કર્તાર;
મુજ જાતે જે રે છે હરિ, વચ્ચે હું રહ્યો માથે કરી;
અખા એમ વિચારી રહે, શીશ પોટલો નાખી વહે; ૩૦
ગોળે મરે કાં શોધે વખ, તપી ભમી કાં પામે દુઃખ;
ફરતા ફરતા દીસે ઘણા, જેમ તાતી વેળુમાંહે ચણા;
અખા ઉડી જો અળગો પડે, વસ્તુવિચાર સદ્‌ગુરુથી જડે. ૩૧
હેતવિના પ્રવૃત્તિ વધે, હોંશે કુબુદ્ધિ બેસે ગધે;
દેખાદેખી સહુકોઇ કરે, કોણ જુવે, જે શું છે સરે[1]
અખા જો વિચારી જુવે, રોતાં દેખી સૌ કોઇ રૂવે. ૩૨
ઘરમાં ઘાયલ મનકામના, કર્મ મોઘા દામચામના;
ફલે શેકે કેમ હોય નિર્વાણ, જો નૈં ઉપજે આતમ જાણ્ય;
સૌનામાં સૌ ઉપજે મરે, અખા સમજ તે મોટી સરે. ૩૩

---

૧ છેવટ.

ભૂનાં ભાંડ એક જોતાં શરૂ, લાગ્યો અગ્નિ કહાવ્યું ઠીકરૂં;
તેમ જીવશિવ વસ્તુગત એક, અહંતાકરી લાગી ટેક;
અખા જીવ અહંતાભાગ, ઉજ્જવળમાં જેમ કાળો ડાગ. ૩૪
અગમપંથમાં મોટા ભલ્લ, ચાલી શકે કોય એકલમલ્લ;
સામો મળે નવાંકો જાય, નિજબળ બળિયો તાં ઠેરાય;
બાકી અખા હોંકારા કરે, ભૂમિવિના પગ કોઇક ધરે. ૩૫
વણ ખાંડે જગતીમાં જીત્ય, જો કોઇ સમજે આતમરીત;
જાઇશ માં ખોવા પામવા; ઈચ્છીશ માં ટળવા ને થવા;
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ દાસી છે બે, જો અખા તો એ ઘેર રહે. ૩૬

વિચાર અંગ

આપ વિચારે મળશે રામ, વણસમજ્યો લે કોનું નામ;
બોલે ચાલે જેવડે સુણે, તેને જીવ લેખે નવ ગણે;
કેમ અખા હરિ મળશે તને, કંઠેહાર પાછળ પડયો કને. ૩૭
પૂરો તે જ પૂરણ લહે, બીજા વેતા કેડે વહે;
જે નર દેખે સઘળે હરિ, પૂર્ણભક્તિ તો તેણે કરી;
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો રામ, અખા સઘળાં એનાં નામ. ૩૮
ધીર ધીર મન ધસતું રાખ્ય, કર્મશાસ્ત્રની ન પૂછે સાખ્ય;
આગળ મન વિષયે લાલચી, તેને બ્રહ્મ દેખાડે રચી;
અખા મોટું છે એ વાંકડું, જેમ કરડયું વીંછીએ માંકડું. ૩૯
સાચું કેતાં જુઠું શમે, પણ સુધી વાત સૌને નવ ગમે;
જેમ દીવે અંધારૂં ટળે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાને પરપંચ પળે;
જગનતણી જુગતીશું પ્રીત, અખા ન સમજે આતમરીત. ૪૦
ત્રણ ગુણનો આ સંસાર, ગુણવડે ચાલે દેહવ્યાપાર;
કાલ ભરાવ્યે ચાલે ગાંઠ, મન આદિ સઘળો આ ઠાઠ;
અખા વસ્તુની ચૈતન્યશક્તિ, જે સમજ્યા તે પામ્યા મુક્તિ. ૪૧
હું નહીં ગુણ ઇંદ્રિય દેહવાન, પ્રકૃતિપુરુષનું નહિ મુજમાન;
મુજમાં સહુ હું સર્વાતીત, હું છું ત્યાંહાં નૈં દ્વૈતાદ્વૈત;
અખા એમ સમજી રહે જેહ; જીવન્મુક્ત યોગેશ્વર તેહ. ૪૨
ત્રીછે તો ગુણપાર રહે, ગુણમાં આવે તેને દહે;

જે ઊડયો જાયે આકાશ, તે નોય પૃથ્વીની પાસ;
અખા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી દરી સુંદરી. ૪૩
અહંબ્રહ્મ જાણીને રહે, શબ્દપ્રવાહમાં શેને વહે;
વસ્તુવિચારવિના અન્યઅભ્યસે, જેમ કંચન તે કથીરે ઘસે;
અખા સમજી રે તું મનમાંહ, બીજાની નવ ઝાલીશ બાંહ.૪૪

દોષ અંગ

દોષ ન જોઇશ કેના ભૂર, તો હરિ દેખીશ ભૈ ભરપૂર;
મેલી આંખે ક્યમ દીસે વસ્ત, જેણે જોયાં આમિષ ને અસ્ત;
અખા તોજ દીસે આતમા, જો નાવે રસના તાસમાં. ૪૫
હરિજન સ્વે હરિ નહિ માનવી, જેમ સરિતામાં ભળી જાહ્નવી;
તેની નિંદા કરતાં ક્રૂર, નિજ આતમથી પડશે દૂર;
હરિજન સર્વાંગે હરિવડે, અખા વેલો તાણ્યો આવે થડે.૪૬
પુરુષાકાર પૂરણબ્રહ્મ, જેણે સમજ્યો મુળગો મર્મ;
કર્મવાક્ય જીવબુદ્ધિ ગાય, સ્વયંવિના સિદ્ધાંત ન થાય;
નિજનું જ્ઞાન નિજરૂપે હોય, પાલો અખા જેમ થાયે તોય.૪૭
પૂરણતામાં સર્વ સમાય, નદીવડે સાગર ન ભરાય;
જેમ દાવાનળ બાળે સર્વ, તેમ જ્ઞાનદોષ દહે સર્વ;
દેહવિકાર હરિજનને કશા, અખા જેહની મોટી દશા. ૪૮
અણુલિંગી હરિજનની કળા, કર્મ ન બાંધે આધી બલા;
અહંતાપોતવિના નોહે ભાત્ય, દિવસવિના તે શેની રાત;
લૌકિક લેખું રહે લોકમાં, અખા જીત નહિ ફોકફોકમાં. ૪૯
રૂડું જાણી નથી રાખવા, કૂડું જાણી નથી તાગવા;
તન તપાસી તુજને શોધ્ય, બાહ્યઉપચાર મુકી બુધ્ય બોધ્ય;
તજ્યા ભજ્યા વણ તે યોગેશ, અખા જો માને ઉપદેશ. ૫૦
તજતાં ભજતાં નહિ પૂરવે, જૂનું તજે મન લાગે નવે;
જ્યાં જેવો જીવ કાઢે વેશ, તે સાથે મન કરે પ્રવેશ;
મનની રીત જે ગુંથે જાળ, કાઢ અખા આતમની ભાળ્ય. ૫૧
હરિ જાણીને સુવે નચંત્ય, સુલભ મારગ સમજ્યા સંત;
સનકાદિક ન ભજ્યો પ્રપંચ, જનકાદિક ન તજિયો રંચ;

તજવું ભજવું તે સંસાર, અખા સમજતાં આવે પાર. ૫૨
સર્વાતીત શ્રુતિ કેતા હવા, માયારંગ બિજા નવનવા;
મનને જોડ માયાશું ઘણો, કરે ઉપાય તે ભજવાતણો;
વસ્તુવિષે છે મનનો અંત, તેહ અખા લે વિરલા સંત; ૫૩
હું નહીં તું નહી તે ન કેવાય, જે જોતાં જોનારો જાય;
ત્રણ પ્રકાર વિના જેમ તેમ, તેથી હેઠો મનનો વેમ;
નહીં પદાર્થ જોવા ઝાલવા, અખા સરખું છે નૈં પ્રીછવા. ૫૪
વસ્તુ અનુપમ છે તે માંય, તો તે કૈયે કેમ ઉપાય;
ઉપમા સર્વ છે માયાવડે, તે તો કૈવલ્ય નૈં અડે;
અખાવસ્તુ ગુંગાનો ગોળ, ત્યાં ઉપમા તે માયાની ટોળ. ૫૫
સગુણને ઉપમા સર્વે ઘટે, જે ઉપમા ને ગુણ બંને વટે;
જ્યાં થાવા ને જાવા નથી, ત્યાં વાણી શું કાઢે કથી;
અખા તે વડે સર્વ જાણ, તો તેને કથી શકે ક્યમ વાણ્ય. ૫૬

માયા અંગ

માયાના ગુણ કર્મ રૂપ નામ, માયાના ગુણ શ્વેત ને શ્યામ;
માયાને મારા પારકા, દેવ દાનવ બે માયાથકા;
માયાના ગુણ જ્યાં નવ છબે, તેને અખા તે કોણ આલંબે; ૫૭
વસ્તુ નથી ઇંદ્રિને ગ્રાહ્ય, શાથી જંત ટલે શું બાહ્ય;
બાહ્ય મધ્ય અંતરપટવડે, અંતરપટ માયા રહી ઘડે;
માયાનાં કૃત્ય માયાલગે, અખા વિચારે પડશે વગે. ૫૮
ક્ષર પિંડ ને અક્ષર આત્મા, જે સમજ્યો સરૂજ્યો વાતમાં;
તત્ત્વ ચોવીશતણો સમુદાય, મુજવડે સહુ આવે જાય;
હું પૂરણ ચેતનઘન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
અખા જે સમજ્યો તે આંગ્યો, જેણે એ માર્ગ અનુભવ્યો. ૫૯
મનશું વાત વિચારી અખે, જ્ઞાની તે જે માયા ભખે;
નાઠો છૂટે નૈં એ થકી, અલગી નૈં છાયા દેહથકી;
જે આશ્રમ દરશનને ગ્રહે, રસબસ થૈ માયા ત્યાં રહે. ૬૦
ભેદુ માયા સમૂળી ગળે, સામું ટળે ને આપે ટળે;
આપાપર ટળતે ઉગરે, સેજ લક્ષ તેમાં સ્થિત કરે;

અખા જીત્યાનું ન ધરે માન, જીત્યો હારે ઝાલે કાન. ૬૧
મહા વલગણી માયા પાપણી, જેમ સેવતાં ડસે સાપણી;
સિદ્ધિકાજે યોગીજન, થાવા અજર કરે છે જતન;
મંત્ર અઘોર ખવારે નર્ક, અખા ન દેખાડે આતમ અર્ક. ૬૨
દેહ ઇંદ્રિ ગુણનાં સર્વ કૃત, દીસે માયા કરતી નર્ત;
તે ક્યાંથી તાણી લે અખા, માનવિના પણ રેશે કખા;
સર્વે જાણે ભૂતવિકાર, સમજે સેજે પામે પાર. ૬૩
અખા જીવતણી એ વજા, અજને ઠામે પૂજે અજા;
ઇંદ્રિયગ્રાહ્ય નહિ હરિલિંગ, જીવને જોઇએ નાના રંગ;
રંગ ઢંગ માયામાં ઘણા, સૌકો સેવક માયાતણા. ૬૪
સૌકોની માયા છે માત, મળવા ન દિયે કેને તાત;
પિતાતણું વદન જે જુવે, માતાને ખોળે નવ સુવે;
તાત ભજંતાં આડી થાય, અખા સહુ માયાગુણ ગાય. ૬૫
મુક્તિ વાંછવી એજ બંધન નામ, જેમ ઘડી માપતાં પ્રગટયો જામ;
વસ્તુ અમોઘ ઇંદ્રિય ગુણાત્ય, માયાની જાણો સંસ્રત્ય;
અખા વિચારે તેમનું તેમ, તો સમજે જો હોય ગુરુગમ. ૬૬
જ્યમ સરપે નર સમણે ડસ્યો, તે દેખે વેખે મરતક જસો;
મણિ મંત્ર મેલી ઔાષધિ, મૃત્યુ પામ્યો કરતાં વિધિ;
સર્પ મંત્ર ઔાષધ ઉપચાર, જાગે અખા ટળ્યો સંસાર. ૬૭
અખા સર્વ માને ત્યાં ભેદ, માને તેને વિધિનિષેધ;
બંધમોક્ષ ચેતનને કશા, જોતાં જડની જડશે દશા;
એ તો વિચારવિના ઊધરે, દીસે પ્રરતું પ્રરતાં ફરે. ૬૮
માનણુહાર શોધે નવ જડે, વણશોધે નવ ભ્રમવું પડે;
પડછંદો નર માન્યો નરે, જેમ બોલે તેમ ઉત્તર કરે;
ભૂળ તપાસી જોયું અખે, મારો ભ્રમ પૂર્યો મુજવિષે. ૬૯
અણુલિંગી કરતાની કથી, માંઈ બાર ચસમાને નથી;
તો તેજ બળ પોખે આંખ્યને, જો જો ભેદ યોગસાંખ્યને;
કહેતામાં તે સમજી જશે, અખા ગુરુનો કર શિર હશે. ૭૦

ક્ષમા અંગ

કિલ્વિષ જન્મ કાલનાં જાય, જેના નામતણો મહિમાય;
એવા નામતણો જે ધણી, તેની મોટમ જોતાં ઘણી;
તેની ભક્તિ કરે ઓળખી, એ સમરેથી અખા નર સુખી. ૭૧
જે બોલે ચાલે સાંભળે, કરતાથકો કેમાં નવ ભળે;
નર નારી ને નપુંસક લિંગ, જળચર થળચર ખેચર અંગ;
કર્તા ભર્તા હર્તા જેહ, અખા ભક્ત જે જાણે એહ. ૭૨
પૂજય તેને સમજી ઓળખી, જે વચને વચને ટાળે દુઃખી;
નરવેષે હરિ પૂરણબ્રહ્મ, સૂક્તે કરી સમજાવે મર્મ;
ગુણાતીત ગુણ અંગીકરી, આપે આપ સમજાવે હરિ. ૭૩
પૂજંતાં પ્રતિમા ગુણ સેજ, પણ બોલતી મૂર્તિમાં હરિ છેજ;
જડમૂર્તિ મુખ બોલે નહીં, ચેતન કે તુજ સેવા સહી;
પિંડ ન જોઇશ જોજે વસ્ત, અખા મળે હરિ હસ્તે હસ્ત. ૭૪
અખિલ જગત્ મૂર્તિ રામની, મહાજ્ઞાનીની મૂરત કામની;
જડથી ચેતન મૂરત ભલી, જ્ઞાનીમૂરત સર્વોપરી;
કારણ તેનું એક વિશેષ, અખા હું ન મળે જ્યાંહાં શેષ. ૭૫
કોટિ વર્ષ પ્રતિમા પૂજીએ, પણ જ્ઞાની મૂરત પામી સેવીએ;
પોતાસરખો હરિજન કરે, મોટું માતમ જ્ઞાતા ધરે;
જડચેતન ગમે તે પૂજ, અખા સેવન તેની સૂજ. ૭૬
પૂજાનો એ ભાળે ભેવ, જે પૂજી નીપના શુકદેવ;
જનકવિદેહી સેવ્યા દ્વિજે, તે બેઠા જ્ઞાનીને ધ્વજે;
અખા જ્ઞાનીનો મેમા ઘણો, ઇશ ઇશૂ રખે કોઇ ગણો. ૭૭
દીસે સૌ સરખાં વરતંત, ખાતાં પીતાં મરતાં જંત;
એક અધિકતા જ્ઞાની ધરે, હરિશું વૃત્ય સ્વતંત્રજ કરે;
અખા તે વૃત્યમાં બૈ ભાવ, જળને ભારે તર્યું જાય નાવ. ૭૮
ભક્તિ એકાસી પૂરી થઇ, બ્યાસીમી બુધ્ય આવી રહી;
તેવો ભક્ત જ્ઞાનીને ભજે, નવની કાશ નહીં રહે રજે;
પંચ કરે તે સૈકા કરે, અખા એવું વિરલા મન ધરે. ૭૯
સોળે અંશે હરિ જાણી રદે, જેની વાણી બીજું નવ વદે;

જેમ અગ્નિથી દીવો થયો, દીવામાં દાવાનલ રહ્યો;
તે માટે હરિજન સ્વેં હરિ, અખા રખે કો પૂછો ફરી. ૮૦

તીર્થ અંગ

તીર્થ કોટિ હરિજનને ચરણ, કૃપા હશે તે જાશે શરણ;
બારે કાળે હરિજનને રદે, હરિ બોલાવે તે જન વદે;
મહા મોટા જનનો પ્રતાપ, અખા થાય હરિ આપે આપ. ૮૧
જો મુક્તિ વાંચ્છે માનવી, તો એ કાશી એ જાહ્નવી;
પ્રગટ મુક્તિ આપે હરિદાસ, હરિ દેખાડે સર્વાવાસ;
અખા નહિ ઉધારે પડી, હરિજન મુક્તિ આપે રોકડી. ૮૨
રામ રડવડતાં કેને મળ્યો, ઘેલો તે ઘરસુખથી ટળ્યો;
હું મારૂં ખોયાશું કામ, મળે અખા ઘર બેઠા રામ;
હરિવણ જાણે ક્ષેપણ કાળ, ધોયે હીર ન થાયે વાળ. ૮૩
છળનિંદા જો નૈં વિસરે, ખડિઓ કાંધે શું નિસરે;
મન જાણે હું પાવન થયો, પણ રેખ દોષ પેલો નવ ગયો;
અખા પડી એ સઘળી વેઠ, જો નૈં લાધી હરિની પેઠ. ૮૪
હેતેશું હરિજનને મળે, મૂકી માન માર્ગમાં ભળે;
હરિની તું પ્રીછી લે પેર, પછે ફરચ કે બેશી રે ઘેર;
અખા આ તન જોને હાડ, દહીં મથી ધી અળગું કાઢય. ૮૫
એમ સમજે તે પામે પાર, હરિથી બીજો તે સંસાર;
તપ ત્યાગે કરી તીરથ ફેર, વને તપે બેસી રે ઘેર;
કાળા ધોળા સઘળા કેશ, અખા હરિ જાણીને બેસ. ૮૬
લોભે લોક બડાઇ તણો, ઊંદર કાજે ડુંગર ખણો;
આગળ એક રીઝવવું મન, તેને કાજે બહુ જતન;
અખા શું છે કીધે થવા, વ્યસની ચાલ્યો ખાવા હવા. ૮૭
જે કરતવ્ય મોટા આદરે, કરતાં દેખી સૌ કો કરે;
માયા મન નિરંતર સાવ, સૌ બેઠા પણ એકજ નાવ;
અખો તેહને મોટા વદે, જેને રામ રમે છે રદે. ૮૮
ધન તને કોઇ મોટા કુળે, કોઈ વિદ્યા કોઇ ખાંડાબળે;

એ મોટમ સગળી જાય ટળી, આતસબાજી પલટે બળી;
અખા કારણવિના વડપણવડું,જેમઅલ્પમૂલેતારેતુંબડું. ૮૯
કૃત્યે ન મળે વસ્તુ અમૂલ, મટે જાડય તો ભાગે ભૂલ;
કોઈ શૂર કોઇ દાતા દયા, કોઇ તપસી સતવાદી થયા;
સાને જોડય અધિક થૈ મળે, અખા વસ્તુથી સૌકો ટળે. ૯૦
સાચી વાત ન માને રગ્યે, સૌ લાગ્યા માયાની ઠગ્યે;
પ્રત્યક્ષ દેવ પોતામાં વસે, મૂર્ખ સામો જાણી ધસે;
જેમ છે તેમ ન શકે ઓળખી, અખા શી પેરે થાશે સુખી. ૯૧
ચુસે અસ્થી શ્વાન મહા દુઃખે, નિસરે રુધીર પોતાને મુખે;
રાતો રંગ દેખી મલકાય, પણ કારણ પડયું પોતામાંય;
સધળે રચાણું તારૂં મન, અખા ગમે તેમ કરે જતન. ૯૨
શબ્દતણી માંડી છે જાળ, ચાળા કરે છે માયાકાળ;
ચણ મુકે માંઇ પૂળકામના, મોહ્યા પશુ પડે દામચામના;
ત્રણ ભુવનમાં એક પારધી, અખા કોક ઉગરે સારધી. ૯૩
જ્યારે ઉપની મનકામના, ત્યારે ફેર પડયા ગામના;
સેજે નર થાયે નિષ્કામ, તો નથી લેવા જાવો રામ;
જેમ સૂર ઉગેથી વાદળ ટળ્યું, અખા ધામ દીસે નિરમળું. ૯૪
અર્થ સમજે છુટે અનર્થ, જયમ અળગો છોડી નાખ્યો રથ;
કટકે નામ જુજવાં સહી, પણ વેલ વચ્ચેથી દીસે નહિ;
અખા દેહ ગુણના વ્યાપાર, વાસ્તે તું રાખે નિર્ધાર. ૯૫
સ્વામીનું પદ સર્વાતીત, જે કોઇ સમજે આતમરીત;
ચુંબક દેખી લોહ ચેતન થાય, ચુંબક તેમનો તેમ છે પ્રાય;
ત્રણ ગુણ તેમ છે દેહવ્યાપાર,અખા આત્મા આપવિચાર.૯૬

સ્વાતીત અંગ

દેશકાલનો એમા ક્રમ, ભાવભેદ નહિ પદ પર્મ;
સત્યજુગ ત્રેતા દ્વાપર કળિ, લઘુ દીરધ હસ્તે આંગળી;
અખા હાથ ચૈતન તેમ એક, એમ સમજવો વસ્તુ વિવેક. ૯૭
દીસે મન જુગમહિમા સુણી, અદકે ઓછે નૈં કોય ધણી;

જુગજુગના જુજવા વર્તમાન, ક્યારે જપ તપ યજ્ઞ ને ધ્યાન;
અખા એ માયાવિસ્તાર, ચારેના ઉદરમાં ચાર. ૯૮
મુક્તિબંધ નહિ જુગમાટ, અણજાણ્યા જીવ બાંધે ધાટ;
સાઠ સહસ્ર સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન;
ત્યારે અખા કલિજુગ ક્યાં હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો. ૯૯
અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણ, કાંઇ દેશ કાલનું નૈં પ્રમાણ;
જેમ અકસ્માત પડે પર્જન્ય, ઋત કુઋત નહિ મેધને મન;
વય વર્ણ દેશ કાળજ કશા, અખા જ્ઞાનની મોટી દશા. ૧૦૦
ધરા અવતાર ચૌવિશે વિષ્ણુ, તેમાં પૂરણબ્રહ્મ કાવ્યા કૃષ્ણ;
તેથી બળિયા બીજા હતા, માનવ દાનવ બૈ દેવતા;
છતે પિંડે કેવલ કૃષ્ણ રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કહ્યા. ૧૦૧
કૈવલ્યને આધારે સો, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશજ બો;
સહુ તેમાં થઈ રહે ને જાય, અધકી ઓછી વસ્તુ ન થાય;
તું તદ્રૂપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સગળા મોં રખા. ૧૦૨

ચેતના અંગ

વારંવાર માનવ દેહ નથી, પામ્યો તો ચેતે ધરથી;
જ્યારે જરજર થાશે અંગ, ઇંદ્રિય મૂકી જાશે સંગ;
ત્યારે અખા જપમાલા ગ્રહે, ભાંગે ધડે પાણી કેમ રહે. ૧૦૩
તાપ મેલે જેમ લોઢાતણો, વાયે અગ્નિ કાંઇ થોડો ઘણો;
તંકે તક થઇ આવે કાજ, હાજર રાખે સઘળો સાજ;
એમ અખા પરમેશ્વર ભજે, પડે મને કાંઈ નૈં નીપજે. ૧૦૪
અવસર ચેતે તે નર ભલો, શૂરો જેમ ઝુઝે એકલો;
મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમાં નાણે તન કે ધન;
જેમ તેમ કરી સારે નિજકાજ, અખા જાઓ કે રેઓ લાજ. ૧૦૫
વૃદ્ધ થયો વંઠ્યું મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટયું ધન;
ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કોયું કાપડ સોદો થાય;
અખા ભજી નૈં જાણ્યો નાથ, ભોંયે પડિયા ચારે હાથ. ૧૦૬
હરિ ભજતાં જોઇએ હેતપ્રીત, માંહે આતુરતા સંતની રીત;

સદ્‌ગુરુનું શરણ ગ્રહેવું ખપે, હરિને કાજે મન બૈ તપે;
તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એજ ભજવાનો ભેદ. ૧૦૭
આરતવિના ભજે શું થશે, પીતળ સોનામાં કેમ જશે;
દુખિયો દુઃખ નિગમવાકાજ, નવરો રૂડી ચલાવા બાજ;
કથા કિર્તન બૈ કરતા ફરે, અખા હરિ પ્રાપ્ત લેખે સરે. ૧૦૮
આતુરતા આણી આરાધ, સંમુખ થૈ સદ્‌ગુરુને સાંધ;
સદ્‌ગુરુ મળે તો સેજે તરે, સમજ વિના સૌ ફેરા ફરે;
હરિવિના ફોગટ ફાંફા જાણ, અખારામનો હે પાણીપાણ. ૧૦૯

કૃપા અંગ

પૂરણબ્રહ્મ પ્રીછવાકાજ, નવધા ભક્તિ વૈષ્ણવ સાજ;
જેમ કશી વસ્ત કનેથી પડી, આદર કરતાં પાછી જડી;
અલ્પ આદરે જો આવે હાથ, તો અખા કાજ શું શોધ્યા સાથ ૧૧૦
હરિમણિ કંઠે પોતાને અમૂલ, તે પડયો જાણી બાર ખોળે ધૂળ;
ત્યાં કર્મ કાચની કણિકા જડી, વ્યસને લાગ્યો કાઢે હડી;
અલ્પ પ્રાપ્ત ને અતિઆયાસ, અખાનજાણેઆતમપાસ. ૧૧૧
હરિની ઈચ્છાએ હરિ મળે, તે તો અખા અંતરમાં ગળે;
જનક ખટવાંગે કયાં નવધા કરી, વિચાર કરતાં પામ્યા હરિ;
કૃપા હરિ હસ્તણીશું કાજ, ઢોળે કળશ તો પામે રાજ. ૧૧૨
સાત દિને પરિક્ષત રાજાન, શ્રમ ગયો ભેટયા ભગવાન;
બીજા બૈ ત્યાં બેઠા હતા, શુકના મુખની સુણતા કથા;
તે તેવાના તેવા રયા, અખા હરિની જોઈ મયા. ૧૧૩
અખા કામ છે સમજ્યા સાથ, પણ કૃપારૂપણી જોઈએ આથ્ય;
બીજો સઘળો દેહવ્યાપાર, જન્મમરણ ન ટળે સંસાર;
કૃપા સમજ અર્થ સર્વે કૃત્ય, જો ઉપજે તો પામે તત્ય. ૧૧૪
વણસમજે સબળો સંસાર, સમજે જાયે સઘળો ભાર;
જેમ જેમ સાચું માને જન, તેમ તેમ વાધે દને દન;
અખા પ્રેત બીનાને ખાય, પણ ધીરજવાન તે કુશળે જાય. ૧૧૫
એક અફીણ (બીજો) સંસારી રસ, અધિક કરે તેમ આપે કસ;

જેમ જેમ અધકું ખાતો જાય, અંગે અકલે હીણો થાય;
જો મૂકે તો સુવે સરે, નૈં તો અખા તે ખાતો મરે. ૧૧૬
ત્યમ એ ભોગતણો સંસાર, જીર્ણ થયો તો પડિયો આહાર;
નવો નીપજે તેમ લાગે સ્વાદ, તો કેમ જાયે ભવની વ્યાધ;
અખા ખસ જેમ સંસાર્યે થાય, ઘસી ફેંદી તો સમૂળી જાય ૧૧૭
જાય સમૂળો તેમ સંસાર, કરતાં આતમતત્ત્વવિચાર;
અન્ય ઉપાયે નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાયે નવા;
કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૧૧૮

ધીરજ અંગ

બ્રહ્માદિક નવ પામ્યા પાર, એમ જાણીને ખાશો માર;
અગમ અગોચર સૌને હરિ, બ્રહ્માકીટલગી માયા આવરી;
અખા હરિ જો મળનારા થાય, તો ન ગણે ઊંચનીચરંકરાય ૧૧૯
કુળ અધિકાર અધ્યયન ચાતુરી, પાપીમૂર્ખ ત્યાં ન જુવે હરિ;
જેમ વાયાની વળણે લાગે લાય, પણ ડાબું જમણું ન ગણે વાય;
ત્યમ ઊંચનીચ ન ગણે નારાણ, અખા એમ ખરાખરી જાણ.૧૨૦

સુજ અંગ

સમી સુજ સુજે તે પામ, સુજવિના સૌ ચાંપ્યાં ચામ;
સુજે દુઃખ તે સુખની વડે, સુજય વિના જ્યાં ત્યાં આથડે;
અખા સુજ આલે નરહરિ, અણુલિંગી સુજ આવી ખરી.૧૨૧
સુજ્યે ભજવા તજવા નથી, રાજ કરે કે ભીખે ઘેરથી;
દુઃખસુખ કાળે આવે જાય, પણ સુજાળો તે ધણી ન થાય;
અખા સુજ વ્હોણી તે હાણ્ય, રાજે ભીખે ન ટળે તાણ્ય.૧૨૨
સુજાળાને સરખું સદા, કારણવિના તે પામ્યો મુદા;
ચારે જુગ સુજ આગળ ફરે, પણ જુગબળ તેને નવ આવરે;
સુજે વસ્તુ નિરંતર ભજે, અખા અચાનક જો ઉપજે. ૧૨૩
જ્યારે હવી અણુલિંગી સૂજ, આપપરવિનાની જે બૂજ;
એકલમલ અણુલિંગી ઓજ, ચિદ અચાનક પામી ચોજ;
તે સ્થળનો સાક્ષી ત્યાં તેજ, ધારવું જેનું ગુણપારે હેજ. ૧૨૪

નિર્ગુણમાં ગુણની ઉપાધ્ય, જીવપણાની લાગી વ્યાધ્ય;
ગુણી જીવ નિર્ગુણ સાચા રદે, તે ધ્યેધ્યાતા સત્ય જાણી વદે;
દ્વૈતરોગ લાગ્યો મનવિખે, અખાદ્વૈતપણું સમજ્યાપખે.૧૨૫
સાધન લખિયે વેદ પુરાણ, અદ્વૈતની ઉપજવા જાણ;
ધ્યેધ્યાતા જાણવા એક, નવધા ભક્તિનો કીધો વિવેક;
સાબુખારે પટ ઊજળું થાય, અખા ભક્તિવૈરાગ્યે દ્વૈતપળાય૧૨૬
ચૈતન્ય બ્રહ્મ સદોદિત સદા, સેજ કલ્લોલ કરે છે ચિદા;
નાટક ચાલ્યું જાય સદાય, કોકે કર્મ ને કોકે માય;
પણ એવાનું એવું અખા, વચે અણછતી કરે પક્ષપખા.૧૨૭
અંત્ય જુવો જેની નહિ આઘ, પણ કોયે કાળ પડે નહિ ખાધ;
નિત નિત થાતું જાયે નવું, પણ કો ન કહે મુજ આગળ હવું;
અખા વિચારી જો એહને, પણ વળગીશ નહિ તું દેહને.૧૨૮
જ્યારે જગત વિચાર્યું જને, તે ઊઠ હાથને ન રહે તને;
દીસે સ્વતંત્ર ભૂતમાં ભૂત, અદકું ઓછું નૈં અદ્ભુત;
અખા વિચારવિના સંસાર, જો સમજે તો ઘરમાં પાર. ૧૨૯
જન કોઇ ભૂખ્યો ઉંધી ગયો, કરે આહાર સ્વપ્નવશ થયો;
ભક્ષ કરે પણ માંહે ભૂખ, ઠાલીની ઠાલી રહે કુખ;
તેમ અખા સઘળો સંસાર, ત્રિગુણ ભોગનો કરતો આહાર.૧૩૦
પ્રત્યક્ષ મૂકી જુએ પરોક્ષ, કર્ત્તવ્યને શિર મૂકે દોષ;
સભર ભરાઇ રહ્યો છે નાથ, હીંડતાં લાગે હરિને હાથ;
અખો કહે ફેરવવું મન, જો જાણો તો જાણો જન. ૧૩૧
એમ જાણે તે હરિનો જન, મારે પોતે ક્યાંથું મન;
દેહ હરિ ઈચ્છાયે થયો, અણછતો હું તે આવી ગયો;
તારૂં કર્યું ને તું છે નાથ, એમ જાણી અખે ગ્રાટક્યા હાથ.૧૩૨
અહંકાર વિચારે કર્યો નિરધાર, હરિસાગરનો જોઇએ પાર;
અહંકાર પાર કાઢવા ગયો, વિચાર વિચારી બેસી રયો;
પારકાઢતાં અહંકાર ટળ્યો, વિચારઅખા વર્ત્યો હરિભળ્યો.૧૩૩
મળે વિચારે હરિ તે ખરો, બીજા સરોડાં કાં સામરો;

કૃષ્ણ ઉદ્ધવનો એ નિરધાર, સ્વરૂપ મારૂં લહે સદ્વિચાર;
ગુણ ગુણને કાજે અવતરે, અખા દ્વૈત નોહે માહેરે; ૧૩૪
જેને જગત માને હરિ કરી, તે કૃષ્ણે ગીતા ઉચ્ચરી;
અર્જુન મારે નૈં અવતાર, ગુણ ગુણશું વરતે નિરધાર;
મારૂં ને હું બે જ્યાં નહિ, તેજ શકે અખા મુજ લહી. ૧૩૫
હરિના હોય તે હરિને લહે, બીજા હરિની મોટમ કહે;
સાગર—ઉદર માંહેલો મર્મ, માલમ જાણે જે કુળધર્મ;
બીજા જળવડે કરે વ્યાપાર, અખા જ્ઞાનિજન લે નિરધાર૧૩૬
હરિ સેવક ને કો હરિપુત્ર, કુંવરનું બાંધ્યું ઘરસૂત્ર;
સેવક તે જાણે નિજ દાસ, આપ અન્ય ને રાખે પાસ;
આત્મજ તો છે એક આતમા, ત્યાં અખા કેનીશી તમા.૧૩૭
તાત્પર્યમાં તાણાતાણ, સેજમાં નહિ વૃદ્ધ ને હાણ;
સેજ તેજ સ્વૈં હરિનું રૂપ, તાત્પર્ય તે જીવસ્વરૂપ;
અખા તે માટે સેજજ સાર, ચૈતન્ય પરમેશ્વર નિરધાર. ૧૩૮
માયા મૂકીશ માં તું અખા, નવરો થઇને સુઇ જા;
મરતાં પહેલો જાને મરી, અણહાલ્યું જળ રહે નીતરી;
ત્યાં કર્મરૂપિયાં ધાલ્યાં ઢોર, મેલું મન અંધારૂં ઘોર;
અખા જીવનો અવળો ન્યાય, મેલું વેલું ફાટી જાય. ૧૩૯
ઉન્મત્ત મનને યોગ સાધવો, જો કર્મ ઓધ કરે નૈં નવો;
જેમ છુટી ધેનુ મારતી ફરે, અંધારે બાંધે ટેવ વિસરે;
અખા તે જાણી કર્યો ઉપાય, ત્યાં સિદ્ધિરૂપી લાગીબગાય૧૪૦
એક જ્ઞાની બીજા સાધનવંત, બેનો લક્ષ મળે નૈં તંત;
સ્થિતિ બાંધી સૌ સાધન કરે, અચવ્યું આપ તજ્જ્ઞજ ઉચ્ચરે;
જેમ અનલ અવનિપરનાવે ક્યમે, અખાભૂચર તેભૂપરશમે૧૪૧

મહાલક્ષ અંગ

તત્વમસિ પદ કહાવે ત્રણ્ય, વેદે જેનું કર્યું વિવર્ણ;
કૈવલ્ય ઈશ્વર ત્રીજો જંત, તેને જાણે પંડિત સંત;
જુક્ત ભલી સમજાવા મન, એજ અખા અધ્યારોપ અન્ય.૧૪૨

જેમ છે તેમ રૈ શકતો નથી, જીવને ટેવ પડી ઘરથી;
અંતર્ભૂતને પ્રેરે માય, સંકલ્પવિકલ્પ મન કરતું જાય;
અખા એ બીજો અહંકાર, આપ નહિ તો નૈં સંસાર. ૧૪૩
થયું નોતું હમણાં નથી થવા, રહ્યા સંકલ્પ ઉપજતા નવા;
નિયંતા ઇશ્વર હું નિમિત્ત જીવ, મારે પુરાતન કર્મ સદૈવ;
એક કેવાને કો નવ રહ્યો, જ્યારે અખા ભ્રમ મૂળગો ગયો. ૧૪૪
અંતર ઉપજી મોટી બલા, હું ભુંડો ને હરિ તે ભલા;
બે આરોપણ બે ને વિષે, એને વેદ માયા કરી લખે;
અખા ઉપજતું રહે જો એહ, પ્રાયે જાણે કૈવલ્ય તેહ. ૧૪૫
અદભદમાં ઉપજે તે જીવ, જીવના કલ્પ્યા ઇશ્વર શિવ;
જ્યારે જંતે તપાસ્યું આપ, રજ્જુ નહિ તો શેનો સાપ;
અખા તેમનું તેમ સદાય, બંધમોક્ષ વણ સમજ્યા ગાય. ૧૪૬
વાત અલૌકિક અનુભવતણી, પ્રપંચપારે રહેણ આપણી;
પંખી ઓછાંયો પડિયો જાળ, પણ પોતે ઉડે અલગ નિરાળ;
અખા જ્ઞાનીની એવી કળા, વર્ત્યાં જાય તે ઉપરછલા. ૧૪૭
અખા સમજ તે સાધનરાજ, બેઠાં બેસાર્યાં સીઝે કાજ;
નર નૌકામાં આસન કરે, બેઠો બાધી પૃથ્વી ફરે;
કાયક્લેશ કરવો નવ પડે, સુજ સમજમાં સર્વે જડે. ૧૪૮
સુજવિના સઘળાં સાધન, વાધે અધકા દનેદન;
ઘાણીનો બળદ ઘરમાં ફરે, દશ ડગમાંહે થાકી મરે;
એમ અખા સઘળો સંસાર, સમજવિના નૈં પામે પાર. ૧૪૯

વિશ્વરૂપ અંગ

આળા ચર્મ કેરાં ઔ રૂપ, નટ દેખાડે ભાત્ય અનુપ;
ચામખેડામાં બેઠો છપી, રમી રૂપ છપાવી લે ખપી;
ખેલ ચાલે જે દીપકવડે, તેને અખા કાંયે નવ નડે. ૧૫૦
લક્ષ ચોરાશી ખાણે જંત, પડતાં ન અજે ઇશ્વર અંત;
દીપક તે પર્મ ચૈતન બ્રહ્મ, જેવડે ચાલે ઇશ્વર કર્મ;
અખા એમ સમજી રહે જેહ, તેને નથી કોઇ કાળે દેહ. ૧૫૧

પ્રભુ પામવા મારગ એક, સદ્‌ગુરુશરણે જ્ઞાન વિવેક;
બીજા મારગ કોટાકોટ, રહે આવર્યાં ગુણની ઓટ;
અખા નૌકાના મુષક જથા, વાર પાર ન જાણે કથા. ૧૫૨
વસ્તુ જાણવા સાધન કાજ, આરોપી બોલ્યા કવિરાજ;
ફળ તેનું તે જ્ઞાન વિવેક, જેમ તેમ કરી હરિ જાણે એક;
સમજી અખા સર્વ ધોઇકાઢ, નૈ તોહરિમાર્ગમાં થાશે આડ.૧૫૩

સ્વભાવ અંગ

સ્વયંભાવે નભ ઉલસે સદા, જેમ હેમપર્વત અદબદા;
ધનઘટાવિના થાએ વૃષ્ટ, એમ જ્ઞાનીને હોયે પુષ્ટ;
ગળી પાલો ગંગા થઇ વહે, ત્યાં અખો શું સાધન કહે. ૧૫૪
નિરાધાર નાટક અટપટું, સ્વતઃસિદ્ધ દીસે સામટું;
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સેજે થાય, પ્રવાહતણી પેરે ચાલ્યું જાય;
તેમાં આચાર્યે કીધી જુક્તિ, કલ્પ્યો બંધ ને માની મુક્તિ. ૧૫૫
દર્શનભેદ દાવા મત ઘણા, ગઢ બાંધી રયા આપ આપણા;
એક એકપે હુંકી રયા, અમે પામ્યા બીજા વેતા ગયા;
અખા નાટકની એવી રીત, મન લાગે છે દ્વૈતાદ્વૈત. ૧૫૬
જે છે તે ત્યાં આપોઆપ, બીજો તે નારાયણ થાપ;
સમી સમજ સમજ્યાવિના સૌ, આપાપણા મત તાણે બૌ;
અખા ચાલ્યો મત માયાતણો, દ્વૈતઅધ્યાસ સૌને છે ઘણો. ૧૫૭
પંડિત ડાયા વિચારો સાત, પણ સાત વાતની એકજ વાત;
જો પ્રગટ હરિ વસનારા થાય, ત્યાં સાધન ધર્મ ન જુએ કાંય;
અખા સાધન બીજાં જે બૌ, કાળકર્મકર સોંપ્યાં સૌ. ૧૫૮
ભણે ગણે હરિ નાવે હાથ, દાન તપસ્યા કાળને સાથ;
વ્યાકરણ વેદ સમાધિ અભંગ, જોતાં સર્વ માયાનું અંગ;
અખા અણુલિંગી પદ અનુપ, જ્યાં ધ્યેધ્યાતા ન રહે રૂપ. ૧૫૯
પૂર્વજન્મ કર્મ અનુસાર, ઉત્તમ મધ્યમ ભોગ સંસાર;
જેણે હું મમતા સત્ય માન્યો દેહ, ત્રિવિધ કર્મ કલ્પે છે તેહ;
પ્રાયઅખા જ્યાંહાં દ્વૈતઅભાવ,ત્યાં પૂર્વજન્મનો શિયો ઠરાવ.૧૬૦

મહાવિચાર વિચાર્યો અખે,જે ગગનચંદ નાવે જલવિષે;
વચે લહરી તરંગ બુદબુદા, બિંદુવિકાર ઇંદુને નહિ કદા;
એમ પરમાત્મા જાણે પિંડ,તે મહામહાત્મા તારક ભૂમંડ. ૧૬૧

પ્રપંચ અંગ

પ્રાય પ્રપંચ આળપંપાળ, પંડિતે તેનાં ગુંથ્યાં જાળ;
શ્લોક સુભાષિત મીઠી વાણ, તેણે મોહ્યા કવિ અજાણ;
કહે અખો મર્મ સમજ્યા પખે, સંસ્કૃતનું પ્રાકૃત કરી લખે.૧૬૨
કવિએ શક્ય જણાવાકાજ, ગાજે જેમ રોહણીનો ગાજ;
વૃષ્ટિ થવાને નવ ગડગડે, સામો અવધ્યથો પાછો પડે;
મિથ્યા સંસાર સાચો કવિ કવે, રખે અખા તું એવું લવે. ૧૬૩
પૂજાવા મનમાં બૌ કોડ, શબ્દતણા જોડે છે જોડ;
ભૂખ્યો નર બહુ તકજ પીયે, જાણે ઉદર ભરીને પુષ્ટિ પામીયે;
તેણે ધ્રાય નહિ ને વાધે રોગ,એમ અખા નોહે આતમભોગ.૧૬૪
કવિ થૈને અધકું શું કર્યું, જોતા નહીં બ્રહ્મ અણુચર્યું;
રાગદ્વેષની પુંજી કરી, કવિ વ્યાપાર બેઠો આદરી;
તેમાં અખા શું પામે લાભ, વાગે ગયો જેમ સ્રીનો ગાભ. ૧૬૫
કહે અખો હું ઘણુંએ રટયો, હરિને કાજે મન આવટયો;
ઘણાં કૃત્ય કર્યાં મેં બાહ્ય, તોયે ન ભાગી મનની દાઝ;
દરશન વેશ જોઇબૌ રયો, પછે ગુરુ કરવાને ગોકુળ ગયો. ૧૬૬
ગુરુ કર્યા મેં ગોકુળનાથ, ગુરુએ મુજને ઘાલી નાથ;
મન ન મનાવી સદ્ગુરુ થયો, પણ વિચાર નગરાનો રયો;
વિચાર કહે પામ્યો શું અખા,જન્મજન્મનો ક્યાં છે સખા. ૧૬૭
બહુ કાળ હું રોતો રયો, આવી અચાનક હરિ પ્રગટ થયો;
ત્રણ મહાપુરુષ ને ચોથો આપ, જેનો ન થાયે વેદે ઉથાપ;
અખે ઉર અંતર લીધો જાણ, ત્યારપછી ઉઘડી મુજ વાણ. ૧૬૮
પરાત્પરબ્રહ્મ પરગટ થયા, ગુણદોષો તે દિનના ગયા;
અચ્યુત આવ્યાનું એ એંધાણ, ચર્યું ન ચાવે અખો અજાણ;
જે નરને આત્મા ગુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીછશે. ૧૬૯

જ્ઞાની અંગ

સકળ લોક ત્યમ જ્ઞાતા પુરુષ, એમ જાણે તે નર છે મૂરખ;
દેહવિષે સૌ સરખા ગણે, જેમ કંચનતાર ત્રાપડમાં વણે;
અખા અમૃત તે પાણી નોય, રસ જાણી ગણશો માં તોય. ૧૭૦
જ્ઞાનીનો લક્ષ પરપંચપાર, જેમ નાવ ચાલે ધ્રુને આધાર;
વણ વાળી જેમ વહે છે નદી, આવી મેલાણ કરે ઉદધી;
જેમ દીપકકેરી ગત્ય ગગન, એમ પરબ્રહ્મમાં અખા તું ગણ. ૧૭૧
સેજસ્વભાવે સર્વાતીત, દ્વૈત તેજ ભાસ્યું અદ્વૈત;
જેમ દુમાસવિષે સૌ દીસે ભાત્ય, પણ પોતથકી નૈં અળગી જાત્ય;
અખા જ્ઞાતા દેખે અશું, અદ્ભુત કારણ જ્યાં ઉલસ્યું. ૧૭૨
સમજ્યો સમજ્યાની ગત લહે, જેમ સ્વપ્ન સાખ્ય બીજો નવ કહે;
નિજ પિંડ આદે ચૌદે લોક, વસતાં રહે તે દેખે ફોક;
સમજણહારવિના સમજવું, કહે અખો હું એવું કેવું. ૧૭૩
ભવન ત્રણ સ્ફુર્ણ મનતણું, જેમ સૂર્ય કારણ રેણીદિનતણું;
સૂરજવિના નોહે દિનરાત, તેમ તે વિના કોણ દેખે ભાત;
અખા તેમ જે મનને લહે, ત્યારે સેજે પરમ કારણ રહે. ૧૭૪
પરાપાર પરમેશ્વર વસે, સેજે સેજ ત્યાંથી ઉલસે;
આપે આપની પામે ભાળ્ય, ત્યારે જાય જગત જંજાળ;
અખા વાત એ સાચી જાણ, તેહ વિના મન રખતી વાણ. ૧૭૫

જીવ-ઈશ્વર અંગ

કામ સકળ હરિથી નીપજે, પણહરિ શિર પોતે નવ લે રજે;
જીવથકી કાંઇ નવ થાય, હું હું થૈ ફોગટ બંધાય;
શકટતળે જેમ ચાલે શ્વાન, એમ અખા ધરતું સૌ માન. ૧૭૬
ભલું જાણ તો હરિમાં ભળ, વાંકો જાતો વાટે વળ.
કર્મ કરે ને ફળની આશ, એ તો હરિમાર્ગમાં મેવાસ;
લોભે લાગો ચાલે ગામ; અખા સુવાનું નાવે ઠામ. ૧૭૭
ખરા વગુતા[1] પંડિત જાણ, કર્મ તણું બાંધ્યુ બંધાણ;

---

૧ વગોવનારા.

ભણી ગણી થઇ બેઠા પૂજ, પણ અલગું રયું આત્માનું ગુહ્ય;
ભેદ ન લહ્યા વાંચ્યાં ફાંકડાં, કાળે અખા ફેરવ્યાં માંકડાં. ૧૭૮
હરિજન તો હરિલક્ષણે રહે, બાહ્ય ઈંદ્રિય વિષય સર્વ ગ્રહે,
અંતર રહે અકરતા થઇ, ત્યારે કર્મ કરતા લાગે નઈ;
તેમ ભાજી ઘડે સેજ સંસાર, પણ અકરતા રહે કરતાર. ૧૭૯
દેહદમન મુંડાનું કર્મ, મૂરખ જાણે માંડયો ધર્મ;
પીડે પિંડને પેટને કાજ, કાયા કસી જાયે મહારાજ;
વિષે વલુધ્યો વ્યસની થયો, અખા આત્મપરિચે ગયો. ૧૮૦
ભક્તજક્તને વેર સદાય, હરિજન આપ્યું હરિનું ખાય;
દ્રવ્ય હરિ ને હરિ દાતાર, વચે વેતાગરો જીવ વહે ઉપકાર;
એ તો હરિનો શત્રુકાર, સ્થાવર જંગમ પામે આહાર;
એમ જાણે દીધે હરિ ફળે, અખા અહંકારે આણું વળે. ૧૮૧
આપોપું ગાળે અર્થ સરે, મન મૂકી અણછતું ઉભું કરે;
મિથ્યા હુંપણું માને સત્ય, કર્મસંધાથે તેને રત્ય[૧];
પચ્યાવિના ઓં કાચા મરે,અખાસદ્ગુરુ ન મળ્યા શું સરે. ૧૮૨
શિર ફેરે શિવ જાણ્યા માટ્ય, જીવતે મૃત બેઠું નં ઘાટ;
કાળ કર્મ ને પિતૃ ગ્રહ દેવ, કેડે થઇ વહેતો અહમેવ;
હરિ અણજાણે સર્વે ખરૂં, અખા પ્રભુ પીછે પાધરૂં. ૧૮૩
હરિજન હોય તો હીંશી બોલ, રાજપુત્રને શેની ડોલ્ય;
ચાલ મલપતો નં ચાસંધ, ભ્રમકર્મના ભાગ્યા બંધ;
અર્કથકી નાસે અંધકાર, અખા હરિજનને શો સંસાર. ૧૮૪
હરિજન જક્તની અળગી દશા, જળચરસ્થળચર એકડા વશા;
અવની ઉપર લાગી લાય, જળચર હોય તે જળમાં જાય;
ભૂચરની કાંઇ બીજી પેર, એમ જાણી અખા આદેર્ય. ૧૮૫
હરિના હો તો હરિ ઓળખો, વણ ચાખ્યું બીડું કાં ભખો;
સ્વાદ ન આવે રંગ ન થાય, તેમ ભક્ત ભક્ત કહી લોકો ગાય;
જ્યાં હું હુવો ત્યાં હરિ તો ખરો, વંદા તેની નિંદા કાં કરો. ૧૮૬

૧ પ્રીતિ.

જેમ મછમતે માછી દે દાન, તેમ દમે ભક્ત દુહુવાય ભગવાન;
લોક લોભ ઉપાય બો કરે, જેમ જમતાં રમતાં સુખ સરે;
તે દેખી ન શકે સંસાર, કરે નિંદા અખા લે શિર ભાર. ૧૮૭
ભક્ત તો તે જ પ્રીછી ભજે, ફોતરાં ભાંગે ન તાંદુળ તજે;
સર્વાવાસ લહે હરિ મળે, નૈં તો બેઠો કંઠોડી દળે;
એક સ્વામી સઘળે વિસ્તર્યો, એમ છે અખા જાણો તે કરો. ૧૮૮
ખટપટને ખટપટવા દે, તું અળગે આવી પ્રીછી લે;
જંગી ઢોલ ઘણા ગડગડે, ત્યાં ઝીણી વાત કાને નવ પડે;
નિરદાવાના જનને ખોળ, તે અખા બેસારે બોલે બોલ. ૧૮૯
પાને પોથે લખિયા હરિ, જેમ વેળુમાં ખાંડ વિખરી;
સંતે ખાધી કીડી થઇ, અને વંચેક તો સબુધી[1] વહી;
તે માટે તે તેવા રહ્યા, અખાસંત પારંગત થયા. ૧૯૦
ભણ્યું ગણ્યું તે એટલું કરે, જેમ બેસે વાયુ સૂકડય વૈતરે;
તેણે ફોળે કરી પંડિત પૂજ્ય, સંતને સૂકડયની પટે સૂજ્ય;
સંત તેજ હરિધનના ધણી, અખા ગત્ય આપે આપણી. ૧૯૧
પંડિત તો છે વિદ્યાકરસણી, સંત તો છે તે ફળનાધણી;
બી પાણી હરિનું નિરધાર, ઉપાય કરાવી આપે આહાર;
અખા ભોગ ભોગીને કાજ, વઠે સેવક રાજાને રાજ. ૧૯૨
ફુલીશમાં નામ વૈષ્ણવ ધરે, શું થયું ઘેરઘેર ખાતો ફરે;
કાંઇ રાજા નામ ધર્યે નોય રાજ, નરપતિ થયે નરપતિનું કાજ;
અખા અર્થ ઇચ્છિશમાં કશા, અખા તેજ મોટાની દશા. ૧૯૩
કોઈ આળસ કોઇ ક્રોધે થયો, વાટે વેષ પેરીને ગયો;
નહિ મહેનત વેઠે નહિ સાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય;
હરિને અર્થે અખા એક વિચાર, પછે સમું પડે તેમ રહે સંસાર. ૧૯૪
વિશ્વ વિચારે કાંઇ નવ લહે, વહેતા સાથે સૌ કો વહે;
આડંબર કરે મોહ કરી, જે જ્યાં તે ત્યાં બેઠા ઠરી;
અખા પશુ જેમ જવનને હળે, તો મહાજન મૂકી તે સંગે પળે. ૧૯૫

1 અધી. સબુદ્ધિ પાઠ સ્વીકારીએ તો સારી બુદ્ધિ.

અણસમજ્યો જીવને બીજું ઝાંખરૂં, જ્યાં દેખે ત્યાં વળગે ખરૂં;
પ્રકૃતિ મળે તો ત્યાં તે અડે, નૈં તો પાછું વાટે પડે;
એમ અખા સઘળો સંસાર, ઝામરઝોલે કરે વ્યાપાર. ૧૯૬
ભલું જાણે તો પાછો ભાજ, પય ટળે જેમ પ્રગટે આજ;
દૂધ રહે તો થાય નૈં નવું, ઘૃતસહિત પડે ડાટવું;
એમ અખા વિશ્વ કાચું શમે, જામણવિના ઘૈ ઘૃત નિગમે.૧૯૭
વિશ્વ વસ્તુમાં શાનો ફેર, જે મણ એક ને ચાળીશ શેર;
નાનાં કાટલે સઘળા પિંડ, મણ કહિયે વૈરાટ બ્રહ્મંડ;
હરિ વિશ્વ ને વિશ્વમાં હરિ, એમ અખા સૈ ઘરનું ઘર કરી.૧૯૮
વિશ્વ ભજંતાં વસ્તુ ભજાય, નીર નદીનાં સાગરે જાય;
લોક સકળ હરિ વેદજ વદે, બ્રાહ્મણ મુખ ને સંત તે રૂદે;
મુખ જમે વાણી ઉચ્ચરે, પણ હૈયામાં હોય તે કરે;
તે માટે હરિ ભજવા સંત, અખા ભવનો આણે અંત. ૧૯૯
મોટમ દીધી હરિજન ખમે, હરિશું બોલે હરિશું રમે;
જનને દીઠે હરિ સાંભરે, તે જો હરિજન સાથે ફરે;
જેમ દીવે સમરસ ઉજાસ, એમ અખા હરિ ને હરિદાસ. ૨૦૦
હરિજનને ગ્રહ કહો શું કરે, જે ગ્રહ બાપડા પરવશ ફરે;
રવિ ભમંતો શશીનો એ, રાહુ તો ધડવોણો વહે;
કાણો શુક્ર ને લૂલો શની, બૃહસ્પતિએ સ્ત્રી ખોઈ આપણી;
ગ્રહે નહીં ગ્રહ હરિ મુજ રદે, અખા દીન વચન કોણ વદે.૨૦૧
એક પરમેશ્વર ને સઘળા પંથ, એ તો અળગું ચાલ્યું જુથ;
જેમ અગ્નિ અગ્નિને સ્થાનક રયો, અને ધુંવાડો આકાશે ગયો;
અળગો ચાલ્યો તે કયમ મળે, એમ અખા સૈ અવળા વળે.૨૦૨
જાજરો જીવ જુગત શું કરે, પ્રકૃતિ પાપણી પૂંઠે ફરે;
જે જે સાધન સાધે સહાય, તેજ વાતના મળ બંધાય;
અખા અમળ થયાનું કામ, રાખવા હીંડે સૈ કો નામ.૨૦૩
કીધું સર્વ હરિનું થાય, મૂરખ કર્મ તણા ગુણ ગાય;
નૃગ રાજા કાકિડો કર્યો, વિભીષણને શિર કર ધર્યો;

સત્ય પાળંતો હરિશ્ચંદ્ર દુઃખી થયો,જરાસુત વેરી તે વૈકુંઠ ગયો;
એવો અસંભાવ્ય હરિ મન વસ્યો, એમ જાણી અખો આળસ્યો.
ક્રય વિક્રય બાબત શોભવા, સ્વામી સેવક રંગ નવનવા;
વચ્ચે લોભની વીટણ કરી, રસથી જીવ કરે આદરી;
આપે લે નિશ્ચે નારાણ, અખા તું તે એવું જાણ. ૨૦૫
કર્મ નામ તે હરિ નાવતાં, મસ ઘાલ્યાં પેલાં ક્યાં હતાં;
મનુ ઉપજતાં ક્ષત્રિ થયા, સનકાદિક તે યોગી રયા;
જગત નોતું ત્યાં કયાંથાં કર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ.૨૦૬
જીવ ભક્તિ કરે શાવડે, સામગ્રી હરિની નીવડે;
તેનું લાવી તેને સજે, પોતાને તો મળે નહિ રજે;
જાણ્યું આપ સમર્પું હસ્ત, તે તો નીવડી તેની વસ્ત;
અખો જે જે કરવા ગયો, ત્યાં એમ અણબોલ્યો રયો. ૨૦૭
સમજી રૈયેં તો સમું પડે, નેં તો કાંઇનું કાંઈ નીવડે;
જે જે કરવું તે અહંકાર, તે ત્યાં હરિને લાગે ભાર;
ભાર ચઢયો નિશ્ચે ઉતરે, એમ જાણી અખો શું કરે. ૨૦૮
ધામધૂમ તે ધનનો ધગા, મોહ અહંકાર મેલીને ગા;
માવઠે મે વરસે ગડગડે, ફળ ન ઉમટે ને લાગ્યાં પડે;
રતવિના કર્ષણ કયાંથી ફળે,એમ અખા હરિ ક્યાંથી મળે.૨૦૯
મર્મ ન સમજે ભર્મે પડયા, કરે અહંકાર હીંડે ઉથડયા;
ટીલાં ટપકાં કાઢે ખાસ, જાણ્યો મારગ પણ છે મેવાસ;
વંદે ચરણને નિંદે પિંડ, ભક્તિ નોય અખા પાખંડ. ૨૧૦
પોતે પરતક્ષ દેવ ઉપાસ્ય, અન્ય ઉપાસન માયા હાસ;
જેમ જેમ મેલ ચઢે લૂગડે, તેટલું ધોએ પોત ઉધડે;
આદરવો આતમ અભ્યાસ, અખા સંભાળે આપણ પાસ. ૨૧૧
કુબુદ્ધિ જીવ અને કપાસ, તે પીલ્યા વોણ્યા નાવે રાશ;
તે માટે કે છે ભગવાન, જાણે દેહદમને આવે સાન;
ઘેન ઉછળતીને ડેહેરો ગળે, અખા જો હરિ વળણે વળે. ૨૧૨

ચાનક અંગ

હઠ કરી નેં ઓળખ્યા હરિ, કાચો જીવ જાશે નિસરી;
જેમ નિંભાડે ભાજન કાચું રહ્યું, ન સર્યું કામ માટિયું ગયું;
છતી બુદ્ધિયે હરિ નેં અભ્યર્સ્યો,તો ડાહ્યા થતાં ઠેકાણે થશો.૨૧૩
ભણ્યા ગણ્યા ભલ પાક પંચ, ન્યાય ઉકેલે જાણે સંચ;
સભાપતિ થઇ બેસે મધ્ય, આતમની નવ જાણે વિધ;
અખા ક્યાંય નવ કુંવારિ ગાય, ઠાલા આવ્યા ને ભૂલા જાય.૨૧૪
મૂક મછર[1] ને પરહર માન, ચતુરાઈ સામું છે જાન[2];
કરકરો થયે કાળ નવ બિયે, જોરે જમ જીત્યો છે કિયે;
ગળિત થયે ઉતરશે ગાળ, અખા હરિ મળવાનો એ કાળ.૨૧૫
નિત્ય નિમિત્ત બે માથે પડયાં, જેમ બાળક હીંડે કાંધે ચડયાં;
પુણ્ય ન લાગે પાડ ન થાય, પેર પડયાં કેમ નાખ્યાં જાય;
નિષ્કર્મ થઈ નર હરિને જાણ, તોજ અખા ટળશે તુજ તાણ. ૨૧૬

ભક્તિ અંગ

ભલું ભુંડું કહે પૂરવતું નથી, પેરે પેરે મેં જોયું મથી;
એક પિંડ અવેરતાં બહુ, નામ રૂપ ગુણ કર્મ તેમ સહુ;
એક શરીર અવેરતે ઘણાં, ઉત્તમ મધ્યમ ઇંદ્રિ હરિ તણા.૨૧૭
જે ઇંદ્રિયે જે કયાષ કર્યું, તેથી કામ ત્યાં તેવું સર્યું;
મુખે બોલ બોલે છે બહુ, અને ગુદે બોલે તો નિંદે સહુ;
કુબુદ્ધિ એ જીવ છે હરિવડે, અખા એ ઠામે જોડ નવ પડે.૨૧૮
સત્યવાદી ને સૂર્ય એ બે, બોધ પ્રકાશ સૌકાને દે;
જેમ અર્કે ઉદેલું કમળ શમે, તેમ કુબુદ્ધિને સાચું નવ ગમે;
અખા અદ્રોહી બુધ્યે બોલે સમ,રવિની રીત જે ટાળે તમ.૨૧૯
જ્ઞાની થૈ કે મારે ગાલ, મુક્ત થઇ વઢવાનો ખ્યાલ;
ભક્તિ જ્ઞાન ત્યાં ઠામે હશે, એ તો બેઉ લડે છે રસે;
અખા એજ નિષ્કારણ વેર,જેમ ચૌટે ભેંશ ને વઢવાડ ઘેર.૨૨૦
ભક્ત દેખે સઘળે ભગવંત, તેને દુહવે તો શાના સંત;

---

૧ મત્સર. ૨ હાનિ.

જ્ઞાનીને નિર્દાવો ઘટે, તે નિત્યે બેશીને આથડે;
ભક્તિ જ્ઞાન નોહે એ ખેદ, વંઠયા જીવ અખો કહે વેદ. ૨૨૧

દોષ અંગ

નૈં પાપી ને નૈં પુણ્યવંત, એકલમલ તે સાચા સંત;
કાળચક્ર તે સ્વભાવે ફરે, સેજે ઉપજે સેજે મરે;
એમ જાણીને અખા જા ભળી, પુનરપિની કચકચ ગૈ ટળી.૨૨૨
ગ્રંથમાંઇ જેમ તેમ હો, પણ તરી નીસરે તેને શેનો ભો;
તું જાને જીવતો મરી, પછી દેણું લેણું રેશે ઠરી;
તાણો જીવ અખા ગયો ટળી,હવે શાંશો વાણો રેશે મળી.૨૨૩
સદ્‌ગુરુ મારગ સદા અલગ, જેમ પંખીને ગત્ય સળંગ;
પગ નૈં દીસે પંથ કપાય, તેમ સદ્‌ગુરુ મારગ ઉપર જાય;
ઉપાય અખા નૈં લક્ષશું કામ,કર્મધર્મ તો જ્યાં રૂપનામ.૨૨૪

ચાણુક અંગ

ટાંડી પાઘડાં કર ને ઠામ, જો નં જાણો આતમરામ;
મરડી મૂછ મુખ વાંકા બોલ, કાલ વળગશે ઢીલા ઢોલ;
અખા વરણાગી વણશી જશે, ભુંડાં ભગળ ઉઘાડાં થશે. ૨૨૫
ખાટા થૈને નૈં ખટી વળો, કાં ઘાટા થૈ ગોવિંદથા ટળો;
એક મેલો મંત્ર બીજો કુતર્ક, સાધકને મુખે મુકે નર્ક;
અખા ઈશ્વરને નૈં છેતરે, લાંબો દાંતો વેલો ખરે. ૨૨૬
કળવકળ કાળ મન કશી, શું બાળક છે જે છેતરશો હશી;
હિરણ્યકશ્યપે વર માગ્યો છળે, હરિએ તે ઘાટ ઘાલ્યું કળે;
તો અખા તે હરિશું શી હોડ, હથેળીથી ઉજળો તે કોડ.૨૨૭
અણછતો જીવ તું કાં થાય છતો,જેને વિચારી પેલો ક્યાં હતો;
જે કાળથા નિરમ્યા જીવ, ત્યાર પેલો ત્યાં હતો શિવ;
વચ્ચે બીજું ક્યાંથી વળી, એમ જાણી અખા જા ટળી. ૨૨૮
વા પાણી સઘળો સંસાર, તેનો શું આણે ઇતબાર;
મારુત માટીને લઇ ચઢે, તેનું નામ તે પિંડજ પડે;
વંટોળે તે વપુ વાવડે, અખા આતમને કાંઇ નવ અડે.૨૨૯

વડપણ મેલી વસ્તુ વિચાર, તન તપાસી રહે સંસાર;
કોઈ વર્ણ વેષ અલંકારે મરે, વાણુ સોનાનું તે નવ તરે;
એક મિશાલે બ્રહ્મા કીટ,જોઇ વિચારી અખા ગુરુમીટ. ૨૩૦
ભૂત પંચનો આ સંસાર,મુરખ વહે તે વરણ અહંકાર;
ભાત ચલાવા વર્ણાવર્ણ, કોઇ મસ્તક હસ્ત કટિ ચર્ણ;
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્યને શૂદ્ર,હરિનો પિંડ અખા કોણ ક્ષુદ્ર. ૨૩૧
જાણપણું મેલીને જાણ,આકૃણિયે રહેશે નિરવાણ;
જાણ થયે જાણ્યું નહિ જાય, જાણણહારો બીજો થાય;
ઓછાયો નરને શું કળે, સ્વે થાય અખા જો પોતે ટળે. ૨૩૨
પિંડ બ્રહ્માંડે ને બ્રહ્માંડે પિંડ, વસ્તુ વિચારે જોને અખંડ;
શું શાથી કો અળગું પડે, જો સમરસ પિંડ બ્રહ્માંડજવડે;
જેમ વૃક્ષને પત્ર આવે ને ખરે,તો સ્વર્ગ નર્ક અખા શું કરે.૨૩૩
ભ્રમે ભાવના બીજી થઇ, જેમ જાગ્રત્ અવસ્થા સ્વપ્ને ગઈ;
તેજ મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર, સ્થૂલ થઇ પસર્યો સંસાર;
સ્વપ્ન સંસાર જાગ્રતમાં ટળે, એમ અખા વિશ્વ બ્રહ્મમાં ભળે.૨૩૪
જારે આશ્રમે મન જે તણું, તેને નિદ્રા ઘેરે ઘણું;
નિજરૂપે ત્યાં રહી નવ શકે, નાના કર્મ ધર્મ બહુ બકે;
મધ્યે વ્યસન લાગે કરી જીવ, અખા આદિ અંત્યે તે શિવ.૨૩૫
કોઈ એક ઉત્તમ વ્યસની થયા, કોઇ એક મધ્યમ વ્યસનમાં વહ્યા;
ઉત્તમ મધ્યમ બેએ વ્યસન, જેમ મદ્ય કપુર બે ઘેરે તન;
સત્કર્મ વિકર્મ બેય વિકાર, અખા નિજરૂપે રહે નિરધાર. ૨૩૬

પ્રાપ્તિ અંગ

બાધું બોલે આવ્યું રાજ, બેઠા બેસાર્યા સીધ્યું કાજ;
વણ કીધે હરિ લેખે રહ્યો, પ્રીતે કરી પારંગત થયો;
હવે મારે સઘળે સુખરાસ, અખા સ્વતંતર દીઠો વાસ. ૨૩૭
કામ સકળ મુજ પૂરણ થયું,બ્રહ્મ સાગરમાંહિ મળી ગયું;
બોલું ચાલું હરિની સાથ, અતિ પોતે જે રૈને આથ;
હું હરિમાં અને મુજમાં હરિ, એમઅખાનખશિખ રહ્યોભરી.૨૩૮

આવું જાણું જો અળગો હોય, જેમ વેધુમાર ન ભૂલે કોય;
વ્યાપકની વ્યક્તિ કેમ થાય, કહો આકાશ કેમ વેધ્યું જાય;
સળંગ જાણ્યું તાં તું તો અલગ, પાંખ આવી પડતું રહ્યું ખગ. ૨૩૯
મારે એમ પડયું પાધરૂં, હું પણું મટયું એજ આદર્યું;
કર્મ અહંકારતણું ગયું મૂળ, જેમ અરકનાં ઉડે તૂલ;
ન લહ્યા સરખું મેં ત્યાં લહ્યું, એમ અખા યથારથ થયું. ૨૪૦
વાંકું સમું જાણું ત્યાં હરિ, હું તો મારે બેઠો ઠરી;
ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોંપ્યું હરિમાંય;
છીંડું ખોળતાં લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમઝોળ. ૨૪૧
બાવનથી બુધ્ધ આઘી વટી, ભણ્યા ગણ્યાથી રહિ ઉઘટી;
ઉઘડ ભાંગ્યું ટાળ્યું આપ, સેજે ટળિયો દ્વૈતનો થાપ;
હવે રહ્યો તે હું કે હરિ, વિગત કરે અખો શે કરી. ૨૪૨
મારે મોટો હું નર જડયો, જે ઈશ્વરરૂપી જહાજે ચડયો;
પંચસહિત ઉતરિયો પાર, પગ નહિ બોળું જળસંસાર;
હું હસતો રમતો હરિમાં ભળ્યો, અખો જાણે તે વળણે વળ્યો. ૨૪૩
એ સુખમારગ મેલીને શઠ, કાયકલેશ કરે કાં હઠ;
ગીતામાં ગોવિંદ મુખ કહે, જે મારૂં શરણ ગ્રહીને રહે;
મુજ વાયક જે માને અખા, તેને સ્કંધ લહી ઉતારૂં સખા. ૨૪૪
પરમ ગુહ્ય હરિનું એ હૃદે, મહાપુરુષ મુનિ એમ વદે;
જે અહંબ્રહ્મ જાણીને રહે, શરણ જાવું શિવ એને કહે;
અળગું નથી અખા શું કળો, આકાશને કેમ લાગે સળો. ૨૪૫

ભાષા અંગ

ભાષાને શું વળગે ભૂર, જે રણમાં જીતે તે શૂર;
સંસ્કૃત બોલે તે શું થયું, કાંઇ પ્રાકૃતમાંથી નાસી ગયું;
બાવનનો સઘળો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનમો જાણે પાર. ૨૪૬
સંસ્કૃત પ્રાકૃત જેવડે ભણે, જેમ કાષ્ઠવેષે રહ્યો ભાથા કણે;
તે છોડયાં બાણો નાવે અર્થ, તેમ પ્રાકૃતવિના સંસ્કૃત તે વ્યર્થ;
બધા દામ વેપારી લખે, અખા વ્યાજ નોય છુટા પખે. ૨૪૭

હરખે કરખે અનુભવ કશા, આકાશ ઉદરમાં વરતે દશે દિશા;
જ્યારે જેનું રાજ્ય જાણ, ત્યારે માનવી તેની આણ;
જ્ઞાનગગનમાંનોહિદેશકાળ, એતોઅખાઅજાણ્યાબોલેઆળ. ૨૪૮
જ્ઞાનાધિક નોય સિદ્ધિવડે, સિદ્ધિનામ શણગારે પડે;
એક મની કહાવે સાધવી, તેમ સેજ ન ઇચ્છે સિધિ વાધવી;
અખા અણલિંગીનાવેસંસાર, એ તો ફોકટમાયાઉડાવેવાર. ૨૪૯
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઇશ્વરને વિષે, તેને વેદ માયા કરી લખે;
તેની કણ્યકા તે આ જીવ, તો સિદ્ધિસહિત કેમ થાએ શિવ;
લોકપતિ જે તે સિધ્યવડે, અખા અનુભવને કાંઇ ન અડે. ૨૫૦
મુળગો અહંરોગ નહિ ટળ્યો, તેમાં સિદ્ધિરૂપી ભરમજ ભળ્યો;
જેમ પેલો ઘેલો હોય બુધ્યવિષે, વળી વ્યસને લાગ્યો માદકભખે;
અખા અહંકારને ટાળી જોય, તું ન રહે તો સિદ્ધિસાથે સિદ હોય
પોત ન લહ્યું પછે પોતે થયા, ઉત્તમ મધ્યમ વ્યસને વહ્યા;
માયાકૃતનો નાવે અંત, માને નહિ તો જો વેદાંત;
અખા ઉપનું ન માને આઘ, ક્રયવિક્રયવિના શી વ્રાધ્ય. ૨૫૨
પ્રપંચ પ્રીછી જોયો ખરો, નહિ ઉપજ ને નહિ તો વરો;
જ્યાંથું ઉપનું ત્યાં નવ ઘટે, શઠ વળે જ્યાં જઈ આવટે;
જાતું મરતું દીસે ખરૂં, અંતે અખા ભર્યાનું ભર્યું. ૨૫૩
જેમ દૂધે ક્ષીણ ફિસોટા થાય, તોલ ન વધે આકાશ રૂંધાય;
જેમ અગ્નિયોગે જળ ઉભરે, તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ જગત અવતરે;
વકર્યાં તત્ત્વ ધરે રૂપ નામ, અખા ઉત્પત લે ઠામનું ઠામ. ૨૫૪
પંચતણાં પચવીશે તત્ત્વ, વાસનાલિંગ તે તેનું સત્ત્વ;
ભૂત ભૂત પ્રત્યે વિચરે, અને મૃત્યુ નામ પરપોટા મરે;
ભૂતકલ્લોલ સદા સર્વદા, ચિદ્વિલાસ અખા મન મુદા. ૨૫૫
ચલનવલન તે ચેતનતણી, પંચરૂપે આપે થયો ધણી;
આપ આપમાંહી વિસ્તર્યું, ન કર્યાં સરખું તે ત્યાં કર્યું;
જેમ છે તેમનું તેમ છે જાણ, સમજે સાન અખા નિર્વાણ. ૨૫૬

પ્રતીતિ અંગ

હરિ પામવા સૌ તપ કરે, અખો હરિમાં મેળે ફરે;
મારે સમરસ શેજ સંયોગ, સાવ સ્વતંતર પામ્યો ભોગ;
જેમ ભરસાગરે તીમિંગલ રમે,હું હરિમાં તો દેહ કોણ દમે.૨૫૭
પેરે પેરે મેં જોયું મથી, જે હરિવિના પદારથ નથી;
તો આઠ વેંતનો હું જે ઘડયો, તે તે કયાં અળગો જઇ પડયો;
એમ જોતાંહરિ લાગ્યો હાથ,ટળ્યો અખો ને એ રહી આથ્ય.૨૫૮
ઉમેરણ જે ઉસરણ કર્મ, હરિ મારગમાં જાણે શ્રમ;
શ્યાથું લૈને શ્યામાં ભરૂં, અખંડ બ્રહ્મની ખંડણા કરૂં;
અખા એ ત્યાં છે અદભદ, અહંપણાની ચૂકી હદ. ૨૫૯
અનુભવી જ્ઞાન ત્યાં એવું કથે, કર્મ ધર્મ ભાજી કરે જથે;
આતમતત્ત્વ માંહેથી ધરે, નામરૂપ કુચા શું કરે;
એમ અખા ત્યાં કીધી આથ્ય, હવે કામ શું ઝાલે હાથ. ૨૬૦
છાંછળ માંછળની નહિ વાત, એ તો રમવી વાત અઘાત;
ખોવું મન ને લેવી વસ્ત, નાખ્ય નસંક લાધે નહિ અસ્ત;
કે તુટે કે અડે ન આડય,અખા હરિ અર્થે હડિયું કાઢય.૨૬૧
કયાંથો અવસર પામ્યો વળી, મોતી વેહે પરોવા વીજળી;
મરે ત્યાંહાં તો સૌ કો મરે, પણ સુરતે જે સ્વામી અર્થ કરે;
અખા પામું હરિ કે ખોઉં સંસાર,સર્વ નિગમું કે પાળું બાર.૨૬૨
તપ તિરથ શ્યાવડે હથિયાર, પુરુષ ચીંથરાદો એ સંસાર;
તે ઉપર આયુધ શ્યાં વહે, મારીશ કેને તે તું કહે;
પેસ ખેતરમાં ઘાલી હામ, શ્રમ કશો ન અખા રૂપ નામ. ૨૬૩

ખળજ્ઞાની અંગ

જ્ઞાન કથી શું કીધું ઘાટ, અંતર અવિદ્યાએ વેધ્યાં હાડ;
અનુભવ કરે ત્યારે એક આતમા, મુખ નિંદા દીસે નહિ ક્ષમા;
અખા કથ્યું પણ ન લહ્યુંજ્ઞાન,શું ગુરુ આગળ માંડયા'તા કાન;૨૬૪
ભલો કહાવ્યો પણ ભલપણ ક્યાં,જેમ ગોખર હિંડે ગોધણમાં;
વેષ પેરે વિટંબણા વધી, વંઠયું દૂધ થયું નહિ દધી;
કવિતા થયે ન કાઢયું કર્મ, અખા ન સમજે મૂળગો મર્મ. ૨૬૫

મહાપુરુષ કહાવે માંઈ બલી, વેષ પ્હેર્યે પણ ટેવ ન ટળી;
સ્તુતિનિંદા અદેખાઈ આધ, પેરે ખાય પણ વાધી વ્યાધ્ય;
અખા કૃપાવિના જીવ કબુધી, પાક્યું ઇંદ્રવારણું ને કટુતા વધી. ૨૬૬
કથા સુણી શ્રોતા શું ખટયો, ગુણ ગાઇને ગાનારો વટયો;
થયા ગયા તે પોથે લખ્યા, પણ વણ થયાની લહો પરખ્યા;
વણ થયો વિગત સર્વે કરે, તેને લહે અખા અર્થ સરે. ૨૬૭
બાણબાંધ્યા ને સૌ કો મોહ્ય, પણ બાણાવળીને કોઈક જોય;
શ્રોતા વક્તા બીજું બાણ, ટળે બે ને રહે નિરવાણ;
નામ રૂપ વંચક ને સભા, અખા સહુ વહે કાળની પ્રભા. ૨૬૮
સાચો જુઠાના ગુણ ગાય, જુઠે સાચો નવ લેવાય;
દર્પણ તો મુખસુખને ગ્રહે, પ્રતિબિંબ કેમ બિંબને લહે;
આદર્શ સ્થાની જે નામરૂપ, અખા શું તે લહે સત્ય હરિભૂપ. ૨૬૯
અખે વિચાર વિચાર્યો ખરો, જે વાંક સર્વ આપણમાં ભર્યો;
બુદ્ધિવોણો જીવ લઇ નવ શકે, જક્ત દોષ કાઢી મુખ બકે;
સદ્ગુરુ જો ઉઘાડે બાર, અખા હરિ દીસે સંસાર. ૨૭૦
કામ ક્રોધ જે જક્ત આચરે, તે દેખી જીવ નિંદા કરે;
એ તો પાંચે રૂપે માયા રમે, કળ ભરાવીને ભવમાં ભમે;
વિચાર વિચારી હરિને જાણ, નિંદા કર્યે અખા છે હાણ્ય. ૨૭૧
ઉંચ નીચ દેખે તે ભર્મ, ભરમે થાપ્યા કર્તા કર્મ;
વળી ડાહ્યો ભ્રમ કહે કર્ત્તા રહી, પણ વસ્તુવિચાર ગયો વિસરી;
ધરમ કરમ નહિ કરતા કોય, અખા પોત વિચારી જોય. ૨૭૨
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, વ્યસને જીવ પમાડયો ધંધ;
લોભ મોહ પાંચે થયાં છતાં, પ્રાયે પ્રકૃતિ ઉદરમાં હતાં;
તેણે મોહ્યો જીવ રોગિલો થયો, ત્યારે અખા વસ્તુવિચાર જ ગયો. ૨૭૩
વર્ણ ધર્મ તું રહે મૂળગે, જેણે સર્વ પડે ત્યાંહાં વગે;
જાત વિચારે તે આતમા, અને આશ્રમ તો તારો તુજમાં;
તેં જાણ્યો છે તે નોહે ધર્મ, અખા કુકસાં કુટયે શ્રમ. ૨૭૪
ધરે પિંડ કાંઇ એકતા કરે, તેમાં જીવ આપોપું ધરે;

જડદેહ સંગે જડતા રહે, ચેતન પક્ષ મૂકીને દહે;
અખા કબુધે પ્રીછે પિંડ, પણ આતમ પ્રીછે છે અખંડ. ૨૭૫
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, પંચભૂતનો એ સંબંધ;
પ્રાયે પ્રકૃતિ છે સંસાર, વિચરે ભૂત ધરે અવતાર;
અખા તન તપાસી જુવે, કાં જીવપણે જનમારો ખુવે. ૨૭૬
જ્ઞાની સુર સૌ કો થઇ ફરે, સુભટ તે જે અવસરે મરે;
સુખે ઘેર બેઠા સૌ જાણ, પણ વરતે જે થોભે ધમસાણ;
અખાકથણીથીઅનુભવતેઅલગ,ઉંચાચડેઆકાશેજસળંગ.૨૭૭
પ્રપંચ આધારે પરબ્રહ્મને કથે, મહીવિના પાણી જેમ મથે;
શ્રમ કરે પણ ન આવે સાર, જેમ નપુંસક વહે હથિયાર,
એમ અખા નોહે સદ્‌જ્ઞાન, માદક કેમ કરે જળપાન. ૨૭૮
કર્મધર્મ એ ભર્મને ભલાં, એકે ન રહે એક એકલાં;
બુધ્ધ વોણી ધેનુ ચાટે ચર્મ, કર્મ ત્યાં ભર્મ ભર્મ ત્યાં કર્મ;
વસ્તુવિચાર પશુને કશો, અખા ભર્મે ભર્મ અભ્યસો. ૨૭૯
મરતું દીસે તે નોય મર્ત્ત, ચાલે સચરાચર કાળનું કૃત્ય;
વેતું કરવત કાઢે ગાર, તેમ શનૈઃ શનૈઃ મરે સંસાર;
તો અખા પરને ક્યાં રુવે, આપ વિચારી શે નવ જુવે. ૨૮૦
નહિ ઉપજ ને નહિ ત્યાં વરો, ક્યાં આકાશને ભેળું કરો;
એ ભર્મે ભ્રમ માન્યો ઉપન્યો, પ્રાયઃ સુવર્ણ ને ક્યાંથી બન્યો;
અખો નહિ તો કેને કવે, થાશે માપ માપણહાર મુવે. ૨૮૧

જડભક્તિ અંગ

પંડ પખાળે પૂજે પાણ, મનમાં જાણે હું તે જાણ;
આપે આતમ બારે ભમે, મૂરખ સામું માંડી નમે;
ડાહ્યા પંડિત થઇ આદરે, તે અખા ધાર્યું કેમ કરે. ૨૮૨
ગુણ જોઇ તે ગુરુને શોધ્ય, જે ગુરુ આપે તત્ત્વનો બોધ;
પરને વળગ્યો હીંડે અંધ, આંખ્યાળો નવ વળગે ખંધ,
સદ્‌ગુરુવિના ગળે બાંધી શલા, એમ અખા ભમ્યાં ભલભલા.૨૮૩
હરિ કહે છે તે કહે ક્યાં વસે, તેને જાણ કાયા કાં કસે;

બ્રહ્મજ્ઞાનમાં સર્વે વળે, જેમ બહુ મોર સોનું એક લે;
તૃણ માર્યે કેમ પાડો મરે, એમ અખા સૌ સાધન કરે. ૨૮૪
ગુણ ગાવા તે ગુણીનું કર્મ, ધારણા ધ્યાન યોગીનો ધર્મ;
ભક્તિ વૈરાગ્ય વૈષ્ણવ કહે કથી, પણ વસ્તુપણામાં કર્ત્તવ્ય નથી;
અખા પરપંચ હોય વિધવિધે,જ્ઞાન પીધું સાધકે જે દીધું સધે.૨૮૫
શુદ્ધમાંહીં સાધન તે કશું, તેજમાં રૂપ કાંઈ વાસો વશું;
જેમ મીનને તરવું તે સેજ, પંખી જેમ આકાશે રહેજ;
તેમ જ્ઞાતાને સાધન તે સુઝ, એમ અખા સાને કરી બુઝ. ૨૮૬
બોલે ચાલે તે હરિવડે, પશુ પથ્થરને લાગી પડે;
કોઇ પત્ર સેવે કોને વસ્ત્ર પૂજ, એમ ગઈ આતમની સુઝ;
મોહ ભર્યા માને નહિ વાત, અખા અણજાણે આતમઘાત.૨૮૭
હરિમાં રહે તે ગુણ શું ગાય, પાપી પાવન થાવા જાય;
કુંવારી લે વરનું નામ, સદા સોહાગણસંગે સ્વામ;
પોતે પોતાને કરવો સાદ, એ તો અખા ઘેલાંનો વાદ. ૨૮૮
હરિ મળે જન રસબસ થાય, જે અળગો તે લેવા જાય;
કાંઇ તરે શું કહેતું ફરે, કહોને વ્યંડળ કેને વરે;
દ્વૈત નહિ ત્યાં રીતજ કશી, એમ અખા જો જો અભ્યસી. ૨૮૯
કરતા કોણ ને સાધન કશું, સુણિ માની મન કરવા ધશું;
વાતે વાત વાધ્યો વિસ્તાર, જેમ ધુંવાડો થયો નવસાર;
અખા વિચારી જોતાં ફોક, જેમ ઉંડો કૂવો ને ફાટી બોખ. ૨૯૦
ઉંધ્યો કહે ઉંધ્યો સાંભળે, તેણે જડપણું બેનું નવ ટળે;
જેમ ચિત્રામણના દીવાવડે, કેમ રાત અંધાની દૃષ્ટે પડે;
શું સાંભળે ને અખો શું કહે, જો માયા લાલચથી બીહે. ૨૯૧
પ્રપંચપારે રહે છે રામ, સદા સર્વદા ન્યારૂં ધામ;
તેવડે ચાલે આ સંસાર, આગમાપાઈ તે નિરધાર;
અખે રામ ઓળખિયો તેહ, ઉદર અભ્યંતર નાવે જેહ. ૨૯૨
શબ્દજાળ કરમના ગ્રંથ, એમાં સાર ન લાધે અંત;
સાચું સાધન જે કો કરો, વાગવિલાસ સકળ પરહરો;

શબ્દાતીતને જાણે જેહ, અખા સાચું સાધન એહ. ૨૯૩
સાચું સાધન શુદ્ધ વિચાર, જે હું મારાનો કાઢે પાર;
એ મૂકી અન્ય સાધન કરે, જેમ ભ્રમરોગી વિજયા વાવરે;
નિજ આતમ જાણ્યા વિના ભર્મ, અખા નહિ છૂટે કરતા કર્મ ૨૯૪
શબ્દજાળ માયાનું કુડ, ત્યાં નરપશુ પડે મતિ મૂઢ;
શણગારી વાણી સૌ ગાય, ત્યાં મોહ્યા જીવ સાંભળવા જાય;
અખા શું વાંચ્યું સમજ્યો કશું, જેમ આંખનું કાજળ ગાલે ઘસ્યું
અજ્ઞાની ને ઉંટ બચકું, ઝાલ્યું મૂકે નહિ મુખથકું;
અખા અણજાણે પેઠું કાન, ચાલ્યો પંથ દરશન ને માન;
કેને કર્તા ન જાણ્યો જડે, વઢે ઢીંકે ને કટારી કડે. ૨૯૬
ભણે ગણે શી સાધી વાત, અવળાં પડ વળ્યાં વળી સાત;
ઉંચ નીચ હૃદિયામાં હતાં, અખા થાપીને કીધાં છતાં;
પાંડિત્ય કરતાં લાગ્યું પાપ, પાઈ દૂધ ઉછેર્યો સાપ. ૨૯૭
શું સમજ્યો ગુરુ શરણે જઇ, જો ભ્રાંત્ય છોત્ય ધર વાંસે રહી;
અજ્ઞાન તો રંચે નવ ગયું, વાધ્યો ભર્મ એ અદકું થયું;
અખા હલાવ્યો ઠાલો હલ્યો, એ સગુરાથી નગુરો ભલો. ૨૯૮
પ્રાપ્ત રામ કહે તે ગુરુ, બીજા ગુરુ તે લાગ્યાં વરુ;
ધન હરે પણ ધોખો નહિ હરે, સંબંધ સંચારી સાચો કરે;
અખા શું સમજ્યો ગુરુ કરી, સચરાચર દીઠા નહિ હરિ. ૨૯૯
કર્મ કરી શું હરખે હુવ્યા, એ તો દામ ઉલેખે પળ્યા;
જેને લેખે જીવજ ટળે, તેજ સમજતાં નામું વળે;
તત્ત્વજ્ઞાનવિણ બીજું અખા, તે રમવું જેમ કાચ કાંચકા. ૩૦૦
કહે અખો મુજ આવે હસું, એ કયાંથું ટીખળ મનમાં વશું;
હિરણ્યગર્ભ હરિ આપોઆપ, ત્યાં દ્વૈત અચાનક લાગ્યું પાપ;
કોણ સુણે ને અખા કોણ કહે, હરિની વાત એહજ લહે. ૩૦૧
હું તું થઇ બોલ્યા એ ખરૂં, તે હુંજ નહિ તો શું ઉચરૂં;
જેમ મૌઅરમાં વાજે સાદ, એકલો ગારુડી પૂરે નાદ;
એહ અખા એવો શો ભેદ, તો હું માને શો વિધિ નિષેધ. ૩૦૨

આપેઆપમાં ઉઠી બલા, એક કે રામ ને એક કે અલ્લા;
અલ્લા રામ તે કેનું નામ, કોણ સંભાળે તે નિજધામ;
કહે અખો ઉપજાવ્યો કળો, કળકળે બાળ રમે એકલો. ૩૦૩

સગુણભક્તિ અંગ

સગુણભક્તિ મોતી ઘુઘરી, મનમોહન દીસે તે ખરી;
અંતરતાપ ક્ષુધા નવ શમે, સામાં મનોરથપેરે દમે;
એ અખા સમજ દેહવેહવાર, જન્મમરણ ન ટળે સંસાર. ૩૦૪
પડતું સુવર્ણ ને બીજું મન, તેનું ધોવું ધાવું નોય જતન;
જો મર્મ ખાર અગ્નિને મળે, તો થાય ચોખ્ખું મન પાછું વળે;
મનની કીધી સર્વ ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય. ૩૦૫
અણજાણ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભ્રાત્ય પટોળેથી કેમ ખડે;
અવળા શબ્દ પેઠા કાનમાં, વાધ્યો રોગ નાવે માનમાં;
અખા આતમવિન અવળી વજા, ફરે કાજી પણ નફરે કજા. ૩૦૬
બહુ વિધ છે શાસ્ત્રનું જાળ, ઉર્ણનાભિ મૂકે નિજ લાળ;
જીવબુદ્ધયે કરી ગુંથ્યા ગ્રંથ, મમતે સહુ વધારે પંથ;
પણ જ્ઞાન તો છે આતમસુઝ, અખા અનુભવ હોય તો બુઝ. ૩૦૭
મુક્તિ ભક્તિ બે વાંચ્છે ભ્રમ, પણ બેઉથી અળગો આતમધર્મ;
જીવ થઇ થાપે ભક્તિ ભગવંત, જીવ થઇ મુક્તિ મન માને જંત;
એ તો તેમનું તેમ છે અખા, દ્વૈતવિના નોહે પખપખા. ૩૦૮
આત્મલક્ષમાં નહિ પર આપ, વણ સંતાને કેનો બાપ;
વણ જોનારે દર્પણ જથા, બિંબપ્રતિબિંબની કોણ કહે કથા;
અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય ૩૦૯

દભભક્તિ અંગ

જો હરિમાર્ગે ચાલે જંત, વેશ અભિમાન શું કાઢ્યા દંત;
જેમ તેમ પંથ કાપ્યાશું કામ, તો આવે હરિરૂપી ગામ;
અખા મોહ્યો પંથે ભમ્યો, વાદ કરતાં આયુ નિર્ગમ્યો. ૩૧૦
વેશતણું રાખે અભિમાન, સામું તેણે થાએ જાન;
સંસારી મળ ધોવા કાજ, સાબુ મેલને દીધે વાજ;
અખા મેલ જો નવ નીકળે, તો મેલું તે કયી પેરે ટળે. ૩૧૧

નિવૃત્ય પ્રવૃત્ય સમણાનું ધન, ઉંઘ્યો નર તેનું કરે જતન;
જાગ્યે રૂડું કુડું ટળે, જ્ઞાની તે જે પાછો વળે;
અખા પ્રપંચ નહિ પરમાણ, ઠાલો શું થઇ બેસે જાણ. ૩૧૨
તપતીરથ દેહ દમવાકાજ, જાણી ઉન્મત્ત આવે વાજ;
ફળ સંભળાવી કીધું ખરૂં, પણ હરિ મળવાનું કારણ પરહર્યું;
અખા એ સર્વ મનનો તોર, કોડી વટાવે નાવે મ્હોર. ૩૧૩
હરિ જાણી જે તે હરિવડે, મન જનથી જે અળગે પડે;
બીજાં કર્મ મનથી નીપજે, મન સુધે જે તેને ભજે;
અખા તે માટે રૈ ચેત, જ્યાં રહીને નિગમ કહે નેત. ૩૧૪
અખા તેજ નર ચેત્યો ખરો, જે ચાલ્યો માથે ઉફરો;
ઊંઠ હાથમાં સૌ કો રમે, જાગ જોગ એટલામાં ભમે;
મુક્તિ ચતુર્ધા એટલા લગે, પણ પદ રહી જોતાં પડશે વગે.૩૧૫
અણુલિંગી મોટા ઉપદેશ, જે ઇચ્છે અજ વિષ્ણુ મહેશ;
લિંગ ચતુષ્ટયથી પર યથા, જ્યાં ન મળે જક્ત સંબંધી કથા;
અખા એ ત્યાંહાં ચિદ્દઆકાશ, પણ પ્રાયે શબ્દ નોહે સમાસ.૩૧૬
ભક્તિ કરતાં ભરમે બૌ, પણ ભજનભેદ ન જાણે સૌ;
જ્યાં શુચિ અગ્ર રહેવા નહિ ઠામ, એમ ભરી પૂરણ રહ્યો રામ;
ત્યાં તો કરતા દીસે ઘાત, તો એમ અખા કેમ ઘાતે વાત. ૩૧૭
પેલે ઓળખ્ય હરિ પછે ભજે, કાં વોરે જોયા વિના વજે;
ચૈતન્યબ્રહ્મ કહે વેદ વાણ્ય, તું તો માને પીતળ પાણ;
આતમની અવગણના કરે, અખા ભક્તિ કેમ પડશે વરે. ૩૧૮
જ્ઞાનવિના ભક્તિ તે અશી, ભસ્તે શ્વાને જેમ ઉઠે નશી;
લારે લાર જેમ ચાલ્યે સોર, ત્યાં કોણે દીઠો તો ચોર;
જે જેણે દીઠું સાંભળ્યું, અખા તે તે વળણે વળ્યું. ૩૧૯
જેવી શાસ્ત્ર સંત વાણી વદે, તેવું નરને આવે હ્રદે;
હું મમતા દેહ જો ઓળખાય, સર્વાવાસ હરિ ત્યારે જણાય;
સચરાચર જાણ્યા વિણ હરિ, અખા દ્રોહબુદ્ધી જ્યાં ત્યાંકરી.૩૨૦
જ્ઞાનવિના ભક્તિ નવ થાય, જેમ ચક્ષુહીણો જ્યાં ત્યાં અથડાય;

તે માટે જ્ઞાની ગુરુ કરો, હરિ દેખાડે સભરો ભર્યો;
ગુરુજ અખા નવ જાણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ. ૩૨૧
જોતાં વિચારી સ્વે નિજધામ, ઉપાધ્ય આવવાનો તું ઠામ;
આવી અચાનક ઉઠી બલા, સુખી દુ:ખી નર ભુંડા ભલા;
પંડિત જાણુ થાપે જીવ કર્મ, અખે માયાનો પ્રીછયો મર્મ. ૩૨૨
નિજ શક્તિયે કર્યું આકાશ, તત્ત્વે તત્ત્વ હુવો પરકાશ;
અંશે અંશ ભૂતિક પિંડ થયા, સત્તાબળવડે ચાલી ગયા;
જેમખડકર્યાંપાત્રઅગ્નિથીઉષ્ણ,એમઅખાબળવ્યાપ્યુંવિષ્ણુ૩૨૩
પાત્ર માત્રમાં હોય વરાળ, પિંડ સાથે હોય મનની જાળ;
મનને જોઇયે સર્વે વિષય, પણ મૂળ અગ્નિને નવ લખેય;
વિષય ને મન તે આ સંસાર, અખે એવી વિધ્યે કાઢયો પાર. ૩૨૪
મુજ જોતાં એ મન સુખી દુ:ખી, પણ મનાતીત ન શકે પારખી;
મનના માર્યા જાએ એહ, એમ સમજણ નહિ સમજે તેહ;
ચૌદ લોકરૂપે મન થયું, અખા મનાતીત જેમનું તેમ રહ્યું. ૩૨૫
પ્રપંચપાર પરમેશ્વર રહે, કાં ગુણનાં કૃતને સાચાં કહે;
ગુણ તે જાય મરે અવતરે, તેને સત્ય જાણે તે ફેરા ફરે;
ગુણપારે જેનો અધ્યાસ, અખા તે નોહે સ્વામી દાસ. ૩૨૬
અખે જગતથી અવળું કર્યું, જીવત મૂકી મૃતક આદર્યું;
મૃતક સમું મીઠું કાંઈ નથી, સારમાંથી સાર કાઢયું મથી;
પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ જીવતાને ભય, પણ અખા મુવો તે નિરભય. ૩૨૭
રામનામ પ્રીછે ગુણ ઘણો, જેમ અમૃતમાં ગુણ પીધાતણો;
વણ સમજ્યો સુડો નિત્ય કહે, રામ કંઠ પંજરમાં રહે;
ક્યાં પૂજ્યો ગાયો પરીક્ષિતે, અખા મુક્ત પામ્યો પ્રીછતે. ૩૨૮

આત્મલક્ષઅંગ

આકાશ આઘેરી જાણો વસ્ત, ત્યાં નહિ મળે ઉદય ને અસ્ત
ઉદય અસ્ત તો જ્યાં આકાર, તે જાણો સઘળો સંસાર;
તે સંસાર સ્થાને છે શૂન્ય, આંહિ અખા રાખે જો મુન્ય. ૩૨૯
જે આકારને માને સત્ય, તે શૂન્યવાદી તેમાં નહિ વ્રત્ત;

આકાર નિરાકારને જે કહે નથી, મિથ્યા વાદ કરતા મરે બે મથી
શૂન્યવાદી એ બેનું નામ, અખા એથી પર હરિનું ધામ. ૩૩૦
ગુણવાદી ગુણને કહે હરિ, તે માયા રચિત જાય ઉસરી;
તે માટે ગુણને સ્થળ શૂન્ય, ખટદર્શન મત પાપને પુન્ય;
ફૂટજ્ઞાની કહે સત્ય આકાશ, અખા એહ મિથ્યા અધ્યાસ.૩૩૧
વસ્તુને ઉપમા શૂન્યતણી, તે માટે વસ્તુ તે શૂન્યજ ગણી;
તે માટે શૂન્યવાદી નામ, શૂન્યને લહ્યું મૂળગું ધામ;
તે માટે તે તેવા અખા, પ્રપંચપાર નવ ગયા લખા. ૩૩૨
અતિ ઘણો આઘો પરમેશ, મનતણો ત્યાં નોય પ્રવેશ;
અમન તે નર આઘેરો જાય, ત્યાંહાં શબ્દ પહોંચે નહિ કાંય;
સહુ ઉપાસે મનની વૃત્ય, અખા ન લાધે હરિની નર્ત્ય. ૩૩૩
શૂન્યવાદી શૂન્યકુચા ભખે, પણ શૂન્યતત્ત્વને નવ ઓળખે;
સાકારી આકારને ગાય, તે ત્યાં કાળે ફીટી જાય;
તે માટે તત્ત્વદર્શી ખરો, અખા જેહ સર્વે ઉફરો. ૩૩૪
સાચો અંતર્યામી ગોર, બીજો ગુરુ બાજીગર ગ્હોર;
તેનો અર્થ કેવા શોભવા, સંસારીનું મન લોભવા;
પણ રીધ આવે જેમ રૂપૈયાવડે,તેમ અખા આતમથી આતમ જડે
રૂચાપર પરપંચ બેસે ઘાટ, જેનું મૂળ મિથ્યા છે નાટ;
જગત થયું તે ત્રણ ગુણવડે, ત્રણ ગુણને તે માયા ઘડે;
તે માયા તો નહિ પ્રમાણ, તો અખા શું થાએ જાણ. ૩૩૬
ઉંધ્યા બરલે પંડિત કવિ, જે મનની વૃત્ય રહ્યા અનુભવી;
એક એકનું બોલ્યું નવ મળે, ખટ દર્શન જુજવાં આફળે;
સૌને હું મારાનો થાપ, અખા ન સમજે આપે આપ. ૩૩૭
દૃષ્ટ પદારથ થાએ ફોક, ચર અચર ને ચૌદેલોક;
ગુંથે ગ્રંથ વાંચે સાંભળે, તે ત્યાં કાળે સઘળા ટળે;
અખો શો રાખે નિરધાર, જે બોલું તે થાય સંસાર. ૩૩૮
મનવા કરતાં મનશું અખે, પ્રપંચ દીઠો ચૈતનવિષે;
નિર્મળ દર્પણ હોય અતિસાર, તેમાં ભાસે બહુ આકાર;

જેમ તે તેમ જાણે આતમા, તે નર કહિયે સર્વોત્તમા. ૩૩૯
આતમ સમજ્યો તે નર જતિ, શું થયું ધોળાં ભગવાં વતી;
બોડે તોડે જોડે વાળ, એ તો સર્વ ઉપજ્યો જંજાળ;
પ્રીછીને સંકોડે વ્યાપ, તો અખા રહે આપે આપ. ૩૪૦
વણ સમજે દાવાગિર ઘણા, વેશ વખાણે આપ આપણા;
ટળવું ઘટે ત્યાં સામો થાય, વણ સમજે એમ વાંકો જાય;
પહેર્યો વેશ ને વાધી ટેક, એમ અખા કેમ થાયે એક. ૩૪૧
અખો શું કવિતાપણું કરે, જો વાત કશી ન પહોંચે સરે;
કે લેવું કે મૂકવું કહે, તે તો ત્યાંહાં આઘેરૂં રહે;
એવું કવતાં આવે લાજ, સમજ્યા સરખો છે મહારાજ. ૩૪૨
ઉકેલ પડે તે જોડયું ખરૂં, જેણે જીવપણું જાયે પરૂં;
બાકી સઘળો મોહ જોડાય, મનનું ગમતું સૌ કો ગાય;
અખા અર્થસહિત કહે જો સાત, નાચે પૂત તબ લાજે માત.૩૪૩
આપ ઈચ્છાએ સગુણજ થયો, ત્યાં કોણ શિખામણ દેવા ગયો;
પસર્યું પોત તે અકસ્માત, કાળકર્મ શિર મૂકે વાત;
અખા તે ઈચ્છે છે સદા, પણ જક્ત સત્ય માનીજે જદા. ૩૪૪
જક્તભાવ નહિ જ્યાં લેશ, ત્યાં સત્ય મિથ્યાનો શું ઉપદેશ;
કેનાં જન્મ કર્મ રૂપ નામ, સીમ કશી જ્યાં ન મળે ગામ;
અખા નહિ જ્યાં પ્રાચે પિંડ, એ તો જેમનું તેમ અખંડ.૩૪૫
કૈવલ્યને કહો કેમ કરી કવે, પોતે પોતાને શું સૂચવે;
દ્વૈતવિના નહિ બેસે ઘાટ, એકલો ત્યાં નવ બોલે નાટ;
અખા લક્ષસહિત જે દ્વૈત, તે કહેતે કવતે છે અદ્વૈત. ૩૪૬
કોઇકિ સત્ય થાપે સંસાર, કોઈક સત્ય કહે નિરાકાર;
બેના થાપણહારા ટળે, જેમ છે તેમ તાં કો નવ કળે;
અખે મૂળ વિચાર્યું આપ, થાપણહારનો રાખ્યો થાપ. ૩૪૭
સગુણ નિર્ગુણ કથવો રહ્યો, બાંધ્યો રૂંધ્યો સ્વામી લહ્યો;
સદા હરિ બોલતો ચાલતો, ખાતો પીતો ને મહાલતો;
અખો કહે વેદાંતનો સાર, કૈવલ્ય બ્રહ્મ પ્રભા આકાર. ૩૪૮

જોગ ધ્યાન તપ તીરથ ત્યાગ, ભક્તિ કર્મ ને વૃક્ષ વૈરાગ;
વિષય વર્ત્યે નાનાવિધ ભોગ, ચાલ્યો જાય છે ચેતનજોગ;
અખા સર્વ સ્વામીના રંગ, સદા સર્વદા આપ અભંગ. ૩૪૯
અખા જોતાં ત્યાં વસ્તુવડે, બીજું આપોપું નવ જડે;
એમ જોતાં કોણ કેને ભજે, પામણહાર ન લાધે રજે;
અદ્દબદ્દસ્વામીઅટલઅનાધ, એ સમજ્યાવિનાસઘળોવાદ. ૩૫૦
હાથપગાળો સુંદર શ્યામ, એવો અટકળ્યો લોકે રામ;
એવા પ્રભુતણા અમે દાસ, જેનો હશે વૈકુંઠમાં વાસ;
ક્યારે કહે તે લે અવતાર, તો એમ અખા કેમ પામે પાર. ૩૫૧
સકળ ચરણ શિર કર અવેવ, સકળ શબ્દ બોલે જે દેવ;
તેમાં ઉગી નીકળ્યું સૌ, નિત્ય ખરે નિત્ય વાધે બૌ;
કેમ કહું કો કાળે અવતાર, જે તે વડે ચાલે સંસાર. ૩૫૨
કદળીસ્થંભ ઘણાં પડ વળે, વચમાંથી લુંબો નીકળે;
જડત કાતરો કેળ મહાભૂત, જેવડે રંભા તે અદ્ભુત;
અખા અરૂપી ઉગ્યો જોઇ, પૂર્વપક્ષ ન કરશો કોઈ. ૩૫૩
એમ અખાને હરિ ત્યાં જડયો, કાયક્લેશ કરવો નવ પડયો;
ત્યાંલગે ધૂપ પૂજા પર વહાલ, જ્યાં નહિ લાધી હરિની ભાળ્ય;
અજ્ઞાન સહુને મુસળ માંય, અળગા અળગા સૌ કો ધાય. ૩૫૪
તરણા ઓથે ડુંગર રહે, એવો ઉખાણો સરવે કહે;
તરણું તે જીવનો અહંકાર, તે પાછળ રહ્યો કરતાર;
અખા અહંકાર વધાર્યો ગમે, તે માટે જીવ ભવમાં ભમે. ૩૫૫
કર્મ ગ્રહે એવું શું સદા, સુખમાંથી આવે આપદા;
જેમ વગડામાં કીજે તાપણું, તેણે સુઝે ન સુઝે થોડું ઘણું;
કર્મતણી એવી ચકચૂંધ, અખા ન ભાગે મનની રૂંધ્ય. ૩૫૬

જ્ઞાનદગ્ધ અંગ

જ્ઞાનદગ્ધ તે બળ્યા ઓગણા, કથતા વધતા દીસે ઘણા;
વાળ્યા ન ઉગે અન્ન ન થાય, તેમ બ્રહ્મકર્મ બેઉથા જાય;
કહે અખો નર વંઠ્યા સરે, નરનારીની નિંદા કરે. ૩૫૭

બ્રહ્મ કર્મ ઉભેથા ભ્રષ્ટ, જેમ અધછેદ્યા કુકટને કષ્ટ;
સંપ્રદાય શુદ્ધ ન આવ્યું જ્ઞાન, મનમાં તે જ્ઞાનીનું માન;
કહે અખો નર મુક્તા ફરે, નગર છુટી ધેનુ ઓખર કરે. ૩૫૮
દોષ દૃષ્ટિ દુર્મતિ નવ ટળી, તો શું સાધ્યું કથા સાંભળી;
ગુરુવચન પાળે તે સંત, ધાટ ઘણેરા કાઢે દંત;
કહે અખો હરિની નહિ મયા, સાંભળીને સામા શઠ થયા. ૩૫૯
એક સુકું જ્ઞાન કથે દામણા, તે હરિ ફળ પામે વામણા;
પાપપુન્યના ભેદ અમે લહ્યા, જે હતું તે સમજી રહ્યા;
કહે આપે મુકે વાધે માન, અખા એહ તે સુકું જ્ઞાન. ૩૬૦
સુકું જ્ઞાન ને વ્યંડળ મૂછ, કરપી ધન કૂતરાંનું પૂછ;
એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામું એબ ઉઘાડે કાય;
અખા અમલવિન હાકમ જસે, કથ્યું જ્ઞાન પણ હરિ નવ વસે. ૩૬૧
જ્ઞાનીનાં નોય ટોળાં ટોળ, મુક્તા નોય સર્વ ગજકપોલ;
શબ્દવેધિ જોધા કોય તંત, શંખ સકળ નોય દક્ષણાવંત[1];
બહુમાં નિપજે કો એક જન, બાકી અખા રમાડે મન. ૩૬૨

વિભ્રમ અંગ

કહોને ક્યાં થઇ બેસે જંત, જોતાં સૌનો આવે અંત;
જેનું જેનું વાંચ્છે શર્ણ, તે ત્યાં સઘળા પામે મર્ણ;
જેમનાળગોળે[2] તુંબડીની આડચ, અખાએમનભાગેમનનીજાડચ.
ત્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, જ્યારે થઇ રહ્યું સર્વ સમાન;
સત્યપુરીમધ્ય મારૂં આડચ, સર્વ સરખું જ્યારે ભાગી જાડચ;
જેમ કરી કવાથ રોગીને વિષે, અખા અરોગી સર્વે ભખે. ૩૬૪
હોંશે જીવ કર્માધીન થાય, વ્યસને વ્યસની માદક ખાય;
પોતે જોતાં પૂરણબ્રહ્મ, ભ્રાત્યે જોતાં સર્વે ચર્મ;
ચૌદ લોક અખા એક ઠાઠ, ત્યાં ઉંચ નીચ તે મનનો ઘાટ. ૩૬૫
અખા શોધી ને સળ બેસાર્ય, સદ્‌ગુરુસંગે જાઇશ પાર;
ઇંદ્રિયગ્રાહ્ય પરમેશ્વર નથી, ભર્મે કોઈ ન મરશો મથી;

---
૧ જમણીભણી વળવાળો. ૨ તોપને ગોળે.

દૃષ્ટ પદારથ માન્યે સિધે, તારો સંકલ્પ જાણ તે વિધે. ૩૬૬
સ્વે પરમેશ્વર વ્યાપી રહ્યો, અનંત કોટિરૂપે એક થયો;
જેમ જાર છોડસહિત પાનોઢય, તેમ એક બ્રહ્મ સઘળે આઠોઢય;
એમ જોતાં તું બીજો નથી, ફોકટ અખા તું ન મરીશ મથી. ૩૬૭
મૂળ ડાળ પત્ર ફળ ફૂલ, સ્વર્ણ ઝાડ જેમ એકજ મૂલ;
રૂપ રંગ શોભા એકાંત, તેમાં બીજું દેખે તે ભ્રાંત;
અન્ય નથી અખા કો કાળ, આપ આદે દઇ એવું ભાળ્ય. ૩૬૮
શ્વાન શ્વપચ ગૌબ્રાહ્મણ જોય, રામથકી અળગો નહિ કોય;
તત્ત્વ એક ને ચૈતન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
આપે અખા ચલાવે ખેલ, એમ સમજ તો પડે ઉકેલ. ૩૬૯
ઉંચ ખરા તે ઉંચ ન જાણ, નીચ તે નોહે નીચ નિર્વાણ;
ઉંચમાં રામ બમણો નથી ભર્યો, અને નીચ પિંડ ઠાલો નથી કર્યો;
કહે અખો સ્વમામાં બક્યો, જેમ છે તેમ જોઇ નવ શક્યો. ૩૭૦
મૂલ સૂત્ર જહેને ઉપજે, તે નર કાંઈ ભજે ન કે તજે;
માલ જોઇને વોરે ઘાટ, અધકું ન ગણે નખ શિખ માટ;
અખા સઘળો મોહવ્યાપાર, જોતાં વસ્તુવિચારે પાર. ૩૭૧
એક જ્ઞાની ને બીજું નાવ, તર્યાં તાર્યાંનો બેને ભાવ;
ભૂપતિ ભીખારી ગર્દભ ગાય, ચેતન જાણી તાર્યે જાય;
આદ્ય અંત ન ગણે ને વહે, અખા વસ્તુવિચારે રહે. ૩૭૨
સર્વાતીત સર્વરૂપે સદા, એવું ચેતન સમજો જદા;
તેમાં આવ્યાં ચૌદે લોક, અદકું ઓછું થઈ ગયું ફોક;
અખા મોટા તે અનુભવવડે, હૈયે ઉપાધ્ય કરવી નવ પડે. ૩૭૩
કાં પરોક્ષ જુવે પરમેશ, તે રહેશે આપોપું શેષ;
ભાવાંતરનો પડિયો ફેર, અહંભાવ મોટું અંધેર;
અહંબ્રહ્મ સત્ય માન્યો ભાવ, ત્યારે અખા સ્વતંત્ર સાવ. ૩૭૪
અહંબ્રહ્મ રોપી રહે સ્થંભ, પ્રાયઃ પરમેશ્વર ઉગ્યો શંભ;
સદા સર્વદા ચાલ્યું જાય, તું અણછતો ઉભો શાને થાય;
અખા તપાસી જો તું તુંને, ન જડે બાર જે ભૂલ્યો કને. ૩૭૫

વેદવચન માને સત્ય કરી, આપોપું સંભાળે ફરી;
એ મૂકીને થઇશ માં ભલો, તો વલોણે પડશે વલો;
નહિપામોઆતમ નવનીત, અખાઆણ્ય તું નીજ પરતીત.૩૭૬
પુણ્ય રાખે નવ જાયે પાપ, અગ્નિ રાખ્યો તો રાખ્યો તાપ;
જેત્ય કરે પણ લાગે ઝાળ, શોભે તેમ વધે જંજાળ;
અખા તે માટે વસ્તુ વિચાર, જે હસતો રમતો પામે પાર. ૩૭૭
વસ્તુ વિચારે એટલો લાભ, નિર્વિકાર સદા રહે આભ;
કોટિ બ્રહ્માંડ ઉદરમાં રમે, આપ આયાસ નહિ કો સમે;
અચવ્યો લક્ષ એવો છે સદા, અખા નોહે દ્વૈત આપદા. ૩૭૮
સર્વે સુખની સીમા જ્ઞાન, જે સકલ તેજનું આપે ભાન;
રવિરથ બેઠો જે નર ફરે, તેને તિમિર કેમ આવરે;
લક્ષાલક્ષવિના જે લક્ષ, અખા ન મળે પક્ષાપક્ષ. ૩૭૯
જ્યાં પ્રાણી ત્યાં છે પ્રાણેશ, તું જોતો હીંડે પરદેશ;
પેલું ત્યાં એ વાંકું થયું, અખા અપોપું વિસરી ગયું;
વિસર્યું તો સંતને જઇ પૂછ, તોડે જોડે કાં ડાઢી મૂછ. ૩૮૦
જીવતણી છે અવળી સુજ, ધાય ધુપે કો પાટલ પૂજ;
બાહ્યકર્મ કરતા ધુંચાય, મતદર્શનના મળ બંધાય;
અખા જાવો છે અહંતા કાટ, ત્યાં ભીડયાં છે કર્મ કપાટ.૩૮૧
ષટ્દર્શન કરતા વિખવાદ, મધ્યે માયા પોષે સ્વાદ;
દાન દયા શીળ કેતા જાય, મંત્રજાપ તીરથ મહિમાય;
અખા બાળકની પેરે થયું, બોરાંસાટે ધરાણું ગયું. ૩૮૨
ખરાબ થયો જીવ વ્યસને કરી, કર્મ વોર્યાં ને ખોયા હરિ;
આગલ્યા ભવને સારૂ કરે, ધન તન મન ત્યાં બહુ વાવરે;
મન જાણે એ હરિભજન, વાધે વેળ અખા અવતરણ. ૩૮૩
અતિ જુની મહામોહની જાળ, કંઠે પડયાં થયા બહુ કાળ;
અળગાં ઉપાસન અળગા દેવ, કરી હિંમત બાંધે અહમેવ;
અખા એહ મોટો ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર એ ક્યાંની વાત.૩૮૪
સાર હતું તે ક્યાંયે રહ્યું, વ્યસની મન કયાંયે વહી ગયું;
ચોર બોલાવ્યા સાથે ઘણા, તે ઠગતા જાય થઇ આપણા;

પરબ્રહ્મ મૂળગું ઘર અખા, કેમ પામે જેને એવા સખા. ૩૮૫
કોઇ કહે મોટા શિવદેવ, કોઇ કહે વિષ્ણુ મોટા અહમેવ;
કોઇ કહે આદ્ય ભવાની સદા, બુધકલકીના કરે વાયદા;
જૈન કર્મની સદા દે શીખ, યવન માને કલામે શરીફ;
અખા સૌ બાંધે બાકરી, કોઇ ન જુવે હરિ પાછો ફરી. ૩૮૬
ઘણા શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાગ્યું ધ્યાન;
કોઇ મુસળપર વાહે વહ્યા, કોઇ શબ્દને ગ્રાહે ગ્રહ્યા;
એમ ગોથાં ખાતો સંસાર, અખા વિના વસ્તુવિચાર. ૩૮૭
લોક ચૌદ ચૈતનનો ઠાઠ, નીપજતાં જાય ઘાટે ઘાટ;
સુર અસુર પશુ નર નાગ, સેજે પડતા જાયે ભાગ;
પિંડ પેલો ત્યાં નોતો જીવ, અખા પ્રવાહ છે એમજ સદૈવ.૩૮૮
પ્રવાહ પુરાતન ચાલ્યો જાય, આગળ દીસે ને પાછળ ભુંસાય;
મોઢે કૃત્ય ને પાછળ અડીઠ, ખપે ખરૂં ને રહે અનીઠ;
અખા જો બેસે એ ઘાટ, એ સમજ્યા વિન સર્વ અટાટ. ૩૮૯
પોતામાં વીખે વીખણું, નહિ સંભાળે ઘર આપણું;
થઇ ગયું ને વળી આગળ થશે, તેની વાત કરે સૌ રસે;
એમ ચાલ્યો અવળો સંસાર, અખા ઘરમાં ખોયો સાર. ૩૯૦
વેલ ન દીસે દીસે પાન, દીસે કીર્ણ ન દીસે ભાન;
પ્રવાહ ન દીસે દીસે તરંગ, તેમ ચિદ્ ન દીસે દીસે અંગ;
અખા દેખણહારો દ્વૈત, ટળતે રહે તે સર્વાતીત. ૩૯૧
સર્વાતીતમાં ઉત્પત્તિ અંત, શેષ નાગ વૈકુંઠપર્યંત;
ચૈતન કારણ કારજ ભૂત, પટ કારજ ને કારણ સૂત;
અખા જાણ અરૂપીવડે, તે જોતાં અનુભવ નીવડે. ૩૯૨
એમ જાણ્યા વિન ઠાલા સૌ, ઘણા આચર્ણ આચરે બૌ;
સર્વે સ્વપ્નાંતરના ભોગ, જપ તપ સંયમ સાધન જોગ;
કહે અખો જે ખરો જાગશે, તેને એવો અનુભવ હશે. ૩૯૩
લોહનાં બાર ને રૂપાના દેવ, એક દેરાસરમાં થાતી સેવ;
તેમાં આવી પારસ રહ્યા, સર્વ સાજ સોનાનો થયો;

ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખા સર્વે હરિ નીવડે. ૩૯૪
અખા સમશ્યા સરખી ખરી, જો સમજે તો નીપજે હરિ;
ઉંડા જળમાં રત્નજ પડયું, કેમ ડબકી ખાય કને તુંબડું,
છોડ તૂંબી ફુળ જડશે રત્ન, અખા સમજ તો મોટું જત્ન. ૩૯૫
ડહાપણુ ભોળપણુ છાંડી રહે, આડય કરે હરિ મારગ બે;
ભોળાંને અસુજની આડય, વિચક્ષણ પડયો ચતુરાઇની ખાડય;
અખા તરવું તેને માથે ભાર, હીરા છાર બે નાખે પાર. ૩૯૬
ઘણું પંડિત ડાહ્યા ગુણવાન, ન્યાય પારખું સંગીત ગાન;
અષ્ટાવધાની પિંગળ કવિ, મંત્રભેદ ઔષધ અનુભવી;
અખા એટલે જો હરિનવ ખટયો, તો ભોળપણથી આઘો શું વટયો.
જેમ શિલા એક ટાંકી ચીતરી, અણઘડી બીજી મેલે ભરી;
બે નાખી ઉંડા જળવિષે, પણ સરખી બેઉ તરવાવિષે;
પંડિત મૂરખ સરખા નીવડે, અખા દ્વૈતને રૂપક ચડે. ૩૯૮
ચતુર તે જે ચતુરાઇ વમે, વર્તનમાત્ર જગતમાં રમે;
લક્ષ સદા રહે ત્રિગુણાતીત; વાહ્નિને લાગે નહિ શીત;
ભવજળથી કોરો નીસરે, અખા એવો ચતુર તે તરે. ૩૯૯
અખા રામ સતંતર ભાળ્ય, જેણે જાય સર્વ જંજાળ;
ઉંઠ હાથનું ગણતાં આપ, તે નર જાણે નહિ અમાપ;
ઉત્પત્તિલય કહેવા માત્ર, રામરસે ભરવાનું પાત્ર. ૪૦૦
તે તારાની વિંધા સરે, સામે પ્રવાહે જે કોય તરે;
કર્મધર્મનો વહે છે પ્રભા, તેમાં તણાતા ઠોકે સૌ ખભા;
અખા જે બ્રહ્મ સામો જાય, તેવા ભક્તને ગીતા ગાય. ૪૦૧
પરબ્રહ્મ પ્રાયઃ પોતામાં વસે, સદ્‌ગુરુગમે તે જો અભ્યસે;
ત્રાંબા પીત્તળ નીપજે ધાત, પ્રાયે છે સુવર્ણની જાત;
કાષ્ઠ પાષાણ ન થાયે હેમ, અખા જ્ઞાનવિન બીજું તેમ. ૪૦૨
તું તીરથ કાં સામું જુવે, કાં પોતાને પ્રતિબિંબે રુવે;
એવી બુધ જેણે આદરી, તેણે આપથી બીજો કીધો હરિ;
તું કલ્પદ્રુમ કાં કલ્પી રમે, અખા એમ પ્રીછે અર્થ શમે. ૪૦૩

આત્મા અંગ

તન તીરથ તું આતમ દેવ, સદા સનાતન જાણે ભેવ;
અડસઠનું અધિદૈવત સદા, તે જાણે ટળે કોટિ આપદા;
તીરથ માર્જન કીધું અખે, જન્મમર્ણ નહિ તેને વિષે. ૩૦૪
જમલો છે જોજો જગદીશ, તું પડછંદો ને તે ઈશ;
ઉલટ ભેદ પામે આરામ, જો તારૂં મૂળગું નિજધામ;
અખા અક્ષર તું ક્ષર નોય, પ્રતીત તુંને જો તારી હોય. ૪૦૫
સુધું કહેતાં ન માનો દુઃખ, વ્હેતે જળે ન દીસે મુખ;
ઠેરાણે ભાસે જેવું યથા, વણ ઠેરાણે પામ્યો વ્યથા;
જ્ઞાન એક સઘળે પિંડ વસે, અખા કૃત્યની પૂજા હશે. ૪૦૬
અહંમાયા બહુ રૂપે કરી, આપોપે સહુએ આદરી;
કોઇ કહે દેખું પચરંગ, કોઇ શેષશાયી દેખે સુચંગ,
કોને મુક્તાફળ દૃષ્ટ પડે, કોઇ કહે મારે જ્યોતિ જળહળે;
મનના મત સર્વે આદર્યા, અક્ષયપદથા સઘળા ખર્યા. ૪૦૭
દીઠાને કાં વળગે ભૂર, અણદીઠું વેધે તે સૂર;
દૃષ્ટ પદારથ જુઠો થશે, વૈકુંઠાદિ સર્વે જશે;
ધ્યાન ધરે દીસે જંજાળ, અખા નોય એ હરિની ભાળ. ૪૦૮
ધ્યાને દીસે તે જાગ્યે જાય, ખોટાનો શો કરો ઉપાય;
ઈન્દ્રજાળની વિદ્યા કાં મોય, એ તો કર્તવ્ય છોકરાં જોય;
ભરમીશ માં એ દેખી ભાત, અખા કૃત્યરહિત છે વાત. ૪૦૯
કર્તવ્ય સઘળું મનનું જાણ્ય, મન ઉલેથી ટળે નહિ તાણ્ય;
મન ઉલે ઉલો સંસાર, ફોકટ કેમ વહે છે ભાર;
અર્થ અખા હા થાયે ખરો, જો ઉપાય મન અમનનો કરો. ૪૧૦
કલ્પે જલ્પે કથતે જ્ઞાન, વળિ નવરો થઇને ધરશે ધ્યાન;
મર્કટ રાજ બેસાર્યું જેમ, ફળ દીઠે વળી હું તું તેમ;
અખા એમ નહિ રીઝે રામ, અંતરના સાક્ષીથી કામ. ૪૧૧
નિગમે ગાયો સમ્યક્ નવ લહ્યો, નવ આવ્યો ને નવ તે ગયો;
સદા સનાતન છે અવિકાર, છતે અહંકારે ન લહે પાર;

અખા વસ્તુસરીખો થાય, તો હીરે હીરો વેધાય. ૪૧૨
વર્ણાશ્રમશું વળગે અંધ, જાણે એ માયાનો ફંદ;
ઙ્હેરે વળગ્યો કો નવ તર્યો, નિજબળ આવ્યું તે ઉગર્યો;
હાડચર્મ કાં દેખે ભૂર, અખા બ્રહ્મ હ્યો ભરપૂર. ૪૧૩
અણછતો બોલ સૌ કોને ચડયો, પણ કોણ કીયાંથી અળગો પરયો;
પાંચતણી સઘળી માંડણી, આપે બોલે માંહિ ધણી;
આપોપાથી બુધ્યજ પડી, અખા દ્વૈતની કાળપ ચડી. ૪૧૪
પ્રીછીને હરિભક્તિ આદરે, તો અંતે પડે સહુ વરે;
હું તે કોણ હરિ શી વસ્ત, જે જાણી રહું જઈ હસ્ત;
એમ જાણી જપેમળે ભગવાન,નહિતો અખા વરવોણી જાન.૪૧૫
સદ્વિચાર તે સાચી ભક્તિ, જેણે જીવ શિવની લહિયે વ્યક્તિ;
જીવશિવ તણું લીધું હેત, તે પહોંચ્યો જ્યાં વેદ કહે નેત;
એમ ભક્તિ આવે કણસડે,નહિ તો અખા જુગજુગ રડવડે.૪૧૬
એક મૂળ મંત્ર સાંભળજો સત્ય, જેણે પદાર્થ લહિયે નિત્ય;
જીવતણું જે જીવજપણું, અને ઐશ્વર્ય જે ઇશ્વરતણું;
એ બેના બે વિકાર જો તજે, તો શેષભાગ અખા નીપજે. ૪૧૭
જીવપણું વિચારે વળગે, સદ્‌ગુરુવચને પડશે વગે;
રજ્જુભુજંગ જેમ દીપવડે, ટળે વણ વિચારે ભર્મજ ફળે;
ભર્મકર્મનો વ્યસની થયો, ત્યારે અખા ઇશ્વર સાક્ષી રહ્યો. ૪૧૮
જીવ ટળવા સૌ યત્નજ કરે, તેમ તેમ તે બ્હોળો વિસ્તરે;
જેમ મૂર્ખ ખસ ખણી નિગમે, તેમ તેમ તે ઘણું ઘણું દમે;
ઔષધ્યે કંડુ થાએશાંત, તેમ સદ્વિચારે અખા જીવ શાંત. ૪૧૯
ભક્તિ જ્ઞાન કથે વેરાગ, દેહદર્શન તે ન કરે ત્યાગ;
ત્યાં લગે એક નવ ફળે,શુદ્ધ સુરો ઉપરથો બળે;
અંતર અગ્નિ ન લાગે કયમે, ફોકટ દિન અખા નિગમે. ૪૨૦
વિચારે ભક્તિ થાય વણ કરી, જ્ઞાન કથ્યા વિણ પામે હરિ;
વણ ત્યાગેજ ફળે વૈરાગ, સદ્વિચાર જ્યારે આવ્યો ભાગ;
હરિ જાણ્યા વિણ જે જે કરે, તેને અખા ક્લેશ ઉગરે. ૪૨૧

તપ તીર્થ દાન વ્રત નેમ, ઘર બેઠાં તે પામે એમ;
સદ્વિચાર થઇ જાણે અહું, તેને શાખા પત્ર બારું નવ રહ્યું;
સદ્વિચારવિણ કરે જે ઘણું, તે ધૂળઉપર અખા લીપણું. ૪૨૨
રહેણીવિના કહેણી જે કથે, મહીવિના પાણી જે મથે;
જેમ કોયલસુતને પાળે કાગ, વસંતઋતુએ ઉડી જાયે જાગ;
લક્ષવિના કહેણી જોઈ અખે, ભક્તિ દંભ કુતર્ક જ્ઞાન લખે.૪૨૩
જ્ઞાની છે હરિનું નિજરૂપ, ચિન્હ વિના કેમ કહીયે ભૂપ;
રાજપુત્ર દળણું નવ દળે,કાળ માયા જેને દ્વારે રળે;
શેષ શંકરનું જીવન જ્ઞાન,એવી નિધ ખોઈઅખાવિણસાન.૪૨૪
કુબુદ્ધિ કુતર્કને જ્ઞાનજ કહે, વિષયદંભ ભક્તિ કરે ગ્રહે;
ક્રોધી ક્રોધને કહે વિરાગ, હંસ આસને બેસાર્યો કાગ;
ત્રણનેનાવ્યો અખા હરિ હાથ, જેમરૂપાભરોસેશીપંનીઆથ૪૨૫
જ્ઞાનતણો મહિમા અતિ ઘણો, તે જાણે જે વિરલો જણ્યો;
ધ્યેય ધ્યાતા તેણે પદ નથી, નિરાલંબ પદ એટલા વતી;
કથ્યા ભણ્યાનું નહિ ત્યાં કામ, જો પ્રીછે અખા નિજધામ.૪૨૬
ઉંઠ હાથ તરુ ચંદનતણો, ઉગે વણ વાવ્યો હોય નહિ ઘણો;
બ્રહ્મવેત્તાનું એ દૃષ્ટાંત, કૃત્યરહિત જો હોય મહાંત;
એક ચિન્હ ન હોય તે વિષે, તે સરખો અખા તેને લખે. ૪૨૭
છાયાતરુએ તરુ નવ ફરે,તેમ બ્રહ્મવેત્તા કાંઇએ નવ કરે;
કૃત્ય એક નોહે તે વિષે, અચિંત્ય તરુકેરાં ફળ ભખે;
નિજપદ બેઠો રહે તે વીર, નિત્યાનંદ અખા છે ધીર. ૪૨૮
જેમ કલ્પદ્રુમથી રિધ નીપજે, પોતે કાંઇ ભજે નવ તજે;
સામાને સંકલ્પજ ફળે, પોતાનો અનુભવ નવ ચળે;
વિદેહીતણી હોય એવી રીત, ગ્રહે અખા જો ઇચ્છે જીત.૪૨૯
બ્રહ્મરસ જેને ઘટ ઠરે, તે ત્રિલોકની સ્થિતિ નવ કરે;
નવ દીસે તેને પદ રહે, દીસે તેને જાણી ખહે;
થાતાં પેલો જેવો હતો, તે એવો અખા છે છતો. ૪૩૦
ધ્યાતાને ધ્યેય જો બે રહે, તો કૃત્ય ન ખુટે ન ટળે ભે;

ધ્યાતા ધ્યેયમય જ્યારે થાય, તો દ્વૈત ઉપાધ્ય સર્વે રહી જાય;
કથે રહે સ્વ સ્વરૂપજ વિષે, તેને જ્ઞાનવંત અખા વેદ લખે. ૪૩૧

વેષવિચાર અંગ

દર્શનવેષતણી કહું વાત, પંથ પુરાતન સઘળી ધાત;
સ્વઇચ્છાએ અવધૂતજ રહ્યા, પછે ચાલ્યા આવ્યા કર્યાં તેને ગ્રહ્યા;
શિવવેષ ધર્યો અવનવો, તે પેલો અખા કેણે અનુભવ્યો. ૪૩૨
રાજવેષ ધરે નોય રાજ, પંથ રહે કાંઇ ન સરે કાજ;
અંત કારણ એનું કાંઈ નથી, નિરદાવે વર્તે તે યતિ;
સેજમાંય મહાપુરુષજ રહે, બાહ્યદૃષ્ટિ અખા વેષને ગ્રહે. ૪૩૩
શેષ શંકર મુનિ જે પદ રમે, તે પદ પ્રીછ અખા કાં ભ્રમે;
શુક મોટા કહાવ્યા જેવડે, રખે કબુધ તુંને આશા નડે;
જ્ઞાનભ્રષ્ટ તે આશા કરે, સત્ત્વ છાંડી અખો નહિ ગ્રહે. ૪૩૪
જીવકલંક અખા ટાળે ટળે, આશાએ જીવ ભ્રમમાં ભળે;
આશાવાનતણું નામ જીવ, પદ નિરાશ બેઠો તે શિવ;
મરકટ મન તે આશા લગે, જોય વિચારે અખા તું વગે. ૪૩૫
જગતનામ જગદીશજ તણું, જોયામાં કારણ છે ઘણું;
ચિત્તસહિત જોતાં તો જક્ત, ચિત્તરહિત હરિ છે અવ્યક્ત;
શાર્દૂલસુત માતાને મળે, અન્ય અખા રિપુ જાણી પળે. ૪૩૬
મોટું વૈગુણ્ય ચિત્તનું પડયું, વસ્તુવિષે દ્વૈત પડ ચડયું;
પડે ભાત નાનાવિધતણી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અંત્ય ઘણી;
માદક પુરુષને ઘેલો કરે, સ્વસ્વરુપ અખા તેને વિસરે. ૪૩૭
ચિત્ત શમતે નિશ્ચળ મન થાય, નિશ્ચળ મન તે શિવ સદાય;
શિવતણે પદ દ્વૈતજ નથી, ચિત્ત ઉપાધિ વાધી અણછતી;
ચિત્તકલ્પિત અખા અવતાર, એ સતશાસ્ત્ર જાણો નિરધાર;
વિષય માદક પુરુષે ભક્ષ કર્યો, ત્યારે બુધનેત્રે ભર્મજ સ્ફુર્યો;
ભ્રમ પડતે હરિદૃષ્ટિ ગઇ, નેત્રે માયા આવી રઈ;
માયાબળ છે અખા પ્રચંડ, તેનાં દર્શન છનું પાખંડ. ૪૩૮
સર્વ વિકાર એ મનનો જાણ, ચોરાશી લક્ષ ને ચારે ખાણ;

દૃષ્ટ પદારથ ચિત્તનો ઘડયો, ચિત્તવત્ એને ચિત્તશું જડયો;
ચિત્તરૂપી રોગ મનને થયો, અખા આપોપું ભૂલી ગયો. ૪૪૦
મેલું મન તે સાચું ધર્યું, જઇ માયાકિરે ચિત્તે વર્યું;
માયાતણો ત્યાં બહુ વિસ્તાર, હરિને પરઠયા દશ અવતાર;
ચિત્ત અંગીકરતે ભ્રષ્ટ થયો, અખા દોષ હરિનો ગ્રહ્યો. ૪૪૧
અખિલ બ્રહ્મનો શું અવતાર, ચિત્તઉપાધિતણો વિસ્તાર;
કહી જાય તો ફરી અવતરે, વણ સમજે દોષ સ્થાપન કરે;
ચિદ્ અરણવ સદા ભરપૂર, અખા ઉત્પત્ય લય લ્હેરે પૂર. ૪૪૨
ચિદાનંદકેરાં સૌ રૂપ, દૃષ્ટ પદારથ આપે ભૂપ;
અખિલ ભુવનમાં રહ્યો પરવરી, નિત્યાનંદ આપે કરે હરિ;
સદા સર્વદા છે અવિનાશ, અખા નિરંતર સર્વાવાસ. ૪૪૩
વણવિચારે વિશ્વનું ભાન, જ્યાંહાં લગે નવ કાઢયું માન;
વસ્તુવિચારે વિશ્વજ નથી, હરિને કર્તા કહું શ્યાવતી;
હરિ કર્તા ને કહો શાતણો, જો કલ્પિત ભ્રમ અખા આપણો૪૪૪
ગુરુ મારે એમજ પ્રીછ્યો, હરિ દેખાડયો તે તે અણચ્યો;
વિશ્વનિયંતા જો કહેવાય, અખંડ બ્રહ્મની ખંડણા થાય;
ગુરુ ગોવિંદ જેને ત્યાં હશે, અખા આપોપું દેખાડશે. ૪૪૫
સાચો ગુરુ કેને નવ ભજે, જુઠાથી કાંઇ નવ નીપજે;
રસાયન કેને નવ મળે, ધૂર્ત્ત વિત્ત લઇને પળે;
એ બે બેની સદાયે ખોટ, અખા નહિ મળે કોટાનકોટ. ૪૪૬
સાચો ગુરુ જાણીજે જક્ત, કનક કામની નોય આસક્ત;
બીજા સઘળા આળપંપાળ, ધનને અર્થે માંડે જાળ;
તેથી કહો તે શું નીપજે, અખા અંતર માયાને ભજે. ૪૪૭
ગુરુશિષ્યની તો એવી વાત, શુદ્ધ પારસને સઘળી ધાત;
શુદ્ધ પારસને જે જે અડે, તે તે કંચન થઈ નીવડે;
તે આદર કેનો નવ કરે, સેજ ઐશ્વર્ય અખા તે ધરે. ૪૪૮
સદ્ગુરુ શિષ્યને વચનજ કહે, જિજ્ઞાસુ શિષ્ય તત્ક્ષણ ગ્રહે;
ભોરપત્ની પડતું બિંદુ ધરે; તેનો તદ્વત્ બરહી થઇ પરવરે;

પડયું ગ્રહે તેની થાય ઢેલ, ગુરુશિષ્યનો અખા આ ખેલ. ૪૪૯
ગુરુશિષ્યકેરી સાંભળ જુક્ત, સ્વાંત બુંદે જેમ જામે શુક્ત;
જેવે આદરે કરીને ગ્રહે, તેવું મુક્તા જામી રહે;
આદરવતને વચનજ ઠરે, જો અખા સદ્‌ગુરુ આદરે. ૪૫૦
ગુરુશિષ્યનો સાંભળ તંત્ર, એક પહોરે મુદ્રા જંત્ર;
કર્ત્તા ધર્ત્તા હોય સાવધાન, ઉઠે મુદ્રા સઘળી સમાન;
ચિત્ત ચળે જો એક તણું, મિથ્યા કાર્ય હોય અખા ઘણું. ૪૫૧
ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ, પદાર્થ એક ત્રણ નામ વિભાગ;
તેને અજાણ્યો કહે જુજવા, સમજ્યાંને તે એકજ હુવા;
અનુભવતાં જાણી જે ભેદ, ભક્તિ જ્ઞાન અખા વિર્વેદ. ૪૫૨
જક્તભાવ હ્રદેથી ગયો, ત્યારે ત્યાં વૈરાગજ થયો;
જ્યાંહાં જુવે હરિ દૃષ્ટે પડે, ત્યારે ભક્તિ સરાડે ચડે;
દ્વૈતભાવ અખા જ્યારે ગયું, ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાનજ થયું. ૪૫૩
જો ભક્તિ કરે ને નિંદે જ્ઞાન, તો ભક્તિ નિંદી આણે અભિમાન;
વૈરાગી કહે જુઠા બેય, સાચો સંસાર મુકી રેય;
એ દ્વેષે હરિ ક્યાંયે રહી ગયો, અખા અહંકાર આગળ થયો.૪૫૪
હરિમય સર્વ દેખે તે ભક્ત, જ્ઞાની આપે છે અવ્યક્ત;
અહર્નિશ મન જો વેધ્યું રહે, તો કોણ નિંદે ને કોને કહે;
વણ પામ્યે બકવાદજ કરે, ગળે ગર્જના અખા ઉગરે. ૪૫૫
કુળવધૂ તે પરને નવ ભજે, તેમ સાધવી તે ત્યાંહાં નીપજે;
આપ છુપાડે પોતાતણું, કંથ માન હોયે ત્યાં ઘણું;
તે ભક્તની ત્યાં એવી રીત, નમ્રપણે અખા છે જીત. ૪૫૬
જ્ઞાનીને પર કોઈએ નથી, મન અમન થયું તે વતી;
ઉત્તમ મધ્યમ સઘળું ગયું, મન જાતે સર્વે લીન થયું;
ગત દિવસનું સ્વપ્નજ જેમ, હું તું ભાવ અખા થયો તેમ.૪૫૭

જીવ અંગ

સ્થાવરજંગમકેરી વાત, નિકટ દેખાડયું છે સાક્ષાત;
પંચ મહાભૂત તે સ્થાવર જાણ, જંગમ ચેતન એ વેદવાણ;

એક પિંડમાં વરતે બે, ઉત્ર બુધ્યે અખા જોઇ લે. ૪૫૮

સ્થાવરજંગમકેરો ભેદ, બુધ્યમાને કહ્યું માને વેદ;
બહાર જોતાં ન આવે પાર, પંચભૂતમાંહી વિસ્તાર;
જંગમ પવન નીર ને તેજ, સ્થાવર આકાશ મહી એજ. ૪૫૯

પિંડને લેખે છે બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મા આદ્યે કીટ ને અંડ;
પ્રાક્રમવિષે અધિકું ન્યૂન હોય, કારણપ્રત્યે સમતા સોય;
અખા એ અનુભવહ્દે રાખ, જેની ભાગવત ગીતા પૂરે સાખ.૪૬૦

એમ જોતાં ભાસે નહિ ભિન્ન, માયાચિત્રથી ઉતરે મન;
કારણ વેધી બુદ્ધિજ રહે, કારણ કેરૂં ચિત્ત ન લહે;
ચિત્ત વિચિત્ર દૃષ્ટેથું ગયું, ત્યારે અખા ધામ મૂળગું રહ્યું. ૪૬૧

મૂળગે પદ તો દ્વૈતજ નથી, સ્વપ્ન ઉપાધ્ય જાગ્રત નહિ રતી;
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ કાંડ જોગ, નિદ્રાવાનને સઘળો ભોગ;
જાગતાને સ્વપ્નનાં કૃત્ય, મૂલગી વૃત્યે અખા છે વૃત્ય. ૪૬૨

આપ થાતે વ્યાપે સત્ય થયો, વ્યાપ્યો આપોપું ભૂલી ગયો;
ચતુર પુરુષ જેમ શિથલ થયો, સ્વસ્વરૂપ તેને વિસરી ગયો;
અખા નિજ બુધ્યે અંગીકરે, શિથલપણું સમ્યક્ વિસ્તરે. ૪૬૩

ચિદ્ અર્ણવકેરા બુદબુદા, ઉપજે ખપે સ્વભાવે સદા;
અસ્તિ નાસ્તિ એની ન કહેવાય, નરછાયા જેમ સાથે થાય;
સૂરજ ધામ કેવાને બે, એમ જીવશિવ અખા જોઈ લે. ૪૬૪

નવ દીસે તેને સત્ય જાણ, દીસે તેને નાશ પ્રમાણ;
દૃષ્ટ પદારથ જુઠો થાય, ઘાટ દૃષ્ટ હેમે ઠેરાય;
પસર્યું આપ સચરાચરવિષે, એમજોતાં પદ પામ્યું અખે.૪૬૫

અણછત છતાનો ભ્રમ, પણ બ્રહ્મવેત્તા જાણે એ મર્મ;
વાગ્વિલાસ તે સાચો થયો, જુઠે સાચું ભૂલી ગયો;
માયા ઇચ્છા નારદને થઈ, ત્યારે પૂર્વ બુદ્ધિ અખા ભૂલી ગઇ.૪૬૬

અરૂપીનો પંચ આવાસ, પંચે પસર્યો સર્વાવાસ;
ઇંદ્રજાળ અવિદ્યાનું જાળ, દીસે સત્ય ને આળપંપાળ;
અણુચવિયું આપોપું લખો, એટલા ઉપર શું કહે અખો. ૪૬૭

સંત અંગ

દશરથ પેલો હતો જે રામ, નંદ વસુદેવ પેલું કૃષ્ણનામ;
ચોવીશે તેમાંથી થાય, પણ તે કાંઈ આવે ન કે જાય;
અવિનાશી લેશે તે સંત, ત્યાં કારણ નહિ દર્શનને પંથ. ૪૬૮
દ્વૈતભાસી તે નોહે સંત, જેમ બે બાજુના હસ્તીદંત;
મનમાં આશા માયાતણી, ફિરત બહાર ચલાવે ધણી;
બ્રહ્મભરોસે આવ્યો ભ્રમ, અખા સરોડે ઉગર્યો શ્રમ. ૪૬૯
અગમપંથ તે જઇ નવ શકે, જુઠું અન્ન શ્વાનજ ભખે;
પરાધીન રહે દેહવાન, બુધ્યવોણાને નહિ ત્યાં સાન;
અખા અણજાણ્યું રહ્યું આપ, જન્મ ધરે સાથે પુણ્યપાપ. ૪૭૦
જો ભુંડા તું છે ચિદ્ અંશ, જોને વિચારી તારો વંશ;
તું રાજપુત્ર કાં દીનમાં ભળે, કાં વિચારવોણો ઘર ઘર ફરે;
નિજપદ બેશ ટળી જા જંત, એમ અખા પદ પામ્યા સંત. ૪૭૧
પૃથ્વી અપ તેજ વાયુ આકાશ, એ જાણજે પોતે અવિનાશ;
હંસ ભખે કમળના તંત, તેમ આપ વિચાર કરે મહંત;
કલણારહિત કોઈ નિર્બંધ, નર આકારે અખા ગોવિંદ. ૪૭૨
નિર્દ્વંદ્વી અંતર્ગત મુદા, કૃપાવાન ધીરજવંત સદા;
રાગ વિરાગ નહિ તે વિષે, અહંકાર નિરહંકાર કો નવ લખે;
નિરાધાર અખો કે વીર, જગત્ તૃણવત સહિત શરીર. ૪૭૩
બ્રહ્મવેત્તા રહે તુર્યાપાર, તો બાહ્યદૃષ્ટિ શો કરે નિર્ધાર;
ત્રણ અવસ્થા સૌને વિષે, તુર્યા ઉલ્લંઘીને કોણ લખે;
જેહ લખે તેવો તે થાય, જથારથ અખા રહીને જાય. ૪૭૪
બ્રહ્મવેત્તાને જીવ નવ કળે, રાતદિવસ એકઠાં નવ મળે;
ત્યાં કળણ નહિ અને જીવ અચેત, શિવપદ બેઠાં સર્વ લે હેત;
ઉંચે આસન બેસે કોય, નીચી ભૂમિકા દેખે સોય. ૪૭૫
જગત દૃષ્ટિ તે ચર્મને વિષે, બોલનારાને કોઈ નવ લખે;
પાંચ તત્ત્વની ઓથે રહે, હાથોહાથ અખા બોલે લહે;
દૃશ્યો હોય તે કહેજો હા, વિનદર્શન મન વાચો વા. ૪૭૬

સુવર્ણગિર સોનીને ભોગ, બીજા લોકને ન મળે જોગ;
તે સસલાં જાણી મૂકી જાય, અનુભવી હોય તે કરે ઉપાય;
અનાયાસે થાય એકભવી, રિદ્ધિ પામે અખા અવનવી. ૪૭૭
અણુપામી રિધ્યનું ધર લહ્યું, ચિત્ર વિચિત્ર જેને વિષે રહ્યું;
શુદ્ધબુદ્ધે વિચારજ કર્યો, બીજે ઉપાય નથી ઉકર્યો;
ઉત્તમ મધ્યમ સ્વપ્નનાં કૃત્ય, જાગ્યે અખા થાય સર્વે વ્યર્થ.૪૭૮
દેહ સૌ એની દૃષ્ટ પડે, દેહી કોઈ ન મીટે ચડે;
ભાત પડે છે પોતજ વિષે, વચન ધાટ ઘાલે પારખે;
કહેવામાં પ્રીછે જે સાન, અખા અગમનું આવે માન. ૪૭૯
બીજે ઉપાયે હરિ નવ મળે, કોટી જન્મ લગે આફળે;
કમળઉપર જળઝાકળ પડે, તેમ તેમ તે સૂકે કે સડે;
જેથી ઉપન્યો તેજ હજુર, બીજે ઉપાય અખા પડે દૂર. ૪૮૦
જેને તું જાણે આકાશ, તે તુંજ વિચારી જોને પાસ;
તે નોહે ખુણે ખાંચરે, પ્રત્યક્ષ મુખે મુખ વાતો કરે;
સંકલ્પ ચઢયા ન દીસે દેહ, તેમ અખા રહ્યો છે તેહ. ૪૮૧
ભોગકાજ ઉધમ કાં કરે, તુજને ભોગ ખોળતો ફરે;
વણવાંછ્યો આવે જેમ રોગ, એણે લેખે જાણે ભોગ;
કર્તાએ કીધું તું તુજ કાજ, નવ મુકે અખા મહારાજ. ૪૮૨
અખા કાં લેવાને ધસે, અવધવોણો તે કેમ આવશે;
કાળે દ્રુમ વિણ વાંછા ફળે, રતવિના પ્રળ શોધ્યાં નવ મળે;
જેમ મૂર્ખ સૂર્યને લેવા જાય, વાણે ઉદય આપ્રણીયે થાય.૪૮૩
એમ જાણી ધીરજ મન ધરે, અજગરવ્રત મહાપુરુષ આદરે;
જો જાણે મધ્યે કિરતાર, ફોકટ હું થઈ કાં વહે ભાર;
ચક્રચૂડામણિ તારો તાત, ધીરજ ધરે અખા સાક્ષાત. ૪૮૪
આહાર આશાએ જીવ સૌ થાય,આશાએ દેવ ક્ષીરસાગર જાય;
અખા એ તપિયા દેહને દમે, આશાએ વ્રત તીર્થ સૌ ભમે;
રાય રંક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાસ. ૪૮૫
જ્યારે પદ બેઠે નૈરાશ, ત્યારે સ્વે જોત્ય હોય પ્રકાશ;
કૃતકૃત્ય કહીએ મહાપુરુષ, જેનો આશાપાશ ગયો અશ્રખ;

જેમ વાદળ ટળે નિરાળો સૂર્ય, અખા પ્રકાશ તો આશા દૂર.૪૮૬
જીવ શિવમાં અંતર કાંઇ નથી, જેમ રૂપું નરૂં કહાવે જળવંતી;
જળ નામે રૂપું સત તેમ, આશા ધટે શિવ અવ્યક્ત જેમ;
સદ્વિચારે આશા જાય, અનાયાસે અખા વસ્તુ થાય. ૪૮૭
સદ્વિચારવડે હરિ મળે, બીજે ઉપાયે ક્લેશ નવ ટળે;
જેમ જેમ તેનો કરે ઉપાય, તેમ જીવપણું જાડું થાય;
જ્યારે પદ બેસે નૈરાશ, ત્યારે સ્વે અખા સચરાચર વાસ. ૪૮૮

દશવિધજ્ઞાની અંગ

દશવિધજ્ઞાની લક્ષણ લક્ષ, તેનાં કહું આચરણો મુખ્ય;
નામ એક પણ લક્ષણ જુજવાં, પૃથ્વી એકને ભિન્ન ભિન્ન કુવા;
કૂપ કૂપ જુજવા નીરસ્વાદ, એમ અખા મન વણિયા વાદ.૪૮૯
શુષ્કજ્ઞાની કહાવે કેટલા, જ્ઞાનદગ્ધ જોતાં એટલા;
કો વિતંડા કહાવે નરા, જ્ઞાનખળ કેટલાએક ખરા;
નિંદકજ્ઞાની નિપજે ઘણા, કો ભ્રમજ્ઞાની અખા મનતણા. ૪૯૦
હઠજ્ઞાની ઘણા મનવિષે, શઠજ્ઞાની સુધું નવ લખે;
શૂન્યવાદી તે નવમો જાણ, શુદ્ધજ્ઞાની દશમો પરમાણ;
એ દશે નામ જ્ઞાનીનાં કહ્યાં, હવે લક્ષણ કહું અખા જે રહ્યાં.૪૯૧
શુષ્કજ્ઞાની નિરસ હોય હૃદે, વાણી જાણી લુખું વદે;
હિંસે નહિ તે સર્વાવાસ, ચેતન જાણી નોય ઉલ્લાસ;
એ લક્ષણ શુષ્કજ્ઞાનીતણું, જ્ઞાનદગ્ધ અખા હવે ભણું. ૪૯૨
જ્ઞાનદગ્ધ હોએ અધબળ્યો, સંતસમાગમે રહે તે મળ્યો;
બાહ્યકર્મે ઝલાણી મત્ય, માંહે આપોપું અહંતા સત્ય;
અનુભવ અંકુર ન ફુટે ત્યાંહાં, જેમાં અખા દગ્ધ છે સ્પૃહા. ૪૯૩
વિતંડ નર હોએ તે અશો, પોતાને નિશ્ચય નહિ કશો;
વાદ કર્યા ઉપર બહુ હામ, લક્ષવિના વિદ્યાની મામ;
ક્લેશ કરતાં કાપે કાળ, અખે વિતંડની કાઢી ભાળ. ૪૯૪
જ્ઞાનખળને ખળતાનો થાપ, કુટિલ યુક્તિ ઉપજે બહુ આપ;
જ્ઞાનવચનને આગળ કરે, ઓથે રહી વક્રમ આચરે;

વંદે ખરે પણ ખળતા કાજ, અખા તે સરખો અંતરબાહ્ય.૪૯૫
હવે નિંદક જ્ઞાની કહિયે સોય, પેલું દોષનું દર્શન હોય;
સંતસમાગમમાં તે ફરે, લાંછન જોઇને હૃદિયે ધરે;
આત્મજ્ઞાનતણી કરે વાત, પણ નિંદકની અખા એવી ધાત.૪૯૬
ભ્રમજ્ઞાનીને અંતર ભર્મ, હૃદે વર્યું પણ ન સમજે મર્મ;
અંતર અન્ય ઉપાસન કરે, કરતા હરતા આપ ઉચ્ચરે;
અખા તે નસમજે સાંગઉપાંગ, ભ્રમે ન ટળે વાસનાલિંગ. ૪૯૭
હઠજ્ઞાની સિદ્ધિને વરતુ લખે, કહે બ્રહ્મજ્ઞાન નોહે સિદ્ધિ પખે,
કહે ચૈતન્ય ભર્યું બ્રહ્માંડ, સિદ્ધિવિના પણ કાચો પિંડ;
અખા લક્ષ હઠજ્ઞાનીતણો, સિદ્ધિ ત્યાંહાં પૂર્ણ બ્રહ્મ ગણ્યો. ૪૯૮
શઠજ્ઞાની તે ગ્રંથ બહુ સુણે, બહુ વાંચે બહુ પાઠે ભણે;
ગ્રંથ પ્રતીતે માને વાત, સમ્યક ભાસે નહિ સાક્ષાત;
શઠપણે ન ટળે ચકચૂંધ્ય, અખા અંતરથી ન ટળે રૂંધ્ય. ૪૯૯
શૂન્યવાદીને શૂન્યે શૂન્ય, વિશ્વ નહિ નહિ પાપ ને પુન્ય;
ઉત્પત્તિ નહિ નહિ સમાસ, સ્વપર નહિ નહિ સ્વામી દાસ;
એમ વરતે શૂન્યવાદી ખરો, પણ અખા ન ચાલે શૂન્ય ઉફરો.૫૦૦
શુદ્ધજ્ઞાની તે રૂપ અરૂપ, મહાનિધ આશે છે તદ્રૂપ;
સર્વસહિત છે સર્વાતીત, જે પોષાક આદ્યે ઉદ્ગીત;
અખા અનિર્વચનીય તે આપ, લક્ષ લાગે તે લહે અમાપ. ૫૦૧
દશ પ્રકારના જ્ઞાની લખ્યા, પણ નવે તે દશમા વિણ મિથ્યા;
નવેનો લક્ષ ત્યારે શુદ્ધ થાય, જ્યારે અનુભવ દશમા ઘેર જાય;
અખા જે છે સદા અવાચ્ય, જો સમઝે તો સમઝી રાખ્ય. ૫૦૨

વેદ અંગ

વેદે વિચારી જોયો બ્રહ્મ, વિશ્વ તે શું ને કેનો કર્યો મર્મ;
વિચાર કરતાં બેહું ધાટ, એમ ચાલ્યો જાય સત મિથ્યાં ડાટ;
સત ચેતન ને મિથ્યા માય, અખા એમ દીઠો પરવાહ. ૫૦૩
ડેરાવીને લખિયો લેખ, પંચભૂત ને તેનું શેષ;
તત્ત્વે તત્ત્વની ઉપજ ગણી, માંય ચૈતન્યતા ચૈતન ધણી;

લક્ષ ચોરાશી બીજે ભ્રાત્ય, એ અખા વેદના મનની વાત. ૫૦૪
પ્રવાહ ચાલ્યો જાય એણે મર્મ, જીવાપત્તિ આળેખ્યાં કર્મ;
તેર કાંડ ધુમમારગ લખ્યો, છેલ્લી વારે અર્ચિ ઓળખ્યો;
ઉપના કેરો કર્યો નિષેધ, અખા ઉપનિષદ માથું વેદ. ૫૦૫
નેતિ નેતિનો એહજ અર્થ, ઉપન્યું ગયું તે જાણ્યું વ્યર્થ;
શેષ લહી કહ્યું નેતિ નેત, હાથ ખંખેર્યો એણે હેત;
અખા ચૌદમું પ્રીછ્યા પખે, જીવ ગુંથાણો તેરને વિષે. ૫૦૬
તેર કાંડ માયાનું જાળ, કર્મ ફળ જીવ ઇશ્વર કાળ;
એ સર્વ ઘાટ બેસાર્યું વેદ, ત્રિપદ કલ્પી કીધો ભેદ;
અખા ખટકે નહિ જે તેર, ચૌદ વાળી તે ચાલી શેર. ૫૦૭
વેદની યુક્તિ પ્રમાણે ગ્રહિ, તેણે ઇશ્વરપદ રાખ્યું સહિ;
મોટાં ચરિત્ર ત્યાં ઇશ્વર કહ્યાં, સાધારણ તે જીવમાં ગયાં;
સામર્થ્ય દેખી બાંધ્યું માન, અખા એ પુરાણતણું નિદાન. ૫૦૮
વેદનો લક્ષ તે કૈવલ્ય રહ્યો, ઇશ્વરલક્ષ તે પુરાણે ગ્રહ્યો;
ઇશ્વરના ચોવીશ અવતાર, તેમાંહે વળી સાર ઉદ્ધાર;
તેને સ્થળ વળી પ્રતિમા કરી, એમ અખા માયા વિસ્તરી. ૫૦૯
ચારે જુગનું એ વર્ત્તમાન, પરંપરા જોતાં અનુમાન;
જ્ઞાનતણી નિરંતર સૂજ્ય, પ્રવાહ પડે કર્મ પ્રતિમા પૂજ્ય;
અખા ન ટળે દેહ અધ્યાસ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે વાસ. ૫૧૦
છે પોતે પરમેશ્વર આપ, રાખ્યો ત્યારે દ્વૈતનો થાપ;
એ આશ્ચર્ય તે કોને કહું, જે પોતા સરખું સૌને લહું;
અખા વિચાર્યા સરખી વાત, પુછ્યું ત્યાં પરતંતર ભાત. ૫૧૧
જ્યાં જેમ થાય તેમ સેજે થાય, કર્તવ્યને શિર તે દેવાય;
અટક્યું ન રહે કાંઈ કાજ, આગળ આગળથી થાયે સાજ;
કરણહાર ન દીસે કોય, અખા સૌએ કર્તા હોય. ૫૧૨
અખા પરમેશ્વર જોતાં અશો, કહ્યો ન જાએ કોયે કશો;
કોણ કળે ને કેને કળે, એકવડે સઘળા ચળવળે;
જેમ મેઘ બહુ બુંદે કરી, બિંદુ મેઘને જુવે કેમ ફરી. ૫૧૩
માંઈ બહાર ન જાયે કહ્યો, બાંધ્યો રૂંધ્યો પોતે લહ્યો;

સેજ સહજ ફુલ્યું આકાશ, ઉપજસાથે અખા સમાસ;
આગળ સગુણ નિપજતું જાય, પાછળનિર્ગુણ થઇ ભુંસાય.૫૧૪
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ચાલ્યું જાય સદા, કોઇ સંભાળી જુવે જદા;
નિર્વેદવિના સર્વે અવિવેક, મહાનિધમાંથી સર્વે લેવ;
રમી રમી પાછે રસ થાય, અખો રામ એવાને ગાય. ૫૧૫
જે ઉપજે તે પાછું વળે, ચૌદ લોક લોકપાળે ટળે;
સૂનું ન રહે ફીટચાઆટ, તેમનું તેમ બેઠું રહે ઘાટ;
દૃષ્ટ પદાર્થ તે દૃષ્ટ માન, અખા તેમનું તેમ નિધાન. ૫૧૬
એમ જોતાં અખો તે કશો, બાધા મેઘમાં એક બુંદ જશો;
ફોરાંનું તે શું પ્રમાણ, સાવ નિરંતર પાણી જાણ;
જેમ છે તેમ છેજ નિદાન, અળગું જાણવું એહજ જાન. ૫૧૭
અખે રામ એવો ઓળખ્યો, કાગળ મશે ન જાયે લખ્યો;
ફરતે બેઠે તે નવ મળે, નખ શિખ લગે તે નવ ચળે;
સેજે સેજ ધલાણી હામ, અખા નિરંતર ફાવ્યો રામ. ૫૧૮
વસ્તે અસ્ત પામ્યું મન જદા, દરિદ્ર હો કે હો સંપદા;
દરિદ્ર નવ ધેન સુખનું માન, જ્યારે પામ્યું મુળ નિધાન;
આદ્ય કર્મ કીધે જીવ થયા, કારણ આદ્ય જ્ઞાનાપર રહ્યા.૫૧૯
અખા વિચારે બેઠું ઘાટ, આપે આપ ચૈતનનો ઠાઠ;
પંડિત જાણ કહો એ મર્મ, અણજાણે શું સાધન ધર્મ;
વ્યક્ત કરે તે વક્તા ખરો, અખા અણજાણે ભૂલા ફરો. ૫૨૦
કરતો રહે તો ખુટે કર્મ, એ આશય જાણ્યાનો મર્મ;
જો તું જીવ તો કર્તા હરિ, જો તું શિવ તો વસ્તુ ખરી;
અખા એમ જાણે તે આપોઆપ,ગીતાવિષે હરિરાખ્યોથાપ.૫૨૧
ગીતાને અધ્યાય સાતમે, ભક્ત ચાર કહ્યા તે સમે;
તેમાં ત્રણતણો હરી કહે હું ભૂપ, પણ જ્ઞાતા તે મારૂં નિજરૂપ;
કાર્ય પ્રત્યે બહારે રમું, અખા અંત્યે ત્યાં વિરમું. ૫૨૨
સાને સમજે તે નર ખરો, ભણ્યે ગણ્યે માણે આપ્ફરો;
ભણિયા બહુ ભમતા ભવમાંય, ભાત કુભાત વચ્ચે ન રહેવાય;

રહ્યથી વાત કરે હરિતણી, અખા અક્ષર મતિ નહિઆપણી.૫૨૩
જે વિરલા રસિયા હરિતણા, કેસરીસિંહ દીસે નહિ ઘણા;
સુભટનો સૈન્યમધ્યે વિચાર, તેમ માળાસુદ્રા સારોદ્ધાર;
અનળપંખી અતિ ઉંચો જડે, અખા કોય દર્શન નવ કરે.૫૨૪
અખા અક્ષરપદ તું ત્યાં રમે, જ્યાં ચવે નહિ ત્યાં વિરમે;
નિત્ય નિવેદન એહજ જાણ્ય, આત્મતત્ત્વ સઘળે પરમાણ;
ત્યારે સર્વ પડે પાધરૂં, જ્યારે હુંપણાનું આવે સરૂં. ૫૨૫
ઓળખ આપ હવડાં હરિ મળે, બાહ્યથકા અંતર્ગત વળે;
અન્વય વ્યતિરેકે હરિ ભાળ, તુષને ત્યાગે રહે તે સાળ;
અક્ષર આપ અવસ્થા ફરે, અખા તુંજ આદ્યે મધ્યે સરે.૫૨૬
પહેલી હરિશું લાગી પ્રીત, તેણે ભાગી લૌકિક રીત;
એમ કરતાં સગપણ નીકળ્યું, તેણે ત્યાં કાંઈ કહેવું ટળ્યું;
સ્વામીસેવક પ્રીતે હતો ભાવ, સગપણ અખા સ્વતંતર સાવ.૫૨૭
માતા તન સઘળો સંસાર, પિતાપુત્રનો એક નિરધાર;
પિતાપુત્રને શરીરજ નથી, ભાસે તે ભ્રમની મોરથી;
માતા તન ને ધ્યાતા ધ્યેય, પિતાપુત્ર અખા નિઃશ્રેય. ૫૨૮
કાંઇ ન જાણ્યે જાણ્યો રામ, જાણપણે ભૂલો નિજધામ;
જેમ જેમ અદકું જાણતો જાય, તેમ તેમ હુંના મળ બંધાય;
યદ્યપિ કથે જીવ બ્રહ્મજ્ઞાન, તોય અખા નહિ મુકે માન. ૫૨૯
જાણ થાય બહુ વિદ્યાવડે, તેમ તેમ આવરણ અદકાં ચડે;
નિત્ય ધોતાં પટ રાતું થાય, પાણીનું પડ ચડતું જાય;
મૂળગું પટ જોતાં તે મેલ, અખા અણલિંગીપણું અલેલ. ૫૩૦
નિજપણની ભુલ્યે કરી જીવ, ભૂલ ટળી તો સદા એ શિવ;
તે શિવ તો પોતે છે સદા, વિદ્યાના મળ નોહે કદા;
અખા વસ્તુ તો સેજેસેજ, જીવ રહે તો પ્રાયઃ મળ રહેજ.૫૩૧
સમજ્યો નર શો બાંધે ઘાટ, આપાપર ટળી ગયો છે નાટ;
અકસ્માત ઉપન્યો વિચાર, અસત્ય નિત્ય બાંધો સંસાર;
અનંત બ્રહ્માંડનોદ્રષ્ટાઆપ, અખોકહે શરીર આદે દઇ વ્યાપ.૫૩૨
અખા વિચાર્યા સરખી વાત, વિચાર્યા વિના થાય ઉત્પાત;

વેદ ચાર બ્રહ્માના કહ્યા, સ્મૃતિ પુરાણ ઋષિ ઉચ્ચર્યા;
ચ૦યો પદારથ સર્વે કહ્યો, અચ૦યો ત્યાંહાં અભોગત રહ્યો. ૫૩૩
જે રહિયો વ્યાપી વિસ્તરી, તેની ત્યાંહાં કથા નવ કરી;
ધર્મે કર્મે લાગ્યાં બહુ લોક, સોદો ન થયો રોકારોક;
નગદ માલ ઉધારે પડયો, એમ અખા જીવ તો રડવડયો. ૫૩૪
ઈયાં અખા કોઈ શું કરે, જો માયા આડી પરપંચ ધરે;
જેમ અશ્વ અશ્વિનીને ભોગવે, નેત્રે પટ બાંધ્યો જોગવે;
પટ છોડી દેખાડે તુરી, અખા એહવી નિપજે ખરી. ૫૩૫
એણી પેરે એ ત્યાં થાય, જે વડે પ્રવાહ ચાલ્યો જાય;
તેનો કોઇ ન જાણે મર્મ, દેખે જીવને જીવનાં કર્મ;
અદૃષ્ટ પદાર્થ થાય દૃષ્ટમાન, અખા સમજ તો સમજે સાન. ૫૩૬
અમૂર્તની મૂર્ત્તિ આ સહુ, અણનામીનાં નામજ બહુ;
અકર્તા કર્મ સર્વે કરે, અનિર્વચનીય વચન ઉચ્ચરે;
અખા એમ ખરા તે માન, બીજી વાત ન ઘાલીશ કાન. ૫૩૭
પરબ્રહ્મ જોવાને મન, બહુ ભાતનાં કરે જતન;
પુતળીને કેમ જુવે ચક્ષ, દેખણહાર પુતળી છે મુખ્ય;
દર્પણ માંડી જોવા જાય, તેહ અખા નિજ છાયા પ્રાય. ૫૩૮
રૂપધારી રામ જોવા કાજ, શરીરકૃત કરતા બહુ બાહ્ય;
ધ્યેયધ્યાતા થઇ આવે સેજ, એ તો ચેતનમાં ગુણ છેજ;
જીવ બ્રહ્મને બાથે સાય, એહ અખા હોયજ નહિ પ્રાય. ૫૩૯
વિચાર અણલિંગી કેમ ઊપજે, જેમ કોય નરને વહેલા ભજે;
શિથિલ થઇ જાએ તેની વૃત્ય, તેમ કેવલપણું પામે તર્ત્ત;
ભાવના ફેર પડે છે મન, અખા નહિ કો સાક્ષી અન્ય. ૫૪૦
પ્રાયે સર્વ ચૈતન્યનો ઠાઠ, સત્ય મિથ્યા રૂપ આઠકાઠ;
શેષ નાગ વૈકુંઠપર્યંત, મણિગણ બહુ ને એકજ તંત;
દેવ નર નાગ રૂપ સિદ્ધમાં ફેર, સમજે અખા ટળે અંધેર. ૫૪૧
સર્વ એક કારજનાં રૂપ, કારણ સમજવું તેજ અનુપ;
કારજ કીટ પતંગ બ્રહ્માય, કારણવડે સૌ ચાલ્યું જાય;

જે ઘટ અખા કારણ ઉલ્લસે, તે તો સ્વયં થઈ વિલસે. ૫૪૨
લોક ચૌદ હીરાની ખાણ, ઓપાણો તે થયો નિરવાણ;
વણ ઓપાણે સૌ કાંકરા, જાતવિષે સર્વે આકરા;
જે ઘટ હુવો પોતપ્રકાશ, તે અખા નોય સ્વામીદાસ. ૫૪૩
આડય અવિદ્યા સૌને વિષે, તેણે આપોપું નવ ઓળખે;
ભરમે દેહ અધ્યાસી થયો, કર્મ કરી ચૌદ લોકે વહ્યો;
તેહ ભૂલ ટાળવામાટ, અખા ભક્તિ ઘાલી છે ઘાટ. ૫૪૪
જાણ્યું જીવ નવધા આદરે, ભક્તિરસે કર્મરસ વિસરે;
ઈશ્વરસાથે રતિ બંધાય, તો કાંઇ સુરત ચેતનમય થાય;
ત્યાં સગુણભક્તિ ગાયો સાકાર, અખા મંડાણો મોહ વ્યાપાર.૫૪૫
ભક્તિ દેખાડી એટલામાટ, કર્મગહનમાં પાડી વાટ;
જાણ્યું સુધે મારગ જશે, સર્વાવાસ હરિને જાણશે;
અખા અવતારી ધ્યેયને બકે, પોતાથી છુટી કેમ શકે. ૫૪૬
સર્વાવાસ જાણ્યાવિણ રામ, અખા થયું નથી કેનું કામ;
બીજી ભક્તિ તે મોહનો ઘાટ, રાજમાર્ગમાં પડે છે વાટ;
પુષ્પિત વાણી તે મેવાસ, સુખસરખું પણ મહા આયાસ. ૫૪૭
એક વસ્તુવિચાર વિચાર્યો મને, પરબ્રહ્મ જાણવો જને;
આપ આધે દઇ ચૌદે લોક, પંચભૂત કેરો સૌ થોક;
લોકલોક પ્રત્યે લોકપાળ, એવું ઘર છે અખા વિશાળ. ૫૪૮
વૈકુંઠાદિ ઉંચા માળ, નીચા જોતાં આદિ પાતાળ;
તેમાં બળિયા બળિયા બહુ, એક અધિપતિને પ્રજા સહુ;
અખા જોતાં એક માંડણી, મહાકારણ તે અળગો ધણી. ૫૪૯
તેમાં નિધ સઘળે પોષાય, અવિરલ પ્રવાહ ચાલ્યો જાય;
વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવ ને શેષનાગ, ઐશ્વર્ય અદકા ઓછા ભાગ;
ત્રિગુણાતીતવડે એ સહુ, અખા સમજે તો સારૂં બહુ. ૫૫૦
લોક ચૌદ ત્રણ ગુણના કર્યાં, અષ્ટાદશ વર્ણે આવર્યાં;
એણે લેખે બહુ બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડે બહુ વિધિ માંડય;
લૌકિક લેખું એ ત્યાં કર્યું, અખા અલૌકિક અળગું રહ્યું. ૫૫૧

જેમ ચિતારો ચિત્રશાળા કરે, અનંત ભાત્યનાં રૂપ ચિતરે;
અનંત અવયવ ભાવ ભેદ નામ, જોતાં ચિતારાનાં કામ;
દીઠી સુણી વાત બહુ લખે, અખા ન નીપજે જોયા પખે. ૫૫૨
એ ચિતારાની પેરે નથી, જે સર્વ કાઢયું આપામાંહીથી;
રૂપે રૂપે સંચાર્યું આપ, તેણે ચૌદે વ્યાપ્યો વ્યાપ;
કળને ભરાવી ચૈતનવિષે, માટે તે નાટક છે અખે. ૫૫૩
અદભુત કળા ચિતારાતણી, આપે આપની નીપજ ઘણી;
બીબે બીબું ભરાતું જાય, ચૌદ લોકની નીપજ થાય;
થાય ભાત પણ સામર્થ્ય પોત, એમ અખા જો ઓતપ્રોત.૫૫૪
અરૂપી તે રૂપે બહુ થયો, સ્વસ્વરૂપે જેમ હતો તેમ રહ્યો;
જેમ અગ્નિથી દીપક થાય, પછે દીવા ચાલ્યા જાય;
હુતાશન તેમનો તેમ અખે, હાણ્ય વૃદ્ધિ નહિ ચૈતનવિષે. ૫૫૫
નાટકનો એમ નીપજે ભેદ, હું નથી કહેતો કહે છે વેદ;
જેને સ્વસ્વરૂપ પામ્યાનો અર્થ, માયામોહ કરવો હોય વ્યર્થ;
પ્રગટ પ્રમાણ કહે છે અખો, જાણો તે એ પેરે લખો. ૫૫૬
સુખીયા દુખિયા દીસે બહુ, પણ માયાના કીધા છે સહુ;
સુખીયા પલમાં દુખીયા થાય, ધન તન લજ્જા ફીટી જાય;
રંક હોય તે થાએ રાય, અખા એહ માયા મહિમાય. ૫૫૭
માયાનાં મર્કટ સહુ લોક, પલકે સુખ ને પલકે શોક;
કપિને જેમ શણગાર્યો નટે, ભીખ મગાવે રહ્યો ચૌવટે;
અખા લે સર્વે ઉદાલ્ય, કંઠ દોરડી પુંઠે કાળ. ૫૫૮
પલકે રિધસિધ આવે ઘણી, જીવ જાણે હું સૌનો ધણી;
જેમ વરઘોડે મળી બહુ વના, પલક રહિ ને થાએ ફના;
અખા માયા કરે પ્રજેત, ખાતાં ખાંડ ને ચાવતાં રેત. ૫૫૯
બાળકપે ઘરડો તે શૂન્ય, સત્ય માન્યું શમણાનું ધન;
બાળક રમતને માને ફોક, ઘરડો સત્ય માને હર્ષશોક;
પશુ મુવો કો ભૂત ન થાય, માણસ અખા અવગત કહેવાય.૫૬૦
પંચ ઇંદ્રિયનું અતિશય જ્ઞાન, એ માણસને આપ્યું માન;

સામું તેનો ચડયો અહંકાર, કર્યાં મુક્યાનો રાખે ભાર;
અવળી સૂજ્ય અખા જીવની, અંતર માયા અતિ પ્રિય બની. ૫૬૧
કાંઈ ન દીસે જીવને હાથ, થઇ બેસે તે સૌનો નાથ,
ધન તન દોલત ઉડી જાય, રહ્યો રુવે પણ કાંઇ ન થાય;
મરડે મૂછ પણ માંહે ક્લૈબ્ય, અખા એહનું લક્ષણ જીવ. ૫૬૨
નાટક ચાલે માયાતણું, સકળ જીવ શણગારી ઘણું;
કાળ ફેરવે ચૌદ ચૌવટે, એકને આપે એકનું ઝટે;
અખા વગોવે માયાકાળ, જાણ પંડિત શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૩
બાળક જેમ રમાડે શ્વાન, દૂરથકી દેખાડે ધાન;
પૂંછ હલાવે ચાટે લાળ, ઉંચું કરી ભરાવે ફાળ;
લલચાવ્યો દેશાંતર જાય, અખા એમ રમાડે માય. ૫૬૪
આશાજનને બહુ પરભવે, દેવઆગળ જઇ દુઃખ દાખવે;
દશે આંગળાં મુખમાં ધરે, દીનવચન નેત્રે નીર ભરે;
ત્યાંથી ટાંક ન પામે ફળ, અખા લાલચે ન મળે મૂળ. ૫૬૫
કહે અમને કોણ શકે છેતરી, એવું બાંધે બિરદ આદરી;
ક્ષણે ક્ષણે લુંટાતો જાય, ધન તન સજ્જન સૌને ખાય;
છાનો નહિ પ્રગટે ઠગે કાળ, પંડિત જાણ શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૬
ઝોંટી લે રાજાનાં રાજ, તપસીનાં તપ કરે અકાજ;
શ્રીમંતકેરા ધનને હરે, પંડિતની વિદ્યા ભક્ષ કરે;
યુવતીનાં યૌવન હરે કાળ, તોયે અખા નવ જાગે બાળ. ૫૬૭
કાગળ માંથી જાય કપૂર, સોખે સૌને એનું નૂર;
ગર્વ ગાંઠથી મોહે અજાણ, સૌને પીલે એક ઘાણ;
ખોખાં કરી નાખે તત્કાળ, અખા એવો કરડો કાળ. ૫૬૮
ઘોડાપુર આવે જેમ નદી, ક્ષણમાં સંપત્તિ દીસે વધી;
પળમાં તેનો થાએ વરો, જેવો છાશ તણો આફરો;
એમ સંસાર આવે ને જાય, અખા તેહને ક્યાં પ્રત્યવાય. ૫૬૯
સહિત દેશ વૈકુંઠ ગયા રામ, કુલ લઇ કૃષ્ણ પ્હોંચ્યા નિજધામ;
પ્રાકૃત જીવતણી શી વાત, મોટે ઠામે ઘાલ્યો ઘાટ;

થયો પદારથ ટાળે કાળ, વળગ અખા નિર્ગુણની ચાલ. ૫૭૦
પુન્ય પાપ લખીયાં ઋષિજને, જેણે જેવું માન્યું મને;
બ્રાહ્મણ કહે સત્ય કરવા યજ્ઞ, પશુવધ કીધે હોય પુન્ય;
જૈન કહે એ હિંસા પાપ, અખા ધર્મ પણ જુજવા થાપ. ૫૭૧
લખ્યા પ્રમાણે સૌકો વદે, ધર્મ રાખવા સૌને હૃદે;
બોલ્યું ન મળે કેનું એક, આપ આપણી રાખે ટેક;
જંગડ રાખી સૌ આચરે, અખા સૌ કો વદતા મરે. ૫૭૨
માણસપેં દેવ ઉત્તમ લખે, ત્યાંહાં મદ્ય માંસને ભખે;
તેને માથે ન ગણે પાપ, બળી આપીને સૌ કહે બાપ;
અખા ગહુન એ ચાલ્યું જાય, રામ જાણે નિરતારો થાય. ૫૭૩
બહુ સામર્થ્ય હોય છે જહાં, બુદ્ધિનું બળ નહિ ચાલે તહાં;
દેવી દેવ રાક્ષસ સિદ્ધિવંત, તેનાં ચરિત્ર ન સમજે જંત;
તેને શિર ન ગણાએ પાપ, અખા બુધ્યલગણ આલાપ. ૫૭૪
બુદ્ધિપ્રમાણે લખી લખી ગયા, બુદ્ધિપ્રમાણે વાંચી રહ્યા;
બુદ્ધિપ્રમાણે સૌ સાંભળે, બુદ્ધ્યાતીતથી સૌ ચળવળે;
તેને અખા સમજે તે કોય, જે પરાતીતથી પોષણ હોય. ૫૭૫
જેમ અરૂપ અગ્નિ રહે ચકમકવિષે, પ્રગટ થયા પછી તે સૌ લખે;
રૂપ ધરી બહુ પરાક્રમ કરે, બુધ્યવિલાસ સૌકો આદરે;
પણ પ્રગટ્યાને કાળની દધા, અરૂપ અખા સદોદિત સદા. ૫૭૬
અરૂપી અગોચરથી બળ કરે, દ્રુમવિષે જેમ નીર પરવરે;
થડ મૂળ ને શાખા પત્ર ફૂલ, રગો રગે નીર ચડ્યું અમૂલ;
પાણી સદા અખા અવિનાશ, પણથઇ આવ્યું તે થાએ નાશ. ૫૭૭
ફળ જોવાં હીંડે નીરને, પણ કેમ દેખે અંતરથી હીરને;
ફળ સ્થાનક દેહાદિક રૂપ, અને જળસ્થાની તે વસ્ત અરૂપ;
અખા જોતાં તો સર્વે રામ, પણ ઉપન્યું તે ટળે રૂપનામ. ૫૭૮
અખા એમજ ધરજે ધ્યાન, આકૃણિયે જડશે સ્વસ્થાન;
બીજું તે મનની શોચના, અંતર જાડ્ય ન ટળે રોચના;
પરાપાર પ્રાણેશ્વર નાથ, નહિ સમજે તે ઘસશે હાથ. ૫૭૯

પિંડ શોધે પ્રાણેશ્વર જડે, બીજું તેને રૂપક ચડે;
પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ સેવક બહુ સ્વાદ, પરોક્ષ ઉમેદ કરે બહુ વાદ;
ગળી ચોપડી સઘળી વાત, લુખો રામ અખા સાક્ષાત્. ૫૮૦
રામ નોહે પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ, સ્વયં રહેશે આપોપું શોષ;
ત્રિગુણ ધુમાડે આંખ બહુ ભરી, ચૌદે લોક રહ્યાં આવરી;
આતમ અખા સદોદિત સદા, જીવને ત્રિગુણની લાગી દધા.૫૮૧
સુઝ પડે તે સમજે સાર, અન્ય કલ્પે ઉપલો વહેવાર;
વાદળ ખોખું શોષે નીર, કાદવમાંથી પીયે હીર;
એમ પ્રપંચ પરમેશ્વર લહે, અખો દેખી ચાખી કહે. ૫૮૨
સ્વામી અખાને સઘળે મળે, લોક ચૌદે તેમાં આફળે;
બ્રહ્મા આયુષ પંથમાં જાય, રામરૂપ પૂરૂં ન મપાય,
એવું અદબદ એળે જડયું, તે માહેલું સર્વે ધાટે ધડયું. ૫૮૩
અખા અદ્ભુત મોટી વાત, પ્રાકૃત જીવ કહે ઉત્પાત;
ભવ્ય જીવ કહે એ ભલું, સિંહનું બાળ રમે એકલું;
કેશરીકેરી મોટી ફાળ, પ્રાકૃત જીવો બિયે શિયાળ. ૫૮૪
પ્રાયઃ પરમેશ્વર છે મનાતીત, પાણીથી અળગેરૂં શીત;
શીત યોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ હીંડી જાય;
વસ્તુવડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે હરિજન. ૫૮૫
જળ જામે ને જળ વિધરે, તે બાધી અવની પરવરે;
હીમ ન દીસે તેમાં રંચ, તેમ એ જાણો મનના સંચ;
ત્યાંહાં હીમ તેમ ઘાં રામ, અખા મન સત્તાનાં કામ. ૫૮૬
અખા લાઘવ સમઝવામાંય, જો અંતર્યામી થાએ સહાય;
સામો હોય તો સાહે હાથ, પોતે પોતામાં લેખો નાથ;
છે હુમાયુ પંખીની પેઠે, કોય હેતુવાદ કરશો મા હઠે. ૫૮૭
અગ્નિ કાષ્ઠ મેલીને પંખ, ઉપર ઉડી નાખે નિઃશંક;
નિજ ઇચ્છાયે બાળે કાય, સ્વાંત બુંદ ફરી પ્રગટ થાય;
એમ અખા હોય બ્રહ્મવિચાર, ઉત્પત્તિલય જ્યાં કું તું સાર.૫૮૮
અખે વિચાર્યું મનને સાથ, જે કાંઇ ન દીસે તારે હાથ;

તો ફાંસી શિદ રાખે મામ, કશું ન નિપજે તો શું કામ;
શરીર તારૂં તારે વશ નહિ, તો બહાર બળ દેખાડે કહીં. ૫૮૯
ઈંદ્રિય વણસે વણસે કાય, ગમે નહિ વાળ ધોળા થાય;
સ્વર્ગસુધી તે ઘાલે હામ, પોતાનું નિરખાયે ચામ;
ફોકટ ગાડાં લુંટી પડે, અખા ન કોએ પારે પડે. ૫૯૦
અખા ઈચ્છે જો આતમભોગ, નિવૃત્તિવિના તે ન મળે જોગ;
કથે જ્ઞાન પણ બાંધ્યો વાઘ, તેને મુક્ત ન પામે જાગ;
મુવે મુક્ત હશે તેમ હશે, જીવતે વાઘ તો પાંજર વસે. ૫૯૧
છૂટા છો પણ બાંધ્યા હેઠ, જેમ શકરાને દોરો પેટ;
ઉડે ખરો પણ નાવે જાય, પેટ બાંધ્યો દોરો તણાય;
અખા એમ નિવૃત્તિવિના, જીવને તે ન ટળે બેમના. ૫૯૨
અજ્ઞાનીથી જ્ઞાની ભલો, જે મનવડે ચૂકાવ્યો કળો;
પણ વર્તવા પ્રવૃત્તિમાં ધાંખ, જેમ પોપટની કાઠી પાંખ;
કદાચ અખા તે ઉડી જાય, પાછો તેને પ્રવૃત્તિ સાય. ૫૯૩

અજ્ઞાન અંગ

અજ્ઞાને જે પહેરે વેષ, બહાર નીકળે દેખાદેખ;
જેમ વાઘ ગૌધણને હળ્યો, વર્તી તેમાંહી રહે ભળ્યો;
તેને છે આમિષનો આહાર, પ્રસંગ મળે અખા પ્રતિકાર. ૫૯૪
પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિની અળગી વાત, વિચારવિના નવ આવે ધાત;
જેમ કો ભાડે રથ બેઠો જાય, બળદ મરે રથ કટકા થાય;
નોહે ચિંતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સત્ય વિચાર. ૫૯૫
પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિને બેઠો વરી, જેમ વેશ્યા રાખી ગૃહિણી કરી;
પ્રસંગ મળે કરતી તે કરે, વિચારવિના સૌ એમ આચરે;
મન ઇંદ્રિય ત્યાં ન કરે કહ્યું, અખા એમ એક વાંકું વહ્યું. ૫૯૬
યથારથ વર્તે તો જ્ઞાન, જેમ કો રંક થયો રાજાન;
જેમ કરતો તેમ વળતું કરે, જુઠું છળ વક્રમ આચરે;
અખા કરી ન જાણ્યું રાજ, શું થયું જો તો પામ્યો સાજ. ૫૯૭
જો અખા ઓળખે આતમા, તો સર્વ વાતની ભાગે તમા;

લાલચ લોભ જૂઠો પ્રતિકાર, સૂર્યધામમાં નોહે અંધકાર;
શીખીસાંભળી વાતો કરે, પોતે અગ્નિ કેમ ટાઢે મરે. ૫૯૮
જ્ઞાનતણો છે સત્ય ઉપદેશ, ત્યાં તો જુઠું ન રહે લેશ;
સાચી કથની કથતા જાય, ઉદર અર્થે કરે અન્યાય;
કહે અખો એનું શું ભણ્યું, ગુંજાતાપ વાનરતાપણું. ૫૯૯
જ્યારે જ્ઞાનનો ઉગ્યો રવિ, રાત્ય ગઇ રત્ય ગઇ પ્રગટી નવી;
કૃત્ય જાશે અંધારાતણાં, મોહનિશામાં ફરતા ઘણા;
અખા નોય દરિદ્રની વાત, અમૃત ભોગ કે લાંઘણ સાત. ૬૦૦
આતમનું તે કરે અકાજ, સંસારની તે રાખે લાજ;
દેહસુખને આતમસુખ કહે, જેમાંનું કાંઇએ નવ રહે;
જીવને મૃત્યુ છે જેવડે, એક સત્ય વાક્યે તે શું તૂટી પડે. ૬૦૧
ધન આયુ વિદ્યા બળ રૂપ, સુર ચાતુરી ન્યાયસિદ્ધ ભૂપ;
જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ્ય, ચારે વ્રત તપ તીરથ ત્યાગ;
અખો કહે સર્વે એ ભાસ, જોતાં આપે આપનો માલ. ૬૦૨
જીવ જીવને રહે અનુમાન, તાણ્યું ધનુષ આવી રહે કાન;
જે જે દ્વારોમાં જીવ ભળે, તેજરૂપી કલણમાં કળે;
મૂલગું અખા અદબદ છે ઓજ, સમજે તો સમજી લે ચોજ. ૬૦૩
જેને નથી રૂપ ગુણ નામ, જોતાં તેનાં સઘળાં કામ;
પસર્યું આપ વિચિત્રતા ભાત, વેદે કહી એ મુખની વાત;
બહુ મુખનો મોટો મહારાજ, તો અખોશું કહે તેનાં કાજ. ૬૦૪
પ્રણવપ્રકારે ઘાલ્યો ઘાટ, એક બાહેર દેખાડી વાટ;
જે છે તે તે ત્યાં અસંખ્યાત, શબ્દે કહિયે શબ્દની વાત;
જે છે તેને અખો કેમ કહે, તેની વાત તો તેહજ લહે. ૬૦૫
કહે અખો મૂકી નિશ્વાસ, હું તો છું તારો આભાસ;
તારી વાત કરે છે તું, ઓછાંયા મધ્યે વર્ત્યો હું;
બહુ તેજ મધ્યે હું રહ્યો, ત્યારે શેષ ઓછાંયો ગયો. ૬૦૬
અખા સઘળો આ વસ્તુવિનોદ, હાંસી કહો કે તત્ત્વનો બોધ;
પોતાની ઠગ પોતા સાથ્ય, ઇચ્છા અમલ ખાધી તેં હાથ;

તારૂં ઘેલપણું તે હું, સાજો તે ત્યાં તુંનો તું. ૬૦૭
એમ અખા સહિયારી વૃત્ય, હાથો હાથ દીસે છે તર્ત;
નટતણી હાલે આંગળી, હું હાલું જાણે પૂતળી;
તેનો બોલ પોતે નટ કહે, ઉંડે વિચારે અમથું રહે. ૬૦૮

મુક્તિ અંગ

મુક્તિ પામવા મુખ્ય વૈરાગ્ય, જો બેઉ પાસથી છૂટે રાગ;
ધ્યેયધ્યાતાથી આઘો વટે, તે અનુભવતાં ચોક ચોવટે;
બીજી અખા રસાળી વાત, સર્વાતીત નોહે સાક્ષાત. ૬૦૯
જે કીજે તે સર્વે રાગ, રાગવિના નવ ઉપડે પાગ;
રાગ જે વારે પાછો વળે, ત્યારે નિજ આતમને મળે;
દૃષ્ટ પદારથસું વૈરાગ્ય, ત્યાં અખા જડે તુજ ત્યાગ. ૬૧૦
જન જાણે છે જે વૈરાગ્ય, તે ત્યાં સામો ઉપજે રાગ;
વૈરાગ્ય હોય ત્યાં નોહે દ્વેષ, તે ત્યાં સામો બાંધે કલેશ;
આપોપાનો થાયે ત્યાગ, ત્યારે અખા સાચો વૈરાગ્ય. ૬૧૧
જેહવડે તપ તીરથ કરે, વિષય ભોગ કે સુખ આદરે,
જેણે કરી નીપજે બહુ કામ, તે શોધી કાઢવો આ ઠામ;
તેવિણ જાણો રાગ વિરાગ, અખા ઉછળી ભાંગવો પાગ. ૬૧૨
જેમ તેમ કરી સમજવો મર્મ, હું તે શું ચૈતન કે ચર્મ;
એજ સમજવું પરથમ જને, પછે ઘેર રહેજે કે જાજે વને;
એ સમજ્યાવિણ ગૃહસ્થ અતીત, વર વિવાહ વિણ ગાવાં ગીત. ૬૧૩
સમજણમાં નથી રાગ વિરાગ, જેમ વાયુ હીંડે વિના પરાગ;
લોક ચૌદલગી પરવરે, સમજણથી અર્થ સઘળો સરે;
અખા રામ નથી ઘેર કે તને, જ્યાં જાશે ત્યાં પોતા કને. ૬૧૪
પાદ પાણી નેત્ર મુખ નાક, સકળ અંગનો સમજે તાક;
એમાંનું એક જો જાય, ધણીમાટે જીવે ન રખાય;
અખા ન દીસે તારો લાગ, પર સાથે શો રાગવિરાગ. ૬૧૫
વેલ પરાઇ બેઠો જન, હુંજ ધણી એમ માને મન;
કાળ સદા ખેડે સારથી, બેઠો ફરે અવિનાશી રથી;

અખા એમ જાણે સઘળી મંડ, લેવું મુકવું ટળે પાખંડ. ૬૧૬
ગેબી નીપજ થઇ પિંડતણી, ત્યારે તું ત્યાં નોતો ધણી;
સેજે ઉપન્યું વંઠયું તન, ત્યારે કાંઈ ન ચાલ્યું મન;
વચ્ચે શિદ પાડે છે દાગ, અખા કશો તુજ રાગવિરાગ. ૬૧૭
ઉપરછલો મારગ લે અખા, નહિ કો સાથી નહિ કો સખા;
ધણી થયામાં સઘળો ધંધ, જેમ રૂપ નહિ દેખે અંધ;
ગગનગામીને નહિ અટકાવ, ભૂવર્તીને બહુ ભેદભાવ. ૬૧૮
ઉંઘ્યાને સ્વપ્નાંતર ઘણાં, ઉત્તમ મધ્યમ વેદે ભણ્યાં;
જાગ્યા ઉંઘ્યાથી અળગું દ્દદે, ત્યાં અખો આરોપી વદે;
સમજ્યાને છે સરખું સદા, અણસમજ્યો ભોગવે આપદા. ૬૧૯
અખા જેહ નર રહે અમન, તેવું કરવું સર્વ જતન;
જેમ જિહ્વા પંચામૃત ખાય, ખાતી કરતી કહીં ન લેપાય;
વણ ખાધે કર થાય ચીકણો, એવો ભેદ અણલિંગીતણો. ૬૨૦
અખા અણલિંગી વાત અગાધ, લિંગીનરને નહિ તે સાધ્ય;
સકળ લોક તે વૃક્ષજ કહે, પણ તે ન કહે જે બીજે રહે;
જોતાં સઘળો લક્ષમાં ફેર, લક્ષ ઉદ્યોત ને લક્ષ અંધેર. ૬૨૧
સામો કો દુ:ખદાતા નથી, જેમ તાળી ન પડે એકહથી;
સ્વપ્ને દીસે નરો અનંત, તેમજ અછતાં પ્રગટે જંત;
અખા વસ્તુપણે જાગશે, તેને એનો અનુભવ હશે. ૬૨૨
અછતો દ્વેષને અછતો રાગ, રાગદ્વેષ માયાનો ભાગ;
જે તજશે તે દ્વેષે કરી, જે ભજશે તે રાગ આદરી;
સ્વસ્વરૂપ ત્યાં બેઉએ નથી, ગુરુલક્ષે અખા જો ઘેરથી. ૬૨૩
પ્રવૃત્ય નિવૃત્યના સઘળા વેશ, ભિક્ષુક થા કે થાજ નરેશ;
રમત રમે છે માયાકાળ, મધ્ય અહંકાર વહે છે ગાળ;
મહાનિધમાં રાજાની દૃષ્ટ, અખા રમત પામે નહિ સ્પષ્ટ. ૬૨૪
કારણદૃષ્ટિ હોયે જન, તેનો અનુભવ ન હોય અસન;
દેખે કીરણ સરખાં સૂર, જેનું વસ્તુવિષે છે ઉર;
અખા ચક્ષુ આંજે ગુરુદેવ, તે કોઇ સમજે એનો ભેવ. ૬૨૫

સમજુ તે અણસમજુ થાય, અણસમજુ સરખું સમજાય;
એની કોએ દીધે નહિ સાખ્ય, અનુભવ જે ઉપન્યો તે દાખ્ય;
નિજ ઘર વરતી જે કો હશે, અખા તે એકમાં પહોંચશે. ૬૨૬

ફુટકળ અંગ

તિલક કરતાં ત્રેપન વહ્યાં, જપમાળાનાં નાકાં ગયાં;
તીરથ ફરી ફરી થાક્યાં ચર્ણ, તોય ન પહોંચ્યા હરિને શર્ણ;
કથા સુણી સુણી ફુટયા કાન, અખા તોય ન આવ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન. ૬૨૭
એક મુરખને એવી ટેવ, પથ્થર એટલા પૂજે દેવ;
પાણીને દેખી કરે સ્નાન, તુલસી દેખી તોડે પાન;
એ તો અખા બહુ ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર એ ક્યાંની વાત. ૬૨૮
મુક્તિ બંધ પૂછે મતિમંદ, શોધી જોતાં સ્વે ગોવિંદ;
પ્રાણ પિંડમાં હું કે હરિ, જો જુવે અખા વૃત્તિ કરી;
બંધ મોક્ષ ન કરે ઉચ્ચાર, આકાશકુસુમનો નોહે હાર. ૬૨૯
પિંડ જોતાં કો મુક્તજ નથી, ત્રિવિધ તાપ ભોગવે ધરથી;
સકળ ઈંદ્રિયેં છૂટા રમે, રાગદ્વેષ કોઈએ નવ દમે;
સત્ય સંકલ્પ ને અમ્મર કાય, સર્વ રૂપ જાણે મહિમાય;
ત્યારે અખા મુમુક્ષુ મન, જાણે તે જાણી લે જન. ૬૩૦
જે ધરી આવ્યો ભૌતિક કાય, દેવ નર નાગ કહ્યો નવ જાય;
કાળસત્તામાં તે ત્યાં ખરો, એ તો મન કાઢો કાંકરો;
મન વચન કર્મ હરિમાં ઢોળ, અખો સમજ્યો અંશે સોળ. ૬૩૧
ગહન ગતિ છે કાળજતણી, જેણે જે જે વાતો ભણી;
તે તેનાં પામ્યાં પરમાણ, પરછંદાની પેરે જાણ;
માંહોમાં દુર્ધર્ષ અગાધ્ય, અખા જીવને નાવે સાધ્ય. ૬૩૨
અનુભવી આગળ વાદજ વદે, ઉંટ આગળ જેમ પાળો ખદે;
ઉંટતણાં આઘાં મેલાણ, પાળાના તો છંડે પ્રાણ;
અખા અનુભવી ઈશ્વરરૂપ, સાગર આગળ શું કૂદે કૂપ. ૬૩૩
આવી નગરમાં લાગી લાય, પંખીને શો ધોખો થાય;
ઉંદર બિચારા કરતા સોર, જેને નહિ ઉડયાનું જોર;

અખાજ્ઞાનીભયથીકેમ ડરે,જેની અનુભવપાંખઆકાશે ફરે. ૬૩૪
જોજો રે મોટાના બોલ, ઉજડ ખેડે વાગ્યો ઢોલ;
અંધે અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ તલમાં કોદરા ભળ્યા;
ઘેંસ ન થાય ન થાય ધાણી, કહે અખો એ વાતો જાણી. ૬૩૫
આંધળો સસરો ને સણગટ વહુ, એમ કથા સુણવા ચાલ્યું સહુ;
કહ્યું કાંઇ ને સમજ્યાં કશું, આંખ્યનું કાજળ ગાલે ઘસ્યું;
ઉંડો કૂવો ને ફાટી બોખ, શીખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફોક. ૬૩૬
વ્યાસવેશ્યાની એકજ પેર, વિધા બેઠી ઉછેરી ઘેર;
વ્યાસ કથા કરે ને રડે, જાણે દ્રવ્ય અદકેરૂં જડે;
જો જાણે વાંચ્યાની પેર, અખા કાં ન વાંચે પોતાને ઘેર. ૬૩૭
ગજા પ્રમાણે પ્રબોધે જીવ, બંધનમાં રાખે સદૈવ;
સાચી વાતને સંતજ વદે, તેને મૂરખ ઉલટો નંદે;
અખા આંધળે લુંટયો બજાર, સંતગુરુનો એવો વિચાર. ૬૩૮
જગતપ્રમોદી દાઝ ન ટળે, કુવાડામાંથી કાઢે જળે;
સમજુ ને છે સરખો ભાવ, તે ગુરુના મનમાં અભાવ;
એમ જાણીને રીસે બળે, અખા જ્ઞાનીની નિંદા કરે. ૬૩૯
વિષયી જીવથી પ્રીતજ કરે, તત્ત્વદર્શી ઉપર અભાવજ ધરે;
ખાનપાન વિષયાદિક ભોગ, તત્ત્વદર્શીને સર્વે રોગ;
અખા તે ગુરુના મનમાં ખરા, જીવઆવકાર દઇબેસારે પરા. ૬૪૦
ગુરુ થઇ બેઠો શેનો સાધ, સ્વામીપણાની વળગી વ્યાધ;
તે પીડાથી દુઃખિયો થયો, રોગ કરાર અનુભવથી ગયો;
વાયક જાળમાં ધૂંચવી મરે, અખા જ્ઞાનીનું કહ્યું કેમ કરે. ૬૪૧
જ્ઞાનીને તો સર્વે ફોક, બ્રહ્માદિલગી કલ્પ્યાં લોક;
ત્રણકાંડ કાળની માંડણી, તત્ત્વવેત્તાએ એવી ગણી;
તેની વાત ન જાણે ગૂઢ, અખા ગુરુ થઇ બેઠો મૂઢ. ૬૪૨
સ્વામી થઈને બેઠો આપ, એ તો મનને વળગ્યું પાપ;
શિષ્ય રાખ્યાનો શિરપર ભાર, ઉપર ત્યાગ ને અંતર પ્યાર;
આશા રજ્જુને બાંધ્યો પાશ,અખા શું જાણે જ્ઞાનીની આશ. ૬૪૩

જ્ઞાની ગુરુ ન થાયે કેનો, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર તેનો;
અન્ય જીવની તેને શી પડી, જે તેને ઘેર નિત્ય કાઢે હડી;
સેજ સ્વભાવે વાતજ કરે, અખા ગુરુપણું મનમાં નવ ધરે. ૬૪૪
ગુરુ થઈ મૂરખ જગમાં ફરે, બ્રહ્મવેત્તાની નિંદા કરે;
ભૂતકાળમાં જે થઈ ગયા, તેની મનમાં ઇચ્છે મયા;
અખા વેલી કેમ ટાળે વ્યથા, જે નિત્ય વાંચે મડદાંની કથા. ૬૪૫
જે પગલાં અગ્નિમાં જળે, તેને શર્ણે કાળ કેમ ટળે;
પડતું પક્ષી રાખે આકાશ, એમ પગલાં તે આપે વાસ;
નહિ પગલાંને શરણે જા, ત્યારે અખા ભવની મટે અજા. ૬૪૬
ચરણ શરણ તો ખોટી કરી, વણ ચરણોનો દીઠો હરિ;
ચરણ જળે કે ભૂમાં દાટ્ય, શ્વાન શિયાળિયાં કરડે કાટ;
તેણી શરણ અખો શું ગ્રહે, જે સમજે તે એવું લહે. ૬૪૭
જોજો રે ભાઇ વાતનું મૂળ, પેટ ચોળી ઉપજાવ્યું શૂળ;
એક સમે ખર ભાડે ગયો, કાંદા દેખી ગળિયો થયો;
ખરે આપી તેજીને પેર, એવું જાણી અખા જુતો ઘેર. ૬૪૮
કથા કરી તે શુકજી ખરી, પરીક્ષિતને મેળાવ્યા હરિ;
શીખ થઈ ત્યારે આપ્યું શું, નગ્ન થઈ ગયા વનમાં પશુ;
નિસ્પૃહીની એવી છે કથા, અખા બીજી પેટ ભર્યાની વ્યથા. ૬૪૯
રઘુ જદુરાજની વાતજ કહે, દત્ત ભરતનું ઓઠું લહે;
અજગરવરતી વનમાં પડ્યા, તે ક્યાંઇથી આવી ચડ્યા;
તેને પોતા સરખા કર્યા, અખા ઘેર ઘેર ઉપદેશ ન કહ્યા. ૬૫૦
દેહાભિમાન હતું પાશેર, વિદ્યા ભણતાં વાધ્યું શેર;
ચરચા વદતાં તોલું થયો, ગુરુ થયો ત્યાં મણમાં ગયો;
અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મજ્ઞાનમૂળગું તે ખોય. ૬૫૧
સસાસિંગનું વહાણજ કર્યું, મૃગતૃષ્ણામાં જઇને તર્યું;
વંઝ્યાસુત બે વહાણે ચડ્યા, ખપુષ્પનાં વસાણાં ભર્યાં;
જેવી શેખશલ્લીની કથા, અખા હમણાં આગળ એવા હતા. ૬૫૨
જ્યાં જોઇએ ત્યાં કૂડેકૂડ, સામે સામાં બેઠાં ધૂડ;

કોઈ આવી વાત સૂરજની કરે, તે આગળ લઈ ચાંચજ ધરે;
અમારે હજાર વર્ષ અંધારે ગયાં, તમે આવા ડાહ્યા ક્યાંથી થયાં;
અખા મોટાની તો એવી જાણ, મૂકી હીરો ઉપાડ્યો પાણ. ૬૫૩
લીલા વૃક્ષને ઓઠે રહે, જેમ પારાધી પશુને ગ્રહે;
એમ હારને ઓઠે ધૂતા ઘણા, ઉપાય કરે કનકકામનીતણા;
અખા ગુરુ શું મૂકે પાર, જેના શિષ્ય ગર્દભ ને ગુરુ કુંભાર. ૬૫૪
અંગ આળસ ને તપસી થયો, ઘર મેલીને વનમાં ગયો;
કામબાણ ન શક્યો જાળવી, રડવડતી એક આણી નવી;
શ્વાન ભસાવે હીંડે છક્યો, અખા હગ્યો નહિ ને ઘર નવ રખ્યો. ૬૫૫
ગોરીના થાવા વડભાગ, માતાપાસે આજ્ઞા માગ;
બળદની તે કેમ થાય ગાય, મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય;
જ્ઞાનવિના તે સાધન એવાં, અખા તેમાં ન લેવાદેવા. ૬૫૬
સો અંધામાં કાણો રાવ, આંધળાને કાણાપર ભાવ;
સૌનાં નેત્રો ફૂટિ ગયાં, ગુરુ આચાર્યજ કાણા થયા;
શાસ્ત્રતણીછેએકજઆંખ્ય, આઅનુભવનીઊઘડીનહિઆંખ્ય. ૬૫૭
મુંડ મુંડાવી હરિને કાજ, લોક પૂજે ને કહે મહારાજ;
મન જાણે હરિએ કૃપા કરી, માયામાં લપટાણો ફરી;
સૌને મન તે કરે કલ્યાણ, અખા એને હરિ મળ્યાની હાણ. ૬૫૮
જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ, પંચના ગુરુ તે સઘળો વેશ;
ઘર ઘર માહાત્મ્ય વધારતા ફરે, દામચામનાં જતનજ કરે;
અખા જ્ઞાતાની ન માને વાત, સાચું કહેતાં ખીજે સાત. ૬૫૯
હરિને કાજે ઘાટજ ઘડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે;
પાણો કે હું પર્વત લહું, એ આશ્ચર્ય તે કેને કહું;
અખાથકી તે બીજો હરિ, જેમ પર્વતમાંથી પાણજ ખરી. ૬૬૦
જાણપણમાં જાડા થયા, ડહાપણ ડોળી રાબડ રહ્યા;
નીર હતું તે કીચમાં ગયું, આત્મથકી તે અળગું રહ્યું;
છે તો ઘણો નવ દીસે ચંદ, કહે અખો માયાનો ફંદ. ૬૬૧
અનંત કળામાં અદકા ખરા, બ્રહ્મવેત્તા એ સૌથી પરા;

વેદ બ્રહ્માએ પૂજ્યા હરિ, તેથી લક્ષ તજજ્ઞનો દૂરી;
ભૂતભવિષ્ય ને અજપાજાપ, અખો નહિ તો શેનો થાપ. ૬૬૨
વૈષ્ણવ ભેખ ધારીને ફરે, પરસાદટાણે પત્રાવળાં ભરે,
રાંધ્યાં ધાન વખાણતા જાય, જેમ પીરસે તેમ ઝાઝાં ખાય;
કીર્તન ગાઇને તોડે તોડ, અખો કહે જુવાનીનું જોર. ૬૬૩
જ્યારે મન પામ્યું નિજભાન, ત્યારે સર્વ થયું સમાન;
સપ્તપુરીમધ્ય મારૂં આડય, સર્વસ્વ હાર્યે ભાગે જાડય;
જેમ કરી ક્વાથ રોગીને વિષે, પણ અખા અરોગી સર્વે ભખે ૬૬૪
કે આળસે કે ક્રોધ થયો, વાટે વેષ પેરીને ગયો;
નહિ મહેનત વેઠે નહિ શાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મહિમાય;
હરિને અર્થે એક વિચાર, અખા સમું પડે તેમ રહે સંસાર. ૬૬૫
જાય સમૂળો સઘ સંસાર, કરતાં આત્મતત્ત્વવિચાર;
અન્ય ઉપાય નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાય નવા;
કર્મ કરતાં ન આવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૬૬૬
અખા વસ્તુ વિચારે બ્રહ્મ, અંતરભૂત જાણવાં કર્મ;
જેમ પ્રત્યક્ષ પોગર દીસે લોહમાંય, ગાળે ત્યારે ફીટી જાય;
પાછો વળી ઘડાયે ઘાટ, તેમનો તેમ પોગરનો ઠાઠ. ૬૬૭
તેજ લોહનું જ્યારે દર્પણ કરે, શિકલ કરીને મશકલો ફરે;
તેજ નીકળે પોગર ઢંકાય, આપોપું દીસે તે માંય;
અખા જ્ઞાનની એવી પેર, કોટી જુગે કાં આજ આદેર્ય. ૬૬૮
લોહ ગળતે દીસે પોગર ગળ્યા, ઘાટ થાતાં તે પાછા વળ્યા;
અહંતારૂપી લોહ છે સદા, ઘાટ થયા વિના ન રહે કદા;
અખા અહંતા લોઢું માર્ય, મર્યા પછી તે તરશે વાય. ૬૬૯
જે જળમાં લોહ બૂડી જતું, તે ઉપર દીસે રમતું;
તેમ ભવસાગર હરિસાગર થયો, જ્યારે આપોપાનો ભારજ ગયો;
અખા મધ્યથો જા તું ટળી, બંધ ને મોક્ષ કથીશ માં વળી. ૬૭૦
અખા બ્રહ્મ છે બાધું નામ, તે મધ્યે અળગાં અળગાં ગામ;
જેમ બાધું જોતાં એકજ ઝાડ, વિગતે જોતાં ભાંગે જાડય;

રંગ સ્વાદ પત્ર ફળ ફૂલ, સદ્‌ગુરુ મળે તો ભાંગે ભૂલ. ૬૭૧
જાગ જોગ મંત્ર ફળ ને સિદ્ધિ, એ બ્રહ્મઉદર માંહેલી રિદ્ધિ;
અંશીનર ઉંધ્યો આપમાંહે, સ્વપ્ન ભોગવે ત્રણ તાપ ત્યાંહે;
વિધિસહિત પરબ્રહ્મને જાણ, ત્યારે અખા ટળે ભવતાણ. ૬૭૨
આત્મલક્ષમાં નહિ પર આપ, વણસંતાને કેનો બાપ;
વણજોનારે દર્પણ જથા, બિંબપ્રતિબિંબની કોણ કહે કથા;
અખા દ્વૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૬૭૩
બ્રહ્મજ્ઞાની બહુ ભેળા થઇ, બ્રહ્મના દેશની વાતજ કહી;
બ્રહ્મવિદ્યા રહી બ્રહ્મને દેશ, પોતામાં નવ આવ્યો લેશ;
થઇ થઇ વાતો સહુ કોઇ કહે, અખા અણચવ્યો કોકજ રહે. ૬૭૪
અણચવિચાનાં એ એંધાણ, જે સારાં માઠાં ઝીલે બાણ;
અધ્યાત્મ ન જાણે આત્માથકી, નોખો નોખો કહે છે બકી;
પોતે જાણે હું આત્મવેત્તા થયો, તે થાવામાં દેહભાગજ રહ્યો. ૬૭૫
પોતે ટળીને સઘળું પ્રીછ, વાટે ચાલતાં આંખ મ વીંચ;
અદ્વૈત દ્વૈતનાં કરે છે કામ, સગુણ નિર્ગુણ ધાર્યાં નામ;
સગુણ નિર્ગુણ એ બે છે જોગ, પોતે ટળશે તેને પડશે ભોગ. ૬૭૬
પોતે ટળ્યા તે પ્રીછ્યા જાણ, તેને શોભે સઘળી વાણ;
પોતે ટળ્યા વિના શા કામના, એતો અકૃતે વધારી કામના;
કહે અખો કાં ફોકટ ફુલ, ભણ્યા ગણ્યા પણ ન ટળી ભૂલ. ૬૭૭
ભણ્યા ગણ્યા તો તે પરમાણ, જો જાણપણું ટાળીને જાણ;
મૂળ સ્વરૂપે જે કોઇ થયો, તેને ભણ્યાનો સ્વભાવ ગયો;
અખાએમસમજ્યા તેમહંત, તેને સત્‌ચિત્‌આનંદવદે વેદાંત. ૬૭૮
વેદાંતે વાત વિચારી અસી, ને શ્રોતા વક્તા સમજ્યા જસી;
વેદાંત વાચક મોટા ભેદ, આસુરીનો કર્યો ઉચ્છેદ;
દૈવી તો છે ધણીનું રૂપ, અખા આસુરી ઉંડો કૂપ. ૬૭૯
આસુરી દૈવીને ગડબડ થઈ, દીસે દૈવી તેમાં આસુરી રહી;
માટે જ્ઞાની ટળતા ફરે, જેમ રૂડે ઘેર જાતાં શ્વાનથી ડરે;
અખા શ્વાન જો પ્રલય થાય, તો રૂડાને ઘેર રૂડો જાય. ૬૮૦

ચર તો સઘળાં રૂડાં કર્યાં, ત્યાં અસુરીરૂપે ભસે કૂતરાં;
સમજુ ઘણા પણ શ્વાનનો સંગ, વણટેવે જેમ વણસે રંગ;
અખા આસુરી કૂતરાં જાણ, આશાની ભક્તિ મોટી હાણ. ૬૮૧
નિરાશી ભક્તિ જે કોઈ કરે, તેનું સેજે કારજ સરે;
સ્વરૂપ તે અરૂપે અદ્વૈત થાય, દ્વૈતાદ્વૈતનો લેશજ જાય;
આત્મ અનુભવે હોય પ્રકાશ, અખા અહંકાર તે પામે નાશ. ૬૮૨
અહંકૃતિ તજી સ્મરણ કરો, મન કર્મ વચન હરિવડે આદરો;
ગવરાવ્યા જશ હરિના ગાઓ, હરિના છો ને હરિના થાઓ;
અહંકૃતે અણછતા ન થયા, છતા ધણીથી છેટા રહ્યા. ૬૮૩
છતો ધણી તું છબીલો જાણ, જેની શોભે સઘળે વાણ;
છતો ધણી છે વાણીરહિત, છતો ધણી છે શબ્દાતીત;
એમ વાચ્ય અવાચ્ય જેને સબળું ઠર્યું, અખા તેહનું કારજ સર્યું.
સાચો મારગ જે કોઇ લે, મિથ્યા મારગ મૂકી દે;
અટળ વસ્તુને અહોનિશ ધાય, ટળને બાંધણે બાંધ્યો ન જાય;
ટળમાં રહે અટળશું પ્રીત, અખા એવા પુરુષની થાશે જીત. ૬૮૫
જાણી વસ્તુ ને ઉપનો વૈરાગ્ય, અણછતું આવણ ન પામે લાગ;
ઓળખ્યા ચોર ને સાવચેત થયા, વળતા તે તો કુશળ રહ્યા;
અચેતને ચોર લુટી ગયા ભાઇ, સાવચેતને ઘેર આનંદ વધાઇ. ૬૮૬
આનંદ વધાઇ અનુભવથી થાય, અજ્ઞાન ગાંઠો છૂટી જાય;
અનેક જુગનું આવણ જેહ, જ્ઞાનવજ્રથી ભાંગે તેહ;
ધન ધન જ્ઞાનીજનનું ગાત્ર, જગત જાણ્યું જેણે તૃણમાત્ર. ૬૮૭
જ્ઞાની તે જે કરે વિચાર, પરપંચ તજે ને સંગ્રહે સાર;
સકળ કામના સવળી કરે, વાસનાવપુ ઠેકાણે ઠરે;
ટાળે આપ ને ભાળે ઈશ, અખા એવા પુરુષને મળે જગદીશ. ૬૮૮
મોટી તાણ છે પંથજ તણી, નથી જુજવા એક છે ધણી;
પોતાના ઇષ્ટની પાળવી ટેક, સકળ ઈષ્ટનો અધિપતિ એક;
જેમ રાજા એક ને પ્રજા જુજવી, અખો એ રીતે જુવે અનુભવી.
રાજાનું જેમ શહેરજ એક, પ્રજા જુજવી વર્ણવિવેક;
દંભી હોય તે રહ્યા ચડભડે, તેનું નામ તે ખરડે પડે;

સર્વેને મળતો થઈ જાય, અખા આખું શહેર તેના ગુણગાય. ૬૯૦
એ દૃષ્ટાંત ન સમજે કોય, સહુનું બળ સહુમાંહે હોય;
જ્ઞાની જ્ઞાને કરીને કહે, મતિયો મતને મતમાં રહે;
જાવા દો જાણે તેમ થાઓ, આપણ આપણા અવગુણ ગાઓ. ૬૯૧
અવગુણ મ જોશો પ્રભુ મહારાજ, તમારા બાનાની તમને લાજ;
જેમ કોઇ કેના થઈને ફરે, તે તો તેની પક્ષજ કરે;
તમે તમારાની પ્રભુ કરો સાર, અખા કરૂં વિનતિ તજી અહંકાર.
અહંકાર તજીને આશે રહ્યો, મન કર્મ વચને તમારો થયો;
જેમ કાષ્ઠની પુતળી નાચે નરી, તે કળસુતરે તમારે કરી;
વાજું વજાડો તો વાજે તદા, વણ વજાડયું ન વાજે કદા. ૬૯૩
વાજું હું તમો વજાવણહાર, તે વાજું શાને ધરે અહંકાર;
તે જોતાં સર્વ તમારાં કામ, આ અછતાનું અછતુંનામ;
ધનધન વાજું ધણીકર થવે, અખા આસુરીકર તવઅવળું લવે. ૬૯૪
આસુરીના ફેરા ફરે છે જંત, તે નવ જાણે વસ્તુ તંત,
મૂળ આસુરી ન ઓળખે અંધ, તો દૈવીનો ક્યાં મળે સંબંધ;
ચોર શાહની ચિંતા કરે, વળતો શાહ ચોરથી ડરે. ૬૯૫
ડર્યા શાહ તે પારે થયા, જખ મારીને ચોરજ રહ્યા;
કાઢી મુકયા ક્રોધ ને લોભ, સાથી કીધા શીળ સંતોષ;
જ્ઞાનેંદ્રિય કર્મેંદ્રિય જેહ, સર્વે સવળી થઈ છે તેહ;
અંતઃકરણ કહીયે જે ચાર, થાય અહર્નિશ જ્ઞાનવિહાર. ૬૯૬
જ્ઞાની વિહારી ગોપી જશા, તેજ જ્ઞાની જેને ગોપીની દશા;
ગોપી ભૂલી ઘર ને બાર, ગોપી ભૂલી કુટુંબપરિવાર;
પોતાની દેહ પણ ભૂલી ગઇ, અખા કામની કુળવંત થઇ. ૬૯૭
પ્રસન્ન થઇ પ્રભુ પ્રેમે મળ્યો, જાગજોગારથ કરવો ટળ્યો;
વિધિનિષેધ ને થાપઉથાપ, સંકલ્પવિકલ્પ ટળ્યો સંતાપ;
પ્રગટયો ઉરમાં પ્રેમાનંદ, પિયે સુધારસ પ્રમદાવૃંદ;
સખીસમાગમ સદા નિજધામ, અખા અક્ષયરસ તેનું નામ. ૬૯૮
અક્ષયરસની ચાલે છે નદી, તે બ્રહ્મવેત્તા પીયે ભગવદી;

આળપંપાળ જેને આળસ્યું, સમદૃષ્ટિ સમજ્યા તે સમું;
કંઇ કંઇ કહેણી કથતા ફરે, અખા બ્રહ્મવેત્તા ભાગ્યે નીસરે. ૬૯૯
બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શે ભાઇ, જે બ્રહ્મકળામાં રહ્યા સમાઈ;
મેલી આંખે જે કોઇ ધાય, બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શ્યા જાય;
અખા આંખ જો ઉપજે નવી, તો બ્રહ્મવેત્તા દર્શે અનુભવી. ૭૦૦
મેલી આંખને બેસે મળો, કથાકીર્તન કરે થઇ ભલો;
પછી સામસામા થઈ કરે જવાબ, અહંકૃતિજ્ઞાને વાધે આપ;
કેટલાકને યુદ્ધકથ્યાનું જોર, અખા સિદ્ધાંત ન સમજે કરે બકોર. ૭૦૧
સમજુને સમજુનો સંગ, અણસમજુને આપે અંગ;
સમજુઅણસમજુ મર ભેળા ભમે, ભેળા બેસે ને ભેળા જમે;
અણસમજુ તે આંધળાકૂવા, સમજુસજ્જન સરસો ગાઉજુવા. ૭૦૨
વસે વેગળા મર સમજુ સજ્જન, તોએ ત્યાંથી અર્પે મન;
પ્રપંચ રીતે ન રાચો ભાઈ, એવી પરાપરની છે સગાઈ;
એમ અનુભવી અનુભવીને લખે, અળગો રહે વીંધાણા પખે. ૭૦૩
વ્રેહે વેધ્યો તે જાણે આપ, સાજાને શો વ્રેહનો સંતાપ;
સાજો તે સાજાને ગાય, વ્રેહની વેદના વેધ્યાને થાય;
સાજા તો શાકટને જાણ, વ્રેહનો વેધ્યો તે જ્ઞાની વખાણ. ૭૦૪
શાકટને તો અનીતિ સાર, જેમ કાગને અશુભનો આહાર;
તે તો તેનું માને સુખ, કાળો કાળનાં ભોગવે દુઃખ;
શાકટને લાગે સુધારસ બાણ, પણ જ્ઞાનીના તો વેધે પ્રાણ;
જ્ઞાની વજાને સુધા કરી ગણે, શાકટ તો સુધાને વિષ ભણે. ૭૦૫
શાકટ જ્ઞાની બેઉ જાણવા માંય, અળગા કોઇ ન કેશો ક્યાંય;
શાકટનો પ્રવૃત્તિ પરિવાર, જ્ઞાનીનો તો નિવૃત્તિ કુમાર;
એ બેઉને કરિયે એક, તો ગાદીએ બેસે જ્ઞાનવિવેક. ૭૦૬
જ્ઞાની વિવેકી ઠેરાવ્યા રાય, ત્યારે આસુરીનાં થાણાં ઉઠી જાય;
અદલ થયું ત્યારે સવ્વા શેર, વિષ્ટિ કરતાં ચુકયું વેર;
આનંદ મંગળ ઓચ્છવ થાય, હરિના જન તે હરિજશ ગાય. ૭૦૭
હરિજશ ગાય તે શું કહે, આપ ટાળી ભજનમાં રહે;

પછીઅખાશહેરનીશોભાનવી,જેમવીતીરજનીપ્રગટયોરવિ.૭૦૮
હું હું રૂપી વીતે રાત, તેને ટાળતાં થાય પ્રભાત;
જેને પુરુષોત્તમ થાય પસાય, તેને સર્વે સવળું થાય;
અખા વસ્તુ આફરડી નવ મળે,આરત રાખી ધણીને બળે.૭૦૯
આરતવિના ન ઉપજે હેત, આરતવિના પૂજારો પ્રેત;
પુંછલી ભેંસ ન માંડે પગ, જોર કરીને થાક્યા ઠગ;
ઉપાડે ઘણા પણઉભીનથાય,અખા જોર કરનારાપાછા જાય.૭૧૦
નથી વાંક. વિશ્વંભરતણો, જે કહિયે તે વાંક આપણો;
જેમ કોઇ ભોજન જમાડવા કરે, ત્યાં રીસાણો તે રીસે ફરે;
પૂર્ણાનંદ પીરસનારો રહે, અખા અભાગિયાને કોણ કહે.૭૧૧
પૂર્ણાનંદ તો પૂર્ણ દયાળ, સર્વ જીવની કરે સંભાળ;
દયાસારૂ લે દશ અવતાર, અસુરનિકંદન ભક્તઉદ્ધાર;
દયાએ કીધું ગીતા ભાગવત, દયા કરી સરજાવ્યા સંત;
દયાસારૂ દાખવ્યા ધર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ. ૭૧૨
આત્મઉપકાર કઈ પેરે કરે, કોણ ઉપકારે આત્મા ઠરે;
ભક્ત યથારથ જે કોઇ હોય, આત્માસહિત સમર્પે સોય;
કરી સમરણ નિર્મળો થાય, અખા ધણીનાં થકો ઠેરાય. ૭૧૩
દેહકાળ દ્વૈતપદને નડે, જેમ સજીવનસાથે સજીવન લડે;
પણ જીવન્મૃત જે વિરલા મને, તેને તે સજીવન શું દમે;
જડચેતનતેશબનીસમાન,અખાતેજસજીવનજેનેવસ્તુજ્ઞાન.૭૧૪
જગત પ્રપંચ એમ ચાલ્યો જાય,જીવપણે જીવે તે સજીવ કહેવાય;
જડવત જીવનો એવો મતો, જીવન્મૃત જ્ઞાની ગણવો અણછતો;
મૃતકજ્ઞાની તે સજીવણ સહી,અખા જીવપણે જીવે તે જીવતો નહિ.
મૂળ સ્વરૂપ કહ્યું નવ જાય, એક સ્વરૂપ તે કેમ કહેવાય;
પ્રભુ આકાશથી ઉંચા ઘણા, ઉંડાપણની નહિ કાંઇ મણા;
દશે દિશામાં વ્યાપક અનુપ, એ હદે થાય કેમ અકળ સ્વરૂપ;
પૂર્ણાનંદ કરી વિચાર, સ્વરૂપ ધારણ કર્યો ઉપકાર. ૭૧૬
જેને જડયું તેને સમું ફર્યું, જેમ બીબે રૂપ ઢળે વણઘડયું;

વણધડચો જેમ ઉપજે ઘાટ, અહંકૃત જ્ઞાન એ મોટો ઉચાટ;
નિત્ય અનિત્ય સમજાયું ખરૂં, અખા પ્રપંચને મેલે પરૂં. ૭૧૭
સમજુ શાખી અરધ આચરે, તેની તરોવડ શું પંડિત કરે;
પંડિતને પંડિતાઇનું જોર, પણ અંતઃકરણમાં અંધારૂં ઘોર;
અખા તેથકી પ્રાકૃત ભલા, જો આવે સમજ્યાની કળા. ૭૧૮
શબરી સંસ્કૃત શું ભણી હતી ભાઈ, કયા વેદ વાંચ્યા કરમાબાઇ;
વ્યાધ તે શું ભણ્યો તો વેદ, ગનકા શું સમઝતી હતી ભેદ;
વળી શ્વપચની સમઝ્યો રીત,અખા હરિ તેના જેની સાચી પ્રીત.
ઝીણી માયા તે છાની છરી, મીઠી થઈને મારે ખરી;
વળગી પછી અળગી નવ થાય,જ્ઞાની પંડિતને માંહીથી ખાય;
પણ ઝીણો થઇને ઝીણી હણે, અખો સાચી પ્રીત તેની ગણે.૭૨૦
ન્હાયા ધોયા ફરે ફુટડા, ખાઈ પીને થયા ખુંટડા;
જગત પ્રમોદે જાડા થઇ, પણ ઝીણી માયા તે માંહી રહી;
કાય કરે તે ઝીણાની પક્ષ, તે ઝીણી જાડાને કરશે ભક્ષ. ૭૨૧
છતી આંખ ને જઈ આથડે, જેમ પતંગિયો દીવામાં પડે;
જો કદાપિ ઉપજે વૈરાગ, તો મીઠી માંહિથી ન દીયે માગ;
કોઇ કમાય ને કોઇક ખાય, કહે અખો મુડી ક્યાંથી થાય. ૭૨૨
મુડી વણ કંઇ મહીપતિ વહ્યા, મુડી વણ કંઇ લોકજ રહ્યા;
મુડી વણ કંઇ કહાવે મહંત, મુડી વણ કંઈ ભેખ અનંત;
મુડી વણ કંઈ ધનવંત ઘણા, હીરા માણેકની નહીં કંઈ મણા;
અખા રહેણીઆંક લખ્યો નહિએક,એમએકડાવોણાં મીંડાંઅનેક.
અનેકરૂપે માયા રમે, ત્યાં તેવી જ્યાં જેવું ગમે;
વળી જોકોઇને જ્ઞાન ઉપજે, તો જ્ઞાની થઇને ભેળી ભજે;
જે કર્મ હોય મુકવા જોગ, અખા તેનોજ પડાવે ભોગ. ૭૨૪
એવા માયાના ઘણા છે ઘાટ, જ્યાં જોઇએ ત્યાં માયાનાં હાટ;
હાટે હાટે વહોરતાં હોય, કોય ખાટે કોય મૂળગું ખોય;
ધન વહોરતિયા જેણે વસ્તુ જોઈ,અખા પ્રેમના પાત્ર વડા નર સોઇ;

મોહ માયા નરમાઇને શું કરે, બળતી અગ્નિ પણ જળમાં ઠરે.૭૨૫
તૃણ તરુવરને અગ્નિનો ભય, આકાશ દાઝયું તે કોય ન કહેય;
એમ અલ્પ આનંદી સદા અલ્પાય; અખા પ્રેમાનંદનો પ્રલય ન થાય;
પ્રેમાનંદની ભક્તિ આકરી, વસમી વાટ મહા ખરેખરી. ૭૨૬
કામરહિત તે કામનો વેશ, તેનો જ્ઞાની પંડિતને ન લાધે દેશ;
પ્રેમાનંદી જ્યાં ગાયને વાય, અલ્પાનંદીને અટપટું જણાય. ૭૨૭
અલ્પાનંદી પોતાને પ્રેમાનંદીભણે, જેમ વાંઝણી પુત્રખોળામાંગણે;
વાંઝણી પુત્રશોભા અભિમાન, પણ ઉદરમાં નથી ઉપન્યું ગણેસંતાન;
એમ અલ્પાનંદીપોતાનેગણેભલ, અખાપ્રેમાનંદ નથી ઉપન્યો પલ.
એમ ગાય વજાડે ગુણિજન ઘણા, રંગે રૂપાળા નહિ કાંઈ મણા;
કંઠે સુર તાળી ને તાન, ગમે ગંધર્વને પાતરનું ગાન;
પણ અખા એ તો કસબણ કહેવાય, પતિવ્રતા પૂર્વે તેમ ગાય.૭૨૯
પતિવ્રતા તે જે પિયુને ભજે, અનાયાસે અવરને તજે;
તેનાં વસ્ત્ર સાંધ્યાં જેમ તેમ, તેની બરોબરી વેશ્યા કરશે કેમ;
અખા પતિવ્રતા કરૂપણી હોય, પણ મોટા ગુણમાંહેપતિવ્રતા જોય.
પતિવ્રતા તે જે સાચું વદે, સાચું બોલ્યું કોને ન સદે;
સાચું તો લીંમડાનું પાન, તેમ કડવું લાગે સર્વે જ્ઞાન;
કડવે રોગ કાયાનો જાય, અખા મીઠાશે રોગ બમણો થાય. ૭૩૧
રોગીને તો કડવું ઘટે, લીંમડો પીધે રોગ માંહીથી મટે;
નિર્ગુણ લીંમડો જો રોગ નિર્ગમે, તો સગુણ ભોજન સુખે જમે;
નિર્ગુણ થઇને સગુણમાં મળે, તો અખા દૂધમાં સાકર ભળે.૭૩૨
વિષય સગુણ તે વિષનું રૂપ, હરિલીલા સગુણ તે અમૃતરૂપ;
વિષ અમૃત જો ભેળાં થાય, તો વળતું સર્વે વિષ થઇ જાય;
નિર્વિષપણેકરેપ્રેમકલોલ્લ, અખાસર્વેમીઠું જેમ ઘીને ગોળ.૭૩૩
નિર્વિષપણું તે સજીવનદશા, વિકારસહિત તે મુડદા જશા;
મુડદાંની આભડછેટ ઘણી, તે આભડછેટ કોઇયે નવ ગણી;
અળગીઆભડછેટજેવાજાય ,પોતાનીઆભડછેટપ્રલયનથાય.૭૩૪
પોતાનું કોઇ ન જુવે મૂળ, કોણછે જીવ ને કોણ છે સ્થૂળ;

કયો જીવનો કહિયે દેશ, ક્યાંથી આવી કર્યો પ્રવેશ;
જાતો ક્યાં તે સમાશે જઇ, અખા એ અજાણ્પ સર્વમાં રહી.૭૩૫
અજાણી વસ્તુ મહા અનૂપ, ધણીના અંશ ને ધણીનું રૂપ.
જેમ અર્ણવજળ રણમાં પરવરે, જામે ત્યારે નામ તેનું નોખું ઠરે;
તેમ ધણીના અંશમાં પરવર્યા ભાઇ,આસુરી રણમાં રહી સમાઇ.
અજ્ઞાની કહે હરિ એમ કેમ હોય, નોખો નોખો ઘણું વગોય;
સુખીયો દુખીયો થઇને દળાય, એવી ગડબડ કેમ કળાય;
અખાતેહનોઆજવાબ,જેસુખદુઃખથીહરિ અળગાઆપ.૭૩૭
જેમ લુણ આવી આંધણમાં ઉકળે, તો અર્ણવ તેથી શેને બળે;
તેમ સુખ દુઃખ સઘળા જીવને, તેમાંથી કાંઈ નથી શિવને;
લુણ જળથઈજળમાંમળે,એમસુખદુઃખઅખાદાસથયેટળે. ૭૩૮
લુણ તો જળમાં જઈ જળ થયું,ત્યારે લુણપણાનું નખોદ ગયું;
ધણા કહે જ્યોતમાં જ્યોત સમાઇ,એમ દાસનું નખોદ ન હોય ભાઇ;
જળનું લુણતેજળમાંખપે,અખાહરિના દાસ તેહજુરમાં જપે.૭૩૯
નકલ એમ ઉરમાં નહિ આણ્ય, હરિજન રૂપ અસલ કરી જાણ્ય;
એ દીઠે આપણો સરશે અર્થ, જોયા કરે મર જુજવા ગ્રંથ;
થડથકી તો ડાળે ચડાય, અખા ડાળેથી થડે ઉતરાય. ૭૪૦
ચડને ગ્રસો એમ સઘળા કહે, પણ ડાળ વિના ફળ ક્યાંથી લહે;
એકલું થડનું થડ જો હોત, તો કોણ કહેનાર ને કોણ આ જોત;
અખા ડાળપત્રપુષ્પફળથડમાં,તેમલીલાઅવતારનાસર્વેઅટલમાં;
ઉપમાસહિત જે આત્મા કથે, તે મહીવિના જેમ પાણી મથે;
પાણીવિના જે મહી ડોળવું, તે ભાંગે ઘણું પણ થાય ઘોળવું;
જુગતિ જાણ્યા વિનાજેએકલું ધ્યાય,તોઅખાએકલેનવનીત ન થાય.
તેમ આપ ટાળી જો જુગ આચરે, તો ગુણવડે ગુણાતીતને વરે,
ગોરસ ને જળ ભેળાં મળે; મથે તો રૂપ મહી જળનું ટળે;
મથતાં માખણ થાય પ્રકાશ, અખા પછી રહી તે પરઠી છાશ.૭૪૩
નવનીત કમાયોજુગતે કરી,જેમ દેહ આતમાવડિયે ઓળખ્યાહરિ;
તે વિવેકી સદ્‌ગુરુએ વલોવ્યું જદા,નવનીત નિરાળું પામ્યો તદા;

અનુભવ અગ્નિએ કીધું તૂપ, અખા ભાજ્ય એ બ્રહ્મસ્વરૂપ. ૭૪૪
મન મૂકી જેણે ભક્તિ કરી, તેણે દીઠા નિરંતર હરિ;
પૈની પેરે ઘરમાં વરયો, તે શોકે ન રોયો ન હર્ષે હરયો;
અખા તેજ નર સુખીયો થયો, દ્વંદ્વાતીત નર સુખમાં રહ્યો. ૭૪૫
આદિકર્મ કીધે જીવ થાય, જેને કારણ અહંતા પરઠાય;
પંડિત જાણે કવિનો મર્મ, અખો જાણે જીવ સાધે ધર્મ;
એ વિગત કરે તે વક્તા ખરો, અણજાણે ભૂલા કાં ફરો. ૭૪૬

ઇતિ શ્રીઅખાના છપ્પા સંપૂર્ણ

अखानां पद

રામગ્રી રાગનાં પદ પદ–૧ લું

બ્રહ્મરસ તે પીએ રે, જે કોઈ આપત્યાગી હોય;
ભગળવિદ્યા નટખેલ છે, તે ખેલે અખેલા કોય. ધ્રુવ. ૧
કેસરીકુખથી સંચરે, અને વાંકા રે મહાવીર;
તે ગર્જનાએ ગજરાજ નાસે, સીંગાલ[1] છાંડે ધીર. ૨
સાત સાયર સહેજે તરે, જેમ એક અંજલી નીર;
બુડે નહિ કહું બિર્દ ભાખી, ત્રવેણીને તીર. ૩
સંગ્રામે શૂરા લડે, જેના ધડપર હોય ન શીશ;
ધાર અણી અટકે નહિ, જેને રોમે રોમે જગદીશ. ૪
મહાપરમારથી તેને કહીએ, જે સર્વને કરે સંત;
કહે અખો મહાતેજમાંહે, તે મળી રહ્યા મહંત. ૫

પદ ૨ જું

તે ગુરુ સેવીએરે, જેનું મૂલ તોલ ન માપ;
જેને આદ્ય અંત ને મધ્ય નહિ, તેનો થાય ન કેવો થાપ. ધ્રુવ. ૧
પરપંચથકી પરેરડો, ને લોહચુંબકને ન્યાય;
જડ હતો તે ગુરુવડે, સંયોગે ચેતન થાય. ૨
જેને નામ ઠામ ને ગામ નહિ, અને સર્વનો વિશ્રામ;
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય ગુરુવિષે, અને કહાવે સદાય અકામ. ૩
ગુરુ મારો નવ અવતરે, અને નવ ધરે ગર્ભવાસ;
ઉપજે તે વણસે ખરો, એ તો માયાનો વિલાસ. ૪

---

૧ શિયાળ.

ગુરુમહિમા સદાશિવ લહે, સનકાદિક શેષનાગ;
શુદ્ધ વિચારે સ્વેં અખા, જો ગુરુ કહે ગુરુભાગ. ૫

પદ ૩ જું

ગરવા ગુરુ મળ્યા રે, એવા સત નિરંજન દેવ;
મિષ્ટ વચન ગુરુદેવનાં, તેનો વિરલા જાણે ભેવ. ધ્રુવ. ૧
જેને જાત વરણ આશ્રમ નહીં, ને સહેજપણે અવધૂત;
ગુણસાથે નહિ યોજના, સ્પર્શે નહિ પંચભૂત. ૨
અખિલ જગત ગુરુમાં રહે, અને ગુરુ રહે નિરધાર;
અન્ય આશ્રિત નહિ ગુરુવિષે, તે રહે પરાને પાર. ૩
એ અચરજ ગુરુનું ઘણું, જે અરૂપી ને અણલિંગ;
સ્વભાવે સાક્ષી તે સદા, પ્રતિબિંબે પંચ રંગ. ૪
સામર્થ્યે સઘળે રહે, અને સ્વયં રહે સંતપાસ;
ત્યાં મેળાવો અખા માહેરો, એ તો સ્વયં મળે અવિનાશ. ૫

પદ ૪ થું

વચન વહાલાતણાં રે, એવા જીવતણાં રસરૂપ;
જેણે ભ્રમભોરીંગ[1] ઉતરે, એવા સજીવ સતરૂપ. ધ્રુવ. ૧
જેમ વિદ્યા મરણ સંજીવની, તે શબ્દે કરે પ્રવેશ;
તેમ વચનદ્વારે ગુરુ વસ્યા, ત્યાં દ્વૈત નહિ લવલેશ. ૨
બાહ્ય કે અંતર રહ્યો, એવો જીવે કળ્યો નવ જાય;
ઘટમઠે સભરા ભર્યો, તેને શરીર વિના સર્વ થાય. ૩
ક્યારે બોલે નિજ ઘર રહી, કયારે બોલે પ્રપંચ;
પણ વચન સમજે ગુરુતણાં, તેને ન લાગે માયાનો અંચ. ૪
મુજમાં આવીને માનિયો, ગુરુએ કહ્યો ગુરુભાગ;
ત્યારે અક્ષયસાગર ઉલટયો, ત્યાં નહિ રાગવૈરાગ. ૫

પદ ૫ મું

સ્વેં સતગુરુ મળ્યા રે, તેનું મન પામ્યું વિશ્રામ;
જીવ થઇને જીવતો, હવે રમે થઇને રામ. ધ્રુવ. ૧

---

૧ ભ્રમરૂપી સર્પ.

સ્વપ્નમાં સુખિયો થઇને, ભોગવતો બહુ ભોગ;
ચાર અવસ્થાસહિત છુટયો, આદિ અંતનો રોગ. ૨
આપના અંધકારમાંહી, અજાણ્યો હુતો આપ;
પ્રાણ પ્રભુ કરી જાણતો, ઈચ્છતો પુણ્ય ને પાપ. ૩
સમાગમે સિદ્ધ ગુરુ મળ્યા, અને ટાળ્યા ત્રિવિધ તાપ;
હવે સહેજને સુખે રમે, નહિ થાપ ને ઉથાપ. ૪
સદ્દગુરુની જે કળા સમજે, તે તરીને બેઠા તીર;
સિંધુ માંહે રવિ રમે, તેને નિશ્ચે ન બોળે નીર. ૫
નિસ્પૃહી નિર્લેપ નિર્ગુણ, અનુભવના ભંડાર;
કહે અખો પરિબ્રહ્મ પૂરણ, તત્ત્વ તદાકાર. ૬

પદ ૬ ઠું

સમસ્યા સંતની રે, પરબ્રહ્મપદનું રે દ્વાર;
સમજતામાં રવેંજ થઇએ, એવો તે બ્રહ્મવિચાર. ધ્રુવ. ૧
મહારાજ બેઠા માળિયે, તે અધિકારે ઓળખાય;
આંગળીએ ઓળખાવતાં, તે નર અપરાધી થાય. ૨
પ્રતાપ દેખી પરવરે, જો ઓળખવા છે ઈશ;
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો, ચેતન બ્રહ્મ જગદીશ. ૩
જેમ ધેનુ કાળી કાબરી, ધુંખળી ધોળે વાન;
કપાતે તરણી કાલપુંછી, રાતડી ચાલી રાન. ૪
તેના ધણીના દરશનવિષે, તે એંધાણે ઓળખાય;
તેના પયતણું પારખું કરતાં, બુધ્ય તે બુડી જાય. ૫
સ્થાવર જંગમ લક્ષ ચોરાશી, દેવ દાનવ નર નાગ;
ત્રિગુણકેરા ધાટ નાના, મહા માયાકેરા ભાગ. ૬
તેની ચેષ્ટા ચપળતા ચરિત્ર નાનાં, તેને જોતાં ભૂલે જંત;
તે કાર્ય જોતાં કારણ ભૂલે, જેમ માળાવિષે તંત. ૭
નામ રૂપ નરને વિષે, જેમ ધાતુઉપર ઓહોર;
ધાતુઠામે બ્રહ્મ જાણો, માંહે નાના નામ અંકાર. ૮

તેને દૈવદૃષ્ટે નિરખતાં, તે અધિક ન્યૂન ન થાય;
ગુણવાદી ગામ નામ ઠામે, તે દ્વૈત જોઈ ડે'કાય. ૯
તે વિગત નામે વસ્તુમાંહે, કોય જાણે વિરલા સંત;
ભક્તિ વૈરાગ્યને આસને, તે બેઠા શોભે મહંત. ૧૦
નેમ રાજાની આણ સહુને વિષે, પણ રાયને ન આણ;
અખા સમજતાં અર્થ થાય, પહોંચે પદ નિરવાણ. ૧૧

પદ ૭ મું

આપે આપ તું રે, હુંજ નબળું શેષ;
તું બોલે ચાલે સાંભળે, તેં માહરો લીધો વેષ. ધ્રુવ. ૧
હું પડછંદો તાહરો, ત્હારે તે શ્વાસે શ્વાસ;
મન તું તન તું ત્રિકમા, તુજ માંહે તે માહરો વાસ. ૨
પહેલો પાછલો તું પ્રભુ રે, પદ થતે હું જાણ;
તેજ પ્રોક્ષણ તાહરૂં, જેમ કિરણને ભાણ. ૩
મુજ દૃષ્ટાંતે સૃષ્ટિનો, સરવાળો એકમેળ;
ઊંચ નીચ નહિ નિરખતાં, જેમ સાકરનું નારિયેળ. ૪
જેમ અંબુધી[1] માંહેથી અંબુને[2]; લઇને વરસે છે વાય[3];
તેનાં નદી નાળાં નામ ધર્યાં, પણ ભર્યામાં[4] ભેળાં થાય. ૫
જ્યારે હું થઇને તાહરૂં, કાઢવા જાઉં છેક;
ત્યારે વિલય થાઉં વિચારતાં, તો કોણ કહે બે એક. ૬
આરોપણ હું તુંપણું, એ સમર્થતાની ગુંજ;
હું હુંને પ્રણમી કહું, એ આપે આપની સુજ. ૭
આવું આરોપણ અણછતું; અને વસ્તુગતે તું રામ;
એમ જોતાં હુતું તેમ થયું, સહેજે સાધ્યું કામ. ૮

પદ ૮ મું

ઉત્ર બુદ્ધિએ સમજે રે, જે રહે પ્રપંચને પાર;
જેને વિશેષણ એક ન લાગે, નહિ વિચારાવિચાર. ધ્રુવ. ૧

---

૧ સાગર. ૨ પાણી. ૩ વાયુ. ૪ સાગરમાં.

અલખ અરૂપી નહિ ગ્રાહ્યગ્રાહક, સ્વસંવેદ્ય તે સાર;
તેને જીવબુધ્યે જોતે થકે, નવ પામીજે પાર. ૨
તત્પદ ને ત્વંપદ થકી, પણ અતિશય આઘો જેહ;
અસિપદ અવાચ્ય અવ્યય, અંબરવંતતા તેહ. ૩
નિસ્પૃહી જે પુરુષ પૂરણ, જેને વૈકુંઠસાથે વૈરાગ્ય;
તેને સ્વર્ગભોગ કેમ સંભવે, જે જાણે તત્ત્વના ભાગ. ૪
નિરાધાર નિર્વાણ પદના, ભોગી તે મહાજન;
આપ ઉવેખીને આપ ઓળખે, ટાળે ભિન્નાભિન્ન. ૫
મુક્તાફલના હંસ ભોગી, ત્યાં બગ ન બૂડે ચંચ;
ઉજળામાટે એક ન હોય, એને સંગ ન લાગ્યો રંચ. ૬
બુધ્ય ન ઉપજે બગવિષે, જેનું મીન ભોજન સાર;
મરાલ[1] ન ભક્ષે મીનને, એ ન હોય એનો આહાર. ૭
એમ દેહદર્શીને દેવદર્શી, દેવદર્શી દેહ ન હોય;
કથણી કુસકા કુટતા, તે ભાવ ભરોસો ખોય; ૮
અણલિંગી ઉપદેશ કરતાં, કાંઇક હોય ઉગાર;
જે વટક્યો તે વંઠ્યો ઘણું, અને સામો થયો નિઃસાર. ૯
બ્રહ્મવિદ્યા તે ભાર મોટો, સાર માંહેનો સાર;
અજરણજરણ તેહને ન હોયે, જે બ્રહ્મનો અવતાર. ૧૦
આકાશવંત અનંત આશે, પૂરણપદ નિર્વાણ;
સદ્‌ગુરુને નેત્રે જોતાં, નિત ઉપજે અખા જાણ. ૧૧

પદ ૯ મું

તે હું જાણીએ રે, જે જાણણહારો સ્વેં આપ;
પ્રપંચ સઘળા સમી ગયા, જ્યારે આપમાં જાણ્યો વ્યાપ. ધ્રુવ. ૧
સોહંતેજ સનાતન જ્યાં, નિગમ રહ્યા બળહાર;
તે હું જગત જગત મુજમાંહે, હું નિર્ગુણ ગુણનો ભંડાર. ૨
અનલ અનિલ ને વળી અવની, આપ આકાશ મુજમાંહે;
સત રજ તમ સત્તા સર્વ મારી, એ તે હું નહિ પ્રાયે. ૩

---

૧ હંસ.

શબ્દ સ્પર્શ રસ રૂપ ગંધ, પાદ પાણ ગુદ લિંગ;
ચલનવલન ચેતનતા મારી, હું ન આવું કોઇને અંગ. ૪
નેત્ર શ્રવણ નાસા ત્વચા જિહ્વા, મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર;
જીવાત્મ પરમાત્મ તે હું, પણ બંધ નહિ કહેવાય. ૫
ભૂમિ વરુણ રવિ દિગ મારુત વહ્નિ, ઇંદ્ર વિષ્ણુ મૃત્યુ બ્રહ્માએ;
સંકર્ષણ વાસુદેવ પ્રદ્યુમ્ન, અનિરુદ્ધ એવું મુજમાંએ. ૬
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય પ્રકૃતિ પુરુષનું, તત્ત્વમસિપદ જોતે;
અખાને આચરવું, એ સ્વયં પોતાનું પોતે. ૭

પદ ૧૦ મું

પ્રીછે પાધરૂં રે, ભાઇ અણપ્રીછે ઉપાધ;
પરમાત્માની પ્રીછ હવી, ત્યારે ભાંગી ભવની ખાધ. ધ્રુવ. ૧
અણજાણે સઉ આથડે, અને દેવ દેવી ધ્યાય;
જો પ્રભુ દેખે પંડમાં, તો સીદ બહારે જાય. ૨
તેને કામના લાગી સ્વર્ગની, માંહે ભ્રમરૂપી ભૂત;
તેણે ખાઈને ખોખું કર્યું, કેમ વાત લહે અદ્ભુત. ૩
તેને શાંતિ સુખ આવે નહિ, મોહ્યો તે અમરની આશ;
તે ભરે બથોડાં પહાણ સું, જાણે દારિદ્ર થાશે નાશ. ૪
જેમ મુંડાકિરૂં માંકડું, તે ઘરઘર માગે ભીખ;
પગે લાગે ને પેટ દેખાડે, તોયે ન પામે શીખ. ૫
તેને નિસ્પૃહી નર જો મળે, તો મૂકે મમતા મન;
કર્મ સઘળાં બાળીને, નિજ જ્ઞાન આપે ધન. ૬
સાધન કરી કરી શરણે જાય, તોયે ચડે કાળને હાથ;
કાળ ભવની ઘાણી જોતરે, તેને નાકે ઘાલી નાથ; ૭
વપુ વિદેહી તે કરે, જે જીવન્મુક્તા હોય;
પાધરો માર્ગ મુક્તિનો, અખા આચરીને જોય. ૮

પદ ૧૧ મું

પ્રાણી પ્રીછજો રે, એવી સંતકેરી સાન;
અન્ય સાધન સાંભળી, તું મેલા કરે શીદ કાન. ધ્રુવ. ૧

અક્ષર તો ખરે નહિ, અને ખરે તે અક્ષર ન થાય;
જ્યારે ક્ષરને ખસતો મેલિયે, ત્યારે અક્ષર થઇને રહેવાય. ૨
પ્રીછે પ્રીછવણ પાંગરે, અને અણપ્રીછે અંધાર;
જેમ મહી થતે માખણ પ્રગટ્યો, તેને નાંખી છોડયો છાર. ૩
પાંચનાં પંચવીશ જે તે, આત્માને આદ;
શોધીને શુદ્ધ કીજિયે, ત્યારે જાયે જાડ. ૪
તેજે તેજજ દેખીએ, અને હીરે હીરો વીંધાય;
તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ ઓળખે, એ સદ્‌ગુરુકેરો ઉપાય. ૫
વિચારે વસ્તુ પામીએ, ક્લેશ ન કરીએ કાંય;
સમ્યક મુખ તો દેખીએ, જો આરસીમાં જોય. ૬
મૂકવાને નથી માયા, ગ્રહવાને નથી ઘાટ;
પાર પામે પ્રીછતાં, જો નિઃશંક નાખે નાટ. ૭
શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત એ છે, ઉપનિષદનો અર્થ;
અખો સીધ્યો સાધતાં, જેમ હાથે કાંકણ તરત. ૮

પદ ૧૨ મું

પ્રભુ છે પ્રીછમાં રે, કાંઇ ભેદુ જાણે ભેદ;
જે બોલે ચાલે સાંભળે, જેને નિત્ય વખાણે વેદ. ધ્રુવ. ૧
અળગો આત્મા બોલીએ, અને સ્વર્ગ મૃત્ય પાતાળ;
તોય પ્રત્યક્ષ ન પામીએ, જેમ બ્રહ્મા ભમ્યા નાળ. ૨
જેમ હીરો હીંડે ખોળતો, તે જોત જોવા જાય;
તેજ તારી આંખમાં, જો મેલ પાછો થાય. ૩
જાણપણું જે જીવનું, એજ અંતને આદ;
સ્વામી સ્વયં સળંગ છે, આકાશમાં ન હોય વાડ. ૪
જેમ સૂરજ આગળ રત્નની, કીજે ભૂષણરૂપણી ઓટ;
તોય દેખાડે મલિનતા, નિજ કાંતિમાંહે હોય ખોટ. ૫
હું નહિ તું નહિ તે નહિ, એહવું તે તેમનું તેમ;
મહાતિમરમાંહે માનવી, નિજ અંગ ન દેખે એમ. ૬
રામ તારકમંત્ર એહ, તે સૃષ્ટિ અભાવનો લક્ષ;

વસ્તુએ વસ્તુ મળી જવું, જેમ લવણ જળમાં અલક્ષ. ૭
સ્વયં રામ તે આત્મા, પણ મૃત્યુ કામ ને કાજ;
તેની વસ્તુએ વસ્તુ થઇ જવું, પામવું અવિચળ રાજ. ૮
એ વિદેહનાં વચન અખા, તે વિદેહી ધારણહાર;
પદ જાણીને પ્રીછજો, એ તો વાણિરહિત વિચાર. ૯

પદ ૧૩ મું

રમત રામની રે, માંહે રમણહારો રામ;
તુંજ સ્વામી ને તુંજ સેવક, વચે વિશ્વકરૂં નામ. ધ્રુવ. ૧
મચાણો તું મહારાજજી રે, રચાણો ચારે ખાણે ચાર;
ત્રિલોક નામ તે તાહરૂં, તું નર નપુંસક નાર. ૨
બહુપગો ને પાંગળો, બે ચાર છ ને આઠ;
કહીં પગો ને કહીં અણપગો, એવો વાંકો વસમો ઠાઠ. ૩
કહીં અધમુખો આખો સદા, કહીં બેઠો બારે કાળ;
ઉભો ફરતો શ્રીહરિ, કહીં વૃદ્ધ જોબન ને બાળ. ૪
એમ ભર્યો તું ભગવાનજી, અને ઠાલું એવું જાળ;
કહીં વૈરાટ કહીં વામણો, કહીં ક્રૂર કહીં કૃપાળ. ૫
દીન દુર્બળ બીહામણો, કહીં અહંકારી આનંદ;
સઘળી પેરે પીયુ તમો, શોધતાં ન મળે ગંધ. ૬
વેદાંત જે વદતું હતું, સૃષ્ટિ અનુભવનું લક્ષ;
બ્રહ્મપદની સાધના, સાધતાં પ્રીછે પક્ષ; ૭
હું નહિ ને તું નહિ, એવું તે સરખું આપ;
જે જેમ હતું તે તેમ થયું, એમ અખો સમજ્યો વ્યાપ. ૮

પદ ૧૪ મું

પ્રભુ કેમ પૂજીએ રે, તમે જુઓ વિચારીને વાત;
રૂપ અરૂપી રામ છે, તેને ધ્યાવાની કયી ધાત. ધ્રુવ. ૧
નિગમે નવ જાણીયું, જયાં પામે મનવાણી વિરામ;
પછી ચાર માંડી પ્રતિમા, એ છે ભૂલવણીનું નામ. ૨
કાષ્ટ માટી પાષાણ ને ધાતુ, એ છે મૂરત ચાર;

માંહે મૂકી મનને, પછે માંડી તે ઠારેઠાર. ૩
દેવ દેવી પંચભૂતનાં, પંચભૂત પૂજે સોય;
સામગ્રી પણ પંચભૂતની, પંચભૂતવિના નહિ કોય. ૪
પંચાતીતને પામીએ, તો પૂજ્યાનું પ્રમાણ;
અજાણે કરે આરાધના, તે કુસકા કુટે અજાણ. ૫
અજાણે આદર કર્યો, ધોખો ન ટળે ને ધાય;
દેહના કર્તવ્ય દેહલગે, જાય ધુમ્યું ધુપીયું વાય. ૬
સરવાળો કર્યો ચૌદનો, એ તો નામરૂપની સૃષ્ટ;
રૂપ અરૂપી સમરસ થાશે, જોતાં સદ્‌ગુરુની દૃષ્ટ. ૭
ઉંઠ ઉફરે જે રહ્યું, દૈવ દૈવત દેવ;
અખા અર્પે આપને, તો સમરસ સાચી સેવ. ૮

પદ ૧૫ મું

ભાકસી ભ્રમની રે, ભાઇ ભોગવે સર્વ સંસાર;
વણ ગુન્હે વિશ્વ બંધાણી, તે કેમ ઉતરશે પાર. ધ્રુવ. ૧
જોગ લીધો પણ જુક્તિ ન આવી, પડી તે જાણો એ પેડ;
પહેલા ભાકસી ભોગવતો, પછે પડી તે પગમાં હેડ. ૨
અડસઠ તીર્થ ન્હાય ધુવે, પ્રાણી સાચવે સર્વે આચાર;
ન્હાયા ધોયાનું ઇષ્ટ ઘણેરૂં, તેથી નથી નીસરતો બ્હાર. ૩
તાળાં ખોલ્યાં ગુરુ તનતણાં, જે જડ્યાં હતાં નિરધાર;
તાળું ખોલ્યું જ્યારે ખડકીતણું, ત્યારે ઠેકી નીસર્યો બહાર. ૪
બહારે નીસર્યો ત્યારે બુદ્ધિ આવી, ને કાટયા કર્મના પાશ;
કહે અખો તેને પાંખો આવી, તે ઉડી ચાલ્યો આકાશ. ૫

પદ ૧૬ મું

સંગત શું કરેરે ભાઇ જો, શઠ ન સમજે સાન;
વાંઝ બાલક પ્રસવે નહિ, તે જાય અનરથ ઋતુદાન. ધ્રુવ. ૧
જેમ પન્નગને પયપાન કરાવે, અમૃતરૂપી આહાર;
તોએ વિખીઓ વિષ છાંડે નહિ, સામા કોટિ વાધે વિકાર. ૨
તીખાં રહે કપુર મધ્યે, સદા ભેળો વાસ;

તોએ તીખાસ ટળે નહિ, એની બુદ્ધે ન લાગ્યો બરાસ. ૩
દાદુર રહેતો વારિમધ્યે, નિકટ પેડીપાસ;
કલ્લોલ કરતો કીચશું, એને ન આવી કમળની વાસ. ૪
ચંદનનો ગુણ સદા શીતલ, ભેળો રહેતો ભોરંગ;
તોએ શીતલ થયો નહિ, એને નિત્ય અડાડતો અંગ. ૫
રાણી પાસે સદા રહેતી, દાસી પૂરણ પ્રીત;
તોએ ચેરી સમજી નહિ, એ રાજપદની રીત. ૬
શ્રીમંતપાસે સદા રહેતો, અહોનિશ રળતો રાંક;
અપરાધી અમથો રહ્યો, તો શ્રીમંતનો શો વાંક. ૭
અધિકારીને સદા આવે, આત્મલક્ષ અભંગ;
અખા એ પદ મુમુક્ષુને, સદા ફળે સતસંગ. ૮

પદ ૧૭ મું

જીવ શિવ એક છે રે, જો જાણે જીવની જાત;
પોતાને રંગ પાસ લાગે, ત્યારે બીબે પાડી ભાત. ધ્રુવ. ૧
ઈન્દ્રિયને અપવાસ શાનો, નહિ હર્ષ શોક ને કામ;
શહેર નહિ ત્યાં સેર શાનો, એ અખંડ બ્રહ્મનું ધામ. ૨
અનેક મુખ છે મણિને, તેને મુખે મુખે પ્રકાશ;
એક દીવો મારે અંતર દીસે, જેને રોમે રોમે ઉજાશ. ૩
સ્વપ્નમાંહે જેમ દેહ દર્શે, તે જાગ્યા પૂંઠે જાય;
નથી તેને શીદ નિંદીએ, રહીએ આપણે અનુભવમાંય. ૪
બીબાપ્રત્યે બીબું દીસે, તેમ તમારો વ્યાપ;
બોલે તે બીજો નહિ, જે સામો દીસે જવાબ. ૫
હરિ હરિજન એક છે, તેની વેદ પૂરે સાખ;
આપ ટળી કહે અખો, તું નિઃશંક હરિભણી નાખ. ૬

પદ ૧૮ મું

સહેજે સમી ગયા રે ભાઇ, વિધિનિષેધ વ્યવહાર;
પાંચ ભાગે પદ કીધો, ત્યારે જાણ્યો જાણણહાર. ધ્રુવ. ૧

શ્રમભય ભાગી ગયો રે, પાપપુન્યનો નાશ;
આશાતૃષ્ણા આથમી, ત્યારે નહિ સ્વામી નહિ દાસ. ૨
જન્મમરણનાં ઝાંઝવાં રે, જો તે દેખી જાગ;
પવનપાણીનો કોયડો, માંહે સોખે પોખે આગ. ૩
શબ્દકેરા સૂત્રથી રે, ધુંચાણું માંહે જાળ;
કળા કાતરણી ગુરુતણી, તેણે કાતર્યાં તત્કાળ. ૪
ઘેહન ઘેર્યો દેખતો રે, તેને તાણી કાઢયો તાગ;
અર્ક ઉગ્યો જ્યારે આતમા, ત્યારે નહિ દોરડી નહિ નાગ. ૫
ઉપર ટાળો આ કળા રે, નિરાલંબી વાત;
જીવ ખોઇને જીવવું, એવી નગાત રમવી ધાત. ૬
આદર તો અક્ષય સદા રે, અધ્યારોપને જાણ;
પરમપદની સાધના, એ તો પરમારથ કરી માન. ૭
અનળપંખીનો ઇંડવો રે, ભૂલ્યો ન આવે ભોમ;
અણછતો અખો આચરે, જેને વાસ વસાવો વ્યોમ. ૮

પદ ૧૯ મું

બાવન બાહેરો રે, હરિ નાવે વાણીમાંય;
મન જાણે કોઈ કલપીયું, તે ગિરામાંય ગુંથાય. ધ્રુવ. ૧
પરા પશ્યંતિ મધ્યમા, વૈખરી આવે બહાર;
તેના સ્વરસંધાતે ઝુઝતાં, પણ રહે પરાને પાર. ૨
ભાઈ વિણા વાજે વાણસું, તેને ગમે બેસે ધાટ;
તે ઠાઠથી ઠાકર પરો, પણ વાજે જંત્રી માટ. ૩
ભાઈ પ્રેમલમાટે પુષ્પ જેમ, અતિ મૂલ્ય પામે માન;
ફુલ ફરીને વાસ શોધે, એમ સમજવી સાન. ૪
જળ કુસુમને ગંધ અરૂપી, તે પ્રત્યક્ષ પામે કેમ;
તેમ અક્ષરમાં લય આત્મા, એ જુક્તિ જાણવી એમ. ૫
ફૂલ ફરીને બીજને; જેમ બહાર જોવા જાય;
બીજ બફાઇ સ્કંદે ચડયું, તે પોતે પ્રસર્યું પ્રાય. ૬

પંચ પંચક પાંગર્યાં, એ તો પ્રકૃતિનો પરિવાર;
પાછો પસારો સંવરે, બાકી શેષ રહે તે સાર. ૭
જેમ અવની લાગે અંકુર ફુટે, એવું છે બ્રહ્મજ્ઞાન;
મરે જીવે માયા મિથ્યા, પ્રપંચ થાયે જેમ પાન. ૮
દેવદૃષ્ટે એકો ન દીસે, બે દીસે તે રોગ;
અરવાચી એહુના ઉપાસી, જ્યાં કો ભોગી ન મળે ભોગ. ૯
મિથ્યા સ્ફૂર્યું આપ જાણો, અનજાયે અભ્યાસ;
અણછતો જ્યારે પ્રગટે, ત્યારે છતો થાય અખા નાશ. ૧૦

પદ ૨૭ મું

નથી તેને શું નિંદીએ રે, ભાઇ રહે આપણા અનુભવમાંય;
આછાં દોહેલાં ઉંડાં કહ્યાં, મિથ્યા જલ મરિચી દરશાય. ધ્રુવ. ૧
રાય સ્વપ્નમાં રંક થઇને, ભુખ્યો પ્રાણો કરી ધાય;
જાગ્યા છે તેને જાણી રહેવું, નથી રંક ને રાજાય. ૨
સીંદરીનો સર્પ ભાસ્યો, અંધારે આંખ અંવરાય;
મિથ્યા સર્પ માની રહ્યો, કહે ખીજશે તો ખાય. ૩
આપે તે લહે જ્યારે આપને, ત્યારે અણછતું મન અલપાય;
સંશય શમ્યો ને દ્વૈત વામ્યો, નારાયણ નિર્ભય થાય. ૪

પદ ૨૧ મું

પંડિતો પ્રીછજો રે, ભાઇ આપ ટળ્યે ભવ પાર;
ભણ્યે ભટકયે નહિ ટળે, એ તો વાણીરહિત વિચાર. ધ્રુવ. ૧
ભાઇ યથાર્થ વ્યાકરણ વખાણે, જાણે તે ભવમાં પૂજ;
તેની લજ્જા વાધે લોકમાંહે, પણ અળગી આત્મગુંજ. ૨
જેમ સાવ સુવર્ણ કેરો નાવ કીજે, તરે ન તારે તોય;
પાર ઉતરે કાષ્ઠનું, જેને અંતર ભાર ન હોય. ૩
પોથામાં પ્રપંચ લખ્યા, કર્મધર્મના જાળ;
તેમાં પણ હાથે ધરીને, બેઠો બોધે બાળ. ૪
ગરવો થઈ ગોવિંદ સમરે, પણ માંહે તે ધનની ધાંખ;

કોણ સ્વાદે કરીને પીંજર, ઘાલે કાપી પાંખ. ૫
વિશ્વ વિશ્વને ભોગવે, નિત્ય પંડિત પૂછવા જાય;
તે અર્થ સાધવા આપણો, ભાઇ કરે તે અનેક ઉપાય.
કામી જાણીને કર્મ દેખાડે, પ્રપંચ પોશે પાશ;
અજ્ઞાન અંધારે બહુ ભમ્યા, કીધો જ્ઞાનકેરો નાશ. ૭
બ્રાહ્મણ તે જ બ્રહ્મ જાણે, અને બ્રહ્મ દેખી બ્રહ્મ ધ્યાય;
આપપણું પેખે નહિ, એવો વસ્તે વસ્તુ સમાય. ૮
નિરાલંબ પ્રપંચવર્જિત, અનાધાર આધાર;
પક્ષ પરાશે પરો સદા, તે અનુભવનો ભંડાર. ૯
આપ થકો ઉપદેશ ન આપે, ન કરે લિંગનો લેખ;
ભવતારક ગુરુ નાવ છે, પ્રપંચ ટાળે શેષ. ૧૦
નાશપણે નિર્મલ મતિ, નિર્વાણ ને નિરાધાર;
પક્ષપાત પ્રીછે નહિ, અનુભવના ભંડાર. ૧૧
એવા નર તેને મળે, જેનાં ભાગ્ય હોય નિદાન;
હરિ હસતા રમતા મળે, કહે અખો જો માંડે કાન. ૧૨

પદ ૨૨ મું

સોહં મને સાંભર્યો રે, જેને ધ્યાતો હતો કરી ધ્યેય;
પાંચ ભાગે પિંડ કીધા, ત્યારે છતે વહેંચાણો દેહ. સોહં૦ ૧
આપ સંભારે આપણું, જેને ઉર્મિ તે ભાગે અન્ય;
જેમ તૃષા ન વ્યાપે તોયને, અને શીત ન વ્યાપે વૃક્ષ. સોહં૦ ૨
દિનકરને દીપ જોઇયે નહિ, ભાઈ શૂરાને નહિ સાહ્ય:
સ્વયં પોતે પૂરણ સદા, તે ભ્રાન્તિ પડયે રહી જાય. સોહં૦ ૩
ભાઇ વસ્તુ ગતે વસ્તુજ છે, ત્યાંહાં કાયા ન મળે કર્મ;
જ્યારે પાવક પ્રગટે પાહાણથી, ત્યારે નહિ ધુમ્રનો ધર્મ. સોહં૦ ૪
તેને કાષ્ઠ મળીયાં કામનાં, ત્યારે ધુમે વાધી જ્વાળ;
ઇંધણાં શમતાં બે ગયાં, પછી ટળી ગયું નિજ આળ. સોહં૦ ૫
ભાઇ કૈવલ્યમાં કહેવાય નહિ, છે ઈશ્વર પદમાં આપ;
તેથી એ જીવપદ જાડું, જેને ખટ ઉર્મિ પુણ્યપાપ. સોહં૦ ૬

તત્ત્વમસિ પદ વેદનું, તેને વેધી વર્યો તે વીર;
તેણે વૈકુંઠ મૂક્યું વાટમાં, નિજ ધામ પામ્યો ધીર. સોહં ૭
અણછતો ઉભો થયો' તો, જનમ મરણ વશ જીવ;
તે દારિદ્રય દાખતો દુબળો, એની આધ શૂન્ય સદૈવ. સોહં૦ ૮
તે અટક કરતો એકલો રે, ભમતો તે ભવમાં ભૂર;
તેને આકાશવત ઉદ્યોત હોય, ઉગ્યો અનુભવ સૂર. સોહં૦ ૯
જ્યારે શરદ કાળનો શશી ઉગે ત્યારે, નિર્મળ થાય નભવાસ;
ત્યમ વસ્તુવિચાર વિગતે કરે,તેને આતમ તત્ત્વ અવાસ.સોહં.૧૦
એ આરોપીને બોલિયું, પણ ઉચરવા નહિ એક;
અખો કહે સમજી શમે, રહે નેતિ નેતિ શેષ. સોહં૦ ૧૧

પદ ૨૩ મું

એહેવું પ્રીછીયા રે, ભાઇ ! અનુભવી પુરુષ પગન,
તે તો અકળ દેશે જઈ વસ્યા,જેનું હાથ ન આવે ચિન્હ.એહેવું ૧
જગત જે જે પરહરે, તેનો તે ન કરે પરિહાર;
જેમ સકળ જીવ વહ્નિ પરહરે, પણ ચકોરને તો આહાર.એહેવું ૨
જેમ ઉખર ભુમ્યે ના ઉપજે, દ્રુમ વેલી ફલ ફૂલ;
તેમ કર્મ તણાં ફળ ત્યાંહાં નહિ, અનુભવ ક્ષેત્ર અમૂલ.એહેવું ૩
જેમ કેસરી આમિષ ના ભખે, ભાઈ મૃતકનું કોઈ કાળ;
તેમ અનુભવી પુરુષને ઉદરે, ભૂત ભવિષ્યનું જાળ. એહેવું૦ ૪
કરડી ચાલ હોય તેહની રે, જેહ વસે તે દેશ;
અંગ દીસે પણ લિંગ નહિ,એનો અખા ન કાચો વેશ.એહેવું૦૫

પદ ૨૪ મું

તેમનું તેમ છે રે, ભાઇ વધે ઘટે નહિ શેષ;
મનની મંડયો મત કરીને, પ્રેરે નાના વેષ. તેમનું૦ ૧
ખટ્ દર્શન રહ્યાં ખટપટે રે, આપાપણો અહંકાર;
સહુકો પેખે ખૂંટમાં પણ, આત્મ નહિ વિચાર. તેમનું૦ ૨
પોથાંની પ્રતીતથી, ધરે આગહ્યો ઉમેદ;
પ્રત્યક્ષ ચૈતન્યને નિન્દે, તેણયે થાયે ભેદાભેદ. તેમનું૦ ૩

અજ્ઞાન અંજન આંખમાં, તે ઉંચે દેખે આપ;
તે નન્દે વન્દે વિશ્વને, એને ત્યમ ત્યમ વાધે તાપ. તેમનું૦ ૪
મન ધુંચાણું માંહ્યથી તે, મર્મ ન જાણે મોખ;
મેશ વળગી મુખ આપણે, અને દર્પણને દે દોષ. તેમનું૦ ૫
આપ ઉદે સરખું જ છે, પણ સાધે તો શુદ્ધ થાય;
રૂડું કુડું કહેવા નથી, એ સદ્‌ગુરુથી પ્રીછાય. તેમનું૦ ૬
જે સરિતા સાગરને સેવે, તે ના કહે મધુરો ખાર;
અખા જે જગત ગુણ જાણે, તે ન કરે અન્ય ઉચ્ચાર. તેમનું૦ ૭

પદ ૨૫ મું

હુંએ હું જાણીયું રે, જ્યારે હુંની કહાડી ભાળ;
હું વડે હું ટાળીયું, કાપી બેસવાની ડાળ. હુંએ૦ ૧
જીવપણે હું થઇ રહ્યો, તો જેમ ઉદકમાંનો ઈન્દ;
તે લેહેર આવે ને લડથડે, જેમ મળી રહ્યું છે બિમ્બ. હુંએ૦ ૨
તે વારથી વગતો હવો, જ્યારે આપ મળ્યું આકાશ;
ત્યારે સદા સદોદિત સ્વે હવો, જ્યારે નીર પામ્યું નાશ. હુંએ૦ ૩
દેહદર્શી તે દેહ દેખે, આપ ટાળ્યે સમજે આપ;
મૃગજળ પીને માનવી, ટાળવા હીંડે તાપ. હુંએ૦ ૪
ભોમ વરતી ભારથી રે, કુબુદ્ધિ માને કર્મ;
અનુભવ પાંખ આવી નથી, તે મૂઢ ન સમજે મર્મ. હુંએ૦ ૫
કલા જાણ્યા વિના કીર જ્યમ, પશુ બંધાણો પાશ;
તે પાંખ કાતરી પારધી, ત્યારે જ્ઞાન પામ્યો નાશ. હુંએ૦ ૬
તેના કીધા કાળે કાળીયા રે, પછી હોંશે આવ્યા હાથ;
જેમ મર્કટ માગે માધુકરી, પેલાભમે ભિખારીની સાથ હુંએ૦ ૭
એમ સમજીને જે રહે, તેનો મર્મ લહે મહાજન;
તે અવની આવે નહિ, જેને હોયે આતમજ્ઞાન. હુંએ૦ ૮
અણુલિંગી સ્વે આત્મા જ્યારે, આવીને દે હુલ્લાળ;
તેની જ્યોત ઝળહળ પેખીએ, ત્યારે તિમિર નાસે તત્કાળ. હુંએ૦ ૯

એવુંજ પદ જે અનુભવે, તે તો રીઝાણાની ગુંજ;
અખો નહિ તો શું કહે ! એ તો આપ આપણી સૂઝ.હુંએ૦ ૧૦

પદ ૨૬ મું

બ્રહ્મરસ તે પીએ રે, જે કોઈ બ્રહ્મ અંશી હોય;
વેદશાસ્ત્ર અધ્યાતમ સઘળાં, પ્રત્યક્ષ આવે સોય. બ્રહ્મરસ૦ ૧
સિદ્ધાન્ત વેદાન્ત સભર મહીં રે, સમક્ષ પહોંચી સમાય;
ગુરુગમ કલા તે કોટિ ગણી રે, બીજે કોઇએ નવ થાય.બ્રહ્મરસ૦ ૨
સિંહણીનું દૂધ કોણ જીરવે, જીરવે સિંહનું બાલ;
શમે સોનાના પાત્રમાં, નહિ તો ફાડી નાખે તત્કાલ. બ્રહ્મરસ૦ ૩
નામ રૂપમાં લક્ષ રહે, પણ ધાતુમાંથી મહોર;
જીવ બ્રહ્મને એમ જાણો, ઠરી રહો તે ઠોર. બ્રહ્મરસ૦ ૪
સંત સંગતમાં ઝીલતાં રે, સાચો તે ભાસે સિદ્ધાન્ત;
અનુભવી હોય તે ઓળખે, બીજો ન ઘાલે હાથ. બ્રહ્મરસ૦ ૫
ચકોરની પ્રીતિ ચંદ્રશું રે, અગ્નિ પ્રાસે અંગાર;
બ્રહ્મવેત્તા એમ સંભવે, એનો એવો કહ્યો અધિકાર. બ્રહ્મરસ૦ ૬
બોલે તે બીજો નહિ રે, એજ આતમરામ;
ભજન બાધું ભાગી પડ્યું, એ કોનું ધરશે ધ્યાન ! બ્રહ્મરસ૦ ૭
પાટવી હોય તે પાટ બેસે, તેની ફરે આણ ને દાન;
વશે કે વસ્તુ થયું, કોને જઇને કહેશે કહેણ. બ્રહ્મરસ૦ ૮
શીત વ્યાપ્યું શરીરને, ત્યારે ઢાંક્યું ઢબૂર્યું જેમ;
એ અમથું ઉભું થયું તું, અજ્ઞાન આત્માને એમ. બ્રહ્મરસ૦ ૯
મૂળ ટાઢક કોઇને નથી રે, સદાયે સૂરજ હોય;
અખા એવું અનુભવે, તું ગુરુગમ ગોતી જોય. બ્રહ્મરસ૦ ૧૦

પદ ૨૭ મું

અનુભવી ઓળખે રે, ભાઈ! પૂરણ પદ નિજ ધામ;
તે એવામાં આવે નહિ, જેનું પડે રૂપ ને નામ. અનુભવી૦ ૧
નામરૂપે સહુ રંજીયા રે, પંડિત મૂરખ જાણ;
વિશ્વ સકલ નામરૂપનું, જેનાં ચરિત્ર ગાય પુરાણ. અનુભવી૦ ૨

ધ્યાય ધપે ધસમસે, વળી સાધે વાધે જોગ;
પણ અળગા નહિ નામરૂપથી, એવો એ દીરધ રોગ.અનુભવી૦ ૩
નેત્ર જે નિરખી શકે ને, સુણી શકે જે કાન;
નિશ્ચય તે તો નાશ પામે, તમે જોજો ધરીને ધ્યાન. અનુભવી૦ ૪
એ પંચભૂતનો કોયડો, સ્થૂલ સૂક્ષ્મ પાપ જાય;
તેમાં ડાહ્યા ડહાપણ કરીને, ધ્યે ધ્યાતા કરી ગાય. અનુભવી ૦ ૫
કામી તાકે કામના, તેને સંકલ્પ સોહોણા હોય;
તે સત્ય જાણે સંસારને, અને કર્મ કાંડને મોહ્ય. અનુભવી૦ ૬
જયમ માદક ભક્ષણે ભરમ વાધે, અણછતું આવે દૃષ્ટ;
ત્યમ પ્રપંચ પેખ્યો પ્રાણીએ, નિજ જ્ઞાનથયાતેભ્રષ્ટ. અનુભવી૦ ૭
જ્ઞાનવિના ઘેર્યો પુરંજન, ભટકે તે ભવમાં ભૂર;
તે બ્રહ્મવિદ્યાના અનુભવે, એ તિમિર ત્રાસ કસૂર. અનુભવી૦ ૮
કારણ ચઢીયું રે કર્મનું, તેણે ઘેર્યું આત્મઆકાશ;
ત્યાંહાં જ્ઞાનઘન જો પ્રગટે, તત્કાલ પામે નાશ. અનુભવી૦ ૯
બ્રહ્મ અગ્નિ જ્યાં પરજળે રે, અમિત હોય તેની ઝાળ;
ત્રિલોક તરણાં ક્યાં રહે, જો ત્રાસે ત્યાંહાંથી કાળ.અનુભવી૦ ૧૦
પૂરણ પદ તે ત્યાંહાં રહ્યો, જ્યાંહાં બળે બીજો ભાવ;
ત્યારે દ્વૈતાદ્વૈત ગયું સમૂળું,અખા નિરન્તર સાવ. અનુભવી૦ ૧૧

પદ ૨૮ મું

અધર રામ ઓળખો રે, જેનો નહિ કોઇ કાળે નાશ;
ત્યાં દશ ચોવીશ અનન્તઉપજે, હેલા સેજ કલાનુંહુાસ્ય.અધર૦ ૧
બોલ્યા બહુ ઋષિજન રવમાં, પ્રપંચ પ્રમાણ્યો પ્રૌઢ;
ચિત્તનું સ્ફુરણ ચિત્રે લખ્યું માન્યું, ૐકારરહીગયુંગૂઢ. અધર૦ ૨
ચિત્તવડે જોતાં ચિત્રજ દીસે, વિચારી જોતાં વણસાય;
અનુભવે જોતાં ઈશજ આપે, જગપણું ગરકાવ જાય.અધર૦ ૩
પૂરણ જ્યાં પાછા વળવું છે, ત્યાં આદ્ય આપોપૂં એન;
અખા આપ સંભારી શમવું, અવર અજાનાં ચેન. અધર૦ ૪

પદ ૨૯ મું

ચિદ્ઘન માંહેલી ચેતના રે, મનુવા મન વિચારો વાત;
અણુલિંગી અનુભવ કરો આછો, ત્યારે ધામ મળે એ ધાત. ચિ૦૧
ઉગી આથમે જે જે જોતાં, તે તે જાણો આભાસ;
તારૂં બલ તાંહાં તેને તાકે, વારૂ જાણી કરે રે વિલાસ.ચિદ્ઘન૦૨
જેના તરંગ ત્રિભુવન જોતાં, તે અર્ણવમાં તું અવધાઇ;
ત્યારે તું તદ્રૂપ તેમાંહે, દીપક તેજ ના અળગાં થાય. ચિદ્ઘન૦૩
ફામ વિના તું પ્રૂળે અફળાતો, દીનપણું ભાખે થઇ દીન;
હામ ખોઈ હડબડવા લાગ્યો, આશાએ કરીયો આધીન.ચિદ્ઘન૪
રાજપુત્રને રળવું શાનું ? દ્રવ્ય દ્રૂઝે જેની સત્તાય;
અખા એમ જાણીને જોતાં, અલગ સળંગ શું થાય ? ચિદ્ઘન૦૫

પદ ૩૦ મું

આપ સહેજે સાંભર્યું રે, તેની સાખ નહિ સંસાર;
કુટક ધ્યાને વણ ઉદયો દેખે, પણ ઊંધ્યાનદેખેજાગણહાર.આ૦ ૧
રવિને રાત નહિ કોઇ કાળે, અંધારામાં કરે ઉદ્યોત;
ઉલૂકને અજવાળું ના મળે, સૂરજ સંગે સુઝે નહિ જ્યોત.આ૦૨
આડ અવિદ્યા આવી આવર્યો, આત્મસ્વરૂપી દીપ;
વેધ્યા ત્રણ સખાને પસર્યું, ઝળ ઝળ જ્યોત પસરી પ્રદીપ.આ૦૩
રૂઠયો રામ બકતો જે બાહેર, દેશ કાલ ધાલ્યા હતા કાન;
ફામ આવે તે ફેર ઉતર્યા, લાભે નહિ ને નહિ જાન. આપ૦ ૪
આવે બાહાર શું પાછું પાંગરે રે, અંતર ઉપજે તે ક્યાં જાય ?
અમલ અખા ! આશય કરવો છે, પૂરા પુરુષ તો એવું ગાય. આ૦૫

પદ ૩૧ મું

રૂઠયો રામ ક્યાં રહે રે, એનો જપવો જાણીને જાપ;
અક્ષર એ ઉપજે છે ક્યાંથી, તે શોધી સ્વામીને સ્થાપ.રૂઠયો ૦૧
પાયે પાંગરતાં પાર ન આવે, ચિત્ત ચેતે તો શ્રીરંગ પાસ;
સુવર્ણ શોધતાં વાન વધે પણ,ધોતાં મેલ ન પામે નાશ. રૂઠયો૦૨

જપતા જે હલાવે જિહ્વા, પૂજતાં જે પ્રેરે પ્રાણ;
ગુણ ગાતાં ગીરાને પોષે, જોઇ વિચારી તેને જાણ. રૂઠયો ૦ ૩
લાંબો લેખ ને ઓછું આયખું, ઉધારે કરવો આયાસ;
પ્રગટ પ્રાપ્ત છે આત્મઅનુભવ, સ્વે કરે જે શ્વાસોશ્વાસ. રૂઠયો ૦ ૪
સાચા સન્ત જાણીને જીવન, આપોપૂં અર્પે છે એન;
કોઇ ન કરે અખા ! પિયુ પાખે, સ્વે સ્વામીનાં દેખે ચેન. રૂઠયો ૦ ૫

પદ ૩૨ મું

સદ્‌ગુરુ શું કરે રે, ભાઇ કહ્યું ન મને જંત;
વચન વિડારે રે આવતાં, સામા દેખાડે દંત. સદ્‌ગુરુ૦ ૧
પ્રભુ પુરાતન કહી ગયા, હરજીએ કહ્યું અધાપ;
આદિ મધ્યે અંતહૂં, એમ સત્ય વચનજ થાપ. સદ્‌ગુરુ૦ ૨
નરમાંહી નારાયણજી, ભાખે બ્રહ્મજ્ઞાન;
ત્યાં દેહનાં કૃત્ય જુવે દુરમતિ, જેમ કરકું કરડે શ્વાન. સદ્‌ગુરુ૦ ૩
સધગતિ સાધની તે, નરખે નરખણહાર;
ચેતનને ચિતમાં ધરે, તે પામે બ્રહ્મ વિચાર. સદ્‌ગુરુ૦ ૪
નિસ્પ્રેહિ નર નવ કરે, વેસતણો વેહેવાર;
તે સેજ શૂન્યે સમી રહે, લોક જુવે આકાર. સદ્‌ગુરુ૦ ૫
કેસરી તાજું ભખે, જંબુક જુનું ખાય;
તેમ બ્રહ્મજ્ઞાની જ્ઞેયમાં રહે, અને જીવ જીરણ થાય. સદ્‌ગુરુ૦ ૬
પ્રત્યક્ષ પ્રભુને જે વદે, તે શું માંડે રાડય;
તે કહ્યું ન માને ક્યાંહાં થકાં, કરે અનુભવ આગળ વાડય. સદ્૦ ૭
જે જેહેવા તે તેહેવા અખા, કોઇ હીરા કોઇ પાષાણ;
તે સંગથી સુધરે નહિ, હોયે નિપજ એક ખાણ્ય. સદ્‌ગુરુ૦ ૮

પદ ૩૩ મું

આત્મા એક છે રે, ભાઈ એક ઉદક એક ખાણ્ય;
બાહાર આવિ ઉત્તમ મધ્યમ, થઇ છે ખેંચાતાણ્ય. આત્મા૦ ૧
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈશ્ય શૂદ્ર, વિધિવિધિનારે વિચાર;

સરે જોતાં સોનું એક છે, એના ઘાટ ઘડયા બે ચાર. આત્મા૦ ૨
જ્ઞાનદૃષ્ટિ ગોતીને જુવો, તમે પાખંડ મકરો માંડ;
સરે જોતાં સેરડી, તેનાં ગોળ સાકર ને ખાંડ. આત્મા૦ ૩
હાથે હસ્તીનું હાડપેરી, નિત્ય સુવાગણ નહાય;
નવીન ચોકો નિત્ય કરે, પેખો પ્રગટ એ અન્યાય. આત્મા૦ ૪
અનેક નદિયે જળ વહે, તેને જુજવું મત જાણ્ય;
સાયર જાતાં સર્વ મળી, તેનું નિર થયું નિરવાણ્ય. આત્મા૦ ૫
આચારીને સદા અવગત્ય, મુલ જોતાં મર્મ,
અખા આત્મ ચિન્યાવિના, એનાં કો દિ ન છૂટે કર્મ. આ૦ ૬

કેદારા રાગનાં પદ–પદ ૩૪ મું

જાવું તે સદ્‌ગુરુને શરણે,
જે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ પ્રીછવે, બોલે નહિ આવરણે;
જાવું તે સદ્‌ગુરુને શરણે. ધ્રુવ. ૧
હું તું જો હમણાં ટળે, તો આગે છે એવું;
યોગ્ય યથારથ ઉપન્યું, કોય નવ હોતું તેવું. જાવું૦ ૨
વસ્તુવિષે કાંઇએ નથી, જોતાં ગુરુની દૃષ્ટે;
નામ રૂપ ગુણ કર્મ જે, તે થયું નથી સૃષ્ટે. જાવું૦ ૩
જાય મિથ્યા ને મિથ્યાપણું, સત ભાસ્યું સર્વે;
જેને ઉપજે કામના, તેહ લાગ્યા કરવે. જાવું૦ ૪
અણુલિંગી ઉપદેશને, અણુલિંગી આપે;
બીજા તે બીજું વદે, જીવ જુદો થાપે. જાવું૦ ૫
એકમેવ અદ્વૈત તે, ત્યાં વચન ન લાગે;
તનમનકૃત્ય ત્યાં નવ ખપે, એક અનુભવ જાગે. જાવું૦ ૬
મહાકલા છે મહાપુરુષની, જો આપોપું ઉગે;
સ્વસંવેદ્ય શ્રીગુરુ કહે, પણ કોઇ એક પુગે. જાવું૦ ૭
સમજતાં સ્વામી મળે, જો લક્ષ લેવાય;
ઉગ્ર બુદ્ધિ જાણે અખા, જો અણુચવ્યું ગાય. જાવું૦ ૮

પદ ૩૫ મું

સંતો રે અચવ્યો રસ ચાખો,
ચવ્યો ચિત્તમાંહે નવ ધરો; વિચારીને નાખો,
સંતો રે અચવ્યો રસ ચાખો. ધ્રુવ. ૧
જે વણસે તે ઉપજે, ઉપજે તે વણસે;
પંચવિષેથી જે રહે પરો, તેમાં સઘ ભળસે. સંતો રે ૨
આપમાં આવ્યા શાને ગણો, આપ અળગું જાણો;
જેમ દરશન સંપુટ ભીડતાં, જોતાં નથી બંધાણો.સંતો રે ૩
પિંડબ્રહ્માંડ છે જેવડે, નથી તે કોઇ માટે;
જેમ ભર્યું ભાંડ[1] મૂકી કરી, ઝેરચુવાણી કાં ચાટે.સંતો રે ૪
લીલા વિગ્રહ વિશ્વનો, તે વિશ્વમાં મુકો;
અણઆયાસે પરમાત્મા, જોતાં કાં ચૂકો. સંતો રે ૫
પહેલો થાપે આપને, સાહામો થપાયે;
થાપે સ્થિર તે નવ રહે, ધ્યેયધ્યાતા જાયે. સંતો રે ૬
તેજ ત્રિલોકી દેખીએ, તેજ તેજને રૂપ;
જેમ ડોળા ચક્ષુ નિરમલા, સરખા રંક ભૂપ. સંતો રે ૭
દૈવદર્શીનું દેખવું, અને જોયું ખોલી;
ખેચરગત ખેચર લહે, ભૂચરને દોહલી. સંતો રે ૮

પદ ૩૬ મું

સંતો રે વનસ્પતિ ફુલી,
માયાકેરા ધામમાં; ઘર ગયા છે ભૂલી,
સંતો રે વનસ્પતિ ફુલી. ધ્રુવ. ૧
વણ ચિતા વણ વરખડો, જઈ ગગનમાંહે મોર્યો;
ફાલ્યો ફુલ્યો બહુ ફલ્યો, ત્રિલોકમાં ફોર્યો. સંતો રે ૨
પગવિના પગ કાઢવો, વણવાટે દીવો બોવો;
જે ઘર જાવું મુઆ પછી, તે ઘર જીવતાં જોવો. સંતો રે ૩

૧ વાસણ.

પપીલ થઇને પરવરો, ધરધન જેમ ફેડે;
જે ફળ છે અગમ અગોચર, તે ફળ વિરલા વેડે. સંતો રે ૪
ઘટઘુંઘટ ઘેરી રહ્યો, માયાશું મન બાંધ્યો;
ઘટઘુંઘટ અળગો કરો, તો સાંઈ આપે લાધ્યો. સંતો રે ૫
અનેક પદવી ઉપરે, અક્ષર એક સુઝે;
અક્ષરે અક્ષર ઉતરે, અખો એ અક્ષય બુઝે. સંતો રે ૬

પદ ૩૭ મું

સંતો રે વહેતે નવ વહીએ,
આત્મા શું અવિલંબતાં; લયમાં લીન થઇએ,
સંતો રે વહેતે નવ વહીએ. ધ્રુવ. ૧
આધિષ્ઠાન ઓળખ્યા વિના, સહુ પંથ પળાય;
ધ્યેતા દશના દેખીએ, ધરના ધરમાંય, સંતો રે ૨
જેમ ગાયો ધાણીતણો, નિશદિન બહુ હીંડે;
જાણે હું અતિ આઘો ગયો, માયા મીંડેની મીંડે. સંતો રે ૩
એ માયાનું મરદપણું, અટપટું એહવું;
સૂક્ષ્મથી અતિ સાંકડું, સ્થુળથી સ્થુળ એહવું; સંતો રે ૪
એ અજા લીયો ઓળખી, ધ્યાતાં ધામ[1] ન આવે;
અંધારૂં ઉલેચતાં, નવ તિમર નસાવે. સંતો રે ૫
ઉંડો નવ આણીએ, દિશા દૈવની લીજે;
રાંક કલોલકૃત કમના, મહાજન નવ રીઝે. સંતો રે ૬
વહેતે વહેતું દેખીએ, બેઠા જળકાંઠે;
ઠહેરાણે સર્વ ઠામ છે, મણિ પામ્યો કંઠે. સંતો રે ૭
જે જાણે તે જાણજો, થોડે ઘણું ભાખ્યું;
લઇ શકો તે લિયો અખા, અજમાયલ નાખ્યું. સંતો રે ૮

પદ ૩૮ મું

સંતો રે સચ્ચિદાનંદ સ્વામી,
પૂરણબ્રહ્મ પૂરી રહ્યો; એકલો બહુનામી,

૧ પરમધામ.

સંતો રે સચ્ચિદાનંદ સ્વામી. ધ્રુવ. ૧
ગિરિ ગેવર[1] વન વાટિકા, પુરરૂપે પોતે;
સાગર સરિતા શ્રીહરિ, ભાગ્યો ભ્રમજ જોતે. સંતો રે ૨
દેવ દાનવ માનવ મુનિ, દશો દિશાએ દેખો;
અન્ય નથી કોઈ ઇશથી, એમ દ્વૈત ઉવેખો. સંતો રે ૩
જગત્ તે જગદીશ છે, આતમ નથી અળગો;
ઉંચ નીચ જે ભાળવું, તે તુને ભ્રમજ વળગ્યો. સંતો રે ૪
આપે આપજ ઉલસીયું, બ્રહ્મ પોતે ભાઈ;
વટ બીજ જેમ વિલસ્યું, જે રહ્યું તું સમાઈ. સંતો રે ૫
સગુણદ્વારા શોભવા, નિર્ગુણ છે સમશ્યા;
આદિઅંત વિચારતાં, આવે એ દશા. સંતો રે ૬
તે ભક્ત તે જ્ઞાનવાન, તે પંડિત છે સાચા;
તે છે દેવ ઋષિ મુનિ, જેની બ્રહ્મમય વાચા. સંતો રે ૭
ધ્યેય ધ્યાતા એક ધામમાં, કરે બ્રહ્મ કલોલ;
આત્મસિંધુમાં હે અખા! કરો ઝાકમઝોલ. સંતો રે ૮

પદ ૩૯ મું

સંતો રે સોહં બ્રહ્મ સાચું,
સહજ સત્ય સમજ્યા વિના; જાણે સર્વે કાચું,
સંતો રે સોહંપદ તે સાચું. ધ્રુવ. ૧
કાચું મન એમ જાણવું, જેમ અધકાચો પારો;
શુદ્ધ નિરાશ થયા વિના, નવ હોયે નિસતારો. સંતો રે ૨
યોગ યજ્ઞ તીર્થ વ્રત, એ કૃત્ય છે મનનું;
મન ઉભે સર્વે ખરાં, મન બીજ છે તનનું. સંતો રે ૩
બીજ બળે નહિ જ્યાંલગે, ત્યાંલગે તે ઉગે;
થયાને સ્થિરતા નહિ, ફરે તે જુગે જુગે. સંતો રે ૪
અનુભવ એવો રે કીજીએ, જેણે મનની જડ જાય;

૧ ગુફા

મન મુઆ વિના માનવી, વસ્તુરૂપ ન થાય. સંતો રે ૫
સાધન એવું રે સાધિયે, અણુલિંગીને આસે;
મહાપુરુષ મુક્તા હુવા, તે તો એજ અભ્યાસે. સંતો રે ૬
ખગાકાર વિના ખગવિષે, ભાઈ રે ન રહેવાય;
લિંગ ચતુષ્ટય તો ગળે, જો ખગવત્ થાય. સંતો રે ૭
તત્ત્વજ્ઞાની સ્વેં તત્ત્વને, એણીપેરે જાણે;
અખો સમજી ત્યાં શમ્યો, જેને વેદ વખાણે. સંતોરે ૮

પદ ૪૦ મું

ભાઇ રે બ્રહ્મભાવ તે આણો,
સ્થિર પૂરણ એક આત્મા; સઘળે પ્રમાણો,
સંતો રે બ્રહ્મભાવ તે આણો. ધ્રુવ. ૧
બ્રહ્મભાવ આણ્યા વિના, અનુભવ નહિ વાધે;
અનુભવ ત્યાં હું તું ટળે, એમ વસ્તુ લાધે. ભાઇ ૨
વસ્તુમાં અસતજ પામિયે, એ સાધન છે સાચું;
લહે લાગ્યા વિના જાણજો, એ સર્વે કાચું. ભાઇ ૩
શૂન્યમંડળમાં સ્વામીને, જુવોને જમલો;
નાથ નિરખતાં નેત્રથી, જાય દ્વૈતનો કમળો. ભાઈ ૪
દ્વૈતસહિત અદ્વૈતનો, અનુભવ નહિ આવે;
વસ્તુ વિચારી લેતાં, મન સહજે સમાવે. ભાઇ ૫
જનક સનક શિવ શેષનો, અંતરનો એ આસે;
રામ કૃષ્ણ વસિષ્ઠ જે, તેહમાં રહ્યા વાસે. ભાઇ ૬
તન તપાસી દેખીએ, સદ્ગુરુને નેણે;
જડતા જીવ ત્યારે ટળે, મહાપુરુષને વેણે. ભાઇ ૭
માગતાં તેજ માનવી, જે હોય અલેકિ;
અખે તે ઉરમાં ગ્રહ્યું, જે કહ્યું ચતુઃશ્લોકિ. ભાઇ ૮

પદ ૪૧ મું

દેવે ડંકા દીધા, સન્તો રે દેવે ડંકા દીધા.
મન પવન પહોંચે નહિ, તે ઘર સહજે લીધાં. સન્તો રે ટેક
ઘેન ઘુંઘટમાં ઘેરઇ રહ્યો, કાયા માયાને ધાવે;
ઘટરે ઘુંઘટ અળગો કરો, સૌમાં આપ બોલાવે. સન્તો રે ૧
ચિન્તામણી એક વૃક્ષ છે, જઇ ગગનમાં મહોર્યો;
ફૂલ લાગ્યાં ફળ વિસ્તર્યાં, ત્રણ ભુવન ફોર્યો. સંતો રે ૨
ફેસલ જપવો રામને, ગરવો જ્ઞાનનો વડલો;
રંગ સુરંગ લાગ્યા વિના, અ ખાધો નર ઘણુવો. સન્તો રે ૩
પૃથ્વીવિના પગ પરઠવો, વણ વાટે દીવો;
જે ઘર જાવું મુવા પછી, તે ઘર જીવતાં જુવો. સન્તો રે ૪
કાયા કાષ્ઠની હુતાશની, મથ્યા વિના નવ સુઝે;
ક્ષર અક્ષરને ઓળખો, અખો એ પદ બુઝે. સન્તો રે ૫

પદ ૪૨ મું

વસ્તુ લ્યોને વિચારી,વીરા રે વસ્તુ લ્યોને વિચારી.
આકાશ આઘેરૂં ચાલવું, શું બેઠા છો હારી. વીરા રે ટેક
તેજ પવન પૃથ્વી અને, આકાશ ને અંબુ;
પાંચેને શમાવતાં, શેષ રહે તે શંભુ. વીરા રે ૧
વાદ વિવાદ ના કીજીયે, આદરમાં રહીયે;
ચતુરપણાથી ચુકીએ મૂળગેથા જઈએ. વીરા રે ૨
સૂક્ષ્મથી રે સૂક્ષ્મ થઇયે, જડે વસ્તુનો જોડો;
ગુણવડે ગરવા થઇયે, સામો આવે શેડો. વીરા રે ૩
ગુણાતીત ગોવિન્દ છે, તેને ગુણ કેમ પામે ?
શલ્યાસહિત તરી જવું, જયમ આરે સામે. વીરા રે ૪
વ્યાપ સમાવો રે આપમાં, આપું આપમાં ગાળો;
અણુલિંગી લિંગ લય કરે, તેણે એનેજ ટાળો. વીરા રે ૫
અણછતું થાયે છતું, છતું તે લીન થાયે;
જડપણ તે સ્વપનાતણું, જયમ જાગે ને જાય. વીરા રે ૬

ભૂત અધ્યાસે ભવ ભમે, ચૈતન્ય ચિત્ત ધારો;
શબ્દાતીતને ઓળખો, અખા બોલણુહારો. વીરા રે૦ ૭

પદ ૪૩ મું

હુંએ હું કાઢયો ખોળી,ભાઇરે હુંએ હું કાઢયો ખોળી.
અહંતા ઉઠીરે મધ્યથી, ટાળી સુષુમણા બોલી. હુંએ૦ ટેક
જ્યારે આપ આપુંરે ઓળખે, ત્યારે અમૃત વરસે;
પોતે પૂરણ દશો દિશા, જ્યારે આપજ દરસે. હુંએ૦ ૧
હું અંબર અવની નહિ, નહિ તેજ ને તોય;
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રંસ ગંધ જે, તે વડે સહુ કોય. હુંએ૦ ૨
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર ને, દશ ઇન્દ્રિ ને માયા;
ત્રણ ગુણ ને ચૌદ દેવતા, એ તો કારણ કાયા. હુંએ૦ ૩
એ તો ભૂત કલોલ કોઇ કાળને, ચારો ચિદ્ માટે
એ તો નામ, રૂપ ઉપજે ખપે, વસ્તુ ફીટે ન ફાટે. હુંએ૦ ૪
એવો પ્રપંચ પેખે રે પેર શું, આપું મૂકે રે માંહી;
વળતું બંધન જન જુવે, નવ દીસે રે કાંઇ. હુંએ૦ ૫
ભાઇ એ છે પેર પ્રીછયા તણી, હેતે હામ ધાલો;
સમજ્યો તે તો સ્વે થયો, નહિ તો ગયો ઠાલો. હુંએ૦ ૬
ભાઇ આપ સંભારો ને આપણું, સામું નથી ગ્રહેવા;
નિશ્ચય પૂરો અખો કહે, નહિ તો રહેશો એવા. હુંએ૦ ૭

પદ ૪૪ મું

જયમ છે ત્યમ દીઠું, જોતાં રે જયમ છે ત્યમ દીઠું.
વાયક જાળ સર્વે ગયું, જે લાગ્યું" તું મીઠું. જોતાં રે૦ ટેક
આપ થકી રે અળગા થાતાં, કૃત્ય સઘળાં સુઝે;
અન્ય આપોપૂં ઓળખે, એકલા કોઇક બુઝે. જોતાં રે૦ ૧
મનના તાણ્યા માનવી, હીંડે ભવોભવ ભમતા;
વિદ્યા અવિદ્યા તો મન લગી, એ તો મનની રમતા.જોતાં રે૦ ૨
મન ના જાણ્યું રે મૂરખે, એ તો બોલે બંધાણા;

શબ્દ કળણમાં તે કળ્યા, કાળ કરમે વેચાણા. જોતા રે૦ ૩
પોત ના પ્રીછ્યું રે પામરે, એ તો ભાતે રે ભૂલ્યા;
વાતે વ્યાજ ચઢી ગયું, મૂળગેથી ડૂલ્યા. જોતાં રે૦ ૪
શબ્દે સાચું રે પામીએ, શબ્દે વણ્યાં જઈએ;
વિચારીને વખ પ્રાશીએ, અરોગીયા થઇએ. જોતાં રે૦ ૫
ગડબડ છે ઘણા ગ્રન્થની, જેવાં ડહોળાં પાણી;
અહંતામળ છેદન કરે, એ તો જ્ઞાતાની વાણી. જોતાં રે૦ ૬
જ્ઞાતા તેને રે જાણવા, જેની અણલિંગી બોલી;
આપ મૂળે આપ રહે, અખા તેને સહુ તોલે. જોતાં રે૦ ૭

પદ ૪૫ મું

જેને રે જેવા ગુરુ મળીયા, ભાઈ રે જેને જેવા ગુરુ મળીયા.
તેને તેવી રે ઉપાસના, તે જઇ તેમાં ભળિયા. જેને રે૦ ટેક
ગગન ગુફાના ગોખમાં, બાજે અનહદ ડંકા;
સુરતા ના પહોંચે કો તણી, ઐસા હે ગઢ વંકા. જેને રે૦ ૧
દૃષ્ટે તો દીસે નહિ ને, દીઠામાં બહુ રાજી;
સુરતા ના પહોંચે કોએ તણી, કહોને કેયી દિશા સાચી? જેને રે૦ ૨
પાત્ર ઘડયો ને નાદ નીપન્યો, નાદ ક્યહાંથી આવ્યો?
પાત્રતણા ટુકડા થયા, નાદ ક્યહાં જઇ સમાયો. જેને રે૦ ૩
કહે અખો જગ એમ છે, સન્તો! જુવો વિચારી;
તમે તમારાં ઘર ઓળખો, શું બેઠા છો હારી! જેને રે૦ ૪

પદ ૪૬ મું

મોહ સરપે જુગ ડસીયા, સંતો મોહ સરપે જુગ ડસીયા;
જ્ઞાની પંડિતકું પેહેલે રે ખાયા, ઝેર ઉતારણ ધસીયા. સંતો૦ ૧
ગારડીકું આવે વિષકિ લેહેરીયાં, સબ દુનીયાકું રીઝાવે;
ઘેન ભયો નર ભરમે ભૂલ્યો, સબ મિલિ એક અખાડે. સંતો૦ ૨
વ્યાપ્યા ઝેર નખ સિખ માંહી, નાડ સબનકી છૂટી;
ભાવ ભરોસો નહિ સદ્ગુરુકો, પંકડી નહિ નિજ બુટી. સંતો૦ ૩

સોહં બુટી સકલ શિરોમણ, સબકા ઝેર ઉતારે;
જનક સનક સુખદેવે પાઇ, જગત દૃષ્ટમાં નાવે. સંતો૦ ૪
આતમજ્ઞાન વિના સબ ચોલે, જતી સતી તપસી સંન્યાસી;
અખા સોહં રામકો સમરો,નિજ પદ દેખો તપાસી. સંતો૦ ૫

પદ ૪૭ મું

ભાઇરે વેહેતામાં નવ વહિયે,
આતમશું અવલંબીએ, લેહેમાં લીન થૈયે. ભાઈ રે૦ ૧
અધિષ્ઠાનને ઓળખ્યા વિના, સહુ પંથે પળાયે;
ધાતા ધસતા દેખીયે, પણ ધરના ધરમાંયે. ભાઈ રે૦ ૨
માયાનું મહંતપણું, અટપટું એવું;
સૂક્ષ્મથી અતી સાંકડું, વિસ્તારણ પણ તેવું. ભાઈ રે૦ ૩
જેમ બળદ ધાણીતણો, નિશદીન બહુ હિંડે;
જાણે હું અતિશે આઘો ગયો,માયા મીંડેના મીંડે.ભાઇ રે૦૪
એહ અજાને લ્યો ઓળખી, તો ધ્યેય ધ્યાને આવે;
એમ અંધારૂં ઉલેચતાં, નવ તિમિર નસાવે. ભાઇ રે૦ ૫
જેમ વેહેતે વહેતું દેખીયે, બેઠાં જળકાંઠે;
ઠેરાણે તે ઠામ છે, મણી પામ્યો કંઠે. ભાઈ રે૦ ૬
ઉંચો અનુભવ ખાણીયે, દશા દેવની લીજે;
રાંક રોલાત કામનાં, મહાજન નવ રીઝે. ભાઈ રે૦ ૭
જો જાણો તો જાણજો, થોડામાં ઘણું ભાખ્યું;
લઇ શકો તો લ્યો અખા, અજમાયલ નાખ્યું. ભાઇ રે૦ ૮

પદ ૪૮ મું

લેજો વસ્તુ વિચારી, સંતો રે લેજો વસ્તુ વિચારી;
આકાશથી આઘેરૂં ચાલવું, શું બેઠા છો હારી. સંતો રે૦ ૧
ડુંગર ઉપર ડુંગરી, તે ઉપર એક દેરી;
તે મધ્યે એક દેવ છે, તેને સંતો લેજો હેરી. સંતો રે૦ ૨
પવન તેજને પ્રથવી, અંબરને અંબુ;
પાંચે શૂન્ય સમાવતાં, શેષ રહે એતો શંભુ. સંતો રે૦ ૩

ગુણાતીત ગોવિંદ છે, તેને ગુણ ક્યમ પામે;
સત્યાસહીત ક્યમ તરી જવું, કહો આરે સામે. સંતો રે૦ ૪
વાદવિવાદ ન કીજીયે, આદરમાં રહીએ;
ચાકરીથી જો ચુકીયે, તો પદ મૂલગેથી જૈયે. સંતો રે૦ ૫
અણછતું તે છતું થતાં, છતી માયા લય થાશે;
અજ્ઞાન એમ આ જીવનું, જાણ્યા પછી જાશે. સંતો રે૦ ૬
આપ સમાવોરે વ્યાપમાં, વ્યાપ જાપમાં ગાળો;
શબ્દાતીતને ઓળખો અખા બોલણહારો. સંતો રે૦ ૭

રાગ બિહાગનાં પદ-પદ ૪૯ મું

સોઈ પદ કોન બતાવે ગુરુ બિના, સોઇ પદ કોન બતાવે;
પદ પહિચાન મગન ભયે જો નર, સો ફરી ભવજલ નાવે.ગુ૦ ૧
ચાહે નહિ જપ તપ તૈસો પદ, તિર્થ બરત નહિ આવે;
શુદ્ધ વિચાર સાન સંતનકી, આપાપર બિસરાવે. ગુરુ૦ ૨
સોપદ ચાહત હરિહર અજસે, શેષ સદા જસ ગાવે;
સિદ્ધ સાધક સાધે પુનિ કાયા, ગુનકે પાર ન જાવે. ગુરુ૦ ૩
ચિતવત ચિત્ત અચિત્ત હોઇ જાવે, ચર અચર ગરકાવે;
હલા બોલ પદ મધ્ય સોનારા, સ્વસ્વરૂપ દરસાવે. ગુરુ૦ ૪

પદ ૫૦ મું

જ્ઞાન કલા અતિ ન્યારી, સબનતેં જ્ઞાનકલા અતિ ન્યારી;
જાકો નેતિ નેતિ કહત હૈ, સો ધર લીના બિચારી. સ૦ ૧
ચારબેદ ચતુરદશ વિદ્યા, સો સબ રહી હે કુંવારી;
ગુનકી ઓથ રહી ઉરઉરે, અહંતા પરી મધ્ય આરી[1].સ૦ ૨
પઢે પઢાવે વેદ વ્યાકરના, ધર્મ કર્મ અધિકારી;
તામે ઉર રહે ઉર અંતર, ના કોઇ તોલ હમારી. સ૦ ૩
એહી અવાચ્ય અણલિંગી અનુભવ, જાગ્રત નિદ્રા ટાળી;
સાક્ષી સોનારા પંચ પંચનકો, સર્વાતીત નિરધારી. સ૦ ૪

---

૧ આડી.

પદ ૫૧ મું

સંત સમાગમ કીજે, સંતો ભાઇ સંત સમાગમ કીજે;
મન ક્રમ વચને શુદ્ધ થઈને, પ્રેમે મહારસ પીજે. સંતોભાઇ. ૧
સંત સમાગમ સંસે ભાગે, જીવપણું ટળી જાય;
મહાસુખ નિર્મળ નિજરૂપ પ્રગટે, હરિ હસ્તામલ થાય. સં૦ ૨
સકલ તીર્થ સદ્ગુરુને ચરણે, પાપ તાપ ટળી જાય;
ભય ભાગે ભવ રોગનો ભારી, જો સંત સાગરમાં નાય. સં૦ ૩
જોગ, જજ્ઞ તપ નહિ આવે, સદ્ગુરુ કેરાં ચર્ણ;
મોહ મૃગજળમાં ઘણું વહેતો, પામ્યો જનમને મર્ણ. સં૦ ૪
કહે અખો સદ્ગુરુસંગ મોટો, કોઇ અધિકારી પામે;
જીવપણાનું જોખમ ભાગે, લક્ષ ચોરાશિ વામે. સંતોભાઈ૦ ૫

પદ ૫૨ મું

રામ રમે જુગ સારા, સંતોભાઇ રામ રમે જુગ સારા;
ગુરુગમ જ્ઞાને સુરતામાં ભારી, સો ઉતર્યા ભવપારા. સંતો૦ ૧
નાદિ વાદિ ગુણી ગવૈયા, કવીકળા રસ કેહેતા;
વંચક પૂજક સેવક સાધક, કોઈ નહિ બ્રહ્મવેતા. સંતો૦ ૨
જગત, જગતકા કૃત્ય ન દેખે,[1] બ્રહ્મવેતા સંત સોઇ;
ઔર સકલ બાતન કે રસિયા, ટળે નહિ દુજા[2] દુઇ[3] સંતો૦ ૩
પૂરણ બ્રહ્મ સકળ પરિપૂર્ણ, સકલ ભાવ હરિ રાયા;
વેહેતા જુગમાં કોઇ એકાધા, વિરલા જનુનીને જાયા. સંતો૦ ૪
જેસે અગ્નિ કાષ્ટકે સંગે, નિકસત ધુંવા સોઇ;
ફીટયા ધુંવા ફિર અગ્નિ ન પાવે, કથ કથ ગયે સબ કોઇ. સંતો૦ ૫
દેહકે કર્મ કાલ જલ તીરે, ડુબ રહ્યા જુગ સારા;
બ્રહ્મ દરિયામેં વિરલા ઝીલે, કોઈ અખા રે સોનારા. સંતો૦ ૬

પદ ૫૩ મું

શાં શાં રૂપ વખાણું, સંતો રે શાં શાં રૂપ વખાણું;
ચંદા ને સુરજ વિના, મારે વાયું છે વહાણું. સંતો૦ ૧

૧ જગતને અને જગતનાં કાર્યોને. ૨ બીજો. ૩ દ્વૈત.

નેજા રોપ્યા નિજધામમાં, વાજાં અનહદ વાજે;
ત્યાં હરિજન બેઠા અમૃત પીયે, માથે સત્ર વિરાજે. સંતો૦ ૨
નુરત સુરતની શેરીએ, અનભે ઘર જોયું;
ઝળ મળ જ્યોત અપાર છે, ત્યાં મુજ મન મોહ્યું. સંતો૦ ૩
વિના રે વાદળવિના વિજળી, જળસાગર ભરીયું;
ત્યાં હંસરાજા ક્રીડા કરે, ચાંચે મોતીડું ધરીયું. સંતો૦ ૪
માનસરોવર ઝીલતાં, તું તો તારૂં તપાસે;
તેને તીરે વસે નાગણી, જાળવજે નહિ તો ખાશે. સંતો૦ ૫
ઝગમગ જ્યોત અપાર છે, શૂન્યમાં ધુન લાગી;
અખો આનંદસું ત્યાં મલ્યો, ભવ ભ્રમણા ભાગી. સંતો૦ ૬

રાગ પ્રભાતનાં પદ—પદ ૫૪ મું

ઝીલ તું ઝીલ સતસંગરૂપી જાનવી, માનવી મેલ્ય તું માન મનનું;
સંત સંગત વિના નર નથી નીપન્યા,
નીપજે નવ ખંડે પણ કામ ધનનું. ટેક.
બીક જમની ટળે સ્વર્ગ આશા પળે,
સહજ સદા પૂળે બ્રહ્મ જાણ્યે;
પિંડ પૂજ થઈ રહે, શબ્દ તે નવ દહે,
તાપ નવ હોય એ વૃદ્ધિ હાણે. ઝીલ તું૦ ૧
સંકલ્પ મનના સમે, મનોરથ નવ દમે,
એક હરિમુખ ગમે કરમ હેઠાં;
લિંગ વાસના ગળે, દ્વૈત હરિ શું ટળે,
સચ્ચિદાનંદ મળે ઘેર બેઠાં. ઝીલ તું૦ ૨
પ્રગટે મોટી દશા, વિષય ન ગમે કશા,
જાય નહિ ધસ્યા, અધિક દેખી;
તૃણવત ગણે, અંતર એકતાપણે;
મધુરી ભાષા ભણે હરિ પેખી. ઝીલ તું૦ ૩
નિત્ય નિશ્ચલ સદા, ડગમગે નવ કદા,

કારણે મહામુદા દિવ્યદર્શી;
સંત ગંગા તણું ફલ છે અતિ ઘણું,
અખો શું ભણું જે જે આપ પરશી. ઝીલ તું૦ ૪

પદ ૫૫ મું

હરિ હરિજન અલગાકરી રખે ગણો,સંત સેવ્યા તેણે સ્વામી સેવ્યા;
નિર્ગુણ બ્રહ્મ ને સગુણ સંત જાણવા, જેમ વહ્નિતેજથી થાય દીવા.
અગ્નિથી દીપ થાય બહુ આદર કર્યે,દીપથી દીપ તે થાય સેહેલો;
જ્ઞાનીની મૂર્તિ તે જાણો ગોવિંદની,તહાં ભગવાન ભેટજ વેહેલો.હ૦
દૃષ્ટિઉપદેશ[1] આપે મોહોટીકળા, જેથકી જંતનાં કાજ સીજે;
સેવતાં સુખ હોયે અતિ ઘણું, જો સદ્‌ગુરુકેરૂં મન રીઝે. હરિ૦
પ્રત્યક્ષ રામ તે તત્ત્વવેત્તાવિષે, જેમ કુંડલવિષે કનક દીસે;
મનકર્મવચનેસંતભજશેઅખા,તેનુંદ્વૈતદેખીમનનહિજહીસે[2] હરિ

પદ ૫૬ મું

જગતનીજુક્તિ તેજીવ નવલહીશકેજુક્તિજાણેતેતો આપ કહાવે;
સૂરજકાન્ત સૂરજેકરીદેખીએ,ત્યમહરિતણી દૃષ્ટિએ હરિજ આવે.
જીવ છતે થકે શિવ તે નવ મળે, શિવ તણેપદ જીવ ના દીસે;
ધ્યેયધ્યાતાતણો ખેલતમેજાણજો,માયાવિલાસ છે વસારે વિશે.૧
નથી કહીં દેહ પ્રપંચનું કામ ત્યાં, નથી સેવક ને કોઇ સ્વામી;
અચિન્ત્યનો ખેલ એ તે શકે અનુભવી, અચિન્ત્ય બેઠો પામી.૨
હોય તે જીવ તો શિવ ના કહેવાય તે, જીવશિવનું પરમાણ કરતાં;
જેને આધારે ચોવીસે ચલવલે, ઉગરે શેષ જે સર્વ ખરતાં. ૩
તે એકલો ગુપ્ત રહીપ્રગટસામર્થ્યધરે સર્વમળીએક જોયો ન જાયે;
આપની વાત આપેજ લેહે અખા, વસ્ત વેપારીને નવ મપાયે.૪

પદ ૫૭ મું

અવિદ્યાનું મૂળ તે તંન ત્રિયાતણું, જેના ગુણપ્રપંચનો પારનાવે
એની સંગતે વિદ્યા સહુ વિસરે, શુદ્ધ વિચાર ચિત્તમાં ન આવે.

---
૧ જ્ઞાનોપદેશ. ૨ હરખે.

ગુરુગોવિન્દથી એજ અળગા કરે, મનમથ ગુણનાં બાણ મારે;
એ અગ્નિ બુઝાય મહાજલના જોગથી,પ્રેમવૈરાગ્યથી શુદ્ધવારે. ૧
તેજ પ્રતાપ ત્રિલોકમાં નવ રહે, રવિ શશિ તેજજ્યમ રાહુ ગ્રાસે;
કાળનું રૂપ તે કામિની દામિની, મહાશૂરવીરનો નિયમ નાસે.૨
નાર તરવાર તે નવ ગણે નેહને, પર હાથ ચઢે ત્યારે તંન ટાળે;
આપણું પારકું અગ્નિ ના ઓળખે, બળવધે ત્યાહરે સઘ બાળે.૩
શોકણી, સાપણી વેહવન્તી વાઘણી, ઘુંઘટમાં કામનાં ઘેન ગાજે;
મધુરીશીવાણીતો મુખ બોલેધણી, ભડમેગલતણું જુથ ભાગે.૪
સગુણની ચારિણી, કલ્પનાકારિણી,મક્ષિકામારિણી માનમહાલે;
ભક્ષ કરે એમાં ભીતિઆણે નહિ,વિષય વિકટ કરી પ્રેમે પાળે.૫
નફટ નિર્લજ નિજ લાભે કરી, ઘુંઘટ માંહે ત્રિલોક ઘાલ્યું;
એ અબળા પણ બળ બહુ ભાતનું, નરતણું જોર ત્યાં નવચાલ્યું.૬
અજીતનેજીતવા કોઇકસામર્થ્ય છે, ગુણગંભીર મહાબ્રહ્મકહાવે;
કહેઅખોપરમપ્રતીતનુંપારખું, ત્રિયાનુંતિમિરત્યાં નિકટનાવે.૭

પદ ૫૮ મું

રામ માયા બલવંત અતિ તાહરી,
પેટમાં પેસીને સર્વ ખાધા;
અધિક થયા તે અતિ ઘણું આફળ્યા,
પંડિત જાણ ગુણ ગળિયા બાધા. રામ૦
વાદ વિદ્યા ભણી વર્ણવે પંડિતા,
ઠામ પ્રભુ તણે થાય પોતે;
વર્ણઆશ્રમ અહમેવ માર્યા મરે,
જેમના તેમ જાય માયા મોતે. રામ૦
કામ ને ધામ ધન તન ત્રિયા ત્યાગિયાં,
વેશ વિજ્ઞાનનો કાઢી બેઠા;
ત્યાગ અહમેવ ગરવા થયા ગુરુપણે,
તોળ્યા માયાયે ગયાજ હેઠા. રામ૦
સાધન જેહને આપે અધિકું કહે,

તેજ સાધન તેને બંધ રૂપા;
આપે ઊંચા ગણે અન્ય નીચા ભણે,
ત્યમ ત્યમ પડે અતિ અંધ કૂપા. રામ૦
પોતે પ્રકાશ નવ હોય પ્રભુ જ્યાં લગે,
ત્યાં લગે અજા અલ્પ પીડા;
સુજને જે લહે તેજ ઉગરે અખા,
બીજા નટ થઈ કરે કપી ક્રીડા. રામ૦

પદ ૫૯ મું

આ અવસર ભલો જો તું ચેતે હૃદે,
સંસાર સરખો કદા નહિજ કેને;
અંત ઉડે એક પલકમાંહીં ખરે,
રખે પતિઆણે સત જાણી એને. આ૦
વણસે જે ક્ષણ ક્ષણે કાળ સેજે હણે,
અલ્પ સુખપણે નિત્ય મારે;
દેવ દાનવ માનવ નાગ નવ ગણે,
કાળને મન સૌ એક આળે. આ૦
શરણ જેનું ગ્રહે કલ્પે તે નવ રહે,
અવ્યક્ત માંહીથી વ્યક્ત થાયે;
જ્યમ પ્રણવ ભરે ત્યમ ખોખાં કરે,
ખેલ રમતાં રમતાં એ જાયે. આ૦
ખોટેરા વપુવડે સાચો શિદ રડવડે,
જો તારૂં મન અડે આવી વસ્તે;
તો લિંગનો ભંગ થઇ લેશ હું નવ રહે,
જાગતાં સ્વપ્ન કંકણ ન હસ્તે. આ૦

પદ ૬૦ મું

આપે આનંદ ઘન, અણછતી શી અજા,
મિથ્યા મળી ને આ ખેલ ચાલે;

સત ચૈતન્ય સદા માયા મિથ્યા વળી,
તેહમાં જીવ તું કોણ માલે, આપે૦
હું ન હતો ત્યારે જગત એમજ હતું,
પંડ જાતે થઇ અંત્ય એવું;
મધ્ય માથે લેવા લગે હું રહ્યો,
નિવેદન નાથ કરે તેજ સેહેવું. આપે૦
સરવ સ્વામીતણું અવર કોનું ગણું,
જેટલું હું ભણું તે થાય બીજું;
તુંજ સત સર્વથા મિથ્યા મારી કથા,
શ્વાન શકટ યથા રીજું ખીજું. આપે૦
જેવો હું છઊં તુજ શક્તિયે કરી,
ન શકું આચરી નાથ નેમે;
દક્ષણ ભૂષણ સુને નિદાન સ્વામી તુંને,
છાયા પુરુષને શું હાણ ક્ષેમે. આપે૦
દીસું છું હું પણ નિદાન છે સ્વામી તું,
કેને કહું જે કોણ બીજો;
હુંજ હું ને છઊં અખા પરણમી,
અંતરજામી તમે એ પતીજો. આપે૦

પદ ૬૧ સું

આતમા જાણ રે આજ આનંદથી,
અર્થ સઘળો સરે ઇશ જાણ્યો;
જે પ્રભુ વ્યાપી વિલસી રહ્યો જગવિષે,
કોટી રચનાયે જે છે વખાણ્યો. આતમ૦
સકલ ચરણોથકી ચાલે ચિદાનંદ સદા,
પ્રાણ ત્યાગે ગૃહે પ્રાય પોતે;
સુણે શ્રીનાથજી સકલ કરણે કરી,
ભાવ ધરે બહુ નેત્ર જોતે. આતમ૦
તન મન ધન ત્રિકમ પરીવાર તે,

તેમાં કહે તાહરૂં શું રે લાગે;
માલ જેનો ફરી તેહને સોંપ તું,
જન્મના કોટની ગ્રાઝ ભાંગે. આતમ૦
જીવ જો નહિ કરે તો અવધે સરવે ખરે,
કાળ ધસે પછી રહીશ રોતો;
પદાર્થ વણસતો જીવ તું અણછતો,
ચેત તું ઊંઘમાં આપું ખોતો. આતમા૦
જંત જાણો હરિ, સંત સેવા કરી,
જ્ઞાની ગુરુનાં ધરી વચન ચિત્તે;
કહે અખો સંત સેવાથી સીજે નર,
અન્ય ઊપાય નહિજ અંતે. આતમા૦

પદ ૬૨ મું

દેહ દેહીતણો પાર જો જીવડા,અંધ પરંપરા શું રે ચાલો;
નામને રૂપ તે ધૂમ્રતણા બાચકા,તેહને સત્ય કરી કાય ગ્રાલે.દેહ૦
નૃત્ય કીધા થકી નર એકે નથી,પાર વીના શું પરપંચ પોડો;
આકનાં તુર જેમ ઊડે દશો દિશા,વિના વિકસે દિસે બાધો ડોડો.દે
તત્ત્વ ચોવીશ ઇંદ્રિય ગુણ દેવતા,તે મધ્યે તું કીયો જો વિચારી;
ભૂત કલોલ ભ્રાંતી પડે તે સમે, સેજ શક્તિ બ્રહ્મ મોરારી.દેહ૦
અણછતું આપ આપેથી ઊભું થયું,જેમ પુરુષ પ્રસંગે પડછાયોથાયે
કલ્પિત પિંડ બ્રહ્માંડ સઘળાં રહ્યાં, ત્યાં અણછતો તું કોણ આવે.
પ્રીછ જન ચાર છે સાર સંઘાતનો, શીતનું શમન જેમ હોય તેજે;
અન્ય ઊપાય છે આડ સૌને અખા,એહ ઉપદેશઅણલિંગ સહેજે.

પદ ૬૩ મું

સંતસું માહરે હેત નારદ બહુ,
સુખ ઉપજે બહુ સંત દેખી;
મારા તે જનને પલક નવ વિસરૂં,
સ્થિર પ્રીતિ થકા લીન લેખી. સંત૦
કોઇક તીરથ કરે કોઈક વ્રત આચરે,

કોઇક એકાંત રહી કાય શોધે;
કોઈક પૂજન કરે કોઇક મૌન ધરે,
મારો જન તે મુજને આરાધે. સંત૦
નારદ કહે પ્રભુ પ્રેમ કૃપા કરી,
ભક્તનાં રૂપ તે પૂજ્ય કહીયે;
બાહ્ય ક્રીયાતણા દીઠા બહુ સાંભળ્યા,
તે થકી અધિક તે કેમ લહિયે. સંત૦
કહે પરબ્રહ્મ નિદાન નારદ સુણો,
પરમ વલ્લભ મને સંત મુજસું;
નવધા ભક્તિને જેહ નર સાધતા,
તેહનો નિર્દેશ નવ થાય મુજસું. સંત૦
તન મન વચન સોંપી તે મુજને રહ્યા,
તેટલું તે વિષે નહિજ કહેવા;
ઉત્તમોત્તમ અખા સંત તે જાણવા,
તેહને લહે તેય જાણ તેવા. સંત૦

પદ ૬૪ મું

સંતનો મહિમા શ્રીમુખ કહે છે હરિ, નારદ ચિત્ત ધરી સત્ય માને;
ભક્તના કોટય અપરાધ વિશ્વ કહે, કૃષ્ણ કહે કાંઈ ધરૂં ન કાને.
સંત શરીર તે નિજ ઘર માહરૂં, બાહિરૂં દાસથી નહિંજ મારે;
સંત ત્યાં સૌ મધ્યે વિશ્વ વિશ્વેશ છઉં,સંત શરીરમાં સર્વ પ્રકારે.
કાષ્ઠમાં અગ્નિ જેમ ચૌદ લોક છતો,સંતમાં ત્યમ રહું દીપ ન્યાયે;
સદા સુખાધીપતે સંત કેરૂં હદે, સત્ય કહું મન વચન કાયે. સંતનો.
અવતાર ધરૂં તે ભૂભાર ઉતારવા, ચરિત્ર પૂરાં કરી ધામ આવું;
જ્યમદામની ઝલક ઝુબે અવની પરે,અંતે જઇ તેજઘનમાંસમાવું.
નવ રહું સંતપખે સંત મારે વિષે,લોક અલગા લખે ધ્યેય ધ્યાતા;
કહે અખો નારદ પ્રતિ કહે શ્રીહરિ, સંત હૃદયે મુને પરમ શાતા.

પદ ૬૫ મું

કહે પરમાત્મા સુણ તું આત્મા, સમજ તું વાત મહા સંતકેરી;
હરિજન રૂપ તે ઓળખો માહરૂં, જાતને વર્ણ ન પૂછીશ ફેરી.
જાતને વર્ણ આધીન કુલકર્મ છે, ઉત્તમ મધ્યમપણું કાંઇ ન લાગે;
કૃષ્ણ કહે માહરો જન જ્યારે થયો, કોટી કીલમિષ ભક્ત દેખી ભાગે.
વિશ્વ સકલ રચ્યું ગોત્ર નાનાવિષે, દેવતા તેહના ભિન્ન કહાવે;
અચ્યુતગોત્રજન જેહમારાથયા, જો મનક્રમ વચન મુજ શરણઆવે.
નારદ કહે સ્વામી વેષ વૈષ્ણવ રચી, અન્ય ઉપાસના દીસે કર્તા;
ગોવિંદ કહે તેવા માયા રંગના, સંબંધ નવ મારે જેને અન્ય ભર્તા.
માહરા જનનો લક્ષ તે હું લહું, નિરવહું સર્વ હું કૃત્ય તેનું;
જઠરથી જનુની ગર્ભ જેમ જાળવે, એક થૈ વરતે સેજ જેનું.
વેષ પરમાણ તે વિધિ વરતવા લગે, લક્ષપરમાણ કહે કંથ કમળા;
સત્ય કહું માન એ ભક્ત દુર્લભ અખા, જેહ અંતરથકી હોય અમળા.

પદ ૬૬ મું

સ્વયં શ્રીનાથજી વ્યાપી વિલસી રહ્યો, તુંજ હૃદે બ્રહ્મ તેને ન જાણે;
અખિલ જો રાસ સ્વામીતણો ત્યાં સદા, ભુવનમાં ભુવનેશ્વર માણે.
તેહ પોતે પ્રભુ વ્યાપી રહ્યો વિશ્વમાં, તે હરિ વિસરે સર્વ પ્રકારે;
ચરિત્ર જોઇ વંદવા રંચ નહિ નિંદવા, ઘાટ નહિ બેસે બીજું વિચારે.
તું કોનો ક્યાંથકે ક્યાંલગે પ્રથમથી, તુજને તું નવ શકે વિચારી;
ચરિત્ર ગોવિંદનાં અદ્‌ભુત અટપટાં, તેને ક્યમ કરી કળે બુધ તારી.
સામર્થ્ય જોઇ હરિ આલ નુછાવરી, કરી કરી નહિ તું રીઝ રંગે;
જે જે મત તાહરૂં નહિ તેથી બાહરૂં, એમ નિત્ય નાહે તું સેજ ગંગે;
સ્વે કરણતા માંહે સરવે મળે અખા, ઉત્તમ મધ્યમ દુખસુખદાતા;
સકલ ભાવે સ્વામી ભાળે અખા, આપ અરપી કરી બેશ શાતા.

પદ ૬૭ મું

આતમા પામવા કોઇ ઇચ્છા કરે,
સંતને સેવવા મન સુધે;

ભવ રોગ વામવા વેષ ભાવે લહે,
જેમ આવે આરોગ્યતા સાકર દૂધે. આતમા૦
સુલભ માર્ગ તે સંત કેરી કળા,
ઉપર શીદ જાય ઉવાટ વાટે;
પાંખને બળે જેમ પંખીડાં પરવર્યાં,
એમ સમજ આવે જ્ઞાન ઘાટે. આતમા૦
જ્ઞાન વૈરાગ ને પ્રેમ આતુરતા,
નવધાકિરી સમજ નિહાળું;
પૂરી સમજતો પૂરા ગુરુથકી મળે,
નહિ તો કુંચી વિના રૂંધ્યું તાળું. આતમા૦
મોટી દશા વિના મન તે નવ લહે,
ઉગ્ર બુધે કરી જાય આઘો;
તેમ સંતને સેવતાં મહા સુખ પામિયે,
આત્મા ઉદય થાય ને ટળે ધાઘો. આતમા૦
જો તુંને ઉત્કંઠા હોય પરિબ્રહ્મની,
તો પ્રથમ પરવરજે સંત સંગે;
સતસંગ કર તો એવો કરજે અખા,
પ્રગટે પ્રાણનાથ તે આપ અંગે. આતમા૦

પદ ૬૮ મું

આ અવસર તારો નહિ રે આવે ફરી, માનજે મન ધરી સંત સેવા;
સંત સંગત કરે અર્થ સરવે સરે, કોટી મળી નથી અન્ય દેવા.
જોતું સ્વરગે ધસે વળેતું પાછો પછે, ચરણઅંબુજ ઇચ્છે અચળઆલે;
તેની વાટ સંતજન લહે અનુભવને કહે, જોતું અનેક વચન પાળે.
મનહીં ચિંતન કરી આચરે હરિ હરિ, મન વચ કર્મ ને વળી કાયા;
અંતર તે ડસડસે બાહેર જાણે હશે, કહે અહોનિશે રામરાયા.
તનમન નવ ગણે શરણે હરિતણે, અહં નવ ગણે સ્વપ્ને કદાસે;
આપ અરપે નિશ્વાસ મૂકી ખપે, તેમ તપે જેમ અગ્નિ ભાંડ પાસે.
સંત મહિમા બહુ સુરમુનિ જન કહે, સહુ ઓર ગાયે કરી જોગક્ષેમા

લાભઅલાભનો અંત આવેનહિ, ભક્ત ભગવંત અખા સેવો પ્રેમા.

પદ ૬૯ મું

સ્વામી સ્વભાવ તે અભિનવો અટપટો,
કલ્પ્યો નવ જાય કોણેજ મીઠો.
બ્રહ્માંડ જો તેથકે ભેદ ભાસે ઘણા,
પ્રીતિનો પાલક એજ દીઠો. સ્વામી૦
સ્વામીની શરણમાં જેહ આવી ગયો,
દૃષ્ટે પડી ગયો નાથકરી;
તે પ્રીતિનાં મૂળ પાતાળ સુધી ગયાં,
ઉખડે નહિ કદી પાછાં ફેરી. સ્વામી૦
સ્નેહ તો જાણ શ્રીરંગ સમ કોઈ નહિ,
અવગુણ નવ ગણે ગુણ તે ગાય;
જેમ શોકીક જાણી સૂરને નવ તજે,
અંબુજ ઇચ્છા કરી સામો થાય. સ્વામી૦
કરમનાં ફળ તે ભોગ ભોગવે ખપે,
પ્રીતિ પરિબ્રહ્મની અધિક વાધે;
જેમ સુવર્ણ સદા પરશે એક વાનો વધે,
ધાત બીજી શોધી ન લાધે. સ્વામી૦
હરિતણા હેતમાં સુખ સરવે મળે,
વૃથા તરંગનો પાર આવે;
કહે અખો નાર જે નાથને ઉર વસી,
તે સુખ તુલ્ય એકે ન આવે. સ્વામી૦

પદ ૭૦ મું

આજ આનંદમારાઅંગમાં ઉપન્યો, પરિબ્રહ્મની મુંનેભાળલાધી;
ગુંગાની સાનમાં સામો સમજે નહિ, અદબદ મૂઠડી રહીરે બાંધી.
કોઈ તીરથ અડસઠકરે દેવદહેરાં ફરે, ખટ મારગમાંરેજોગસાધી;
તેરે વહાલો મુજ પાસથીપ્રગટયો, સદ્ગુરુ શબ્દની ચોટ લાગી.૧
કોઈ કહે જીવ છે, કોઇ કહે શિવ છે, થાપ ઉથાપમાં કોઈનસીધ્યો;

આપ તે આપનો અમીરસ ઘુંટવા શિવ તે જીવનો વેશ લીધો. ૨
હાથથી નાખીને દૂર લેવા ગયો, જાણે શું વસ્તુ નવ હોય આધી;
આવીઅજ્ઞાનનીઆડ ઉભોરહ્યો, તારે માટે તું તો જોને જાગી. ૩
હું ટળ્યો, તું ઠર્યો કરતાર કરુણાકરી, સુખદુઃખવૃક્ષનીમૂળદાઝી;
સુપન સમાઇ ગયું, જયમહતું ત્યમ થયું, અખે નિજપદ લહ્યું
સુખની ગાદી. ૪

પદ ૭૧ મું

દેહના કૃત્યમાં સર્વ ભૂલા પડયા, દેહી તે પ્રિછયો કોણે ન જાયે;
ઉપાધીની ઓથમાં સર્વ આવી ગયા, વસ્તુ સાનિધ્ય તેણે નથાયે.
આપે હોય ઇશ ઐશ્વર્ય એવું ધરે, કોટિ બ્રહ્માંડ સરજે ન ભાજે;
વસ્તુ વિચાર વિના તેજ ભૂલા ભમે, સ્વપ્રકાશમાં સર્વ લાજે.
જે જે સામર્થ ધરેઆપઅળગું કરે, આપ અળગું થયેકાળ ગ્રાસો;
એણે વળણે માયાયે મરકટ કર્યો, તેને નાગનેરૂપ તે સત્યભાસે.
મોટા પંડિત નવ પ્રીછે નિજ રૂપને, સર્વનો લક્ષ તે વિષયસુધી;
તેણેકરી દ્વૈતનાં પડળ પૌઢાં ચડયાં, નામને રૂપમાં સત્ય બુદ્ધિ. દે૦
મૂળગી સિદ્ધિ વ્યાપીને વિલસી રહી, મૂળગે પદે સરજે જે માયા;
મૂળગે પદે અખો રહ્યો આચરે, અળગો પડે તો જીવ થાયે; દે૦

પદ ૭૨ મું

વાણું વાયું નર તારે તું જાણજે, ત્રિગુણરૂપી તારી રાત્ય જાયે;
આત્મા અર્ક ઉગે જયારે આપમાં, ત્યારે નિશાચર ઠામ થાયે.
ઊંઘમાં ઉઠી બેઠા થયા બહુ વિધ, ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ શુણ્યું;
ઉંઘે ઘોર્યા ઘણું મન જાગ્યા તણું, એવું નર આચરે પારવાણું.
જાગીયા હોય તે જન્મ કેહેનો ગણે, જડ ચૈતન વિચાર કરતે;
આપ ઓળખ્યાવિના થાપ દેહનો કરે, તેજ રેણીકેરૂં રૂપ વરતે.
પ્રાતઃનું પારખું ત્યારે તું જાણજે, દ્વૈત અજ્ઞાનની ઊંઘ ઉડે;
સોહં બ્રહ્મ સોહં બ્રહ્મ હ્રદયમાં પ્રગટે, મન ન લાગે કાંઈ રૂડે કુડે.
પિંડ બ્રહ્માંડ દિસે નહિ જે વિધે, દિવ્યદરશીતણી પેર મોટી;
ધ્યેય ને ધ્યાતા વરતે એકધામમાં, અખાએ સમજ્ય મોટીકસોટી.

પદ ૭૩ મું

ચેતીને જો ચિદાનંદ વિલસી રહ્યો, ચરમની દ્રષ્ટે તે ચરમ દીસે;
સળંગ સૂત્ર વિચારી જો જ્યોતમાં, વસ્તુની વેલીએ છે પચીસે.
વેલીવિશે ફલ ફુલ તે વસ્તુનાં, ફલથકી બહુ ભાત્ય ચાલે;
વેષ વ્યવહાર રંગ રીતિ ચલણવલણ, અખંડ મંડલ ચ્યારે ખાંણ્ય મહાલે;
જ્યાં જ્યમ ત્યાં ત્યમ આપ વ્યાપિરહ્યા, સમ વિષમસઉભાત્યએની
નામ ને રૂપગુણ કર્મ સૌ એહનાં, અખંડ અભેદ બુદ્ધિહોય જેની.
એક દ્રષ્ટાંત મળતું છે જોજો તમો, જેહતણી બુદ્ધિ ગંભીર હોયે;
સુગંધ જામીને બરાશ વેશે થયો, ગંધજ છે જો રૂપ છેજ તોય.
અખિલ બ્રહ્માંડમાંઅણું નથીટાળવા, દીવ્ય દરશી સદારામ દેખે;
એમ અભેદ વિચારતાં અખોપદપામીયો, જોહુંકરતા ટળ્યો રેખરેખે.

પદ ૭૪ મું

આપને દીસે પ્રતિબિંબ તે આપનું, રૂપ આ સર્વ ભાસે તે તારૂં;
આપે આભાસ અનંતરૂપે થયો, મોહવશ કહી રહ્યો તારૂંમારૂં.
વસ્તુ વિચારી જોતે થકે તું નથી, તો તાહેરૂં કલપ્યું તે સત્યનોયે;
રેણુનું ચિત્ર જયમ દાન પ્રતિગ્રહ કરે, વાયુ આવેથી વીલાઇજાયે.
જાગ્રત સ્વપ્ન ઉપાધી બહુ વિસ્તરી, દૃષ્ટ પદારથ જેરે દીશે;
સુષેપતિ તુરિયાથી વસ્તુ આઘી રહે, તો શાને મરો છો જઇતેનેહીસે
મંન અમંન હોયજે જનતણું, તુરિયાતીત તેને વેદ ભાખે;
કાળનો કાળઆદિ અંત વરજિત સદા, કૃત્યે વરતે પણલિંગપાખે
દ્વૈતસહિત કોઈ નર નથી નિપજ્યા, ત્રિલોકને ધારે તોય જીવજાણો
ચિત્રવિચીત્ર માયા કૃત છે અખા, આપ જાણ્યુંતેમહાપદ સમાણો

પદ ૭૫ મું

જીવની આદ્ય[1] વિચારો રે પંડિતો, આદ્ય જોતાં તે અનાદ્ય[2] દીસે;
દેહતણી છાયા સમાયતે દેહવિષે, જ્યારે મધ્ય આવે સૂર[3] શિશે[4]. જી.
તનમનને ઓળખ્યા વિના આફળે[5], જેમ સૂત્રધાર[6] નિજ નાવ[7] નરમે[8]

૧ આદિ. ૨ બ્રહ્મ. ૩ સૂર્ય. ૪ માથે ૫ આથડે. ૬ સુતાર. ૭ વહાણ. ૮ રચે.

તેજ સૂત્રધાર તે નાવે બેઠો થકો, પછે પરવશ પડયો પંથ કર્મે. જી૦
તન મન નૌકા જીવ ગણે માહરૂં, પણ ભવસાગર—વિષે કાલ ખેડે;
કર્મના વાયુને વશ લાગ્યો ડોલવા, વાત વટકીતેનઆવેનેડે. જી૦
ભ્રમનાએ ભટકે ઘણા ભવવિષે, ગુરુગોવિંદના શરણપાખે;
માયારૂપણી માજ વાહાલી અખા, તે જાણીને જનની ભેદ
રાખે. જી૦

પદ ૭૬ મું

માયા પીડતી જાણી પરબ્રહ્મને આરાધીયેં,
સાધીયેં સ્વામીને ચિત્તપૂરે;
સદ્‌ગુરુ કેરાં ચરણ આદર કરી,
માર્ગ ઝાલીયે મનશૂરે.　　　　મા૦ ૧
મન કર્મ વચને ગુરુ તે ગોવિંદ ખરા,
ભિન્ન નવ જાણીયે ભાવ બીજે;
જાત ને વર્ણ અધ્યયન[૧] આશ્રમતણું,
માન મૂકીને બ્રહ્મદ્રવ્ય પીજે.　　　　મા૦ ૨
જેમ અગ્નિસંગે શીત વ્યાપે નહિ,
જયોતિ દેખાડે ને તિમિર ત્રાસે;
તેમ ગુરુપ્રતાપે પરબ્રહ્મને ભેટીયેં,
માયારૂપીયું અંધેર નાશે.　　　　મા૦ ૩
જયમ કાષ્ઠ આવીપડે વહ્નિ—જવાલાવિષેં[૨],
તે કાષ્ઠ ફીટિને અનલ[૩] થાયેં;
તેમ અનન્ય આરાધના જે કો કરશે અખા,
તેહનાં માપા પૂરી પૂરી ચરણ સહાયે.　　　　મા૦ ૪

૧ અભ્યાસ. ૨ અગ્નિની ઝાળમાં. ૩ અગ્નિ.

પદ ૭૭ મું

સદ્‌ગુરુભેવને જેહ જન પામીયો, તે નર માયાનું જાળ વાગ્યો.
જેમ પારસ પરસે જઇ ધાતુને, આપ ટળીને થાય સોનું;
તેમ ગુરુ પારસવડે નર નીપના, કારણ પ્રીછ્યું જેણે ગુરુનું. ગુરુ૦
શબ્દરૂપી વંટોલ છે વાયુના, તેમાં પડયાથકા જીવ ભરમે;
રાજસ-તામસતણી રજ પડે આંખમાં, સદ્‌ગુરુ-બોલતે દૂર વિરમે[1]
આપવિના ઉલ્લેખ કહેનો કરે, જો ઈશ અજાતણો[2] માંહે દીઠો;
સદ્‌ગુરુ-કલાતેનાવેક્‌થ્યાવિષે, મુખવિના સ્વાદ કહે ખાટો કે મીઠો.
જાણે કોઇ જન જે આપ[3] ટાળી રમે, પ્રેમે પ્રીછે જે વાત ગુરુની;
જે જેમ તે તેમ લહેજ અખા, જો પરનાલિકા[4] પ્રીછે ધરની[5]. ગુરુ૦

પદ ૭૮ મું

હરિ હરિજનઅળગાકરી રખેગણો, સંતસેવ્યા તેણે સ્વામીસેવ્યા
નિર્ગુણ બ્રહ્મ તે સગુણ સંતજાણવા, જેમ વહ્નિનથી પ્રકટેજદીવા.
અગ્નિથી દીપથાયે બહુજ આદર કર્યે, દીપથીદીપ તે થાયસેહેલો;
જ્ઞાનીની મૂર્તિ તે જાણો ગોવિંદની, તહાંથી ભગવાનભેટેજવહેલો.
દૃષ્ટા ઉપદેશ તે આપે મોહોટી કળા, જેથકી જંતનું કાજ સીજે;
સેવતાં સુખ તે હોયે અતિ ઘણું, જો સદ્‌ગુરૂ તણું મન રીઝે.
પ્રત્યક્ષ રામ તે તત્ત્વવેત્તાવિષે, જેમ કુંડલવિષે કનક દીસે;
મન કર્મ વચને સંત ભજશે અખા, તેનું દ્વૈતદેખીને મન નહિજહીસે

પદ ૭૯ મું

પીયૂષ[6] પાન કીજે આવો મહજનો, જેહ પીધેથી હું ભાવ જાય;
ગગન ગમનતણી ગતિઆવે અતિઘણી, આજદેહે વસ્તુ રૂપથાય.
વસ્તુ આધારેહરિહર બ્રહ્મારહ્યા, ચૌદ લોક આધારે એવસ્તુકરે;
જૂજવા દેહથી નામ તે જૂજવાં, ગીતા વેદાંત જેની શાખ્ય પૂરે.
સ્વર્ગ વૈકુંઠ તે મનનાં કિંકર સદા, તે મનતણિસુરત્યપણુત્યાંનચાલે;
વસ્તુ અલિંગ આકાશવતનિરમળ, બાહ્ય અંતર સળંગસુત્રમાલે.

૧ મૂકી દે. ૨ માયાનું. ૩ હું પણું. ૪ માર્ગ. ૫ આત્મસ્વરૂપની. ૬ અમૃત

વિમલ બુદ્ધિ ગંભિરજને ઉપનિ,તેણેકૃત્ય કિરતારનોભેદભાખ્યો;
વરણ વ્યવહાર તે આપથી રહીગયો, પિયૂષપાને અખાહું ટાળ્યો;

પદ ૮૦ મું

આજ આનંદના ઓધ વરત્યા ખરા, કોટી કલ્યાણ તેઆજમારે;
હરિહર અજ સનકાદિક નારદ,તેહને ધ્યેયતે પ્રાપ્ત મારે.આજ૦
નિગમ ને અગમતે સુગમથયું માયરે,જેને હરનીશરટે શેષસરખા
એવાજે બ્રહ્મતેશું એકતા ઉપનીઅતિવિલય થઈગયું તેજમુર્ષા.[1]
મિથ્યા આલાપ વિસ્તાર વાધ્યું હતું,શબ્દનું જાળ તે નાશ પામ્યું;
બંધ ને મોક્ષ તે ભ્રમનિદ્રા લગી; જાગ્યે જંજાલ તે સર્વ વામ્યું.
સ્વપ્નમાં કંઇકનું કંઈક થયું હતું, જાગતાં જેમનું તેમ સીધું;
વસ્તુવિષે વિકાર એકે નહિ, ત્યાં વાયુ વ્યોમ દ્રષ્ટાંત દીધું.
પવનને જોગે જ્યમ અભ્ર જામે ઘણાં, વિલય થાતે થકે રૂપ મૂકે;
આત્મ આકાશમાં પિંડએમ છેઅખા,મર્મનો ભર્મ તેએમચુકે.

પદ ૮૧ મું

આનંદના ઓધ તે આજ ઉદે થયા, મુજને માયરો પાર લાધ્યો;
પાંચ પચીસમાં એકે નથી ટાળવા, જેમ છે તેમ એ માલ બાધો.
આપ અંબુજ અવની થયોતેજતું, વાયુવ્યોમેખેલીખ્યાલલાવ્યો,
દ્વિપદ ચતુરપદ અનંત એકે નહિ, વિવિધ પ્રકારનોવેશ કહાવ્યો.
અખિલ બ્રહ્માંડમાંઅણુ નથી ટાળવા,સળંગસૂત્રમેં જોયું વિચારી;
વસ્તુનો પિંડ તે વિશ્વરૂપે રમે, આદ્ય મધ્ય અંત એ વસ્તુ સારી.
ધૃતની પુતલી નખશીખે ધૃતભરી, ધૃતના સોળ શ્રૃંગાર સાર્યા;
એમ અભેદવિચારતાંઅખો પદપામીયો. નામરૂપેરખેરેતાભાર્યા.

રાગ ભૈરવ કેદારો–પ્રભાતીનાં પદ–પદ ૮૨ મું

નર નિદ્રાળુ જ્યાંલગી હોય રે, ત્યાંલગી જાણશે સ્વપ્ન સાચો;
જ્યારે પુરુષે ભ્રમનિદ્રા તજી, પરગળો ત્યારે પરાચો પાછો. ધ્રુવ.૧
ચિદ્દવિલાસ ચેતન ચિદ્દરૂપ છે, ભેદ પ્રીછેથકે ભ્રમ ભાગે;

૧ મુર્ષા–મૃષા–વૃથા

આત્મા એક તોઅન્ય કહોક્યાંથકી, ચિત્તતણી ચિંતના એમ જાગે.
સહેજ ઇચ્છાએ નરકોઈ ફુદડી ફરે, આપ ફરતેથકે દેખે સર્વ ફરતું.
મૂઢ થયો તે દેખે નહિ કો દિશા, તેમ જંજાળ લાગ્યું છે ઘરથું. ૩
તેજ વસ્તુમાં ન પડે પૃથ્વીવિષે, નેત્ર મેલી રહે મત મૂકી;
જે જેમ છે તે તેમત્યારે લહે, એતો અણછતું મનમાયા મુક ફુંકી. ૪
જાતાં આવતાં જંજાલ ટળી ગયો, લિંગનો ભંગ થયોજ લહેતે;
ભ્રમનિદ્રા તજવા જે કોઇ હિંડે અખા, તે તો માનશે વાત કહેતે. ૫

પદ ૮૩ મું

શું રે નિદ્રાળુ થઇ રહ્યા નાથજી, એ રે કુટેવ તુંને ક્યાંથી લાગી;
જે મુક્તને દૂરદેખે શું દયામણા તું, આંખમીંચીનેશું બેઠો અભાગી
તેજ તારુણી ત્રિકમ ક્યાં તમે ત્યાગશો, નાસશો જ્યાં ત્યાં નારસાથે
બાહ્યમૂકી અંતર આરાધશો, નેઠ નહિ નીસરો પરોયા નાથે. ૨
મૂક પાખંડ ને ભોગવ ભામની, નહિ તો કામ સર્યું રહેશેજ કાળે;
ધારણા ધ્યાનનું ફલ સુણ શામલા, પાહાણાનેજીવતેજન્મ ગાળે. ૩
મુક્ત તે મનતણો ધર્મ છે મહાવજી, ઉત્તમ મધ્યમ બે કર્મ કાયા;
સાધન સર્વે વિચારમાંહે વસે, પણ મંદબુધ મરમવણ ન લહે માયા.
સ્વે હોય ત્યાં કર્મ ન હોય કાનજી, ભેદ સમજ્યા વણ સાધે મુદ્રા;
અચવ્યું આપ તે દેખે છે અખા, તે તો માને એને ભ્રમનિદ્રા.

પદ ૮૪ મું

રામ તું રામ તું નામ જેહનું જપે, ધામ તું ઘરથું શોધ આળે;
જાગ્યા વિનાજંજાળતેતોગળેપડયું, ત્યારે તેનીકળે જ્યારેહુંજટાળે.
છીપને શોધતાં મોતીમાંહે મળે, ઉપર ખોલે તે અજાણે;
જીવને જય કરે એવું મન આચરે, મરમ સમજે નહિ માયા તાણે.
નામ ને ઠામજેહનેગામઘરનહિમળે, જે પરઠવે તે પરપંચમાંહાલ્યું
તે વિષે ઉગી ઉગી સહુ આથમે, કોટ બ્રહ્માંડનું મુલ જ્યાંલાગ્યું. ૩
જાગ્યા જગદીશ તે એણીપેરે ગણે, ઉંઘ ઉરમીતણી વાત અળગી;
પ્રત્યક્ષપ્રમાણ પ્રભુને એમ ભોગવે, અંધપરપરા ન રહે વળગી. ૪

વેણું વાચું સત તે નરને ખરૂં, બીજાને સરવરી વહે સદાએ;
સૂરજ સરખો સહુનેમાદે તપે, પણુ જાગી જુએ અખા તે સહુરાએ. ૫

પદ ૮૫ મું

આપે રમે ને રમાડે આપે હરિ, આપ ધ્યાતા રામ આપે ભોક્તા;
ચલણુ વલણુ કોણુ કરે છે એહવી, ગતિ કરીજાણે તેજ વક્તા. ધ્રુવ. ૧
એ તો અણુછતાને ભાસ્યો અણુછતો, ને બુધવિષે તેને આવીબેઠો;
દ્વૈત અધ્યાસ કરી ફરે ભવવિષે, આપ નવ ઓળખે બુધ વણુઠો. ૨
રામ ચેતનવિના ચિંતના કેહની, કોણુ બીજો ધણી રામ ટળતાં;
સંશે અવિવેકની મૂક મન ચાતુરી, રહે રે પોરા જાણી દૂધગળતો. ૩
જો રે પ્રતીત નાવે તુંને સંતની, તો પૂછજે વેદનું કાં છેલું;
દેહદરશન તજે ભાળ આત્મ બીજો, પારની પ્રીછ તુંને કહીજ મેલું.
કહાં ઉંચ નીચ કહે બુધ ઠામ ન રહે, એ સર્વે જાણ અવેવ હરિના;
આપ સંશેઉડી ગયો આપથી, ત્યારે અખા દીસે રામ છેક ઘરના. ૫

પદ ૮૬ મું

શીષ સ્વામીના ઉછરંગઉપર ધરી, આપમાં આપ અરપીને સૂતો;
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ એ શમી, તટસ્થ તૂર્યાતણે બ્રહ્મભૂતો. ધ્રુવ.
અચિંત્યનિદ્રાતણા સુખકેરા સ્વાદને, સ્વર્ગસરીખડો તે ન જાણે;
જાગ્રત સ્વપ્ન ઉપાધિના અનુભવી, તેને ભવસાગરમધ્યે ચિત્તતાણે.
ચિત્ત ચિદાનંદના ચરણમાં ભળ્યું, અળગું ન થાય જો અજ આવે;
તત્ત્વવિચારે શરણુ જે પામિયે, જેમ જલ જલીરંગનું રૂપ આવે. ૩
રસબસ વસ્તુમાં અસત સામી રમે, એ મહાકલા કૃષ્ણની તેજ પ્રીછે;
અંગ અધ્યાસ આપાપર હોય ના, ભૂત ભવિષ્ય તે નવ ઇચ્છે. ૪
ભેદ પામેથકે ભજન જે ઉપજે, ભવસાગર તેને સદ્ય શોષે;
સમજે તે સારનું સાર જાણે અખા, કાલની જાલ તેને નવ દોષે. ૫

પદ ૮૭ મું

સમજી સિદ્ધાંતને સાર ગ્રહીથા સુખી, બેસ પૂરો થઈ નિજ લાભે;

ઉત્તમનેમધ્યમવાણી બહુવિશ્વમાં,તેભોમીવિકાર નહિ લાગે આભે.
પિંડને પિંડનાં કૃત ઉભાં હશે, ત્યાં લગે દેખશે લોક દેહને;
નિંદા ને સ્તુતિ સરખી ચાલે વિશ્વમાં, રખે રે મનતું વળગ તેને.૨
નિર્ગુણ કથતો કબીર બહુ પરભંચ્યો, સગુણ ગાતો નૃસિંહ મેતો;
સત પાળતોરાજાહરિશ્ચંદ્રનેદમ્યો,પ્રલ્હાદ પીડયો બહુવૈષ્ણવકહેતો.
ભક્તિ જે આદરે તેનીવિશ્વનિંદા કરે,ભક્તને જગતની રીત અવળી;
પયપાનકરાવતાંજેમવછ ગૌને દમે, એમજગતની રીતનહોયસવળી.
એકલો ભક્ત તે જગત નિર્મલ જુએ,ને જગત ભક્તના દોષ થાપે;
એ માયાવિલાસ તું જાણી રહેની અખા,વસ્તુવિચાર કર નાવેમાપે.

પદ ૮૮ મું

તેજ અવનીપર વીર કહીએ ખરા,જે બ્રહ્મ અગ્નિમાં સામા ચાલે;
શૂર સુભટને ચાલ દેખાડવા, થઇ તદ્રૂપને મધ્ય માલે. ધ્રુવ. ૧
કેસરીબાલ હોય જન્મથી ધીર જે, જઇ ગજરાજને શીશ લાગે;
ભ્રમમેગળતણા જૂથ દોવટ કરે,ભય નહિ જે કહી પાછો ભાગે.૨
વજ્રમણિને જેમ અગ્નિ નવ અડે,પ્રહાર કરતાં લોહ મધ્ય ચાલે;
દરિદ્ર જનનાં હરે તિમિર છેદન કરે, આપ બળે કરી તે ન હાલે.૩
ગુટકો શુદ્ધ પારસતણો હોય જે,ધાતુ રસ સત થઇ જલને પોખે;
જ્વાળાપ્રભાવ તેને વહ્નિ તણા નવ કરે,તેનેપ્રતાપેજગત પોખે.૪
સ્થિતપ્રજ્ઞતણું બીરદ એવું અખા, જેણે શીષ સાટે ગોવિંદ લીધો;
એત્રણદૃષ્ટાંતે કરી આપનરનીપના,પછીજ અરથીનેઉપદેશદીધો.

પદ ૮૯ મું

મર્મ મોટો પરબ્રહ્મનો, રસનાએ નાવે;
શબ્દવેધી[1] શૂરા ખરા, તેહને લક્ષ આવે. મર્મ૦ ૧
જેણે સ્થલ કોઇએ નથી, તેણે સ્થલ સ્વામી;
ધ્યાતા ન રહે શેષ જે, તેણે વસ્તુ પામી. મર્મ૦ ૨
શબ્દવિના સોહં[2] સદા, વેત્તાવિના વેવું[3];
જાણે કો સંત સાધી કલા, આકાશ વશેવું. મર્મ૦ ૩

૧ શબ્દનું શ્રવણ કરીને વેધ કરનારા. ૨ તે પરમાત્મા હું છું. ૩ જાણવું

ગુરુશિષ્યવિનાની સંજ્ઞા[1], જો સુધો[2] શિષ્ય પ્રીછે,
તે સદ્દગુરુ કહી શકે, જે ગુરુપણું નવ ઇચ્છે. મર્મ૦ ૪
જે વાચા બોલે અવાચ્યને[3], તે વાચા ન હોય;
સ્વસંવેદ્ય[4] જાણે અખા, જો ગુરુગમ હોય. મર્મ૦ ૫

પદ ૯૦ મું

વાતો કરો કિરતારની, બીજી પડતી મેલી;
ભીડ પડયે ભગવાન છે, અંતકાળના બેલી. વાતો૦ ટેક
આવ્યા ત્યારે એકઠા, જુજવે થઇ જાયે;
સમજાવ્યા સમજે નહિ, ગાફલ ગોથાં ખાયે. વાતો૦ ૧
દરસન પરસન દેહમાં, કોઇ વીરલા જાણે;
ખલક ફુલે રે ફુલડે, ભેદુ ભમરા રસ માણે. વાતો૦ ૨
રહીએ ઇશ્વરને આશરે, સમરી લઇયે સાંઈયા;
બ્રહ્માનંદ ચરણે અખો ભણે, અખે રામજ કહીઆ.વાતો૦ ૩

પદ ૯૧ મું

રહેવું મેશને ઓરડે, ભાઈ દાગ ન લાગે;
સોહં સોજ્જવલ એ સદા, ચેતન હોઈ જાગે. રહેવું૦ ટેક
તાદૃશ શીતલતા સદા, દ્વંદ્વ રાગ ન રાચે;
કામકાજ, અલોભતા, તૃષ્ણાને ત્યાગે. રહેવું૦ ૧
શિખ્યું, સાંભળ્યું રહે હદલગી, બેહદ થકી આઘું;
જ્યારે નિરંજન દેવ છે, ઘડિયાળું વાગ્યું. રહેવું૦ ૨
જેહેનો મતો રે અગાધ છે, જહાં ચેન ભાગે;
કહે અખો એ સત્ય છે, ધ્યેય ધ્યાતાને ત્યાગે. રહેવું૦ ૩

પદ ૯૨ મું

મૂળ વિચારો રે પંડિતો, શાને ભરમમાં ભૂલો;
ભાઈઓ રે! શીદ ફોગટ ફુલો. મૂળ૦ ટેક

૧ જ્ઞાન. ૨ સરલ. ૩ વાણીના અવિષયરૂપ બ્રહ્મને. ૪ પોતાને પોતાના અનુભવથી જણાય એવું.

આદિ બ્રહ્મથી ઉપની, ચૌદ લોકની સૃષ્ટિ;
ઉંચનીચ તેમાં નહિ, દેખો આતમ દૃષ્ટિ. મૂળ૦ ૧
પાણીકેરા પિંડ બન્યા, જયાં જોઈએ ત્યાં તેવા;
ઉત્પત્તિ પ્રલય એક છે, જ્યાં નહિ દેવીને દેવા. મૂળ૦ ૨
પૂંઠ દેઇને શું ફરો, પિયુ પાસે ભાળો;
પડદો છે આડો કર્મનો, ગુરુગમસેં ટાળો. મૂળ૦ ૩
પાંચ તત્ત્વ થયાં બ્રહ્મથી, બ્રહ્મમાંહે સમાય;
થયાં છે પણ થિર તે નહિ, જેનાં હોય ત્યાં જાય. મૂળ૦ ૪
બીજ બળે નહિ જ્યાંલગી, ભાઇ ત્યાંલગી ઉગે;
બીજ બળ્યા વિના માનવી, ફરે જુગો જુગે. મૂળ૦ ૫
અનુભવ એવો રે કીજીયે, મનની જડ જાયે;
મન મુવા વિના માનવી, વસ્તુરૂપ ન થાયે. મૂળ૦ ૬
કહે અખો નિર્ગુણ ગ્રહી, આ જ્ઞાન છે સાચું;
આતમ તત્ત્વ ચીન્યા વિના, સાધનસહુ કાચું. મૂળ૦ ૭

પદ ૯૩ મું

ધન્ય રે વહાલા તારે ઘુંઘટે, કોઈ પાર ન પામે;
કઇક જોઇને વિસ્મય હુવા, કઇક લાગ્યા છે ભામે. ધન્ય રે૦ ટેક
વહાલા! શા સરખો તુજને કહું, નહિ રૂપને રેષા,
તુંને ઉપમા દેવા કંઈ નથી, નહિ વર્ણ ને વેષા. ધન્ય રે૦ ૧
સ્થૂલ કહું તો કયાંલગી, મન વાણી ન જાયે;
સૂક્ષ્મથી સૂક્ષ્મ ઘણું, પરમાણું ન થાયે. ધન્ય રે૦ ૨
દીર્ઘ નહિ, લઘુ નહિ, અધ ઉર્દ્વ ન કહેવાયે;
દેશ કાલ વસ્તુ નહિ, એમ વેદજ ગાયે. ધન્ય રે૦ ૩
અજરામર અછેદ્ય તું, વહાલા વચને ન આવે;
સદા સદોદિત ઝળહળે, અવિગતજ કહાવે. ધન્ય રે૦ ૪
વહાલા! કહું નિર્મળ તાહરી, કંઇ રમતજ ન્યારી;
વેશે વહેવારે જે વાધશે, તેની બુધ જાય હારી. ધન્ય રે૦ ૫

તું અકર્તા રે વિલસ્યો, તારૂં સામર્થ્ય પ્રૌઢું;
જો તે પૂરૂં તો પડે, જો વસમું હોય થોડું. ધન્ય રે૦ ૬
એમ વિચારી જોયું અખે, આપું હરિમાંહે ખોયું;
સમ વિષમતા રહી ગળી, ધામ મૂળનું જોયું. ધન્ય રે૦ ૭

કનડા રાગનાં પદ–પદ ૯૪ મું

ઉલટ ફીરે સોઇનિજ ઘરપાવે,નહિતો મિથ્યા જન્મ ગમાવે. ધ્રુવ ૧
જીહાં રે ઠહેરાવું ત્યાં બીચ આકાશા,અનઉપાય કરે સર્વે સાંસા;
સંશે મટે તો સહેજ ઘર પાવે,અલખ નિરંજન આપ લિખાવે.૨
જીહાં રે જોઉં ત્યાં રામ રંગીલા, લોક ન લખે અલૌકિક લીલા;
પલપલમેં પ્રભુ નાના રે રંગા, સોઇ પ્રભુ ખેલે સદાઅંગસંગા.૩
એકકુ ગાય ઓર નહિ વાચે, સમજ લે સાન સદ્‌ગુરુ સાચે;
રુચિવિના ભોગ લાગે નહિ મીઠા, સોઇ સરાવે જણે પિયુ દીઠા.૪
બહાર સેવત કાચી રે નારી, અંતર ભોગ ભોગે પિયુ પ્યારી;
ઓર ભોગ સર્વે નિંદમેં જાવે, જાગે અખા સોઇ પ્રત્યક્ષ પાવે.૫

પદ ૯૫ મું

રામરસાયન જન જીનહીં પિયો હે, તાકે નેન ભયે કછુ ઓરા;
જબહી પ્યાલો માનું કાન દિયોહે,રામરસાયનજનજીનહીપિયોહે.
ઉતરત કંઠ કુટિલતા મિટ ગઇ, જબ ઉર અંતર વાસ કિયો હે;
ભિન્ન ભિન્નભાવ રહ્યો તોરી ભીતર,સો સબ મહારસનીરદિયો હે.૨
પિયો હે પિયૂષ પચ્યો હ્રદામાં, મહાઅનુભવ પ્રકાશ કિયો હે;
ઉર્ધ્વ કમળ સુર્ધ ભયે એસે, જીવ ટળી નિજ શિવ ભયો હે. ૩
ઉતરત નાંહીં તાકે બ્રહ્મખુમારી, વાકું કબહું ન કાલ ગ્રહ્યો હે;
જ્યુંકા ત્યુંહી અખા હે નિરંતર,ચિત્ત ચિદ્‌રૂપ ભયો સો ભયો હે. ૪

પદ ૯૬ મું

શબ્દાતીત નિગમ મુખ ગાવે, જાકો યોગેશ્વર ધ્યાન લગાવે;
વામેં હુમ હુમ ભીતર બોલે,શબ્દાતીત નિગમ મુખ ગાવે. ધ્રુવ.૧
ઉપનિષદ્ કહત આનંદમય, પ્રકૃતિપાર પંડિત બતાવે;
જાકું રટત હે મહામુનીશ્વર, સો જ્ઞાની ઘર બેઠહીં પાવે. ૨

કોઇ તપ તીર્થ વ્રતાદિક ત્યાગી, કો યમુના વૃંદાવન ચાયો;
કોઇ ક્ષીરસાગર બહુવિધ વાદી,સોઇ સિંધુ અગ નાવત નાયો.૩
જેસેં પારસ સ્પર્શે ધાતનકું, સોઇ સાધનકો સાધ્યો નવ જાયો;
કહે અખો યેહી અકથ કહાની,નાહિ કછુ પાયો મેં નાહિગમાયો.૪

પદ ૯૭ મું

નાવે ગુણે નિરગુનકી બાતે, આપ બન્યો હે અપની ઇચ્છાતેં;
આપે આપ આનંદ કેવળ રસ, નાવે ગુણે નિરગુનકીં બાતે.ધ્રુવ.૧
જ્ઞાન કથી કથી હારે જ્ઞાની, ભક્ત ભજી ભજી હારે ગાતે;
ત્યાગ વૈરાગ્ય કરી કરી થાકે, પ્રગટ ખેલ ન આવત ધાતે. ૨
એહી અચરજ બુઝે કોઈ જ્ઞાની, કયા જાને કોઇ ભેદુકી જાતે;
જેસે વજકો વેધે વજમણિ, ઓર ન ટકે કોઇ બાત બનાતે. ૩
ક્યા રે કહું બનત નાહીં કહતે, અકથ કહાની લખિ ન જાય પાતે;
પ્રગટ પ્રમાણ હજુર હથોહથ, ઓહી બિરાજે નાહીં અખા તે.૪

પદ ૯૮ મું

મહામત્તવાળા શ્રીરામજના,ચઢી ગયો ચિત્ત ચિત્ આપ ન આપો;
સો પૂરી ન ઉતરત કોઇ દિના, મહામત્તવાળા શ્રીરામ જના. ધ્રુવ.૧
સાધી સુરતનુરતકી નિશ્ચે, આપ ન દેખત ઓર તના;
નિરાધાર ધરની ન ધારે, ચિત્ત ચિદ્રૂપ ભયા અપના. ૨
અજબ કળા અચાનક ઉપની, પાર બ્રહ્મરસરૂપ મના;
પ્રપંચપાર સેવક ન સ્વામી, એક નહિ કોન કહે જો ધના. ૩
સ્વપ્ન સાખ દેત નહિ કોઈ, જાગૃતમેં સબ હોત ફના;
અપને બળે ઉડત જ્યું પંખી, અખા આધાર નહિ જ્યું અના.

પદ ૯૯ મું

નિરગુન રામ ગુનનકે વિખે, હે ન માંહિ માયાની મેખે;
આપે આપ આનંદ અનંત ગત,નિરગુન રામ ગુનનકે વિખે.ધ્રુવ.
ભયા કંચન અનંત આભૂષણ, યું જાને જન મુલખે લેખે;
ગુણસો ધાટ માટ અતિ શોભા, રહેણ રંચ કાહેકું દેખે. ૨

બાની મુદ્રા ભોગ નિમિત્ત જ્યું, અસન બસન બહુ રિધ વિશેખે
રૂપક જ્યું કાત્યું હે જનકું, ન મટે આપ ભોગકું પેખે. ૩
આપ અરૂપ રૂપ રસ નાના, બાના લક્ષ ચોરાસી મેખે;
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સમાવી ચાલે, જ્યું ધનસાર રહત નહિ રેખે.૪
એસા આપ વ્યાધિ વિધ વિમલી, જમલી નહીં કોઈ દ્વૈત ઉવેખે;
કર આલોચ સોચ અખો કહે, સારા સિંધુ આપલગ સેખે. ૫

પદ ૧૦૦ મું

મહાપદ્દમધ્ય મહાજનવાસી, બોહત વિચાર રહે બુધરાશિ;
જાકી ગેલ પડે શુક નારદ,
મહાપદ્દમધ્ય મહાજનવાસી. ધ્રુવ. ૧
તાંકી લેહરી હે હરિ હર અજ, સુર તેતીશ મુનિ સહસ્ર અઠયાશી
સિદ્ધ સાધક સબ ધર્યા ભીતર, સો બ્રહ્મસાગર સત અવિનાશી.૨
મરજીવા વિચારે અંબુમધ્ય, ધરશે બાહેર કરત સુખરાશિ;
એસી સાધ આદબિન અંબર,લિંગબિના રહે સબ રસ માસી. ૩
એ અકળ કળા કળત નહિપંડિત, જો શૌચ પાળે સેવે ઓ કાશી;
જ્યું ખેચર ખોજ પડત નહિ બિચરે,ચરણુ ચલે સો ભૂઅભ્યાસી.
જાતાં આત વિષે ગોડંડા, ત્યું તગના ઘેહે અઘેહે ગલાસી;
એસી ગત મત સમજ અખો કહે,ન્યારા પંથ સહેજે સુચ પાસી.

પદ ૧૦૧ મું

અકલ કલા ખેલત નર જ્ઞાની, જેસેં હી નાવ ફિરે દશોં દિશ;
ધ્રુવ તારેપર રહત નિશાની, અકલ કલા ખેલત નર જ્ઞાની. ટેક.
ચલન વલન અવનીપર વાકી, મનકી સુરત આકાશ ઠેરાની;
તત્ત્વસમાસ ભયો હે સ્વતંતર, જેસેં હિમ હોત હે પાની. અ૦
છુટી આદ્ય અંત નહિ પાયો, જઈ ન સકત જહાં મન–બાની;
તા ધર સ્થિતિભઇહેજિનકી, કહીન જાત એસીઅકથકહાનીઅ૦
અજબ ખેલ અદ્ભુત અનુપમ, જાકું હે પહિચાન પુરાની;
ગગનહીં ગેબ[1] ભયા નર બોલે,એહી અખા જાનતકાઈ જ્ઞાની.અ૦

---
૧ લીન

પદ ૧૦૨ મું

સંતો બાત બડી મહાપદકી, શબ્દ શયાન[૧] કછુ નહિ લાગત;
એસી સ્થિતિ બેહદકી[૨], સંતો બાત બડી મહાપદકી. ૧
દ્વંદ્વાતીત દ્વૈતસો ભાસે, કહા કહું કોબિદકી[૩];
આપ અવાચ્યવાચ્ય કરી બોલત, અજબ કલા મહાનિધકી[૪]. ૨
જહાં કછુ નાહીં તાહિમેં તકીઆ[૫], હામ નહિ જહાં હદકી.
શબ્દાતીત સુરતકી લગના, ચોજ[૬] ગ્રહી ચિદ્દઘનકી. સંતો૦ ૩
ગ્રાહક ગ્રહણ ગ્રાહ્ય નહિ તામેં, વાણ્ય ખુટી જહાં શ્રુત્યકી;[૭]
રૂપ અરૂપી આપ અખા હે, બુઝ[૮] બડી એ ગત્યકી.[૯] સં૦ ૪

પદ ૧૦૩ મું

એ ચિદ્ જયુંકા ત્યું હૈ સદાઇ,
જિહાં આપાપર[૧૦] ન મિલે અહર્નિશ, બેહદ હદ ન કહાઈ,
એ ચિદ્ જયુંકા ત્યું સદાઇ. ૧
દ્વંદ્વાતીત અસ્પર્શ નિર્ગુણ, એ સબ કહત તાંઈ[૧૧];
આપાપરબિચ રમત નિરંતર, નહિ પંચભૂત ન કાંઇ. ૨
જાત[૧૨] અજાત[૧૩] નહિ તિહાં રેહેની[૧૪],ગયા સકત નહિ આ
થોભ[૧૫] અથોભ સ્થિર બિન સ્થિરતા,નાં ઈછક[૧૬] નાં ઇછાઈ[૧૭]
જ્ઞાતા જ્ઞેય જ્ઞાન બિન જે ઘર,જિહાં પહોંચત નાંહીં ગિરાઈ[૧૮];
લક્ષાલક્ષ અખા જિહાં નાંહીં, સદા સદોદિત સાંઈ[૧૯]. ૪

રાગ સ્વેણીનાં પદ–પદ ૧૦૪ મું

પરમ પિયૂષ જને પાન કરવું;
ક્ષણે ક્ષણે જન્મ ટળે એવું મરવું. ટેક.
પરમ સુધારસ પીધે જનને,
ભવભય ભાર ન લાગે મનને. પરમ૦ ૧

---

૧ ઇસારત. ૨ અનંતની. ૩ પંડિતની. ૪ મોટા ભંડારની. ૫ સત્પુ
પોનું સ્થાન. ૬ સૂક્ષ્મ સમજ. ૭ વેદની. ૮ સમજણ. ૯ ગતિન
૧૦ હું ને બીજું. ૧૧ તેને. ૧૨ જાતિ. ૧૩ જાતિરહિત. ૧૪ આચા
૧૫ અટકાવ. ૧૬ ઇચ્છા કરનાર. ૧૭ ઇચ્છા. ૧૮ પડતા. ૧૯ સ્વા

અમૃતપાન વિચારવો સ્વામી,
ચૈતન્ય એક કહાવે બહુનામી. પરમ૦ ૨
સદ્વિચાર કરવો સન્ત સાથે,
જ્યમ ત્યમ રામ જાણવો આથે. પરમ૦ ૩
હરિ જાણ્યે જન હરિરૂપ થાય,
કૃષ્ણાકાર થઇ મન જાય. પરમ૦ ૪
પરમ લાભ હોયે હરિજન મળતે,
સળંગ દીસે તન રહે તે ટળતે. પરમ૦ ૫
પૂર્ણ બ્રહ્મ વ્યાપી રહ્યો પોતે,
હૃદે ટાઢું થાયે એમજ જોતે. પરમ૦ ૬
કહે અખો સુખી તે થાશે,
અમળ અમિત થયો જેનો આશે. પરમ૦ ૭

પદ ૧૦૫ મું

અદ્‌ભુત રસના કોઇ જન રસીયા,
ચક્ષુ અંગ એક શ્વાસે રે શ્વસીયા. ટેક
એક સુરત નર માદા મોતી,
ઉછરે અપત કૌ રમી રહે જ્યોતિ. અદ્‌ભુત૦ ૧
કુંઝી બાલ ઉછરે જ્યમ સુરતે,
પડે પાર જે બીહે નહિ મરતે. અદ્‌ભુત૦ ૨
પ્રીત કમલ સુરસું ઠીક જોડે,
અર્ક વિના પાછું અંગ સંકોડે. અદ્‌ભુત૦ ૩
સિન્ધુ નાવ જલ મીઠે કોહે,
અંગપટ ખારે જલે હોયે. અદ્‌ભુત૦ ૪
રત્ન કંબલ અગ્નિ ધોવરાવે,
જળ લાગે તો ફીટી જાયે. અદ્‌ભુત૦ ૫
ત્યમ મહારસ લાગ્યો જે જનને,
લક્ષ લાગે દેખે નહિ તનને. અદ્‌ભુત૦ ૬

કહે અખો અચંબો રસ એવો,
ભોગી લહે ન કહેવાયે કેવો. અદ્‌ભુત૦ ૭

પદ ૧૦૬ મું

અતિ ઉત્તમ આલય રહે હરિને,
પિંડ બ્રહ્માંડને પાછાં કરીને. ટેક
તે પદ વિષે રહ્યા સન્ત સુધા,
સ્વમની શ્રેણીને જે નવ વલુંધ્યા. અતિ૦ ૧
ત્રિગુણ આધે સર્વે તેની રે છાયા,
તે શૂન્ય ભેદી જુવો રામ રાયા. અતિ૦ ૨
જીર્ણ મંડપ દીસે સત્ય સરીખો,
ચૌદ લોક એણી પેર પરખો. અતિ૦ ૩
તેથી મહાનિધ છે રે આઘેરી,
જેહની ચાલે શક્તિ પરેરી. અતિ૦ ૪
ગુણ વ્યાપારે જેનું મન રે ગુંચાણું,
વિસર્યું તે નિજ પોત પુરાણું. અતિ૦ ૫
જે વડે ઠાઠ ચલે વલે આખો,
તે જોઇ ગુણ પરેરા રે નાખો. અતિ૦ ૬
ત્યારે તે તદ્રૂપજ પોતે,
અર્થ થાયે અખા! એમ જોતે. અતિ૦ ૭

પદ ૧૦૭ મું

આ પ્રભુ પૂર્ણ સદોદિત સ્વામી,
ઘટ ઘટ વ્યાપક અંતરજામી. ટેક
પક્ષાપક્ષ કરે રે અણજાણ્યે,
અણછતો અહંકાર પાસા તાણે. આ૦ ૧
નિર્મલ ભક્તિ ન જાણે રે સેવા,
સકલ ભાવે રમે દેવાધિદેવા. આ૦ ૨
નહિ પક્ષપાત હરિ તે અમારો,
અન્તર જોતાં એક બોલણહારો. આ૦ ૩

પૂર્ણ સમજ્યા વિના સુખી ન થાયે,
અન્તર દ્વેષ બહાર હરિ ગાયે. આ૦ ૪
માંહે અહંકાર રહ્યો વણસાડે,
તેને શોધીને નવ કાઢે. આ૦ ૫
જ્યમ ચક્ષુને હીરે જડાવે,
ઓપે પણ અંધાપો આવે. આ૦ ૬
કહે અખો જન વિચારીને જોજો,
હરિને ઈચ્છો તો દ્વૈતજ ખોજો. આ૦ ૭

પદ ૧૦૮ મું

પૂરણ બ્રહ્મ પૂરી રહ્યો પોતે,
ભાગ્યો ભર્મ સ્વતન્તર જોતે. ટેક
જે પામવા જાયે નર સામો,
તે તો જાણો માયાનો ભામો. પૂરણ૦ ૧
જ્યાંહાં જેવો ત્યાં શ્રીરંગ પોતે,
સંશય જાય વિચારી જોતે. પૂરણ૦ ૨
સ્વામી સેવક બુદ્ધિ પ્રમાણે,
ચિત્ત આગળ દેઈ આણ્યો રે વાણ્યે. પૂરણ૦ ૩
અણછતી મધ્ય માયા રહી મ્હાલે,
મિથ્યા જીવને ધાંધર ઘાલે. પૂરણ૦ ૪
પ્રકૃતિ જેવી પુરુષ પણ તેવો,
મૃગજલ વંધ્યા પુત્રજ જેવો. પૂરણ૦ ૫
વસ્તુ વિચાર્યે મિથ્યા સર્વે,
સહુ લાગ્યા મોહજળને તરવે. પૂરણ૦ ૬
કહે અખો રામ જ્યમનો ત્યમ છે,
પૂરા ગુરુ વિના સહુને અગમ છે. પૂરણ૦ ૭

પદ ૧૦૯ મું

આતમરામ નહિ નર આઘો,

દૂર સુણીને પડે રખે ધાંધો. ટેક.
જયમ દર્પણ ઝળકે સીસું લાગ્યે,
ભાસક શક્તિ ક્યાં હુતી આગે. આતમ૦ ૧
કાચને પોષણ સીસાકેરૂં,
કોણ જુવે કે શું છે પાછેરૂં. આતમ૦ ૨
પિંડ બ્રહ્માંડ તે કાચજ સ્થાની,
તેનું પોષણ વસ્તુ સદા અમાની. આતમ૦ ૩
તે નહિ ઉંચો કે નીચો પાતાલે,
દશે દિશાસહિત સહુનું આલે. આતમ૦ ૪
દિસે નહિ તે દેહ અહં માને,
અહં ઓળખે તો રહે નિદાને. આતમ૦ ૫
જો પ્રભુ પ્રીત કરીને હીસે,
જગત ન દીસે વસ્તુજ દીસે. આતમ૦ ૬
આડ નથી અખા કશી બીજી,
વારિધિ મધ્ય અહંતા જે થીજી. આતમ૦ ૭

પદ ૧૧૦ મું

હરિરસ ભોગી રે સહેજ ખેલારા, જેસે સ્ફટિક મણિ સંગતિ સારા;
અણુલિંગી અકાશથી આછા, રોધરહિત ન ભાગે રે પાછા. ૧
દૃશ્ય દૃષ્ટિ મધ્યકા રે વાસી, ઘટ આકાશ જ્યું સદા રે ઉદાસી. ૨
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સ્વપ્ન રે જાંહી, કલ્પિત ભાવ નલાગે રે ત્યાંહી૩
ભાવાભાવરહિત આદ્ય મધ્યે, અખા પૂરણ થયો પૂરણ નિધ્યે. ૪

પદ ૧૧૧ મું

અબ ગયા જનમમરનકા સાંસા, રામ આરામ ભયારે સમાસા;
જેહી રામ જાને થા દૂરા, સોહી રામ મેં પાયા ઉરા. અબ૦ ૧
બિન જાન્યા મેં બહુત મરે થા, પિંડ બ્રહ્માંડકા ભાર ધરે થા. ૨.
સો મેં દેખ્યા સ્વતંતર ધાગા, પિંડ બ્રહ્માંડકાવે ધાગેરે લાગ્યા૩.
ના જપ તપ ના સંયમ કીના, અવાચ્ય રસ મુખ બીન પીના. ૪.
ગુરુગમ ગ્યાન એ હી પાયા, અન્તર્દૃષ્ટ કોઈ ગયા ન આયા.

બીન મુવે મુવા નર સોહી, જાકું એસી ઉપજ હોઇ. અબ૦ ૬
ત્રિગુણકી નિદ્રા ઘેર ન લાગી, અખે રામ અંતર મતિ જાગી

પદ ૧૧૨ મું

મર્મ સમઝ રે મનવા મેરા, તામેં સમાસ હોવે જબ તેરા;
મન જગતકા ધારણહારા, મન મુવે નિપટયા સંસારા. મર્મ૦ ૧
લોક ચૌદ રચ્યુર્યા હે મનકું, તાતેં મન પાવે બંધનકું;
મન મુવા તબ હે સબ રામા, લોક પરલોકકી ભાગી કામા.[1] ૨
મન મુવેતે રહે જે મનવા, સો હરિરૂપ જાણીજે જનવા[2];
કહે અખો રહ્યા નહિ બાકી, જબ હિકમત બુઝી ઘરવાકી[3]. ૩

પદ ૧૧૩ મું

તબ વે પદ કૈવલ્યકું રે પાઇએ, કહેણી રહેણીસે પર જાઇયે.ટેક
જબલગી મનુવા કરે કછુ આસા, તબલગી હે રહેણીકા પાસા.
જબ યે ચિત્ત અચિત્ત ઘર આયા, સિરપર લીન ભયી છાયા. ૨
ફિર મનકે મનરૂપે રે હોવે, કાલ કરમ તીસેં કાહે વગોવે. ૩
જયું ઢાંકેદર્પનપ્રતિબિમ્બ નાંહી,ત્યુંમનઅમન તોરેહેણી કાંહી.
એસે અબધુત કીઆ બિચારા, તોયે અખા પદ પાયે પારા. ૫

પદ ૧૧૪ મું

હાર્યા મન, હાર્યા અહંકારા, ભોગ હારકે ભયા રે તૈયારા. ટેક.
તૃષ્ણા હારી, હારી આશા, હારી ફિરી આવરણકી સાંસા. ૧
હાર્યા વર્ણાશ્રમકા માના, અનભે જાયે પહુંચા નિદાના. ૨
બ્રહ્મ અગ્નિ અન્તરમેં લાગા,જલ ગઈ માયા રહી નહિ જાગા. ૩
રામકે જીવણે જીવણા મેરા, જહાં નહિ કાલ કરમકા ઘેરા. ૪
કહેણી રહેણી જાણે રામા, મેં તો ભયા રે પૂરણકામા. ૫
જેસે પારસ પરસા લોહા, સામટા સુવર્ણ પાયા સોહા. ૬
કહત અખા જાનેગા હાર્યા, હાર્યે કો આવે ઇતબારા. ૭

પદ ૧૧૫ મું

ઘર ન ચલે ઘરવાસા ભાગા,અનભે ખોજ લીની નિજ જાગા. ટેક

૧ ઇચ્છા. ૨ હે મનુષ્ય! ૩ ઘરની–આત્માની.

મેરી લડકા કોઇ ન મેરા, મોસેં સબ કરે ઘર ઘેરા. ધર૦ ૧
પાંચે પુત ઠગારે ઘરમેં, મેરી માયા લગાવે ભરમેં. ધર૦ ૨
ગુરુજ્ઞાની મોહે મરમ બતાયા, તબ મેં સબકાહીરદા પાયા ધર૦ ૩
ગુરુકે હીરદેકા બિચારા, સારા કુટુમ્બ ત્રિગુની બિસ્તારા.ધર૦ ૪
ઐસા જાન સબ થાપ થપેડયા, દ્વૈત લક્ષ ભાગા ઘટ ઘેરા. ધર૦ ૫
અસલ એનઅસમાનીઆપા, જાકામોલ તોલનહિમાપા.ધર૦ ૬
નાહીં ભીતર, નાહીં બહારા, જ્યું કા ત્યું હીઅખાહેસારા.ધર૦ ૭

પદ ૧૧૬ મું

ના મેં ઘટ, બીના ઘટ નાહીં, જૈસે દેહ સંગ હોત ઉછાંહી. ટેક.
જૈસે મુકુરમેં પડત ઝાંહી, કહી ન જાત ન્યારી કે માંહી. ના૦ ૧
પાનીમેં નભ દેખીઅત નીકે, જલકા મલ નહીં ઉનહી કે.ના૦ ૨
બિનઅકાસ સ્થલનહિ રહેવેકું,ભીતરબહારબચનકહેવેકું.ના૦ ૩
મત અમત બિન મત હૈ એસા, ગુરુગ્યાનીકી ઐસી લેસા.ના૦ ૪
કહા કહે સમુઝાવે કોઈ, જહાં જેસા તહાં તેસા હોઈ. ના૦ ૫
મરણ જીવણ સોદેહકા ધરમા,મૈંતોનાહીંઇન્દ્રિઅરૂચર્મા.ના૦ ૬
નામધરનકું અખા સોનારા,સદા નિરન્તર રામ હે સારા. ના૦ ૭

પદ ૧૧૭ મું

આપે અનુભવ એવોરે જગમાં, જો હરિરસ ચાલે રગરગમાં. ટેક
જ્યમ શૂરો રણમાં દેહ ન દાખે,તો ધડ ઝૂઝે શિરજ પાખે.આ૦ ૧
તો હરિ પ્રીત પડે છે પૂરી, જેની સુરત ચાલે અતિ શૂરી. આ૦ ૨
રામ આવે તો જાજો રે સર્વે,જે જન નિશ્ચે રાખ્યો રે મરવે.આ૦ ૩
રામઆવેતોશુંછેપિંડ પડતે, ક્યાં તેરામનિર્ભલછેરેધડતે.આ૦ ૪
રામતણો જન શેનેરે ઇચ્છે, રામતણે ઘેર ન્યૂનતા શી છે. આ૦ ૫
ક્ષુદ્રભોગ જન હરિના ન માગે, જેની સૂરત સ્વામીશું લાગે.આ૦ ૬
રસબસરહેઅખારામસંગાથે,તોઅળગાક્યમરહેવાયેરેનાથે.આ૦ ૭

રાગ મલ્હારનાં પદ–પદ ૧૧૮ મું

જ્ઞાનઘટા ચડ આઇ, અચાનક જ્ઞાનઘટા ચડ આઈ ! ટેક
અનુભવજલબરખાબડી બુંદન,કર્મકી કીચ રેલાઇ !અચાનક૦ ૧

દાદૂર મોર શબદ સંતનકે, તાકી શૂન્ય મીઠાઇ. અચાનક૦
ચહુદશ ચિત્ત ચમકત આપનપોં, દામિનીસી દમકાઈ.અચાનક૦
ઘોર ઘોર ધન ગરજત ઘેહેરા, સત્ગુરુ સેન બતાઇ. અચાનક૦
ઉમગી ઉમગી આવત હે નિશદિન, પૂરવ દિશાજનાઈ.અચાનક૦
ગયો ગ્રીષ્મ અંકુર ઉગીઆયે, હરિહરકી હરિઆઈ.અચાનક૦
શુક સનકાદિક શેષ સહરાયે,સોઇ અખાપદ પાઈ ! અચાનક૦

પદ ૧૧૯ મું

બ્રહ્મ મહેલ સુખ કીનો, અબ તો બ્રહ્મ મહેલ સુખ કીનો. ટેક
ચતુરાતીત ત્રિગુણપર પાવન,ઐસો નિજ પદ ચીન્યો. અબ તો૦
જહાં નહિ ધ્યેય જહાં નહિ ધ્યાતા, ધોખા લીન સબકીનો;
વિધિ નિષેધ દોઉ ભયે બરાબર, નાકોઇ અધિક અધીનો.અબ તો.
જ્યું મોર સલાખા મધ્ય પરઠત,પ્રતિબિમ્બ સો તનમેં કર લીનો;
ભેદાભેદ જહાં નહિ વાચા, આકાશતેં અતિ ઝીનો. અબ તો૦
જીવનમુક્ત સકલ ઘટવાસી, સબ રસ ભોગી ભીનો;
અજબ કલા અખા સોનારા, ઐસો અનુભવ ચીન્યો. અબ તો૦

પદ ૧૨૦ મું

આનંદ અદ્ભુત આયા, અબ મોહે આનંદ અદ્ભુત આયા.
કીયા કરાયા કછુબી નાંહી, સેજે પીયાજીકું પાયા. ટેક
દેશ ન છોડયા બેશ ન છોડયા, નહી છોડયા સંસારા;
સૂતા નર નિદ્રાસે જાગ્યા, મિટ ગયા સ્વપ્ના સારા. અબ૦ ૧
કૂપા નાળ અંતરસે છુટી, ગોળા જ્ઞાન મિલાયા;
આળ અટક ફેલ સબ નીકળ્યા, જડસે અજ્ઞાન ઉડાયા.અબ૦ ૨
ભલા કહે કોઈ બુરા કહે કોઇ, અપની મતિ અનુસારા;
ખરા મોળા લોહ પારસ પરસે,સોન ભયાઅખાસોનારા.અબ૦ ૩

પદ ૧૨૧ મું

તુજ મરતે બની આવે, મનુવા ! તુજ મરતે બની આવે. ટેક
તેરે ચાહીયે ચીકના મીઠા, પંચ વિષય સંગ લીના;
મિજલસ તેરી પંચકી સંગે, ચાહીયે રામ રંગીલા. મનુવા ! ૧

સુખદા સાજ મિલાવે મન તું, દુઃખ ચલે દસ ડગ આગે;
જ્યું ગલની ગલ મચ્છી રસબસ, તુરંત તનકું ત્યાગે. મનુવા ! ૨
એક મંન અરૂ દુજા પારા, મરે સો મૂલ અમૂલે;
કુચ્ચા અપના અરથ બગાડે, પક્કા નર યૂં બોલે. મનુવા ! ૩
યોગી હો કે હો તું તપીયા, જીત્યા જુગ સંસારા;
મરતકકી ગત મરતક જાને, કહે ગયા અખા સોનારા. મનુવા ! ૪

સરવડાંનાં પદ–પદ ૧૨૨ મું

સદગુરુસંગે લાવો રે લીજે, તન મન ધન ત્યાં તતક્ષણ દીજે;
મહાજન સંગે કારજ સીજે તો, મોટા મહિમા ગુરુદેવનો રે. ૧
સદ્‌ગુરુ સંગે સંશય ભાગે, અંતરમાંહી અનુભવ જાગે;
અસિપદમાં જઇને વાગે, તો શુદ્ધ સેહેજાનંદ સંભવે રે. ૨
અહંતા આડી સરવે જાય, સત ચિત આનંદજ ગાય;
બ્રહ્માકારવૃત્તિયે થાય તો, જાગ્રત સુપન સુષુપ્તિમાં રે. ૩
ભર પંડિત એ કોય ન જાણે, સ્વર્ગાદિકના ભોગ વખાણે;
તુછ સુખના કર્મને તાણે તો, જગદાકારની જાડમાં રે. ૪
અનુભવી નર જો સામું ભાળે, રૂદે સંશેની ગ્રંથી ગાળે;
શુધ સેહેજાનંદ સધળે ભાળે તો, સદ્‌ગુરુ સંતે દયાકરી રે. ૫
અખે પણામાં આનંદ એવો, ભાસે જયાં જેહેવો ત્યાં તેહેવો;
વરતનહારો વરતી લેવો તો, સચરાચર શોભી રહ્યો રે. ૬

પદ ૧૨૩ મું

સદ્‌ગુરુજીની સંગત કરીયે, મન ક્રમ વચને તનમન ધરિયે;
બ્રહ્માનંદ નિજ સુખ અનુસરીયે તો, મોટા મહિમા ગુરુદેવનો રે. ૧
સદ્‌ગુરુજીને શરણે રહીયે, નિત્ય નિજાનંદ નિજ સુખ લહિયે;
જીવપણું ટાળી શિવ થઇ જઇએ તો, ભય ભાગે ભવરોગનો રે. ૨
સદ્‌ગુરુ શરણે આપું દીજે, બ્રહ્માનંદ મહારસ પીજે;
મહાજન સંગે કારજ સીજે, આતમદૃષ્ટે અવિલોકતાં રે. ૩
તત્પદ ત્વંપદ અસિપદ જેવો, જાગ્રત સુપ્ત સુષોપતિ તેહેવો;
અંતર અનુભવ પ્રગટે એહેવો તો, મહાજનસંગે મળતાં રે. ૪

વિષયી પામરને એ સુખ નવ જામે, પ્રતક્ષ પરોક્ષને પડિયાં છે થામે;
છે છતી વસ્તુ ઉધારે વામે, જેમ મૃગ કસ્તુરીને ભૂલિયો રે. ૫
અધિકારીને એ સુખ ભાવે, કર્મ ઉપાસના જ્ઞાનને દાવે;
એ સુખ અખેપણા માંહ્ય પ્રાવે તો, નિરંકુશ પદ નિહાળતાં રે. ૬

પદ ૧૨૪ મું

વિષયોમાં મન જાતું રે વારો, કામ ક્રોધ મદ લોભ નિવારો;
મહાપુન્યે આવ્યો અવસર સારો તો, સેવી લ્યો સદ્‌ગુરુદેવને રે. ૧
સંકલ્પ વિકલ્પ રોગ નિવારો, શુદ્ધ નિરંતર મૂળ વિચારો;
ભવસાગરનો આવ્યો આરો તો, જોખ્યમ ભાગે જીવનું રે. ૨
વેહેતિ વૃત્તિને સ્થિર કરી રાખો, અનુભવ ઈશ અનુપમ ચાખો;
અહોનિશ સદ્‌ગુરુ શબ્દને ભાખો તો, આપણુપું અવલોકતાંરે. ૩
ઉત્તમ અવસર આવ્યો રે એવો, બ્રહ્માદિક ઈચ્છે છે જેવો;
શુદ્ધ સેહેજાનંદ સમરસ મેવો તો, લીજે ગુરુગમજ્ઞાનમાં રે. ૪
આપોપું અંતરથી રે ટાળી, શુદ્ધ નિજાનંદ સ્વયમેવ ભાળી;
શું સુખ કહું વળી વળી તો, વરણ્યું ન જાય વેદ વાણીયે રે. ૫
પામર પશુ આપે નવ જાણે, અણછતા આરોપને રે વખાણે;
મહાસુખ અધિકારી કોઈક માણે તો, પોતાપણાને પ્રીછતાંરે. ૬
અખેપણામાંહે આનંદ વાધ્યો, જનમમરણની ભાગી ખાંધ્યો;
નિરંકુશ સુખ નિજ પથે વાધ્યો તો, નિરાભાસરૂપ નિરખતાં રે. ૭

પદ ૧૨૫ મું

આશ મૂકી દેને અહંમમ કેરી, અહંમમે આવરણ થાય અંધેરી;
પરમાત્મ પદ શક્યો નવ હેરિ તો, ઘેર્યો માયાના ઘેનમાં રે. ૧
સદ્‌ગુરુ સંતને શરણે ઠરીયે, અંતર બાહ્ય વિષય પરહરીયે;
પરમાત્મા પુરુષોતમ વરિયે તો, હરિયે સંશય શોકને રે. ૨
અહંવૃત્તિ અંતરથી ટાળો, નિરાભાસ નિરંકુશ નિહાળો;
હરખ શોકની ટળીજાયે જાળો તો, બાળો વેહેતી વાસના રે. ૩
મનુષ્ય દેહ ફરી નહિ આવે, મોટા મુનિજન મોંઘી રે કહાવે;

સંતસંગે સ્વયંનિજ રૂપ ફાવે તો, ભાવે વર્તે માલમાં રે. ૪
માલે વર્તે મરજીવા રે જોગિ, અજરામર મહાપદના રે ભોગી;
તત્પદ ત્વંપદના હોય સંગી તો, અસિપદના અનુભવી રે. ૫
અખેપણું લેઈ બોલે જેવું, વેદે વર્ણવ્યું, નેતિયે તેવું;
પરમાનંદ રૂપ પ્રગટયું એવું તો, જે મહાપદ કેરૂં માલવું રે. ૬

સામેરી રાગનાં પદ–પદ ૧૨૬ મું

હરી ભજ હેતે રે અંધ અભાગીયા રે,
શું રે મોહ્યો અણછતા ભવને રે નાટ[1];
દિન અમુલખ રે એળે વહી જાય છે રે,
મનુષા દેહમાં શાને ઉઠાડે વાટ. હરિ૦ ૧
મોટપણું માન્યું રે ક્ષણભંગુર દેહનું રે,
એ તો કાંઇ પલકમાં થાશે ભંગ;
સંસાર એવો રે રંગ પતંગનો રે,
એળે શીદ ખુવો ઉત્તમ અંગ. હરિ૦ ૨
સ્વમાની સંપત્તિ રે જોતાંમાં સમાઇ જશે રે;
દાસ સુત બંધવ ઉંચાં ધામ;
અંતની વેળાએ રે કોઇ નહિ કામનું રે,
ભવમાં નવ જડે કોઇ ઠામ. હરિ૦ ૩
નાત્ય જાત્ય મેલીને રે મન મહાલે ઘણું રે,
ચડી ગયું અહંમમતાનું માન,
સંતની સેવાને રે જંતે જાણી નહિ રે,
કેમ જાય આત્મકેરૂં અજ્ઞાન. હરિ૦ ૪
મારૂં મારૂં કરીને રે મનખો હારિયો રે,
ચડી ગયું સંચત ક્રિયમાણ વ્યાજ;
હટવાડામાં રે સર્વે વસ્તુ હારીયો રે,
જ્ઞાન વિના એકે ન સરીયું કાજ. હરિ૦ ૫
કહે અખો પ્રાણી રે હરિ ભજો પ્રીતશું રે,

૧ નાટક.

કરીયે સદ્‌ગુરુ કેરો સંગ;
આનંદ સાગર રે, અંતર પ્રગટે રે,
થાયે અવિદ્યાકેરો ભંગ. હરિ૦ ૬

પદ ૧૨૭ મું

આવો રૂડો અવસર રે પ્રાણી તુંને નહિ મળે રે,
પામ્યો મનષા જનમ અમૂલ્ય;
આતમજ્ઞાન વિના રે એળે આયુષ ગયું રે,
મૂઢમતિ શી કરે ફુલા રે ફુલ. આવો૦ ૧
બાળ્ય તારૂં ડાપણુ રે બુડયો ભવકૂપમાં રે,
કરી ઘણો અન્યાય અધર્મ અપાર;
મુક્તિનો મારગ રે શુધ્ધો સમઝ્યો નહિ રે,
મંદમતિ ઘણો થયો રે ખુવાર. આવો૦ ૨
અમુલખ હીરો રે મુકી વોર્યો કાચને રે,
ચડી ગયો પ્રોક્ષ સ્વભાવની આડય;
નીચપણું માની રે પડયો નરકખાણયમાં રે,
જડઈ ગયો જીવપણાની જાડય. આવો૦ ૩
સંતની સંગત રે ઘડીએ કરી નહિ રે,
ચડી ગયો દેહાભિમાનનો ગર્વ;
હરિ હસ્તામલ રે પાસે પ્રીછ્યા નહિ રે,
હાર્યો કાંઇ મનખો મહા ધન્ય સર્વ. આવો૦ ૪
મારૂં મારૂં કરી રે મુવો ઘણું મોહમાં રે,
અંતે રે કોઇ ન આવે કામ;
મર્ણની વેળાએ રે કોઈ કોનું નથી રે,
ન ભજ્યા હેતે આતમરામ. આવો૦ ૫
કહું છું પોકારી રે સેજે સાનમાં રે,
એ છે મહાપદ મોટી વાટ;
કહે અખો હરિ રે અંતર પ્રગટે રે,
ટળી જાયે દુર્ઘટ માયા નાટ. આવો૦ ૬

દેશીફેર—પદ ૧૨૮ મું

સાંભળ શીખ પ્રાણી જો, શું વળગ્યો મિથ્યા વાણી જો;
શું હીંડે છે ફોગટ ફુલ્યો જો, ધરધંધામાં ભૂલ્યો જો. ૧
મારૂં મારૂં કરી માણ્યું જો, ફરવી નરકની ખાણું જો;
દારા સુતને દેખી જો, નવ જોયું રૂઠીએ પેખી જો. ૨
કર્મ કર્યાં દેહભાવે જો, બુડયો આરે આવી જો;
રાત્ય દિવસ ઘણું રળતો જો, ત્રિવિધિ તાપમાં બળતો જો. ૩
કામક્રોધ અહંકારે જો, ભવ ફરતો વારે વારે જો;
તું સંતન નિંદા કરતો જો, પાપે પેટજ ભરતો જો. ૪
સંતની સેવા સુધા[1] જો, શું ઉંઘે અકરમી ઉંધા જો;
તેં બ્રહ્મને ભજ્યા સાક્ષાત જો, બેઠી આતમઘાત જો. ૫
અખો કહે બ્રહ્મને ભજીએ જો, જનમનાં બંધન તજીએ જો.૬

પદ ૧૨૯ મું

મનુષા દેહનો આરો જો, કેવલ બ્રહ્મ સંભારો જો;
સંસાર ભવજલ ખારો જો, રેહે માયાથી ન્યારો જો. ૧
હેતે હરિગુણ ગાને જો, સંત સંગતમાં નાહાને જો;
તાહારૂં જમનું બંધન ટળશે જો, માહાપદ મોંઘું મળશે જો. ૨
દેવ ઇચ્છે મનુષ્યના દેહને જો, છે પામ્યો તું તેને જો;
તતબર થઇ હરિ ભજજો જો, જમનાં બંધન તજજો જો. ૩
કીજે સતસંગ ભારી જો, દીજે તનમન વારી જો;
સતસંગે મહાપદ કાવે જો, આત્મ અનુભવ આવે જો. ૪
અંતરમાં નિજરૂપ દરસે જો, સદ્‌ગુરુ પારસ પરસે જો;
કહે અખો બ્રહ્મરસ પામો જો, રહે સદ્‌ગુરુના સામો જો. ૫

રાગ પ્રભાત—પદ ૧૩૦ મું

અવતાર દશ કે ચોવીશ સ્વામીતણા, પરઠતાં પૂર્ણ પદ તેજ ભાગે;
કાર્ય કારણમાં આવી જે ઉચ્ચરે, તેહને દ્વૈતપદ રૂડું લાગે. અવ૦
સૂર્યને ધામે અંધકાર અંશે નથી, શીત નવ સંભવે અગ્નિ આથ્યે;
ત્યમવસ્તુવિષેનથીદ્વૈતપદસાધવા,સાધેતોઅંગુલિજમહાથે.અવ૦

---

૧ અમૃત.

ભુજવિષે જ્યમ અંગુલિ પંચ છે, નામ રૂપ ક્રમ અળગે અળગે;
હસ્ત ત્યમવસ્ત પ્રાયેજપરમાત્મા,અવતાર અનંત પણસૂત્ર સળંગે.
ચરિત્ર ચેતનતણાં અંગ અંગે ઘણાં,જેણે જે કીધું તે તેણેજ કીધું;
ચોવીસેમાંહી એકતા નથીચરિત્રની,અનન્ત સામર્થ્યમાંસહુજસીધું.
વિશ્વરૂપ દાખવ્યું પાર્થને અચ્યુતે, અનન્તઅવયેવપણ અંગ એક;
એજ પામે તે ચોવીસ કહો કયમ ગણે! માને મહારાજને એકમેક.
કહીંચરિત્રમોટાંકરે,કનિષ્ઠકહીઆચરેબહુનામીતણીબહુજશક્તિ
માપેલાની મતિ મર્મ તે નવલહે, આધાર અનન્ત પણનરહેડગતી.
વેદ મુખ્ય કર્મ કહે મધ્યે ઇશ્વર લહે,અન્તે અવાચ્યકહી મૌનરાખે
શ્રુતિને સ્મૃતિ કાલક્રમ ઇશ્વર વદે, બહુ બહુ ભાતના ભેદ દાખે. અ૦
અનુમાન સહુકોકળે, એકતા નવમળે, જેણે જેચિન્તવી ઘાટ ઘાલ્યું;
દર્શનમત્ત નાનાવિધિચાલીઆ, પણજોતાં જનુનીતણેઉદરેમહાલ્યું.
અવતાર પરઠેતોસર્વેજ સ્વામીતણા, સહજસાગરતણીલોઢલહેરી;
અન્યસિદ્ધાન્ત જોતાંતેછે મનતણા, પણ મનાતીતનેન શકે હેરી.અ૦
સર્વાતીતમાં સુરત જેહેની મળી, ભ્રમ નિદ્રાથકો તેજ જાગ્યો;
તે નરદેખે જન બહુ વિરલતા, નાકોઆરાધ્યો નાકો ત્યાગ્યો. અ૦
પહેલે અવતાર પરઠે જો પોતા વિષે, કર્મના મર્મનું જાળ જાણી;
પછે અવતાર ઇશ્વરવિષે દાખવે, આપ અજ્ઞાનતા સામીઆણી.અ૦
જેમ છે તેમ પરબ્રહ્મ તો ઓળખે; જો પિંડ બ્રહ્માંડનાં પડ ફાડે;
સર્વાતીતમાં આશય મળે અખા, બાકી સર્વેજ માયા અખાડે.અ૦

રાગ સામેરી—પદ ૧૩૧ મું

સમજણ વિના રે સુખ નહિ જંતને રે;
વસ્તુ ગતિ કેમ કરી ઓળખાય;
આપમાં વસે છે રે આપનો આતમા રે,
તેણે કાંઇ જીવપણું નવ જાય. સમજણ૦ ૧
રવિ રવિ કરતાં રે રજની નહિ મટે રે,
અંધારૂં તો ઉગ્યા પૂઠે જાય;

રુદે રવિ ઉગે રે નિજ ગુરુ જ્ઞાનનો રે,
થનાર હોય તે સહેજે થાય. સમજણ૦ ૨
જળ જળ કરતાં રે તૃષ્ણા નવ ટળે રે,
ભોજન કહેતાં ન ભાગે ભૂખ;
પ્રેમરસ પીતાં રે તૃષ્ણા તુરત ટળે રે;
એમ મહા જ્ઞાનીઓ બોલે છે મુખ. સમજણ૦ ૩
પારસમણિ વિના રે જે પથરા મળે રે,
તેણે કાંઇ કાંચન લોહ ન થાય;
સમજણ વિના રે જે સાધન કરે રે,
તેણે કાંઈ જીવપણું નવ જાય. સમજણ૦ ૪
દશમણ અગ્નિ રે લખીએ કાગળે રે,
એને લઇ રૂમાં જો અલપાય;
એની અગ્નિથી રે રૂ નથી દાઝતું રે,
રતિ એક સાચે પ્રલયજ થાય. સમજણ૦ ૫
જીવપણું મટે રે અનહદ ચિંતવ્યે રે,
એ તો વાણીરહિત છે રે વિચાર;
જે જે નર સમજ્યા રે તે તો ત્યાં સમ્યા રે,
કહે અખો ઉતર્યા પેલે પાર. સમજણ૦ ૬

રાગ કાફી—પદ ૧૩૨ મું

સંતો રે પ્રેમ ભલકે લડીએ રે,
હું મમતાને મેલી કરી; સંતો સાથે ભળીએ. સંતો રે૦ ટેક
સત્યની સમશેર બાંધીએ, ખાંડું ક્ષમાનું ધરીએ રે;
સૂરાપૂરાના ક્ષેત્રમાં, કેસરીઆં કરીએં રે—સંતો રે૦ ૧
દળ સામાં પગલાં ભરી, નિશાને ચડીએં રે;
બ્રહ્મા વિષ્ણુના ભેદમાં, ભાથાંથી ભળીએં રે—સંતો રે૦ ૨
ઘીનો ઘડો અગ્નિ ધરી, પ્રજળવા ન દઇએ રે;
જેથકી વ્યાપે કામના, તેવી ક્રિયા ન કરીએ રે—સંતો રે૦ ૩

પચવીશનો પિયુ આવશે, સોળ શણગાર ધરીએ રે;
પાંચે ઇન્દ્રીને વશ કરી, છોગાં મેલીને ફરીએં રે.—સંતો૨૦૪
સ્વરગનાં સામૈયાં આવશે, વૈમાને ચડીએં રે;
કર જોડીને અખો કહે, સાચા શામને મળીએં રે.—સંતો૨૦૫

પદ ૧૩૩ સું

સંતો સમજીને રહીયેંજી.
મનવાણી રે પોંચે નહિ, અજરામર રહીયેં. ટેક
પૃથ્વી વિના પગ માંડવો, વિણવાટે દીવો જી;
જે ધર જાવું મુવા પછી, તે ધર જીવતાં જુવોજી. સંતો૦ ૧
ચંદા નહિ સૂરજ નહિ, નહિ, કોઇ નવ લખ તારાજી;
દીન ઉગે ને દીસે નહિ, વાકા તેજ અંપારાજી. સંતો૦ ૨
પવન નહિ પુરુષ નહિ, નહિ કોઈ જ્યોત અંજવારાજી;
હું નહિ તું નહિ, તે નહિ, એસા અપરંપારાજી. સંતો૦ ૩
કહે અખો ગુરુગમસેં, સંતો જુવો વિચારીજી;
અન્ય પદ ઈચ્છે નહિ, જેણે મમતાને મારીજી. સંતો૦ ૪

પદ ૧૩૪ મું

નુરત સુરત ચાલી શૂન્યમાં, મહાધુંનમાં મોઇજી;
દેવચક્ષુ થઈ દોજણી, કળા કારમી જોઇજી. નુરત૦ ટેક
નુરીજન આગેં નટડી, નિરાધારેં એલેજી;
સુરત ન ચૂકે સુંદરી, ધરણી પાવ ન મેલેજી. નુરત૦ ૧
તખ્ત ત્રિવેણી ત્યાગી કરી, ગુરુગમ પર આઈજી;
નાથજી આગેં નૃત્ય કરી, પદ્રા અમર લખાઇજી. નુરત૦ ૨
ગગનમંડલના ગોખમાં, અનહદ નાદ ધુરાયાજી;
માવો વગાડે મીઠી મોરલી, અનભે ધર પાયાજી. નુરત૦ ૩
ઓહં સોહંની સીડીયેં, સન્મુખ ઉભા સ્વામીજી;
કહે અખો ગુરુના દેશમાં, આપે આપ અનામીજી. નુરત૦ ૪

રાગ ધોળનાં પદ—પદ ૧૩૫ મું

કાગળ સદ્ગુરુ લખે, જેના વિરલા છે વાંચણ હાર; કાગળ૦

જ્ઞાન વૈરાગનો દેહ ધર્યો, માંહિ જોગપણાનો જીવ;
ભક્તિ આભૂષણ પેરિયાંરે, એવાં કોઈ એક સેવક શિવ.કા૦૧
શીલરૂપી ખડિયો કર્યો, માંઇ પ્રેમતણી રૂસનાઇ;
કલમ બુદ્ધિ સંતની રે, ત્યાં તો અદ્વૈત આંક ભરાય; કાગળ.૦૨
સુરત નુરતની દોરી લિટી, માંહી વિવેક તણી ઓળ;
વિચારી અક્ષર ત્યાં લખ્યા રે,તેમાં ઉતારી પાટણ પોળ. કા૦૩
સમઝણ કાનો માતરા રે, માયા ઉપર શૂન્ય;
તેમાં પરીપૂરણ બ્રહ્મછે રે,ત્યાંહાં નહિ પાપને પુન્ય. કાગળ૦૪
કોટિ કોટિ પંડિત પચી મુવા રે, પઢી પઢી વેદ પુરાણ;
તોએઅક્ષરએકેનઉકલ્યોરે,સરવેથાકયાછેજાણસુજાણ. કા૦૫
અંધે તે અક્ષર વાંચીયા રે, બેરે સુણી વાત;
મુંગે ચરચા બહુ કરી રે, તેની વેદ પૂરે છે સાખ. કાગળ૦૬
જોગપણું જુગતે લહ્યું રે, મન મળી મંગળ ગાય;
વિચારી અક્ષર સૌ લખે રે,તોયે કાગળ કોરો કેવાય. કાગળ૦૭
અમરાપુરે નિજ ધાટમાં રે, ત્યાંહાં છે તેહનો વાસ;
કરજોડીને અખો કહેરે,એવા નિરમળ હરિના દાસ. કા૦ ૮

પદ ૧૩૬ મું

જિરે આજ આનંદ મારે અતિઘણો,મલ્યો સંત સગાંનો સાથ;
મુને દીન જાણીને દયા કરી, મારે મુસ્તક મૂકયો છે હાથ; ૨
આપ્યુંનિરગુણ નામ નારાયણનું,જેછેવેદમાંપ્રસિદ્ધ વિખ્યાત૦૩
હુંતો ભૂલી પડીતીરે ભ્રાત્યમાં, મુને ઓળખાવી જીવની જાત;
સાચા સદ્‌ગુરુજીનેરે સેવતાં, હરિ હીરો તે આવ્યોછે હાથ. ૫
સુખ સાંમનું સૈયર જોઇને, ભાંગી ગઇ તે સઘળી ભ્રાંત.આ૦૬
હું તો રસબસ થૈ રસ રૂપમાં, મારા પ્રાણજીવનની સાથ.આ૦૭
સ્વામીના તે રૂપમાં સમૈ ગઇ, જળ લેહેરી તે વાત વિખ્યાત૦૮
બ્રહ્માનંદ સાગરમાં ઝીલતાં, નવ જાણ્યું તેદિનને રાત. આ૦૯
એવું અખંડ એવાતણ લેઅખા,રંગલાગ્યોછે હરિઆકાર;૧૦

પદ ૧૩૭ મું

જિરે આજ આતમ ઓળખાવિયો, સદ્ગુરુજીયે કીધી સાર;
પરવરતી મૂકાવી રે પરહરી, નિવૃતિ ઠેરાવિ ઠાર. આતમ૦ ૨
સદ્ગુરુજીયે મંત્ર સાધીયો, મારા કરણદ્વાર મોઝાર. આ૦ ૩
ગુરુ જ્ઞાન દીપક કર્યો ગોખમાં, મારા રુદિયા કમળની માંય; ૪
ઉગ્યો અનુભવ અરકરે આતમા, દીઠો ઝળહળ રૂપ;આ૦ ૫
કામ ક્રોધ કલપના સકળ ટળી, છુટયા વિષય તણા વિકાર; ૬
મોહ મૃગજળ માયાને મમતા, છુટયા સ્વપ્નાંતણા રે આચાર;
દલદરસી દયાને દીનતા, જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વિચાર.આ૦ ૮
સતસંગ સંતોષ ને શીલતા,દૃઢ દયાધીરજ ઘણી ધાર.આ૦ ૯
રાખ્ય આશરો અક્ષરનો અખા, જેછે બાવનથીવળીબાર. ૧૦

પદ ૧૩૮ મું

હું તો લળિ લળિ લાગું રે પાય, અખંડ પદ રાય;
નિગમ નેતિ ગાય, વારી જાઉં વારણે. ટેક
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ પૂરણ, પ્રગટિયા જુગમાંય;
સદ્ગુરુરૂપે શોભતા રે, જિજ્ઞાસુની ગ્રેહેવા બાંય; વારી૦ ૧
અધમ જનને ઓધારવા, પાવન પગલાં સાર;
ભવસિંધુથકી તારતાં રે, તમનેક્ષણ નવ લાગી વાર.વારી૦ ૨
દરશનથી દુક્રિત ટળે, પરસંતાં પાવન થાય;
નિજાનંદ સુખ ઉપજે રે, આવ્રણ અવિદ્યાનાં જાય. વારી૦ ૩
પુરણ પૂણ્ય હોય પાછલાં, નિત્ય નિમિત્ત હરિ ધ્યાન;
અનેક જન્મને આદરેરે, તેને પ્રગટ મળે ભગવાન. વારી૦ ૪
સકળ તીરથનું તીરથ એ, સદ્ગુરુ દેવના દેવ;
ધન્ય ધન્ય એ નરનારને રે, કરે મનકર્મ વચને સેવ.વારી૦ ૫
બ્રહ્મા લિયે અતિ ભામણાં, શિવ સનકાદિક ગાય;
વિષ્ણુને વલ્લભ ઘણા રે, મહિમા મુખે કહ્યો નવજાય.વારી૦ ૬
મંદ જન નવ મર્મ સમજે, વરણાશ્રમની આડય;

ત્રિગુણમાં તાણ્યો ફરે રે, બાંધી જીવપણાની જાળ. વારી૦૭
કહે અખો એ અવિચળ પદના, સદ્‌ગુરુ દાતા સોય;
કાળજાળમાં આવે નહિ રે,ફરી જન્મમરણ નવ હોય;વારી૦૮

પદ ૧૩૯ મું–હરિગુરુ સંતની આરતી

આરતિ કરૂં મારા હરિગુરુ સંત, ટાળ્યા સર્વે ફંદ;
ચોરાસીના બંધ, હરિ ગુરુ દેવની આરતિ. ધ્રુવ૦
આરતિ કરી લઉં ઓવારણાં, ધરૂં શ્રવણ મનન નિજ ધ્યાન;
સદ્‌ગુરુજીને શિર સોંપતાં રે, મારૂં ટળી ગયું દેહાભિમાન.હ૦૧
સદ્‌ગુરુજીએ સાનમાં, સમજાવ્યું સુખ અપાર;
બ્રહ્માનંદ સ્વામી અનુભવ્યો રે,જગ ભાસ્યો છે બ્રહ્માકાર.હરિ૦૨
મહાનુભાવે મેહેર કરી, સમજાવી સર્વે રીત;
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપતિ રે, મુને ભાસ્યો છે તુરીયાતીત. હરિ૦૩
સદ્‌ગુરુ શોભા શી કહું, મુખે વર્ણવી નવ જાય;
હરિહર બ્રહ્મા સ્તુતિ કરે રે, તોય સર્વાતીત સોહાય. હરિ૦૪
અક્ષયપણું અવલોકિયું, સદ્‌ગુરુ કેરી ચોજ;
અંતર્યામી એક આત્મારે,હરિ વિલસ્યા પોતાનીમોજહરિ૦૫

પદ ૧૪૦ મું

વારી જાઉં રંગ બજાણીઆ, તેં તો ભલો ભજાવ્યો ભેખ;
સ્થાવર જંગમજોતાં જુજવો,અંતર વસ્તુ એકની એક વારી૦ ૧
પ્રથમ પડદો માયાનો રચ્યો, માંહે પ્રગટાવ્યાં પંચે ભૂત;
આડેઆવરણ છાયોઅંગમાં, લાવ્યોલખચોરાશીરૂપ. વારી૦ ૨
ગગન ધર રચ્યું વણથંભનું, માંહે ચીતર્યાં ચૌદ માળ;
વિશ્વરૂપે વસ્યો વિઠલા, તેની ભણ્યા ભૂલી ગયા બાળ.વારી.૦ ૩
ચાર જુગની રૂડી રજની, ધર્યાં દીપક બે શશિ સૂર્ય;
ષટદર્શને ખેલ મચાવીઓ, જોતાં જુગતું ભરપૂર. વારી ૦ ૪
બ્રહ્માને મોટાઠરાવીઆ શ્રુતિ સ્મૃતિ પૂરે શાખ;
બાળનેબીક(જયમ)બાઉનીતેમજીવપડયાવાક્યજાળ. વારી ૦ ૫

સાત સાયર ભર્યા નીરના, રેંટ ચક્ર ફરે વાયુ વેગ;
નવસેંનવ્વાણુંનદીની નીકમાં,ઉપરસીંચતોમાળીએવ. વારી૦ ૬
રંગ ઢંગ તારા શું કહું, નહિ નંદવા ઠાલું ઠામ;
એવું લહિ અખો લવતો રહ્યો,જોતાંસઘળે સરખોરામ. વારી૦ ૭

પદ ૧૪૧ મું

ભૂલ્યો ભમે તું તો રામજ પાખે, જોને વિચારી અંતરની આંખે;
અજ્ઞાને તુંને અવળું ભાસે, તો જ્ઞાનવિના ઘેલો થયો રે. ૧
ઘેલો થયોને ગાંઠજ બેઠી, જનમમરણની ખટપટ પેઠી;
એ ક્યમ જાય ભાવઠ વેઠી, તો બુદ્ધિએ ભટકાવીઓ રે. ૨
સંશયરૂપી સ્વપ્નજ માટે, એણે આવીને રોક્યો રે ઘાટે;
ચાલ્યું જાય સરવ ઉવાટે, તો પાધરૂં કોઇ પ્રીછે નહિ રે. ૩
સ્વપનામાં શું રહ્યા છે રે મોહી, મૂરખ બાજી તેં હાથથી ખોઇ;
નવ બેઠો તું લલાટજ લોહી, તો હીરો છે તારા હાથમાં રે. ૪
ઉપાધિને તેં તો આગળ કીધી, જપ તપ વ્રત કરી માગીરેસિદ્ધિ;
નાખી રત્ન ને કોડીજ લીધી, તો ભેદુવિના ભટક્યો ઘણું રે. ૫
પિંડ બ્રહ્માંડનો મર્મ ના જાણ્યો, માયા મોહે રહ્યો છે તાણ્યો;
કર્મ બીજનાં વાવ્યાં છે થાણાં, તો વાસનામાં વળગી રહ્યા રે. ૬
થા ચેતન શું બેઠો છે હારી, સળંગ સૂત્ર તું જોને વિચારી;
આપે કર્તા દેવમોરારી, તો મિથ્યા મનની કલપના રે. ૭
સદ્ગુરુજીના સંગમાં રહીએ, વચન કહે તેનો અનુભવ કરીએ;
જ્યમનું તેમ જથારથ લહીએ,તો જનમમરણ ભય વામીએરે. ૮
કારજ કારણ જાળ બનાવી, તે જોઇને તું ભૂલ્યો રે ભાઈ!
કહે અખો લ્યો ગોવિન્દ ગાઇ, તો મુક્ત થઈને મહાલીએ રે. ૯

પદ ૧૪૨ મું

અવસર જાયછે રે મનુષાદેહનો મોંઘો,
આળસ કરીને રે શું અજ્ઞાની ઊંઘો. ટેક
મિથ્યા બાજી રે માયા કેરી જુઠી,

મોટા મોટા વાયા રે અધવચ લીધા લુટી. અવ૦ ૧
કોયે નવ્ય ઠરીયા રે માયા સુખના મોહમાં,
થઇ ગયા દુઃખિયા રે ઘણું રડવડતા રોહમાં. અવ૦ ૨
વેદ પોકારે રે દુર્લભ સંતની સેવા,
જેણે સંત સેવ્યા રે મહા બડ ભાગી તેવા. અવ૦ ૩
ધિક જીવ્યું તેનું રે હરિનું સુખ નવ્ય જાણ્યું,
મળમાં મચીયો રે કુલનું નાતું તાણ્યું. અવ૦ ૪
ભારે મારી રે જનુની જે જન જેની,
વાટ ઉઠાડી રે મુધી મનુષા દેહની. અવ૦ ૫
થયો હત્યારો રે અનેક જનમનો રણીયો,
જેમ સિંહ કૂપમાં રે પોતે પોતાશું પડીયો, અવ૦ ૬
કહે અખો જાગી રે સંતની સેવા કરજો,
સદ્ગુરુને મળીને રે આવાગમનથી ટળજો. અવ૦ ૭

પદ ૧૪૩ મું

સખી કહુંસાંભળ મારીવાતરે, મળીયામને ચૌદભુવનનોનાથરે. ૧
સતગુરુએ ઝાલ્યોમારોહાથરે, સખીમુજને કીધીસહુમાં સનાથરે. ૨
સખીમુનેઆનંદવાધ્યોઅંગરે,સખીહુંતોવિલસીચિદાનંદસંગરે ૩
થયોમારીદેહબુદ્ધિકેરોભંગરે, ગયું સખી કુવાસનાનું કલંકરે. ૪
સતગુરુએમારાસામું ભાળ્યુંરે, સખીમારાભવનુંપાતક ટાળ્યુંરે ૫
નિજરૂપ સ્વયંપ્રકાશ નિહાળ્યુંરે,સખીમારેઅંતરથયુંઅજવાળુંરે ૬
સહીઅર સાંભળનેકહુંમારીરે, હરિવરનીશોભાશી કહુંસારીરે ૭
હેતે વરને હરિવરને પ્યારી રે, ભાગ્યદશા જો પ્રગટે તારીરે. ૮
શિવ બ્રહ્માદીક જેવા ઈચ્છે રે, એ સુખ અધિકારી કોઈકપ્રીછેરે. ૯
પામર પશુ આ પેર ન જાણે રે,અણછતા ભવના કમનેતાણેરે. ૧૦
ભમે બહુ ચોરાસીની ખાણેરે, પડીયા સર્વે વૈખરીકેરી વાંણેરે. ૧૧
અખો નિજ આનંદરૂપે મહાલેરે, લોકમાં લોકપણે થૈ ચાલે રે. ૧૨

પદ ૧૪૪ મું

આનંદ વાધ્યો ને રંગ ઉલટયોરે, પ્રગટયા છે કાંઈ પૂરણ બ્રહ્મરે,

સતગુરુને ચરણે આવતાં રે. ટેક
તિમિરહતાં તે મારાં ટળી ગયાંરે,ઉદીયો છે કાંઇ જ્ઞાન કેરો ભાણરે.
અખંડસ્વરૂપેંહરિને ઓળખ્યારે,સરીયાંમારાંસઘળાંકામનેકાજરે.
ભવરે સાગરનોમારેભય ટળ્યોરે, વાગ્યાં છે કાંઇ નિરભેનિશાનરે.
અખંડ સ્વરૂપ બેની માહરૂં રે, ટળીયા મારા દૃશ્યને વિકાર રે.
પીયર પનોતી બેની હું થઇ રે, સાસરીયું છે શીલ ને સંતોષ રે.
જે રે માગ્યું તે ગુરુવેં આપીયું રે, પુરી મારા મનડાની આશરે.
અખાની ઉપર દયા ઉપની રે, રાખ્યાં હરિયેં ચરણની પાસ રે.

પદ ૧૪૫ મું

સતગુરુ સંતે લીધી મારી સાર રે, ઓળખાવ્યો નિજ આતમારે;
ધીરપ દઈને બતાવ્યું છે ધામ, હરિ હીરો દીધો હાથમાં રે. ૧
ગુરુવેં મુંને બતાવ્યું છે જ્ઞાન રે, સમજાવ્યાં રૂડી સાનમાં રે;
મંત્ર ભણંતી મારા મંદિરમાંય, કીધું ગુરુવેં મુંને કાનમાંરે. ૨
દયા કરીને ડગતું રાખ્યું દીલ રે, અસ્થિર મનને સ્થિર કર્યું રે;
હું તો મારૂં ભૂલીતી ભુવન રે, જાગું ત્યાં મારૂં ઘર જડયું રે. ૩
અંબુમધ્યે દીશે છે આકાશ રે, વૈરાટ મારી દ્રષ્ટે પડયું રે;
નુરતે સુરતે નિરખ્યા છે નારાણ રે, એક ધ્યાન હરિસેં ધરૂં રે. ૪
કીધો કીધો વેરીનો સંહાર રે, અદ્વૈત પ્રગટયા આપમાં રે;
વરતી મારી પોંચી બ્રહ્માંડને પાર, નાવે માયાકેરા માપમાં રે. ૫
બ્રહ્મ અગ્નિમાં બાળ્યાં જેણે બીજ રે, ઉગવાની તેને આશટળીરે;
નિરગુણ પદનેપામીથઈ નિશ્ચિંતરે, ગતગંગામાં હુંજઈનેભળીરે ૬
ત્રિગુણ ટાળી ખોયો જેણેં આપરે, બ્રહ્મ સઘળે તેણે ભાળીયોરે;
કહે અખો તું કર તેનું ભજન રે, જેને વેદાન્તે વખાણીયોરે. ૭

પરચુરણ પદો—પદ ૧૪૬ મું

અભિનવો આનંદ આજ, અગોચર ગોચર હવું એ;
પરપંચપાર મહારાજ, તે પૂરણબ્રહ્મ હું સ્તવું એ. ૧
હરિહર અજ ભુવનેશ, તેતણો ઈશ અજાપતિ[1] એ;

---

[1] માયાના સ્વામી.

તે જાણો અંગ[1] ઇશ, જેહને ગાય નિત્ય શ્રુતિ એ. ૨
સ્વે ચૈતન્યઘનરાય, શૂન્યમાં[2] સોહામણો એ;
તે નાવે વાણીમાંહે, તે નહિ વિરાટ ને વામણો એ. ૩
તે જાએ ન આવે ક્યાંહી, સ્થિર પૂરણ અવિનાશ છે એ;
લિંગ ભગ તેમાં નહિ, જેવડે આકાશ છે એ. ૪
એ જાણે ગયો જંજાલ, યથારથ જેમ તેમ થયું એ;
જિહાં કર્મ ન લાગે કાલ, સભર ભરાઈ તે રહ્યું એ. ૫
તિહાં હવું મન લેલીન, જઇ ચૈતન્ય સભર ભર્યું એ;
નહિ કો દાતા દીન, તન મન સહજે સજ થયું એ. ૬
પ્રગટ્યાં કોટિ કલ્યાણ, આપાપર વિણસે રહ્યું એ;
સદા સદોદિત ભાણ, ઉદે અસ્ત કારણ ગયું એ. ૭
કહે અખો આનંદ, અનુભવીને લેહેવા તણો એ;
એહવો પૂર્ણ પરમાનંદ, નિત્ય સરાઊ[3] અતિ ઘણો એ. ૮

પદ ૧૪૭ મું

સન્ત સેવો રે, ભાઇઓ સન્ત સેવો !
જો ઇચ્છો રામ હૃદયમાં રહેવો. ટેક
નીપજ ન હોય કશી એના પાખે,
સન્ત સેવે રામ પોતાના કરી રાખે. સન્ત૦
મહારત્ન મળે સેવેજ સાગર;
સન્તસમાગમ એવો રે આગર. સન્ત૦
જ્યમ અભ્રની ઓથ્યે વિદ્યુત ચમકે;
ત્યમ એ રામ મળે સંત ગુરુ કહે. સન્ત૦
જે જનને મહા ભવસાગર તરવો;
દૃઢ નૌકા સંત સમાગમ કરવો. સન્ત૦
જ્યમ ગભરૂ દેખી ગૌરી દુઝે,
ત્યમ હરિ ઇચ્છે તે તો હરિજન પૂજે. સન્ત૦

૧ હે પ્રિયા ! ૨ માયા ને માયાનાં કાર્યોના અભાવમાં. ૩ વખાણું.

સોય પૂંઠે જ્યમ ચાલે દોરો;
ત્યમ હું ફરૂં જ્યાં સંત પૂરે મોરો. સન્ત૦
સર્વોત્તમ મારા જન જ્ઞાની,
કહે હરિ ગીતા વાત નહિ છાની. સન્ત૦
કહે અખો શ્રીમુખ વાયક ગ્રહેશે,
તે સ્વામીને તત્ક્ષણ લહેશે. સન્ત૦

પદ ૧૪૮ મું

સંત વહાલા રે મુંને સન્ત વહાલા;
સન્ત સેવ્યાં રે વિના જીવ ઠાલા. ટેક
રમણ જમણ મારે સન્ત સાથે,
સન્ત સેવ્યા તેણે હું સહ્યો રે હાથે. સં૦ ૧
સ્વજન કુટુંબ પરિવાર જન મારા,
હૃદે તણી વાત લહે નિર્ધારા. સં૦ ૨
બ્રહ્મા, આદે તેત્રીસ અઠયાસી,
તે ગુણ વ્યાપાર જાણેરે ઉપાસી. સં૦ ૩
હારદ મારૂં સન્ત જાણણહારા,
હું રહું નારદ સન્ત આધારા. સં૦ ૪
ન કરે આશ કદાચ મુજની,
હું તે રાખું છાયા ભુજની. સં૦ ૫
પરમ વલ્લભ નહિ કો સન્ત સરખો,
સન્તવડે રહું સદા હરખ્યો. સં૦ ૬
ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ ન ઇચ્છે,
ચિત્તરંજનની પેર અતિ પ્રીછે. સં૦ ૭
વળી વળી, નારદ શા ગુણ ગાઉં ?
જાણે અખો હું સમજી સરાઉં. સં૦ ૮

પદ ૧૪૯ મું

તું તારી જાત જાણે તો વારૂ;
જાત જાણ્યા વિના જે જે કરવું, નહિ ઉગરે તે સારૂં. તું તારી૦ ૧

ધ્રુવતારાથી નવ ગ્રહે નીચા, નક્ષત્ર માળ સર્વે હેઠાં;
પૂરે શિશુમાર ચક્ર પાંખડિયો,તે પદ દિસે ધર બેઠાં.તું તારી૦ ૨
જોગ જગન જપ તપ તીર્થ કરતાં, ભલો ભાવીશ આભવમાં;
પૂર્ણપદની પ્રાપ્તિ પાખે, વહ્યો પંદરને નવમાં. તું તારી૦ ૩
રાજભ્રષ્ટ થયો કોય રાજા, પારકી વસ્તુ વરતે[1];
કુળ ક્રિયાથી પાછો પડીયો, અણુપદને આચરતે. તું તારી૦ ૪
જો જાણું તો જાણે મનવા, સકલ અર્થનો છેડો;
અખા અંત એણીપેરે આવે, કાલ જાલ નિવેડો. તું તારી૦ ૫

પદ ૧૫૦ મું

હરિકું હેરતાં રે, સખિ મેં રે હેરાણી;
સરિતા લીન અલી રે, સિન્ધુ કુવા હુલર પાણી. હરિકું૦ ૧
જ્યું ધનસાર પવનકોપાવાત, તાકી સુરત સમાણી;
ઐસો મગન ભયોમન મેરો,કોઈ બુઝે ગુરુ ગમગ્યાની.હરિકું૦ ૨
જ્યું અંધેરો અર્ક દેખતાં, ગઈ નિજ દેહ બિલાની;
પ્રાપ્ત વસ્તુ અખા કહે ઐસી,સંગત ભયી હે પ્રાની. હરિકું૦ ૩

પદ ૧૫૧ મું–સાંતીડાનું ભજન

સાંતીડું જોડીને સમજાવીયે, રૂડાં રામનાં બીજ લઇ વાવીયે.
દયા મયાના ડોળીયા પ્રાણી, પ્રેમનાં જોતરવાળ, પ્રાણી પ્રેમનાં૦
રાશ લેજ્ગુરુજ્ઞાનની તારે, સંત પરોણો હાથ. સાંતીડું૦ ૧
પહેલી ગણ પધારની પ્રાણી, કાળનાં ગુંડાં કાઢ, પ્રાણી કાળનાં૦
બીજી ગણ બહુ નામીની તારાં, પાપ સમૂળાં જાય, સાંતીડું૦ ૨
ત્રીજીગણ ત્રિભોવનની પ્રાણી, તૃષ્ણા બેડીટાળ, પ્રાણી તૃષ્ણા૦
ચોથી ગણ ચત્રભુજની તારાં, ખેતર આવ્યાં તાર. સાંતીડું૦ ૩
ત્રાટકની આવીવાવણીભાઇ,સત્યનીઓરણીબાંધ,પ્રાણીસત્યની૦
પાંચ આંગળીયે પુરજે તારે, લાખે લેખાં થાય. સાંતીડું૦ ૪
ઉગીને જ્યારે ઓળે ચઢયું પ્રાણી, વાડની મ કર પ્રાણી વાડની૦
ચારે દિશાએ રાખ સુરતા; એથી પાકશે રૂપારેલ. સાંતીડું૦ ૫

૧ વાપરે.

પોંક આવ્યો હવે પાકશે પ્રાણી,મનનો મેડો નાખ,પ્રાણી મનનો૦
ગોફણ લેજ જ્ઞાનની ભાઇ, પ્રેમના ગોળા ફેંક. સાંતીડું૦ ૬
ઢાળીયો આવ્યો ઢાળવા પ્રાણી, ઢાળ ભરેલી થાપ, પ્રાણી૦
ખાઓ પીઓ ધન વાવરો,એનો ભોગ ભગવાનને જાય.સાંતીડું૦ ૭
ગાણું ગાજે હવે જ્ઞાનનું ભાઇ,હૈયાની હું પદહાર, પ્રાણી હૈયાની૦
અખો ભગત કહે પ્રભુ ભજ્યા વિના, નહિ ઉતરો ભવપાર. સાં૦ ૮

પદ ૧૫૨ મું-જીવન્મુક્તિ હુલાસ

સતગુરુ ચરણે જઇ નમું, કહું જીવનમુક્તિ હુલાસ;
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણ નહિ, નહિ મહાકારણમાં વાસ. ૧
પંચ કોશપર જાણ છઉં, ત્રણ અવસ્થાતીત;
સાક્ષીરૂપે દ્રષ્ટા થઇ રહ્યો, એવું સુખ સ્વરૂપ છે નિત. ૨
રવિ શશિ તારાને ગમ નહિ, નહિ કાળ કરમને પ્રમાણ;
સોહું પદ પોતે સહી, સેવે નારદ સનક સુજાણ. ૩
સુખ સ્વરૂપમાં મહાલતાં, થયું સ્વરૂપ સાક્ષાતકાર;
વિધિનિષેધનો સંશય ટળ્યો, મન વિલસ્યું બ્રહ્માકાર. ૪
બ્રહ્માકાર વિચારતાં, સરવે દ્વૈતભાવના જાય;
સોહં બ્રહ્માનંદ અનુભવે, તો વસ્તુ યથારથ થાય. ૫
તત્પદ ત્વંપદ અસિપદ આવે, મલિન માયા જાય;
જીવને શિવ વિચારતાં, પોતે પોતામાંહી સમાય. ૬
પોતામાં પોતે થીયા, એવા અદ્વૈત આતમરામ;
કલ્પના કોઇ લાગે નહિ, પોતે પોતાને નિજધામ. ૭
વાણી ન પોંચે વૈખરી, જ્યાં વેદ ન પોંચે ચાર;
ગુરુગમે એ પદ પામીયે, જો અનુભવ હોય લગાર. ૮
અનુભવે જ પદ પાંમીયે, તે પદ છે તુરિયાતીત;
પોતે કહ્યું પોતે સાંભળ્યું, એવી દૃઢ અનુભવની રીત. ૯
આકાશથી આઘેરડું, વળી પાતાળમાં ભરપૂર;
પિંડ બ્રહ્માંડે વ્યાપક સદા, નહિ નિકટ ને નહિ દૂર. ૧૦
જીવનમુક્તિ હુલાસને, કોઇ ધારે હ્રદીયા માંય;
કહે અખો અવિગત કથા, તેને જીવન્મુક્તિ થાય. ૧૧

અખાનાં પદ સમાસ

अखाजीना सोरठा

રાગ હાલારી દુહા

અખા આશ્ચર્ય એજ, આપે ન લહે આપને;
છે ત્યાં તેહનો તેજ, જાણીને જુજવો રમે. ૧
જો દીસે જગનાથ, તો જક્ત ન દીસે જન અખા;
લક્ષ લાગ્યો સુર સાથ, ધૂપ ન દીસે ધામ રવે. ૨
સાધ્યા વિના[1] શર[2] જાય, સોવાટે શોધતાં ફરે;
વણ વેધે વેંધાય, અનેક લાગે એક અખા. ૩
પ્રીછ્યા વિના પીડાય, મનનાં માર્યાં માનવી;
ધામ મૂકીને ધાય, અખેપદ ઓળખ્યા વિના. ૪
લહે લહીજે લાભ, અણલહે આમય અખા,
જ્યમ ઘેને વાધ્યો ગાભ, પવન વીટંબે પ્રેમદા. ૫
અખા અણ મળતી વાત, મેળવી લ્યો રે માનવી;
ઘેલા ચુકો ઘાત, તો પસ્તાશો પાછળ થકી. ૬
મન મૂકે આધાર, વળગ્યું પામે વેદના;
આકારનો આધાર, સાર સરવનું તે અખા. ૭
મનનું મુકે માન, અજાણ ચાહે જાણવા;
સદ્ગુરુ કેરી સાન, મરજીવા મહાપદ વસે. ૮
મન રે મોટી વાત, આકાશ આઘેરૂં ચાલવું;
ગુણ શું રમવી ઘાત, અલગ આપોપું ઓધરે. ૯
ત્રિગુણ પેલે તીર, મહાજનનો મેળો ત્યાંહાં;
વિધિ નિષેધે વીર, ભરાણો ભૂલો પડે. ૧૦
આધારે આધાર, વળગ્યો પામે વેદના;
અહંતા થાય અપાર, એકાતીત અનુભવ ખરો. ૧૧
જુવે વિચારી જાણ, મૂરખ મર્મ લહે નહિ;

---

૧ બાણવિદ્યા સાધ્ય કર્યા વિના. ૨ બાણ.

મહાપદમાં મેલાણ, કરી જાણે કોઈક અખા. ૧૨
સુધું જાણે સંત, જેમ છે દૈવત દેહમાં;
અહંતા કેરો અંત, આણી જાંણે કોઇ અખા. ૧૩
રાજસ કેરી રીત, પ્રીછે નહિ પરબ્રહ્મને;
નમવા કેરી નીત, સેવે નહિ તે સંતને. ૧૪
અજ્ઞાને અહમેવ, ચડયું મન ચેતે નહિ;
દલમાંહીંનો દેવ, રહ્યો અજાણ્યો અંધને. ૧૫
રાજસતાની રજ, આવી પડી છે આંખમાં;
તેણે થયો અકજ, શુદ્ધ વસ્તુ અવીલોકવા. ૧૬
શીશ નમે નહિ નાટ, હરિ જાણી હરિજનને;
તો વીણ સંધાતે વાત, કોણ દેખાડે દેહપર. ૧૭
અહંકારે થઇ આડ, પ્રભુ ન પેખ્યો પાસથો;
જન્મ ન ભાગી જાડ, આયુષ તો એળે ગયું. ૧૮
નર ન લહે નિર્વાણ, સંત સંગ કીધા વિના;
વસુધાની વીધ્ય જાણ, નીર વિના નીપજ નહિ. ૧૯
ધન યૌવન અધિકાર, વર્ણાશ્રમ એ આડ છે;
શોભે નહિ શણગાર, કંઠે શલ્ય સોનાતણી. ૨૦
જાણ ન થઈશ જંન, નાનો થઇ નમજે સદા;
તોજ મળશે સંત, અખા આતમ પામવા. ૨૧
નર નારાયણ એક, અનુભવતાં દીસે અશું;
ગુરુમુખ જ્ઞાન વિવેક, કરી જાણે કોઇક અખા. ૨૨
મોટી કળા મહારાજ, જીવરૂપે જગદીશ તું;
તું કરે તારાં કાજ, અને આપે ન લહે આપને. ૨૩
ઠગતો રી ત્રિકમ, જીવ થઇ પડયો જાળમાં;
હું કોને કહું કયમ, જો પોતાથી કો પર નહિ. ૨૪
સેજ પામ્યો દેહ, તેમાં અહંતા ઉપની;
તેણે કલપ્યાં તેહ, આતમા ને પરમાતમા. ૨૫
અવળું છે નિજ આપ, જો સેહેજ પાછો ફરે;

તેહેનો થાયે થાપ, પ્રીછ તણી પરતીત છે. ૨૬
આપ વડે જો આપ, ચિત્તે ઘડયું ચળે અખા;
માયા માંહી અમાપ, આણુંતાં આવે નહિ. ૨૭
ઘટમાં નાવે ગંગ, આવે તે જળ જાન્હવી;
તો હોય સાંગોપાંગ, જો ઘટ સમાએ ગંગમાં. ૨૮
સારતણો કહું સાર, તે ગુરુબાલક શ્રવણે ધરે;
કેસરી કેરો આહાર, જંબુકને તો જરે નહિ. ૨૯
વહેતે વહે સહુ લોક, કરતાં દેખી સહુ કરે;
પણ સલીલ ઉપજે શંખ, અખા ન હોય ઓસથી. ૩૦
શુક સનકાદિક સંત, જે જાણી શીતળ થયા;
તે જાણો રે જંત, અણપૂછયું અખો કહે. ૩૧
આકાશ આઘેરો રામ, કોઇજ વીરલો જઇ શકે;
રૂઠે લે સહુ નામ, સાન કરી સમજે નહિ. ૩૨
આપે આપ અનંત, અરૂપી રૂપે રમે;
કો સુધું સમજે સંત, આપોપું ટાળે અખા. ૩૩
સમજ્યા વોહોણું રહાય, મનગમતું એ મનમુખી;
અખા અંતરપટ થાય, અહંતાનો આપા મધ્યે. ૩૪
અવળે શું ઓળખાય, કાયક્લેશ કીધા વિના;
નહિ તો જુગ જુગ જાય, અથડાતાંજ અખો કહે. ૩૫
જ્યાં પોતે કરે પ્રકાશ, ઉદ્યોત આફણીએ હોય અખા;
નહિતો બારે માસ, કાયક્લેશ કરતો રહે. ૩૬
પોતે પરિબ્રહ્મ રાય, ઉગી નીકળે આપશું;
ત્યાં અજવાળું થાય, કહે અખો કોય શું કરે. ૩૭
હું વાર્યો હરિરાય, તું ત્રિકમ તે સ્થળ રહો;
જયમ કળે કરી કંચન થાય, લિંગ જાયે લોઢાતણું. ૩૮
સ્વામી સર્વાવાસ, સભર ભર્યો સઘળે મળે;
દોહેલો મળવો દાસ, ભલભેદુ ભગવંતનો. ૩૯
પ્રગટ મળે પ્રભુ રાય, છુપી છાનો કયાં રહે;

સહુ અજ્ઞાને અથડાય, આપે આપ ન ઓળખે. ૪૦
વેત્તા વડો સંસાર, જે સમ્યક્ સ્વામીને લહે;
નર ન મળે ઠારેઠાર, અભોગ્યના ભોક્તા અખા. ૪૧
કહેતા કવતા કોડ, સેવતા શુચી રહે ઘણા;
પણ આપા કેરી ઓટ, અંતરથી ન ટળે અખા. ૪૨
નર જાણે નિર્વાણ, પદ પહોંચ્યો પાધરો;
જગત કેરી જાણ, અંતરમાં આમય અખા. ૪૩
અત્ય આછી અજાય, સુભાવ સરખી થઈ રહી;
પુરુષે નવ પ્રીછાય, અખા અંતર રહી આવરી. ૪૪
જતને જાડો થાય, વણ જતને વણસે અખા;
બે હુયે અળગો ઉપાય, જો આપોપું ઓળખે. ૪૫
જતને ન ટળે જીવ, મન થાય માતું અખા;
સમ્યા વિના સદૈવ, ભોગી ભોગ ટાળે નહિ. ૪૬
દેહ દતે દૈવાત, કદાચ પડે જો પાધરૂં;
તો પહોંચે પંચ રાત્ય, સબળ સુખ સુર લોકનું. ૪૭
કર્મે કર્માધીન, વિધિ કિંકર ટળે નહિ;
અખા અમલ અકેણ, એ ભખે ક્યારે એને ભખે. ૪૮
સમું સાંગ ન થાય, વિધિમાંહે વિઘન પડે ખરાં;
ધમ્યું ધુપ્યું વાએ જાય, અખા અંતે જાએ સહી. ૪૯
આશયે કરે ઉત્તમ, પણ મધ્યમ નીપજે માંહેથી;
લુખશ મીઠી જેમ, ધરડે જેમ ધારાં પડે. ૫૦
વશને વંઠયો જંત, કરમ હીંચોળે હીંચતો;
સત કરમે સ્વરગ પામત, પડે પાતાળે પાદવે. ૫૧
અજ્ઞાને અથડાય, જૈ લાગે વૈકુંઠ લગે;
પાછા પ્રથવીમાંય, જેમ આવ્યા તા જે વિજે. ૫૨
કર્મ થકી કેશવરાય, આવી અવનિ અવતરે;
તો કર્મે કરી જે જાય, તે આવે આદરી એકશું. ૫૩
જ્યાંહાં છે જ્યાં તાં અપાત, પંથ તાંહાં પંથીરો;

એ ગુણ ગોલકની વાત, પણ મહાનીધ્યનું માહાતમ પરૂં. ૫૪
ઈચ્છા અમર લિંગ, મરી ન જાણે રસ ભરી;
છે ઇશ્વરનું અંગ, જ્યમ મરતક નખ જીવતા વધે. ૫૫
જે મહાનીધ્ય હવો મગંન, તેને પંથ પાંગરવું નહિ અખા;
ભ્રમ ઘટ થયો ભગંન, મહા આશે મળી ગયો. ૫૬
મહાનીધ્ય મોટી વસ્ત, કૈવલ્ય કારણ કહે અખો;
નહિ ઉદે નહિ અસ્ત, રવે સદોદિત શિવ સદા. ૫૭
ઇશ્વર તેનું અંગ, ચૌદ લોકજ ચેતના;
ઇચ્છા અમર લિંગ, મધ્યે મિથ્યા જીવ હું હું કરે. ૫૮
જ્યમ દહતો જાયે દાર, કાષ્ટ ભાગ ઉડે અખા;
ધુમ કરે અંધકાર, એવો સુજંત જાણવો. ૫૯
જીવનથી નીરવાંણ, ઇશ્વરતા વ્યાપી અખા;
ચાલે ચારે ખાંણ, પણ ચેતનતા ચેતન તણી. ૬૦
અહર્નિશ ચાલે ચાલ, ઉડગણ ઉપડતી અર્ક જ્યમ;
તે ખ્યાલીનો ખ્યાલ, ચક્ર ભેદ શિશુમારનો. ૬૧
જીરણ જંત્રકા કાલ, કહી ન જાય કલપની;
કો ભેદુ કહે ભાલ, તોજ સમી સમજે અખા. ૬૨
સમજ્યે સર્વ અંધેર, જાય અખો કહે મૂળથી;
માયા મોટા મેર, ખોદંતો ખુટે નહિ. ૬૩
અજા ન મૂકીશ મન, લેઇશ માં લાલચ કરી;
તું તારૂં ન જાણીશ તન, તારે ગોફણ સહિત ગોળો ગયો. ૬૪
ભાઇઓ ભવ સંતાપ, ભાત્યજ દેખીને ભૂલવું;
અક્ષર ઉમાંણુ આપ, આઠે પહોર અખો કહે. ૬૫
ભાતે ભુલ્યા કૈંક સંત, બ્રહ્માદિક ભવ ભૂપતિ;
ઉગર્યા નહિ અનંત, પોતે જાણી પોતે રહ્યા. ૬૬
પ્રપંચ તણી જે આડ, પંડિત ટાળી નવ શકે;
છે સતગુરુને સાધ્ય, શોધ્યે સળ બેસે નહિ. ૬૭
ગ્રંથ ગાંઠ સેહેજમાંહિ, ધાંધાધાએ ગળે પડી;

સાધે ન શીતળ થાય, નઘડ થઈ નરને નડે. ૬૮
પાણી પેચ બંધાય, પાંચે બીજા પાઠીયો;
છઠાની તું સાય, છાપી છાપ છતો થયો. ૬૯
જીવ તણી જંજાળ, જીરણ થાતાં ઝાઝી વધે;
ગુરુ ટાળે તતકાળ, શેષ ન મળે શોધતાં. ૭૦
માયાએ ગ્રહ્યું મંન, મૂળ થકી મૂકે નહિ;
જ્યાં જેવો થાય જંન, ત્યાં તેવો થઇ પરભવે. ૭૧
નિગમ કહી ગયા નેત, તેણે ઘણા પશુ ધાંધલ પડયા;
પણ હાથ ન આવ્યું હેત, વડાં વચન વાડવ તણાં. ૭૨
વાડવ તણે વચંન, ભમ્યા તે ભવ નવ તરે;
જડે નહિ કોય દંન, તે ઠરી ઠામ બેસે નહિ. ૭૩
શૂન્યતણું જે સત્ત્વ, સંતે સમજ્યું સાનમાં;
અંગ તણું અતત્ત્વ, અળપાણુંજ અખો કહે. ૭૪
મંન તણું મેલાણ, મહાપદમાંહે જઇ હઠે;
તે જીવ ન જાંણે જાણ, જેમ પક્ષી પદ જડે નહિ. ૭૫
કળ રાખી કીરતાર, હાથ પોતાને હોતની;
ભેદુ ભાળે પાર, ખટ દરશણ રહ્યાં ખોળતાં. ૭૬
આપાપણે અહમેવ, આંટો પડયો અટકી રહ્યા;
એજ અજાનો ભેવ, કાળે સાહ્યો કળે કરી. ૭૭
ન લહી આતમ રીત, ઉપર છળે લાગી રહ્યા;
પોતે નહી પ્રતીત, ભાતોમાંહી ભવ ભમે. ૭૮
જાણ પણે ન હોય પાર, પણ વધતાં માંહે મન વધ્યું;
મૃગતૃષ્ણાનું વાર, તરવા તારાં તુંબડાં. ૭૯
ક્યાં બંધાણો કીર, કાયા ક્લેશને ભોગવે;
વીધ્ય ન સમજ્યો વીર, ચુડ ભવ સાથે ભરી રહ્યો. ૮૦
ઉલટી પડયો આકાશ, અવળું લાગ્યો દેખવા;
ભૂલ્યો ભ્રમને પાશ, જળને જાણ્યું સ્થળ હશે. ૮૧
પોત પીયારૂં ન હોય, ભાત તે પડી પડે;

ફળ તણી કત્ય જોય, અખો તેણે અટકે નહિ. ૮૨
જે થાય તે જાય, વણ થયું વણશે નહિ;
ઘાટ ગળ્યે ઘડાય, પણ સોનું તો સરખું સદા. ૮૩
હેમતણું જે હીર, ઘાટ ઘરેણું જાણવું;
છે શોભાની સીહીર, નહિ તો માટી કરી માને સહુ. ૮૪
નિરગુણનો ગુણ જીવ, જેમ ચેતન જીવ જીવનો,
સ્વ વીના કુણ કહે શીવ, બે મળી એક અખો કહે. ૮૫
સદવિચારે સાર, વણ વિચારે વણશતું;
શ્રી ફળ સમજે અહાર, બાધાં કરડે કાચલાં. ૮૬
પરમાણો પ્રપંચ, રંચમાત્ર રહે નહિ;
સાધે આણે અંત, અદકું વધે અખો કહે. ૮૭
અરથ તણું અંધેર, ધા મારૂ સહુકો ધશે;
ખટને ચડીઆ ફેર, જે પરખીને પ્રીછે નહિ. ૮૮
જગતનું જંજાળ, સાચું કહેતાં સઉ વઢે;
પણ સરપ સ્વભાવે કાળ, દૂધ પાય તેને ડશે. ૮૯
શું કહું શ્રીધર આજ, જાણીને જ્યમ ત્યમ થયો;
મધ્યમ તું મહારાજ, ઉત્તમ તેજ અખો કહે. ૯૦
થડનો થાપ ન થાય, શાખા પાંચેથી પાંગર્યો;
સીતાંઈ શીચ્યો જાય, અવિગત વૃક્ષ અખો કહે. ૯૧
અહંકારીનું એજ, નામ રૂપે રંજના;
પાર ન પામે તેજ, પ્રજ્ઞા રહિત પામર મતિ. ૯૨
સાચું તો શું જાય, જો જૂઠું તો શું ટળે;
અખા માને માય, ચિત્ર ચળક ચૈતન તણી. ૯૩
દીઠે જે ડેહેકાય, શુણેજ સાધે સાધના;
કલેશ ન ટળે કાય, ભય નવ ભાજે ભૂતનો. ૯૪
તિમિર ન હોયે ત્યાગ, આપ ઉદ્યોત થયા વિના;
પ્રકૃતિ પુરુષ વિભાગ, જાણેજ અર્થ અખો કહે. ૯૫
નયણે જે નિરખાય, શ્રવણે જે સુણી શકે;

તે માયાનો મહિમાય, ચૈતન સહિતનો જાણજે. ૯૬
સેજે મળે સંજોગ, શિવ નામ તેહેનું ધર્યું;
ભાતે છાપ્યા ભોગ, ભાત ભોગ બેઉ અણછતાં. ૯૭
છતું અણછતું થાય, અણછતું આગળ કરે;
છતું અણછતાને ગાય, લહે અર્થ અખો કહે. ૯૮
અરથે થાય અનર્થ, માનવ કો માને નહિ;
સઘળું થાયે વ્યર્થ, મને માન્યું બુધે ઘડયું. ૯૯
સૂક્ષ્મ કારણ સ્થૂળ, અનુક્રમે પાંચે ખરાં;
રહ્યાં છે નિર્મૂળ, ચૈતન વિષે તત્ત્વ તે. ૧૦૦
કારણ સ્થૂળ ને સૂક્ષ્મ, મહા કારણ પણ આપ છે;
જ્યાં અધિકાર છે જ્યમ, ત્યાં તેવો ખેલી રહ્યો. ૧૦૧
અખા અનેરી વાત, માનવ કો માને નહિ;
ઘડે ન મળે ઘાટ, પંડે પંડ બહુ પૂછશે. ૧૦૨
તાજી તીક્ષણ ધાર, અડતામાં અળગું કરે;
સઘ ટળે સંસાર, વજર વાગ્યાં કોઈક વીરનાં. ૧૦૩
મુક્ત માને પડયો બંધ, બંધે મુક્તિ મોંઘી કરી;
ઘેએ ચાલ્યો ધંધ, ધા ટાળે રવેધામ છે. ૧૦૪
બંધુ કે બહુ જાત, અવાજે ઉડે ઘણાં;
સંધિ ન મેલે નાત, શબ્દ સુણી સામો ધસે. ૧૦૫
અનુભવ કેરો અર્થ, ધીરજવાન ધરી શકે;
મૂઢને આવે મૃત્ય, ભટક્યા ભે પામે ઘણું. ૧૦૬
જે બોલું તે જાણ્ય, શૂન્યમાંહે સરવે સમે;
ધ્યે ધ્યાતાની વાણ્ય, લક્ષ રાખે લાખે લહે. ૧૦૭
સમજવાં નહિ કોય, શું સમજે સામું નહિ;
સઘ સમાંણાં દોય, ત્યાંહાં બોલે બીજું પડે. ૧૦૮
જો કહે પરપંચ પાર, તો સંચે સાચો થયો;
સોહં કહેજો સાર, તો એ જગત જોવા થયાં. ૧૦૯
કીટ પ્રારગત થાય, થયાને થીરતા નહિ;

સહુકો થાવા જાય, વગત વગુચણ જીવને. ૧૧૦
બોલું બાવન માંહે, એ બુધ્ય વિલાસ બુધ્યે કર્યો;
પોત લહું નહિ પ્રાય, ભાતે ભેદા ભેદની. ૧૧૧
વેણ માંહે વ્યક્ત, પરપંચ પરમારથ પ્રીછમાં;
કેહેવું પોહોંચે કૃત્ય, શૂન્ય ભલી છે સંતને. ૧૧૨
તું પોતે પરમેશ, હું છું નહિ છતો થકો;
સદા તું સરવેશ, તું લોહો ને હું લીહી અખા. ૧૧૩
સુતર અભ્યયસાર, કાંએ ક્લેશ કીધા વિના;
ગયો ભવનો ભાર, એ આપોપું ઓળખો. ૧૧૪
વોળે આવી વાત, ચિદાનંદ તે ચીત ધરે;
ઘણા ચુંકા ઘાત, ધમ્યું ધુપ્યું વાએ વટે. ૧૧૫
જ્યારે ઉલસે આપ, ત્યારે શુંમયે નીર ઉમટે;
માયા માંહે અમાપ, અખા આશે એક મળે. ૧૧૬
જળે જળધર જેમ, આપે આપ આગરવિષે;
તક્ષ જાણવો તેમ, અંબુ અવની અટકે નહિ. ૧૧૭
સમયે થાય સીધાંત, અલગ અવ્યવો નહિ અખા;
નીર નીતારા પામંત, સદરત્ય સાંપ્રત્યાં થકાં. ૧૧૮
પરિગ્રહ ઉલસ્યો આપ, સગુણ થયો સંસાર તે;
તો કેનું કયમ કહું કાજ, કાર્ય કારણ કીરતાર તું. ૧૧૯
તું બંહુ વીધ્ય બોલે બોલ, પિંડ પિંડ પ્રકરતી જુજવી;
જોતાં ચૈતન તોલ, લવ ઘટે ના તલ વધે. ૧૨૦
હોય નાનું મોટું માપ, સરખો ભાસે સુરજ જયમ;
તેમ આત્મા આપ, દેહ ઉપાધિ તે દેહ લગે. ૧૨૧
દલમાં ન આણીશ દેહ, કીટ કે કુંજર અખા;
પ્યાલે ઉડાડે ખેહ, પરમ મારુત પોતે સદા. ૧૨૨
તોલે જયમ વંટોળ, અવનીથી અંત્રીક્ષ રહે;
ત્યમ એ ગોલક ગોલ, ચોળો ચૈતન્યનો અખા. ૧૨૩
આપે ઉંબર વૃક્ષ, પરિગ્રહ પોતે અખા;

ફળ લેખું નહિ લક્ષ, લાગ્યાં છે બ્રહ્માંડ ભીન્ય. ૧૨૪
ફળે ફળે જુજવા જંત, લોક ચૌદે ચળવળે;
અંતર ચૈતન્ય તંત, સર્વાંતર વ્યાપી રહ્યો. ૧૨૫
વીર્ચ્ય વડું છે સાર, કત્ય વડું લોકીકમાં;
હસતાં રમતાં પાર, પમાડે નૌકાય યથા. ૧૨૬
ઊંઘ્યો ઊંઘ્યો અહાર, કરે સ્વપનમાં સામટો;
લહે નહિ ત્રપત લગાર, વિચાર વિના વળખાં કરે. ૧૨૭
અહં ઓળખીએ આપ, સદ્ય વિચાર સતગુરુવડે;
અન્ય મિથ્યા અલાપ, દ્વૈતાભાસ આંમે અખા. ૧૨૮
સાધ્યું જેહ સધાય, વણસાધ્યું વણસે અરૂં;
તે પ્રીછો માયા પ્રાય, અવાચ્ય તે અદબદ અખા. ૧૨૯
અન્ય કર્મ અંત્રાલ, સાધનસીર તે યોગ્ય છે;
પણ ભેદુ પામે ભાળ, જ્યાં જ્ઞાતાનું ઘર સદા. ૧૩૦
કર્મ ન પહોંચે કાળ, વૃધ થઇ વાટે મરે;
એવી વસ્તુ વિશાળ, ન ધર્યાં દેહ ત્યાં શું ધસે. ૧૩૧
જાણ્યા સરખી જાગ, નહિ જોવા કે ઝાલવા;
લેહેથી આવે લાગ, અખેપદ આશે મળે. ૧૩૨
મંતવ્યમત અંત્ય સાર, જાણનહાર નિત્ય જાણવું;
પંથ વિના છે પાર, નિજ આલય એવું અખા. ૧૩૩
કહીએ ન બોલે બોલ, અણબોલે ન રહે અખા;
માયા આશ્ચર્યે અતોલ, જોતાં ત્યમનું ત્યમ સદા. ૧૩૪
જ્યમ અર્ણવ ઉઠે લોઢ, ઉંચો થાય અંબુ થકા;
માંહેજ ભાગે મોહોજ, વારાપાર વિના અખા. ૧૩૫
મહાનીધ્ય માંથું મંન, ઉઠીને અદબદ કહે;
પૂરણમાંહે પતંન, આઠે પોહોર ઉમંગે અખા. ૧૩૬
એકથી ઓછું ન હોય, ગણતર માંહિ ઘટે નહિ;
કોટા કોટ જો હોય, અખા અંત્યે એક એ. ૧૩૭
એક ઘટે નહિ અંત્ય, ઘટાડયે ઘણાં વધે;

કોયેક સમજે સંત, તે ગણતર ત્યમ છે અખા. ૧૩૮
સમજ સમુદયો રામ, દૃષ્ટ પદારથ સત લગે;
ન્યારો જે રૂપ નામ, બીજ જોતાં બીજું નહિ. ૧૩૯
જે થાય અરૂઢ યોગ, સાધન તે સરે ચઢે;
કટા ભેદ હોય ભોગ, ત્યાંહાં તજી રહો સદા. ૧૪૦
સહિત સાધન રાજ, જો યોગયુક્ત હોએ ખરો;
માનને મારે તે આજ, અદબદને આશે રહો. ૧૪૧
મહાવિઘ તોરી મોજ, વિઘ અવિઘ એ આપથી;
કોઈ કયમ કરી કહોજ, જોતાં એ એવું અખા. ૧૪૨
બીજું સરખું એક, પખે વચન પોહોચતું;
જોતાં નાવે છેક, પાછવળે પૂરૂં પડે. ૧૪૩
ઘણું ન બેસે ઘાટ, વિચરણમાં વાંકું પડે;
સરવ થાક્યાં તે માટ, અનંત શક્તિ સમજ્યા નહિ. ૧૪૪
ધુમ્ર ધુંધુકાર, નભ ભરી પૂરી રહ્યો;
દ્રષ્ટે ન સુજે સાર, અખા અવિદ્યા આંખમાં. ૧૪૫
અનુભવ વાધે ઉર, નાના તત્ત્વ તાંહાં નવ રહે;
પૂરણ આવે પૂર, ત્રણ તારૂ ઉમટી વહે. ૧૪૬
વિચાર સરખી વાત, આવરણ અનેરૂં જાણવું;
સમજે થાય સાક્ષાત, કેવળ છે કરતો થકો. ૧૪૭
મેર માથે કરે વાસ, તોહે ભૂચર ચાલે અખા;
ગજ ઉંચો આકાશ, તોહે ઉડે તેજ ખેચર ખરો. ૧૪૮
ત્યમ એ ચૈતન મોજ, પ્રીછયાથી પરિગ્રહ છે;
કૃત્ય ન પોંચે કોએ, જ્યમ સુપને પેટ નહિ ભરે. ૧૪૯
અખા અચાનક ભોગ, આવી ઉમટે ગેબથી;
જીવ ગણે તે જોગ, દેવ ગ્રહે તપ દત ક્રિયા. ૧૫૦
નીર મળે નવાંણ, વાપી કૂપ સરિતા સરે;
વૃષ્ટિ વૃષાની જાણ, નહિ તો ભૂતો ભય કરે. ૧૫૧
જે ધર ઇચ્છે જેમ, ત્યમ કરે કીરતાર એ;

કરતવ્યમાંને કર્મ, તે માટે જંત રહે અખા. ૧૫૨
અંધ ન જાણે અંત, કરે કેહેનો કો કાળનો,
છતે સોઈ સંચ અખા, અંધેર ઉમટે નહિ. ૧૫૩
મુળગે વળગ્યાં મૂળ, જીવનાં જોતાં અખા;
માંહે સંશેનું શૂળ, તે શિખામણ સમજે નહિ. ૧૫૪
અજગર સરખા ભલ, જે અવની માંહે ઉગીઆ;
દેખો વિચારી દીલ, કીટ પતંગે તે વીખે. ૧૫૫
ભલી પાડી ભાત, વસન માંહે વણી અખા;
આઘજ અંતજ જાત, સુતરથી અન્ય નહિ સરે. ૧૫૬
સ્વઆગે એહજ, આડસ્વરૂપમાંહે અખા;
જીવપણાની જાડ, અણછતી આડી ફરે. ૧૫૭
વેલ વિચરી જાય, અટપટી સીછે અખા;
પાછળ પરલે હોય, આગળ આઠોપેય નવ મળે. ૧૫૮
આધું કુણ કહે અંત, મધે ઉપજી સહ સમે;
તે જાણી લે જંત, વળગ્યા તે વેચું નહિ. ૧૫૯
આચારીજ[1] અનંત, ખટપટ કરતા તે ખપ્યા,
મુનીજ કહાવ્યા મહંત, પોતાનાજ પથ વિષે. ૧૬૦
બાંધ્યું રૂંધ્યું બાથ, પુગે નહિ પરપંચ એ;
પણ હારદ ન આવે હાથ, અલગ અલગ ઉપજે અખા. ૧૬૧
પોસણે પરા પાર, સૌને તે સરખું અખા;
આવે અવિરલ ધાર, તે વિણ કો વિરમે નહિ. ૧૬૨
સુરત સહુની બાહાર, પોસણ તે પેખે નહિ;
હેત ન પામેજ હાર, અધિક ઉપજ ઉપજે અખા. ૧૬૩
સ્વામી સરવા વાસ, પોતે છે પરિબ્રહ્મ એ;
આકાશનો અવકાસ, સમજાએ જો સાંનમાં. ૧૬૪
સમજણ પડે તો સાર, વણ સમજે અઘ્રુત્રણ અખા;
વારી વિષય વિહાર, મીન મહાલે મુક્ત થકા. ૧૬૫

૧ આચાર્યો.

આતમ ભોગ અમોઘ, ઉપજે તો અળપે અખા;
ઘણુ વિદ્યાનો પોષ, ચતુરાઇ એ ન હોય ચેતના. ૧૬૬
વ્યાસે વાંચ્યાજ વેદ, વિદ્યાનો બેહુ રોકરો;
ભલી પેરે ભેદ, નીધી પામ્યા નારદથકી. ૧૬૭
સંત વિના સાંગોપાંગ, પ્રીછ ન આવે પરતણી;
ગિરિ અરણુવ ને ગંગ, ઉનાકિા ન્યર વહે અખા. ૧૬૮
અંતરમાંહે અણુલિંગ, પૂરણુ છે પરમાણુ તે;
ચસમો જેમ સુચંગ, અન્ય પોખે આપા વિના. ૧૬૯
ધીરજે આવ્યું ધાત્ય, વિના ધીરજ ધાતે નહિ;
ત્યાં મૂળ વિના તાત, કયમ મળે પરપંચ પર. ૧૭૦
એકલ મલ અબીહ, મહા પંથે કો પાંગરે;
એક સંત બીજો સિંહ, વિણ માર્યે મેગળ હણે. ૧૭૧
વસ્તી મૂકે વિશ્વ, શૂન્ય મધ્યે જે સંચરે;
દયાદિરૂં હાસ્ય, સરવાતીત સ્વામી વિષે. ૧૭૨
ધીરજ વિના કુણ ધાય, શૂન્યને મૂકે સેજમાં;
રવે ચડયો રેલાય, મહાપદ તે માહાલે અખા. ૧૭૩
ત્રિગુણ વસ્તી તાર, સુન ગુણનું આલે અખા;
વદતો ત્યાંહથી પાર, રહો પ્રેચે રે સદા. ૧૭૪
વસ્તી લગ વૈકુંઠ, શૂન્ય સકળ આલે અખા;
ધીરજ ધરે ઉતકંઠ, પોસે છે ત્યાં પારથી. ૧૭૫
મનતણી એ મુઠ, ગુણના ઉદરમાં ગમે;
પાછળ ન જુએ પૂંઠ, હું કેના ને ક્યાં લગી. ૧૭૬
આતમને ઉછંગ, જીવ બેઠો જાણે નહિ;
સમજ્યા વિના શ્રીરંગ, પોસતો દેખે નહિ. ૧૭૭
સરવ સાધનનો સાર, ફળ ઉમટે આસે નહિ;
સુનને પેલે પાર, જ્યારે અખા ધીરજ ધર્યું. ૧૭૮
વરણાશ્રમ વેહેવાર, એ ભલા વરતણુ વિષે;
સીધાંતકરો સાર, ત્યાંહાં અખા સરખુંસહુ. ૧૭૯

જેમ જીલંતાં વાર, સરવંકો અંગે અડે;
દુખણુ દોસ લગાર, અખા ન લાગે નીર મંચ્ય. ૧૮૦
જે જલમાં જનકાધ, રંગે બહુ રમતા હવા;
એ વના વંગ વાધ, અન અભ્યાસ કરતે અખા. ૧૮૧
સમજણુ વડો છે સાર, વણુ સમજે જ્યમ ત્યમ અખા;
એ આધા ઉપચાર, માન વહે પણુ મંદથી. ૧૮૨
આલે જાય તુજ આય, જીવ કો જાણે નહિ;
કળે કાળ તે ખાય, ભ્રમે માયા ભોળવે. ૧૮૩
કાળાશ મૂકે કેશ, મન કાળશ મૂકે નહિ;
રહે રંગે રંગેસ, વણુ યોવન વલખાં કરે. ૧૮૪
પ્રીતમ કેરો પ્રાણુ, છે કામિનીના કંઠ વિષે;
અશન અંત્ય અજાણુ, ભોગ ન સમજે ભામની. ૧૮૫
કોમળ કંથ કૃપાળ, વણુ સમંજી વામા ખરી;
સુરત સદા રેહે બાહાર, મહારસ મહાલે નહિ અખા. ૧૮૬
કાંકર બાંધે કંઠ, પથરશું પ્રેમે રમે;
જે સુજે નહિ ગાંઠ, પ્રીછાય ના તે પાસથો. ૧૮૭
એક શ્વાસે શ્વાસ, પ્રાણી તણો જે પ્રાણુ છે;
લે નહિ લીલ વિલાસ, બાલક મહા બારે રમે. ૧૮૮
સજન સુખ ભંડાર, નેત્ર ન ફેરે નારથી;
તુચ્છ તનતણો ગાર, ચુંથતાં ચેતે નહિ. ૧૮૯
અશનપણું અપાર, પાકી તહાં પાછું વધે;
સદ્ય સજે શણુગાર, પણુ પડે પાછેરી પિયુથી. ૧૯૦
સદા નિરંતર સાવ, રસબસ થઇ રંગે રમે;
જે ભામનીનો ભાવ, ભિન્ન ન પડે ભરથારથી. ૧૯૧
જે જે કરતવ કાર્ય, મનસા કે વાચા વદે;
અણું એ અલગ ન થાય, નર માદા મોતી અખા. ૧૯૨
ભરતા સાથે ભોગ, એકપણે ઉપજ્યો અખા;
જ્યાં જમ જેવો યોગ, અલગ મહી આપા થંકો. ૧૯૩

અણુનામી અનંત, થઇ નામી ઘર ઘર વસે;
જ્યાં જેવો ત્યાં તંત, અખા પદારથ પ્રીછવા. ૧૯૪
લેહે લહી જે લાભ, અણુ લેહે તે આમય અખા;
જે હેતે જાણ્યો ગાભ, પવન વીટંબે પ્રેમદા. ૧૯૫
અખા અણમળતી વાત, મેળવી લીઓ માનવી;
ઘેલા ચુકા ઘાત, પસ્તાશો પાછળ થકી. ૧૯૬
કરતાં કાય કલેશ, કર ગ્રહી શકીએ નહિ;
ક્યમ છે અંતર આવેશ, સમજતાં સમું પડે. ૧૯૭
આત્મશક્તિ અનંત, નાગાદિક સુર નર સહુ;
સ્થાવર જંગમ જંત, અણુનામી આપે સદા. ૧૯૮
અટપટો આતમ ખેલ, કો અણલિંગી ઓળખે;
સમજે સહેજ ઉકેલ, જ્યમ મીન કળા મહા જળવિષે. ૧૯૯
ગ્રહનારો નહિ કોઇ, ગ્રહવા પદારથ નહિ કશો;
સાધે સામર્થ્ય જોઈ, અખા એ સ્થળ અટપટું. ૨૦૦
અભ્યાસે અનંત, એ સ્થળનો ઉદ્યોત છે;
તે જમ કણુના જંત, માન ધરે મુળગાવડે. ૨૦૧
જ્યમ છે તેમ જણાય, તો જાણણહારો નવ રહે;
અખા સેલ ઉપાય, ચિદાનંદ ચીંધ્યા તણા. ૨૦૨
આદિત તહાં ઉદ્યોત, વણ આદિત અંધકાર છે;
પણ બે માંહે ઓતપ્રોત, જહાં અખા સરખું સદા. ૨૦૩
ઉપર તણો અંધકાર, આદિત્ય આવૃત્તિ તહાં કરે;
પણ તિમિર પેલે પાર, તે અખા સામર્થ્ય સકળ. ૨૦૪
સુરત સમાણી માંહે, અધવારૂં રાખ્યું અહીં;
તેણે બાહેર માંહે, અખાને કેવા નથી. ૨૦૫
ગતિ કરતાં થયો ગમ્ય, ગમ્ય થતાં ગાત બહુ વધે;
ભૂલ્યજ મનની માંય, અખા તે સમજે સમે. ૨૦૬
જો ઘાલે મન હામ, દ્વૈત ખોળી આઘો વટે;
તો પહોંચે ઠેઠ ઠામ, અવિગતમાં આશે અખા. ૨૦૭

પૂરણ પદ ત્યાં તેજ, નિગમ નેતિ કહી રહ્યા;
સુરતિકેરૂં સહેજ, જે લહે તે તે અખા. ૨૦૮
એ પ્રોઢી બુદ્ધની પેર, માયા નિમિત્ત નવ લહે;
જે વરતે તે ઘેર, તે કેહેને તે લહે અખા. ૨૦૯
અતિશે આઘો એન, આકાશાતીત એ અખા;
સાવ સ્વતંતર તેજ, મનોવાચા અગોચર. ૨૧૦
ગોચર ગુણાતીત, અગોચર કો કહે થકું;
અદ્વૈત માંહેનું દ્વૈત, તેને અન્ય કેમ કહે અખો. ૨૧૧
મોટી કળા મહારાજ, હું વારી હારદ લહે;
તું કરે તારાં કાજ, મેં ખાતર માંહરૂ મધે. ૨૧૨
કુણ કેથી કહું દૂર, નિકટ કહું કો કે થકું;
લોઢ લહેરજપુર, ત્યમ સ્વામી તું તુજ વિષે. ૨૧૩
અનંત આતમ રાય, બે થાતે બે વિધ રમે;
તું ખેડે તું ખાય, અનંત રૂપ એક આત્મા. ૨૧૪
કોશ ગણંતા કોટ, જાતાં જાતાં જીવ ખપે;
વછ પદ કેરી ચોટ, તુજ જોતાં નહિ ત્રીકમા. ૨૧૫
કલપું કોટી બ્રહ્માંડ, તુજ જોતાં તલભર નહિ;
તે મધ્ય માંડી મીટ, અનંત શક્તિ અખો કહે. ૨૧૬
મોટમ જોતાં જંત, હરબડીને હારી રહ્યા;
પુર આગળ અનંત, ઉબર ફળ તું આતમા. ૨૧૭
સૈયલ સાંગ સોય, વન વન રાયે અતિ વડા;
દલથી દૂર ન કોય, આપ વિષે વરતે અખા. ૨૧૮
કરે વસતુકો દેશ, ભિન્ન ભિન્ન ભોમિ ભોગવે;
ઉર માંહે ઉદ્દેશ, તેહ કરે કીરતાર તું. ૨૧૯
તુજ મોટમ મહારાજ, ચિત ન શકતું ચિંતવી;
સહુએ તારો સાજ, તું સ્વામી સરવે તણો. ૨૨૦
બહુ પગને બહુ પાણ, બહુ નેત્ર ને નાસા બહુ;
ફરતાં ન કરે કાણ, આંગ વિચરણ અળગાં અખા. ૨૨૧

નીચથી અતીશે નીચ, આ ચાર તો નવ ઓસરે;
ક્રમ અસંખ્યનો કીચ, તુંને ન લાગે ત્રીકમા. ૨૨૨
સહેજ વડુ છે સાર, કહી કહીને શું કહે અખો;
અવિરલ ભલ ભંડાર, નાવે જંતુની જાણમાં. ૨૨૩
થાપ્યું ફરી નવ થાય, થૈ આવ્યું સ્થિર નવ રહે;
નેટ ટળીને જાય, સહજ ખેલ સ્વામી તણો. ૨૨૪
ભવ અનંત બ્રહ્માય, વિષ્ણુ અનંત વસી વળ્યા;
ઓછું અદકું ન થાય, એવું ને એવું અખા. ૨૨૫
સહુનું સહેજ નિધાન, કીટ પતંગ બ્રહ્મા લગે;
અખા ન આણેશ કાન, એજ મુકી અન્યથા વદે. ૨૨૬
બુંદ સહેજ બંધાય, સહેજ સાગરમાં સહેજ જણે;
સહેજે સહજ રેહેવાય, તે મહાનીધ્યનું માતમ લહે. ૨૨૭
અનંત શક્તિ અપાર, જે કોટી બ્રહ્માંડ સહેજે ફરે;
અંડે અંડ એક વેહવાર, ભવ બ્રહ્મા ભુવન પતિ. ૨૨૮
અતીશે જાણે અપાર, ત્રિકાળદર્શી દિવ્ય હવા;
વરતે ચવ્યો વેહેવાર, પણ અચવ્યો અદબદ અખા. ૨૨૯
સહેજે ઉપને સોય, આકાશમાં અદ બદ થકું;
ચવ્યા પછી ચિત જોય, પણ અવ્યકત તે અમથું અખા. ૨૩૦
ચવ્યા પાર ચિત જાય, એ અનુભવ આઘો અખા;
ભુત ભવીશે લેવાય, પણ અહરેરૂં એ નથી. ૨૩૧
જીભે જપે નહિ જાય, ન લોચન લખી શકે;
સુર્ત સંભાળે આપ, તો ભરમાંહાં ભેળાં અખા. ૨૩૨
સુર્ત સહરાણી સોય, સર્વાતીત ભોગે ભલી;
વિગત્ય વિધે નહિ હોય, જ્યમ અગ્નિને ઉષ્ણુતા. ૨૩૩
ધ્યાતા ભલ જ્ઞાત્ય, એ સરવે ઓરૂં અખા;
જોતાં સુરત્ય જાત, રુચિર મનોહર રંગ છે. ૨૩૪
સહુ વરતે છે સહેજ, પણ ભોગ નહિ ભોગા વિના;
નેત્રે નિરીક્ષણ છેજ, જો પડળ પાછાં કરે. ૨૩૫

દરિદ્ર ગયું દૈવાત, ચટપટ ઉપની ચેતના;
ગુણશું આવીઘાત, અકસ્માત આતમા લહ્યો. ૨૩૬
શિવને સદા ઉપાસ, અજ ઈછા રાખે સદા;
વિષ્ણુ ધરે વિશ્વાસ, સરવાતીત સ્વામી ખરો. ૨૩૭
વેદ વખાણે વાત, ઉપનિષદ અંતે સદા;
તે સ્વામી સાક્ષાત, લખ્યો અખાના ભાગ્યમાં. ૨૩૮
એળે જાતું આય, તે લેખે લાગ્યું સહી;
જેમ લોહતણું લીંગ જાય, પારસથી પરસે અખા. ૨૩૯
અનંત હાથનો ઇશ, આપે ત્યાં હીણું કશું;
જાણી વર્જ્યો જગદીશ, ત્યાં દરિદ્ર કુણ દાખવે. ૨૪૦
સહેજે ઉઘડી સેહેર, ખુટ પ્રાટયું બુધ્યમાં અખા;
પણ રહ્યો ઘેરનો ઘેર, ન્યાહાલ થયો નિધ ઉઘડયે. ૨૪૧
અક્ષર આપ અનંત, એ એંધાણ તેનું અખા;
આપે ન દાખે અનંત, સ્વે સ્વામી સભરા ભર્યા. ૨૪૨
સ્વેની સબળ ક્રિયાય, જો જીવ જાણી શકે;
જંતપણું સઘ જાય, અંત્યે ત્યાં આ લખે અખા. ૨૪૩
એક શ્વાસે શ્વાસ, એ રીતે વરતે અખા;
અંગરૂપી અભ્યાસ, અલવેસુ અટકે નહિ. ૨૪૪
મોટી ક્રિયા મહારાજ, એકપણું જ્યાં ઉલસે;
અધર ધરાએ આજ, પૂરણતા પ્રીછે અખા. ૨૪૫
તું છે રાજ્ય ત્રૈલોકય, વૈકુંઠનું વસવું અરૂ;
રસભર્યું રોકારોક, આપ ઉપન્યો આતમા. ૨૪૬
બાકી ન રહી બાપ, અદ્ભુતતા ઓળખે અખા;
અદ બદ ખેલ અમાપ, સ્વયંભૂ તું શિવ સદા. ૨૪૭
રીયા આવી આજ, પરા પારથી પ્રેમસે;
જોત હતી મણિમાંજ, ઝળકંતી જાણી અખે. ૨૪૮
જ્યાં ઉમગે આકાશ, ત્યાં અવિરલ ધારા ઉતરે;
તેનો હોય ન નાશ, મહાનિધ્યનું મહાતમ અખા. ૨૪૯

વિદ્દારી કાઢે વાટ, મીન જ્યમ મહાનિધ્ય અખા;
એ અનુભવનો ધાટ, અળગો ન પડે આતમા. ૨૫૦
પાછળ ન પડે પાગ, અવકાશ ન દીસે આગલે;
જોઈ વિચ્યારી જાગ્ય, રૂંધાએ નહિ સ્વે ભર્યું. ૨૫૧
અદ્ભુત અનુભવ એહ, વિચરણ જે વસ્તુ વિષે;
સૌને દરશે દેહ, મહાજન માંહે મહાલે સદા. ૨૫૨
કૃત્ય ન જોઇશ વીર, ધીર થઈને મૂકજે;
તોજ પામીશ તીર, અખા બ્રહ્મસાગર તણું. ૨૫૩

સમાપ્ત.

मनहर पद

ગુજરાતી પદો

॥ ॐ श्रीपरमात्मने नमः ॥

પદ ૧

એક અખંડિત નરહરિરાય, તે જાણ્યાવણ દ્વૈત જણાય. ટેક.
ચક્ષુ એક રૂપ જોવાને, શ્રવણે શબ્દ સુણાય;
રસનાયે સહુકો રસ જાણે, ઘ્રાણે ગંધ જણાય. એક૦ ૧
વાચા એક વડે સહુ બોલે, સ્પર્શ ત્વચાયે થાય;
કરથી કામ કરે સહુ કોઇ, પગથી પંથ પળાય. એક૦ ૨
ઉપસ્થથી આનંદ કરાયે, ત્યાગ ગુદે મલ થાય;
મનથી સહુ સંકલ્પ કરે, બુદ્ધિયે સકળ જણાય. એક૦ ૩
જ્ઞાતાજ્ઞાનજ્ઞેય વૃત્તિથી, જ્ઞાન વિષયનું થાય;
કર્તા ક્રિયા કર્મ વૃત્તિયે, લૌકિક કાર્ય કરાય. એક૦ ૪
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ અવસ્થા, સહુને સમ કહેવાય;
ચૈતન એક સકલ ઘટવ્યાપક, પ્રગટ શ્રુતિ એમ ગાય. એક૦ ૫
ચારે આહાર સકળને સરખા, પાંચ કોષ કહેવાય;
અણુજાણે પોતામાં જાણી, અહંકારે બંધાય. એક૦ ૬
જેમ રવિ એક પાત્ર જળનાં બહુ, તેમાં બહુ દેખાય;
જેમ જલલહેર ચપલતા માંહે, ચંદ્ર ચપલ દરશાય. એક૦ ૭
તેમ બહુ લિંગભેદમાં, પોતે પણ બહુરૂપ જણાય;
વ્યાપકરૂપ અનંત અગોચર, કોઇ થકી ન કળાય. એક૦ ૮

પુત્ર વિત્ત લોકાદિક કેરી, આશાયે અથડાય;
કર્મ કરે બહુ તે પામવા ને, ત્યમ ત્યમ પાપ જમાય. એક૦ ૯
ધ્યાતા ધ્યાન ધ્યેય વૃત્તિયે, કોટિ દેવને ધાય;
સાધે લોક ભ્રાંતિ બહુ વાધે,તે ભુવન ભુવન ભટકાય.એક૦ ૧૦
તપ તીર્થ વ્રત સ્નાન દાન જપ, વિધ વિધ કરે ઉપાય;
હૃદયગ્રંથિનો ભેદ ન જાણે,અવળાં ઓસડ ખાય. એક૦ ૧૧
દેહાદિકમાં હું મારાથી, ત્રિધા ભેદ દૃઢ થાય;
આપ સજાતિ વિજાતિ સ્વગત, રૂપે બહુરૂપ જણાય.એક૦ ૧૨
કામી ક્રોધી લોભી કોઈ, દાતા દીન જણાય;
કંઇ રાગી, કંઇ ત્યાગી, કોઇ સુખી દુઃખી દેખાય. એક૦ ૧૩
કંઈ પંડિત કંઇ જાણ્યા જોષી, છલીયા બલીયા થાય;
કંઈ ઘરબારી, કંઇ ભીખારી, કંઇ નાચે કંઈ ગાય. એક૦ ૧૪
કંઇ પાખંડે પંથ ચલાવે, પ્રભુ થઈને પૂજાય;
શિષ્યતણો સંશય નવ ટાળે, ધૂતીને ધન ખાય. એક૦ ૧૫
દેહાકૃતિને બ્રહ્મ ઠરાવે, ચૈતન્ય નવ લહેવાય;
અંધ અંધની પાછળ ચાલે, ઉભય કૂવામાં જાય. એક૦ ૧૬
દૃઢ વિશ્વાસ ધરીને જે કોઇ, સદ્‌ગુરુ શરણે જાય;
તેનાં સંશય તર્ક વિપર્યય, હૃદયગ્રંથિ ભેદાય. એક૦ ૧૭
સચ્ચિત આનંદ રૂપ લહીને, નિજ પદમાં લય થાય;
મનોહર જન્મમરણ ભય ભાગે, સંશય દૂર પલાય. એક૦ ૧૮

પદ ૨ જું

અદ્વય રૂપ પ્રગટ શ્રુતિ ગાય, નવ જાણે તેહને ભય થાય. ટેક
વ્યાપક બ્રહ્મ અનંત અગોચર, અમિત શક્તિ કહેવાય;
નિજમાયા ત્રિગુણાત્મક વડીયે, ત્રિધા રૂપ દરશાય. અદ્વય૦ ૧
નિજ ઇચ્છાથી ત્રિગુણાત્મકના, ત્રણ ભેદ કલ્પાય;
તમથી ભૂત રજોથી ઈંદ્રિ, દેવ સત્ત્વથી થાય. અદ્વય૦ ૨
તેથી ચૌદ લોકની રચના, માયામાત્ર જણાય;
અજ્ઞાને સાચી કરી જાણે, તેથી સત્ય ન થાય. અદ્વય૦ ૩
પૃથ્વી એક સકલ ઘટ માંહે,જલ પણ એક ગણાય;

તેજ પવન આકાશ એક છે,ભિન્ન જાતિ ન જણાય. અદ્રય૦ ૪
નેત્ર સકલનો એક દેવતા, જગત વિદિત રવિરાય;
શ્રવણતણા દિગપાલ ત્વચાનો, વાયુ દેવ કહેવાય. અદ્રય૦ ૫
રસના વરુણ ઘ્રાણના અશ્વની તનય * પુરાણે ગાય;
વાચાતણા અગ્નિ કરકેરા, અધિપતિ ઇંદ્ર ગણાય. અદ્રય૦ ૬
વિષ્ણુ દેવ ચરણકેરા ગુદકેરા યમ કહેવાય;
ઉપસ્થકેરા દેવ ગણાય, પ્રજાતણા જે રાય. અદ્રય૦ ૭
દેહ ભેદ અગણિત દેખાતાં, ભૂત ભેદ ન ગણાય;
ઇંદ્રિ ભેદ અનંત થયેથી, દેવ ભેદ ન થપાય. અદ્રય૦ ૮
તેમ જડ ભેદ અનંત જણાતાં, ચૈતન્ય ભિન્ન ન થાય;
માયા ઠાઠ સકલ જડ વસ્તુ, જોતાં જોતાં જાય. અદ્રય૦ ૯
દેશ કાલ વસ્તુ ભેદથી, જડ વિકારી ભેદાય;
અવિકારી ચૈતન ઘનવ્યાપક, સાક્ષી રૂપ સદાય. અદ્રય૦ ૧૦
માયા અસત કાલત્રયમાંહે, અનિર્વાચ્ય કહેવાય;
તે વડીયે આ જગત જણાયે,તે સત કયાંથી થાય. અદ્રય૦ ૧૧
માયાકૃત દેહાદિકમાંહે, હું માની ભરમાય;
લોભતણી લહેરોમાં પડીયાં, ગાપ્રલ ગોથાં ખાય. અદ્રય૦ ૧૨
મારાં માત તાત દારા સુત, મારૂં કુટુંબ કહેવાય;
હું કરમી હું સહુને પાળું, હું વણ એ કયાં જાય. અદ્રય૦ ૧૩
મારૂં ઘર દોલત પશુ મારાં, ઘોડા ભેંસો ગાય;
એણી પેરે દેહાકૃતિ સંબંધે, અન્યોઅન્ય બંધાય. અદ્રય૦ ૧૪
હું શૂરો હું પંડિત પૂરો, મારૂં વેણ મનાય;
હું વેપારી દાતા ભારી, હું સમ કોઇ ન થાય. અદ્રય૦ ૧૫
હું રાજા સહુ રાજા જિતું, મારૂં રાજ જમાય;
મોટા દેવમંત્ર હું સાધું, સહુ મારે વશ થાય. અદ્રય૦ ૧૬
મુઠ ચોટ શ્મશાને સાધું, મારા શત્રુ મરાય;
ગુટિકા સાધું આકાશે ઉડું, પાતાળે પેસાય. અદ્રય૦ ૧૭
ઓસડ સર્વ સિદ્ધ કરી રાખું, મહારોગ ઝટ જાય;

* અશ્વિનીકુમાર.

જ્યોતિષવિદ્યા સિદ્ધ કરૂં તો, કાળ ભાગ્ય પંકાય. અદ્વય૦ ૧૮
ભૂઓ થઇને ભૂત ભગાડું, અધિક આબરૂ થાય;
નટવો થઇને નાચું ગાઉં, સુખથી પેટ ભરાય. અદ્વય૦ ૧૯
આચારજ થઇ પંથ ચલાવું, શિષ્ય ઘણેરા થાય;
વિશ્વમાંહે ઈશ્વરતા વાધે, સર્વે કામ સધાય. અદ્વય૦ ૨૦
સ્વર્ગાદિકનાં સાધન સાધું, સુર લોકે ગતિ થાય;
અગણિત કાલ અમિત સુખ મોટાં, ઈચ્છામાત્ર પમાય૦ ૨૧
એણીપેર કોટી મનોરથ કરતાં, કાલ પાશ બંધાય;
લખચોરાસી યોનિમાંહે, ભવો ભવે ભટકાય. અદ્વય૦ ૨૨
પથ્થર તેટલા દેવ કરે, તીરથમાં ડબકાં ખાય;
વ્રત ઉપવાસે દેહ દમે પણ, મનનો મેલ ન જાય. અદ્વય૦ ૨૩
કામ, ક્રોધ મદ, મોહ, મચ્છરનું મનમાં જોર ન માય;
વિષય પામવા વલખાં વીણે, રાંક રલાઉં રાય. અદ્વય૦ ૨૪
માયા કાલ તણા બંધનમાં લાલચથી બંધાય;
મરીચિકા--જલ મોહમાં નાવે, આશા અદકી થાય. અદ્વય૦ ૨૫
ત્રિવિધ તાપની ભાડવિષે, ધાણીની પેર ભૂંજાય;
તોપણ લાલચ લેશ ન છૂટે, અધિક ઉપાયે ધાય. અદ્વય૦ ૨૬
અવિચલ ભાવ ધરી હરી ભજતાં, મમતા દૂર પલાય;
પ્રભુકૃપાયે અંતરમાં વૈરાગાદિક થીર થાય. અદ્વય૦ ૨૭
ગુરુ, વેદાન્ત, વચનથી તેને, નિજ સ્વરૂપ સમજાય;
વૃત્તિ અખંડ જ્ઞાનમય રાખે, જન્મમરણ ભય જાય. અદ્વય૦ ૨૮
બ્રહ્માનંદ મગનમાં-વિલસે, ત્રિવિધ તાપ ટળી જાય;
દેહ છતે દેહભાવ તજે, દૃઢ સંશય શોક પળાય. અદ્વય૦ ૨૯
હસે રમે સ્વયમાં સ્વય ખેલે, સ્વયમાં બોલે ગાય;
સ્વગતાદિક માયિક ઉરમાંથી, ભેદ અશેષ વિલાય. અદ્વય૦ ૩૦
એ સુખ જે માણે તે જાણે, વાણે નવ કહેવાય;
મનોહર હરિ ગુરુ પૂર્ણ કૃપાથી, આત્માનંદ પમાય. અદ્વય૦ ૩૧

પદ ૩ જું

જે જન આવે શંકર પાસ, તે જન પામે ચિદ્આકાશ. ટેક.

વૈરાગાદિક સાધન સઘળાં, કરે હૃદયમાં વાસ;
પ્રત્યક્ષ બ્રહ્મ સ્વરૂપ પમાડે, ટાળે ભવના પાશ. જે જન૦ ૧
બ્રહ્માનંદ મગન થૈ ખેલે, ન કરે બીજી આશ;
અધિદૈવાદિક તાપ ત્રિવિધના, નિશ્ચય થાયે નાશ. જે જન૦ ૨
દેહાદિક મિથ્યા કરી માને, એક સત્ય અવિનાશ;
શુષ્ક પર્ણસમ જગમાં વર્તે, ખલથી રહે ઉદાશ. જે જન૦ ૩
ઉન્મનિ ગંગાજલમાં ઝીલે, સદા તૃપ્ત સુખરાશ;
ભેદ રહિત વ્યાપકમાં વિલસે, સ્વય સ્વામી સ્વયદાસ. જે જન૦ ૪
જે સુખ પામી પાર ઉતર્યા, શુક સનકાદિ વ્યાસ;
મનોહર સહેજે તે સુખ પામે, મટે કાલનો ત્રાસ. જે જન૦ ૫

પદ ૪ થું

જે કોઈ સદ્‌ગુરુ શરણે જાય, તેના સંશય દૂર પલાય. ટેક
કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ, મત્સર, આશા તૃષ્ણા લય થાય;
અતિશયતાદિક દોષ વિષયના, ઉરમાંહે દેખાય. જે કોઇ૦ ૧
તેથી દૃઢ વૈરાગ ઉપજે, સત્યાસત્ય જણાય;
શમદમ ઉપરતિ સહન શક્તિથી, દૃઢ વિશ્વાસ બંધાય. જે કોઈ૦ ૨
સમાધાન સ્વરૂપમાં જાણી, ઇચ્છા અતિશય થાય;
વાક્ય વિચાર નિરંતર કરતાં, બ્રહ્મ રૂપ દરશાય. જે કોઇ૦ ૩
અજ્ઞપણું તત્કાલ આળસે, નિત્યાનંદ જમાય;
માયિક ભેદ બુદ્ધિ મેલીને, નિજપદ માંહે સમાય. જે કોઇ૦ ૪
સમરસવ્યાપક સચ્ચિદ આનંદ, રૂપ થઈ વિલસાય;
મનોહર મરણતણો ભય લાગે, જીવન્મુક્ત કહેવાય. જે કોઈ૦ ૫

પદ ૫ મું

જેને કૃષ્ણ વચન વિશ્વાસ, તેને ન રહે યમનો ત્રાસ. ટેક
વિશ્વેશ્વરનાં વચન વિચારે, વર્તે બારે માસ;
વાક્ય વિરુદ્ધ ન બોલે મુખથી, કરે સંતમાં વાસ. જેને૦ ૧
કામ ક્રોધ તૃષ્ણાદિક કેરો, કરે હૃદયથી નાશ;
શીલ દયા સંતોષાદિકની, ખરી જમાવે રાશ. જેને૦ ૨
નિરાધાર આધાર સર્વનો, તે હરિનો વિશ્વાસ;

તેહને ભજે યજે ધ્યાયે, નિત્ય અન્ય ન રાખે આશ. જેને૦ ૩
સાધનવંત થકા નિત્ય સાધે, એકરૂપ અવિનાશ;
ભેદરહિત નિજ રૂપ જણાયે, ચિદાકાશ સુખરાશ. જેને૦ ૪
કૃષ્ણકૃપાથી નિશદિન તેને, બ્રહ્માનંદ વિલાસ;
મનોહર મુક્ત જગતમાં વિચરે, છૂટે માયા પાસ. જેને૦ ૫

પદ ૬ ઠું

મન તું મેલ જૂઠ જંજાલ, માથે ભમે અચાનક કાલ. ટેક
માત પિતા દારા સુત બંધુ, મિત્ર શિષ્ય રખવાલ;
પ્રાણ સતે સહુ સગું જણાયે, વૃદ્ધ યુવા ને બાલ. મન તું૦ ૧
પ્રાણ ગયાપર પળ ન રખાયે, ફોગટ કરે કતાલ;
બાળી જાળી ખાખ કરીને, વાંસે નાખે વાલ. મન તું૦ ૨
કાલતણા મુખથી નવ છૂટે, જો પેસે પાતાળ;
જયમ આવે તેમ ચાવે જાયે, શું બુઢો શું બાલ. મન તું૦ ૩
ભવસાગરમાં ચાર ખાણના, જંતુ લઘુ વિશાળ;
અગણિત પ્રગટે અગણિત મારે, કાળ પાથરી જાળ. મન તું૦ ૪
કાળ તણો જે કાળ નરહરિ, તે સાચો રખવાળ;
વેગે શરણ ગ્રહે તે હરિનું, લેશે શીઘ્ર સંભાળ. મન તું૦ ૫
ચેત ચેત રે ચેત શીઘ્રથી, મૂકી આળપંપાળ;
મનોહર મૃત્યુથકી મૂકાવે, ચિદ્‌ઘન દીનદયાળ. મન તું૦ ૬

પદ ૭ મું–રાગ જંગલો

કપટી પાપ આપતો હીંડે ઠારોઠાર. ટેક.
ચપટી ચોખા લૈ ફરે, સર્વ દેવનાં દ્વાર;
કર જોડીને વિનવે, મારાં પાપ નિવાર. કપટી૦ ૧
એકાંતે પૂજા કરે, ગંધ પુષ્પ બહુ પેર;
કાલો થઇને કરગરે, જાણે આણે મેર. કપટી૦ ૨
નીચો થઇ પાયે નમે, બહુ નાચે બહુ ગાય;
આંખો વીંચે પ્રેમથી, મન માગે ન ધરાય. કપટી૦ ૩
કામ ક્રોધ ઉરમાં અમિત, ધન માટે બહુ ધાય;
ચોરી ચાડી કપટ છળ, જેમ તેમ કરીને કમાય. કપટી૦ ૪

મન જાણે કહેવા થકી, પાપ થાયે છે નાશ;
પાપનું મૂળ પસારી પડે, રૂંધ્યું હૃદયાકાશ. કપટી૦ ૫
પાપતણાં તો મૂળ છે, કામાદિક મન મેલ;
ત્યાંસુધી નહિ સાંભળે, દેવ ગણે છે ફેલ. કપટી૦ ૬
પાપ ટાળવા જો ચાહે તો, કામાદિકને ટાળ;
સત્ય દયા સંતોષની, આડી કરને પાળ. કપટી૦ ૭
નિર્મળ થઈ હરિ ભજન કર, રાખી દૃઢ વિશ્વાસ;
મનોહર સદ્ય મૂકાવશે, કાપી પાતક પાશ. કપટી૦ ૮

પદ ૮ મું

મૂરખ પાપ ટાળવા, વીણે વગદ્યાં ક્રોડ. ટેક.
કાશીમાં ષટ માસ જઇ, રહેવા રાખે કોડ;
નિત્ય જઈ નાહે ગોમતી, સેવે શ્રીરણછોડ. મૂરખ૦ ૧
ભવ બાધો ભટક્યા કરે, અડસઠ તીરથ નહાય;
પગલે પગલે પાપનો, અધિક ઉમેરો થાય. મૂરખ૦ ૨
ગોમય માટી લેપસું, માધવટા બહુ નહાય;
ચડચડ બોલે ચામડી, કડકડ હાડો થાય. મૂરખ૦ ૩
પંચાગ્નિ સાધન કરે, ઉલટી ત્વચા દઝાય;
ધૂમ્રપાન તપ આદરે, મુખમાં ધૂમ ભરાય. મૂરખ૦ ૪
કૃચ્છ્રાદિક બહુ વ્રત કરે, તેથી તન સૂકાય;
લાલચ ધારા ચાલતી, તે પળ નવ મૂકાય. મૂરખ૦ ૫
દેવ વિવિધ વિધિ વિનવે, પૂજા કરે અખંડ;
દશે આંગળાં દાંત દઈ, પાય પડે જ્યમ દંડ. મૂરખ૦ ૬
એણીપેરે ધાયે અતિ ઘણો, ન લહે પાતક મૂલ;
ખીલો ડામે કયમ મટે, અશ્વ ઉદરનું શૂલ. મૂરખ૦ ૭
શત સંવત્સર તુંબડી, જલમાં ડબકાં ખાય;
અંતર ધોયા વણ કદિ, કટુતાઇ નવ જાય. મૂરખ૦ ૮
ત્યમ અંતરથી પાપનું મુળ કર્યા વિણ દૂર;
કાયકલેશ વૃથા કરે, મમતાતણા મજૂર. મૂરખ૦ ૯
કમાદિક મનથી તજે, સત્યાદિકને સાહે;

અંતરયામી ઇશનું, ધ્યાન ધરે મનમાંહિ. મૂરખ૦ ૧૦
ભેદરહિત હરિને ભજે, સઘળે હરિ દરશાય;
તો સાધન સરવે ફળે, પાતક દૂર પલાય. મૂરખ૦ ૧૧
દેહોહંમતિ વિસરે, શુદ્ધ સ્વરૂપ પમાય;
મનોહર માયા ઝાંઝવાં, દેખત મિથ્યા થાય. મૂરખ૦ ૧૨

પદ ૯ મું–રાગ કલ્યાણ

જય જય જય જગન્નાથ, જગન્નિવાસ સ્વામી. ટેક.
સકલ જગદાધાર પ્રભુ, જગદંતરયામી. જય૦ ૧
ત્રિગુણાત્મક રૂપ ધરી, કહાવો બહુનામી;
આપે નિર્લેપ શુદ્ધ, વ્યાપક નિષ્કામી. જય૦ ૨
માયામય ઘાટ કરી, ઠાઠ રચ્યો ભારી;
બ્રહ્માદિક પાર ન લહે, કોણ મતિ મારી. જય૦ ૩
ઇંદ્રિયોનાં કરણ કર્યાં, તેહથી મન ભારી;
તેહથી પર બુદ્ધિ કરી, મુખ્ય કારભારી. જય૦ ૪
પોતે વ્યતિરેક થકા, પૂતલાં નચાવો;
સહુને ચિદ્શક્તિ વડે, જીવતાં જણાવો. જય૦ ૫
અજ્ઞાને આપ ભૂલી, જડમાં ભરમાયે;
પોતાને બંધ માની, નીરવણ તણાયે. જય૦ ૬
જે જન જડ વસ્તુવિષે, અહંતા ન આણે;
ચૈતન્ય અખંડ એક, અમિત શક્તિ જાણે. જય૦ ૭
મનમાં દૃઢ ભાવ ધરી, નાથ શરણ આવે;
તેહના ભવતાપ હરો, પુનરભવ ગમાવે. જય૦ ૮
આપોપું તજીને અન્ય, નાથ વણ ન જાણે;
મનોહર આનંદરૂપ, માંહે મોજ માણે. જય. ૯

પદ ૧૦ મું

ચૈતન્ય અભેદ લહે તે જાણે સાચું. ટેક.
જ્યાંસુધી ભેદ બુદ્ધિ ત્યાંસુધી કાચું. ચતન્ય૦ ૧
અરૂપી અછેદ્ય વસ્તુ, તેહને કોણ કાપે;
કરમાં ગ્રહેવાય નહિ, કોણ કહે ને આપે. ચતન્ય૦ ૨

સ્વભાવિક ભેદ ચાર, ભૂતમાં ગણાયે;
પાંચમું આકાશ ભૂત, ક્યાંહી ન ભેદાયે. ચૈતન્ય૦ 3
તેથી પર ચૈતનઘન, વ્યાપક સહુ માંયે;
ઔપાધિક ભેદ જોઇ, મૂરખ મૂઝાયે. ચૈતન્ય૦ 4
જ્ઞાનગમ્ય ચૈતન્યને, આંખે જોવા જાયે;
ત્રણ દેહોપાધિ તજ્યાવિના ભરમાયે. ચૈતન્ય૦ 5
પ્રત્યગ સ્વરૂપ જાણે, તો ખરૂં સમજાયે;
મનોહર પોતેજ પછી, ભેદ મિથ્યા ગાયે. ચૈતન્ય૦ 6

પદ ૧૧ મું

કાંઈ નહિ મારૂં નાથ, હું તે શું સમરપું. ટેક.
આપના સ્વરૂપમાંહે, આપોપું અર્પું. કાંઇ નહિ૦ 1
ત્રિગુણાત્મક મૂલ શક્તિ, પ્રકૃતિ તમારી;
તેથી ગુણ ભેદ રૂપ, સૃષ્ટિ વિસ્તારી. કાંઈ નહિ૦ 2
પૃથિવ્યાદિ ભૂતતણી, વિકૃતિ અનંતા;
દ્રવ્યાદિક સકલ વ્યર્થ, મારૂં હુંમંતા. કાંઇ નહિ૦ 3
ઉભય દેહ ભૌતિક છે, મારૂં નહિ એકે;
તેવડે સંબંધી ગણું, સત્ય નહિ વિવેકે. કાંઈ નહિ૦ 4
વિશ્વવિષે વ્યાપક, ચિદ્રૂપ છે તમારૂં;
સ્થાવરજંગમમાં કોઈ તેથી નહિ બારૂં. કાંઇ નહિ૦ 5
મારૂં તો અજ્ઞાન એક, તેથી હું મારૂં;
દેહાદિકમાંહે હું તું, નાહક નઠારૂં. કાંઇ નહિ૦ 6
નાથ કૃપાસિંધુ વિષે, તેં સકલ ગમાવ્યું;
ભેદ રહિત ચૈતન્યઘન, હૃદયમાં જમાવ્યું. કાંઇ નહિ૦ 7
અનંત અભેદ એક, તમને નિત્ય ગાઉં;
મનોહર ભૂલેથી ભેદ ઢુંકડો ન જાઉં. કાંઇ નહિ૦ 8

પદ ૧૨–મું

સ્વસ્વરૂપ જાણ્યાવણ શીદ સ્વામી ખોળે; ટેક
છીપે નહિ તરસ કદિ પગે નીર ડોળે. સ્વસ્વરૂપ૦ 1
ત્રણ અવસ્થાથી પર પ્રકાશ કળા સોળે;

ચૈતન્ય કહે વેદ તેને જડમાં કાં ઝોળે. સ્વસ્વરૂપ૦ ૨
અરૂપી તું રૂપી નાથ નિત્ય ઊઠી ખોળે;
અસુત પદ સુતાના જેમ માંધા બહુ ઝોળે. સ્વસ્વરૂપ૦ ૩
પરમાણું રૂપ જીવને કદિ તું માને;
તેને તો દેહ જેવું નથી સુણ્યું કાને. સ્વસ્વરૂપ૦ ૪
દેહ સમ ચતન્ય કહીયે તો નાનું મોટું;
દેહ થયે વધે ઘટે અંતે થાય ખોટું. સ્વસ્વરૂપ૦ ૫
તે માટે ચૈતન્ય વ્યાપક પ્રમાણ;
ઉપાધિને દૂર કરી એમ જોયે જાણ. સ્વસ્વરૂપ૦ ૬
બુદ્ધિથી પર સ્વસ્વરૂપ કૃષ્ણજી બતાવે;
ઉલટું જડમાંહે જોઇ શીશ કાં પકાવે. સ્વસ્વરૂપ૦ ૭
શુદ્ધ સ્વામી વ્યાપક છે સેવક સોપાધિ;
તે તજ્યાવિના ન મટે અંતરાય વ્યાધિ. સ્વસ્વરૂપ૦ ૮
સ્વસ્વરૂપ શોધ્યા વણ કોટિ કલ્પ શુદ્ધિ;
સ્વામી ન સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પામે બુદ્ધિ. સ્વસ્વરૂપ૦ ૯

પદ ૧૩ મું

પ્રેમથી ભજી લે આજ ચિદ્‌ઘન સુખકારી. ટેક.
કાળ કોણ કળી શકે ઘડી પળ પીયારી. પ્રેમથી૦ ૧
સ્વર્ગાદિક ભોગતણી કામના વિસારી;
જડ વૃત્તિ દૂર કીજે મનમાંથી મારી. પ્રેમથી૦ ૨
વિશ્વવિષે વ્યાપક છે સાક્ષીપણું ધારી;
જેની ચિદ્‌શક્તિયે છે, જાણ મતિ તારી. પ્રેમથી૦ ૩
તે હરિ નિર્લેપ સદા, શુદ્ધ નિર્વિકારી;
બુદ્ધિપર વિરાજમાન, નિશ્ચે લે ધારી. પ્રેમથી૦ ૪
ચૈતન્યમય વૃત્તિ એક અખંડ સમારી;
પામ તું સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભય નિવારી. પ્રેમથી૦ ૫

પદ ૧૪ મું

એક તું અભેદ સમજ ચિદ્‌ઘન શુભકારી. ટેક.
વ્યાપક નિર્લેપ જગ પ્રકાશક અઘહારી. એક તું૦ ૧

જાગ્રતમાં જે ગણે છે, સ્થૂલ વસ્તુ પ્યારી;
સ્વપ્નવિષે તેજ જાણે, સૂક્ષ્મ વસ્તુ સારી. એક તું૦ ૨
સુષુપ્તિમાં તેજ વસ્તુ, સર્વને વિસારી;
અજ્ઞ થઇને ભોગવે, આનંદ ભોગ ભારી. એક તું૦ ૩
ત્રિતનથી ભિન્ન સતે, ભાસે સંસારી;
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો, દીસે અહંકારી. એક તું૦ ૪
જાગ્રતાદિ જાય આવે, જડ ભાસે ન્યારી;
ચૈતન્ય અવિચલ પ્રકાશ, જોને નિરધારી. એક તું૦ ૫
જ્ઞાત નહિ અન્ય માટે, ભેદ મતિ વારી;
શેષ તું સચ્ચિદાનંદ, બ્રહ્મ રહે ધારી. એક તું૦ ૬

પદ ૧૫ મું-રાગ ધોળ

પરથમ વરણાશ્રમ ધર્મ પાળતાં, કીધાં જપ વ્રત દાન અનેક;
જીવ્યું ધન તેહનું. જી૦
તેથી હરિ ભક્તિ ઉર ઉપની, જાણ્યા સાચા સ્વામી એક. જી૦
તેણે તીવ્ર વૈરાગ પ્રગટ થયો, ગઇ ભોગવાસના દૂર. જી૦
જડચૈતન્ય શુદ્ધ વિવેકથી,જાણ્યા જુજવા જયમ ત્યમ સૂર. જી૦
દશ ઈંદ્રિયો જેણે વશ કરી, જીત્યાં મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર જી૦
ઉપરતિ પામ્યું મન સર્વદા, ન કરે કાંઇ વિષય વિચાર. જી૦
સુખથી ઉછરંગ ન મન ધરે, ભય દુઃખથી ન પામે લગાર. જી૦
વિશ્વાસ ગુરુ વેદાંતનો, દૃઢ કરી ચિત્ત રાખે ઠાર. જી૦
નિજ રૂપ જાણવા ચિત્ત રહે, એકાગ્રપણે દિનરાત. જી૦
એક મોક્ષની ઈચ્છા મનવિષે,બીજી કાંઇ ગમે નહિ વાત. જી૦
સેવે શ્રીગુરુ દેવને હેતથી, કરે નિકટ એકાંતે વાસ. જી૦
કરે શ્રવણ મનન વેદાંતનું, નિશિવાસર એજ અભ્યાસ. જી૦
મહા વાક્ય વિચારતાં સુડીયે, રહ્યું ચૈતન્ય સર્વાવાસ. જી૦
જીવ ઈશ ઉપાધિ પરહરી, નિજ રૂપ લહ્યું ટળ્યો દાસ. જી૦
પાંચ કોશના પડદા ટાળીયા,પામ્યો જળહળ જ્યોતિ પ્રકાશ જી૦
પાંચ ભૂતનાં પુતળાં પરહર્યાં,જાણ્યો સૂત્રાત્મા સુખરાશ. જી૦
ધ્યાતા ધ્યાન ધ્યેય વૃત્તિ પરહરી,રહ્યો ધ્યેય નિરંતર આપ જી૦

ગુણ ત્રણના દેવની એકતા, જાણ્યો બ્રહ્મ પ્રણવનો જાપ. ॥૦
પુણ્ય પાપનાં ત્રાજવાં ત્રોડીયાં, મેલ્યો વધ ઘટનો વેપાર. ॥૦
કર્મ કાંડનાં કાટલાં પરહર્યાં, પામ્યો જ્ઞાન અખૂટ ભંડાર. ॥૦
ખટ શાસ્ત્રના ખોટા રાજવી, કહાડયા કરતા કુડા વાદ. ॥૦
થાણું બેઠું વેદાંત ભૂપાળનું,ઉઠયો અનહદ નોબત નાદ. ॥૦
હીંડે જ્ઞાન ગગનમાં મલપતો, છુટયો મોહ માયાનો પાસ. ॥૦
તુરીયા પદમાં વરતે સદા, અજ્ઞાન થઇ ગયું નાશ. ॥૦
સંસાર સમુદ્રને શોષીયો, સુખસાગર લહેર અપાર. ॥૦
વસે અડસઠ તીરથ અંગમાં, દેવ ઓચરે જય જયકાર. ॥૦
પરાપાર તે વરતે પ્રેમમાં, મુખે બોલે બોલ અમૂલ. ॥૦
અણસમજુનાં આળ ગણે નહિ,જેમ કરીવર ઉપર ફૂલ. ॥૦
જેનો કાળ તે કિંકર થઇ રહ્યો, મૃગતૃષ્ણા જલ ત્રિલોક. ॥૦
તેને ચરણે તે શીશ નમાવતાં, ટળે ત્રિવિધ તાપ ઉર શોક. ॥૦
દાસી આશા પિશાચી થઇ રહી, કામ ક્રોધ તે કેદી લોક. ॥૦
ભાસે બ્રહ્મ કલોલ તે સર્વદા, ચાર ખાણ ને ચૌદે લોક. ॥૦
દુઃખરૂપ તે સુખસાગર થયું, થયો દ્વૈતવૃત્તિનો નાશ. ॥૦
રવિમાં જયમ તમ ભાસે નહિ, ભાસે સઘળે તે પૂર્ણ પ્રકાશ ॥૦
દીસે દેહવંત જડબુદ્ધીને, પોતે ત્રણ દેહની પાર. ॥૦
દીસે ખાતાં પીતાં બોલતાં, નિત્યે છે નિરંજન નિરાકાર. ॥૦
જાણે સંત સલુણા તેહને, જેને હોય છેલ્લો અવતાર. ॥૦
જગ પાવનકર તે અવતર્યા, અન્ય માત ઉદરનો ભાર. ॥૦
તેને ચૌદલોકમાં વિચરતાં, અંતરાય કોયે નવ થાય. ॥૦
રિધિ સિધિયો દાસીઓ થઇ રહી,બ્રહ્માનંદ હૃદે ન સમાય. ॥૦
જાણે એક અખંડિત બ્રહ્મને, નવ દેખે તે માયા ગોલ. ॥૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મરૂપે સદા, કરે આનંદમોજ કલોલ. ॥૦

પદ ૧૬ મું

શ્રીકૃષ્ણ કૃપા કરી ઓચરે, તમે સુણજો રે સહુ ચતુર સુજાણ;
અવસર રૂડો આજનો, ૧
નરદેહ તે તરવાનું નાવ છે;

રખે ફરતા રે રઝળી ચારે ખાણ. અવસર૦ ૨
ગુરુ વચને તે સાધન સિદ્ધ કરો;
અરપો શરણે રે તેને તન મન પ્રાણ. અવસર૦ ૩
જાણે આતમા શુદ્ધ વિચારથી;
જાગ્રતમાં રે જે છે સરવનો જાણ. અવસર૦ ૪
સ્વપ્નામાં પણ તે જાગતો;
સુષુપ્તિનો રે જે છે સાક્ષી પ્રમાણ. અવસર૦ ૫
નહિ ત્રણ અવસ્થા તેને,
તુરિયાપદ રે પોતે પુરુષ પુરાણ. અવસર૦ ૬
ચૌદ લોકમાં ખેલે એકલો;
નહિ જગમાં રે બીજો એ વિણ જાણ. અવસર૦ ૭
નહિ લોક તેના સ્વરૂપમાં;
જે છે ચિદ્‌ઘન રે જગનું અધિષ્ઠાન. અવસર૦ ૮
સચ્ચિદાનંદ જ્યોતિ સ્વરૂપ છે;
જેનાં બોલે રે ચારે વેદ વખાણ. અવસર૦ ૯
એવા આતમરામને ઓળખો;
એક અનુભવ રે જેનું સત્ય પ્રમાણ. અવસર૦ ૧૦
એક મુક્તિનો મારગ એજ છે;
એવું બોલે રે શ્રુતિ શાસ્ત્ર પુરાણ. અવસર૦ ૧૧
જીવન્મુક્ત થઈ જગમાં રમો;
મેલો જુઠી રે તમે તાણમતાણ. અવસર૦ ૧૨
ઉત્તમ દેહ ધરી ભૂલે આતમા;
એવા નર છે રે મહા પાપની ખાણ. અવસર૦ ૧૩
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને ભેટીયા;
તેણે કીધી રે બહુ અખુટ કમાણ. અવસર૦ ૧૪

પદ ૧૭ મું ગરબો

ગરબો ગાઇયે તે નિરગુણ નાથનો રે લોલ;
જે કોઇ શામ છે અકામ ને સકામનો રે લોલ. ૧
આપે ચૈતન્યઘન વ્યાપક અપાર છે રે લોલ,

ચૌદ લોકનો આધાર નિરાધાર છે રે લોલ. ૨
જેની શક્તિઓ અનંતને અનુપ છે રે લોલ;
એક ઇચ્છાશક્તિ તે ત્રિગુણ રૂપ છે રે લોલ. ૩
તેથી શિવ વિષ્ણુ વિરંચિ પેદા થયા રે લોલ;
રચી વિશ્વ સકળ માંહે તે વ્યાપી રહ્યા રે લોલ. ૪
ગુણ કામ ભેદથકી નામ ત્રણ છે રે લોલ;
એક ચૌદ લોક વ્યાપક ચૈતન્ય છે રે લોલ. ૫
તેણે ઈચ્છાએ અનંત સૃષ્ટિ આદરી રે લોલ;
બહુ નાટક રમવાને રચના કરી રે લોલ. ૬
દેવ દનુજ મનુજ પશુ આદિ પુતળાં રે લોલ;
પુણ્ય પાપતણા સૂત્રવિષે સુતળ્યાં રે લોલ. ૭
પામી દેહ અભિમાનવડે ફૂલીયા રે લોલ;
સૂત્રધાર નાથ હૃદયથકી ભૂલીયા રે લોલ. ૮
કામ ક્રોધ લોભ મોહ જાળમાં પડયા રે લોલ;
સહુ નાટક રમવાને ચાળે ચડયા રે લોલ. ૯
કંઇક અષ્ટ પહોર ધરતણા કામમાં રે લોલ;
કૈંક રાતદિવસ એશ ને આરામમાં રે લાલ. ૧૦
કૈંક ધરે બહુ વેષ મનભાવતા રે લોલ;
હીંડે મુરખોને બહુ બીવરાવતા રે લોલ. ૧૧
ધરે ધ્યાન થઇ સિદ્ધ રચે ફંદને રે લોલ;
જુઠા ઈશ બને જોઇ મતિમંદને રે લોલ. ૧૨
કરે નિત્ય નવા વેષ પંથ જુજવા રે લોલ;
બહુ મંદિરો બનાવે જડ પૂજવા રે લોલ. ૧૩
વરણ ભેદ તજી ભ્રષ્ટ કરે સૃષ્ટિને રે લોલ;
દેવ ભૂલવી વધારે વિષય દૃષ્ટિને રે લોલ. ૧૪
પીતળ પાનાં ચોડીને રચના કરે રે લોલ;
ધામધુમ કરી પંથીને રાજી કરે રે લોલ. ૧૫
કૈંક રચના જોવાને ફરતા ફરે રે લોલ;
તેને ઇશ માની શીશ નામી કરગરે રે લોલ. ૧૬

કૈંક ચોર જાર સૂર સાહુકાર છે રે લોલ;
વેશ નાટકના અનંત અપાર છે રે લોલ. ૧૭
ભૂલી નાથને પાષાણ હીંડે પૂજતા રે લોલ;
શ્રુતિસ્મૃતિતણી વાત વણબૂજતા રે લોલ. ૧૮
બાંધી પાપતણી પોટ ગતિ નીચમાં રે લોલ;
થાય કીટને પતંગ વિષ્ઠા કીચમાં રે લોલ. ૧૯
કૈંક કરી શુભ કર્મ દેવલોકમાં રે લોલ;
જઇ ભોગવે અનંત સુખ અશોકમાં રે લોલ. ૨૦
કૈંક જાણે છે શાસ્ત્ર મરજાદને રે લોલ;
સાચા નાથને ભજે છે મુકી વાદને રે લોલ. ૨૧
એક વ્યાપક ચૈતન્ય સાર વેદનું રે લોલ;
જાણી ધ્યાન ધરે ચૈતન્ય અભેદનું રે લોલ. ૨૨
નિજ રૂપ લહી ઈશ સૃષ્ટિમાં ફરે રે લોલ;
જીવન્મુક્ત મનોહર નવ ભય ધરે રે લોલ. ૨૩

પદ ૧૮ મું

સુણો કૃષ્ણતણી વાણ છે પ્રમાણ રે, તાણ પડી મેલી રે;
ભજો ચૈતન્ય અખંડ તજો સર્વ, વિષય કામના ઘેલી રે. ૧
શોક દુઃખ થયે સુખેથી આનંદ રે, મનમાં ન આણો રે;
રાગ દ્રેષ બીક વેમ કામ ક્રોધ રે, શત્રુ કરી જાણો રે. ૨
શ્રેષ્ઠ દુષ્ટ શુભાશુભ કરે વેણ રે, કોઇને ન કહેજો રે;
સર્વ લોકશું પ્રીતિ નહિ વેર રે, સાક્ષી જેવા રેજો રે. ૩
સર્વ ઇંદ્રિયોને કૂર્મ * તણી પેર રે, નિજ વશ કીજે રે;
સર્વ વિષયને વિષરૂપ ગણી, કોઇને ન ક્યાંહી જાવા દીજે રે. ૪
સુખ દુઃખ થકી ઇંદ્રિયો મંદ થાય રે, પણ રહે પ્રીતિ રે;
બ્રહ્મ લહે ન રહે વિષય તણી પ્રીત રે, તેણે ઇંદ્રિ જીતી રે. ૫
સાધન ટાણે પણ ઇંદ્રિયો બલવંત રે, મન જાયે તાણી રે;
તેને જીતી લહે આતમા તે શૂર રે, અન્ય ભરે પાણી રે. ૬

* કાચબો.

વિષય સાંભરતાં થાય તેનો સંગ રે, તેથી કામ જાગે રે;
તેથી ક્રોધ તેથી મોહ તેથી બુદ્ધિ તણી સમજણ ભાગે રે. ૭
માટે કરે વિષય તજી રાગ દ્વેષ રે, નિજ મન જીતે રે;
નિત્યે ધરે બ્રહ્મજ્ઞાન તજી માન રે, પ્રીતિ તણી રીતે રે. ૮
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સાક્ષાત રે, જે જન જાણે રે;
તેનાં જાય દુઃખ દોષ થાય મુક્ત રે, આનંદ મોજ માણે રે. ૯

પદ ૧૯ મું

ચાદ લોક તણા વિષય ગણે તુચ્છ રે, તે જન વેરાગી રે;
અતિશયતા અનિત્યતાને નાશ જોઈ, જેની મતિ જાગી રે. ૧
કામ કિંકર નર તજી વરણ ભેદ, એક વરણ થઈ બેસે રે;
ધરે તિલક છાપ માલ કુટે તાલ રે, જ્યાં ત્યાં પેસે રે. ૨
સાધુ તે જે અહિંસા ધર્મ રે, સત્ય નિત્ય પાળે રે;
ચૌદ લોક વિષે ચૈતન ધન રૂપ રે, એકલું નિહાળે રે. ૩
બીજા ફંદીઓની વૃત્તિ પરોવાય રે, માણસોની વાંસે રે;
જેમ તેમ સમજાવી બાંધી તર્ત રે, પંથતણે પાશે રે. ૪
દશ ઇંદ્રિયો જીતે તે થતી જાણ રે, શાસ્ત્ર પરમાણે રે;
ધરે ધ્યાન નિજ રૂપનું અખંડ રે, અન્ય નવ જાણે રે. ૫
વિકલ ઇંદ્રિયો કરીને તાલ મેલ રે, વખાણ લઈ બેસે રે;
જેમ જેમ રીઝે લોક પ્રાવે દાવ, તેમ તેમ આઘા પેસે રે. ૬
સત્ય બ્રહ્મસૂં અભેદ જેને સંગ રે, તે જન સતસંગી રે;
અસત જડરૂપ જગત વિષય તણા, સદાયે અસંગી રે. ૭
બીજા અજ્ઞને રીઝાવવાના દાવ રે, નિત્ય નવા ધારે રે;
સતસંગી જુઠું નામ અસત પુતળાંની સંગત વધારે રે. ૮
વિષ્ણુવ્યાપક જાણે તે જન રે, વૈષ્ણવ સાચા રે;
કામ કિંકર રસ ગાન તાન મગ્ન, રહે ભોગ સંગ રાચા રે. ૯
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મવિષે મગ્ન રે, સંત રહે શૂરા રે;
અન્ય પડયા કાલ પાશ વિષય મૂઢ રે, તરફડે જ્યમ પૂરા રે. ૧૦

પદ ૨૦ મું

સેવો કૃષ્ણજીને વ્યાપકરૂપ રે, સંત તણી રીતે રે;
જાણે ચેતન ઘન આનંદ બ્રહ્મ રે, પૂરણ પ્રીતે રે. ૧
સેવક સેવ્ય સેવારૂપીયું નિરમાલ્ય રે, તેને દૂર કીજે રે;
કામ ક્રોધ રજ લેશ દેવમંદિરમાં રહેવા ન દીજે રે. ૨
પૂજા કીજીયે અખંડ ધ્યાનરૂપ, જ્ઞાન દીપ અજવાળી રે;
કીજે નાથમાં સમર્પણ જગ સર્વ રે, આપોપાને ટાળી રે. ૩
એક ધ્યેય શેષ ચૈતન્યઘન, અન્ય શેષ નવ જાણો રે;
કરો અવિચલ વૃત્તિ દિન રેણુ, નિજાનંદ મોજ માણો રે. ૪
ગંદી દેહ રૂપ જન અન્ય દેવ, જડવસ્તુને ઠરાવે રે;
કાચ કીડીઆં વગેરે જુઠા ઠાઠ રે, પોકલ બનાવે રે. ૫
એવા મુર્ખોની વાત મનમાંહે રે, પેસવા ન દેજો રે;
સચ્ચિદાનંદ રૂપ કૃષ્ણ જાણી, જગતમાં રહેજો રે. ૬

પદ ૨૧ મું

અર્જુન સાથે બોલ્યા હરિ એમ રે, મિત્ર સુણો વાણી રે;
હું છું વ્યાપક અનંત ને અપાર, મૂઢ શકે નહિ જાણી રે. ૧
આદિ મધ્ય અંત સૃષ્ટિથી નિર્લેપ રે, શુદ્ધ હું બિરાજું રે;
બ્રહ્માદિક સર્વ દેવ થકી પૂર્વ રે, એક રૂપે છાજું રે. ૨
સર્વ તણા આદિ મધ્ય અંત રૂપ રે, એકલો હું જાણું રે;
કોઈ નથી હુંથી ભિન્ન જગમાંહે રે, અણુ ને પરમાણુ રે. ૩
હું તો સદાય અસંગ જડ ભૂત, થકી શુદ્ધપણે વરતું રે;
છતાં અકર્તા સ્વરૂપ નિજ શક્તિવડે જડને કરૂં ફેરતું રે. ૪
સંત જનને સ્વરૂપ ઉપદેશ રે, દુષ્ટ નાશ કરવા રે;
ઈચ્છા શક્તિયેં ધરૂં તે નરવેષ રે, નરમાં વિચરવા રે. ૫
તેથી ચોર પામી દાવ મુજ નામ, થકી પુતળાં બનાવે રે;
જુઠા ગ્રંથ કરી પંથ રચી ફંદ, ભોળાં લોકને ભૂલાવે રે. ૬
અમે માંડયું નથી કોઇ ગામ રે, મંદિર અમારૂં રે;
અમો કેહેતા નથી જે વંશ વારસ ને, માને તેને તારૂં રે. ૭

સર્વ લોકછે સમાન મારે કોઇ, નથી પારકું પોતાનું રે;
સર્વ તણો ઇશ્વર વ્યાપક છઊં એક રે, નથી કરતો છાનું રે. ૮
હુંને વ્યાપક સ્વરૂપ જે અનન્યપણે, ભજે તે તો મારા રે;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મરૂપ જાણ રે, લોકથી તે ન્યારા રે. ૯

પદ ૨૨ મું–રાગ કાફી

સદ્‌ગુરુ શાસ્ત્રની વાણી રે, સમજે સાચા પ્રાણી. સદગુરુ૦ ટેક.
ઘણા ભણ્યા બમણા રે ભરમાયે, મન બાંધે મત તાણી;
અણુસમજુને અવળું ચીંધે, જુઠું બોલે જાણી જાણી રે. સદ્૦ ૧
મુરખ લીધી વાત ન મુકે, મરકટ મુઠી બંધાણી;
વણ બાંધે બંધાઈ પડયા પછે, મથે મિથ્યા મતપાણી. સદ્૦ ૨
અસલથકી રે ગુરુ એજ આપણા, તે કેમ મુકીયે જાણી;
એવું જાણી અણઘડને રે પૂજે, ન જુવે પામર પ્રાણી રે. સદ્૦ ૩
દામ ચામ રસમાં બંન્યોની, બુદ્ધિ બહુ ભરમાણી;
કૃષ્ણ વચનને કાન ધરે નહિ,વહાલી તે વિષયકહાણી રે.સદ્૦ ૪
આચારી થઈ અળગા રે બેસે,વૃત્તિ સદાએ અભડાણી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લક્ષાવણ શુદ્ધ કરે નહિ પાણી રે. સદ્‌ગુરુ૦ ૫

પદ ૨૩ મું–રાગ ખમાચી.

સંતો બાળપણામાં ચેતો જી ચેતો જી ચેતો જી;
તમે ચેતો જી સંતો બાળપણામાં ચેતો જી. ટેક.
ગુરુસેવા કરી શ્રુતિ સમજાશે, તનમાં ત્રેવડ છે તો જી. સંતો૦ ૧
શાંતપણે હરિને સમજાણી, કામ હણોને દુઃખ દેતો જી.સંતો૦ ૨
બ્રહ્મ લક્ષાવણ અન્ય ન તારે, આ ભવજળમાં વહેતો જી.સં૦ ૩
કાળ ફરે ચોદશ દુનિયામાં, શિશ દલામાં દેતો જી. સંતો૦ ૪
નર તન પામીને તરી ન શકે તે તો, હીંડે ડબકાં દેતોજી. સં૦ ૫
જે પળ જાય તે નાવે પાછી, કોટી ઉપાય કરે તો જી. સંતો૦ ૬
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભજ ઝટપટ, જો સારૂં વાંચે તોજી. સંતો૦ ૭

પદ ૨૪ મું–ગરબી.

એક છે એક છે એક છે રે,પ્રભુ આદ્ય મધ્ય અંતઆપ એક છે.ટેક.

આદ્યઅંત પૃથ્વીના મધ્યે ઘાટ દીસે;
નામ રૂપ માત્ર તે અનેક છે રે. પ્રભુ૦ ૧
તેમ એક ચૈતન ઘટ ઘટ વ્યાપક;
ભેદવિના એટલો વિવેક છે રે. પ્રભુ૦ ૨
ભૂમિ વિકારી માટે ભિન્ન ભિન્ન થાયે;
ચૈતન અવિકારી છેક છે રે. પ્રભુ૦ ૩
અવની રૂપી ને ચૈતન અરૂપી;
જેમ વસ્તુ નભમાં હરેક છે રે. પ્રભુ૦ ૪
દેહોહંમતિથી અનેક જીવો રે;
જાણે છે એજ અવિવેક છે રે. પ્રભુ૦ ૫
તેથી શુભાશુભ સુખ દુઃખ માને;
કામ ક્રોધ મોહાદિ વિશેક છે રે. પ્રભુ૦ ૬
તે માટે ગુરુ શરણે રહીને;
સાધન સાધ્યાની જેને ટેક છે રે. પ્રભુ૦ ૭
તે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહી જાણે;
ભેદ જેવાં ટાળાં ઠામે ભેક છે રે. પ્રભુ૦ ૮

પદ ૨૫ મું–ગરબી

કામની કામની કામની રે, કાયા નરની તો મોટા કામની ટેક.
જો જડ વૃત્તિ નહિ તજે તો, કિંમત છે ફુટી બદામની રે. કાયા૦
તે માટે સદ્ગુરુ શરણે રહી, સાધનયુક્તિને પામની રે. કાયા૦
વૈરાગ્યાદિક સિદ્ધ કરીને, રાખ વૃત્તિ ચિદ્ઘન ધામનીરે. કાયા૦
જે સમવ્યાપક અનંત અગોચર, દૂરકરણ જડ કામની રે.કા૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય થઇને, જનમ મરણભય વામની રે.કા૦

પદ ૨૬ મું–ગરબી

આવીયો આવીયો આવીયોરે,નર દેહ તારે તરવાનો આવીયો.ટેક.
જાગ્યો ત્યાંલગે જડની રે ગડબડ, બાકીનો સુઇને ગમાવીયો રે.નર૦
ખૂટશે આયુષ્ય ક્ષણ ક્ષણ જતાં, ક્રોડગણું હઇશ કદિ લાવીયોરેનર૦
લખ ચોરાશીમાં રઝળીશ જો કદિ, કાળે અચાનક ચાવીયોરે. નર૦

તે માટે તું શરણ જા તેને, જે ગુરુ વેદે ફરમાવીયો રે. ન૨૦
સચ્ચિદાનંદબ્રહ્મઅખંડભજીને,છુટીશમાયાથીતો તુંફાવીયોરે. ન૦

પદ ૨૭ મું–ગરબી

નાથને નાથને નાથને રે, અમે ભજીયે નિરંજન નાથને. ટેક.
જે બંધાયેલ તે કયમ છોડે, બીજાના બાંધિલ હાથને રે. અમે૦
મમતા મોહમાં જે ભૂલ્યા ભટકે, શોધે તે કામનાના સાથનેરે.અમે૦
રોગ અવિદ્યાનો અમને ન આવે,પીધો છે જ્ઞાનના કવાથનેરે. અમે૦
ચૈતન્યકલ્પતરુ તજી ક્યમ ભરિયે,જુઠ જડ બાવળે બાથનેરે. અમે૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મવણ બીજી, અન્ય ન ગાઇયે ગાથને રે. અમે૦

પદ ૨૮ મું

પ્રભુ તુને પ્રસન્ન તે કેમ થાય, તારી ઉલટી ચાલ ન જાય. પ્રભુ.ટેક.
કૃષ્ણ સ્વરૂપ કહે પ્રભુકેરૂં, તે સુણતો નથી કાને;
જગધૂતાનાં વેણ સુણીને, ભટકછ રાને રાને. પ્રભુ૦ ૧
માલ રોગ સંતાનાદિકની, માનતમાં ધન નાખે;
શિકોતર હનુમાનાદિકને, ઇશ કહી મુખ ભાખે. પ્રભુ૦ ૨
કામ વિવશ પામર વિષયીને, દેવ ગુરુ કહી માને;
સો મણ સાબુએ ખર ધોયે, અશ્વ ન થાય નિદાને. પ્રભુ૦ ૩
વૈરાગાદિક સાધન જે ગુરુ, પ્રભુ પામ્યાનાં બોલે;
તે ગુરુ તો તારા મનમાંહે, નહિ પામરને તોલે. પ્રભુ૦ ૪
જેવર+ અશ્વાદિક જોઇને, પ્રભુ કહિ પાયે લાગે;
ત્યાગી સંત મળે સામા તો, અવળું મુખ કરી ભાગે. પ્રભુ૦ ૫
કોઈ સુણે વેદાંત કથા તો, મનમાંહિથી ખીજે;
શોભા અન્ન વિષય ચરચાને, ગાન તાનથી રીઝે. પ્રભુ૦ ૬
જગકર્તા પાલક સંહરતા, સાક્ષી સઘળે પોતે;
બાહર ભીતર ઘટ ઘટ વ્યાપક, તેને તું નહિ ગોતે. પ્રભુ૦ ૭
આકાશાદિ ચૌદ લોકમાં, અગણિત તન ઉપજાવે;
કલ્પલગે તે હોયે કેવો, કાંઈ ન મનમાં લાવે. પ્રભુ૦ ૮

+ ઝવેરાત.

કલ્પલગે બ્રહ્માંડ તણાં તન, અગણિત પાળી જાણે;
એક પલકમાં સૃષ્ટિ ટાળે, તું તેને ન વખાણે. પ્રભુ૦ ૯
સર્વે મન બુદ્ધિનો પ્રેરક, અલગ રહ્યો ન જણાયે;
વણમહેનત એ સઘળાં કામ કરે, નવ આવે જાયે. પ્રભુ૦ ૧૦
નિદ્રામાં આનંદ ભોગ આપી, સહુને એ સંતોકે;
કેવાથી એ કામ બને તે, વાત ન મનમાં તોકે. પ્રભુ૦ ૧૧
સર્વ કાળ જે સરખો જાગે, ઠામ ન એવણ ઠાલો;
તે ઉપર તુંને નહિ પ્રીતિ, નિત્ય મૃતક છે વહાલો. પ્રભુ૦ ૧૨
કરતાદિક જે કારજ સઘળાં, ઈશતણાં કહેવાયે;
અલ્પ એક દેશી શું કરશે, ભુલે ક્યાં ભરમાયે. પ્રભુ૦ ૧૩
માયાના ચકડોલવિષે જે, બહુ બ્રહ્માંડ રમાડે;
તે મેલી તું અલ્પ સિદ્ધ પાસે જઈ પાઘ પછાડે. પ્રભુ૦ ૧૪
બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવાદિક સર્વે, જેથી થર થર ધ્રૂજે;
તે પ્રભુ મૂકી ઘાસફૂસને, ઈશ કહી તું પૂજે. પ્રભુ૦ ૧૫
એથી ભિન્ન નહિ તું તો પણ, દેહોહં કરી નાસે;
કર્તા ભોક્તા થઈ ફૂલ્યો તેથી, પડીયો યમને પાસે. પ્રભુ૦ ૧૬
જે દિન રેન જુએ છે સહુને, તેને તું નથી જોતો;
ક્ષુદ્ર દેવ મંત્રોની માળા, તાણછ રોતો રોતો.. પ્રભુ૦ ૧૭
પેદા કર્ત્તા જો કદી કાયા, પશુની કરતો તારી;
તો દેવાદિક આડા આવત, શું તું જોને વિચારી. પ્રભુ૦ ૧૮
તન જોબન પામી ફૂલ્યો, મનગમતો મારગ ધાર્યો;
આયુષ્ય ખુટે પાછો પશુમાં, રઝળીશ માર્યો માર્યો. પ્રભુ૦ ૧૯
જો પ્રભુ પૂર્ણ પ્રકાશક સઘળે, ગુરુ શરણે જઈ ટાણે;
નરતન ચટપટ ચાલ્યું જાયે, પાછું નાવે નાણે. પ્રભુ૦ ૨૦
જે કર તે કર અરપણ તેને, જે સચરાચર સ્વામી;
રાતદિવસ રહે મમતા મુકી, તું તેને શિર નામી. પ્રભુ૦ ૨૧
વૈરાગાદિક સાધનથી સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તપાસી;
જો પામીશ તો છુટીશ તેવણ, રહેશે કામ ખવાસી. પ્રભુ૦ ૨૨

પદ ૨૯ મું

જોજો જોજોરે; આ ઉંધમતિ જન અપાર; જોજો જોજોરે. ટેક.
સાચ જુઠ તણો કશો મંન ન વિચાર;
અંધ અંધ જાયે ચાલ્યા, આંધળાની લાર. જોજો૦ ૧
કૃષ્ણની પ્રમાણ વાણી સુણે નહિ લગાર;
ભાંડ ભાટ વેષધારી તણો એતબાર. જોજો૦ ૨
અમકાથી છે આબરૂ ને લાજ મારી સાર;
પ્રભુથી વિમુખ એમ માને ગમાર. જોજો૦ ૩
વેદતણા નામ માથે ધરે નિરધાર;
તંત્રને પુરાણ માને સાખી બેસુમાર. જોજો૦ ૪
શૂદ્ર તણા ગુરુભાઈ જનોઇનો ભાર;
નાહક ઉપાડે તેની લાજ નહિ લગાર. જોજો૦ ૫
આચારજ રહિત આપાપંથીયો અપાર;
કાખમાં વેદાંત ઘાલી ફરે બારોબાર. જોજો૦ ૬
કોળીનાળી લાવી માંડે પુતળાંની હાર;
ઇશ માની શીશ નામે મૂઢના સરદાર. જોજો૦ ૭
ચોર, ઠગ, છીનાળ, જાર તણે બહુ દ્વાર;
દેવધર માની બેસે મુંડિયાંની હાર. જોજો૦ ૮
શોભા વિના દેખે ત્યાંથી તર્ત ભાગે બહાર;
ઘણી શોભા સાંભળે ત્યાં દોડે લારોલાર. જોજો૦ ૯
આંખો લાલ કરી બેસે બહાર ચોળી છાર;
જાત જાણ્યા વિના જઈ સેવે જણ હજાર. જોજો૦ ૧૦
મનમાંથી નામદેવ તીર્થના અપાર;
પેટમાટે પાખંડી ખોસે ઝંડા ઠારોઠાર. જોજો૦ ૧૧
જુઠમાં ઠગાયે ભૂલી ઇશ આપનાર;
પથ્થર પૂજારી માને કામના કરનાર. જોજો૦ ૧૨
ગંગા આવ્યાં ખાડમાં કહે વાટનો જાનાર;
તેને માને પણ ન માને વેદનો પોકાર. જોજો૦ ૧૩

એવાતણુનાં વ્રત કરે ને કૂટે બહુ પ્રકાર;
રાંડયાં મોટાં જોતાં થાકે તોયે નાવે પાર. જોજો૦ ૧૪
લીંબડામાં મોહો જેવો છે દેવનો આકાર;
એવું સુણી જોવાને બહુ રઝળે નરનાર. જોજો૦ ૧૫
કૃષ્ણ કહે કર્મ છે સકામ તો અસાર;
તોયે શોભા માનતામાં ખુવે ઘરબાર. જોજો૦ ૧૬
લોકમાં પૂજાવા ખમે ભૂખ દુઃખ માર;
ગુરુ ખોળી ઇશ જાણ્યા તણો નહિ પ્યાર. જોજો૦ ૧૭
પથ્થર માંડે ઉકરડાને કાઢવાને બહાર;
લોક હનુમાન માને જાણતા ધરાર. જોજો૦ ૧૮
ત્યાગી આવે ગામમાં તો ઉતરવા નહિ ઠાર;
ઢોંગીને સામૈયે જાવા હોકારા હોકાર. જોજો૦ ૧૯
મંત્રે પૂજે ત્યાં ન લાગે પગે ઘરની નાર;
પાળીયો શણગારે ત્યાં ખાયે ધક્કામાર. જોજો૦ ૨૦
ડોરા બાણ પાસે કોઇ આવે નહિ જોનાર;
કાચ મોહોરાં બાંધે આવે લોકના અંબાર. જોજો૦ ૨૧
જીભ કહે હું સાધુ બ્રાહ્મણ તપસી યતિસાર;
તેજ માને પણ ન જાણે ચોર સાહુકાર. જોજો૦ ૨૨
છતે હુતે હાથ ઓડે ભીખારાં અપાર;
દાનપાત્ર જાણી તેને આપે પ્રાંપ્રામાર. જોજો૦ ૨૩
પીત્તળને જ પૂજે તેને પૂજે બહુ પ્રકાર;
સાચો પ્રભુ ચીંધે તેથી કરે મારામાર. જોજો૦ ૨૪
વિદ્યાવંત તીર્થતણો શકાંનો નહિ ભાર;
પાણીપાહાણા ખોલ્યા કરે અભણ ને ભણનાર. જોજો૦ ૨૫
ખાડે પેસે બેસે કોઈ પાથરી તલવાર;
ગંજેરૂ ભંગેરૂ તેને માને સિદ્ધ મદાર. જોજો૦ ૨૬
અમકી પાસે લાલજી આવ્યા છાપો દીધી ચાર;
અમકી દોલત દીકરા આપે ધૂણે ખોડીયાર. જોજો૦ ૨૭

અમેરિકા હુતો પુનમ ઉપર જાતરા જાનાર;
ડાકોરનાથે કરજ આપ્યું રૂપૈયા સોબાર. જોજો૦ ૨૮
એવી વાતો સાંભળી તેને માને રેઢીયાર;
સંભારે નહિ વિશ્વતણો પતિ પાળનાર. જોજો૦ ૨૯
પંથને પાખંડ એમ મૂઢનાં અપાર;
પ્રભુથી વિમુખ નીચ ગતિ આપનાર. જોજો૦ ૩૦
તેથી પાછો ફરી ખોળે ગુરુ તારનાર;
દેહાદિક વિષય તણો તજે અહંકાર. જોજો૦ ૩૧
ગુરુ વેદથકી જાણે સાક્ષીનાથ સાર;
ત્રણ દેહ તજી પોતે પહોંચે પરાપાર. જોજો૦ ૩૨
જાણ્યા સુધી ત્યાગ ભક્તિયુત કરે વિચાર;
પામે તે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભય નિવાર. જોજો૦ ૩૩

પદ ૩૦ મું

જોજો જોજો રે આ અજબ જગ બનાવનાર. જોજોજોજોરે. ટેક.
ઇચ્છા માત્ર માયાથકી પ્રગટે અહંકાર;
તેથી શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ સાર. જોજો૦ ૧
તેનું પંચીકરણ બને ભૂતો થાય તૈયાર;
આકાશાદિક પૃથ્વીસુધી, પહોંચે નિરધાર. જોજો૦ ૨
ભૂમિથી બહુ ઔષધી ને તેથી તન અપાર;
લખચોરાશી જાતતણા બોલે સૂત્રકાર. જોજો૦ ૩
પાયાવિના ચૌદ લોક અધર ધરણહાર;
દેવો પ્રગટ કીધા તે તો પૂરે નિરાધાર. જોજો૦ ૪
ભૂમિ જોતાં કાંઇ ન દીસે, ગુણ છે બહુ પ્રકાર;
રસ ગંધાદિક નીપજે, તેને જાણતાં નાવે પાર. જોજો૦ ૫
મીઠા મોળા ખાટા તીખા તુરા કટુ ખાર;
એકેકાના ભેદને જાણતાં, બુદ્ધિ પામે હાર. જોજો૦ ૬
રક્તશ્વેતાદિક રંગ એકેકા, જગમાં બેશુમાર;
તેમજ પાણીને તેજાદિકના, ગુણનો કો લેનાર. જોજો૦ ૭

પાંચ ભૂતોના દેહો દીસે, મોટા ચમત્કાર;
ચામે મઢેલા જુજવા ઘાટના, કોણ કળી શકનાર.જોજો૦ ૮
પવનતણા થંભથી ચલાવે કારભાર;
પ્રાણાપાન વ્યાનોદાન સમાન મદાર. જોજો૦ ૯
આકાશાદિક ભૂતતણો સત્ત્વ ભાગ સાર;
તેથી મન બુદ્ધિ કરે ચિત્તને અહંકાર. જોજો૦ ૧૦
શ્રોત્ર ત્વચા ચક્ષુને રસનાને ઘ્રાણ બહાર;
આકાશાદિક તણી જ્ઞાનઇંદ્રિ જાણનાર. જોજો૦ ૧૧
વાગાદિક પાંચ ઇંદ્રિ કામ કરનાર;
નભાદિકથી પ્રગટ કરે રજોનો વિચાર. જોજો૦ ૧૨
સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ છે દેહ ત્રી પ્રકાર,
તેના ચૈતન આડા નાખ્યા પડદા ભૂલવનાર. જોજો૦ ૧૩
પોતે માંહે ને બહાર બિરાજે, ભિન્ન ન થાયે લગાર;
કોઈ કરી ન શકે એવાં સર્વે,કામ કરે દિલદાર. જોજો૦ ૧૪
વંધ્યાપુત્ર જેવો અસંભવતો પરિવાર;
શબ્દાદિકથી કરે એવો, બીજા કેનો ભાર. જોજો૦ ૧૫
કરતે સતે નિત્ય અકર્તા, લેપ પામે ન લગાર;
ચૈતન આનંદ રૂપ છે વ્યાપક, જેનો પાર ન વાર. જોજો૦ ૧૬
પડદામાં મારૂં મારૂં માની, જે કરે વ્યવહાર;
કર્મતણે આધીન ગણી તેને ફેરવે આપ મુરાર. જોજો૦ ૧૭
ગુરુશરણે રહી ત્રણે પડદા દૂર કરી જોનાર;
પુરુષને નિજરૂપ જણાવી, ટાળે અંધકાર. જોજો૦ ૧૮
જે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને જાણ્યાતણો રાખે પ્યાર;
તેને થઈ ગુરુરૂપ જણાવી સાક્ષી કરે ઉદ્ધાર. જોજો૦ ૧૯

પદ ૩૧ મું

જોજો જોજો રે આ સત્ય સમજ્યાનો પ્રકાર. જોજો૦ ટેક.
અહં અભિમાની કરી મતિને મદાર;
જ્ઞાનેંદ્રીને સંગે સકલ વિષય જાણનાર; જોજો૦ ૧

તે મન સાથે મળી કરે, સર્વ કર્મ સાર;
કર્મેંદ્રિદ્વારાયે તેથી, ચાલે વ્યવહાર. જોજો૦ ૨
માટે યજ્ઞ તીર્થ દાન સેવાદિ ઉપચાર;
કર્મ વિદ્યા સકલ જેની ઇંદ્રિયો સરદાર. જોજો૦ ૩
તે સત્વ રજ તમ ભેદેથી ભિન્ન ત્રિ પ્રકાર;
તેમાં સાત્વિકને કરે છે, કૃષ્ણ અંગીકાર. જોજો૦ ૪
વિદ્યા વધે એવા યજ્ઞદાનાદિક, સેવાદિ આચાર;
ઇશ્વરાર્પણ બુદ્ધિયે કરે, સાત્વિક કો કરનાર. જોજો૦ ૫
ઐહિક આમુષ્મિક પ્રલ શોભા, પોરસ પ્રત્યુપકાર;
માટે કરે તે રજોગુણી કર્તા, દુઃખભાગી નિરધાર. જોજો૦ ૬
તામસી કામ અંધારા આલસ, ને મગરૂરી મુઝાર;
જે વિપરીત કરે તે તમોગુણી, અજ્ઞતા પામે અપાર. જોજો૦ ૭
વરણાશ્રમનાં કામ જરૂરી, સાત્વિક જાણે ભાર;
સદ્‌ગુરુને સદ્‌શાસ્રની સંગત તણો ઘણો પ્યાર. જોજો૦ ૮
રજોગુણી દુઃખ રૂપ ધંધામાં, માને સુખ અપાર;
તમોગુણીમાં સઘળાં કારજ, અંધારે અંધાર. જોજો૦ ૯
બીજી છે ઉપાસના વિદ્યા, લિંગ તેનું કરનાર;
ધ્યાન જાણ્યાથી તે સિદ્ધ થાયે, માટે સાધવો પ્રત્યાહાર. જોજો૦ ૧૦
તે જ થયે પ્રાણાયામાદિક, યોગ કરે નિરધાર;
એ વિદ્યા તો આવડે જો ગુરુ, સિદ્ધ છે શીખવનાર. જોજો૦ ૧૧
સાત્વિક સાધે વ્યાપક કાં તો, સાત્વિક મૂર્તિ સાર;
રજોગુણી તો રજોગુણી દેવનું, ધ્યાન હૃદે ધરનાર. જોજો૦ ૧૨
તમોગુણી છે ભૈરવ ભૂત, પિશાચનો ચિંતવનાર;
ત્રણેના ધ્યાનાદિક માંહે, છે મોટો ફેરફાર. જોજો૦ ૧૩
રજોગુણી ને તમોગુણી બન્ને, તે તે લોક મુઝાર;
સાધનનું ફલ ભોગવે તોપણ, પાછો ઠારનો ઠાર. જોજો૦ ૧૪
સત્વગુણી શુદ્ધ સત્વને જિતી, પહોંચે પરાપાર;
બ્રહ્મલોક કાં આ જગમાંહે, સદ્ય પામે ઉદ્ધાર. જોજો૦ ૧૫

એ વિદ્યા તો સદ્‌ગુરુ જાણે, અન્ય ન જાણણહાર;
તે વણ પેટભરાનાં પાંપળાં, જગમાં બેશુમાર. જોજો૦ ૧૬
ત્રીજી વિદ્યા મોક્ષનું કારણ, બંનેમાં નહિ સાર;
પણ તે સાત્વિક લોકજ પામે,અન્યને નહિ અધિકાર.જોજો૦ ૧૭
માટે નરતન પામીને, સાત્વિક વૃત્તિને ન વિસાર;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને માથે, નિશ્ચે ધણી તું ધાર. જોજો૦ ૧૮

પદ ૩૨ મું–રાગ ગરબી

જે જન જાગ્યા, ઘોર અવિદ્યા ઘેન તજી જગમાંહે;
નિશ્ચળ રૂપ લહ્યું, ભેદ ભાવના મનમાં નાવે ક્યાંહે. ટેક.૧
તેને સઘળે આતમરામ સદા, મનમાં ભય પ્રગટ ન થાય કદા;
હરખે નિરખે નિજ રૂપ મુદા. જે જન૦ ૨
દુઃખરૂપ જગત સુખરૂપ થયું, જડ વૃત્તિ વિલાસ સમાઈ ગયું;
ચેતન ઘન પૂરણ શેષ રહ્યું. જે જન૦ ૩
જાગ્રતમાં અલગ રહે કરતે, સ્વપ્નમાં નવ ભૂલે ફરતે;
સુષુપ્તિમાં સાક્ષીપણે વરતે. જે જન૦ ૪
ત્રય જીવતણા ત્રય ઇશતણા, ષડ ભેદ નિરંતર દૂર ગણ્યા;
એવો ચૈતનરૂપી વેદ ભણ્યા. જે જન૦ ૫
જડ બુદ્ધિ તે તેને નવ જાણે, જે મોહ્યા તનયૌવન નાણે;
કોઇ વરતે વિરલા એંધાણે. જે જન૦ ૬
તે નરતન ધારી બ્રહ્મ ખરે, જેના શરણાગત ભવસિંધુ તરે;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસ્વરૂપ કરે. જે જન૦ ૭

પદ ૩૩ મું–રાગ ગરબી

મોટપ મેલો, હું મારૂં એ અજ્ઞપણું દુઃખદાઇ;
મહા વિષ્ણુ તણે, ચરણે અરપો સઘળી કર્મ કમાઇ. ટેક.૧
મોટપથી ભાર વહે જગમાં, મોટપથી પહેલ મળે ઠગમાં;
પાડે શૂરાને દળના પગમાં. મોટપ૦ ૨
અહંકારે રાવણ રાજ ગયું, કૌરવમાં કહેવા કોઇ ન રહ્યું;
નારદનું મરકટ વદન થયું. મોટપ૦ ૩

જેને દેહોહં મનમાંહે વસે, ચેતનતા તેથી દૂર ખસે;
શબવત જીવન જોઇ શાસ્ત્ર હસે. મોટપ૦ ૪
ધનતન પશુ આદિક હરિમાયા, તેને મારૂં મારૂં કરી ધાયા;
ફરે ચકળવકળ મન ભરમાયા. મોટપ૦ ૫
હીંડે ચાર ખાણુખંડમાં નિત્ય ફરતા,સુખ પામ્યાની ત્રેવડ કરતા;
કરી પાપ અસંખ્ય પેટ ભરતા. મોટપ૦ ૬
તેથી વધતો જાયે પંથ ઘણો, માટે પાલવ સાહો સંતતણો;
એક નાથ નિરંજન નામ ભણો. મોટપ૦ ૭
મેલો મમતા અહંતા દૂર કરી, ભજો એક નિરંજન નાથ હરિ;
જેથી આવાગમન ન થાય ફરી. મોટપ૦ ૮
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ અખંડ ભજો, બીજી કૂડ કલ્પના સર્વ તજો;
તેથી મુક્તતણો શણગાર સજો. મોટપ૦ ૯

પદ ૩૪ મું–રાગ ગરબી

ગુરુ શરણ રહી, જાણો સ્વાત્માને સર્વાંતર્યામી;
કઇ મુક્ત થયા, ભવબંધનથી જેહ સ્વરૂપને પામી. ટેક.
જે પૃથ્વીમાંહે વસે છે સદા, જેને પૃથ્વી જાણી શકે ન કદા;
જેને વશવરતી રહી ભૂમિ મુદા. ગુરુ શરણ૦ ૧
જલ અનલ અનિલ નભ એ રીતે, વશવર્તિ રહ્યાં પૂરણ પ્રીતે;
ન લહે તેને જે જગ જીતે. ગુરુ શરણ૦ ૨
રવિ શશિ ગ્રહ ગણ છે વશ જેને, બ્રહ્માદિક લહિ ન શકે તેને;
બ્રહ્માંડ વિષે નહિ ગમ કેને. ગુરુ શરણ૦ ૩
યજ્ઞવેદો માંહે નિત્ય રહે, તેને સ્વયં જાણે પણ તે ન લહે;
તેથી ફળ આપે ઉપદેશ કહે. ગુરુ શરણ૦ ૪
મન બુદ્ધિ ઇંદ્રિયો તન સર્વે, નહિ સમરથ એવણ કો કરવે;
તેને જાણી શકે નહિ નિજ ગર્વે. ગુરુ શરણ૦ ૫
વ્યાપક છે સહુમાં એજ સદા, બીજું ચૈતન અન્ય ન એથી કદા;
રમે બહુ રૂપે નિર્લેપ મુદા. ગુરુ શરણ૦ ૬

સહુને દેખે બોલે ધારે, કરી સહુનાં કામ રહી ન્યારે;
કોઇ એને ન દેખી શકે ક્યારે. ગુરુ શરણ૦ ૭
એ તો બુદ્ધિથી પર વ્યાપક બાધે, પોતાથી સામો નવ લાધે;
કરિ લાંઘણ કોટિ કલ્પ સાધે. ગુરુ શરણ૦ ૮
દેહાદિકમાંહે હું માની, જુએ ભિન્ન દેવને અજ્ઞાની;
તેથી વ્યાપકની રહે બેભાની. ગુરુ શરણ૦ ૯
દ્રષ્ટા શ્રોતાદિક એ પોતે, બીજો જગમાં એવણ નહિ જોતે;
જાણી શકશો આપોપું ખોતે. ગુરુ શરણ૦ ૧૦
તનથી પર જ્ઞાનેંદ્રિ ગાજે, તેથી પર મન તેથી પર ધી[૧] છાજે;
તેથી અંતર્યામી પર રાજે. ગુરુ શરણ૦ ૧૧
નિયંતાદિ કહીને જગ સારૂ, શ્રુતિયે સ્વરૂપ શુદ્ધ નિરધાર્યું;
માટે ચિદ્દ્ઘન નિર્ધર્મક ચારૂ. ગુરુ શરણ૦ ૧૨
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સ્વરૂપ લહી, તુરીયાપદમાંહે થાઓ સહી.
પછે કાલ કર્મની બીક નહિ. ગુરુ શરણ૦ ૧૩

પદ ૩૫ મું—રાગ ગરબી

નહિ તન સરખો, તું તો તું હરિ તન સરખો કાં ખોળે;
તેથી લાભ કશો, વણદીઠે મન કલ્પિત ડહાપણ ડોહોળે. ટેક.
આ તન જડ પ્રગટ પડયું રહે છે, શ્રુતિ લિંગ શરીર ને જડ કહે છે;
જે સ્થુલ દેહ સઘળા વહે છે. નહિ૦ ૧
લખ ચોરાશી તનમાંહે ફરે, જ્યાં જેવું તેવું ત્યાં વિચરે;
તે તો સ્વર્ગમહીં પાતાલ ફરે. નહિ૦ ૨
તું તો સ્વસ્વરૂપનો અજ્ઞાની, તેથી લિંગ દેહમાં હું માની;
બંધાણો બુદ્ધિ કરી નાની. નહિ૦ ૩
તેથી કર્તા ભોક્તા થૈને ફરે, ગુણ દોષ પરાયા શીશ ધરે;
કું કોણ વિચાર ન એવો કરે. નહિ૦ ૪
વિશ્વાનર હિરણ્યગર્ભ નામી, ત્રીજા ઇશ્વર પ્રલય પાર ગામી;
તારી ત્રણ અવસ્થાના સ્વામી. નહિ૦ ૫

૧ બુદ્ધિ.

વિશ્વાદિકને તેમાં લીન કરી, ત્રણ ભેદ તજી જો એક હરિ;
તેમાં મગ્ન થઈ રહે ધ્યાન ધરી. નહિ૦ ૬
એમ કરી ન શકે તો એક ગણી, જગકર્તા પાલક ધાર ધણી;
જગવ્યાપકનો રહે દાસ બની. નહિ૦ ૭
કર સર્વ કર્મ અરપણ તેને, જો એમ ભજી શકે નહિ એને;
એમ કહે છે શ્રુતિ છે ખપ જેને. નહિ૦ ૮
કર્તાને ભૂલી તન ધારી, ભજતાં ગતિ નીચ થશે તારી;
નરતન અમૂલ જાઇશ હારી. નહિ૦ ૯
ચૈતન થૈ રાખ છ જડ સામી, એવી વૃત્તિ મૂઢતા કાં પામી;
ભજ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સ્વામી. નહિ૦ ૧૦

પદ ૩૬ મું–રાગ જંગલો

કર્મ કરીને તરી ક્યમ શકનાર અંધા હો. ટેક.
રાત દિવસ બહુ પાપ કરીને,આપી શકીશ મુઠી જાર.અંધા૦ ૧
સ્નાનાદિક આચાર સકળમાં, બહુ અભિમાનનો છે ભાર.અં૦ ૨
વેદ પ્રમાણ કાંઇ કરી નથી શકતો,ઉલટો બને છે ગુનેગાર. અં૦૩
નાશવંત ફળ ઝટ જાયે ખુટી, પાછો તે ઠારનો ઠાર. અં૦ ૪
તજ અભિમાન શરીરાદિકનું, પ્રભુચરણે ચિત્ત ધાર. અં૦ ૫
તેનો થઇ રહે જે છે કરતા, જગતણો પાલનહાર. અં૦ ૬
ચાકરને નહિ જોખમ ધઉંનું, ધણી થયે ગેરનો માર. અં૦ ૭
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ એક વૃત્તિયે, રાતદિવસ તું સંભાળ.અં૦ ૮

પદ ૩૭ મું–રાગ પ્રભાતી

પાછો વળ પાછો વળ કહેતાં, મૂઢ તણાણો જાય રે;
જેમ જેમ જગ જલ ઊંડુ આવે,તેમ તેમ અધિક તણાય રે. પા૦૧
માયાપર ચિદ્‌ઘન જગવ્યાપક, નજરે નવ દેખાય રે;
માયિક ઘાટ રૂપ તેને લહી, ઘેર ઘેર ધક્કા ખાય રે. પા૦ ૨
જડ ઉપર દઢ મરકત મુઠી, ગ્રહી મતવાદી થાય રે;
ઘણો સંઘ ભેળો લહી, ભવસાગરમાં બહુ ડોહોળાય રે. પા૦ ૩
સદ્‌ગુરુ ને સત્ શાસ્ત્રને જાણી, નૌકા રૂપ પમાય રે;

તો થૈ સાધનવાન અખંડિત, ચિદ્દ્ઘન તીર પમાય રે. પા૦૪
પણ વિષયાંધપણે તે સામું, નજરે નવ જોવાય રે;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સુખ મેલી, સ્ત્રી ધનમાં લપટાય રે. પા૦૫

પદ ૩૮ મું—રાગ પ્રભાતી

કૃષ્ણ દાસ તે જન જે સ્વપને, કૃષ્ણવચન નવ લોપે રે. ટેક.
અન્ય વચનને ગ્રહણ કરે તે, ઉપર શ્રીવર કોપે રે. કૃષ્ણ૦ ૧
કૃષ્ણ કહે જે દૈવી સંપત્તિના, જે જન તે મારા રે;
આસુરી સંપત્તિના જે જન, તે તો નહિ મુને પ્યારા રે. કૃષ્ણ૦ ૨
પરપીડા ન કરે મુખવાણી, સત્ય પ્રિય હિત બોલે રે;
અક્રોધી સંન્યાસી શાંતિવાન, ન ચાડી ખોલે રે. કૃષ્ણ૦ ૩
પ્રાણી ઉપર દયા, લોલતા વર્જિત કોમળ પોતે રે;
લજ્જાવાન ન લંપટ પ્રબળ, પ્રતાપી દીસે જોતે રે. કૃષ્ણ૦ ૪
ક્ષમાવાનને ધીર શુચિ, અદ્રોહી નહિ અતિ માન રે;
દૈવી સંપત્તિનાં એ લક્ષણ, સુણીએ તજી અભિમાન રે. કૃષ્ણ૦ ૫
સતવાદી જડ અસત પૂતળાંને, ઇશ્વર નવ બોલે રે;
તમોગુણી મૂર્તિને ઈશ્વર, માની ઘેર ઘેર ડોલે રે. કૃષ્ણ૦ ૬
શાંતપણે હરિને ભજનારા, કયમ ટંટાલ વધારે રે;
જૂઠ ઠાઠ રચી ઝાંઝ ઢોલકાં, પાખંડી નર ધારે રે. કૃષ્ણ૦ ૭
કૃષ્ણ કહે સચરાચર વ્યાપક, એક રૂપ હું પોતે રે;
તે નવ માને શીશ ન નામે, ઘર ઘર મૂર્તિ ગોતે રે. કૃષ્ણ૦ ૮
કૃષ્ણ કહે મન બુદ્ધિથકી પર, આત્મસ્વરૂપ નિહાળો રે;
ઉલટા કહે જે અમે માનીયે, રાધા કાનડ કાળો રે. કૃષ્ણ૦ ૯
એણી પેરે એક વેણ ન માને, જગમાં વૈષ્ણવ થાય રે;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહ્યા વણ, ભવોભવ ભટકાય રે. કૃષ્ણ૦ ૧૦

પદ ૩૯ મું

સજ્જન ચૈતનનાથ તજીને, પ્રતિમા શાને ધારી રે. ટેક.
એ શું કરશે કામ તમારાં, મનમાં જુવોની વિચારી રે. સ૦ ૧
તે નર કહે પ્રતિમાયે પૂર્વે, કાજ ઘણાંનાં સાર્યાં રે;

તે વણ ક્યમ આચાર્ય ગણીને, સેવક થાય અમારાં રે. સ૦ ૨
એક મૂર્તિયે દૂધજ પીધું, એકે આપ્યો હાર રે;
એક મૂર્તિના વાઘા ફાટયા, ફરતાં માલણ લાર રે. સ૦ ૩
એક મૂર્તિયે રીસ ચડાવી, ઠેલ્યો ભોજન થાળ રે;
એક મૂર્તિ મોટી તોલાણી, સોને સવા વાલ રે. સ૦ ૪
ચમત્કાર અગણિત પ્રતિમાના, જગત સુણેછે કાને રે;
લાખો દૈવી જીવ અમારી, આપેલ મૂર્તિ માને રે. સ૦ ૫
સિદ્ધાંતી કહે આજ અચેતન, મૂર્તિ પ્રગટ જણાય રે;
આગળ પિતળ ખાતું પીતું, તે ક્યમ સત્ય મનાય રે. સ૦ ૬
ખરૂં હોય તો આજ બતાવો, ખાલી ન ગાલ ફુલાવો રે;
દેખી પેખી કાં ભૂલો છો, પરને કાં ભરમાવો રે. સ૦ ૭
તે કહે આજ કોઇને એવો, નહિ ભાવ વિશ્વાસ રે;
નહિ કાં આજ પણ મૂર્તિ બોલે, જમે અન્નના ગ્રાસ રે. સ૦૮
સિદ્ધાંતી કહે ભાવ વિના કાં, જૂઠા પંથ ચલાવો રે;
ભોળા જીવોને ભરમાવી, કાં ચાળા ચુંથાવો રે. સ૦ ૯
ધન્ય ધન્ય આચારજ ધન્ય દેવી, જીવ તમારા કહીયે રે;
જેને ભાવ ભક્તિ વિશ્વાસજ, ખરેખરો નહિ હઇયે રે. સ૦ ૧૦
આચારજને ભાવ નહિ ત્યારે, સેવકને હોય શાને રે;
વણ સામાને ગામ નોતરે, શું પામે શોભાને રે. સ૦ ૧૧
સમજવાન ભાવે ફળ આપે, કાષ્ટ પૂતળી નારી રે;
ભાવ કીધે પુત્ર જણીને, વંશ ન શકે વધારી રે. સ૦ ૧૨
લાખો માણસ મૂર્તિ પૂજે, એકની નવ બોલે રે;
લાખે એક ન બોલે એવો, મારગ મૂરખ ખોળે રે. સ૦ ૧૩
અમકે મૃતક ગાય દોહી હતી, એવી સાંભળી વાત રે;
કોઈ ન મુરદાં કરી એકઠાં, પૂજે દિન ને રાત રે. સ૦ ૧૪
કોક સિદ્ધિયે ભીંત ચલાવે, કો પ્રતિમા કો પહાડ રે;
કોક સિદ્ધિ પ્રતિમામાં મૂકે, કોક નચાવે ઝાડ રે. સ૦ ૧૫
તેથી પ્રતિમાદિક જડ વસ્તુ, ચૈતન કદિ ન થાય રે;

દુર્ગ દ્વાર દાંતે નવ તૂટે, મુવા પછે ગજરાય રે. સ૦ ૧૬
ધ્યાન ધારણા પ્રાણાયામ ને, આસનનો ઉપદેશ રે;
પ્રકત ઢીંગલાં શણગાર્યાથી, વિદ્યા નાવે લેશ રે. સ૦ ૧૭
સમજ સિદ્ધની તેની પાસે, તેની સાથે જાય રે;
સાપ ગયે ઢરડાને વળગે, કદિ ન સાપ ઝલાય રે. સ૦ ૧૮
તેમ પ્રતિમાને વળગી પડયાથી, સિદ્ધ કળા ન પમાય રે;
એવી અલ્પ સિદ્ધિથી જગદીશ્વર, પણ કેમ થવાય રે. સ૦ ૧૯
પેદા કરનારાની સિદ્ધિ, પ્રગટ જગત દેખાય રે;
દેવ દનુજ નર તિર્યક્ જળચર, અગણિત મૂર્તિ થાય રે.સ૦ ૨૦
સૂર્ય પ્રકાશ કરે સૃષ્ટિને, ચંદ્ર સકળને પોષે રે;
મેઘ જગતમાં વરસે અગ્નિ, બાળે વાયુ શોષે રે. સ૦ ૨૧
એક કાલમાં અગણિત કામ, કરે દેવાદિક સર્વ રે;
તે આગળ નર પ્રતિમાની, તૃણ સિદ્ધિનો શો ગર્વ રે. સ૦ ૨૨
સૂર્યાદિકના કાળવિષે બહુ, નર પ્રતિમા પલટાય રે;
સૂર્યાદિકનો સ્વામી ઇશ્વર, પ્રતિમા ક્યમ કહેવાય રે. સ૦ ૨૩
ચમત્કાર અગણિત દેવાદિક, જેવડીયે દેખાડે રે;
તે વ્યાપક ચિદ્ રૂપ તજીને, પ્રતિમા શીદ રમાડે રે. સ૦ ૨૪
અમિત શક્તિ ઇશ્વર ઘટ ઘટમાં, તેહને તો નથી જોતો રે;
પથ્થરને ચૈતન કરવાનો, ધંધો ક્યાંથી ગોતો રે. સ૦ ૨૫
પામી શકે તો પામ હરિને, ઘટમાં પ્રગટ વિરાજે રે;
ગીતામાંહે ચાલ કહી છે, તેજ જાણવા કાજે રે. સ૦ ૨૬
કૃષ્ણ વચન ઉપર મહેનત, કરી શકતો નથી લગારે રે;
પીતલમાંથી પ્રભુ બનાવું, એવા ડીંગ કાં મારે રે. સ૦ ૨૭
નિજ મમત્વ તજી ગુરુ શરણે રહી, ચૈતન્ય સરવાવાસ રે;
તે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહીને, કાપો ભવના પાશ રે. સ૦ ૨૮

પદ ૪૮ મું

ચોરઠગોર ન ચાલી શકે ભાઇ, શાહ રાહમાં એક ઘડી. ટેક.
ઉહાંઢલ મારગ તે ઝાલે, પર ધન ઉપર મરે પડી. ચો૦ ૧

શૂરા જન ચિદ્દ્ઘન પ્રભુ પામે, પ્રગટ જગતમાં ઢાલ ખડી;
કાયર કામાદિકની ઠેશે, દોડતાં જાય દડી દડી. ચો૦ ૨
માયાધેનભર્યાં શું કરશે, ખાસી ચોકી ખડી ખડી;
પિપીલિકા[1]નો પગ ન ટકે ત્યાં, શું જાશે પગહીણ ચડી. ચો૦ ૩
કાચ કીડીયાં જોવા સારૂ, ધક્કા ખાયે ચાર ઘડી;
બ્રહ્માદિક સુખ કરી વેગળું, અંતરમાં કેમ શકે ઘડી. ચો૦ ૪
લોક રીઝવા માંડ માંડતાં, નવરા થાય ન એક ઘડી;
મન બુદ્ધિ પર સ્વામી પાસે, તે શું પોઢી શકે પડી. ચો૦ ૫
ભક્તસચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મના, બેસે માયા પાર ચડી;
બીજા વિષય ભૂખ ભટભટતા, નાના યોનિ પડી પડી. ચો૦ ૬

પદ ૪૧ મું–રાગ પ્રભાતી

તે છે નાથ અમારો, જેપર નાથ ન બીજો કોય રે.
જેની સત્તાયે જડ સુઝે, મૂઢ વિચારી જાય રે. તે છે૦ ૧
જે કરતા પાલક સંહરતા, આપ અકર્તા સોય રે;
સર્વ તણો જે જ્ઞાતા જેહેનો, જ્ઞાતા અન્ય ન હોય રે. તે છે૦ ૨
નહિ સમાન ન સહાયક જેને, આપે એક ન દોય રે;
જે અપાર જગમાં પણ વ્યાપક, વારિ ન વાયુ ન તોય રે. તે૦ ૩
ત્રણ ઈષણા ત્યાગ કરીને, પામે દ્વિજવર કોય રે;
રાજા રાજ તજે જે માટે, તું કાં વેષ વગોય રે. તે છે૦ ૪
તન ગોળીમાં પ્રાણ નેતરે, પ્રણવ સ્વાદ પરોય રે;
તો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહે,જો ચંચલ ચિત્ત વલોય રે.તે છે૦ ૫

પદ ૪૨ મું–રાગ કલ્યાણ

પ્રેમે ભજી લે આજ, ચિદ્દઘન સુખકારી. ટેક.
કાલ કળી કોણ શકે, ઘડી પળ પિયારી. પ્રેમ૦ ૧
સ્વર્ગાદિક ભોગ તણી કામના વિસારી;
જડ વૃત્તિ દૂર કીજે મન મારી. પ્રેમ૦ ૨
વિશ્વ વિષે વ્યાપક છે સાક્ષિપણું ધારી;

---

[1] કીડી.

તેની ચિદશક્તિયે છે, જાણ મતિ તારી. પ્રેમ૦ ૩
તે હરિ નિર્લેપ સદા શુદ્ધ નિર્વિકારી;
બુદ્ધિ પર વિરાજમાન નિશ્ચે લે ધારી. પ્રેમ૦ ૪
ચૈતન વૃત્તિ એક અખંડ સમારી;
પામ તું સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભય નિવારી. પ્રેમ૦ ૫

પદ ૪૩ મું—રાગ કલ્યાણ

એક તું અભેદ સમજ ચિદ્‌ઘન શુભકારી. ટેક.
વ્યાપક નિર્લેપ જગ પ્રકાશક અઘહારી. એક૦ ૧
જાગ્રતમાં જે ગણે છે સ્થૂલ વસ્તુ પ્યારી;
સ્વપ્ન વિષે તેજ જાણે સૂક્ષ્મ વસ્તુ સારી. એક૦ ૨
સુષુપ્તિમાં તેજ સર્વ વસ્તુને વિસારી,
અજ્ઞથકો ભોગવે આનંદ ભોગ ભારી. એક૦ ૩
ત્રી તનથી ભિન્ન સતે ભાસે સંસારી;
જહાં જેવો તહાં તેવો દિસે અહંકારી. એક૦ ૪
જાગ્રતાદિ જાય આવે જડ ભાસે ન્યારી;
ચૈતન અવિચલ પ્રકાશ જોને નિરધારી. એક૦ ૫
જ્ઞાતા નહિ અન્ય માટે ભેદ મતિ વારી;
શેષ તું સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ રહે ધારી. એક૦ ૬

પદ ૪૪ મું—રાગ પ્રભાત

નિત્ય પ્રકાશક નાથ નૃસિંહ, માયા નિશા નિવારો રે. ટેક.
અહંકારરૂપી ઘન ઘાટો, ચો દિશથી અંધાર્યો રે;
મહા મમતા જલ મોટી ધારે, વરસે છે ચોધારો રે. નિત્ય૦ ૧
સ્વસ્વરૂપનો પંથ ન સુઝે, ફોગટ ફરી ફરી હાર્યો રે.
નિજાનંદ નિજ જનને દેવા, અંતર આપ પધારો રે. નિત્ય૦ ૨
કામ ક્રોધ મદ મત્સર લૂંટે, આશા દઇ લલકારો રે.
જયમ જયમ સુખ સાચવણી કરીયે, ત્યમ ત્યમ ક્લેશ વધારો રે.૩
જલધર હર વૈરાગ સ્વરૂપી, વાયુ વેગ વધારો રે;

જ્ઞાન દિવાકરને પ્રગટાવી, તમ ભય સહિત વિદારો રે. નિ૦ ૪
સત્ય દયાદિક સાધકનું બલ, આપી કારજ સારો રે;
મનોહર મન્મથ દૂર કરી ભવ, પલમાં પાર ઉતારો રે. નિ૦ ૫

પદ ૪૫ મું–રાગ કલ્યાણ

જે પૃથ્વીમાં વ્યાપી રહી, ઔષધિ આદિક રૂપે થઈ;
અગણિત ઘાટ બનાવે ખરો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૧
જે જલમાં વ્યાપી મહી ધરે, ભૂભોગો થઇ સૃષ્ટિ કરે;
જલ રૂપે સઘળે પરવર્યો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૨
તેજ વિષે વ્યાપ્યો નિરધાર, ભૂ જલનું જે કારણ સાર;
એ રૂપે સહુમાં વિસ્તર્યો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૩
વાયુ વિષે જે વ્યાપક સાર, જેનો નભમાં છે વિસ્તાર;
પ્રાણ થઇ જગમાં સાંચર્યો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૪
જે રવિમાં રહી કરે પ્રકાશ, ચંદ્ર વિષે વર્ત્તે સુખ રાશ;
જે ગ્રહગણમાં સમ રસ ભર્યો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૫
મેઘ વિષે રહી વૃષ્ટી કરે, વિદ્યુત્ રૂપે ચમકે ખરે;
દિગ્પતિમાં દિકમાં પાંશરો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૬
દેવ યજ્ઞ વેદોમાં રહી, કર્મ તણાં ફલ આપે સહી;
તેથી યજ્ઞ પુરુષ જે ઠર્યો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૭
ચક્ષુ વિષે રહી દેખે રૂપ, શ્રવણ વિષે લેહ શબ્દ અનુપ;
વાચામાં બોલે ધ્રર ફરો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૮
સ્પર્શ ત્વચામાં જાણે જેહ, રસનામાં રહી રસ લે તેહ;
મનમાં મન રૂપે આકરો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૯
બુદ્ધિ વિષે રહી જાણે સર્વ, અહંકારમાં પોષે ગર્વ;
સર્વ વિષયમાં સહુથી નરો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૧૦
ચૌદ લોકમાં વ્યાપક સદા, કોઇ જગો લેપાય ન કદા;
જેમ આકાશ ન લેપે ધરો, તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૧૧
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ અવિનાશ, જે સર્વત્ર અલુપ્ત પ્રકાશ,
તરશ અવિદ્યા નાશક ધરો; તે પ્રભુ મુજને પાવન કરો. ૧૨

પદ ૪૬ મું–રાગ સામેરી

પ્રભુને ભજીલે રે પૂરણ પ્રેમશું, જે ચૈતનઘન રૂપ અપાર,
સરવે કાળે રે સઘળે જાગતો રે, સાક્ષીશુભાશુભફલદાતાર. પ્ર૦
જોને તું વિચારીરે જગકરનારને રે, જહાંતહાંઅંધકાંમાથાંમાર;
બોલીને ચાલી રે જેશકતો નથી રે,તે કેમવહે બ્રહ્માંડનોભાર.પ્ર૦
પ્રભુની પૂજા તો રે તે નરથી બને રે,જેજીવતમૃત થઈ રહેનાર;
કોકને સાટેરે પૂજછ કોકને રે, તું તો અંધેર નગર સરદાર. પ્ર૦
છે પ્રભુ તુંથી રે તુજને ઢુંકડોરે, તું છો અવળે મુખ જોનાર;
મુખ નવ દીસેરેઓડેમુકેઆરશીરે,ફોગટકાંસાહામોપોકાર. પ્ર૦
સદ્ગુરુ શરણે રે જઇ જાણે તું ખરૂં રે તો મન સંશયરહેનલગાર;
સમજે સાચોરે કરતાં આવડે રે, જોસચ્ચિદાનંદબ્રહ્મવિચાર. પ્ર૦

પદ ૪૭ મું–રાગ સામેરી

આ તનકેનીરે સંગેચાલિયુંરે, મનમાં તું જોનેવિચારીનેવીર;
ભૂપતી કોટીરે ભોંભેળા થયારે, અવતારીનટક્યાધરીધીર. આ૦
ક્ષણભંગુરનીરે પ્રતિમા પૂજતાંરે, કેમ પતિ પામીશ તુંઅશરીર;
અકરણ ખોદે રે કોહોણીયે કૂપનેરે, તેનવભાળેનજરેનીર. આ૦
જગ પતિને રે જોવા ખોળતાં રે, નર તું ધૂતારાને કા ધીર;
શાખ ન પામેરે સેવે આકનેરે કલ્પલગી ભેળા થઇ કીર. આ૦
સદ્ગુરુ કેરીરે સત્યવાણી સુણી રે, ત્યજ કામાદિક કૂડાં મીર;
ધરોધરગોથાંરેખાતોઆળશીરે, ભજને તું ચિદ્ઘનનાથ ગંભીર.આ૦
જેહને ત્રાસેરે સમ વર્ત્તે સદારે, રવિશશી અનલ યમાદિ સમીર;
તે પતિસાચોરેસઘળાલોકનોરે, છેસચ્ચિદાનંદબ્રહ્મઅતીર. આ૦

પદ ૪૮ મું–રાગ કલ્યાણ

તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. 	ટેક
જે સચ્ચિદાનંદ વ્યાપક રૂપ, નિર્ગુણ નિર્મલ અકલ અનુપ;
માયાયે કરે જગવિસ્તાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. 	૧
ઈચ્છાથી ઇશ્વર કહેવાય હિરણ્યગર્ભ સંકલ્પે ગાય;
વિશ્વ રૂપ વિરાટ ધરનાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. 	૨

જાગ્રતનો છે સાક્ષિ વિરાટ, હિરણ્યગર્ભ લહે સ્વપ્નનો ઘાટ;
સાક્ષી સુષુપ્તિનો ઇશ્વર સાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૩
ત્રણ નામ પણ ચૈતન એક, કામભેદથી ભિન્ન વિવેક;
જગ કર્તા પાલન હરનાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૪
સર્વ દેવમાં આપ પ્રકાશ, સૂર્યાદિક જેથી પામે ત્રાસ;
લેપ ન પામે ક્યાંહિ લગાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૫
કંઇક દેવ નર નારી ભજે, પણ કોઇથી કાંઈ નવ નીપજે;
સહુને એ ફલનો દેનાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૬
સર્વ જીવનાં જાણે કર્મ, રક્ષક સંભાળે સ્થલ મર્મ;
જન્મ મરણ દાતા સરદાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર ૭
મન બુદ્ધિનો પ્રેરક આપ, વળગે નહિ જેને પુણ્ય ને પાપ;
જે વણ અન્ય ન જાણણહાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૮
ઋષિ આદિક સ્વરૂપ જે ધરે, સાંગવેદને પ્રગટજ કરે;
જે મચ્છાદિક લે અવતાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૯
જ્ઞાની જનમાં પ્રગટ જણાય, નિજ સ્વરૂપને પોતે ગાય;
અકળ કળા નહીં કો કળનાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૧૦
માયામય બહુ રૂપ જણાય, આપ અરૂપ ન આવે જાય;
જાણે તે પહોંચે ભવપાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૧૧
પ્રગટ અસત જડ થાયે નાશ, મૃગજલસમનો શો વિશ્વાસ;
ચતન સત્ય પરાને પાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૧૨
ગુરુ શરણે સાધન સિદ્ધ કરી, વચન વેદાંતનાં શ્રવણે ધરી;
રાત દિવસ કર બ્રહ્મવિચાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૧૩
વિશ્વાદિકનું ત્યજ અભિમાન, કર વિરાટ આદિકનું ધ્યાન;
એક કરી જો અનંત અપાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૧૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ન જણાય, ભેદથી માટે અભેદ ઉપાય;
કરી થઇ રહે ચિદ્દ્ઘન ભંડાર, તે પ્રભુને તું ભજ નિરધાર. ૧૫

પદ ૪૯ મું

તુંને વારૂં વીરા હે, તું તો અવળે મુખ મ ચાલ. તુંને૦ ૧

કૃષ્ણજી બે કહે મારગોરે, વેદ તણો એ માલ;
કર્મ ને બીજો જ્ઞાન છે રે, તેમાં મન માને તે ગ્રાલ. તુંને૦ ૧
કર્મનો મારગ જો ગ્રહે રે, તો કામનાથી મન વાળ;
દેવ ગુરુની રુબરુરે, તું રજ તમને ટાળ. તુંને૦ ૨
જો સકામની લાગશે રે, ઉરમાં તારા ગ્રાળ;
લખ ચોરાશીનીજુતીયો રે, ખાતાં જાશે વાળ. તુંને૦ ૩
જ્ઞાન વિદ્યાનું જો કામ છે રે, તો વૈરાગ્યાદિ સંભાળ;
સદ્‌ગુરુને શરણે રહી રે, ભેદ મતિને બાળ. તુંને૦ ૪
કેવળ ઐહિક કામનાની તું, મનમાં બાંધીશ માળ;
તો તારૂં મન રેંટીયાની જેમ, પરતું ભરશે ફાળ. તુંને૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને રે તું, રાખ માથે રખવાળ;
પાછો વળીને વિચારને રે, તારી વાંસે પરે છે કાળ. તુંને૦ ૬

પદ ૫૦ મું

અમે બોલીયે વેદ પ્રમાણ, નિશ્ચે જાણ જે વીરા હે. ટેક.
મેઘની વૃષ્ટિ સમાન છે રે, પણ જ્યાં જે બીનું વવાણ;
તેવા તેવા રોપો નીપજે રે, હોયે ગંદકી ત્યાં કચકાણ. નિ૦ ૧
ખારમાં ખાર વધે ઘણો રે, ભીંજે નહીં પાષાણ;
ત્યમ સુમતિને આનંદથી વૃદ્ધિ, દે ઉપદેશ નિર્વાણ. નિ૦ ૨
કામ ક્રોધી ગંધાઇને ઉઠે, સુણતાં સત્ય વખાણ;
પંથી પાખંડીને દ્વેષ વધે, વાગે આકરા મર્મનાં બાણ. નિ૦ ૩
મૂઢ ન જાણે મર્મમાં રે, જે લાભ કીયો શી હાણ;
એમ બહુ બુદ્ધિ ભેદથી રે, દ્વેષી થાય છે લોક અજાણ. નિ૦ ૪
મેઘને દોષ ન મુલગોરે, ત્યમ બોધ પ્રકાશક ભાણ;
વિશ્વમાં પ્રગટ જણાવીયેરે, જે માને તે પામે નિરવાણ. નિ૦ ૫
જે અતિ વ્યાપકના ભયથી છે, બ્રહ્માદિક પાંશરા બાણ;
તે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મનેરે, અમે ક્યમ કહીયે પાષાણ. નિ૦ ૬

પદ ૫૧ મું

તું તારૂં ન કામ વિસાર, તુંને વારૂં વીરા હે.

ચારે આહાર લસે સહુરે, પામર જીવ અપાર;
પેટ ભરાઇનાં પાપળાં રે, પણ જાણે નર ને નાર. તુંને૦ ૧
પોતાને ભૂલી ફરેરે, જગમાં બેશુમાર,
તે જાણ્યાને આપીયો રે, તુંને નરતનનો અવતાર. તુંને૦ ૨
તેજ વિધાને જાણવા, વેદો મોકલીયા છે ચાર;
સદ્‍ગુરુમાં પ્રગટી કરીને, છે પોતે શીખવનાર. તુંને૦ ૩
એ તારૂં છે કામ માટે, તેને મનમાં તું વિચાર;
વૈરાગાદિક સાધનેરે, તું કામાદિકને માર. તુંને૦ ૪
સદ્‍ગુરુથી બ્રહ્મ સાંભળી તેને, શાંતપણે ઉર ધાર;
માયિક ફલનો સંગ તજીને, કર સઘળો વ્યવહાર. તુંને૦ ૫
કાળ સીંચાણો ચોર છે રે, માટે ચોંપથી રાખી પ્યાર;
જો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને રે, તો તું સાત પેહડીને તાર. તુંને૦ ૬

પદ ૫૨ મું

પ્રભુ વ્યાપક રૂપ અપાર, નિશ્ચે જાણજો વીરા હે. ટેક.
એ વણ ધરણીને કોણ ધરે, કો ધરણી કરનાર;
અગણિત જડ આકાશમાં રે, તેનો કોણ ઉપાડે ભાર. નિશ્ચે૦ ૧
ચારે ખાણોનાં પૂતળાં રે, ચૌદ લોકમાં એ ઘડનાર;
જુજવા રંગથી ખેલવે રે, નહિ ટાળતાં વાર લગાર. નિશ્ચે૦ ૨
એ ચૈતન ઘન એકલો રે, છે જડ માયા વિસ્તાર;
જીવોને જાણે જુજવા રે, તે તો પામે યમના માર. નિશ્ચે૦ ૩
તે માટે ગુરુ સેવીયે રે, જે વ્યાપકનો જોનાર;
તેજતણા ઉપદેશથી થાશે, મહાજનમાં પેશાર. નિશ્ચે૦ ૪
કામ ક્રોધાદિક ભાગશે રે, કરતાં નિત્ય સત્ય વિચાર;
તે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને રે, તું તો પામીશ આપ મુઝાર. નિ૦ ૫

પદ ૫૩ મું–રાગ જંગલો

જગતપતિની કળા કોણ કળનાર વીરા હો. ટેક.
સર્વ કરે ને સહુથી અળગો, વળગે નહીંજ લગાર. વીરા હો૦ ૧
વ્યાપક ચિદ્‍ઘન સાક્ષી સકલનો, પ્રેરક શક્તિ અપાર. વી૦ ૨

બાહ્યાભ્યંતર કરણ ન જાણે, સહુનો એ જાણણહાર; વી૦ ૩
હું માનીને સુખ દુઃખ દાતા, કર્મ તણે અનુસાર. વી૦ ૪
નિજજન રક્ષાકર બહુરૂપે, રાત દિવસ તૈયાર; વી૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભવતારણ, ભૂલે તેજ ગમાર. વી૦ ૬

પદ ૫૪ મું

હરિને ભૂલી ગયો જડે જડનો ગુલામ અંધા હો. ટેક.
ઘેલાની પેરે નાક ઘસણીયો; કરતો ફરછ ઠામો ઠામ. અંધા૦ ૧
તુંજ બનાવછ તું શણગારછ, તુંજ કરે છે ધુમધામ. અં૦ ૨
હરિજનથી અવળ મુખે ભાખછ, જે પ્રભુ જાણ્યાનું ધામ. અં૦ ૩
પૂજારાને પૂજછ ભૂલછ, સદ્‌ગુરુ જન વિશ્રામ. અં૦ ૪
છતે ધણીયે થયો નીધણીયો, જડ નહિ આવે કોઇ કામ. અં૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જો, સાચો પ્રગટ પ્રતાપી શામ. અં૦ ૬

પદ ૫૫ મું

જનમ ધરીને ન જાણ્યો શ્રુતિ સાર અંધા હો. ટેક.
મંત્ર યંત્ર છલ તંત્ર ને જાદુ, કરતે ગયો અવતાર. અંધા૦ ૧
નહિ સતસંગ ગમે મન ઢોંગી, વામી કુટિલ ખળ જોર. અં૦ ૨
આયુષ જાશે અચાનક ખુટી, ખાઈશ જમ તણા માર. અં૦ ૩
ચેત ચેત સદ્‌ગુરુ શરણે જઇ, ઇશ ભજન ઉર ધાર. અં૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમ વ્યાપક, વણ નહિ તારણહાર. અં૦ ૫

પદ ૫૬ મું–રાગ ખુમાચચી

ઘણું સારા લાગોછો જી હો જુઠ બકે રે.
હરિ ઇચ્છા વણ કરિ ન શકે કોઈ, માનત કીધે જકેરે. ઘણું૦ ૧
હરિ દે ને પરને કરગરવું, શાને અવળી લકે;
પાછું દૂષણ હરિને દેવું, મહેનત કરીને થકે રે. ઘણું૦ ૨
દગલબાજનો ડોળ જોઇને, લુટાઓ વણ શકે;
જગ માયા ચકડોળે ફરતું, જોઈ નથી શતકે રે. ઘણું૦ ૩
માન્યાયોગ્યને માની ન શકતાં, ત્રાંબા કેરે ટકે;
ફોગટ ધન વાંસે ધન ફેંકે, મરશો યમને ધકેરે. ઘણું૦ ૪

સાધન સદ્‌ગુરુ શરણ જઇને, જો કરશો મન પેક;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તો મળશે, નહિ કાં જાશો નરકે રે. ઘણું૦ ૫

પદ ૫૭ મું–રાગ ઘોળ

આવું નરતન ઉત્તમ આવિયું,
વારે વારે રે નાવે જે નિરધાર, અવસર રૂડો આજનો.
જડબુદ્ધિ છે સર્વે જનમાં, દારા સુતનેરે ન્યાતિ પરિવાર. અ૦
નહિ મોક્ષનો મારગ તે વિષે, માટે થાઓરે ઝટપટ તૈયાર. અ૦
સેવો સદ્‌ગુરુ ને સત્ શાસ્રને, સત્યે વરતોરે તેનાં વચન મુઝાર.
પ્રથમ શુદ્ધ કરે નિજ દેહને, નવ પામેરે જેથી કલેશ લગાર.અ૦
જેમ શાહુ ગણે સહુ લોકમાં, ત્યમ કરજોરે સઘળો વ્યવહાર.અ૦
ચોરી જારી લબાડિ ઠગપણું, એવા દુર્ગુણ રે તજવા નિરધાર.અ૦
મદ્યમાંસાદિ વ્યસન ન રાખવું, પરહરવો રજતમનો આહાર.અ૦
હિંસા મૂકિ દયા મન રાખવી, કામાદિકનેરે જાણી તજવા અસાર.
ગુરુ દેવની ભક્તિ ન ચુકવિ, લેવો સઘળેરે પ્રભુ વ્યાપક સાર.અ૦
જે છે કરતા ભરતા વિશ્વનો,ચૈતન ઘનરે જેહેની શક્તિ અપાર.અ૦
સર્વ કાળે તે સઘળે જાગતો, જગસાક્ષીરે ફલનો દાતાર. અ૦
સ્વામી બ્રહ્માદિક સર્વે દેવનો, તેનો પાળકરે હરી સરજનહારઅ૦
બુદ્ધિ આદિ પ્રકાશક સર્વદા, જેવડીયેરે કરે સહુ નિજ કાર.અ૦
એવા પ્રભુજીને જાણી પ્રેમશું, નિત્યે ભજીયેરે કરી મન એક તાર
રવિ દેવળ કલ્પિત નાથનું, ત્યાંહાં નમીયેરે જ્યારે થાય સવાર.
વાયુ તેજ જલાદિક દેવતા, જગને છેરે જે મદદ કરનાર. અ૦
તેને જાણો તે દેવળ નાથનાં, માનો ચિદ્‌ઘનરે પ્રકાશ કરનાર.
એમ સઘળે તે સાક્ષી નાથનો, નિજ ગુરુથી રે સમજો વિસ્તાર.
નમો જ્યાં ત્યાં નમજો નાથને, જાણી સઘળે રે એનો ઝળકાર.
નિત્યે નામ જપો નિજ નાથનું, એ છે સઘળે રે સર્વે સુણનાર.
મનમાં ન ધરો જડ વાસના, જેથી પામોરે ચિદ્‌ઘન ભંડાર.
આસન વાળીને બેસો એકાંતમાં, ચિદઘનનારે થાઓ ચિંતવનાર.
ખાલી કાળ ગમાવો ન જૂઠમાં,વળી પાછા રે કરો ઘટમાં પેસાર.

નિજ રૂપ ન બાહેર ખોળીયે, જેનો ઘટમાંરે છે પ્રગટ ચમકાર.
તજી ભેદ અભેદમાં ઝીલીયે, જડને જાણીરે માયાનો પરિવાર.
આદિ અંતે છે માયા અણછતી, બાકી ન રહેરે મુઠી એક છાર.
માટે રાખીયે ચિદઘન એકલો, મનમાંથીરે કાહાડી ફૂડો ગુબાર.
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તો ભેટશો, જો ગળશેરે મન મતિ અહંકાર.

પદ ૫૮ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

શ્રીકૃષ્ણ હૃદયમાં પ્રગટીયા, બીજો એવણ રે નહિ બોલણહાર,
આનંદ ઓછવ આજનો. ૧
આપે આપ સ્વરૂપને ઓળખ્યું, શ્રુતિ કહેછેરે જે પરાને પાર.૨
જેથી શ્રવણ સુણે સ્પર્શે ત્વચા, દેખે ચક્ષુરે રસના લે સ્વાદ. ૩
ઘ્રાણ ગંધ જાણે કર્મ ઇંદ્રિયો, કરે કારજ રે ઉઠે પ્રાણથી નાદ.૪
કરે મન સંકલ્પ બુદ્ધિ લહે, ચિત્ત ધારે રે સ્મૃતિનું દાતાર. ૫
અહંતા અહંકાર કરે વળી, મમતાનો રે ઉપાડે ભાર. ૬
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાં જાગતો, તેનો સાક્ષીરે ફલનો દાતાર.૭
દીસે જેવડીયે સહુ જીવતું, પોતે વ્યાપક રે જગ બાહાર મુઝાર.૮
રવિ શશિ આદિ ગ્રહ ગણ સહુ, જેવડીયેરે કરે દિવસ ને રાત.૯
જેથી આકાશાદિક શોભતાં, પાંચે ભૂતો રે કરે કાજ વિખ્યાત.૧૦
જેથી રાજે વિરાટાદિક સદા, ચારે વેદોરે શિક્ષા શુભ સાર. ૧૧
હવે તે વણ કાંઇ દીસે નહીં, મૃગજલ છેરે જડ ઘાટ અપાર.૧૨
હું મારૂં ને તું તાહરૂં ગયું, એક વિલસેરે પોતે આતમરામ. ૧૩
ઉડે શુષ્ક પરણ સમ પૂતળાં, નાનાં મોટાંરે સહુ ઠામો ઠામ. ૧૪
એની ઇચ્છાયે વરતું ખરે, ભિન્ન સત્તારે મારી નહિ નામ. ૧૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ કલ્લોલમાં, ડુબા ડુબરે હવે ચૌદ ધામ. ૧૬

પદ ૫૯ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

સ્થિત પ્રજ્ઞનાં લક્ષણ સાંભળો,
જે છે સાધનરે બ્રહ્મવિદ્યાનાં સાર; જતને તે ઝટપટ સાધીએ.૧
મુખ્ય લક્ષણ મોહોટાં એજ છે, ગીતામાંરે પ્રભુ કહે નિરધાર.૨
તજે સર્વ સંકલ્પજ કામના, તુષ્ટિ રાખે રે, ચૈતન મુઝાર. ૩

દુઃખથી ઉદ્વેગ ન મન ધરે, નહિ લાલચ રે, સુખમાંજ લગાર. ૪
નહીં રાગ ક્રોધ ભય લોકમાં, કોઈ સાથેરે ન બંધાએલ મંન. ૫
શુભ પામે આનંદ ન મન ધરે, બદ પામેરે, નહિ દ્વેષ ઉત્પન્ન. ૬
ઇંદ્રિયોના વિષયથી ઇંદ્રિયો, પાછી વાળેરે, કછપાંગની જેમ. ૭
હઠ તપ ને ભૂખથી અજ્ઞને, હઠે વિષયોરે, પણ રહે મન પ્રેમ. ૮
જાણે બ્રહ્મને તેના મન થકી, શાંતિ પામે રે વિષયોનો પ્યાર. ૯
સાધન કરતાં પણ વિદ્વાનને, ક્ષોભક ઇંદ્રિયો રે, ખેંચે મનને લાર.
કરીને વશ તેને સર્વને, હુંપરાયણ રે, રહે યોગમાં લીન. ૧૧
સર્વે ઇંદ્રિયો જેને વશ થઇ, તે છે સ્થિરમતિરે, વળી અજ્ઞતાહીન.
કરે વિષયનું ચિંતન તે થકી, આસક્તિ રે, તેથી કામના થાય. ૧૩
કામ કુંઠિત થૈ ક્રોધને ચઢે, કૃત્યાકૃત્યનો રે, વિવેક પણ જાય. ૧૪
ગુરુ શાસ્ત્ર તણા ઉપદેશની, સ્મૃતિ કરેરે, તેથી થાએ નાશ. ૧૫
સ્મૃતિ ગયે સમજણ જાએ બુદ્ધિની, બુદ્ધિ વોણારે, જીવત લાશ.
મન વશ ઇંદ્રિયે વશીકુતમના, આવશ્યકરે, કરે વિષયનાં કામ.
રાગ દ્વેષ વિના છે પ્રસન્નતા, તે તો પામેરે, ઉરમાં વિશરામ.
જાયે દુઃખસઘળાંમતિસ્થિરથયે, ચિત્ત શુદ્ધિયેરેસ્થિતિબ્રહ્મમાંહોયે.
વણ શુદ્ધિયેબ્રાહ્મી સ્થિતિ નહીં, આત્મચિન્તનરે, નવ્ય જાણે સોએ.
વણ ધ્યાને તે શાંતિ ક્યાંહાં થકી, વણ શાંતિરે, તેહને સુખ કેમથાય
જેની ઇંદ્રિયો વિષય વાંસે ફરે, તેનું મન પણ રે, તેની પાછળધાય.
તેની આત્મસંબંધી બુદ્ધિ હરે, વાયે ઉલટું રે, જેમ નાવ તણાય.
તેથી સમજણ નાવે જીવને, ભવો ભવમાંરે, બહુ ગોથાં ખાય.
માટે સરવ વિષય થકી ઇંદ્રિયો, જેની જીતેલરે, તે સ્થિરમતિ જંન
આત્મનિષ્ઠા નિશાવત્ લોકને, તેમાં જાગૃતરે, છે જીતેંદ્રિ પ્રસન્ન.
લોકો વિષયનિષ્ઠામાં જાગતાં, જ્ઞાની તેહને રે, માને છે રાત.
જેમ ઉલુક ન દેખે દિવસમાં, થયે રજની રે, તેને થાય પ્રભાત.
જેમ નદીયોઆવીમળે સિંધુમાં, નહિ ઉદધિનેરે તેનો પોરસલોભ.
તેમ વિષય મુનિવર ભોગવે, પ્રારબ્ધેરે, નહિ કામ ન ક્ષોભ.
એવા જન પામે શાંતિ સદાયની, નવ્ય પામેરે જેને કામનું જોર.
તજે જે નિઃસ્પૃહ સર્વ કામના, નાહં મમતા રે, તે છે શાંતિનો ઠોર.

જે એ બ્રાહ્મી સ્થિતિ પામે ખરે, અજ્ઞતાથીરે, તે કદી ન મુંઝાય.
અંતકાળેઆવેજહુને એ સ્થિતિ, સઘતે પણરે બ્રહ્મમાંહે સમાય.
તજે સર્વ મનોદ્ભવ કામના, એ છે સઘળાંરે, સાધનનો સાર.
ભજતાં સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને, એક તારે રે, ઉતરે ભવપાર. જ૦

પદ ૬૦ મું

કૃષ્ણ જગદ્ ગુરુ માનો સાચે મંનરે. વિશવાશી
જેથી સજ્જન કેહેશે તમને ધન ધનરે. વિશવાશી૦૧
જેણે જન સારૂ જગમાં ધરિયો નર વેશરે. વિશવાશી
આપ્યો અર્જુનને વિદ્યાનો ઉપદેશરે. વિશવાશી૦૨
જેનું જગમાં ગીતા પ્રગટ કહાવે નામરે. વિશવાશી
જે જાણેથી જન પામે ચિદઘન ધામરે. વિશવાશી૦૩
જુઓ તેહમાં પ્રભુજી આપ કહે નિજ રૂપરે. વિશવાશી
કાંઇ પ્રકૃતિથી વ્યાપક શુદ્ધ અનૂપરે. વિશવાશી૦૪
છે તે પ્રકૃતિ, ભૂ અપ તેજને વાત રે. વિશવાશી
નભ મન બુદ્ધિ અહંકાર ભેદ વિખ્યાતરે. વિશવાશી૦૫
એ આઠ પ્રકાર લહે તેથી પર જેહરે. વિશવાશી
હરિ પ્રગટ રૂપ પ્રભુજીનું જ્ઞાની તેહરે. વિશવાશી૦૬
જુઓ એ રીતે ભગવાન કહે સિદ્ધાંતરે. વિશવાશી
કાંઇ જે રીતે કહે છે સર્વ વેદાંત રે. વિશવાશી૦૭
તેમાટે જગમાં જ્ઞાની સદ્ગુરુ આપરે. વિશવાશી
કાંઇ તે સેવ્યાથી જાશે સઘળાં પાપરે. વિશવાશી૦૮
માટે સેવો સદ્ગુરુ મનમાં આણી પ્રીતરે. વિશવાશી
જે કહે સત્શાસ્ત્ર કરો તે સઘળી રીતરે. વિશવાશી૦૯
છે પ્રગટ ગુરૂ ભવજલ તરવાનું નાવરે. વિશવાશી
તરશો જો હોશે તમને પૂરણ ભાવરે. વિશવાશી૦૧૦
ગુરુદેવતણાં છે વચન વિષે કલ્યાણરે. વિશવાશી
માટે પાળી જે મન કર્મ વચનથી પ્રમાણરે. વિશવાશી૦૧૧
કરો કર્મ ફલોની લાલચ મનથી દૂરરે. વિશવાશી

કરો બ્રહ્માર્પણુ જે હોએ શુભ કામ જરૂરરે. વિશવાશી૦ ૧૧
તજો પોરસ વાદ અહંતા મમતા કામરે. વિશવાશી
જાદુ છલ જારી ચોરી ખુન હરોમરે. વિશવાશી૦ ૧૩
જડ બુદ્ધિ જન વિશ્વાસ ન રાખો લેશરે. વિશવાશી
તજો જગધૂતા રજ તમગુણીયો જે ત્રેશરે. વિશવાશી૦ ૧૪
રાખો મનમાં એક પ્રભુજી પરે વિશ્વાસરે. વિશવાશી
જણુ જણુના ઘર ઘરના નવ થાઓ દાસરે. વિશવાશી૦ ૧૫
જાણો જગત કરતા પાળક પ્રભુજી હરનારરે. વિશવાશી
ઘટ ઘટમાં વ્યાપક સાક્ષી ચૈતન સારરે. વિશવાશી૦ ૧૬
એવડીયે કામ કરે મન બુદ્ધિ પ્રાણરે. વિશવાશી
ગ્રહરાશિ શશિ ઘન વાયુ દિશાપતિ ભાણરે, વિશવાશી૦ ૧૭
નિરાધાર સદા નિરલેપ નિત્ય અવિકારરે. વિશવાશી
સ્થૂલાદિ રહિત સદોદિત જગદાધારરે. વિશવાશી૦ ૧૮
જેને નવ પોંહોચે મન બુદ્ધિ ને વાણરે. વિશવાશી
જેથી વિમુખ પણે ભટકે જન ચારે ખાણરે. વિશવાશી૦ ૧૯
જે જાણે સઘળે સુણે સંભાળે સર્વરે. વિશવાશી
કોઇ સાથે રાગ ન દ્વેષ કપટ નહીં ગર્વરે. વિશવાશી૦ ૨૦
એતો નિજ માયાથી રચે અનંતા ઘાટરે. વિશવાશી
જેના રોમ રોમમાં અગણિત છે વૈરાટરે. વિશવાશી૦ ૨૧
પુરુષોત્તમ એક અજન્મા પુરુષ પુરાણરે. વિશવાશી
જેનાં માયાથી બહુરૂપે થાય વખાણરે. વિશવાશી૦ ૨૨
એતો અમિત શક્તિ જેને કહેતાં થાકે વેદરે, વિયવાશી
ધન્ય ભાગ્ય લહે જે ગુરુથી એક અભેદરે. વિશવાશી૦ ૨૩
એવા પ્રભુજીને દિન રેન ભજો એક તારેરે. વિશવાશી
કરી વૈરાગાદિક સાધનને તૈયારરે. વિશવાશી૦ ૨૪
તજી ભેદ અભેદમાં ખેલો આનંદ રૂપરે. વિશવાશી
કરો ધ્યાન અખંડ સમાધિ સહજ અનૂપરે વિશવાશી૦ ૨૫
જ્યાંસુધી વૈરાગાદિક સાધન શેશરે. વિશવાશી

પામો ત્યાં સુધી એક ભજો અવિનાશ રે. વિશવાશી૦ ૨૬
નિત્યે ગાઓ શુણો પ્રભુવ્યાપકકરેસતસંગરે. વિશવાશી૦
મન વચન કર્મથી રાખો એહને રંગરે વિશવાશી૦ ૨૭
પ્રભુ જાણે સહુના મનનો ભાવ અભાવરે. વિશવાશી૦
ભાવિકને ભેટાડે તે સદ્ગુરુ નાવરે. વિશવાશી૦ ૨૮
નિજ ભક્તો ઉપર છે નિત્ય કરુણાવાનરે; વિશવાશી૦
ટાળી દુર્ગુણ આપે સઘળી રૂડી શાનરે. વિશવાશી૦ ૨૯
જ્યમ બાલકને હેતે સંભાળે માતરે. વિશવાશી૦
ત્યમ પ્રભુજી પાળે નિજ જનને દિન રાતરે. વિશવાશી૦ ૩૦
જ્યમ નવ પ્રસૂત ધેનુને પ્રેમનું પૂરરે. વિશવાશી૦
વત્સ ઉપર ત્યમ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ હજૂરરે. વિશવાશી૦ ૩૧

પદ ૬૧ મું

એક અખંડિત બ્રહ્મનું, મનમાં રાખો ધ્યાન;
જેથી ચૌદે લોકમાં, સઘળે પામો માનરે. ૧
કૃષ્ણજી એણીપેરે આચરે, વ્યાસ વસિષ્ટ શુકદેવ;
નારદાદિક મુનિવરની, સહુની એકજ ટેવ. ૨
વેદવિદ્યા જે લાવીયા, તે પણ એને ગાય;
જે પ્રભુ વ્યાપક વિશ્વમાં, નવ આવે નવ જાય. ૩
જે પ્રભુને ભજવા થકી, નીચ ઊંચ કહેવાય;
ઊંચ ભૂલે અભિમાનમાં, નીચથી નીચા થાય. ૪
જે પ્રભુ પાળે વિશ્વને, સાક્ષી પ્રકાશકરૂપ;
મન ઇંદ્રિમાં રાજતો, સંગ વિના છે અનૂપ. ૫
પ્રેરે પાળે સર્વને, યોગ્ય કરાવે કામ;
અળગો રહી વળગે નહિ, પૂર્ણ પ્રકાશત ધામ. ૬
તનને મનને તાજગી, જે રાખે દિન રેણ;
રૂપ દેખાડે નેણને, વાણીને આપે વેણ. ૭
રવિ પ્રેરક થૈ નેણને, સાહ્ય કરે છે જેહ;
દિક્પતિ પ્રેરી કાનને, વેણ સુણાવે તેહ. ૮

વરૂણનો પ્રેરક જે થઇ, રસનાને દે સ્વાદ;
ભૂપ્રેરક થઇ ઘ્રાણને, આપે ગંધ પ્રસાદ. ૯
ટાઢું ઉનું દાખવે, ત્વગને પ્રેરી વાત;
કર્મેદ્રીના દેવને, પ્રેરક તે વિખ્યાત. ૧૦
ચંદ્રાદિકને પ્રેરણા, હૃદય દત્તકે કાજ;
કરિને ચલાવે એકલો, ચૌદ લોકનું રાજ. ૧૧
માયામય બહુ સૂર તો, નવલા નવલા ઘાટ;
ઇચ્છા માત્ર રમાડતાં, લેશ નહિ ઉચાટ. ૧૨
અકળ કળા જાણી શકે, કોઈ ન એવો કળનાર;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવાદિકને, નવ લાધે એનો પાર. ૧૩
ચૈતન રૂપ ભરી રહ્યો, જગમાં બાહાર મુઝાર;
નજરે તો આવે નહિ, નભથી સૂક્ષ્મ અપાર. ૧૪
જ્યાં સુધી લહે દેવને, પૃથ્વી કો વિકાર;
ત્યાં સુધી તેને નાથજી, કરે ન અંગીકાર. ૧૫
માટે સદ્‌ગુરુ સેવીયે, શરણ જઇ તત્કાળ;
કૃષ્ણ વચન ઉર ધારીયે, કહે જયમ ગુરુજી કૃપાળ. ૧૬
જ્ઞાની ગુરુજન આચરે, સત્ય વચન નિરધાર;
વ્યાપક ચિદ્‌ઘન નાથનું, ભજન બતાવે સાર. ૧૭
દુષ્ટ ગુણો દૂરી કરે, શુભ ગુણ શીખવનાર;
પામરતાને પાલટી, આપે વસ્તુ અપાર. ૧૮
માટે સદ્‌ગુરુ શીખવે, તેજ કૃષ્ણનો ભાવ;
તે પરમાણે ચાલતાં, ગીતા ભવજલ નાવ. ૧૯
ગુરુ ઉપદેશને પાળીયે, મોટી સેવા એહ;
જેથી પાતક પાંગરે આવે ભવનો છેહ. ૨૦
પિંડ પૂજાવે આપનો, ચિંધે પીતળ પાહાણ;
એવા ગુરુ શિષ્યને મળે, મહા નરકસું ખાણ. ૨૧
ગુરૂ વચનેથી સાધીયે, સાધન પ્રથમ વૈરાગ;
બીજું નામ વિવેક તે, જડ ચૈતનનો ભાગ. ૨૨

શમ અંતરની શાંતિ, દમ ઇંદ્રિજય હોય;
ઉપરતિ વિષયો ઉપરે, મન નવ જાએ સોય. ૨૩
સુખ દુઃખ સહન તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા ગુરુ વિશ્વાસ;
સમાધાન મનમાં રહે, નિજ સ્વરૂપની પ્યાસ. ૨૪
મોક્ષની ઇચ્છા મુમુક્ષુતા, એ સાધન શુભ સાર;
ગુરૂ ચિંધે તો આવડે, મોક્ષ તણા દાતાર. ૨૫
માટે ગુરૂસમ કો નહિ, જગમાં બીજો અન્ય;
જે જન ગુરૂ શરણે રહે, તે જનને ધન ધન્ય. ૨૬
જ્યાંસુધી એ આવડે, અંતરંગ સાધન;
ત્યાંસુધી હરિને ભજે, શુદ્ધ કરે નિજ મન. ૨૭
હક નિષ્ઠા રાખે ખરી, ગ્રહે ન ચીજ હરામ;
દાન દયા સત સંગતિ, અન્ય ભજન નહિ નામ. ૨૮
ચિત્ત સંતોષ પ્રસન્નતા, વિદ્યાનો અભ્યાસ;
મદ મત્સર રાખે નહિ, ચોરી ન ચાડી ન હાસ. ૨૯
ફેલી ન ફુલણ આલસુ, દીર્ઘસૂત્રી નહિ ચોર;
દુર્ગુણથી ડરતો રહે, મનને રાખે ઠોર. ૩૦
મૃત્યુતણો ભય મનમાં, રાખી ન ગાફલ થાય;
દિન દિન પ્રભુને પામવા, પ્રેમ વધારે જાય. ૩૧
સહુ સાધનમાં શ્રેષ્ઠ છે, સાચે પ્રેમે ધ્યાન;
કરે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મનું, તો ઝટ થાએ બ્રહ્મજ્ઞાન. ૩૨

પદ ૬૨ મું

આવોરે સજ્જન મળી હરિગુણ ગાઇયેરે;
અવિચલ ગંગોદક ઉર વિષે નાહિયેરે. ૧
સૃષ્ટિકાળે જેની ઈચ્છાથકી અહંકારેરે;
તેથી નભ વાયુ તેજ જલ મહી સારેરે. ૨
તેથી બહુ ઓષધી ને તેથી તન થાયેરે,
જુજવા ધાટો કોઇ થકી ન ગણાયરે. ૩
સર્વે પશુ તન ધારી કરે છે સ્વકામરે;

જેને જેવી ઘટે તેવી હરિ આપે હામ રે. ૪
સ્થાવર વૃક્ષાદિ જીવો બુદ્ધિ વોણા જેહ રે;
બોલી ચાલી કારજ ન કરી શકે તેહ રે. ૫
બંને થકી નર તન પૂરણ છે સાર રે,
સર્વે કામો કરવા જેને શક્તિ છે તૈયાર રે. ૬
કાને સુણે આંખે દેખે જીભે રસ જાણે રે;
નાસિકાયે ગંધ સ્પર્શ ત્વચાયે પ્રમાણે રે. ૭
વાણે બોલ હાથે ગ્રહે પગે ગતિકાર રે;
ઉપસ્થે આનંદ કરે ગુદે મળ બાહાર રે. ૮
મનથી સંકલ્પ બુદ્ધિયે જાણે વસ્તુ સર્વ રે;
ચિત્ત તો સંભારે અહંકારે કરે ગર્વ રે. ૯
જાગ્રતમાં સ્થૂલ સ્વપ્ન વિષે સૂક્ષ્મ ભોગ રે;
સુષુપ્તિમાં આનંદ ભોગ તણો છે સંયોગ રે. ૧૦
દૂરદેશી જાણે ઘણું સમજી કરે કામ રે;
સંભારે લખીને રાખે ઘણાં જાણે નામ રે. ૧૧
સાર્થ વાણી બોલે ઘણી યુક્તિયો પ્રમાણે રે;
ગુરુ બોધ ગ્રહી શકે સાચું જુઠું જાણે રે. ૧૨
દેવ યક્ષ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ લોક સાધે રે;
પ્રભુજીને પામે કદી તેને જો આરાધે રે. ૧૩
બહુ વસ્તુ ભેળી કરે સંઘરે સંભાળે રે;
એ રીતે જાણે ને કરે સર્વે વ્રત પાળે રે. ૧૪
હાડચામમાંથી એવું નરતન કીધું રે;
નાથજીએ કૃપા કરી આપણને દીધું રે. ૧૫
ઘણું સમરથ પણ અચાનક ભાગે રે;
માટે સમજે તે હરિ ભજનમાં લાગે રે. ૧૬
એવા નરતનને જે ફોગટમાં ખોશે રે.
યમતણા માર વાગે તે તો ઘણું રોશે રે. ૧૭
માટે આપણે તો મળી ચિદ્‌ઘન ભજીયે રે;

શુભ ગુણ સંઘરીને દુર્ગુણ તજીયે રે. ૧૮
તજીયે ચોરી જારીને ખળતા લબાડી રે;
ખુન દગા બાજી ફંદ રિંદગી ને ચાંડી રે. ૧૯
રાખીયે સંતોષ દયા ક્ષમા સત્ય ધારી રે;
શમ ને આર્જવ દમ વૃત્તિ ખરી પ્યારી રે. ૨૦
તજીયે ભીખારી પ્રેતો કુમતિનો સંગ રે;
રાખીયે ચૈતન ધન ચૈતનનો રંગ રે. ૨૧
જે જગતપર રાજે અનંત અપાર રે;
અધો ઊર્ધ્વ મધ્ય સદા શુદ્ધ નિરાધાર રે. ૨૨
જે અપાણિપાદ ગ્રહે ગતિ કરનાર રે;
આંખ્યો કાનો વિના દેખે સુણે ઠારો ઠાર રે. ૨૩
બુદ્ધિ ચિત્ત વાણી સર્વ જાણે ને સંભારે રે;
અખંડ જ્ઞાન છે જેહનું કદી ન વિસારે રે. ૨૪
એને કોઇ ન જાણી શકે સહુનો એ જાણ રે;
નિત્ય જગદાદિ રાજે પુરુષ પુરાણ રે. ૨૫
ભક્તની સહાય કરે આપે લે ઉદ્ધારી રે;
શુભ ગુણ આપે પ્રભુ કામનાને વારી રે. ૨૬
સન્મુખ થાતાં તે પોતાના કરી થાપે રે;
કોટી કોટી ભવ તણાં પાતકને કાપે રે. ૨૭
કોટિ અપરાધ હરિ ક્ષમા કરી તારે રે;
શરણે આવ્યા જેહ તેને કદિ ન વિસારે રે. ૨૮
ઉરમાં પ્રકાશ કરે પોતે નિજ રૂપ રે;
સદ્‌ગુરુ રૂપે આપે બોધ તે અનૂપ રે. ૨૯
સાધંતાં સહાય કરી સધ સિદ્ધિ આપે રે;
સ્વરૂપ પમાડી મૂલ અવિદ્યાને કાપે રે. ૩૦
જગમાં જીવતાં સુધી બહુ સુખ રાશ રે;
આપે નાવે રોગ શોક દુઃખ કદી પાશ રે. ૩૧
સર્વારંભ સિદ્ધ કરી શુભ ફળ આપે રે;

જડ બુદ્ધિ હાથો જોડે ડરે તેહને તાપે રે. ૩૨
એવા પ્રભુજીને નવ ભૂલીયે લગાર રે;
આનંદ ઉમંગે રહીયે ભજન મુઝાર રે. ૩૩
કથા ને વિચાર વાતો પ્રભુજીની કરીયે રે;
કરતાં ભજન કામ કરીયેને ફરિયે રે. ૩૪
ગાન તાન બાજી કરીયે હરિગુણ કેરી રે;
ખાતાં પીતાં તેને સંભારીયે ફેરી ફેરી રે. ૩૫
ભજીયે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ એમ દાહાડી રે;
ધારંતાં ચૈતન, જડબુદ્ધિ દઇએ કાહાડી રે. ૩૬

પદ ૬૩ મું

આવું રૂડું નરતન પામી, ભજીયે ચિદ્‌ઘન સ્વામી રે;
જૂઠામાં ન જીવન ગમાવીયે રે. ૧
ક્ષણ પળ ઘડી દિન રાત્રી થાયે, આયુષ ચાલ્યું જાએ રે;
ચેતીને સદ્‌ગુરુને શરણે આવીયે રે. ૨
સાચે ભાવે ગુરુ સેવીને, શુણીયે વચન પ્રમાણ રે;
જગવ્યાપક પ્રભુ અમિત શક્તિ ઉર ધારીયેરે. ૩
સાંજ સવાર બપોરે ભજતાં, કામાદિ ને તજતાં રે;
અખંડ આનંદ મનમાં લાવીયે રે. ૪
હરતાં ફરતાં પીતાં ખાતાં, મનમાં હરિને ભજતાં રે;
કામ ક્રોધાદિકને દબાવીયેરે. ૫
દુરીજન જડ, જડ વાંસે ડોલે, મન ભાવે ત્યમ બોલે રે;
તેનો કશો ડર ન ધરાવીયે રે. ૬
ઘટ ઘટ વ્યાપક નાથજ ભજતાં, જડ બુદ્ધિને તજતાં રે;
પાખંડીના પક્ષોને હરાવીયે રે. ૭
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને ભેટી, કાળ તણો ભય મેટી રે;
નરકથી નિજને બચાવીયે રે. ૮

પદ ૬૪ મું

આવું સુંદર ધામ શરીરનું, જ્યાં નાથ રાજે સરદાર. ટેક.

વિશ્વતણા સહુ દેવતા રે, ત્યાં છે સેવા કરનાર. આવું૦ ૧
દિગ્પતિઓ શ્રવણે રહીને, શબ્દ પહોંચાડણહાર;
વાયુ ત્વચામાં રહીને અર્પે, સ્પર્શ અનેક પ્રકાર. આવું૦ ૨
ચક્ષુવિષે આદિત્ય રહીને, દાખવે રૂપ અપાર;
રહી રસનામાં ને રસ પોખે વરુણ બેશુમાર. આવું૦ ૩
નાસિકાયે ભૂમિ રહી ને ગંધતણી દેનાર;
કર્મેન્દ્રિમાં અગ્નિ આદિક રહી, કરે બહુ કાર. આવું૦ ૪
ચંદ્ર રહી મનમાંહે ચલાવે, સંકલ્પો નિરધાર;
બુદ્ધિ વિષે બૃહસ્પતિ રહીને, જણાવે સારાસાર. આવું૦ ૫
ચિત્ત વિષે ક્ષેત્રજ્ઞ રહી, સંભરાવે કરે વિચાર;
રુદ્ર અહંતા પોષક રાજે, સ્થાન કરી અહંકાર. આવું૦ ૬
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાં, બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ કરનાર;
સાહેતા દેહોહં જ્યાંસુધી, છે પોતે મંતાર. આવું૦ ૭
સદ્ગુરુ શરણે જઈને વિચારે ચિદ્‌ઘન રૂપ અપાર;
દેહ બુદ્ધિને દૂર કરીને, પહોંચે પરાથી પાર. આવું૦ ૮
છે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મજ બાકી, ભેદ મતિ ન લગાર;
આનંદરૂપ અભેદમાં ઝીલે, નહિ તેહને સંસાર. આવું૦ ૯

પદ ૬૫ મું

તમે જય નૃસિંહ જય નૃસિંહ મન ધરો જો. ટેક
ભવસાગરથી તારક જે ખરો જો. તમે જય૦ ૧
નિજ સેવકની સાહેતા કરે ધણી જો;
બીજો એવો નહિ જગમાં ધીંગો ધણી જો. તમે જય૦ ૨
એ તો સઘળે દેખે સુણે જાણે સદા જો;
નહિ એથી છાનું, જગમાં કદા જો. તમે જય૦ ૩
ચૌદ લોક વિષે રાત્રિ દિવસ જાગતો જો;
એકે કાળ ન વિશ્વમાં એથી અણછતો જો. તમે જય૦ ૪
જગ કરતા ભરતા હરતા ખરે જો;
નિત્ય મુક્ત અમિત શક્તિ ચાહે તે કરે જો. તમે જય૦ ૫

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સદા રાજતો જો;
જે છે જ્ઞાનીના ઘટમાંહિ પ્રગટ છાજતો જો. તમે જય૦ ૬

પદ ૬૬ મું

બોલો જે જે જે નિરંજન નાથની જો; ટેક.
તજો સંગત સહુ કામના સાથની જો. બોલો૦ ૧
જે કોઈ કામનાની જાલમાં બાંધ્યા બંક જો;
તે તો અન્યને છોડાવવાને કેમ શંકે જો. બોલો૦ ૨
પ્રભુ વ્યાપક છે ધરણી આકાશમાં જો;
એ તો નાવે કદી કામનાના પાશમાં જો. બોલો૦ ૩
રવિ ચંદ્રાદિ ગ્રહવિષે રાજતો જો;
તેને ફેરવે ને રહે પોતે અણછતો જો. બોલો૦ ૫
ફેરે જીવોને જુદી જુદી વાટમાં જો;
કોઇ સમજી ન શંકે એના ઘાટમાં જો. બોલો૦ ૫
માયામાત્રથી રમાડે, ચૌદ ધામને જો;
તેને જાણી ન શકે જે સેવે કામને જો. બોલો૦ ૬
એ તો નરને છોડાવે માયાપાશથી જો;
જાણે નાથને જે વ્યાપક વિશ્વાસથી જો. બોલો૦ ૭
સાચે મને સદ્‌ગુરુની જે સેવા કરે જો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જાણે તે ખરે જો. બોલો૦ ૮

પદ ૬૭ મું

બોલો જે જે જે જે હરિ ધામની જો;
એ તો દૂરકરણ જડ કામની જો. બોલો૦ ૧
પ્રભુ જાણે છે જનતણા ભાવને જો;
સધ ભેટાડે તે, સદ્‌ગુરુ નાવને જો. બોલો૦ ૨
જે કોઇ કૃષ્ણ તણી વાણીને અનુસરે જો;
તે ઉપર કૃપા નાથતણી છે ખરે જો. બોલો૦ ૩
જે કોઇ આવે શંકરતણા સાથમાં જો;

આપે જગપતિ મુક્તિ, તેના હાથમાં જો. બોલો૦ ૪
જે કોઇ શંકરના દાસની, સેવા કરે જો;
તેનો વાસ વિષ્ણુના ધામમાં ઠરે જો. બોલો૦ ૫
સાચે ભાવથી જે વ્યાપક ચૈતન ભજે જો;
તેના ઉપર ન જોર જમનું રજે જો. બોલો૦ ૬
એવી અમતણા નાથજીની જે રીત છે જો;
જાણી આવે શરણ જેને મન પ્રીત છે જો. બોલો૦ ૭
વિશ્વપતિ શરણાગત વત્સલ સદા જો;
અતિ નીચને પણ દૂર ન કરે કદા જો. બોલો૦ ૮
પ્રભુ ટાળી શકે પાતક અનંતને જો;
નિજરૂપ કરી શકે ક્ષુદ્ર જંતને જો. બોલો૦ ૯
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમરથ ધણી જો;
વેદ ન કહી શકે, સત્તા તે તણી જો. બોલો૦૧૦

પદ ૬૮ મું

સંતો આવો અમારડા દેશમાં જો;
શાને ભટકો છો ફોગટીયા વેશમાં જો. સંતો૦ ૧
જ્યાં શોક રોગ મૃત્યુનો ભય નહિ કદા જો;
બ્રહ્માનંદ સુખ વરતી રહ્યું સર્વદા જો. સંતો૦ ૨
કાયા કલેશ દોડ ધુમ ન કરવી પડે જો;
જ્યાં જોઇયે ત્યાં સ્વામી સન્મુખ જડે જો. સંતો૦ ૩
બધા વિશ્વમાં વિરાજે નાથ અમતણો જો;
રક્ષા કરવા નિજ જનની ચંચલ ઘણો જો. સંતો૦ ૪
જેની બ્રહ્માદિક દેવતા આશા કરે જો;
કામ ક્રોધ ચોર દૂરથી નાઠા ફરે જો. સંતો૦ ૫
એ છે સદા ચૌદે લોકવિષે જાગતો જો;
જાણ્યા પછી કદી થાય નહિ અણછતો જો. સંતો૦ ૬
મહાવ્રત તપ યજ્ઞ દાન આદરે જો;
તેથી નાથજી કબૂલ કદી નવ કરે જો. સંતો૦ ૭

સત્ય ધ્યાનથી જણાવે નિજ રૂપને જો;
વણ ધ્યાન ન જણાવે મોટા ભૂપને જો. સંતો૦ ૮
એવા દેશમાં જો આવ્યાની આશા કરો જો;
સદ્‌ગુરુજીને શીશ ચરણે ધરો જો. સંતો૦ ૯
ગુરુવચનેથી સાધન આદરો જો;
એ તો સદ્ય નિજદેશ પમાડે ખરો જો. સંતો૦ ૧૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ધ્યાને પામશો જો;
તેથી જન્મમરણ ભય વામશો જો. સંતો૦ ૧૧

પદ ૬૯ મું

પરમ ગુરુ પરમેશ્વર સ્વામી, કરતા ભરતા હર બહુનામી;
ચૈતન રૂપ પ્રકાશ નિરંતર, વ્યાપક એક કૃપાકર શંકર. ૧
તમ વડિયે રવિ આદિક મંડલ,તમથી વિધિ હરિ શિવ અખંડલ;
દશ દિગપતિ વસુ તમથી રાજે, તમથી રુદ્રાદિત્યો છાજે. ૨
ઇંદ્રિય દેવ વિષય રહે તમથી, આજ્ઞા લોપ કરાય ન યમથી;
લોક ચતુર્દશ અલગ રમાડે, નિજજનને નિજરૂપ પમાડે. ૩
ચૈતન્ય ભિન્ન તમથી લાધે, વિમુખ થયે નર ભટકે બાધે;
હું મન વચન કર્મથી શરણે, આવી નમ્યો પ્રભુ અંતઃકરણે. ૪
પાહિ પાહિ ભવતાપનિવારક, સાત્વિક મતિ દીજે તમહારક;
રાજી હો ત્યમ રાખો જગમાં, મારે તમવણ નહિ કો વગમાં. ૫
નાથ સ્વરૂપ ન ચુકું ઘડીયે, શ્વાસોશ્વાસ જપું તમ વડીયે;
ક્ષુદ્ર સ્વરૂપ થકી મન ફેરો, દ્યો વિશ્વાસ ચિદાનંદ કેરો. ૬
વ્યાપક રાખું મનમાં ધારી, અન્ય ન વાદ કરે મતિ મારી;
નાથ પ્રતાપ વધારે તનમાં, વાસ સદા આપો સજ્જનમાં. ૭
જડ બુદ્ધિને જેર કરીજે, અભયદાન નિજ જનને દીજે;
પાપમતિ મનમાંથી કાઢો, કામાદિકને શાંતિ પમાડો. ૮
દૃઢ વૈરાગ વિવેક વધારો, શમદમ ઉપરતિ આપી સધારો;
સહન શક્તિ શ્રદ્ધા પ્રભુ દીજે, સમાધાન સ્વરૂપમાં કીજે. ૯

શુદ્ધ મુમુક્ષુપણું પ્રભુ આપો, મૂળ અવિદ્યા બંધન કાપો;
ઘટમાં નાથ સ્વરૂપ નિહાળું. પ્રેમામૃતથી હૃદય પખાળું. ૧૦
જયાં જાઉં ત્યાં તમને દેખું, જડ ધાટા મનમાંહે ન પેખું;
ચૈતન આનંદ ઘનમાં ભમતો;દિન પ્રતિ રાખો સુખમાં રમતો.૧૧
ક્રૂર કટાક્ષ ન સ્વપ્ને ભાળું, રિઝ મોજ દેતાંજ નિહાળું;
સર્વ સૌમ્ય શક્તિથી પેખો, મુજને અંગીકૃત કરી લેખો. ૧૨
ઘટઘટથી ભર પ્રેમ નિહાળો, જે જે વચન કહું તે પાળો;
જયાં જયાં મુજને ગમન કરાવો,ત્યાં ત્યાંથી શુભ લાભ અપાવો.૧૩
ઉત્તમ ચાલ અહર નિશ આપો, સમજણ દઇને કલેશજ કાપો;
જે જે પ્રેરક પ્રેરો અમને,તે તે ઉત્તમ દોષ ન તમને. ૧૪
રાજી ત્યમ જયમ આપ ચલાવો, જગપતિ પર નહિ કોનો દાવો;
પણ નિજજન તે કરુણા માગે, મુશકલ કાંઇ નહિ તે આગે. ૧૫
નાથકૃપાથી આનંદ પામું, ભેદમતિની ભ્રાંતિ વામું;
સર્વ સિદ્ધિ મુજ આગળ સ્વામી,રાખો અનુચરવત્ શિર નામી..
જય જય અશરણ શરણ દયાકર, ઈચ્છામાત્ર વિરાટ અભર ભર;
જય જય નિદ્રારહિત ઉજાગર, અમિત કોટિ શશી ગુણસાગર.
જયજય જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રકાશી, જય જય અતિવ્યાપક અવિનાશી;
જયજય અનિર્વાચ્ય રહિતોપમ,જય જય નિત્યપ્રકાશ અલગતમ;
જયજય પૂર્ણ પ્રકાશ અભયકર, જય હૃત્કમલનિવાસ કુમતિ હર.
જય જય ઇશાધીશ સનાતન,જયજય સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સનાતન.

પદ ૭૦ મું–રાગ સોરઠ

તમે હઇડામાંહે વિચારો રે,પાંજરીયે પ્રભુ કેમ પડે રે. તમે. ટેક
ભૂ જલાદિમાં સળંગ બિરાજે, વળગે નહિ રહે ન્યારો રે. પાં૦
આવરણોથી ભર જગમાં ભરિયો,ઘટઘટ માંહે ને બાહરો રે.પાં૦
નર દેવાદિક એના વશ વરતી, રહે કેમ રોકેલો તમારો રે. પાં૦
પરવશ જડ તેને નાથજી કહેવો,જુઠી ઠગબાજીનો એ ધારો રે.પાં૦
તરવું હોય તો મનમાં દઢ કરી રાખો,સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પ્યારો રે.

પદ ૭૧ મું

તમે સુંદર મતિને સંભાળો રે, દિવાની કરી કાં મારો.
જડે જડ વાસે તેને બહુ રઝળાવી,
નરતન હીરો શાને હારો રે. દિવાની૦ ૧
જમના ચપેટામાં જો પડશો અચાનક,
તો નહી પામો કદી આરો રે. દિવાની૦ ૨
વેદ વચનનો તમે કરીને ભરોસો,
સદ્ગુરુ શિરપર ધારો રે. દિવાની૦ ૩
સ્થિર મન કરી હરિને જગવ્યાપક,
લઇ અભિમાન નિવારોરે. દિવાની૦ ૪
ભેદરહિત સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને,
ભેટિ પોતાને તમે તારો રે. દિવાની૦ ૫

પદ ૭૨ મું

તમે આવો રૂડો અવસર પામીરે, ભજોને પ્રભુ શિર નામી. ટેક
તન મન બુદ્ધિનો જે પ્રેરક પાલક, જગતણો અંતરજામીરે. ભ૦
દેહાદિક પ્રત્યે બહુ જુદી જુદી શક્તિ,યુક્તિયો લખાવે નહિકામીરે;
નવ જાણે તેને ન મળે કદાપિ, જાણે તે રહે છે નિત્ય પામીરે. ભ૦
સહુને એ દેખે એને કોઇ નવ દેખે, ટાળે ભવતણી બેઆરામીરે.
સેવકતણાં તે સર્વે કારજ સાધે, સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સ્વામીરે. ભ૦

હિંદુસ્તાની ભજનો

પદ ૧ લું-રાગ જંગલો

એક નિરંજન સબ જગ સ્વામી સચ્ચિદાનંદ. ટેક.
જાકી શક્તિ પ્રતાપતેં, રચત બિરંચી લોક;
બિષ્ણુ પાલત હરત શિવ, આપે સદા અશોક. એક૦ ૧
સૂર્ય પ્રકાશત સકલકોં, અમૃત પોષત ચંદ;
મેઘ વૃષ્ટિ બહુ કરત હૈ, સબકો દેત આનંદ. એક૦ ૨
પવન જીવાવત પ્રાન હુઇ, અગ્નિ પચાવત અંન;
પાન કરાવત જલ અવનિ, દેત વિવિધ ભોજન્ન. એક૦ ૩
જાકિ અબિદ્યા શક્તિમેં, દેવ મનુજ પશુજાતિ;
આવાગમન કરત સબે, બિલસત હૈ બહુ ભાંતિ. એક૦ ૪
દેખત બોલત સુનત સબ, સમુજી કરત બહુ કામ;
પાવત સબ શુભ અશુભ ફલ, ભટકત હૈ બહુ ધામ. એક૦ ૫
આપ સદા નિર્લેપ હૈ, સબકો સાક્ષીરૂપ;
સચરાચર વ્યાપક અજર, અમર અનંત અનૂપ. એક૦ ૬
સો સ્વરૂપ જો સમુઝહી, ભેદરહિત અબિનાશ;
મનોહર ખેલત મગ્ન હોઈ, છૂટત માયા પાશ. એક૦ ૭

પદ ૨ જું

એક અભેદ લહે સોઇ જોગીવે પૂરણ કામ. ટેક.
ભેદ ગયે બિન કામના, મિટે નાહિ લવલેશ;
કામ ગયે બિન યોગકો, ફૂટત નાહક કલેશ. એક૦ ૧

ત્યાગ કરે સબ બસ્તુકો, આપે અન્ન ન ખાય;
ભેદ બુદ્ધિ સાધન કરે, પુનિ જગમેં લપટાય. એક૦ ૨
સહજાનંદાદિક સકલ, ત્યાગી ભેખ બનાય;
૧શખાસૂત્ર બંધન પરે, ભેદ પ્રપંચ લગાય. એક૦ ૩
મુક્તિ એક અભેદમેં, ભેદ બંધકો મૂલ;
પ્રગટ શ્રુતિયોં કહત હૈ, ભેદ તહાં સબ શૂલ. એક૦ ૪
વ્યાપક એક અખંડ હૈ, અમિત શક્તિ ભગવાન;
મનોહર જો સાધક લહે, સો પાવે નિરવાણ. એક૦ ૫

પદ ૩ જું

રે નર દેવ ભિન્ન કયૈં દેખ્યો, ચિદ્‌ઘન રૂપ; રે નર૦ ટેક
રૂપ ચક્ષુકો વિષય હૈ, ચૈતન વિષય ન હોય;
શ્રોત્ર લહત હૈ શબ્દકોં, કિન ભરમાયો તોય. રે નર૦ ૧
સકલ ઇંદ્રિકે વિષયકોં, સમુઝત હૈ મનબુદ્ધિ;
તાઊપર અનુમાન કરી, કરત જ્ઞાનકી શુદ્ધિ. રે નર૦ ૨
તીન કાલમેં ઇંદ્રિ સબ, ચૈતન લહે ન કોય;
બિન જાને અનુમાનકી, જૂઠ કલ્પના હોય. રે નર૦ ૩
કોઈ કલ્પત સો દેવ હૈ, પિંડ કપૂર સમાન;
કોઇ કલ્પત ઘૃત મૂર્તિ સમ, ચિદ્‌ઘન હૈ ભગવાન. રે નર૦ ૪
દોઇરૂપી દૃશ્ય ઇહ, ચિદ અદૃશ્ય અનૂપ;
રૂપારૂપ સમાનતા, કરત પરત અંધ કૂપ. રે નર૦ ૫
અવનિ આદિ ત્રય મૂર્ત્ત હૈં, વ્યાપી હૈ પુનિ સોય;
પવનગગન બિન મૂર્ત્ત સો, વ્યાપક સબમેં હોય. રે નર૦ ૬
દોઇ મૂર્ત્તામૂર્ત્તકો, ચિદ્‌ઘન રૂપાધાર;
નભ કારણકોં મૂર્ત્ત લહે, બડે અંધ બકવાર. રે નર૦ ૭
મૂર્ત્તામૂર્ત્ત અસત્ય હૈ, ચૈતન સત્ય અભેદ;
તર્કગમ્ય નહિ બ્રહ્મ હૈ, પ્રગટ પ્રકાશત બેદ. રે નર૦ ૮
અનુભવગમ્ય સ્વરૂપ ઇહ, છાંડ ભેદ બકવાદ;
મનોહર લહત મુમુક્ષુ જન, હરિ ગુરુ કૃપાપ્રસાદ. રે નર૦ ૯

પદ ૪ થું

રે નર ધામ ધામ કયા ઢૂંઢે આપ બિચાર. રે નર૦ ટેક૦
દેહાદિકકે સંગતેં, બાહ્ય વિષયકી આશ;
કરત ભયા તું બાવરા, નિશદિન ફિરત ઉદાસ. રે નર૦ ૧
કબહુક ચાહત સ્વર્ગસુખ, કબહુક દૌલત માલ;
કબહુક સ્ત્રી ઘરબાર સુખ, કબહુક ગાન રસાલ. રે નર૦ ૨
કબહુક ચાહત રાજકો, કબહુક ગામ ગરાસ;
કબહુક ચાહત સિદ્ધિ સબ, કબહુક પ્રિય બનબાસ. રે નર૦ ૩
કબહુક ચાહત દેવકો, કબહુક ભૂત પિચાશ;
કબહુક સાધન શાસ્ત્રકો, કબહુક રસમય વાચ. રે નર૦ ૪
એસે અગણિત કલ્પના, કહત ન આવત પાર;
કરત ફિરત ભવસિંધુમેં, કછુ નહિં લહત સુમાર. રે નર૦ ૫
યહ જડ જૂઠી દુખમયી, માયા જયૌં દેખાત;
સમજત નહિ કયૌં બાવરે, દેખત હી મિટ જાત. રે નર૦ ૬
માયાપતિ ભગવાન હૈ, વ્યાપક ચિદ્ઘન રૂપ;
અમિત શક્તિ અવિનાશી અજ, અદ્વય અનંત અનૂપ. રે નર૦ ૭
વિષય વૃત્તિકો છોડકે, ભેદરહિત અવિનાશ;
ભજહુ તજહુ જડભાવ સબ, તો છૂટે ભવપાશ. રે નર૦ ૮
જ્ઞાનેંદ્રિ કર્મેંદ્રિ જડ, વિષય સબે જડ હોય;
મન બુદ્ધિ જડ પ્રગટ હૈ, તો બિન ચિદ્ નહિ કોય. રે નર૦ ૯
એસેમેં ચિદ્ જાનકે, છાંડ અવસ્થા તીન;
તુરીય રૂપ ભગવાનમેં, રહહુ સદા લયલીન. રે નર૦ ૧૦
ભેદરહિત ભય છાંડિકે, કરહુ બ્રહ્મમેં વાસ;
મનોહર તબ મિટ જાયગી, સકળ જૂઠકી આસ. રે નર૦ ૧૧

પદ ૫ મું

રે નર કૃષ્ણ શરીરી કૈસે બોલત લાજ. રે નર૦ ટેક
જો સચરાચર ઈશ હૈ, જગદ્ગુરુ અવિનાશ;
જાકે બચન બિચારતેં, છૂટત હૈ ભવપાશ. રે નર૦ ૧

જગરક્ષનકો હોત હૈ, પ્રગટ બિષ્ણુ અવતાર;
આગમમેં સબહી લિખે, દશ ચોવીશ સુમાર. રે નર૦ ૨
જ્યોં નિશિમેં બહુ બેષ ધર, ખેલત નટવા એક;
ભેષ રૂપ નટકો લહે, સો કહીયે અવિવેક. રે નર૦ ૩
તૈસે લીલા માત્ર યહ, ભેખ બિષ્ણુકે જાન;
આપે વ્યાપક એક અજ, ઐસે કહત પુરાન. રે નર૦ ૪
દેહીકો અજ્ઞાનતેં દેહોહંમમ માન;
સોઇ મિટાવન જિન કહી, ગીતાપ્રગટ પ્રમાન. રે નર૦ ૫
જો હરિકે ઉપદેશતેં, તીન અવસ્થા પાર;
રહત સદા આનંદમેં, જીવન્મુક્ત અપાર. રે નર૦ ૬
સો હરિકો અજ્ઞાનતેં, ભેષરૂપ ઠહરાય;
પુનિ તાકી પ્રતિમા કરિ, બૈઠત તૃત લગાય. રે નર૦ ૭
બ્રહ્મરૂપ હરિ ભૂલકે, અન્ય ભૂલાવન વાચ;
કહત ચલાવત પંથ પુનિ, ફૂલત ઉદર પિશાચ. રે નર૦ ૮
કાલરહિતકો બાલ કહિ, ધરત ખીલોનાં પાસ;
ઉલટી અજ્ઞ જડ હરિ લહે, ધન્ય ભાવ તવ દાસ. રે નર૦ ૯
દેહ ભાવતેં એકતા, દશકી કબૂ ન હોય;
હોવે ચૈતન ભાવતેં, તાકી ખબર ન તોય. રે નર૦ ૧૦
બિષ્ણુ બ્યાપક સકલમેં, સાક્ષી ચિદ્‌ઘનરૂપ;
ભેદબુદ્ધિતેં કર્યોં બને, ચૈતન જ્ઞાન અનૂપ; રે નર૦ ૧૧
બિન જાને બિષ્ણુ વૃથા, બૈષ્ણવતા અભિમાન;
માલા તિલક બનાયકે, નાહક ફૂંકત કાન. રે નર૦ ૧૨
બિષ્ણુભક્તિકો ચાહે તો, ભિન્ન ભાવ વિનિવાર;
બાહ્ય વૃત્તિકો છાંડિકે, પ્રત્યક રૂપ બિચાર. રે નર૦ ૧૩
જનિ ભરમાવહુ લોકકો, વિષય વસ્તુકે લાર;
પંથિ સહજની ડૂબહૂ, રૈરવ નરક મુઝાર. રે નર૦ ૧૪
અજહૂં ચેતિ તજ કપટ, ભજ બિષ્ણુ સકલ ઘટબાસ;
મનોહર ખેલહુ મગ્ન હોઇ, કાટી માયા પાશ. રે નર૦ ૧૫

પદ ૬ ઠું

અદ્વય અમિત શક્તિ અવિનાશી, સોઇ હમારા. અદ્વય૦ ટેક.
બ્રહ્મા બિષ્ણુ સોઇ હૈં, શિવ સનકાદિક ચાર;
શક્તિ ગજાનન ષડવદન, ઇંદ્ર વારિ સરદાર. અદ્વય૦ ૧
સર્વ દેવ ઋષિ મનુ શશિ, રવિ રતિપતિ પુનિ હોય;
સોઇ ગ્રહગણ નક્ષત્ર પુનિ, તારાગણ સો હોય. અદ્વય૦ ૨
સોઈ યક્ષ ગાંધર્વ પુનિ, કિન્નર દેવ અરાતિ;
ભૂત મનુજ જલચર સબે, ભૂચર ખેચર જાતિ. અદ્વય૦ ૩
અધો ઊર્ધ્વ અરૂ મધ્ય સબ, જગમેં વ્યાપક સોય;
આદિ અંત પુનિ મધ્ય સોઇ, ઔર ન દૂજા કોય. અદ્વય૦ ૪
અનાધાર નિર્લેપ હૈ, અમીત વિશ્વાધાર;
કછુ નહિ કારજ કરત હૈ, સબ કારજ કરવાર. અદ્વય૦ ૫
વાકો કોઈ ન જાનહિ, વોઈ સકલકો જાન;
સકલ જીવકો જીવ સોઇ, સકલ પ્રાનકો પ્રાન. અદ્વય૦ ૬
માયાકૃત નાટક જગત, અગણિત નાના રૂપ;
તામેં ચિદ્‌ઘન ભેદબિન, ખેલત શુદ્ધ અનૂપ. અદ્વય૦ ૭
તેહિ બિન જાને ભટકહી, મમતા બોજ ઉઠાય;
જાનત સોઈ અભેદમેં, ખેલત આપ મિટાય. અદ્વય૦ ૮
હમ નહિં તો હમ ક્યા કહેં, કિનકો કહે પુકાર;
મનોહર માયા પારતેં, આપે બોલનહાર. અદ્વય૦ ૯

પદ ૭ મું

તજ બિરોધ સમાન કોન જાને, સકલ પુરાન. ટેક.
ત્યાગિ બિના બિરોધકે, બાંચત બિષ્ણુ પુરાન;
સો માનત હૈ બિષ્ણુ સોઇ, બ્રહ્મ ન દૂજો આન. તજ૦ ૧
શિવપુરાનતેં લહત શિવ, બ્રહ્મ કરત હઠ સોય;
શક્તિ શક્તિપુરાનતેં, બ્રહ્મ લહતહૈં કોય. તજ૦ ૨
કોઈ કહત જો બ્રહ્મ હૈ, ગનપતિ કહત પુરાન;
કોઇ કહત રવિ બ્રહ્મ સો, આગમ કરત બખાન. તજ૦ ૩

કોઈ રામ કોઇ કૃષ્ણ કહી, કરત યુક્તિકે ગ્રંથ;
ઐસે નિજ અજ્ઞાનતેં, ઠાનત નાના પંથ. તજ૦ ૪
વક્તા એક પુરાનકો, ભૂલી ન જગ ભરમાય;
સોઈ ન બિચારત મૂઢ ધી, આપ આપકી ગાય. તજ૦ ૫
ભિન્ન ભાવ લહી દેવમેં, ઝગરત હૈ બહુ ભાંત;
સ્થાપન ઊથાપન કરત, અન્યોઅન્ય કુજાત. તજ૦ ૬
સબ પંથી ભવસિંધુમેં, મેં મેરીકી લાર;
ડૂબત સદ્‌ગુરુ શરન બિન, કો નહિં તારનહાર. તજ૦ ૭
નિજ મમત્વકો છાંડિકે, હરિગુરુપર બિશ્વાસ;
કરત તજત તન ભાવ તબ, હોત ભેદ સબ નાશ. તજ૦ ૮
એક રૂપ તબ બિષ્ણુ શિવ, આદિ સકલ ઘટ વાસ;
ચિદ્‌ઘન ઔર ન કોઇ યોં, જાનત મનોહરદાસ. તજ૦ ૯

પદ ૮ મું

રે નર શંકર બિન કોન જાને, સાર પુરાન. રે નર. ટેક૦
વિદ્યા બ્રહ્મ સ્વરૂપકી, પ્રગટ કહી નહિ જાત;
તાતેં સકલ પુરાનમેં, ગુપ્ત કહી સબ બાત. રે નર૦ ૧
દેહાદિક બહુ ભેદકે, પરદા ઓટ સ્વરૂપ;
કહ્યો સકલ જો હૈ સદા, વ્યાપક એક અનૂપ. રે નર૦ ૨
ઇતિહાસ દોઈ કિયે, દો નવ કિયે પુરાન;
તામેં રૂપ અરૂપકે, બહુ બિધ કિયે બખાન. રે નર૦ ૩
બિષ્ણુ શંકર ગજવદન, ઇત્યાદિક બહુ નામ;
રૂપાદિક આયુધ સકલ, ભિન્નભિન્ન સબ ધામ. રે નર૦ ૪
પુનિ તામેં બહુ વિધિ કિયો, શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રકાશ;
સમઝત સોઈ બિબેકસેં, જો શંકરકે દાસ. રે નર૦ ૫
ભિન્ન ઉપાધીસેં કહત, આપે શુદ્ધ અભેદ;
ઐસેં લહત મુમુક્ષુ જન, જૈસેં બોલત બેદ. રે નર૦ ૬
દેહ ભાવતેં ભિન્ન ગ્રહી, લરત પરસ્પર મૂઢ;

લહત ન નિજ અજ્ઞાનતેં, બ્યાસ બચન અતિ ગૂઢ. રે નર૦ ૭
જોઇ બિશેષણુ ભિન્ન હૈ, સોઈ ઉપાધિકે જાન;
જો સર્વત્ર અભિન્ન હૈ, સોઈ બ્રહ્મકો માન. રે નર૦ ૮
એહિ શંકર ઉપદેશ હૈ, ગ્રહહુ તજહુ અભિમાન;
ભેદ વિશેષણુ ત્યાગકે, બ્રહ્મરૂપ પહેચાન. રે નર૦ ૯
ચોથે પદકો પહોંચકે, ચિદ્‌ઘન આનંદરૂપ;
લહહુ સકલ વ્યાપક અજર, અમર અનંત અનૂપ. રે નર૦૧૦
સોઇ સાર પુરાનકો, સકલ શ્રુતિ ઉપદેશ;
મનોહર માનહુ માન તજી, કાટહુ સબ ભવકલેશ. રે નર૦૧૧

પદ ૯ મું

જગ વ્યવહાર તજે સોઇ જૂઠા, ચોર લબાર. જગ૦ ટેક.
વર્ણાશ્રમકે ધર્મ સબ, સ્મૃતિમેં કહે બિચાર;
તાકોં જો ત્યાગત સોઇ, પાપી હોત અપાર. જગ૦ ૧
વ્યાપારાદિક કર્મ સબ, ઉદર ભરન વ્યવહાર;
તાકોં કૈસેં ત્યાગહી, પેટ લગ્યો સબ લાર. જગ૦ ૨
રહત જગતમેં કહત પુનિ, હમ ત્યાગ્યો વ્યવહાર;
જૂઠ ન બોલત લાજહી, તાકો કોન બિચાર. જગ૦ ૩
ત્યાગ કરનકો ચાહે તો, વિષયવૃત્તિકો ત્યાગ;
કરહિ ભજહિ ભગવાનકોં, જાકે હૈ બડભાગ. જગ૦ ૪
જાકો જોઈ બરનમેં, દિયો ઈશ અવતાર;
ચલત તાહિકિ ચાલમેં, હરિભજિ ઉતરત પાર. જગ૦ ૫
વર્ણાશ્રમ મરજાદકો, તોરત નીચ કુજાતિ;
ડોલત નાના ભેષ ધરિ, ઘરઘર ભીખ બરાતિ. જગ૦ ૬
ઉદર પિશાચી છાંડિકે, ગુરુશાસ્ત્ર વિશ્વાસ;
કરી મનોહર સાધન કરે, તો છૂટે યમત્રાસ. જગ૦ ૭

પદ ૧૦ મું–કવિત–રાગ બિલાવલ

બ્રહ્મરૂપ ગુરુનર મુખસેં કહત પુની,
કછુ ન લહત કૈસો ગુરુબ્રહ્મ માનિયે. ટેક ૧

આપ ભિન્ન બ્રહ્મ લહે ભિન્ન સો બતાવત હૈ;
ઐસો ગુરુ જીવ અનુભવહીન જાનિયે. બ્રહ્મ૦ ૨
આપતો અભેદ લહે, શિષ્યનકોં ભિન્ન કહે;
ઐસે દગાબાજહીકોં, જ્ઞાની ન બખાનિયે. બ્રહ્મ૦ ૩
જ્ઞાતા જ્ઞેય ભિન્ન લહે, જ્ઞેય રૂપ તાકો નહિ;
પ્રગટ પ્રમાન ઐસો, કૈસે ન પ્રમાનિયે; બ્રહ્મ૦ ૪
ત્રિવિધ વૃત્તિકો જ્ઞાન, વિષયમેં હૈ પ્રમાન;
તૈસે ચિદ્ કહે વાકો, જૂઠો પહેચાનિયે. બ્રહ્મ૦ ૫
ત્રિપુટીકો જ્ઞાન પશૂ, આદિ સબ જીવનમેં;
તામેં ગુરુતાઈ ન કાહૂકી મન આનિયે. બ્રહ્મ૦ ૬
સોઇ ગુરુ બ્રહ્મ લહે, બ્રહ્મસેં અભેદ આપ;
ચિદ્ઘન વ્યાપક લહીયે જાકી બાનિયેં. બ્રહ્મ૦ ૭
ભયકો મિટાવે માયા–પાશતેં છુડાવત હૈ,
મનોહર ઐસો સદ્‌ગુરુ શિષ્ય ઠાનિયે. બ્રહ્મ૦ ૮

પદ ૧૧ મું–કવિત ઉપર પ્રમાણે

કોઈ કહે જ્ઞાની જો સકલ વ્યવહાર જાને;
કોઇ કહે સબ શાસ્ત્ર જાને સોઇ જ્ઞાની હૈ. કોઇ૦ ૧
કોઈ કહે જ્ઞાની કાલ ભૂત અરુ ભાવી જાને;
કોઇ કહે જ્ઞાની કરામતહૂકી ખાની હૈ. કોઇ૦ ૨
કોઇ કહે જ્ઞાની જો સકલ જગ માને સોઈ;
બોલત વિવિધ અસે મિથ્યા મતિ ઠાની હૈ. કોઇ૦ ૩
બ્રહ્મકો લહે અભેદ જૈસે બોલે ચારોં બેદ;
મનોહર સોઇ સત્ય જ્ઞાનીકી નિશાની હૈ. કોઇ૦ ૪

પદ ૧૨ મું

ભજ મન હોરે નિત્યનાથ નિરંજન.
નીજપદદાયક ભવભય ભંજન. ભજ૦ ૧
વ્યાપકરૂપ અનૂપ અચલ અજ,

તમહર કામાદિક મદ ગંજન. ભજ૦ ૨
શ્રીધર શેષ મહેશ રટન કરી,
નિજ મન મુકર કરત નિત્ય મંજન. ભજ૦ ૩
મનોહર એક રટહુ એકાક્ષર,
ઔર તજહુ સબ સ્વર અરુ વ્યંજન. ભજ૦ ૪

પદ ૧૩ મું–રાગ કાફી. લાવણીમાં પણ ગવાશે.

કોન દેવ તોય પાલત હૈ, નર કોન દેવકો ધાવત હૈ. ટેક
નાથ વિમુખ નિત્ય ફિરત દિવાને, કલ્પિત ધાટ બનાવત હૈ. કોન૦
સકલ ઇંદ્રિકો પ્રાનપતિ સોઇ, વાયુરૂપ શ્રુતિ ગાવત હૈ;
સકલ ઈંદ્રિકે દેવ વાયુસેં, ઉપજત વાંહી સમાવત હૈ. કોન૦
સોઈ વાયુ સબ જગમેં વ્યાપક, હરિકો પ્રાન કહાવત હૈ;
સોઈ હરિ સબ જગકો પાલક, સબકો સાક્ષિ સોહાવત હૈ. કોન૦
બાહેર ભીતર સબ ઘટ વ્યાપક, સકલ વસ્તુ ઉપજાવત હૈ;
સકલ જીવકો જીવ સોઈ પ્રભુ, સબકોં આઈ જીવાવત હૈ. કોન૦
તાબિન કોઇ દેત નહિ તોકું, લે ન કોઈ નહિ પાવત હૈ;
ઉદર પિશાચ મૂઢ લહી તોકું, જડકી લાર ભ્રમાવત હૈ. કોન૦
દેવદત્ત ધન તનકોં કૈસેં, કરી પાખંડ ગમાવત હૈ;
મનોહર મનુજ જન્મ અમોલખ, બેરબેર નહિ આવત હૈ. કોન૦

પદ ૧૪ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

છાંડહુ ફંદ દ્વંદ્વ દુનિયાદા, જુઠ ઠાઠ નહિં રેહેનેદા. ટેક
અંધ પંગુ જ્યૌં ધરત અહંકૃતિ, નાહક બોજા વહેનેદા. છાંડ૦
બુદ્ધિ વૃત્તિ દિગપાલ શ્રવન મિલ, શબ્દ શુભાશુભ લેહેનેદા;
ત્વગ વૃત્તિ વાયુ તિહુ મિલકે, સ્પર્શ સકલ હૈ સેહેનેદા. છાંડ૦
વૃત્તિ ચક્ષુ રવિરૂપ રસન મીલી, વરુણ વૃત્તિ રસ ગ્રહેનેદા;
ભૂવૃત્તિ નાસા લહે ગંધહી, તું કરતા હૈ કહેનેદા. છાંડ૦
બિન ત્રિપુટિ કછુ હોત ન કારજ, તું સાક્ષી સબ લહેનેદા;
સબમેં વ્યાપક સબસેં ન્યારા, સુખ દુઃખ કબહુ ન સહેનેદા.

વિષયવૃત્તિ તજ ભજ નિજ પદકો, ઔર કછુ નહિ કહેનેદા;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મરૂપ લહિ, સદા મગનમેં રહેનેદા. છાંડ૦

પદ ૧૫ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

ક્યા પોથી લે પઢત દિવાને, નિજ સ્વરૂપ નહિ જાનત હૈ. ટેક
બ્રાહ્મન હોકર ઠગત જગતકોં, લંબા ટીકા તાનત હૈ.ક્યા પોથી૦
પંથ પંથમે પેટ ભરનકોં, જુઠી જુક્તિ બખાનત હૈ;
ઉત્તમ તનુ ગુરુ શાસ્ત્ર વિમુખ હોય,નટ મરકટસી ઠાનત હૈ;ક્યા૦
પૂજા પાઠ ભજન જપમાલા, ધન ઉપાય કરિ માનક હૈ;
પ્રેત પિતર પર કરત ગુજારા, પાક આપકોં જાનત હૈ.ક્યા૦
હાડ ચામકી મમતાહુંતા, સો ચાંડાલ પ્રમાનત હૈ;
સચ્ચિત આનંદ બ્રહ્મ લહે સોઇ, બ્રાહ્મન બેદ બખાનત હૈ.ક્યા૦

પદ ૧૬ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

ક્યોં કર લહું તેરી કુદરત સાંઇયા, કોઈ પાર નહિ પાયા હૈ.
બહોત બિચારત મનમેં ધારત, આપહી આપ ભુલાયા હૈ.ક્યોં૦
કુદરતસે આકાશ તાહિમેં, અજબ બાય ઉપજાયા હૈ;
તાતેં તેજ તેજતેં પાની, તાતેં ધરની બનાયા હૈ. ક્યાં૦
તાતેં ચૌદ લોકકી રચના, અદભુત ડોલ દિખાયા હૈ;
ચાર ખાણસેં પવન થંભકી, નાના શિકલ નિપાયા હે. ક્યોં૦
કોટિ જુગતતેં એકન બનિ હૈ, બિનકર કોટિ બનાયા હૈ;
ચંદા સૂરજ મેઘ મલાયક, જતન કિયે બિનુ જાયા હૈ. ક્યોં૦
સૂરત મૂરત પાર ન આવત, જહાં તહાં તેરી માયા હૈ;
સકલ ખિલાવત સબસેં ન્યારા, સબ જડ જો કછુ જાયા હૈ. ક્યોં૦
તુંઈ ચેતન સચરાચર વ્યાપક, તુંઇ તોકાં સમઝાયા હૈ;
સચ્ચિત્ આનંદ બ્રહ્મ લહ્યા જબ, પાર સમઝકા આયાહૈ. ક્યોં૦

પદ ૧૭ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

દેહભાવસેં કછુ ન બડાઇ, જો ચિદ જાનત સોઈ બડા. ટેક
હાડ ચામકી દેહ સકલકી, ક્યા બ્રાહ્મણ ક્યા બેલ ખડા. દેહ૦
રૈનદિનાહ્નર ધોવત પોંછત, જ્યોં પાનીમેં ધરત મડા;

સ્વસ્વરૂપકિ બાત ન જાનત, સ્વાન ભુંકે ત્યાં બેદ પઢા. દેહ૦
ફિરત કામવશ કરત શુભાશુભ, ઇંદ્રાસનપેં જાયે અડા;
જાગ જાગ નિશ્ચેકરી જાનહુ, હંસ ન હોવત પહાડ ચડા. દેહ૦
કામક્રોધવશ ઇત ઉત ધાવત, તબલોં જીવત નરક પડા;
સચ્ચિત્ આનંદ બ્રહ્મ લહે બિન, દામ ચામદા સબ ઝગડા. દેહ૦

પદ ૧૮ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

તું ચેતન જડતન ક્યા ઢૂંઢત, ક્યોં ભરમાયા બાજીમેં. ટેક
તું હે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી વૈશ્યમેં, તું મુલ્લાં તું કાજીમેં. તું ચેતન૦
તું હે મનુજ દનુજ દેવનમેં, તું હૈ માત પિતાજીમેં;
તું જલચર થલચર પશુ પક્ષી, તુંઇ સકલ ગજ વાજીમેં. તું૦
સબજગ વ્યાપક સબસેં ન્યારા, ખોજ દેખ દીલ કાજીમેં;
સ્વસ્વરૂપ ઇત તિત કિત ઢૂંઢત, ક્યોં પાવે બુત સાજીમેં. તું૦
પંચકોશતેં પાર બૂઝકે, ઝીલહું જ્ઞાન ગંગાજીમેં;
બસહુ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમેં, મત રહે માયા પાજીમેં. તું ચેતન૦

પદ ૧૯ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

ક્યા જાુલ્ફોંદા તાવ સમારે, ઘાસ ભૂસ ઉડ જાવેગા. ટેક
જોબન ચંદ રોજકા ચટકા, દેખત હી દુરિ જાવેગા૦ ક્યા૦
પાંચ ભૂતકી તેરી ટટીયાં, છિનમેં કાલ મિટાવેગા;
દૌલત દુનિયાં માલ ખજાના, કોંડી સંગ ન આવેગા. ક્યા૦
કરત શ્રુતિદા ખરા ભરોસા, ગુરુ ચરનનિ, શિર નાવેગા;
તેરી દૌલત તૂંઈ પ્યારે; સદ્ગુરુ સધ બતાવેગા. ક્યા૦
ત્રિપુટી ટંટા દૂર ડારકે, ધ્યાન અખંડ લગાવેગા;
સચ્ચિદઆનંદ બ્રહ્મરૂપ લહી, આવાગમન ગમાવેગા. ક્યા૦

પદ ૨૦ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

પાયા વખ્ત તેરા કાહે ગમાવત, ચંદ જીંદગી દુનિયામેં. ટેક
જલથલચર જે તે પશુ પક્ષી, ગુરુ ઉપદેશ નહિ તામેં. પાયા૦
ચારખાંણુદી ગંદિ સુરત, હીરા મનુજ જનમ યામેં;
ભટકત ભટકત પાયા કેસેં, ગાફલ ફિરત ગમાયામેં. પાયા૦

જોબન ખાન પાન મસ્તીમેં, ખોવત માલ કમાયામેં;
બુરા બુઢાપા રોગ શોગમેં, ગુજરીકે પસ્તાયામેં. પાયા૦
અજહું ચેત ખોજ દિલ અપના, મત ભૂલહું નિજ સાયામેં;
સચ્ચિદઆનંદ બ્રહ્મરૂપ તુંહી,ઔર સકલ જડ માયામેં. પાયા૦

પદ ૨૧ મું–રાગ બિહાગ

સમજ બુજ ખોજહુ દિલ અપના. ટેક.
તેરા કલ્પિત તોય ભ્રમાવત, તૈસા જાગ્રત જૈસા સ્વપના. સમજ૦
ન કછુ ગયા નહિ જાનેદા, ચૌદ લોકમેં નહિ કછુ અપના;
સ્વસ્વરૂપસેં વિમુખ હોય જડવૃત્તિ સંગસદા જલપના. સમજ૦
જેવર ખાનપાન પોશાકી, જબલોં જાગત તબલોં જપના;
જીવનદા છીન નાહિ ભરોસા,જૂઠા જોબન દેખ મલપના. સમજ૦
તું નહિ વિષય ઇંદ્રિ મન બુદ્ધિ, ચિત્ત અહુંકૃતિકા હૈ વિલપના
સચ્ચિદ્દઆનંદ બ્રહ્મરૂપ તુંઇ સમુઝી તજહુ સબ કામ કલપના.

પદ ૨૨ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

નાથ વિમુખ ભય ભવ ભટકૈયા. ટેક.
નિજ અજ્ઞાનસેં માનત મનમેં, મેરા તાત તનય અરુ મૈયા. નાથ
કરત કુકર્મ લોભકે લીને, ઇશ શીખ નહિ માનત લૈયા;
દુઃખ પાવત જબ દેવ પિતર પુનિ, પ્રેત પિશાચહી લાંચ ભરૈયા.
મેટીન સકહી કોઇ દુખ પલકો, તો પુનિ નિશિ દિન યૌંહિ કરૈયા;
જાકી રજા બિન પાંત ન ડોલહી,તાકી ઔર ન નેક નમૈયા. નાથ
કામ વિવશ સબહિપે યાચત, જહાં દેખત પાષાન પુજૈયા;
મંત્ર યંત્ર બહુ તંત્ર બતાયકે, ધૂતિ લેત ધન ચોર ઠગૈયા. નાથ
સબકો સાક્ષી સકલમેં વ્યાપક, કર્મ શુભાશુભ ફ્લકો દેવૈયા;
સચ્ચિત્ આનંદ બ્રહ્મ ભૂલીકે, ભૂખહી ઢૂંઢત ભીખ મગૈયા. નાથ

પદ ૨૩ મું–રાગ ઉપર પ્રમાણે

અલખ નિરંજન સાંઇ હમારા. ટેક.
જો સર્વદા સકલમેં વ્યાપક, સબકા સાક્ષી સબનસેં ન્યારા.
ત્રિગુણ રૂપ ધરી સૃષ્ટિ નિપાવત, પાલત હરત ન લગત બિકારા,

સ્થાપન ધર્મ સાધુ રક્ષનકો, માયા મનુજ ધરત અવતારા. અ૦
બુદ્ધિ ઉપાધિ અનેક ભેદસેં, રૂપ લખાવત અગણિત ન્યારા;
આપે એક દોય કછુ નાહિં, અમિત શક્તિ ન લહે કોઇ પારા.
બ્રહ્માદિક સબ ચલત બરાબર, એસા ગેબી હુકમ પસારા;
દ્વૈત ભાવસેં લહી ન શકત કોઇ,ખોજત ચૌદલોક જો સારા. અ૦
પંચકોશપર ઇશ્ક મસ્ત નિજ, રહત નિરંતર નિજ આધારા;
સચ્ચિદ્દ્આનંદ બ્રહ્મ લહેત સોઇ, જિનકોં લાગત પ્રેમ કટારા.

પદ ૨૪ મું–રાગ સોરઠ

દુશમન બુઝોજી કપટી કામસો ટેક.
પાંચો ઇંદ્રિ અકલ દિલ સનમેં, હૈ નિત્ય ઉનકો મુકામ. દુ૦ ૧
કુંઠિત હોત સોઇ જબ હોવત, ક્રોધ ઉનહીકો નામ. દુ૦ ૨
ગરભાવરન કરત ઉર જેસેં, ધૂમ અનલકો ધામ. દુ૦ ૩
જ્યોં આદરશાવરન હોત મલ, તેસોઇ ઉનકો કામ. દુ૦ ૪
જ્ઞાનાબરન રૂપ હોય રાખત, નિજ વશ જીવ તમામ. દુ૦ ૫
મૂઢમતિ લહી પ્રેરિત ઉનકે, દોડત બિન આરામ. દુ૦ ૬
અહિત લહત સોઇ નિજ સ્વરૂપ લહિ,મેટત ઉનકો નામ. દુ૦ ૭
તનસેં પર જ્ઞાનેંદ્રિય તાતેં, હૈ પર મનકો મુકામ. દુ૦ ૮
મનપર બુદ્ધિ બુદ્ધિ પર જાનહું, નિજ સ્વરૂપ સુખ ધામ. દુ૦ ૯
ઐસે આપહિ આપ બુજકે, હતહુ કામ બદ ગામ. દુ૦ ૧૦
જ્ઞાન સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકો, પ્રેરત કૃષ્ણ મુદામ. દુ૦ ૧૧

પદ ૨૫ મું–રાગ સદર

કહા ફૂલ બેઠે હોજી તકીયા લગાય. ટેક
ઈહ તન સુંદર થીર ન રહનકો, છિન છિન છિજત જાય. ક૦ ૧
સ્ત્રી ધન પુત્ર મિત્ર યમમુખતેં, કો નહિ સકત બચાય. ક૦ ૨
રથી અતિરથી સબ દ્વાર રહિ ઠાડે, યાતેં કછુ ન બસાય.ક૦ ૩
હરિ બિન હરિ ન સકત ભય ભવકો,સકલ દેવ સુર રાય. ક૦ ૪
તનધનકો અભિમાન વિસારહું, ચિદ વ્યાપક ઉર લાય. ક૦ ૫

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમ જાનત, તાકોં કાલ ન ખાય. ક૦ ૬

પદ ૨૬ મું–રાગ ધન્યાશ્રી

બેર બેર ક્યા કહું સમજ મન બાવરે. ટેક
સાગર અપાર જગમાયાકો બનાવ રે,
હરિકો શરન તામેં તરનકો નાવ રે. બેર૦ ૧
કૃષ્ણસા કરનધાર જાકો બડો ભાવ રે,
ઉત્તમ શરીર તેરો એસો બન્યો દાવ રે. બેર૦ ૨
કોટી કલ્પનામેં નહિ કૌડીકો બચાવ રે,
તોભી નઇ નઇ બુરો તેરો યા સ્વભાવ રે. બેર૦ ૩
સંગ તેરે આવે ના બદામ એક પાવ રે,
નાહક કરત બદનામીકો ઉઠાવ રે. બેર૦ ૪
શીશ નહિ કંઠ તેરે હાથ નહિ પાવ રે,
માનત હૈ મેરો મૂઢ જેવર બનાવ રે. બેર૦ ૫
જિંદગીકોં એક દમ ખાલી ન ગમાવ રે,
આવત ન ફેર પીછા બડા ઉમરાવ રે. બેર૦ ૬
કૃષ્ણકે બચન માની ઇશ્કકોં ઉઠાવ રે,
ધ્યાન સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકો લગાવ રે. બેર૦ ૭

પદ ૨૭ મું

કછુ નહિ શરમ ધરત જિયા મનમેં હો. ટેક
નાહિ તેરો સંગી કોઇ ઘરમેં ન બનમેં હો,
નાહિ તેરો સંગી કોઈ દનુજ દેવનમેં હો. કછુ૦ ૧
માત તાત સુત જન સબ હૈ ભુવનમેં હો,
કાહુકો ન કોઇ દુ:ખ લેત હૈ બદનમેં હો. કછુ૦ ૨
હાથકી ન પાઊં માને પાઊંકી ન મનમેં હો,
મનકી ન કાન માને ઐસે સબતનમેં હો. કછુ૦ ૩
પૃથિવ્યાદિ ચારોં બેસલુકહૈ અપનમેં હો,
છીન છીન છીજત ન બુજત જતનમેં હો. કછુ૦ ૪
તોભી મેરો મેરો માની રહત મગનમેં હો,

એસી મૂઢતા ન દેખી ચૌદહુ ભુવનમેં હો. કછુ૦ ૫
છાંડ બેગી સંગત બેગાનેકી બાતનમેં હો,
રહે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકે ભજનમેં હો. કછુ૦ ૬

પદ ૨૮ મું

સો નર હેવાનસા, જિને નાહિ સુન્યો વેદાંત. સો નર૦ ટેક.
ધાગા ડાર્યા કંઠ મેરે, લીયા બ્રહ્મ ઉપદેશ;
પુનિ યાચત હે ભૌમ પેરે, કરકે નંગે કેશ. સો નર૦ ૧
અંતરયામી ઈશ હૈ રે મન બુદ્ધિકે પાર;
ઉલટા ઢુંઢત અંધ નર રે, મન બુદ્ધિકે લાર. સો નર૦ ૨
સંગ રંગકો ઇશ કરરે, વાપર મુંડે કેશ;
ભ્રષ્ટ કરનકો સૃષ્ટીમેં રે, ડોલત દેશ બિદેશ. સો નર૦ ૩
શિખા સૂત્રકો ડારકે રે, શિખા સૂત્ર પુનિ ધાર;
ડોલત નર લહી ઇશકો રે, જ્યોં મરકટ નટલાર. સો નર૦ ૪
કનક કામની છાંડકે રે, કનક કામની પાસ;
કરત ગુલામી નોકરી રે, ભયે અહિકે દાસ. સો નર૦ ૫
સબ જગ વ્યાપક સાંઈ હેરે, સબ જગકો આધાર;
સબ જગ પાલત હરત સબરે, તાહિ ન ભજત ગંવાર. સો નર૦ ૬
ખંડિત લહત અખંડકો રે, સોઇ હોવત શત ખંડ;
જ્યોં સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકો રે, તજત ફંદ લીયે બંડ. સો નર૦ ૭

પદ ૨૯ મું

સમજનાં સાંઇકો, સબ છાંડ જૂઠ જંજાલ. સમજનાં૦ટેક
હાડ માંસકા ઘર કીયા રે, આંતહિ બંદ લગાય;
યાપર મોહ લગાયકે રે, બેઠક કાહે ફુલાય. સમજનાં૦ ૧
કામ ક્રોધ અરુ લોભસેં રે, ચોર બસત સબ સંગ;
કોન ઠોર આરામકો રે, કરહુ બેગી સત સંગ. સમજનાં૦ ૨
તાપર ઘેરો કાલકો રે, લગો રહત દિનરેન;
પકરી જાત પલ એકમેં રે, કયોં સોવત સુખચેન. સમજનાં૦ ૩
સાજ સમાજ ન જગતકોરે, છિનભર આવત કામ;

એક હરિ બિન સબ હરી રે, સૂકી લગત મુદામ. સમજનાં૦ ૪
દૂર નહિ સો ઢૂંઢનારે, નહિ સો રખના પાસ;
એસી આંધી લ્યાયકે રે, રહેના કાહે ઉદાસ. સમજનાં૦ ૫
ગેબી જર ધરમેં ધરારે, ધર ધર ફિરના કાહે;
સચ્ચા સદ્ગુરુ ખોજીયે રે, જાંકા ભેદ સરાહે. સમજનાં૦ ૬
આપા મેટી આપકો રે, ચીનહુ નહિ કછુ દૂર;
સો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહે રે, સાક્ષી સદા હજુર. સમજનાં૦ ૭

પદ ૩૦ મું–રાગ કાફી હોરી

એસા નાથ ખેલારી રે, અહંકારી ન પાવે. ટેક.
હાજર નાજર શાહેદ સબકા, પ્રેરક ગતિ અતિ ન્યારી રે;
પુનિ નજર ન આવે. એસા નાથ૦ ૧
બાહર ભીતર સબ જગ વ્યાપક, કોઇકી કરત ન યારી રે;
પુનિ સબકું ખેલાવે. એસા નાથ૦ ૨
દેશ કાલ નહિ યા બિન કોઇ, જાનત સબકી સારી રે;
અપુની ન બતાવે. એસા નાથ૦ ૩
પાલત હરત સકલ જગ કોહી, વસ્તુ ન દ્વેષ્ય ન પ્યારી રે;
વે અલેપ કહાવે. એસા નાથ૦ ૪
નાના અદ્ભુત રંગ બનાવત, આપ સદા અવિકારી રે;
બેરંગ સોહાવે. એસા નાથ૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ પાવત, જીવત અહંતા મારી રે;
તાકું કાલ ન ખાવે. એસા નાથ૦ ૬

પદ ૩૧ મું–રાગ સદર

ખેલત કામકી લારી રે, નહિ ચેતત ભૈયા. ટેક
વાકી આયુષ્ય હે બ્રહ્માલોં, તેરી ઉમ્મર ગઇ સારી રે;
નરદેહ ગમૈયા. ખેલત૦ ૧
વે જીવત તન બિન તૂં દેહી, ટુટીસી ટટીયાં તિહારી રે;
પીછે કાલ ચબૈયા. ખેલત૦ ૨
બાજી બિરાની સંગ ન આવત, ખાલી મહેનત ભારી રે;
હોબેગાર ઉઠૈયા. ખેલત૦ ૩

તૂં ચેતન જડ સંગી ન તેરે, બેઠહુ આપ બિચાર રે.
બની ભેદ મિટૈયા. ખેલત૦ ૪
મન બુદ્ધિસેં પાર પહૂંચકે, તબહુ કામકી યારી રે;
ઓઇ સબકો લુટૈયા. ખેલત૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય કરહુ, બાકીકી ઉમર ગુજારી રે;
તો તું બાજી કરૈયા. ખેલત૦ ૬

પદ ૩૨ મું—રાગ સદર

બોલત કૃષ્ણ પુકારી રે, કેસે કાન ન ધરહુ. ટેક
લહત રજોગુણી પ્રતિ શરીરમેં, ચેતન ભિન્ન બિચારી રે;
એસે કબહુ ન કરહુ. બોલત૦ ૧
બિન બિચાર પ્રતિમામેં તમોગુની, બેઠત ચૈતન ધારી રે;
એસે નીચસેં ડરહુ. બોલત૦ ૨
ભિન્ન ઉપાધિમેં વ્યાપક ચૈતન, સત્ત્વગુણી લહે ધારી રે;
એસી વૃત્તિકો કરહુ. બોલત૦ ૩
જગદુત્પત્તિ સ્થિતિ લય કરતા, આપે નિત્ય અવિકારી રે,
સોઇ એક સમરહુ. બોલત૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહિ નિશ્ચલ, મેંતેં મતિ દેહુ ડારી રે,
ભવસાગર તરહુ. બોલત૦ ૫

પદ ૩૩ મું—રાગ સદર

તું કહા જાને હમારી રે, તોકૂં ખબર ન તેરી. ટેક
મનકી વૃત્તિ ઇંદ્રિ વિષયનમેં, ખોવત જીંદગી સારી રે,
કરીકે મેં મેરી. તું કહાં૦ ૧
થાકીકે લેટત નિંદ બેહોશમેં, જાગત વિષયકી લારી રે;
મતિ કામમેં ઘેરી. તું કહાં૦ ૨
ગરજ લીયે બહુ જડકે આગે, રોવત પઘડી ઉતારી રે;
એસી અકલ અંધેરી. તું કહાં૦ ૩
જો પ્રભુ વ્યાપક નિજ માયાસેં, ખેલાવત આલમ સારી રે;
સો ન દેખત હેરી. તું કહાં૦ ૪

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન ભેદસેં, બૂઝત આપા મારી રે;
સોઇ જાનત હેરી. તું કહાં૦ ૫

પદ ૩૪ મું—રાગ સદર

સંતસમાગમ કીજે રે, સો તો હરિકૂં મિલાવે. ટેક
ઔર રંગ તન વસ્ત્ર બિગાડત, યા રંગસેં મન ભીજે રે;
કામ ક્રોધ મિટાવે. સંત૦ ૧
શ્રુતિકે બચન ગુલાલ ઉડાવત, હરિકે લાલ બનીજે રે;
ઊર ગ્રંથિ છુડાવે. સંત૦ ૨
જાકે ગુલાલસેં અખિયન દૂખત, તાસેં દૂર નઠિજે રે;
વે બેહોશ બનાવે. સંત૦ ૩
ધામધૂમકો ખેલ છાંડિકે, ચૈતનમેં ચિત્ત દીજે રે;
જાકો રંગ ન જાવે. સંત૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમ સંતહી, દિન પ્રતિ જાય નમીજે રે
ભવ બંધ દુરાવે. સંત૦ ૫

પદ ૩૫ મું

દેખો ખેલત ઈશ અપાર, કેસી બાજી બની. ટેક
બિન ધાગેકા દોર બનાયકે, બાંધત તન બિસિયાર;
મુક્ત ન દોડત પેંડ બરાબર, બંધ સો દોડનવાર. કેસી૦ ૧
થાવર જંગમ ચૌદ લોકકા, એકતાર આધાર;
તાતેં સબ જગ આપ ખીલાવત, સંગ બિના સૂત્રધાર.કે૦ ૨
નેનકા નેન શ્રવનકા શ્રવન પુનિ, મનકા મન નિરધાર;
પ્રાણકા પ્રાણ હે જીવકા જીવ,અલેપ હે બાજીકાર. કેસી૦
કોઇકું નચાવત કોઇકું લડાવત, કોઇકું કરત બીમાર;
કોઇકું આગમેં કોઈકું ફાગમેં, કોઈકી ઉડાવત છાર. કે૦ ૪
માયા મય બહુ ઠાઠ બનાવત, લખહી કોઇ લખવાર;
બાહર ભીતર ઓઇ ખીલાડી, ઓર ન વસ્તુ સાર. કેસી૦ ૫
કછુ નહિ કિયા કિયા સબ એસા, અલખ ગતિ દિલદાર;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિનકોઇ, નાંહિ ન કોઈ હોનાર.કેસી૦ ૬

પદ ૩૬ મું

એસે બાજીગરકું બિચાર, બાજીમેં કાહે ફીરે. ટેક
જાકો બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવાદિક, ધ્યાન ધરત નિરધાર;
ઈંદ્ર મુનીંદ્ર શેષ સનકાદિક, પલ નહિ ભૂલનવાર. બાજીમેં૦
જાકે પલભર ભજન બરાબર, તુલે ન યજ્ઞ અપાર;
એસે નાથહિ ભૂલી ફિરત શઠ, ઘરઘર હાટ બજાર. બાજીમેં૦
મેં હોં કોન કહાંસે આયા, કો પેદા કરનાર;
જાના કહાં લે જાના કયા, ન બિચારત હેતુ ગઁવાર. બાજીમેં૦
તું ચેતન મન બુદ્ધિકે પાર, ન જડ કોઇ તેરે યાર;
વ્યાપક નાથ બિના નહિ તેરા, ઓર ઠરનકા ઠાર. બાજીમેં૦
સાયેમેં નાંહિ ન આપહિ પાવહુ, ઉન્મનીકું દૃઢ ધાર;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ એક બાકી, ફાની સબ સંસાર. બાજીમેં૦

પદ ૩૭ મું

એક દમકા ભરોસા ન હોય; કહા બરસોંકી સુને. ટેક
નહિ તન તેરા માનત મેરા, ખૂબી કરત દિન દોય;
સુકૃત પુંજી ગમાવત આખર, છાર હોત પુનિ સોય. કહા૦
સાહંકાર કર્મમેં પૂંજી, ગમાયક બેઠત રોય;
સાત્વિક વૃત્તિસેં સુકૃત હરિકે, નામ ન સૂઝત તોય. કહા૦
કૃષ્ણ બચન આચાર્યસેં ઉલટી, જડ મતિ સકત ન ધોય;
બિન બૈરાગ વિવેક સંપત્તિ, હરિ નહિ પાવત કોય. કહા૦
ચેત ચેત આચાર્ય શરણ ગ્રહી, ઈશમેં ચિત્ત પરોય;
ચૈતન વૃત્તિ એક દૃઢ કરહુ, જ્યાં પ્રવાહ મહા તોય. કહા૦
નિદિધ્યાસસેં પ્રાપ્તિ હોત હે, જો કહિ પૂછહુ મોય;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન જાને, નરતન તુજ નિગોય. કહા૦

પદ ૩૮ મું

એસે ખેલિયે નાથકે સંગ, રંગ અભેદ મિલે. ટેક
બાહર ભીતર એક હરિ લહી, જડ મતિ કરિયે ભંગ;

ચૈતન વૃત્તિ અખંડ ચલાઈયે, જ્યૌં પ્રવાહ જલ ગંગ. રંગ૦
રંગ પંતગ ગુલાલકીં ધૂરી, ઉડાવત બહુ બેઢંગ;
નાથકે રંગ ન યાકે ઉરમેં, ખેલત ખર જીમી જંગ. રંગ૦
એસે નીચકી પ્રીતિ મિટાયકે, કરીયે બેગી સત સંગ;
બિન વ્યાપક પ્રભુ બાત ન ઉરમેં, આગ્રે કરે જીમિ ભંગ. રં૦
ફેંકિકે ડારિયે દૂર ઉઠાયકે, કામ ક્રોધકા રંગ;
દુઇ મિટાયકે એક રંગ હોઇ, જીતિયે કાલ અભંગ. રંગ૦
આપા મેટિકે ઇશ બિચારિયેં, વ્યાપક એક અસંગ;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ યા બિધિસેં, કરીયે પ્રીતિ ઉછરંગ. રંગ૦

પદ ૩૯ મું

એસે હમ હરિકે ખેલ વાર, ભેદ મતિ કયૌં લહે. ટેક
કાજ કરે હમ ભેદ બતાયકે, બોલેં વિવિધ પ્રકાર;
ઉરમેં એક અભેદ હરિકૂં, ધારે હમ નિરધાર. ભેદ૦
અજ્ઞ પ્રગટ તન રૂપ લહે, હમ ખેલત ત્રીતન પાર;
એક હરિ બિન સૂકીસી ટટિયાં, માને સબહી અસાર. ભેદ૦
ચિદાકાશમેં તકીયા લગાવે, બરખત અમૃત ધાર;
શીષ કટે સોઈ બેઠન આવે, સુનહિ નાદ બિન તાર. ભેદ૦
તન ધન બિન કછુ સૂઝત નાહિ, સો કહા કરહી ગઁવાર;
ફૂટત ફૂટત તાલ ન હોવત, બિનકર મન જપનાર. ભેદ૦
લોક કાલકે બાહર ભીતર, વ્યાપક રૂપ અપાર;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જો જાનત, સોઇ જાનનહાર. ભેદ૦

પદ ૪૦ મું

એસે ખેલિયે હરિકે લાલ, લાલ ગુલાલ બની. ટેક
જ્ઞાન સત્ય દમ તપકે રંગમેં, ઝીલિયે પ્રેમ રસાલ;
મત્સર રહિત અખંડ બ્રહ્મમેં, લગે ધુન એકતાલ. લાલ૦ ૧
લજ્જા અનસૂયાસેં લોકમેં, કીજે જરૂરી ખ્યાલ;
જેસે ન નટે નાથ ન તૂટે, બિન કર મન ઉરમાલ. લાલ૦ ૨

કામ લોભ બેહાલ કીજીયે, ડારી તિતિક્ષા ગુલાલ;
યજ્ઞ દાનસેં કરિયે નિછાવર, વિષય બૂઝિ બેમાલ. લાલ૦ ૩
ધીરજસેં હરિ એકમેક ગ્રહી, પાઇયે શાંતિ વિશાલ;
એક હરિ બિન ઓર ન કોઇ, એસા બનાઇયે હાલ. લાલ૦ ૪
વિષયી ફૂસ વિષય મસ્તાને, દેખી બિચારીયે હાલ;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમેં કૈસેં, મસ્ત ન બનીયે બાલ. લાલ૦ ૫

પદ ૪૧ મું

હમ ખેલત નાથકે સંગ, આપ ન દૂર કછુ. ટેક.
કબહુ સંયોગમેં કબહુ બિયોગમેં, કબહુ બને એકરંગ;
કબહુ ખીયાલમેં કબહુક હાલમેં, મસ્ત બને બેઢંગ. આપ૦ ૧
નિકટ ન યોગમેં દૂર બિયોગમેં સમ વ્યાપક હે અભંગ;
જહાં દેખે તહાં આઇ બિરાજત, કરત ન સંગ ન જંગ. આપ૦ ૨
રંગ બેરંગમેં ભંગ અભંગમેં, વ્યાપક ઓર અસંગ;
ચૌદલોકકૂં આઇ ખિલાવત, સબકૂં દેત ઉમંગ. આપ૦ ૩
સાત્ત્વિક વૃત્તિસેં સંત લહત હે, જાકૂં પ્રીતિ ઉછરંગ;
અજ્ઞ પશુ કછુ જાનત નાંહી, જૈસે કીટ પતંગ. આપ૦ ૪
એસે નાથસેં બાજી કરેં હમ, જ્યૌં જલ ઔર તરંગ;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમેં આપા, મેટીકે ખોવે અંગ. આપ૦ ૫

પદ ૪૨ મું

કીયા ગુરુને બ્રહ્મ ઉપદેશ, તૂં ધાગા લે ભાગા. ટેક
જગ કરતા વ્યાપક પ્રભુ પાવન, હૃદય બતાયા દેશ;
સો સુનિકે નહિ બૂઝન લાગા, સાધન કહાંસે લેશ. તૂં ધાગા૦ ૧
કલ્પિત ધાટ બનાવત દિનપ્રતિ, ઠાનત નાના વેશ;
કબહુક વ્યાસ કબહુ પુનિ ભિક્ષુક, કબહુ બઢાવત કેશ. તૂં૦ ૨
સ્વગુરુ દેવસેં વિમુખ બની પુનિ, પંથમેં કરત પ્રવેશ;
બાંચી કહાની ભૂલાવત ઓરકૂં, વ્યાપક જો વિશ્વેશ. તૂં૦ ૩
રખહુ યાદ હરિ વ્યાપક લેત, હીસાબ ન ભૂલત રેશ;

ડારહિ વિમુખ કુમારગગામીકું, હે જહાં યમકા દેશ. તૂં૦ ૪
બેદ બચનસેં ઉલટિ ચલે સોઇ, બ્રાહ્મણ પાવત કલેશ;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન જાને, બચત ન કોઇ હમેશ. તૂં૦ ૫

પદ ૪૩ મું

યા જગમેં તેરી પુતલી કામકી,
કીની જડ મતિ બનિકે દામકી. ટેક
ત્યાગીહે જગમેં રૂપ હરિકા,
તાસેં દુરત લહી દેહ ચામકી. કીની૦ ૧
દોડી પાષાણકે પાઉંમેં લેટત,
જ્ઞાન નજર ગઈ રહિ હરામકી. કીની૦ ૨
ચેતન ચુતમેં હરિ નહિ દેખત,
હે પ્રતિમા તો જડ તમામકી. કીની૦ ૩
જા ઘટ વ્યાપક નાથ બિરાજત,
સો તો પ્રગટહે મૂર્તિ શામકી. કીની૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે શઠ,
ઢૂંઢત ગલિયાં ગામ ગામકી. કીની૦ ૫

પદ ૪૪ મું

યા જગમેં બહુ પુતલી ખેલાવે, નાથ આપ કબુ નજર ન આવે.
કૈક ગુલાલકી ઝારી લીયેં ફીરે, કૈક ઝાંઝ ડફ બેન બજાવે;
પામર સબ મિલિ ખેલ મચાવે. યા જગ૦ ૧
કામ વિષયકે કીરતન ગાયન, પરત્રિયાપર બહુ નેન ચલાવે;
લાગ બને તો નેહ લગાવે. યા જગ૦ ૨
સૂત્રધારપર સુરત ન કરહી, કામ જહાં તહાં ઉઠી ધાવે;
ત્યાગીકું દેખી નેન દુરાવે, યા જગ૦ ૩
એસે નીચકો સંગ મિટાયકે, સદ્ગુરુપે જાય શીશ નમાવે;
સાત્વિક ભક્તિ જિનહી મન ભાવે. યા જગ૦ ૪
સાધન ચાર સિદ્ધ કરી મનમેં, વ્યાપક નાથકો ધ્યાન લગાવે;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ પાવે. યા જગ૦ ૫

પદ ૪૫ મું

બૂઝેં સાત્ત્વિક જનકે કામકી, ઘટઘટ વ્યાપક મૂર્ત્તિ શામકી.ટેક
કામી રજોગુની સુસ્ત તમોગુની, દોઈકી હે મતિ ફૂટી દામકી;
ખબર નહિ તુરીયા મુકામકી. બૂઝેં૦ ૧
સાત્ત્વિક કર્માદિક નહિ હોવત,એસીયાં વૃત્તિયાં દામ ચામકી;
જાનત કછુ ન અખંડ રામકી. બૂઝેં૦ ૨
સાત્ત્વિક જન લહે સુરત લગાયકે, બોલી હમારીઅજબપ્રાંમકી
ચિદ્દ્ઘન રૂપ અપાર ધામકી. બૂઝેં૦ ૩
યા બિન કોઇપેં નજર ન ડારિયે,ગરજ ન હમકું જડતમામકી;
હે નહીં હો તો કહા પૂછે નામકી બૂઝેં૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય બોલિયે, ઓર ગીને સબ કાફો લામકી;
બોલે નજર જાકી હે હરામકી. બૂઝેં૦ ૫

પદ ૪૬ મું

બોલત હૈ હમ અજબ ફ્રામકી,બૂઝહી કહા મતિ દામ ચામકી.
બિનહિ પાઊંકા પંથ હમારા, નેંન બિનાં દેખે મૂર્ત્તિ શામકી;
ગરજ નહિ રવિ આદિ ધામકી. બોલત૦ ૧
બિન આધારમેં ડારિયે તકિયા, જહાંતિહુલોકકીજાનકામકી
અલગ રહી લહે ફુટી દામકી. બોલત૦ ૨
સત્ત્વાદિ શ્વેતાદિ આકૃતિસેં પર,જીનકી સત્તાસેં સત્તા તમામકી;
જો કહેં સો સબ ઉનકે નામકી. બોલત૦ ૩
બાહ્યાભ્યંતર કરન ન જાનત, બૂજત હે સોઇ સકલ ધામકી;
મસ્તી હમારી ઓઇ જામકી. બોલત૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહે સો લહે, બાની અગમ અપાર ધામકી
ઓર ન ચીનહીં યા કલામકી. બોલત૦ ૫

પદ ૪૭ મું

સમજ હમારી હરિકે તરપ્કી,
ઓર ન બૂઝીયેં એક હરફ્કી. ટેક

વ્યાપક ચિદ્દઘન નાથ બિનાં નહિ,
મતલબ જન અરૂ માલ ખલપ્રકી. ઔર ન૦ ૧
નાંહીં બાતાસા હમ પહેચાનત,
મશ્ક કરેં હમ પ્રક્ત અલફ્કી. ઔર ન૦ ૨
યામેં ખેલિયે બોલિયે ગાઇયે,
હે નહીં ગરજ ઝાંઝ અરૂ ડફ્કી. ઔર ન૦ ૩
બની એકરંગ અભેદમેં ઝીલીયે,
ભીતિ ન હમકૂં વિષય બરપ્રકી. ઔર ન૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય વૃત્તિ,
કીલી હે સો અજ્ઞાન કુલફ્કી. ઔર ન૦ ૫

પદ ૪૮ મું

પ્રગટ નાથ પૂઝત ધટધટકી, કાહે મરત ધરધર શિર પટકી.
બાહર ભીતર સબ જગ વ્યાપક,જા બિનુ એક પાંત રહે અટકી.
જ્યાં પ્રભુકે ઢિગ શ્રીધર શંકર, શેષ ખડા જેસે છોટીસી વટકી.
જાકે હુકમસેં જગત હોત પુનિ, બાકી રહત નહિ ફૂટીસી મટકી.
સો પ્રભુ કબહુ ન પુતલીસા હોવે, લાલચમેં ક્યોં અકલ ગઈ ફટકી.
સો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહે બિન, મૂઢ જરત ભવભવમેં ભટકી.

પદ ૪૯ મું

નરતન ધરી સંતસંગ ન જાને,
જ્ઞાની તિનહી પશુ બદ સમ ઠાને. ટેક
કરત ભરત પુનિ હરત જગતકૂં,
બ્યાપક નાથ સો મનમેં ન માનેં. જ્ઞાની૦ ૧
જડ તન ધનકી મમતાહંતા,
કામ ક્રોધ છલ મદ મસ્તાને. જ્ઞાની૦ ૨
ભ્રાંતિ લીયે કહે ઇશ અનીશહીં,
કામ શાસ્ત્ર કહી ભક્તિ બખાને. જ્ઞાની૦ ૩
કૃષ્ણ બચનસેં બિમુખ બની પુનિ,

પંથ પ્રયોગમેં રહે લલચાને. જ્ઞાની૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સુની ભાગત,
કાયર જ્યાં સમશેર ડરાને. જ્ઞાની૦ ૫

પદ ૫૦ મું

નિજ ઘટમેં પ્રભુ શાસ્ત્ર બતાવે,
કાહેકૂં ઘર ઘર ઢૂંઢન ધાવે. ટેક
મન બુદ્ધિ પર આપ બિરાજત,
અલગ રહી સબ જગકૂં ખેલાવે. કા૦ ૧
ઓર રાહકી શ્રુતિ નાં બોલત,
વિષયકી વૃત્તિસેં ઉલટિકે પાવે. કા૦ ૨
નેનસેં કબહુ ન ચૈતન દેખહુ,
ઠગકી કહાની તોય બહોરાવે. કા૦ ૩
હેચ હવસૂકી લાલચમેં શઠ,
આયુષ અકલકૂં જન તૂં ગમાવે. કા૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બબ બિનુ બિશ્વમેં,
કાલકે કેદસેં કોઇ ન છુડાવે. કા૦ ૫

પદ ૫૧ મું

ચેત ચેત જગ મતિ ન કામકી,
વૃત્તિ વિષયકી ન એક દામકી. ટેક
પાંચ ભૂતમય સબકી આકૃતિ,
દેખી બિચારહુ સકલ ધામકી. વૃત્તિ૦ ૧
સૂક્ષ્મ શરીર સકલ દેવનકા,
તિનહિ ન દેખહિ ચક્ષુ ચામકી. વૃત્તિ૦ ૨
શૂદ્ર સત્ત્વકી સાત્ત્વિક જન લહે,
મૂર્તિ અજબ તિહું દેવ શામકી. વૃત્તિ૦ ૩
સ્થૂલ સૂક્ષ્મસેં આવાગમન રહે,
સત્ત્વકી વૃત્તિ હે થિર મુકામકી. વૃત્તિ૦ ૪

સંગ ધાતુ લહી ઈશ બતાવત,
જાકી મૂઢ ઠગ મતિ હરામકી. વૃત્તિ૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય વૃત્તિસેં,
રહત સો મૂર્તિ અપાર ધામકી. વૃત્તિ૦ ૬

પદ ૫૨ મું

પૂઝત હમ ગિરિધર ગોપાલકી, માને નહિ કોઈ ઓર પ્રાલકી.
જ્ઞાની સકલ હરિ રૂપ બિરાજત, વે તો બની દેહ જગતપાલકી.
સો કહે પર સ્વરૂપ જો ન જાનત, સો કહા જાને હમારે હાલકી.
જૈસી દેહ ધરે વેસેહીં હમકું, ઠાનત હે મતિ મૂઢ બાલકી.
સકલ ભૂતમેં હમ સબ વ્યાપક, સોબત નહિ કોઇ દેશ કાલકી.
એસેહીં હમકું જો લહે સો લહે, સંગ લહે સો તો કછુ ન માલકી.
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ઉપદેશકી, બોલી બની હે કનૈયે લાલકી.

પદ ૫૩ મું–રાગ હોરી

સબ સંત કહત હે પુકારી, ન માનત કેસી યા બુદ્ધિ તિહારી.
ઇશ સકલ જગ આપ બનાવત, જાનત સબકી સારી;
બિન મહેનત અરૂ મદદ ખેલાવે, આલમ ગતિ અતિ ન્યારી.
સબકો યાદ હિસાબ હમેશ હે, પરકી ન દફ્તરદારી;
દેત સજા ઓર જજા ન કોઈકી, વાંકું શરાકત યારી. ન૦
વિષ્ણુ શિવાદિક જીનકે હુકમ બિન, પેચ ન સકત સમારી.
તિનસેં વિમુખ પુરુષકી કહા ગતિ, હોવેગી દેખ વિચારી.
આપ મિટહી સોઇ ઉનકું ચિનહી, ન લહત સાહંકારી;
જાને બિન કેસેં પ્રતિમા બનાયકે, બેઠત બનિ ગુરુ ભારી. ન૦
હેય વિષયસુખ ભોગકે લીને, ખોવત જીંદગી પ્યારી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભજ ચેતિકે, છાંડ હુંફંદ ખુમારી. ન૦

પદ ૫૪ મુ–રાગ સદર

દેખો અંધકી બુદ્ધિ અંધેરી, રહે નિત્ય કોધ વ કામમેં ઘેરી.
બૌમ ન સુનહીં ન બોલહી તિનપેં, અરજ કરે ફેરી ફેરી;

સાક્ષી નાથ જો સબકી લહત હે, તાહિ ન દેખત હેરી. રહે૦
બેદ સકલ ફલદાયક જગમેં, વાકી સુને નહી ટેરી;
ઢોંગિકી સુનત કહાની ઇમાનસેં, ધર્મ ભૂલાવન કેરી. રહે૦
જા ઘટમેં પ્રભુ અખંડ રહે, તાકું પામર દેખત હેરી;
ખેલ લીયે લહી ભાંડહી કૃષ્ણ જુ, પૂજીકે ઘેરી જગેરી. રહે૦
જગત ગુરુમેં ન ઇશતા બૂઝહી, દોલત બીચ લહેરી;
સુનત ન શ્રવન વેદાંત ભૂપાલકી, નોબત ઓર નફેરી. રહે૦
પાયકે નરતન પશુ સમ રહેના, હેફ્હે તેહિ બહોતેરી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ઉપદેશકી, મનમેં નાંહી ધરેરી. રહે૦

પદ ૫૫ મું-રાગ સદર

એસો નર તોકું હરિને બનાયો, કામબશ બિમુખ પ્રિરત બહોરાયો.
સાક્ષી સકલ ઘટ નાથ બિરાજહીં, તાકૂં ન ઢૂંઢન ધાયો;
મૂરખ રંજન ધાટ બનાયકે, પંથ ચલાય ફુલાયો. કામવશ૦
નિજ સ્વરૂપ પ્રતિમામેં જગતમેં, કોઇ સુન્યો નહિ પાયો;
આપ શૂદ્ર બનિ સબકૂં બિગાડે, પૂર્વ તંત્રહુ ગમાયો. કામ૦૨
કલિયુગરૂપ આપ બની બેઠો, બેદકૂં ચહુત ડૂબાયો;
ભોગ સદોષ ચપલ જીવન લીયે, મહા અપરાધ કમાયો. કામ૦
સોમકૂં ઇજ્ય અકલ ખરકી લહે, કૃષ્ણ જુ શ્રીમુખ ગાયો;
તૈસેંહી બની પુનિ વૈસેંહી લોગકૂં, કરિકૈ ચામ પૂજાયો. કામ૦
શંકર શરન બિના કોન બૂઝહિ, ઉપનિષદ જ્યોં બતાયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઈ ઉલટીકે, નાહક દેહ બહાયો. કામ૦ ૫

પદ ૫૬ મું-રાગ કાફી હોરી

બોલી પઢ પંડિત બનિ આયો, આયોરી;
અમિત અભિમાન બઢાયો. બોલી૦ ટેક.
કામ ક્રોધ જીતનકી બિદ્યા, બૂઝત કામ બનાયો;
ધનકે કારન કરત ખુશામત, નર સૂકરપેં ધાયો,
શાસ્ત્રકો નામ લજાયો. બોલી પઢ૦ ૧
નારીકો તન યૌવન દેખત, મરકટ જ્યોં બોહોરાયો;

નેન નિઝરે નાચત કૂદત, બોધબચન બિસરાયો,
કરત ઉનકો મન ભાયો. બોલી પઢ૦ ૨
લોગ મિલાય વ્યાસ બની બૈઠો, મૂછહી તાબ ચઢાયો;
સબહી રિઝાયકે ધામધૂમસેં, પુાન તે સોઇ ઘર આયો,
નેક નહિ મન સમઝાયો. બોલી પઢ૦ ૩
ત્યાગીકો નામ સુનત મુખ મોડત, દોડત જહાં લલચાયો;
નાથ સ્વરૂપ ન આવત ઉરમેં, દામ ચામ લપટાયો,
જૈસો બગધ્યાન લગાયો. બોલી પઢ૦ ૪
બેદબચન બિચાર કરી મનમેં, સદ્‌ગુરુ શરણુ ન આયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન જાને, સમઝ બૂઝ ભટકાયો,
કાલકે પાશ બંધાયો. બોલી પઢ૦ ૫

પદ ૫૭ મું–રાગ સદર

નાથકી નહિ માનત બાની, બાની;
સુનત સબ કૂડ કહાની. નાથકી૦ ટેક.
કામ ક્રોધ અરૂ લોભ લબાડી, કરત ફિરત મન માની;
જોબન જાત દેર નહિ લાગત, જ્યૌં મોતીકો પાની,
ફેર નહિ રહત નિશાની. નાથકી૦ ૧
માટીકા દેવ માટીકા પૂજારી, પૂજન ફૂલાવ પાની;
આસન બાસન ખૂબ બનાઇકે, જૂઠ બન્યો બડ જ્ઞાની,
અકલ તેરી ખાક મિલાની. નાથકી૦ ૨
ચૌદ લોક સબ કાલ ચબેનાં, બાંચત પ્રગટ પુરાની,
પઢત સુનત કેતેઇ દિન બીતે, તો પુનિ નેક ન માની,
એસી દૃઢ લાલચ ઠાની. નાથકી૦ ૩
સદ્‌ગુરુ હરિકો રૂપ જગતમેં, ઉનકી સેવ ન જાની;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન જાને, આગે દુઃખકી ખાની,
ચેત નર મૂઢ ગુમાની. નાથકી૦ ૪

પદ ૫૮–મું રાગ સદર

જાને બિન નર આપ ભુલાયો, ભુલાયો;

ફિરત જ્યૌં બેલ બગાયો. જાને૦ ટેક.
જૈસે મૃગજલ દેખ કોઈ નર, બિન સમુઝે લલચાયો;
દોડત દોડત પાંઉં થકે પુની, બુંદ હાથ નહિ આયો;
ફેર દિલમેં પછતાયો. જાને૦ ૧
જૈસે તોતા ખ્યાલ કરતહી, લકડી ફિરત ઉલટાયો;
પાંઉં ન છોડત ભયકે લીને, આપહિ આપ બંધાયો;
પુરુષને આન છુડાયો. જાને૦ ૨
તેસે નિજ સ્વરૂપસેં ઉલટી, વિષય વૃત્તિપર ધાયો;
ચાર ખાણુમેં ભટકત ભટકત, અજહુ ન પેટ ભરાયો;
પંથકો પાર ન આયો. જાને૦ ૩
તો પુનિ સદ્ગુરુ શરણ ન આવત, નહિ કછુ મન શરમાયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસેં ભડકત, જ્યૌં હેવાન હરાયો.
ફેર ઘર અપુને ન આયો. જાને૦ ૪

પદ ૫૯ મું–રાગ હોરી

બ્રહ્મ લહે બિન જનમ ગમાયો, ગમાયો;
ભજનકો કાલ ન પાયો. બ્રહ્મ૦ ટેક.
ઉત્તમ કુલ ગુલાબસી સૂરત, ઓરત ખુબ બિહાયો;
ધન યૌવન પરિવાર આબરૂ, પાય ફિરત બહેરાયો.
જૈસો ગજ મદમેં છકાયો. બ્રહ્મ લહે૦ ૧
સબ જગ વ્યાપક નાથ નિરંજન, અંજન પાસ ન પાયો;
કામ ભોગ દેવનપેં યાચત, નાચત બિનહી નચાયો.
આપકો તોલ બહાયો. બ્રહ્મ લહે૦ ૨
જ્યૌં પાયો પુનિ યાચત સો સબ, કાલ ચબેના બનાયો;
માલ બિરાનાં બુઝકે અપુનાં, નાહક મોહ લગાયો;
ઐસે સુખ કોઇ ન પાયો. બ્રહ્મ લહે૦ ૩
કામ કલપના તજ ભજ નિજ પદ, જ્યોં ચાહત મન ભાયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન કોઈ, નાંહિ ન સકત બચાયો;
એસો શ્રુતિ સ્મૃતિમેં ગાયો. બ્રહ્મ લહે૦ ૪

પદ ૬૦ મું—રાગ સદર

બૂઝે બિનાં બને સંન્યાસી, સંન્યાસી;
મતિ જડ સંગકી પ્યાસી. બૂઝે બિના૦ ટેક.
બિન બૈરાગ વિવેક સંપત્તિ, કયા ગંગા અરૂ કાશી;
કોઇ મુમુક્ષુ હોત ન જો કદિ, હોય બડા બનવાસી;
દેખો સબ શાસ્ત્ર તપાસી. બૂઝે બિનાં૦ ૧
પિછે શ્રવનાદિક કરિ સાધન, હોવત બ્રહ્મ બિલાસી;
બિન સાધનકા ભેષ બનાવત, કરત દેવ સબ હાંસી;
બની કયા સૂરત ખાસી. બૂઝે૦ ૨
ધ્યાન ધારના ખાન પાનકી, નિંદ સમાધિ ખુલાસી;
ઓરહીં દેખીકેં બ્રહ્મ વારતા, બોલત દોય તપાસી;
નહિ ઉર અંતર બાસી. બૂઝે૦ ૩
મન દિન રેન વિષયમેં ડોલત, જૈસે સાપકી માસી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ ચીનત, મિટત ન કામ ખવાસી;
ન છૂટત કાલકી ફાંસી. બૂઝે૦ ૪

પદ ૬૧ મું

હરિને મુનીમ બનાયા, પાયા મનુજ શરીર દુકાન. ટેક.
હુકમ ખડા શિર તેરેઇ ઉપર, બાંચત નાહિ બેભાન;
બાંચત તો પુનિ સમુઝત નાંહિ, નેક નહિ ઉર આન. હરિને૦ ૧
ખુબી કરન દુકાન સમારત, નાંહી ખરચ અનુમાન;
સૌદા કરત ન કૌડી ભરકા, પેટ ભરનકા ભાન. હરિને૦ ૨
શેઠકે નામ કરજ ધર ધરકા, કરત ફિરત બેસાન;
બોલત સબ રંડીબાજીમેં, કોઇકી સુનત ન કાન. હરિને૦ ૩
ચોરી કિયેસેં કોન ફાયદા, ફિર નહિ પાવહુ માન;
કીટ પતંગમેં કરત મજૂરી, નિકલ જાયગે પ્રાન. હરિને૦ ૪
અંતરજામી લહત તન મનકી, તહાં નહિ ચલત ગુમાન;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ફિર તેરી, કબુ ન સુનેગા કાન. હરિને૦ ૫

પદ ૬૨ મું

ભયે ધર્મ ઠગોરે અપાર, કલીમેં ચેતકે રહેનાં. ટેક.
પહિલે પરમહંસ બની બૈઠે, જીવન્મુક્ત ગુઝ્રાર;
પીછે પામર જીવ દાસ બને, એસે ચોર લબાર. કલી૦ ૧
આગે ગુરુ બેદાંત બતાયો, પિછે નિંદા પુકાર;
એસે અજ્ઞ જીવકૂં અંધ મીલી, કહત કૃષ્ણ અવતાર.કલી૦ ૨
એસેંઇ જો વિષયી ધરબારી, હોત પંથ સરદાર;
કૃષ્ણ બચનસેં બિમુખ લાલચી, નહિ તાંકો ઉદ્ધાર. કલી૦ ૩
ત્યાગી બેષ બનાયકે મૂરત, પૂજત વિવિધ પ્રકાર;
દેવકે નામ સબનપેં યાચત, વિષયભોગ ઉપચાર. કલી૦ ૪
ભૂખ લીયે બહુ બેષ બનાવત, નીચ અનેક પ્રકાર;
ઉંચ જૂઠ કોઇ કરત ન એસા, જ્યોં જાનત વ્યાપાર. કલી૦ ૫
મૂલ ખરીદ બાલ લઈ ચેલા, કરત લોગ ઠગવાર;
જાદૂ ટોના સીખકે છુછાં, કરત પ્રિરત બિસીયાર. કલી૦ ૬
જ્ઞાનકાંડકા એક ગુરુ હે, શંકર પરમ ઉદાર;
જાકે શરણ ગયેતેં અગણિત, પામર ઉતરે પાર. કલી૦ ૭
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય વૃત્તિ, રાખત બિન આધાર;
એસે ગુરુકે શરણ ગયેસેં, ઉતરત હે ભવપાર. કલી૦ ૮

પદ ૬૩ મું-રાગ હોરી

કહો તુમ કહાં ઢૂંઢત ભૈયા, સબ ધટમેં ખેલત કનૈયા રી. ટેક.
બાહર ભીતર સબ જગ વ્યાપક, સબમેં બોલત તાથૈયા રી;
દિલકી ફૂટત ભયે દિવાને, સો ધરધરમેં ભટકૈયા રી. કહો૦ ૧
શ્યામ ન શ્વેત ન પીત ન લાલ, ન તેજ અતેજ તાત ભૈયા રી;
સબહી રંગમેં રંગ આપકા, સબકો તાત ભ્રાત મૈયા રી. કહો૦
સબ સૂરત બેસૂરત ભીતર, આવત જાવત અસવૈયા રી;
સો બૂઝત જો સદ્ગુરુ સંગતિ, સેવા નિશિ દિન કરવૈયા રી. કહો૦
મન બિન ધ્યાન નેન બિન દેખત, બિનહિ પાઉંકા ચલવૈયા રી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ પાવત, જો સબ મેટીકે જીવૈયા રી.કહો૦

પદ ૬૪ મું—રેખતા

તેરી અકલસેં ભૂલકે દીદાર ગમાયા;
દુનિયામેં બડા બનકે ચલા ધૂલ કમાયા. તેરી૦ ૧
હર સંગો—કાગજોંકે, બુતહાકૂં બનાકે;
હર જામેં ગુસ રહીકા તૂફાન જમાયા. તેરી૦ ૨
ઇસ દોર પૂના મ્યાને, કમહે હયાત તેરી;
યક નાંન લીયે બોહોતકૂં, દોજખમેં પઠાયા. તેરી૦ ૩
નૂરી વગેરે આલમ, હીકમતસેં જિસ્કી હોવે;
ઉસકી બસેગાહકૂં બુઝકે, દિલકૂં ન નમાયા. તેરી૦ ૪
જો પાલતાહે તુજકું, ઉસકું નહિ તું માને;
કયા હેચ હવસને તુજે, દિવાના બનાયા. તેરી૦ ૫
જીતા હે જીસ્કે દમસેં, દમ યાદ ઉસ્કી નાંહી;
હેપ્રસ્ત માદરતકૂં જો જમ, ધર ન ચલાયા. તેરી૦ ૬
દિદાર જિસકા બ્રહ્મા, શિવ વિષ્ણુ ન પાવે;
સો કહાંસે લ્યાકે એહેમક, તેં ધરમેં બિઠાયા. તેરી૦ ૭
તોબા તૂં કરતો બંદેકૂં સકતા હે બચાના;
તકસીરસેં સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકા સાયા. તેરી૦ ૮

પદ ૬૫ મું—રાગ સદર

એબારી ખોદા હાજરો, નાજર તુંહે મેરા;
સકતાહું સઅદા કરનેકું, હકમેં કબી તેરા. એબારી૦ ૧
હરદમમેં શુકર દમ જો, હયાતીકા દીયા હે;
ઉસકા સો અદા હો ન સકે, નીંદનેં ઘેરા. એબારી૦ ૨
હરદમ હરજાંદિલ બિરવદ, જહાંન જાના હે;
દરઅકલ દીયા હવસને વસ, જોરસેં દેરા. એબારી૦ ૩
રહે બરન કોઇ એસા જો, મકસદસે મિલાવે;
બસરાહમેં ભુલાતા હે, ગફલતકા અંધેરા. એબારી૦ ૪
ઝુજતો બેઓશિજદે બિકુનદ, બંદેયે ચારે;
યક માપ્રકા સુખન તેરા દિલ કરતા હે હેરા. એબારી૦ ૫

ન્યામત હે જુરમ બખશો ખતા, પોશ વ રહેમાન;
ઉસકે લીયે રખ બંદે, આજજકું તું નેરા. ઓબરી૦ ૬
તુંઇ મુરશદો માલક હે મેરા, અબ તો કરૂંગા;
હરરોજમેં સચ્ચિદાનંદ, બ્રહ્મકૂં ટેરા. એબારી૦ ૭

પદ ૬૬ મું–રાગ સદર

એકાદરે મુતલક તુઈ, દાદાર જહાની;
દાની તો હમેશ વતુરાનીજતો દાની. એકાદ૦ ૧
આલમ હમે નાબૂદ, જ તો બુદનું માયદ;
હર·મુરદેશ તો મેકુની, જી રૂહ વફાની. એકાદ૦ ૨
યક જર્રે જર હેમત બિકુની, બંદે હજૂરી;
અજ જર્રે કમતર શવદાં, રાકે તોરાની. એકાદ૦ ૩
દિલહા હમે બેહુકમત વાનદન ખયાલે;
જિંદે શુદે અજ હુકમ કુનદ, કાર રવાની. એકાદ૦ ૪
દર અજમને સુલસેન તુરાગમ વ મશક્કત;
પાક જહમેં વાસી, અગરચે દરહ મેમાની. એકાદ૦ ૫
બેસૂર તો બેહદ તુઇ, ઈંબંદે ચુંરસદ;
વાસલ સવમ વતો મગર, જરહેમ રસાની. એકાદ૦ ૬
એકરદી બસા કામલો, પેગંબરો વાસલ;
દાની સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ, બંદે રહાની. એકાદ૦ ૭

પદ ૬૭ મું–રાગ જંગલો

માયાકા ગુમાની વે ગબરૂ યાર, મસ્તીકું કયા કરના જી વે.ટેક.
જોબન ચમન ફૂલ, ચંદ ઘડી ઈસકા મૂલ;
દુનિયાં દેખત ધૂલ, બનીકે ગુજરના જી વે. માયા૦ ૧
ઉમર ગમાઇ જોડી, ધન બાકી રહી થોડી;
નજર ન દૂર દોડી, સંગ કાહા ભરના જી વે. માયા૦ ૨
પ્રભુકી પેહેચાન આવે, સંગતસેં સુખ પાવે;
મત ભૂલીકે ગમાવે, સાંઇકા સમરના જી વે. માયા૦ ૩
ગુરૂકે શરન જાએ, ચિત્તમેં સમઝ લ્યાયે;

બાકીકી તું લે બચાએ, સીખ મૃત્યુ તરના જી વે. માયા૦ ૪
છાંડિદે સકામ શ્રમ, કર તું વિદ્યામેં શ્રમ;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ, પાયસેં ઉગરના જી વે. માયા૦ ૫

પદ ૬૮ મું–રાગ ખુમાચ તિલ્લાના

નિપટ નિરંજન નાથ ન જાને,
મનકલ્પિત બહુ ધાટહીં ઠાને;
સબ મિલિ માનત બોહોત સયાને. નિપટ૦ ટેક.
લેત તાન મિલી તનનનનનનન,
લોક રીઝાવન નચત દીવાને. નિપટ૦ ૧
ત્યાગી બનકે પખાજ બજાવત,
કીડકીડઝાં કીડકીડઝાંમેં મરતાને. નિપટ૦ ૨
ખાન પાન રસ ભોમેં રાતે,
ધિક્તાન્ ધિક્તાન્ તેહિ મૃદંગ બખાને. નિપટ૦ ૩
આપ બજાવત આપ ન જાનત,
જેહિ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નેરાને. નિપટ૦ ૪

પદ ૬૯ મું–રાગ સદર

ગોપી જન નાયકા બનાવે પુરુષોત્તમહિં જાર કહી ગાવે;
ગાન તાન કરી લોક રીઝાવે. ગોપી૦ ટેક.
પરમહંસકો બેષ બનાયકે,
તુમ દરદાની તુમ દરદાની તાન મિલાવે. ગોપી૦ ૧
મેંડક જીમી અજ્ઞાનકે કીચમેં,
છુમ છનનનનન ધુધરૂ બજાવે. ગોપી૦ ૨
વ્યાપક નાથકી બાત ન બુઝહી;
કિડ કિડ તામ કિડ કિડ કિડ તાલ ચલાવે. ગોપી૦ ૩
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસેં વિમુખ સો;
કૃષ્ણકી ભાંડ ભવાઈ મચાવે. ગોપી૦ ૪

પદ ૭૦ મું–રાગ સદર

ભલ કલીયુગમેં ભાંડ ભવૈયા, પરમહંસ બની બેઠત ભૈયા;

કુત્સિત નરકૂં કહત કનૈયા. ભલ૦ ટેક
બ્રહ્મવિદ્યાકી બાત ન જાનત,
શુભ જનનન ઠુમ ઠનનન બજૈયા. ભલ૦ ૧
તોતે જીમિ પઢી કાગકી ન્યાઇ,
કીવી કીવી કીવી કીવી કીવી કી કરૈયા. ભલ૦ ૨
ફૂના કંઠી ગલેમહું ડારિકે,
પામર નરકે ધનહી હરૈયા. ભલ૦ ૩
મૃગ જિમીં રાગ રસિક જન આગેં,
નાદર દાની તુમ દર દાની તુમ દર દર ગવૈયા. ભલ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસેં ઉલટીકેં,
થનગન થનગન નાચ નચૈયા. ભલ૦ ૫

પદ ૭૧ મું–રાગ કાફી હોરી

તોકૂં લાજ ન આઇ રે ખેલૈયા, પ્યારી બાજી મનોજકી ભૈયા.ટેક.
શ્વાનબકાદિમેં પ્રિરત સદા, દુઃખ બિનહિ સુમાર ઉઠૈયા. તોકૂં૦
યા તનબી પશુકે સમજે યહી, ગુરુ બીન કો ન બચૈયા;
બેગી શરણ ગ્રહી વ્યાપક સાંઇ, બનુ મન લ્યાયે ભજૈયા. તોકૂં૦
દેખ જરત દિનરૈન દિવાને, ભવભવંક ભટકૈયા;
ચેત બેગાનેકી દેખ બલા, તેરા બન હીન કાલ ચબૈયા. તોકૂં૦
પ્રીતિ અખંડ પ્રભુ સંગ જોરી, ત્યાગહુ કામ ઠગૈયા;
શાંતિ દમાદિક સાધનસેં, બની હો ચિદ ભેદ મિટૈયા. તોકૂં૦
સાક્ષી રહી જગદીશ બિચારી, સૂરત સબહી નચૈયા;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય બાશી, યા જગ બીચ બસૈયા. તોકૂં૦

પદ ૭૨ મું–રાગ સદર

તું તો ભજ હો નાથ એકરંગી, મત બનિહો બેગાનેકો સંગી.ટેક.
જાકે લીયે દુઃખ નાંહી કદા, નટી જાયે સદા મતિ જંગી. તું તો૦
ઊઠત બેઠત સાંઇ સંભારહુ, બની દિન રૈન ઉમંગી;
પ્રેમમગ્ન ઉર લગ્ન લગાયકેં, જિતહુ કામ અભંગી. તું તો૦ ૨

દૃઢ વૈરાગ વિવેકસેં બૂઝહુ, વ્યાપક ઇશ અનંગી;
શમ દમ આદિક સાધનસેં, હત હુતિહુ ભેદ ભુજંગી. તું તો૦ ૩
આપા મેટીકે ઇશહી ભેટહુ, બેઠહુ જડસેં અસંગી;
દૂઈ મિટાયકે ચિદ્‌ઘન નાથમેં, શીખહુ દીપ પતંગી. તું તો૦ ૪
કામ જરૂરી અકામ બની કરી, રહહુ સદા ઉછરંગી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય જીવન, પાયકે તજ દિલ તંગી.તું તો૦૫

પદ ૭૩ મું–રાગ સદર

કાંહાં અકલ ગમાઇ રે ખેલારી, બીજી કામકી લાગત પ્યારી. ટેક
કામસેં હોવત નેન શ્રવનમેં, વૃત્તિ વિષયકી જારી. કાંહાં૦૧
તાતેં રૂપાદિક બહુ રંગકે, ઢુંઢત જિંદગી સારી;
ચેતનતાઇ અચેતન પીછે, ભટકત મારી મારી. કાંહાં૦૨
માયાકો ઠાઠ સબે જડ જાતી, દેખહુ મનમેં બિચારી;
તું તોકૂં ન સંભારત નર પશુ, કહા ગતિ પીછે હોનારી.કાંહાં૦૩
ચેત ચેત આચાર્ય શરણ ગ્રહી, જડ મતિ ડારહુ વારી;
વૃત્તિ અખંડ અલૌકિક કરહુ, ચિદ્‌ઘન નાથ બીચારી. કાંહાં૦૪
કામમદાદિક ચૌરકી સંગતિ, છાંડી રખહુ હોશિયારી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય હોયકે, બાકીકી ઉમર બચા રી. કાંહાં૦ ૫

પદ ૭૪ મું–રાગ સદર

તોકૂં સમઝ ન આઇ રે ખેલારી, ખાલી ઉમર ગમાવત પ્યારી.
પાંચહિં ભૂતકા ઠાઠ સબે કોઈ, વસ્તુ ન ઉનસેં ન્યારી. તોકૂં૦
તાતેં રંગ રંગકી સૂરત, થાવર જંગમ સારી;
દ્રેષ્ય તાહિકૂં પ્રિયે કહી ધાવત, લાલચ દામ ફસારી. તોકૂં૦
વિષય શરીર કરમ મન બુદ્ધિ, સબ જડ રૂપ વિકારી;
તું અવિકારી અરૂપી ચેતન, બેઠહું આપ બિચારી. તોકૂં૦
તેરીસંગતિસેં સબ જીતે, ભાસત જડ વ્યભિચારી;
તો બિન સબહીં અચેતન, તું તો વ્યાપક ચિદ્ અવિકારી.તો૦
સદ્‌ગુરુસેં લહી આપ બિચારી, છાંડહુ જડકી યારી;
એક રંગ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકૂં, ભેટહું મમતા મારી. તોકૂં૦

પદ ૭૫ મું

દેખો દેખો બિચારીકે ભૈયા, તુંમ કોનકે બનત પૂજૈયા. ટેક.
પૂજન યોગ્ય સોઇ પ્રભુ રાજત, જો સબ જગ કરવૈયા. દેખો૦
ભૂ જલ તેજ અનિલ નભ રવિ શશિ, તારાગન ફિરવૈયા;
અષ્ટ વસુકૂં ઓઇ બનાવત, ઐસો હે અજબ ખેલૈયા. દેખો૦
બારે માસ એકાદશ રુદ્રે, ઇંદ્રકૂં ઓઇ થપૈયા;
તેતિસ કોટિ પ્રજાપતિ મિલકે, ચૌદ લોક બસવૈયા. દેખો૦
સબ કોઇ ઉનકૂં પૂંજત પાવત, ઇચ્છિત ભોગ મગૈયા;
સબમેં વ્યાપક સબકી જાને, કબહુ ન કોઇસેં લગૈયા. દેખો૦
એસો પતિ તજિ પ્રતિમાપેં કાહા, માગ ભીખ મગૈયા;
મત સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહિં ભૂલિકેં, બની હો ભવ ભટકૈયા. દેખો૦

પદ ૭૬ મું

સચ્ચી બાની નેક ન માને ભૈયા, તેરો કોહિ બિાધ કાજ સરેગો.
જડ ચૈતનકો ભેદ લહે બિન, નાહક ભટક મરેંગો. સાચી૦ ૧
ધર જર આદિ સબે જડ કોઇ; હમરાહી ન કરેગો;
પાપ જમાયકે જમકી આગમેં, આપે તુંઇ જરેગો. સાચી૦ ૨
લિંગ લિયે બહુ આવન જાવન, ફંદસે ના ઉબરેગો;
તિનસેં ભિન્ન બિચારત તૂંઇ, ચૈતન શુદ્ધ ઠરેગો. સાચી૦ ૩
જ્યોંલોં નાંહિ બિચારત તોંલોં, કામ ક્રોધ પકરેગો;
દરદ દિલિસેં દેવાનેકી ન્યાયી, ધર ધર શિષ ધરેગો. સાચી૦ ૪
સમઝી સત્ય ઈશકી બાની, ગુરુકે પાય પરેગો;
ભજત સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ હીં, દોઇ લોક સુધરેગો. સાચી૦ ૫

પદ ૭૭ મું–રાગ હોરી

ઈશકી ન બિચારી, સુને કહા જૂઠ લબારી. ટેક.
વ્યાપક ચૈતન નાથ શ્રુતિ કહે, એક અલેપ ખેલારી;
સોઇ ન માનત કલ્પિત ઠાનત, કહાંસેં લગાઇ બલારી. સુને૦
જડ ચેતનમેં ભેદ પરસ્પર, બૂઝત ભાસત ભારી;

તાકી ઓર ન નેક નિહારત, જડકી લાર લગારી. સુને૦
યેગી ન ચેતન જડપેં લેટત, નરતન જેહું હારી;
કીટ પતંગમેં જરત મરત પુનિ,કહા ગતિ બનહિ તિહારી.સુ૦
નિત્ય સુષુપ્તિમેં જાવત આવત, અંધકી નાંઈ ખરારી;
સદ્‌ગુરુસેં લહી ધ્યાનકી રીતિસેં,પોંહોચીકે આપ બિચારી. સુ૦
ચૈતન વૃત્તિ અખંડ મિલાયકે, જડ મતિ દેહુ બિસારી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ મય હોયકે, કામ જરૂરી ચલારી. સુને૦

પદ ૭૮ મું–રાગ સદર

બાવરી મતિ તેરી, ન દેખત નાથહીં હેરી. ટેક.
મનમેં મનસી તનમેં તનસી, ઇંદ્રિમેં તૈસેંઇ હેરી;
નાથ બરાબર શક્તિ લખાવત, કોઇસેં નાંહી લગેરી. ન દેખત૦
ભૂ જલ આદિમેં ભૂ જલ બસી, રવિ શશિ સમ તિનમેંરી;
સબમેં સબસી ભાસત તાતેં,અમિત શક્તિ શ્રુતિ કેહેરી. ન૦
કર્તા ક્રિયા કર્મ તિહુ ભેદસેં, મૂરખ ભિન્ન લહેરી;
બિના ઉપાધિ લહત નહિ કોઇ, કૈસેં ઇશ બસેરી. ન૦
તાતેં ઘર ઘર ભટકત ડોલત, નિંદસેં નાંહિ જગેરી;
ધ્યાન યોગસેં સાધત તેરી, અજ્ઞતા દૂર ભગેરી. ન દેખત૦
ગુરુ બેદાંતસેં એક હરિ લહિ, ભેદમેં જન તું ફસેરી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ ચિનત, તાહિકૂં લોક હસેરી. ન૦

પદ ૭૯ મું

સોઈ બિન ન નાથ અશરનકો શરન,
દેખો શ્રુતિકે વેન,વાકૂં તજિકે ફિરહુ જનિ સારે ઘરઘર. ટેક.
જોઇ અકર્તા હે જો પુનિ કર્ત્તા હે,
જિનકે કુરબ ધ્રુજે સુર થર થર. સોઇ બિન૦ ૧
દાતા હે ઓઇ પુનિ જ્ઞાતા બી સબકો,
બુદ્ધિકું ખેલાવે ન્યારી ન્યારી સર સર. સોઇ બિન૦ ૨
જો સબ જગમેં હૈ સબસેં અલગમેં,

સબકું નચાવે ન્યારે ન્યારે કર કર. સોઇ બિન૦ ૩
ઔર ન દેતહે લેઈ ન સકત કોઈ,
બૂઝત નાહિ સો મરત ડર ડર. સોઇ બિન૦ ૪
ભજહિ સો પાવહી ઓર મૂઢ મરે,
તજ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જર જર. સોઈ બિન૦ ૫

પદ ૮૦ મું

મતિ તજો રે સંત કોઇ હરિકો ભજન,
જાસેં બનહે જાહાંન, બેર બેર ન બિસારો;
છાંડો ખાલી બકબક. મતિ૦ ટેક.
જો સબમેં રહી સબકી લહત હે,
ભૂલે ન કાહુકી પલક પલક. મતિ૦ ૧
નજર ન આવહિ, ખુબ સુહાવહી;
બૂઝનવારે કહત છક છક. મતિ૦ ૨
યાબિન દેત ન લેત કોઇ કછુ,
સબકી સુનનકૂં રહત તક તક. મતિ૦ ૩
ઓરહિ ભજત ન કાજ સરત કછુ,
કાહેકૂં મરત શિર પટક પટક. મતિ૦ ૪
જો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહત સોઈ,
તરત મરત બાકી સારે થક થક. મતિ૦ ૫

પદ ૮૧ મું–રાગ મલ્હાર

જગતપર પ્રતિપાલક પ્રભુ મેરા. ટેક
જિનકી ઈછાસેં જલ બરખત,
અમિત પ્રબલ ધન ઘેરા; જગત૦ ૧
રવિ શશિ અનિલ અનલ જલ ભૂમિ, ઈછાસેં સબ ડેરા;
કરહીં સ્વકાજ ન પલભર ભૂલે, ફિરહી યંત્ર જિમી ફેરા. જ૦ ૨
ઋતુ ઋતુ ભાગ પ્રગટ જીન કીને, સુખ દુઃખ સાંઝ સબેરા;
વ્યાપક આપ અખંડ અકર્તા, દૂર નહિ નહિ નેરા. જ૦ ૩

એસેં હરિ જો ભજત નિરંતર, તાકો હોત નિવેંરા;
સુખ પાવત દુઃખ સ્વપ્નેહુ નાહિં, મિટત અબૂઝ અંધેરા. જ૦ ૪
જો ભૂલત સોઇ ડૂબત ભવમેં, ધર ધરકો બની ચેરા;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ પાવત, કૈદી હે યમ કર કેરા. જ૦ ૫

પદ ૮૨ મું-રાગ સદર

થકીકે શરન તવ આયો, હરિ મેં તો થકીકે શરન તવ આયો.
સામ્ય કૃપા બરખા સમ દેખત, જગપતિ મો મન ભાયો. હરિ૦
ધર ધર જડપે ફિરત દિવાનો, કપટિનકો ભરમાયો;
યમકે હાથપર નકીરી બેરીયાં, સાહુક કોઇ ન ધાયો. હરિ૦
તેરો દિયો મન ઓરકો માની, બહુપે શીશ નમાયો;
બહુ ધન દેત ન ફિરકે કિયો જબ,સાક્ષીને મોયે સમુઝાયો.હરિ૦
તુમ બિન કોઈ કછુ કરી ન સકત યૌં, શ્રુતિસેં સત્ય બતાયો;
સમઝ પરી અબ તોયે ન તજહુ, જીવનકો ફલ પાયો. હરિ૦
ચાહહુ કરુણા દૃષ્ટિ રાવરી, જિન પ્રલ્હાદ બચાયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભયે પ્રેરક; તેસેંઇ ચહહુ નિભાયો. હરિ૦

પદ ૮૩ મું-રાગ સદર

અબ નહિ જડપે ધાઉં, હરિ મેં તો અબ નહિ જડપે ધાઉં.
વિષય ઇંદ્રિ મન બુદ્ધિકો પ્રેરક, તજી તોકૂં કહાં જાઉં. હરિ૦ ૧
માયામય જગ જૂઠી રી બાજી, સુનહીં તિનહિ સુનાઉં;
ચેતન તૂંઇ અપાર નિરંતર, પ્રેરક પાલક ગાઉં. હરિ૦ ૨
સદ્ગુરુને સબ ઘટમેં બતાયો, તેસેંઇ મેં તોએ ધ્યાઉં;
પિંડ બ્રહ્માંડકી ભિન્ન ભાવના, ઉરસેં દૂર ઉડાઉં. હરિ૦ ૩
જડકી જૂઠ પ્રશંસા ન સુનહું, કુકવિન સંગ મિટાઉં;
વિદ્યાકે ઉપજીવ્યકી બાની, જલમેં દૂર બહાઉં. હરિ૦ ૪
તુમ બિન ઓર ન મનમેંરી રાખું, નાંહિ ન દૃષ્ટિ ચલાઉં;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ જાનત, તિનસેં નૈન દુરાઉં. હરિ૦ ૫

પદ ૮૪ મું–રાગ સદર

તિહારે શરણ અબ આયો, હરિ હે મેં તો તિહારે શરણ૦ ટેક.
બોહોત પુકાર કિયે બોહોતનકૂં, ભવજલ કોઈ ન તરાયો.હ૦
મેધ મહી પિતુ માતુ ચતુરધા, અગ્નિમેં મોયે જરાયો;
તન છુટત પુનિ જારી અનલમેં, ધૂમકી રાહ પઠાયો. હરિ૦
સબ દેવન મિલી સ્વારથ લીને, યૌં બહુ મોયે ભટકાયો;
પશુવત સેવા પુનિ હોમાદિક, મોપેં બહોત કરાયો. હરિ૦ ૩
સ્ત્રી સુત જ્ઞાતિન મોયે ભુલાકે, પાતકમેં બિલગાયો;
શોભા પોરસમેં ધન ખોયો, હીન ગતિ અતિ પાયો. હરિ૦ ૪
ઇન સબ કપટિનસેં ફિરકે તવ, ભજનમેં ચિત્ત લગાયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તુમ મોસેં, ચૈયહુ ભેદ મિટાયો. હરિ૦ ૫

પદ ૮૫ મું–રાગ સદર

બહુ અપરાધીરી તેરો, હરિ હે મેં તો બહુ અપરાધી તેરો.
કામાદિક વશ પરત હી માન્યો, સબ જગમાંહિ અંધેરો. હ૦ ૧
છિનમેં માંત્રિક બનિકે જમાયો, લોક ઠગનકોરી ડેરો;
સુત વિત આદિક લોભ બતાકે, ધન ધૂત્યો બહુ કેરો. હરિ૦ ૨
બહોતહિ સંગ દરપ્તકે બંદે, કરિ તુમસેં ચિત્ત ફેર્યો;
બહોતહી ભૈરવ યક્ષ બતાયકે, બની કુપથિનકો પુજેરો. હ૦ ૩
અફલ ધુલકારિ દેવ બનાકે, ફલ બેચ્યો બહોતેરો;
જુઠહિ યાચન, જુઠહિ બાંચન, તન જુઠનકોરી ઢેરો. હરિ૦ ૪
કાહાજુ કહું કછુ ગિનત ન બનિહે, અમિત પાપનેરિ ઘેરો;
પાહિ પાહિ અબ પાહિ દયાનિધિ, ડૂબત એંચહું નેરો.હરિ૦ ૫
કામાદિક રિપુ દૂર કરનકૂં, વૈરાગાદિક પ્રેરો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ અબ ગીનહુ, નિજપદ કેરોરિ ચેરો.હરિ૦ ૬

પદ ૮૬ મું

ઘટવામેં આઓ ભૈયારે, ભજનકી બર્ષા રે
બકહુ ન ડોલે જ્યોં ફિરવૈયા રે. ઘટવામેં૦ ૧
એક તો મરત જંતુ સબહી બાટમેં,

દૂજો બને મન ભટકૈયા રે. ઘટવામેં૦ ૨
છિનમેં મિટત વિષય નહિ કબહુ,
સોબત બનીકે ઠેહેરૈયા રે. ઘટવામેં૦ ૩
જમા તો કરત પુંજી જગમેં ભટકકે,
તું કાંહાં તક બસવૈયા રે. ઘટવામે૦ ૪
બેગીસેં બેગાનેહુકી લાલચ તજીકે,
હો ગુરુપદ ભજવૈયા રે. ઘટવામેં૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન સબ કોઇ,
દિલસેં હો દૂર મિટૈયા રે. ઘટવામેં૦ ૬

પદ ૮૭ મું

મનવાકૂં એંચો ભૈયા રે, હરિકો ભજન હોવે;
ખાલી ઘટ બદ બસવૈયારે, મનવાકૂં૦ ટેક
એક તો કર્તા વૃત્તિ દૂસરિ હે જ્ઞાતા,
વિષયકે પીછે ભટકૈયા રે. મનવાકૂં૦ ૧
તિનસેં બઢત કામ ક્રોધ લોભાદિ,
હરિસેં જો વિમુખ કરૈયા રે. મનવાકૂં૦ ૨
ઇનકૌં કરન બશ બન અભ્યાસી,
દૃઢ વૈરાગ જમૈયારે. મનવાકૂં૦ ૩
ગુરુકો શરણ ગહી ચેતન સમુઝીકે,
હો નિત્ય ધ્યાન લગૈયા રે. મનવાકૂં૦ ૪
વ્યાપક સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહીં વિચારી,
બનિહુ અભેદ ખેલૈયા રે. મનવાકૂં૦ ૫

પદ ૮૮ મું

જાહિ દિશિ ઘટા ઉઠે, વાહિ દિશ દેખો ભૈયા;
બીનાં જગદીશ એસી કોંનસે બની આવે પ્યારે. જાહિ૦
છિનમેં બરખી ભારી, આલમ ભરત સારી;
દેખત દેખત વાહિ છિન મિટ જાવે. પ્યારે જાહિ. ૧
ગેબસેં લે આવે પુનિ ગેબમેં લે જાવે સોઇ;

પવન સિપાહીકૂં ચાહ વેસેંહી ચલાવે. પ્યારે જાહિ૦ ૨
અભર ભરત પુનિ, ખાલીહું કરત ઝાડી;
પાનીકે બિછાને પર ઓઇ જમિકૂં બિછાવે. પ્યારે જાહિ૦ ૩
રંડિકા શેનાં પુકારી ગાનેમેં શરમ ભારી;
પાલક અજબ કરામાતી કયીં ન ગાવે. પ્યારે જાહિ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સન, વિનહીં મિલાયે મન;
નરકકે દ્વારમેંસેં કોઇ નાં છોડાવે. પ્યારે જાહિ૦ ૫

પદ ૮૯ મું

પ્રભુ આનંદ ધન શીર ગાજે રે. પ્રભુ.
જગતકે પાલબેકૂં, બતિ જલ બરખત રાજે રે. પ્રભુ૦ ટેક.
બહુ વિધિ ફૂલ જાસે પાવત ઇમાની,
કૃષિ જિમિ સાચેકે ઇલાજે રે. પ્રભુ૦ ૧
કામના નિવારિ ભારી પ્રેમસેં જો ઝીલત,
સોઈ મુખ્ય મુમુક્ષુમેં બ્રાજે રે. પ્રભુ૦ ૨
તત્ત્વમસિ પૂરમેં જો ભેદહિ ડુબાવત.
જીવત અભેદમેં સોઇ છાજે રે. પ્રભુ૦ ૩
માને જો સકામ દુઃખ સોઈ સુખ બૂઝે,
નાહિ સો દુકાલી જીમી નહિ લાજે રે. પ્રભુ૦ ૪
સોઇ સચ્ચિદાનંદ અલગ પ્રકાશી,
કૃતકે સમાન તાહિ નિવાજે રે. પ્રભુ૦ ૫

પદ ૯૦ મું

પ્રભુ બાની ધન બરખાવેરે, પ્રભુ.
સબ જા સમાન ભૈયા, તાલસેં સુબુદ્ધિ પીકે અઘાવેરે. પ્રભુ૦ ટેક
ક્ષેત્રસેં નરમેં સબ વિદ્યા ફૂલ પ્રગટે, ઉસરસેં ઉસર બઢાવે રે પ્ર૦
કામી ક્રોધી બાદિ સબ, ગંદીસી જમીસે;ગંદગીબુખારહીમચાવેરે
તાતે દિલ રૂપ જમીં ખુબ સમારીકે, ગુરુ વચનામૃત પીલાવેરે.પ્ર૦
કૃષિ સાધન વત સાધન શમાદિક, કરી ધ્યાન ખેતીહી પકાવેરે,પ્ર

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમ રસ પ્રાપ્તિ, રૂપ પ્રગટ ફલ સોઇ પાવેરે;પ્ર

પદ ૯૧ સું

ચહું દિશ ઘટા ઉઠે જગ પતિ કૃપાકી. ટેક
બરખત બહુ શબ્દ ધાર, અમૃતમય વાકી;
સજ્જન સમ બાગ ખીલત કરત પાન છાકી. ચહું૦ ૧
જ્ઞાનીન દરીઆવ ભરે ઉઠત મોજ તાકી;
કામ ક્રોધાદિક પેદલ સબ દેખી રહત થાકી. ચહું૦ ૨
યતિયન માહાતાલ ભરે પ્રટક નેહેર જાકી;
કુપથીન લઘુ ઝાડનકી, રહત જડ ન બાકી. ચહું૦ ૩
સત સંગી બુલબુલ બપૈયા, મોરનકી આવાજી;
સુનત શોભા ઈનસેં ભાગત, ઝીંગર ધુધુ સમાજી. ચહું૦ ૪
ગરજત મહા વાક્ય ભેદ, કાલહી પટાકી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિરાજત, ઓર ખાક પાકી. ચહું૦ ૫

પદ ૯૨ સું–રાગ જેજેવંતી

હરિકે સમાન સોઇ હરિજન રાજહીંરી. ટેક.
જારે જીન અધ ઓધ, પ્રગટાયે પુણ્ય અમોધ;
સગુણકો ભક્તિ યોગ, કીને ભલ બ્રાજહીંરી. હરિ૦ ૧
અતિકે પ્રમાન જીન, તિહુ લોક ત્યાગ કીને;
એક બ્રહ્મ ઉર ચિન્હે, છાંડે સબ કાજહીંરી. હરિ૦ ૨
દશ વિધિ હિંસા પુનિ, વસુધા મૈથુન ત્યાગે;
શમદમ તોષ પાગે, ધ્યાન લીન છાજહીંરી. હરિ૦ ૩
ચૈતનમય વૃત્તિ ઠાને, એકહીં અભેદ માને;
એકહીં સુનાવે કાને, સકલ સમાજહીંરી. હરિ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ રૂપ, સોઇ મુક્ત હે અનુપ;
એસે બોલે બેદ ભૂપ, મેધ જીમિ ગાજહિંરી. હરિ૦ ૫

પદ ૯૩ સું–રાગ ખુમાયચી

બેદકી અલૌકિક બાની તું તો કહા જાને. ટેક
મન બુદ્ધિ આદિ સબેં જાનત ઉનસેં;

જ્ઞાતાકો સ્વરૂપ સો તો ક્યોં કર પ્રમાને. બેદકી૦ ૧
જ્ઞાનકી નજર પાવે જોઈ સદ્‌ગુરુસેં,
ચિદ્ ઘન વ્યાપક સો નાથહીં બખાને. બેદકી૦ ૨
બિના દૃષ્ટિ પાયે બુદ્ધિ જોરસેં જ્યો ધાવત,
સોઇ સંગ રંગ દેખી બનત દિવાને. બેદકી૦ ૩
બુદ્ધિ લપટાની જ્યોં લોં જ્યાકી ઘર જરમેં;
તોલોં સો દિવાને સંગ નાઇ બહોરાને. બેદકી. ૪
બુઝે જો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ શ્રુતિભિ,
બુઝે ન તો સમ જડ મતિ લલચાને. બેદકી. ૫

પદ ૯૪ મું–રાગ સદર

ઈશકે વસીલે બિના ઓર ના બચાવે. ટેક
જો જગમેં રહી જગકી જાને,
માયાકે ઇશારે સબ જગહી નચાવે. ઇશકે૦ ૧
કરત ભરત પુનિ હરત સકલકૂં,
અમિત તેજ બલ ઠાઠહીં મચાવે. ઇશકે૦ ૨
સોઈ સ્વતંત્ર ન કોઇ બ્રહ્માદિક,
ઉનકે હુકમ સબ બોજહિ ઉઠાવે. ઇશકે૦ ૩
જો પાવે સોઈ ઉનસેં પાવે,
ઠગ મિલી તોકૂં જડપેં લલચાવે. ઇશકે૦ ૪
સો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહિ બિસારી,
નાહક ઘર ઘર ધૂમહિ મચાવે. ઇશકે૦ ૫

પદ ૯૫ મું–રાગ સદર

ઈશહિ ભજત સોઇ સબ ફલ પાવે. ઇશહિ૦ ટેક.
વાપિ કૂપ બને બોહોતેરે,
ધન બિન પુરણ ન સુખ ઉપજાવે. ઇશહિ૦ ૧
દીપ પ્રકાશ કાંહાંતક પહોંચત,
રવિ પ્રગટત સબ તમહી મિટાવે. ઇશહિ૦ ૨
ત્યોં વ્યાપક પ્રભુ સબહી બનાકે,

કૃત સમ ફલ શુભાશુભહિ દિલાવે. ઈશહિ૦ ૩
ઉનકે બશ હે સબ એક દેશી,
પરબશ જગતકૂં કૈસે નિભાવે. ઇશહિ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નિજ જનકૂં,
જો ચાહત સોઈ તુરત મિલાવે. ઇશહિ૦ ૫

પદ ૯૬ મું–રાગ સદર

જગપતિ તજ કાંહાં ફિરત દિવાને. ટેક.
ઈશ હુકમસેં આખર દમકૂં,
કિસિકૂં ન કોઇ કબી સકત જીવાને. જગપતિ૦ ૧
બહોતહી પશુ તન દેત સોઇ તાંહાં,
કોઇ દેવ ઉનહીં ન આવત બચાને. જગપતિ૦ ૨
સબ કોઇ આપ પ્રભુ સન યાચત.
ભૂખનસેં ભીખત કાહે લલચાને. જગપતિ૦ ૩
પ્રગટ કહે શ્રુતિ ઇશહી તજકે,
યજન ભજન હમ કિનકોરિ ઠાને. જગપતિ૦ ૪
ગ્રહી ઉપદેશ ભજહુ ચિદ વ્યાપક,
ચહહુ જો નરકસે નિજહિ બચાને જગપતિ૦ ૫
બિન સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહિં જાને;
અકડ ચલત બહુ ખાકમેં મિલાને. જગપતિ૦ ૬

પદ ૯૭ મું–રાગ સદર

સબ ઘટ ચિદ ઘન જગપતિ રાજે. ટેક.
ઉનસેં શ્રવન સુને, શ્રવન ન જાનેં,
ઉનહી અશબ્દ જો આનંદઘન ભ્રાજે. સબ ઘટ૦ ૧
તેસેં સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધકી ગ્રાહક,
ત્વક્ ચક્ષુ જિહ્વા ઘ્રાણ ઉનસેંઈ છાજે. સબ ઘટ૦ ૨
મન બુદ્ધિ આદિ કોઈ ઉસકૂં ન પહોંચત,
જિનસે પ્રિરત નિજ કામકે ઇલાજે સબ ઘટ૦ ૩

અલગ રહત પુનિ સબહી મિલાવત,
સોઈ અજાદિક દેવન શિર ગાજે. સબ ઘટ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ જાનત,
બુઝી કે અખંડ ખંડ મતિસેં જો લાજે. સબ ઘટ૦ ૫

પદ ૯૮ મું–રાગ સદર

પ્રગટ જુદાઇ જડ ચેતનકી ભૈયા. ટેક.
ચેતન તો જ્ઞાની હે અજાન અચેતન,
પૃથિવી જલાદિ સબે સમહી થપૈયા. પ્રગટ૦ ૧
મન ચક્ષુ આદિ તન પુનિ જડ જાનત,
પૃથિવ્યાદિ ભૂતકે વિકારસેં બનૈયા. પ્રગટ૦ ૨
બુદ્ધિ અહંકાર ભાસે ચેતનસેં જીતે,
અનલ લોહાદિ વત શ્રુતિ સુનવૈયા. પ્રગટ૦ ૩
તામેં બિનસમઝ અપનપો માની,
બાદી સબ બની રહે ભવ ભટકૈયા. પ્રગટ૦ ૪
જાહુર અચેતનપે લેટત સો નર,
જડસેં જ્યોં કમતર ચિદહિ લિખૈયા. પ્રગટ૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પર અહંકૃતિસેં,
વ્યાપક લહત બિન ભેદ જ્યોં ખિલૈયા. પ્રગટ૦ ૬

પદ ૯૯ મું–રાગ સદર

ચિદ્‌ઘન પતિ કૈસે પર ઘેર પાવે. ટેક.
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ બિના કછુ,
જ્ઞાનકે કરન તોકૂં કબી ન લખાવે. ચિદ્‌ઘન૦ ૧
કાજકે કરન સબ ભૌતિક બનાવત,
દોઈકૂં મદદ મનાદિક પોંહોંચાવે. ચિદ્‌ઘન૦ ૨
નહિ શબ્દાદિ સમ ચિદ્ અતિ વ્યાપક,
મનાદિ પ્રકાશક સો અલખ કહાવે. ચિદ્‌ઘન૦ ૩
રૂપાદિ સમાન નહિ ચેતન કબહુ;
નાહક ભટક કાહે શીશહી પકાવે. ચિદ્‌ઘન૦ ૪

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ પાવત,
સદ્‌ગુરુ શરણ જો મનહી નમાવે. ચિદ્‌ઘન૦ ૫

પદ ૧૦૦ સું-રાગ સદર

બાવરી ભઇરે મતિ બુઝત ન તેરી. ટેક
જીનકે પ્રકાશ કરત સબ કારજ,
તીનકી તરફ કબી દેખ ન હેરી. બાવરી૦ ૧
રવિ ગયે શશી વન્હી શશીકે ગયેસેં,
વન્હિ ગયેં બાની પર કારજ ચલેરી. બાવરી૦ ૨
તાકે ગયે ચેતન પ્રકાશક સબકો,
જાકે લીયે જીતે રવિ આદિક સબેરી. બાવરી૦ ૩
સો તો પર સ્વપ્ન લિયે જાગ્રતસેં ભાસે,
સુષુપ્તિ લીને પર સ્વપ્નસેં લગેરી. બાવરી૦ ૪
સુષુપ્તિસેં ભિન્ન તાતે સ્વપ્નમેં આવે,
તાતેં હે અલેપ ચિદ્ શ્રુતિમેં કહેરી. બાવરી૦ ૫
એસેહી અલેપ લહિ ઈશહિ ભેટત,
ધર ધર ફીરત ન કાજ સરેરી. બાવરી૦ ૬
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઇ પાવત,
બાકી પશુ પામરમેં મરત ફીરેરી. બાવરી૦ ૭

પદ ૧૦૧ સું-રાગ સદર

મૂઢ હો કનૈયાજીસેં ભેદ કેસે માને. ટેક.
ક્ષિતિ જલ તેજ વાયુ નભ મન બુદ્ધિ,
અહંકૃતિ ઇતિ વસુ પર સ્વય જાને. મૂઢ હો૦ ૧
અહંકૃતિ પર પુનિ હે તુંઇ ચેતન,
દેખે બિનાં ભેદ ખાલી ક્યોંકર પ્રમાને. મૂઢ હો૦ ૨
દોઈ હે પ્રત્યક્ષ તાકો ભેદહુ ભાસે,
ભાસે અપ્રત્યક્ષકો સો સુન્યો નહિ કાને. મૂઢ હો૦ ૩
ગીતાકે કહેસેં જોઇ સાધન સાધત,
ચોથે પદ કૃષ્ણસો અભેદ પહેચાને. મૂઢ હો૦ ૪

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તન ધારી,
સોઇ કહે કૃષ્ણ ન તો સમ બોહોરા. મૂઢ હો૦ ૫

પદ ૧૦૨ મું–રાગ સદર

સબમેં હરિ રાજત દેખે કયીં ન રી. ટેક
જાગ્રતમેં મનાદિકહિ પ્રકાશત,
સ્વપ્ન લખાવત મદદ કરી. સબમેં૦ ૧
રહત સુષુપ્તિમેં ભાન ન તોકૂં,
સોઈ જાગત દિન રેન ભરી. સબમેં૦ ૨
તાતેં તૂં ફિરી જાગત દોડત,
સાહકૂં યાદ ન કરત ધરી. સબમેં૦ ૩
સંગ સુષુપ્તિમેં જો નહિ આવત,
તિનહિ તું પૂજન ગિરત મરી. સબમેં૦ ૪
આખર દમકૂં સોઇ કાંહાં પહોંચત,
નાહકકી છાંડ તન દરદ સરી. સબમેં૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બબ ભજ પ્યારે,
તો બાકીકી હમે સુધરી. સબમેં૦ ૬

પદ ૧૦૩ મું–રાગ સદર

સબહી હરિ બૂઝત, કાહે મંગના. ટેક
તનકી મનકી સકલ જનમકી,
લહત સુરંગહીં નાંહી રંગના. સબહી૦ ૧
બિન માગે સોઇ દેત શુભાશુભ,
સબકૂં આસૂદે પાઉં કયૌંરી લગનાં. સબહી૦ ૨
સબ જા દેખત સુનત બિચારત,
પ્રેરત સકલકૂં કરત સંગના. સબહી૦ ૩
કબહુ ન કોઇકૂં પલભર ભૂલત,
ઉનકે ભજન સુખમેં ઉમંગના. સબહી૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકે દિયે પર,
કરકે સબુરી દિલહી ન ટંગના. સબહી૦ ૫

પદ ૧૦૪ મું–રાગ સદર

સંગ છાંડી મેં તો, મો મન તોમેં દિયો. ટેક
ભેદ મતી દઇ ભેદ મતીકૂં,
એક અભેદ ઉઠાએ લિયો. સંગ છાંડી૦ ૧
ચેતન તુંઈ સકલ જગવ્યાપક,
શ્રુતિ સ્મૃતિ ગુરુસેં યૌં ખચિત કિયો. સંગ છાંડી૦ ૨
આકાશાદિક ધાટ અચેતન,
દેખત ન દેખું ચિદ્ કેફ પિયો. સંગ છાંડી૦ ૩
જાંહાં તાંહાં તોયે નજર ભર દેખું,
ટેક જીયા અબ નિત્ય જીયો. સંગ છાંડી૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય ખેલહું,
દૂર ગયો દિલસેં કજીયો. સંગ છાંડી૦ ૫

પદ ૧૦૫ મું–રાગ સદર

સાંઇ તોકૂં સરજ્યો વ પાલત,
સોઇ તું બિસારી ધાવે વિના સાન. ટેક
સમુઝાયે બતિકે તું નેકહુ ન માનત,
તનકો જીયામેં બહુ અભિમાન. સાંઇ તોકૂં૦ ૧
જગમેં જો હોત બોહોત કબહુ ન ઠેહેરત,
સ્વપને મિલેકા કેસો હે ગુમાન. સાંઇ તોકૂં૦ ૨
છિનમેં તો ન્યારે ન્યારે રંગ લખાવત,
જીવન જમાને જર જોર માન. સાંઇ તોકૂં૦ ૩
એસેકી જો યારી કરી, બોધ ન માનત,
તિનકી જરૂર પશુ ગતિ જાન. સાંઇ તોકૂં૦ ૪
તાંકે લિયે તજી માન, શ્રેયકું પાવન;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભજ બેગુમાન. સાંઇ તોકૂં૦ ૫

પદ ૧૦૬ મું–રાગ જંગલો

બાવરીયાં બાંતાં ત્યાગીયે રે, કછુ મનસેં બાવરીયાં. ટેક.
જૂઠેકી બાની જડ હી પૂજાવે, ઇશ હી ભૂલાવે તાસેં ભાગીયે રે.

શ્રુતિ હિતકારી કહત પુકારી, મોહ નિશાસેં જાગીયે રે. કછુ૦
સાચસેં ભક્તિસદ્‌ગુરુ કેરી, કરીકે ઉનહીકે પાંઉં લાગીયે રે.ક૦
ચેતન સાંઇ સકલ ઘટવ્યાપક, સમુઝી ભજનમેં લાગીયે રે. ક૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમેં વૃત્તિ, રાખી અડગ અનુરાગીયે રે. ક૦

પદ ૧૦૭ મું—રાગ સદર

સાંચીકે જૂઠી ધારીયે રે, કછુ દિલમેં. કછુ૦ ટેક
જગપતિભજના હે જો જરૂરી, દઢ જીયામેં બિચારીયે રે. કછુ૦
બિન બિચાર કહીં ઇશ અનીશકી, જનમેં ડીંગ ન મારીયે રે.
ભૂ જલ તેજ પવન નભ પેદા, બનત ન જડ અહંકારીયે રે.ક૦
ગ્રહી ઉપદેશ સુગુરુસેં નીકે, સાધન સકલ સમારીયે રે. ક૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહી વાકી, જનમ મરન ભય ટારીયે રે. ક૦

પદ ૧૦૮ મું—રાગ સદર

મેરી વ તેરી કહાજુ કરે હો ભઈ કાનકી. ટેક.
યા જગ જૂઠી બાજી બિરાની, પવનકી મૂઠી કયોંજુ ભરે હો.ભ૦
બડે બડે ભૂપ ભયાનક યમસેં, મોતકી આતશમેંજુ જરે હો.ભ૦
અવતારી જોઇ આયે જગતમેં, સાબત પાઉં કબી ન ઠરે હો.ભ૦
જો સદ્‌ગુરુકો શરન ગ્રહે તો, કામાદિક મનમેંસે મરે હો. ભ૦
ભજત સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહિ, ભવસાગરસેં તુંજ તરે હો. ભ૦

પદ ૧૦૯ મું

બોલત હમ બેન, જગતપતિહીં કેહો, ટેક.
જો જગકો પલહીમેં બનાવત, પુનિ જાગત દિન રેન. જગત૦ ૧
જાકૂં મન બુદ્ધિ નહિ પહોંચત, નાંહિ શ્રવન નહિ નેન. જગ૦ ૨
કામી ક્રોધી લોભી સબકૂં, જાહિ સુનત નહિ ચેન. જગ૦ ૩
જ્ઞાની અરુ અધિકારી ઇમાની, ઉનહી લગત દિલ એન. જગ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમ વ્યાપક, બોધ કરન સુખદેન. જગ૦ ૫

પદ ૧૧૦ મું

હો દેખો દેખો રે, બાવરીયાં બુદ્ધી ચામકી. હો દેખો. ટેક.

લોક ઠગનકૂં બનત પૂજૈયા, રામ ન પ્યારા પ્યારી રામકી. હો૦ ૧
જડકે નામ જમાવત પૂંજી, બૂઝત નહિ જો બદામકી. હો૦ ૨
રાગ રોશની ધૂમ મચાવત, ખબર નહિ જાંહાં નામકી. હો૦ ૩
સ્વારથકો કરી કહત પ્રભુકો, ભીતિ ન કછુ જગ ધામકી. હો૦ ૪
ભૂલહિં ફૂલ ગરૂરકીં ચોટે, લગતહીં યમકે ગુલામકી. હો૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સુની ભાગત, ઢુંઢત ચીજ હરામકી. હો૦ ૬

પદ ૧૧૧ મું

હો દેખો દેખો રે, દીવાની બુદ્ધિ લોકકી. દીવાની૦ ટેક
ચેતનનાથ પ્રકાશક તજકે, કરત મજૂરી બહુ ફોગકી. હો૦ ૧
ઘરઘર જડપેં ફિરત ન બૂઝત, યા રચના હે ઠગ કોકકી હો૦ ૨
બ્રાહ્મણ તપસી વ્રતી કરી માનત,લહત ન સૂબીધનશોકકી.હો૦ ૩
લિંગ બેકૈયા લાંચ ખવૈયા, તિનપર મરજી શોકકી. હો૦ ૪
ઉપરકી આંછી પર દોડત, ખબર ન દિલકે ચોકકી. હો૦ ૫
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમરથકી,ભક્તિ લગત નહિ જોકકી. હો૦ ૬

પદ ૧૧૨ મું

ગઈ બુદ્ધિ બડપનકી હો, લડકનમેંસે ગઈ બુદ્ધિ. ટેક.
વે પુતલીકૂં પુતલી બૂઝત, યે કહે મુરત દેવનકી હો. લ૦ ૧
વે ચેન બાજી ગિનકે ખેલાવત, ઇનકૂં ઇશ લહી સેવનકી હો. લ૦
વે બાજી બિન દામ બનાવત, ઇનકૂં ગરજ લગત ધનકી હો.લ૦
વે અબૂઝ કછુ કામ ન સૂઝત, સમઝકે ફુટી ઇનકે મનકી હો.લ૦
ભીખારીસેં ભીખબં પૂછત,સ્રી સુત ધનકી પુનિ તનકી હો.લ૦
ચેન બાજી મેં ઉમર ગમાવત, માર સહત યમ દૂતનકી હો. લ૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ બૂઝત,જિનને કુદરત પાલન કી હો. લ૦

પદ ૧૧૩ મું–રાગ જંગલો ઠુમરી

મોયે આસુરી દુનિયાં લાગે, બાજે બાજેકૂં હરિકા પ્યાર રે. ટેક
સબ કરને અરુ નાહી કરનેકી, બુઝે નાંહી લગાર રે. મો૦ ૧
કામનાકે ફંદમેં બાવરેબ ડોલે, આપેં ઉઠાવે ભાર રે. મો૦ ૨
પરધન પર તો બડેહી ઠગૈયા, પોરસકી સહે માર રે. મો૦ ૩

દનભર ભટકે રેનકું બેહોશી, સાચી કહે કા ખારરે. મો૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ દિલસેં ન બૂઝે, બંડે ગુંડેકા યાર રે. મો૦

પદ ૧૧૪ મું

કબી છુપે ન છુપાવે કીસીસેં દેખો દેખો પ્રકાશક નાથરે. ટેક
ગગન મંડલમેં જોઇ પ્રકાશન, તારા ગ્રહકો સાથ રે. કબી૦ ૧
ગ્રહપતિચંદ્રકો સોઈ પ્રકાશક, જીનાં ઉનકે હાથરે. કબી૦ ૨
તન મન બુદ્ધિકૂં કૈવત ઉનસેં, ક્યૌં કહે પરકી ગાથ રે.કબી૦ ૩
સબ કુદરતમેં હાજર નાજર, પ્રાવે ન કાહુકી બાથ રે. કબી૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સોઈ બૂઝત, જો ગુરુસેંરાખતમાથ રે.કબી૦ ૫

પદ ૧૧૫ મું–રાગ સદર

બોલે શ્રુતિ બડી તુમહીં પુકારી,બૂઝોબૂઝો ઇમાની યાર રે. ટેક
કર્મ સકામકી દામ પ્રગટ હે, નરક લોકકા દ્વાર રે. બોલે૦ ૧
કરત મનહીં સો છીનમેં પાકીજે, સંગ બિના કરનારરે.બો૦ ૨
ગુરુક શરનમેં જાકે સગુન સો, ગાવે હરિ એક તાર રે બોલે૦ ૩
થિર મન બનિકે ધ્યાન લગાવહીં, પાવે વિભૂતિ સાર રે. બોલે. ૪
સચ્ચિદાનદં બ્રહ્મરૂપ બનિકે, પાવે માયા પાર રે બોલે૦ ૫

પદ ૧૧૬ મું–રાગ સદર

બેગી પ્રભુજીકી બાનીકું બૂઝો, બૂઝો બૂઝો દિવાને લોક રે. ટેક
મન બુદ્ધિ પરમેં ચિદ્દ્ઘન વ્યાપક, આનંદરૂપ અશોક રે. બે૦
સમુઝત નહિ જો યા વિધિ હમકું, તિનકું નર કહે ઓક રે.બે૦
ભટકત ભવમેં સુખ નહિ પાવે, તાકે પતિ બહુ ફોક રે. બે૦
થિર કદિ મન તાકો ન હોવે, ભારી હે જડકા શોક રે. બે૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ મોએ ચિનત, હે ચિત્ત તિનકા ચોક રે. બે૦

પદ ૧૧૭ મું–રાગ સદર

કરે જની કછુ બિનહિં બિચારે, દેખો દેખો બિચારીકે યારરે.ક૦
પ્રગટ જડનમેં દેવહીં લ્યાવે, એસી ન બાની તુમાર રે. ક૦
શ્રુતિકે બચનસેં દેવ ન આવત, લંપટ હે જો પઢનાર રે. ક૦

વ્યાપક પતિ તો ન આવે ન જાવે, એક દેશીકા હેકાર રે. ક૦
પ્રગટ જડનકું દેવ કહે સબ, બોલે ન ધાટ મુઝાર રે. ક૦
બનહી પ્રગટતા ભીતરસેં કબી, બૂઝી ન કોઇ સકનાર રે. ક૦
જડહિ જગતકા પતિ ઠેહેરાનાં, પાતક હે જો અપાર રે. ક૦
છલ મલ તજકે ભજો ગુરુ પ્યારે, સત્ય પ્રભુ ઉર ધાર રે. ક૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન નહિ તારે, પાપસેં ભૂર્તિ હજાર રે.ક૦

પદ ૧૧૮ મું

હો ગુમાની સૈયા, જૂઠી મત ગારે સાચી ગા. હો ગુમાની૦ ટેક
જતી આંખે દેખી, એતી ચિજ નહિ બાકી;
ફાની ગાના સો બેવફા. હો ગુમાની૦ ૧
જિન્ને તુજે પેદા કિયા, સોઈ બાકી સાંઈ;
ઓર દેવે બે બકા. હો ગુમાની૦ ૨
જતે ઇહાં આવે, એતે થિર ન રહાવે;
કયા સુલતાન કયા ગદા. હો ગુમાની૦ ૩
ગુરુપેં ઇમાન ધરી, બેગી હરિ બૂઝી;
સાંચે દિલ ધ્યાન લગા. હો ગુમાની૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ રૈન, દિનાં ભજી;
નિત્ય નિત્ય મોજહીં પા. હો ગુમાની૦ ૫

પદ ૧૧૯ મું–રાગ કલ્યાણ

હો સાંઇ મેં તો તિહારે શરન અબ આયારે, હો સાંઇ૦ ટેક.
લાલચકે લિયે ભવમેં ભટકા, કબહુ ન સુખ દરસાયા રે.હો૦ ૧
પાવત ચિંતા નિભાવત ચિંતા, બિછુરત દુખહિં બઢાયારે.હો૦ ૨
સુર લોકન લોં સ્થિર કછુ નાંહી, જંહાંતાંહાં પુનિપટકાયારેહો૦ ૩
સદ્ગુરુ અરુ સદ શાસ્રહીં પાયે, મનમેસેં જૂઠહીં બહાયારે.હો૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ અબ તેરેઈ,ભજનમેં ચિત્તહી લગાયારે.હો૦ ૫

પદ ૧૨૦ મું

ભલા એતી તેરો કયોં મન ધૂમ કરે હો, ભલા એતી૦ ટેક
બોલે સુને સંગ કબી કોઇને ન દેખ્યો;

તિનહી કયૌં હેરી બડી, બૂમ કરે હો. ભલા એતી૦ ૧
કારીગરી મેહેનત કોઇકી ન દેખે,
ઉનહિકે આગે કાહા ધૂમ પરેહો. ભલા એતી૦ ૨
બડે બડે સંતનકે નિકટ ન આવે,
બાજી દેખન કાહે ઝૂમ મરે હો. ભલા એતી૦ ૩
ચોરી જારી ઓરનકી ગાવત સમારી,
એસી વેસી ગાઇ મત ડૂમ ઠરેહો. ભલા એતી૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જો ચહે પાવન,
તો તું સદ્‌ગુરુ પદ ચૂમ કરે હો. ભલા એતી૦ ૫

પદ ૧૨૧ મું

સદા સેવો પ્યારે જો જગ ધામ હરિ હો. સદા૦ ટેક.
દિશાપતિ આદિ સબ લોકનકે સ્વામી,
ઉનહીંકે અંગી સબ કામ પરી હો. સદા૦ ૧
જાગે તોંલો અંગી તેરે ઉનકે નિભાયે,
કરહી સો જેતી જાકી હામ ખરી હો. સદા૦ ૨
સોઈ કરે સુપનેમેં સાહેતા તુમારી,
રખહીં બેહોસીમેં મુદામ તરી હો. સદા૦ ૩
ન્યારે ન્યારે ઘટમેં વ્યાપક પ્રકાશી,
રહત હે લોકાં પર સામ ભરી હો. સદા૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તારક બિરાજે,
તિનહીંકો ભૂલો મત નામ ધરી હો. સદા૦ ૫

પદ ૧૨૨ મું

ભલા એતી તેરો કયૌં મન ફુલ કરે હો. ભલા૦ ટેક
સંગરંગ પકરી અકડકે બેઠે,
ઉનકી બુદ્ધિ પર ધૂળ પરે હો. ભલા૦ ૧
ચિદ્‌ઘન પતિ પર નહિ હે ભરોસા,
તિન પશુકી હે બડી ભૂલ ખરે હો. ભલા૦ ૨
જગપતિ સોઇ નહિ બનતહે જાકું,

રખનેકું તૂંઇ કછુ મૂલ ભરે હો. ભલા૦ ૩
આવે નહિ જડ કબી આખર બચાને,
યમકિંકરેંકી આંહાં હૂલ પરે હો. ભલા૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન કોન તારે,
શ્રુતિ સેં હુયાંહિ ખરિ રૂલ ઠરેહો. ભલા૦ ૫

પદ ૧૨૩ મું

દંભી એતી તેરો કયૌં મન અકડ કરે હો. દંભી૦ ટેક
બહુ ભવ જડ પીછે ભટકી ગમાયો,
માંકડેકી મૂઠી હજુ પકડ મરેહો. દંભી૦ ૧
ભૂમિકે વિકાર નહિ મદદ કરેંગે,
જોરસેં જમાના જબ છકડ ધરે હો. દંભી૦ ૨
મૂઢનમેં ધામધૂમ કરે ન બિચારે,
યમકે દૂતનકે જો લકડ પરે હો. દંભી૦ ૩
શ્રુતિ બોલે હિતકારી તાકૂં તૂં ન માને,
ઉલટી ત્યાગીકે સંગ જકડ કરે હો. દંભી૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે દિવાને,
કેતે દિન દુનિયાંમે પકડ ફરે હો. દંભી૦ ૫

પદ ૧૨૪ મું

સદા દૂરી કરો, ઉનહીં જયોં રિંદગી કરે હો, સદા૦ ટેક
ચિદઘનપતિહીં ન કબહુ સંભારે,
સંગ રંગ પૂજતહીં જિંદગી કરે હો. સદા દૂરી૦ ૧
પ્રભુસેં ડરત નહિ ઓરકી કયા લૈયા,
સબનકે સંગ ઓઇ ફૂંદગી કરે હો. સદા દૂરી૦ ૨
ધન ધન મન કરે, કામ તો ન સૂઝે;
મદ્ય ગાંજા ભંગ પીયે, ખંદગી કરે હો. સદા દૂરી૦ ૩
કામનામેં માતે ડોલેં, બૂઝે ન બિચારી;
ભાંડનકી રાંડનકી બંદગી કરે હો. સદા દૂરી૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તજી મિલિ બેઠે,

ઉપરકે આછે દિલ ગંદકી ભરે હો. સદા દૂરી૦ ૫

પદ ૧૨૫ મું–રાગ બિહાગ

ભરોસો સદ્‌ગુરુ બિન કાહા ભૈયા, ટેક.
અંધ અંધકે રાહબર દુઃખમેં, ભટકત ડૂબ મરૈયા. ભરોસો૦
સામ્ય લિંગ વ્યાહત નહિ કબહુ, સંતતિ પ્રગટ બનૈયા;
તેસે અજ્ઞકો અજ્ઞ સુનાવત, ગ્રંથ ન બોધ લગૈયા. ભરોસો૦ ૨
બેઇમાન જીવત લોં બાંચત, તેસેંઇ સબ સુનવૈયા;
દિન દિન જડસેં કમતર બનકે, ડૂબત લોગ લુગૈયા. ભરોસો૦૩
સ્વારથ સમ ઉપદેશત જગમેં, પાપ ન પેટ ભરૈયા;
બિન સદ્‌ગુરુ સદ્ શાસ્ત્ર ન કોઇ, જગદીશહીં લખવૈયા.ભરોસો૦
વ્યાપક અમિત શક્તિ પ્રભુ પૂજત, ગુરુ બિશ્વાસ કરૈયા;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય હોવત, સાધન પાય ભજૈયા.ભરોસો૦ ૫

પદ ૧૨૬ રાગ પ્રભાતિ

કૃષ્ણ જગતગુરુ આપ બતાવત, એક અભેદ સ્વરૂપ હો. ટેક.
હમહી કાહેકૂં ભિન્ન પૂઝકે, પરેં જગતકે કૂપ હો. કૃષ્ણ૦ ૧
સકલ ભૂતમેં મેં સમ વ્યાપક, એસે બોલત આપ હો;
એક દેશમેં કૃષ્ણ કહે સોઈ, બેઈમાન આલાપ હો. કૃષ્ણ૦ ૨
સકલ ભૂતકે હૃદય દેશમેં, સાક્ષી પ્રેરક આપ હો;
વિમુખ હોય ઘર ઘરમેં ઢૂંઢત, વાકે પૂરણ પાપ હો. કૃષ્ણ૦ ૩
કૃષ્ણ બચનતેં ઉલટિ બતાવત, નાહિં કૃષ્ણ કે બેન હો;
એસે ભ્રાંત બચનકૂં બાંચત, કાહે દુખાના નેન હો. કૃષ્ણ૦ ૪
ગીતા બચન ન માનહી સો નર, ડૂબહી ભવ જલ બીચ હો;
કોપી પુકારી આપ હરિ બોલત, કયોં ન સુનત નર નીચહો.કૃષ્ણ૦
સંગ ધાતુકે કૃષ્ણ બતાવત, બોહોત ઠગો રે લોક હો;
ચેતન નાથ અચેતન મૂર્તિ, મત ભૂલહુ જનિ ફોક હો.કૃષ્ણ૦ ૬
કૃષ્ણ બતાવત ચેતન આપહી, જૂઠ કહત જડ ધાટ હો;
વ્યાપક નાથ અલૌકિક સૂરત, કયોં કરી ધહત સલાટ હો.કૃષ્ણ
કૃષ્ણ બચન પર જો સાધકકૂં, ખરા ભરોસા હોય હો;

સો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહત હે, ઓર ન દૂજા કોય હો. કૃષ્ણ૦ ૮

પદ ૧૨૭ મું

જગપતિ કુરૂ મન ભાયોરે હો પ્યારે મેરે. જગપતિ૦ ટેક.
જિન તોયે અતિ શુભ નરતન દીનો,
જેહી પર ફિરત ફૂલાયો રે. હો પ્યારે૦ ૧
ગર્ભવાસમેં તોકુંરી પોષ્યો, પ્રગટ ક્ષીર પોંહોંચાયો;
અન્ન પાન આરોગ્યતા દીની, તબ તું જોબન પાયોરે.હો પ્યારે૦
તું અબ ઈત ઉત ફિરત લોભાનો, લાલચમેં લપટાયો;
ઈશ અનીશ ન જડ ચિદ્ બૂઝત, જ્યોં હેવાન હરાયોરે.હોપ્યારે૦
ચિદ્ઘન નાથ ન મનમેં સંભારત, ઉપનિષદ જો બતાયો;
હીરા નરતન કામ ધુંધચી, બદલે ચહત ગમાયો રે. હો પ્યારે૦
પ્રભુ પાલત તું પરહીં સરાહત, યોં મતિ કાંહાં બિસરાયો;
અજ હુ ચેતી ગુરુ શરણગ્રહીહરિ,ભજહુ જો મહાજન ગાયોરે.હો૦
શુદ્ધ કરન મન ધ્યાન કરહુ જો, ગુરુને તોયે બતાયો;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભેટનકૂં, દિન દિન પ્રેમ સવાયો રે. હો પ્યારે૦

પદ ૧૨૮ મું–રાગ કાફી

ઓરકી ન માને મેરા મન એક રંગીવે. ટેક૦
ગુરુ બેદાંતસેં ઉલટે બચન પર,
નજર ન ઠાંને જાને, બાનીસો બેઢંગીવે. ઓરકી૦ ૧
વિષય ઈંદ્રિ પર, સબ દિન દોડત;
ઉલટી ચલત કોઉ નિપટ અસંગીવે. ઓરકી૦ ૨
બિન નિશાન, બિન રંગમેં પોંહોંચત;
ડરત ન મરનેસેં અટલ અભંગીવે. ઓરકી૦ ૩
બેહદ ચિદમેં નિજહિ ગમાવત,
જૈસે જરે દીપમેં, પતંગ બડ જંગીવે. ઓરકી૦ ૪
મૃગજલ સમ લહી જગસેં નસત હે,
એક સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમેં ઉમંગીવે. ઓરકી૦ ૫

પદ ૧૨૯ મું–રાગ સદર

દૂઈ નાંહી દુઇ નાંહી, દેખિયે બિચારીવે. ટેક.

સ્વપ્નકો જગત નાશ, સ્વપ્ન ગયે હોત તેસે;
જ્ઞાન ભયે જ્ઞાની કહે, પ્રગટ પુકારીવે. દૂઇ નાંહી૦ ૧
સર્વં ઈદં ખલુ બ્રહ્મ, નાના ભેદ કછુ નાંહી;
એસેહી સુનાવત હે, બેદ ધુની પ્યારીવે. દૂઈ નાંહી૦ ૨
પ્રગટ અસત જડમેં કહા કિંમત;
ચતન અમિત શક્તિ, એકહિ ખિલારીવે. દૂઇ નાંહી૦ ૩
અજ્ઞતામેં ભેદ ભાસે, સોઇ સત્ય કેસેં હોત,
જેવરીકો સાપ, અંધકાર લીયે ભારીવે. દૂઇ નાંહી૦ ૪
સદ્‌ગુરુસેં ઉપદેશ ગ્રહી સત્ય બૂઝેં;
એક સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તાકૂં વારીવેં. દૂઇ નાંહી૦ ૫

પદ ૧૩૦ મું–રાગ સદર

અલખ પુરુષ પર, મેરા મન અટકાવે; ટેક.
જાનતહિ જાકૂં ભવબંધન મટત પુનિ,
જ્ઞાન બિનાં બહુ જુગોજુગમેં ભટકાવે. અલખ૦ ૧
જો હે અપરોક્ષ નહિ દેખત અખિયન,
નેતિ નેતિ કહી જાકૂં, બેદ પુનિ હટકાવે. અલખ૦ ૨
સૂક્ષ્મ અરૂપી સોઇ, ભાસત હે વિશ્વરૂપ;
જેસે વટબીજ ભાસે, બડા તરુ બટકાવે. અલખ૦ ૩
કોઈ જટાધારી ચક્રધારી કોઇ ઓર કહે,
મેં તો બ્રહ્મ એક લહી, ભેદ વાદ પટકાવે. અલખ૦ ૪
ભજહુ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહી નિરંતર,
મેટે જાકો નામ યમ દૂતનકો ફટકાવે. અલખ૦ ૫

પદ ૧૩૧ મું–રાગ સદર

મેરે મન બસ રહા, ચિદ્‌ઘન બંકાવે. ટેક.
સાહુક બિન સબ જગકૂં બનાવત;
કછુ નહિ લગત, અલેપ અટંકાવે. મેરે મન૦ ૧
સબકું ખેલાવત, સબહી લડાવત;
સબકી લહત પુનિ, રહત નિઃશંકાવે. મેરે મન૦ ૨
જીનકો ભજન અજ આદિ અહરનિશ,

કર કરી ધોવત, મહા તમ પંકાવે. મેરે મન. ૩
કામ ક્રોધ ભય લોભ, મીટત ભજત જાકું;
નમત જરત અઘ અમિત કલંકાવે. મેરે મન૦ ૪
સોઇ સચ્ચિદાનંદ, બ્રહ્મ બિન ઓર નાંહી;
તરન ઉપાય બોલું મેં બજાય ડંકાવે. મેરે મન૦ ૫

પદ ૧૩૨ મું–રાગ સફર

માયાકા બનાવ ખાલી ક્યા ગુમાન કરનાવે. ટેક
કબી તો જવાની, કબી હોત બુઢાપા બુરા;
દુનિયાં દોરંગી દેખી, દિલબીચ ડરનાવે. માયાકા૦ ૧
કબહુક દોલત, માલ ખજાના હોત;
કબહુક રૂખી રોટી છાછમેં ગુજરનાવે. માયાકા૦ ૨
કબહુક નર કબહુક ખર ચિડિયા;
ફીરી ફીરી ઘાસ ભૂસ ઓર સબ ચરનાવે. માયાકા૦ ૩
આલમ દગાકા કોટ દેખી સદ્ગુરુપેં;
શીશ નમાયકે, શરન પકરનાવે. માયાકા૦ ૪
શ્રુતિ ઉપદેશસેં સમુઝી ઉર ધરીકે;
બેગીસેં સચ્ચિદાનંદ, બ્રહ્મહી સમરનાવે. માયાકા૦ ૫

પદ ૧૩૩ મું–રાગ જંગલો

મુખસેં ગુપાલ ગાવે, વિષયમેં રાતામાતા. ટેક
કામ ક્રોધ મદ મછર ભરીયા વે,
પરતીયા હેરત જાતા જાતા. મુખસેં૦ ૧
પૂજી ન જાનત આપ પૂજાવત વે,
ધૂતી જગત ધન ખાતા ખાતા. મુખસેં૦ ૨
રથ રેવત ચઢી ભીખત ફુલત વે,
સ્મૃતિ પથ ઘાતક કાતા કાતા. મુખસેં૦ ૩
શ્રુતિ પથ ઉલટિ કુપંથ ચલાવત વે,
કરત સ્વકુલકીં ઘાતા ઘાતા. મુખસેં૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે શઠ વે,

જાત નરકમહું ધાતા ધાતા. મુખસેં૦ ૫

પદ ૧૩૪ મું–રાગ કલ્યાણ

મેરિ તો ન સુનત કહા, આનંદ કંદા. ટેક૦
ટેરત ટેરત જીહ થકી અબ, ચલત કંઠસુર મંદા. મેરી૦ ૧
નિકટ રહત પુનિ નજર ન આવત, કાટત નહિ ભવ ફંદા. મે૦
શરનાગતવત્સલ સુનિ ચાહત, ચિત્ત ચકોર જિમિ ચંદા. મે૦
સબ સન તોરિકે આપસેં જોરી, અબનહી છાંડહુ છંદા. મે૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ કહાં ભાગત, ડારીકે પ્રીતક મંદા. મેરી૦

પદ ૧૩૫ મું–રાગ સદર

જગતપર રાજત હે, સાંઈ હમારા. ટેક
જિનકે ભજનસેં પાતક ભાગત, નર ઉતરત ભવ પારા. જ૦ ૧
જો કરતા પાલક પતિ હરતા, ચિદ્ઘન સબસેં ન્યારા. જ૦ ૨
જિનસેં કારજ કરત કરન સબ, કો તેહી જાનનવારા. જ૦ ૩
કામક્રોધ વશ ફિરત દિવાને, સો કહા લગત ગમારા. જ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ અનુભવમેં, આપહી જાનનહારા. જ૦ ૫

પદ ૧૩૬ મું–રાગ સદર

જગતપતિ તુંઇ તુંઇ, રાહબર મેરા. ટેક
મીનકો મારગ ખોજ પંછીકો, તેસાહિ હે મગ તેરા. જ૦ ૧
મન ઈંદ્રિસે ઉલટીકે ચલના, નહિ જહાં પાંઉં ન બેરા. જ૦ ૨
દિન નહિ રૈન નૈન નહિ સૂરજ; સંગી કવન વાંહાં નેરા. જ૦ ૩
બેસૂરતફૂં બઢત પ્રિરના, ઔર સુનત કોન ટેરા. જ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ અબ તુમ બિન, સાહક નાંહિ ન ડેરા. જ૦ ૫

પદ ૧૩૬ મું–રાગ સદર

જગતપતિ ઢૂંઢું મેં તો આપહી બિસારી; ટેક
જાકી ખોજ બિના બહુ ભવમેં, ભટકત નર અરુ નારી. જ૦ ૧
જા બીન કોઇ કછુ કામ ન આવત, વિષય સકલ બિભિચારી. ૧
જીનફૂં જાનત નિત્ય મુક્ત બને, સનકાદિક મુનિ ચારી. જ૦ ૩
મન બુદ્ધિસેં ઉલટી ચલહુ મગ, તીનહું તનકું ટારી. જ૦ ૪

સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ભેટનકૂં, જડ મતિ ડારહું વારી. જ૦ ૫

પદ ૧૩૮ મું–રાગ સદર

મેરે તો મન બસ રહ્યા, ચિદઘન પ્યારા; ટેક
જાંહાં જાંહાં નજર પસારહુ તાંહાં તાંહાં, દેખહું ઉનકા પસારા.
સ્થાવર જંગમ સબમેં વ્યાપક, ભાસત સબસેં ન્યારા. મેરે૦ ૨
જિનકી સત્તાસેં સબ જાનત, ઉનહીં ન કો લખવારા. મેરે૦
ઓર કથા અબ કયૌં કર ઠેહરત, દિલહિં મસ્ત કર ડારા. મેરે૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહુ બાકી, ફાની સબ સંસારા. મેરે૦

પદ ૧૩૯ મું–રાગ સદર

મેં વારવાર વારી રે હો, શંકર પ્યારા. ટેક
શરન ગહત નરહીં નારાયન, બોલત હે જગ સારા. મેં વાર૦
પારસ પરસત લોહ કનક બને, તુમ અભેદ કરવારા. મેં વાર૦
કનક મિલત ભવ બંધ બઢત હે, તુમહી ઉતારત પારા મેં૦
જો ઉપદેશ ન સુનત ચલત સમ, સો નર નાંહિ ગમારા. મેં૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય હોત જો, માનત વચન તુમારા. મેં વાર૦

પદ ૧૪૦ મું–રાગ જંગલો

પ્યારે હો જગપતિ ભજનકી નંગી તલવાર.
સદ્ગુરુસેં લહી ખૂબ ચલાવત, કાટત પાપ અપાર. પ્યારે હો૦
કામ ક્રોધ છલ ચોર ન ઠેહેરત, દેખત ઉનકી ધાર. પ્યારે હો૦
લાલચ લોભ ઠગોર ન આવત, પાસ ડરત બેશુમાર. પ્યારે હો૦
જ્ઞાનરૂપ ચમકાટસેં કાટે, અજ્ઞતાકો અંધકાર. પ્યારે હો૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય હોવત, ઉતરત હે ભવપાર. પ્યારે હો૦

પદ ૧૪૧ મું–રાગ ધન્યાશ્રી

કયૌં ન બિચાર કરે રે હો પંડિત માની. કયૌં ન૦ ટેક
શબ્દ સકામકી દામ બનાકે, નર પશુ જનિ પકરે. રેહો પં૦
ધન તનકે લિયે ઈશ બિસારી, યમ કર કાહે પરે. રેહો પં૦
બૂઝત ભૂલીકે પરહી ભૂલાયે, અગણિત દોષ ઠરે. રેહો પં૦
સંગી ન તન તો કહા કહે પરકી, જૂઠ ગુમાન ધરે. રેહો પં૦

સદ્ગુરુસેં લહો વ્યાપક સાંઇ, તજ છલ તોઊ બરે. રેહો પં૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન જાને, ભવસાગર ન તરે. રેહો પં૦

પદ ૧૪૨ મું–સદર

કોનપેં ગુમાન ધરે, ઓ સુન બાવરે. કોન૦ ટેક
ભૂ જલ તેજ પવન નભ પૂંજી, માયામય પસરે. ઓ સુન૦ ૧
તાતેં રંગ બેરંગી સૂરત, સબ કછુ દૃષ્ટ પરે;
જાંહાંસેં આવત વાંહી સમાવત, શોચત નાં ઉબરે.ઓ સુન૦ ૨
તું ધન તન પશુ માનત મેરો, ધર ધર ભટક મરે;
યેમેં નાંહિ ન યહ સબ મેરે, યૌં ન બિચાર કરે. ઓ સુન૦ ૩
છાંડિ કુમતિ ગુરૂ શરન ગહે તો, સબ કછુ સમઝ પરે;
બૈરાગાદિક સાધન સાધત, વૃત્તિ અખંડ ઠરે. ઓ સુન૦ ૪
સત્ય ભજત સોઇ સત્યહીં પાવે, જુઠસેં કછુ ન સરે;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ ચીનત, સોં પશુ પ્રગટ ખરે.ઓ સુન૦ ૫

પદ ૧૪૩ મું–રાગ કાફી

ચિદ્ઘન નાથહીં ભૂલી, કાહા ફિરતહે ફૂલી. ટેક.
જો જો દેવ હૃદયમેં માનત, સો સબ હોવેંગે ધૂલી. કાહા૦ ૧
પ્રકટ સકલ જગ કાલ ચએનાં, જ્યૌં ગજકે ઢિલ મૂલી.કાહા૦ ૨
તજ ગુમાન ગુરૂકે પદ ગહહુ, છાંડહુ લાલચ શૂલી. કાહા૦ ૩
સાધનવાન બની મન બૂઝહુ,મમતા અહંતા લૂલી. કાહા૦ ૪
ભક્તિ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકી, કરહુ અડગ અમૂલી. કાહા૦ ૫

પદ ૧૪૪ મું–રાગ સદર

હમ હરિ ભજન દિવાને, નહિ ઓરકી જાને. ટેક.
જો નિજ જ્ઞાન દેત તમ કાટત, જનહિ ભિન્ન ન ઠાને. નહિ૦ ૧
રોમ રોમ બ્રહ્માંડકી રચના, જિનકુ વ્યાસ બખાને. નહિ૦ ૨
દેખત જગમેં નાહીં દેખે, સુનત સુને નહિ કાને. નહિ૦ ૩
બોલત બોલ ન લહેત કછુ, બનીકે સયાનેં અયાનેં. નહિ૦ ૪
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય વૃત્તિકું, લુઝત સોઇ બખાનેં. નહિ૦ ૫

પદ ૧૪૫ મું

જયજય રામકૃષ્ણ હરિ, જયજય. ટેક.
જગત ગુરુ જગ તારન વારન, કામાદિક અરિ. જયજય૦ ૧
શુદ્ધ કરન મન ધર્મ બતાવત, કામહીં દૂર ધરી;
સગુણ ઉપાસન પ્રેરત, અંગ ઉપાસન બાધ કરી. જયજય૦ ૨
શુદ્ધ હૃદયકું બોધ કરત તુમ, જો ચિદ્ રહ્યા ભરી;
જિનકે મધ્ય જગત રહે, જ્યૌં સાગરમેં લૂન ડરી. જયજય૦ ૩
જ્ઞાની મેં પ્રેમ પ્રગટ વિરાજત, કબહુ ન દૂર ધરી;
તાતેં સોઈ ભવસાગર તારત, જનકું બાંહી પકરી. જયજય૦ ૪
જુઠહી નામ તુમાર ધરી, બહુ સંગહી બોધ તરી;
ઉન પાપી ગુરુ શિષ્ય ઉભયકી, જીવત હી બિગરી. જયજય૦ ૫
ધન્ય ભાગ્ય જો શરણ ગ્રહી તવ, વ્યાપક ભજત હરિ;
સો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મરૂપ બની, જમસેં ડરત નરી. જયજય૦ ૬

પદ ૧૪૬ મું

જયજય નારાયણ આધાર જયજય. ટેક
જગદાદિક કરતા જગવ્યાપક, પ્રેરક શક્તિ અપાર. જયજય૦ ૧
દેત શુભાશુભ ફલ તન માની, જનકું તુમ તૈયાર;
શુદ્ધ કરત મન ઉનકો જો ફલ, છાંડી કર્મ કરનાર. જયજય૦ ૨
જ્ઞાની જનમેં પ્રગટ રહત તુમ, બોધત સમ અધિકાર;
સાક્ષીરૂપ દરસાવત ઉનકૂં, જો વ્યાપક ભજનાર. જય જય૦ ૨
સાધક જનકો સહાય કરી તુમ, તુરત ઉતારત પાર;
હાજર નાજર રૂપ સદા તવ, ઉનહી અભય રખવાર. જયજય૦ ૪
લહહુ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તુમ, નારાયણ નિરધાર;
શ્રુતિમેં નામ રૂપસે ભિન્ન, ન ભિન્ન કદાપિ તુમાર. જયજય૦ ૫

પદ ૧૪૭ મું

શ્રીમન્નારાયણ નારાયણ નારાયણ, જે જે નારાયણ નારાયણ ના૦
નૌમિ નારાયણ નારાયણ નારાયણ, હરિ નારાયણ નારાયણ ના૦
નારાયણ શ્રીમન્નારાયણ. ટેક.

માયાસેં અહંકાર યુત, કિયે તત્ત્વ ચોબીશ;
ચૌદ લોક રચના કરી, સો જે જે જે જગદીશ.શ્રીમન્નારાયણ૦ ૧
સબહી ખેલાવત એકહે સોઇ, કોઇ નહીં પાંચ પચીશ;
સબમેં સબસો ભાસહિ, સો જે જે જે જગદીશ.શ્રીમન્નારાયણ ૨
જગવ્યાપક બિન ભેદ પુનિ, ભાસત અમિત અનીશ;
દેહાદિક અભિમાનસેં, સો જે જે જે જગદીશ. શ્રીમન્નારાયણ ૩
જગગુરુ બની ઉપદેશકો, કામ ધરી નિજ શીશ;
પ્રગટ ભેખ નરકો કરે, સો જેજેજે જગદીશ. શ્રીમન્નારાયણ ૪
ચાર વેદ ઉપદેશ પુનિ, સ્મૃતિ યુગ ક્રમ કહે બીશ;
યથાયોગ્ય સાધન લિયે, સો જેજેજે જગદીશ.શ્રીમન્નારાયણ ૫
તિનસેં જન ઉપદેશકું, સદ્ગુરુ બનત મહીશ;
તારત બોહોત મુમુક્ષુકું, સો જેજેજે જગદીશ. શ્રીમન્નારાયણ ૬
ધન્ય ભાગ્ય જો નામહી, સદ્ગુરુ ચરનની શીશ;
ગ્રહી ઉપદેશ ભજહિ સદા, સો જેજેજે જગદીશશ્રીમન્નારાયણ ૭
વૈરાગાદિક સાધિકેં,વ્યાપક બૂઝહીઇશ;
અમિત શક્તિ અવિનાશી અજ, સો જેજેજે જગદીશ. શ્રી૦ ૮
ધ્યાન અખંડ અભેદકો, ધરહી ટરહી અનીશ;
લહહી સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ,સો જેજેજે જગદીશ.શ્રીમન્નારાયણ૦૯

પદ ૧૪૮ મું

જમકા અજબ તમાસાવે, તનકી કૈસી આશાવે. ટેક.
સૂર્ય ચંદ્ર દિન રૈન ફિરાવે, પલ પલ કાટક જાવે;
જીવન ચંદ રોજમેં ખૂટત, પલભર કોઇ ન બચાવે. જમ૦ ૧
હરિ પાવનકો દેહ ગમાવત, પશુ તનમેં દુઃખ ભારી;
ચેત ચેત જની ભૂલહુ પ્યારે, બોલત બેદ પુકારી. જમ૦ ૨
બેગી શરન ગ્રહી સદ્ગુરુકો, ચિદ્ઘન પતિ ઉર ધારી;
ભજત નિરંતર શુદ્ધ કરહુ મન, કામાદિકકું મારી. જમ૦ ૩
ધ્યાનમગ્ન ઉર લક્ષ લગાઇ, રહહુ પ્રેમ રસ પાગી;
સોના ફીરના ઠરના કૈસે, નાથ રહા નિત્ય જાગી. જમ૦ ૪

ભજત સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મહિ, સમરસ બનહુ સુહાગી;
જન્મમરન ભય મિટહી નિરંતર, સબ કહેંગે બડ ભાગી. જન્મ૦

પદ ૧૪૯ મું-રાગ કેરબો.

હો દેખો દેખો રે, પ્રભુ બાનીકી બેન બજાવે. ટેક
ન્યારે ન્યારે ઘટમેંન્યારીન્યારીબોલે જાંહાંકાનીકોકામચલાવેરે
જાંહાં અહંકાર બનત અભિમાની, તાંહાં સબ જૂઠહી ગાવે રે.
જો મન બુદ્ધિ લહત સો બજૈયા, સોઇ નહિ જૂઠ ચલાવે રે.પ્ર૦
સપ્ત સ્વરન ભૂ આદિસેં ગાવત, સપ્ત લોકનમેં સુહાવે રે. પ્ર૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ એક સ્વરસેં, ગાવત તિનમેં સમાવે રે. પ્ર૦

પદ ૧૫૦ મું

દેખો દેખો રે, કામધેનુ બડી બ્રહ્મ બાની. ટેક
તીન લોક જોકે ત્રીસ્તન રાજત, ચિદ્દ્ઘન નૂર્ય બેસાની વે. કા૦
અ ઉ મ બરન કે સ્તનસેં દોહોવત, બ્રહ્મ લોક પય દાનીવે.કા૦
એક એક સ્તનસેં દોહોવત પાવત, ભૂઆદિકમેં સુખ ખાનીવે.
ચોથે સ્તનસેં જો પય પીવહી, સોઇ બનત બ્રહ્મજ્ઞાનીવે. કા૦
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમય ઉનકી, હોવે શેષ જિંદગાનીવે. કા૦

સમાસ

हवे पछी बहार पडनारा ग्रंथो

નીચલામાંના ઘણાખરા ગ્રંથો ચાલુ તેમજ આવતા–૧૯૮૨ના વર્ષમાં વિવિધ ગ્રંથમાળાદ્વારા તેમજ છુટા નીકળશે અને તરતમાં લેનારને કિફાયતે મળશે.

રામતીર્થ–ભાગ ૧૨ થી ૧૪	સંતવાણીસંગ્રહ અનેક ભાગોમાં
મહાન અકબર	તુલસીકૃત રામાયણ-ટીકા સહિત
પઢિયારનાં સ્વર્ગનાં પુસ્તકો	રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ ૨–ભાગ
ટુંકી વાતોના નહિમળતા ભાગો	યોગવાસિષ્ઠ ૨-ભાગ-નવી આવૃત્તિ
ભારતના સંતપુરુષો	ભગવતી ભાગવત-નવી આવૃત્તિ
શ્રીગૌરાંગ પ્રભુનું મોટું ચરિત્ર	મહાભારતનાં અઢારે પર્વ

संपूर्ण महाभारत

આ ગ્રંથ કહાડવાની યોજના આગાઉ પડતી શરૂ મૂકેલી, તે પાછી શરૂ કરવાની તૈયારી ચાલે છે. ઇશ્વરેચ્છા હશે તો આવતા વર્ષમાં તેની યોજના રજુ કરાશે અને એકાદ વરસમાંજ આખો ગ્રંથ રૂ ૨૫) માં બહાર પડી જશે.

पुस्तको मंगावनारने खास सूचना

૧–પોસ્ટેજ ઉપરાંત રજીષ્ટર તથા વી. પી. ખર્ચ પણ રૂ. ૧૦ સુધીનું રૂ. ૦ા જૂદું લાગે છે. ૨–મુંબઇમાં પણ બહારગામનીજ (અમદાવાદથી સહજ વધુ) કિંમત લેવાતી હોવાથી બહારથી મંગાવનારે અમદાવાદજ લખવું. ૩–મંગાવેલામાંથી જે પુસ્તક ન આવે તે ખલાસ સમજવું. ૪–રૂ. ૧) થી ઓછાનાં પુસ્તકાદિ જોઇયે તો વી. પી. થી ન માગતાં મ. ઓ. કે ટીકીટજ મોકલવી. ૫–પૂરૂં મૂલ્ય તથા વધારાના પેકીંગ ઇ૦ બદલ ૦ા પ્રથમથીજ મોકલીને દશેક રૂા.નાં સામટાં પુસ્તકાદિ રેલરસ્તે મંગાવનારાને ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે. ૬–કમમાં કમ રૂ. ૨૫) નાં પુસ્તકાદિ લેનારને કમીશન પણ મળશે. ૭–બહારનાં પુસ્તકો લાવીને મોકલાશે નહિ.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

અમદાવાદમાં—ત્રણ દરવાજા બહાર, નદીને રસ્તે, સેશન કોર્ટ પાસે.
મુંબઇમાં–કાલબાદેવી રોડ, હનુમાનગલીને નાકે, કાલબાદેવીના મંદીર સામે.

ગ્રંથવાંચનના ફાયદા

यस्यास्ति सद्ग्रन्थविमर्शभाग्यं किं तस्य शुष्कैश्चपलाविनोदैः

અર્થાત્—જેના ભાગ્યમાં સારા સારા ગ્રંથો વાંચવાવિચારવાના હોય તેના આગળ ચંચળ લક્ષ્મીના શુષ્ક વિનોદ શી ગણતરીમાં છે?

મહાત્મા ગાંધીજી લખે છે કેઃ—"પુસ્તકોમાં હું ગુંથાયેલો રહી શકતો તેથી મને બે માસ વધારે જેલ મળત તોપણ હું કાયર નહિ થાત; એટલું જ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે સુખચેનમાં રહેત. હું માનું છું કે જેને સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ છે; તે ગમે તે જગ્યાએ એકાંતવાસ સહેલાઇથી વેઠી શકે છે.××એક પછી બીજું, એમ પુસ્તકો વાંચતાં છેવટે તમે અંતરવિચાર પણ કરી શકશો."

સ્વ૦ પઢિયાર લખે છે કે "બંધુઓ! સારાં પુસ્તકો એટલે શું એ તમે જાણો છો? સારાં પુસ્તકોની કિંમત તમે સમજો છો? ભાઇ! હજી આપણે એ નથી સમજતા. જો સમજતા હોઇએ તો આપણી હાલત આવી ન હોય. મને તો લાગે છે કે જ્ઞાન એ આકાશ છે અને પુસ્તકો એ તેમાં શોભી રહેલા ચળકતા તારાઓ છે; જ્ઞાન એ સમુદ્રનો લાભ લઇ શકાય તેવાં વહાણો છે; જ્ઞાન એ સૂર્ય છે અને આપણા ઘરમાં આવી શકે એવો તેનો પ્રકાશ તે પુસ્તકો છે; જ્ઞાન એ સોનાની ખાણ છે, અને પુસ્તકો તે તેમાંથી બનાવેલા આપણને બંધબેસતા થાય તેવા દાગીના છે; જ્ઞાન એ મોટામાં મોટી કિંમતી નોટો છે, અને પુસ્તકો તે આપણા રોજના ઉપયોગમાં આવી શકે એવા ચલણી સીક્કાઓ છે; જ્ઞાન વાયુ છે, અને પુસ્તકો તે એ વાયુને ખેંચી લાવી ઠંડક આપનાર પંખાઓ છે. જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને પુસ્તકો તે એ અગ્નિથી પ્રકટાવેલા દીવા છે; જ્ઞાન એ પૃથ્વી છે અને પુસ્તકો તે આપણને રહેવાલાયક મકાનો છે; જ્ઞાન તે અનાજનો ભંડાર છે, અને પુસ્તકો તે રોટલા છે; જ્ઞાન તે મેઘ છે, અને પુસ્તકો તે આપણા ઘરમાં રહી શકે તેવાં પાણીભરેલાં માટલાં છે; અને જ્ઞાન તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા છે, અને પુસ્તકો તે એનો રસ્તો દેખાડનાર પૂજનીય દેવો છે."

સારામાઠા પ્રસંગે જ્ઞાનનું દાન–
ભેટ–લ્હાણી

પોતેજ પૂર્ણ જ્ઞાની થઇને બીજાઓને જ્ઞાન આપવું એ તો કોઇક-થીજ બને; પરંતુ મહાન્ જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનોપદેશરૂપ ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વ કોઇ બીજાઓને આપી શકે.

સારામાઠા પ્રસંગો ઉપર માત્ર થોડાક વધુ ખર્ચથી (કે થોડુંક ઘી ઓછું વાપરીને પણ) શારીરિક ખાનપાન ઉપરાન્ત એવા માનસિક ખોરાકની પત્રાવલિરૂપ ઉમદા પુસ્તકો પણ પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, જ્ઞાતિબંધુ, બ્રાહ્મણો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરેને ભેટ અપાય તો તે તેમને માટે ગમે તેવાં મિષ્ટાન્ન અને બીજી વસ્તુઓ કરતાં ઘણુંજ વધારે ઉપ-કારક થાય એ ખુલ્લું છે.

ઇચ્છા હોય તો " અમુક પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્મરણ નિમિત્ત અમુક તરફથી ભેટ " કે એવું મુખપૃષ્ઠપર છપાવીને, કે રબરસ્ટાંપથી છાપીને અથવા હાથવડે લખીને તેવી ભેટ આપવાથી તે પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્મારકનો હેતુ પણ સરી રહે છે.

સસ્તા સાહિત્યદ્વારા નીકળેલાં અથવા બીજાં જે પણ પોતાને પસંદ પડે તે લોકોપકારક પુસ્તકો પોતાને ત્યાં આવતા પ્રત્યેક નાનામોટા પ્રસંગે વહેંચીને ધનના સદુપયોગનું તેમજ જ્ઞાન જેવી સર્વોપરિ વસ્તુના પ્રચારનું શ્રેય દરેક સમજુ મનુષ્યે મેળવવું ઉચિત છે.

છૂટથી ખર્ચ કરવા ઇચ્છનાર સજ્જન ધારે તો કોઇ એક ઉપકારક પુસ્તકની ખાસ આવૃત્તિ છપાવીને પણ વહેંચી વહેંચાવી શકે; અને મધ્યમ કે ઓછો ખર્ચ કરવાનો હોય તો પોતાને પસંદ પડે તેવા કોઇએક ઉત્તમ પુસ્તકની સામટી પ્રત ખરીદીને તેની લહાણી કરી શકે. જો એકથી વધુ જાતનાં સારાં સારાં પુસ્તકો લીધાં હોય તો ભેટ લેનારને તેમાંથી પોતાને મનગમતું પુસ્તક ઉપાડી લેવાની સગવડ પણ આપી શકાય. માત્ર પાંચ દશ રૂપિયાજ આ રસ્તે ખર્ચવા હોય તોપણ ગીતાનો ૧૮ મો અધ્યાય અથવા તો બીજી કોઈ સારી બસો ચારસો પુસ્તિકાઓની લહાણી વહેંચી શકાય. છેવટે એકાદ રૂપિયો ખર્ચવો હોય તો તેટલાવડે પણ ધર્મગ્રંથો-માંની અથવા બીજી અસરકારક શિખામણોનાં સો બસો હસ્તપત્ર સુખેથી વહેંચી શકાય.

ગીતાના ૧૮ મા અધ્યાયવાળી પુસ્તિકાઓ તો હરકોઇ માણસ હાલતાં ચાલતાં પણ પાવલામાં દશ પ્રત દશ જણને ભેટ આપવાનો લહાવો લઇ શકે.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય–અમદાવાદ અને મુંબાઇ

આ ગ્રંથમાંનું પદ ૧૨૬ મું

હરિ ભજ હેતે રે અંધ અભાગીઆ રે,
શું રે મોહ્યો અણછતા ભવને રે નાટ[1];
દિન અમુલખ રે એળે વહી જાય છે રે,
મનુષા દેહમાં શાને ઉઠાડે વાટ. હરિ૦ ૧
મોટપણું માન્યું રે ક્ષણભંગુર દેહનું રે,
એ તો કાંઇ પલકમાં થાશે ભંગ;
સંસાર એવો રે રંગ પતંગનો રે,
એળે શીદ ખુવો ઉત્તમ અંગ. હરિ૦ ૨
સ્વમાની સંપત્તિ રે જોતામાં સમાઇ જશે રે,
દારા સુત બંધવ ઉંચાં ધામ;
અંતની વેળાએ રે કોઇ નહિ કામનું રે,
ભવમાં નવ જડે કાંઇ ઠામ. હરિ૦ ૩
નાત્ય જાત્ય મેલીને રે મન મહાલે ઘણું રે,
ચડી ગયું અહંમમતાનું માન,
સંતની સેવાને રે જંતે જાણી નહિ રે,
કેમ જાય આત્મકેરૂં અજ્ઞાન. હરિ૦ ૪
મારૂં મારૂં કરીને રે મનખો હારિયો રે,
ચડી ગયું સંચિત ક્રિયમાણ વ્યાજ;
હટવાડામાં રે સર્વે વસ્તુ હારિયો રે,
જ્ઞાન વિના એકે ન સરીયું કાજ. હરિ૦ ૫
કહે અખો પ્રાણી રે હરિ ભજો પ્રીતશું રે,
કરિયે સદ્‌ગુરુ કેરો સંગ;
આનંદ સાગર રે, અંતર પ્રગટે રે,
થાયે અવિદ્યાકેરો ભંગ. હરિ૦ ૬

---

૧ નાટક.

आ ग्रंथमांनुं पद १२०

વિષયોમાં મન જાતું રે વાર્યો, કામ ક્રોધ મદ લોભ।
મહાપુન્યે આવ્યો અવસર સારો તો, સેવી લ્યો સદ્‌ગુરુ
સંકલ્પ વિકલ્પ રોગ નિવારો, શુદ્ધ નિરંતર મૂળ વિચારો;
ભવસાગરનો આવ્યો આરો તો, જોખમ ભાગે જીવનું રે. ૨
વહેતિ વૃત્તિને સ્થિર કરી રાખો, અનુભવ રસ અનુપમ ચાખો;
અહોનિશ સદ્‌ગુરુ શબ્દને ભાખો તો, આપણપું અવલોકતાં રે. ૩
ઉત્તમ અવસર આવ્યો રે એવો, બ્રહ્માદિક ઇચ્છે છે જેવો;
શુદ્ધ સહેજાનંદ સમરસ મેવો તો, લીજે ગુરુગમજ્ઞાનમાં રે. ૪
આપોપું અંતરથી રે ટાળી, શુદ્ધ નિજાનંદ સ્વયમેવ ભાળી;
શું સુખ કહું વળી વળી તો, વરણ્યું ન જાય વેદ વાણીયે રે. ૫
પામર પશુ આપે નવ જાણે, અણછતા આરોપને રે વખાણે;
મહાસુખ અધિકારી કોઇક માણે તો, પોતપણાને પ્રીછતાં રે. ૬
અભેપણામાંહિ આનંદ વાધ્યો, જનમમરણની ભાંગી ખાધ્યો;
નિરંકુશ સુખ નિજ પદે વાધ્યો તો, નિરાભાસરૂપ નિરખતાં રે. ૭

આ ગ્રંથમાંના અખાજીના થોડા સોરઠા.

સારતણો કહું સાર, તે ગુરુબાલક શ્રવણે ધરે;
કેસરી કેરો આહાર, જંબુકને તો જરે નહિ.
અખા અણમળતી વાત, મેળવી લ્યો રે માનવી;
ઘેલા ચૂકો ઘાત, તો પસ્તાશો પાછળ થકી.
શુક સનકાદિક સંત, જે જાણી શીતળ થયા;
તે જાણો રે જંત, અણપૂછ્યું અખો કહે.
સદ્‌વિચારે સાર, વણ વિચારે વણસતું;
શ્રીફળ સમજ અહાર, ખાધાં કરડે કાચલાં.
ઊંધ્યો ઊંધ્યો આહાર, કરે સ્વપનમાં સામટો;
લહે નહિ ત્રપત લગાર, વિચાર વિના વળખાં કરે.
જાણુ ન થઈશ જંન, નાનો થઇ નમજે સદા;
તોજ મળશે સંત, અખા આતમ પામવા.
ઘટમાં ના આવે ગંગ, આવે તે જળ જાન્હવી;
તો હોય સાંગોપાંગ, જો ઘટ સમાએ ગંગમાં.